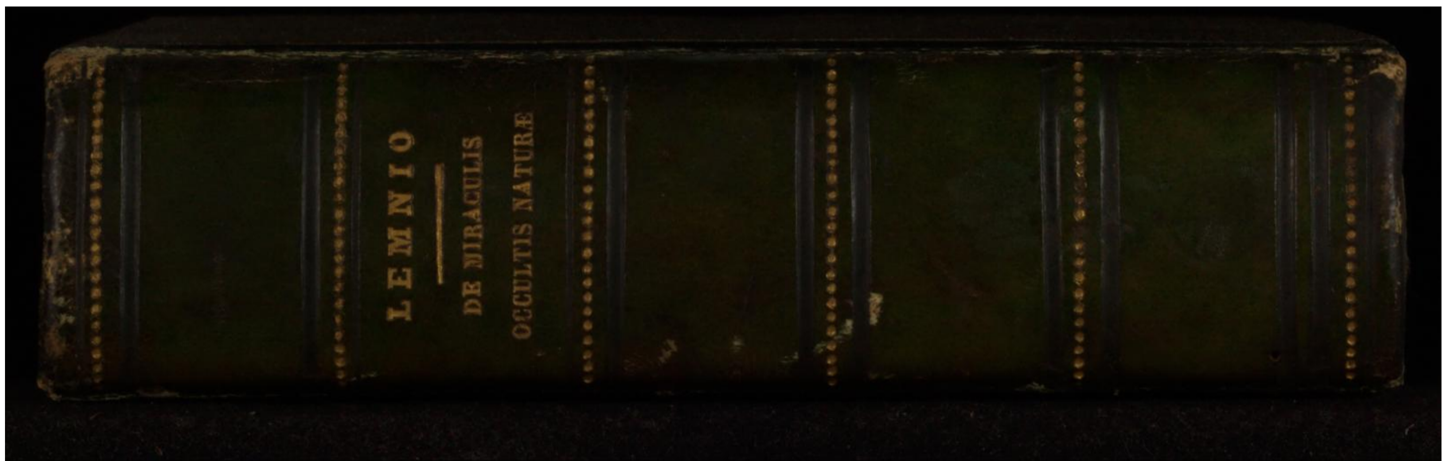
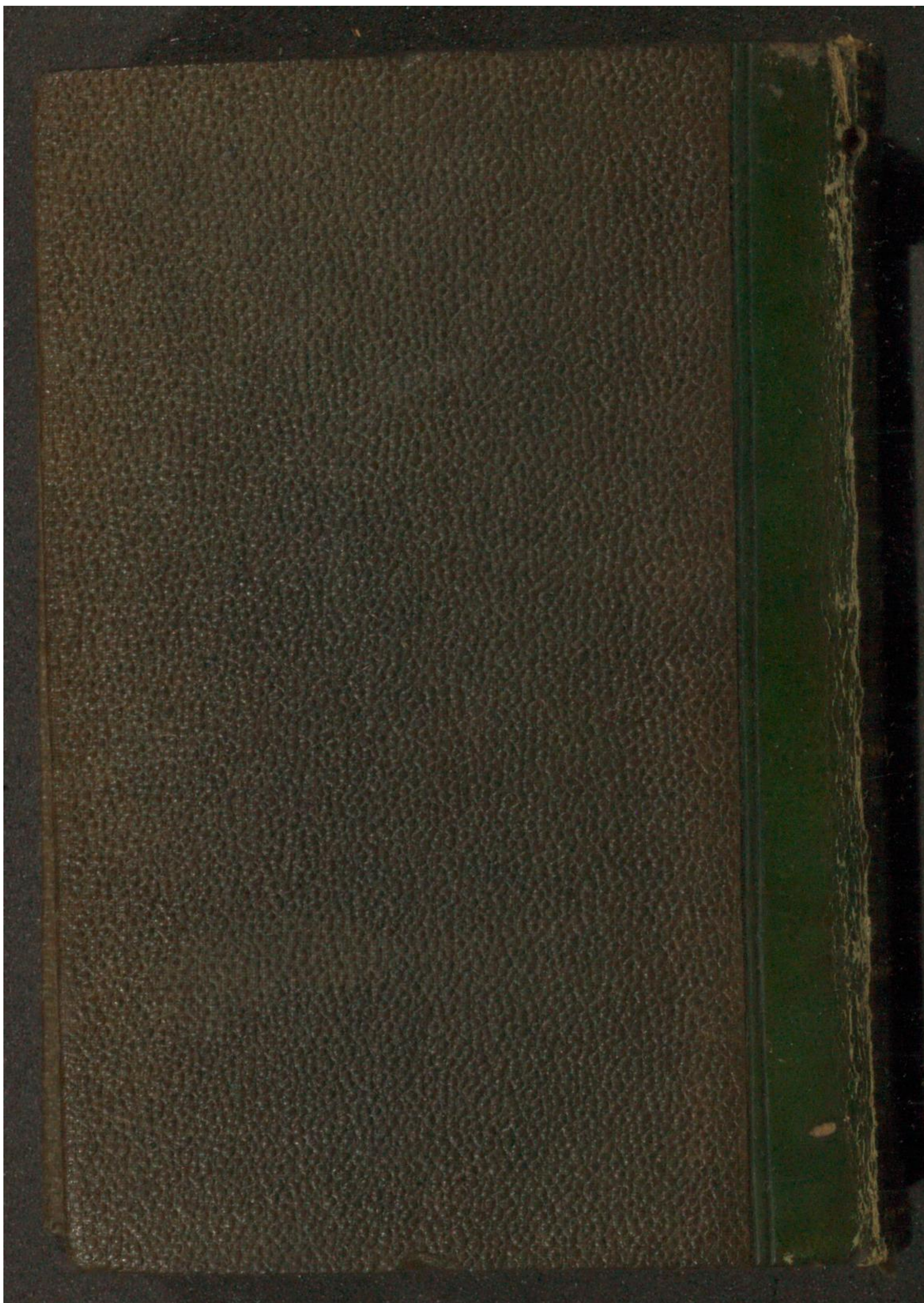


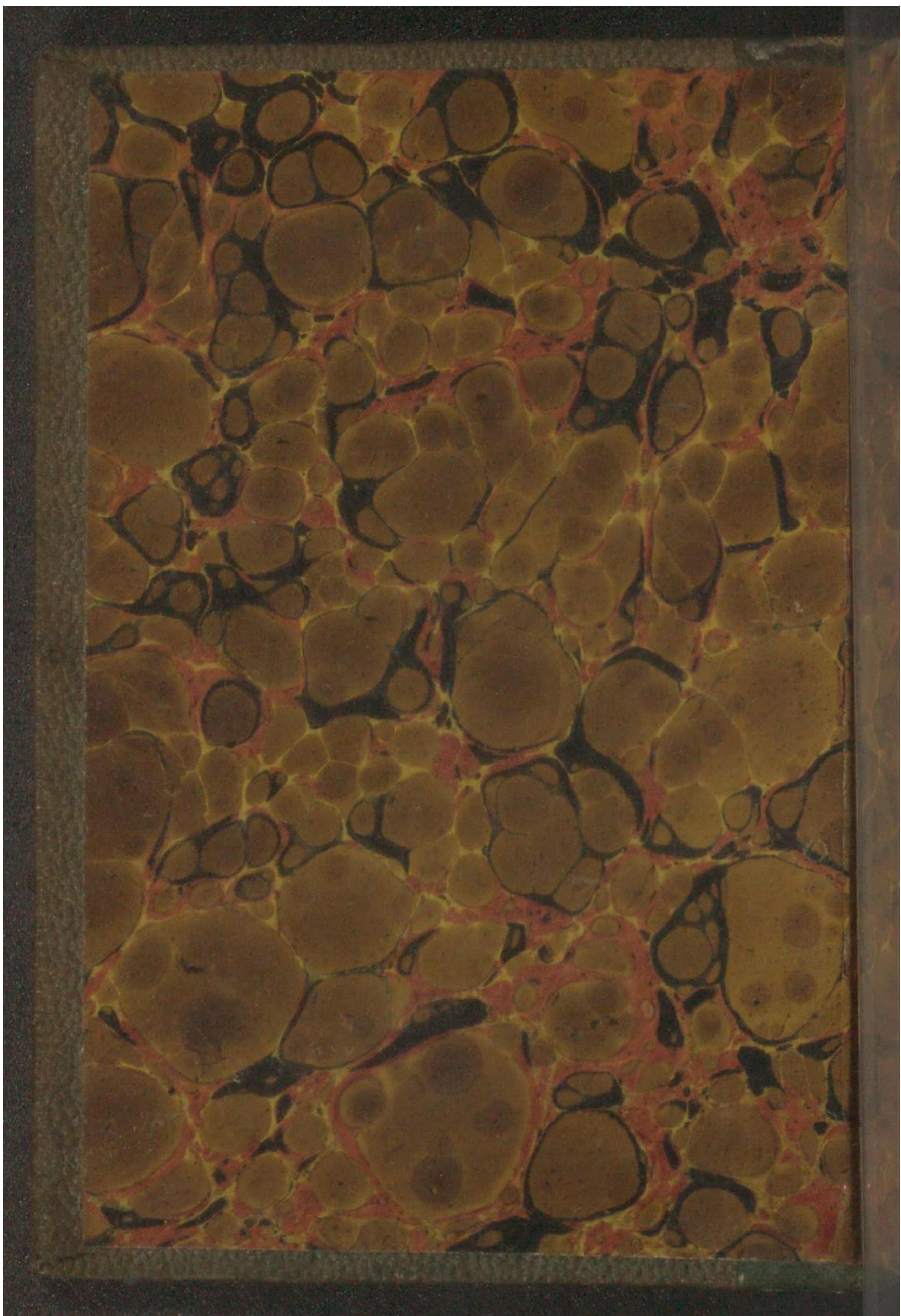

LEMNIO
DE MIRACULIS
OCCULTIS NATURÆ

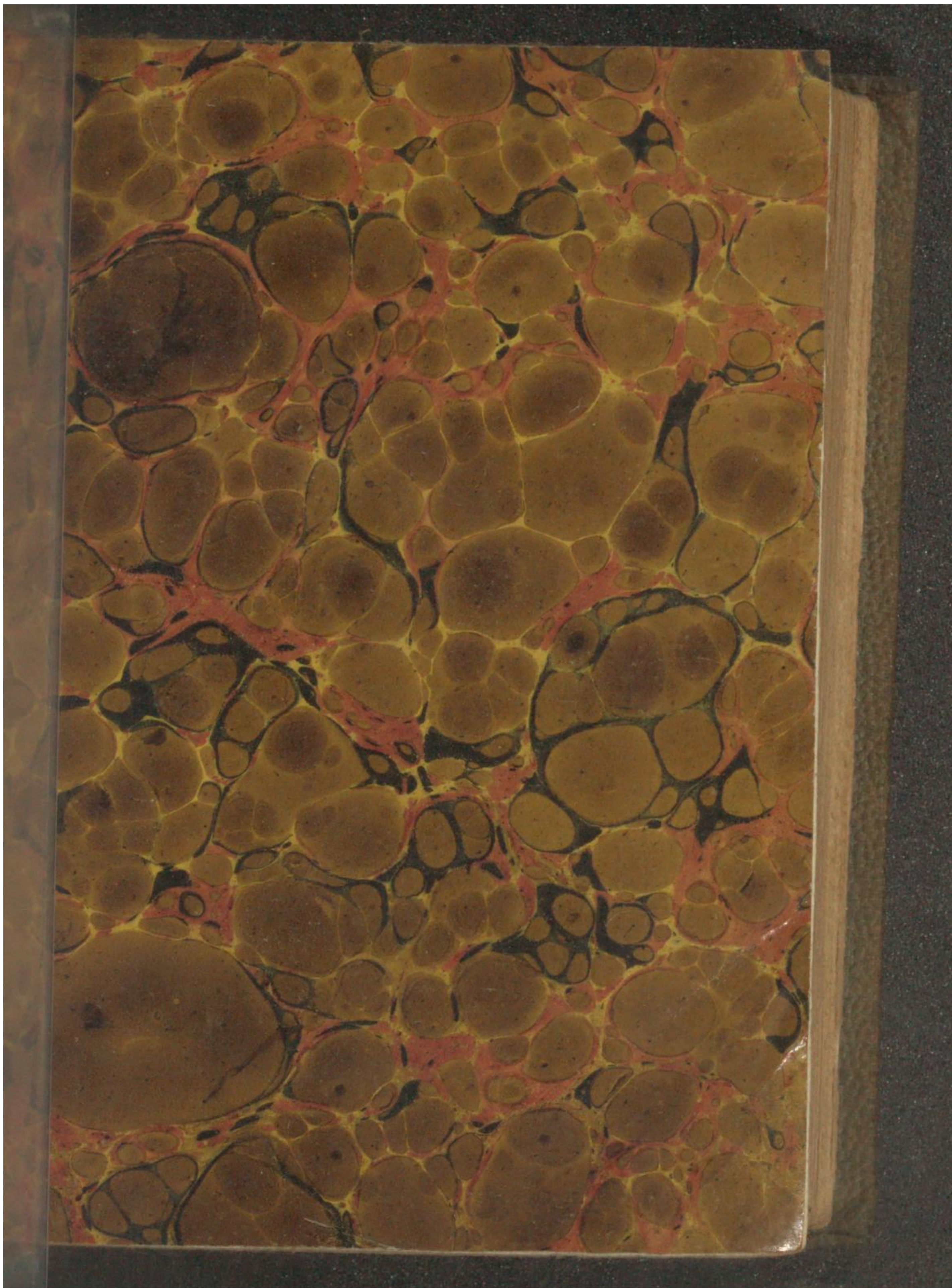


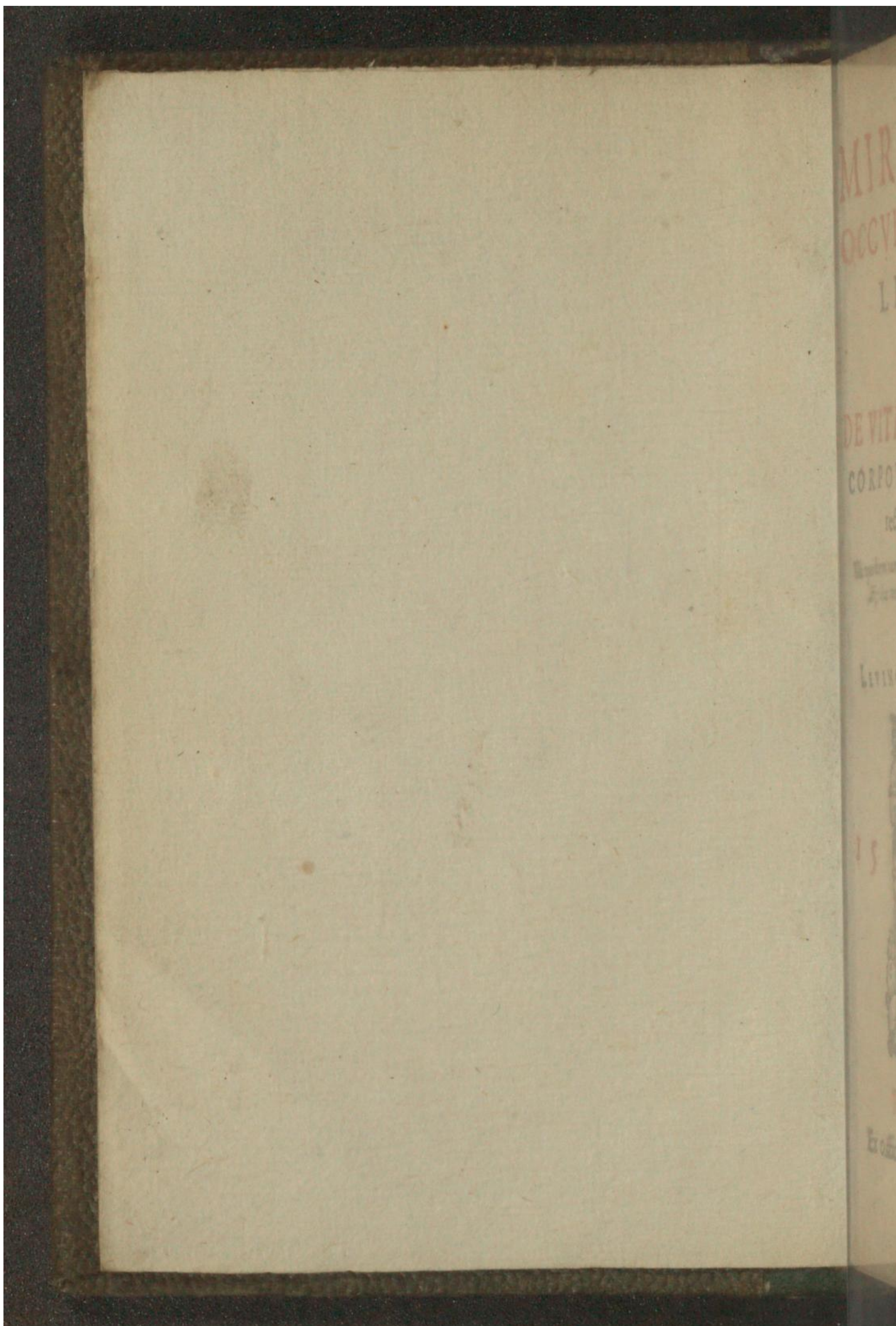












DE MIRACVLIS OCCVLTIS NATVRÆ, LIBRI IIII:

Item

DE VITA CVM ANIMI ET CORPORIS INCOLVMITATE

recte instituenda, liber vnus.

Illi quidem iam postremùm emendati, & aliquot capitibus aucti; hic vero numquam antehac editus.

AVCTORE

LEVINO LEMNIO *Medico Ziriзæo.*

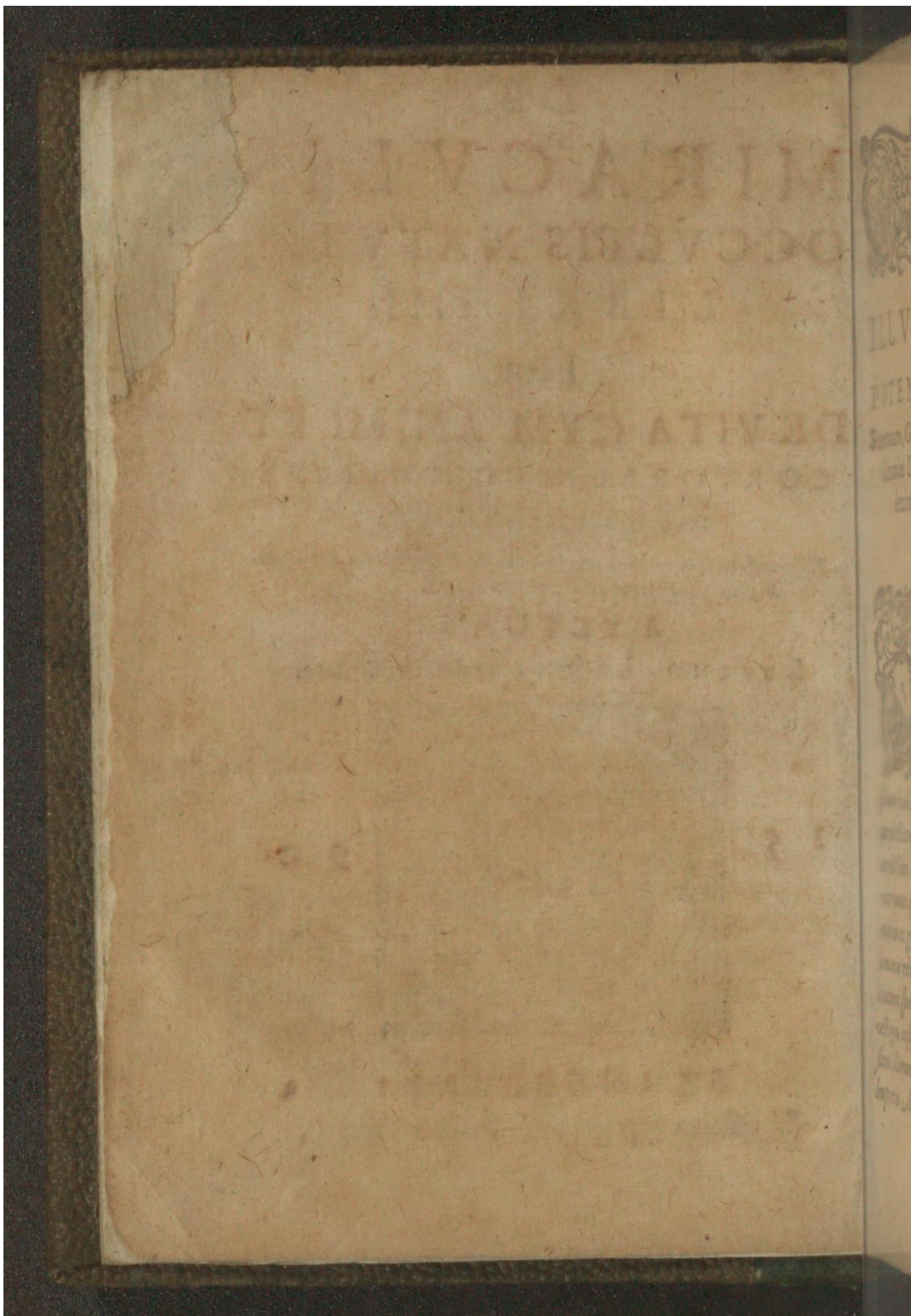


15 90.

FRANCOFVRDI

Ex officina typographica Ioannis Wecheli







ILLVSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE

Suecorum, Gothorum, Vandalorumq. Regi, ac Liuoniæ Domino, ERICO eius nominis decimoquarto, Leuinus Lemnius Medicus, S. D. P.



CITUM est illud Platonis, *Rex inuictissime, Felices fore Respublicas, si vel studia sapientiæ consectentur Reges, vel Sapientes imperent. Quod cum in te sine controuersia perfici intelligam, qui non solum studiis sapientiæ sedulo insistas, sed quasuis artes amplectaris ac colas, non possum tuæ Maiestati, tuoque amplissimo Regno non impense gratulari.* Dici enim *vix queat, quam sis hoc nomine tuis subditis futurus amabilis ac gratiosus, denique ad ea sectanda, quæ in humanis rebus sunt præcipua, quæque ad summam felicitatem spectant, incitamento. Vt enim filii maiorum vestigiis insistunt, in quos oculos continenter habent defixos, illorumque imitantur vel vitia vel virtutes: ita in Imperio Aulæ Proceres ac promiscua passim multitudo*

ea consectari conatur, ea vita & moribus exprimere, quæ regi aut Principi placere videat, & quibus ille maxime afficiatur. Cum autem multis magnisque rebus spectata sit tua, ERICE illustrissime, Maiestas & amplitudo, corporis animique præstantia, acumen ingenii, eruditio singularis, summa vitæ integritas, in pace incredibilis imperii moderatio, belli vero tempore, quod nunquam nisi iuste a te suscipitur, mira rerum gerendarum peritia pari consilio ac prudentia fulta: quibus artibus non minus fortiter quam animose, magnoque successu ac dexteritate finitimos, qui alienæ ditioni inhiant, propulsas ac conficis: quis tantas tamque admirandas naturæ dotes, quibus a Deo Opt. Max. affatim excultus es, ac cumulate exornatus, non admiretur ac suspiciat, solidisque encomiis prosequatur? quod ipsum vnice perficere meditor. quandoquidem Maiestatis Regiæ fauorem experiar, quæ ex nostra hac statione atque excubiis, magnis præmiis in Aulam suam nos euocat. Quocirca cum latissima Regna, longeque exporrectos Sueciæ ac ditionis Gothicæ tractus (a quibus totius Europæ exortam nobilitatem serio dictitare solet Imperator Carolus huius nominis quintus, sibique id laudi ducere) incredibili sapientia ac comitate te moderari audiam, atque abs te conquiri vndique non solum artifices manuarios, sed quod præcipue laudem meretur, conuocari magnis tuis sumptibus atque impensis viros doctos ac literatos, qui Regno tuo decus & ornamentum afferant, passus sum D. Guilielmum Lemnium, quem vt archiatron seu Medicum primariũ in corporis tui tutelam ac sanitatis conseruandæ præsidium asciuisti, tanto locorum in-

rum in-

rum interuallo, a patriis sedibus, a paterno complexu, congressuq. familiari ac domestica consuetudine diuelli, præsertim iis annis quibus parentes filiis, tanquam scipione fulti inniti soleant, atque inclinata vergenteque ætate, aliqua ab iis oblectamenta concipere, nonnulla eminentis senii solatia consequi. Et quo erga clementissimum Regem magis constet Lemnii studium, promptæque voluntatis ac propensi animi testificatio, libros hos de Naturæ dignitate & præstantia, abditisque rerum causis Maiestati Regiæ dedicare visum est, quo se oblectare iis possit, vbi a seriis rebus respirare liceat, atque a publicis functionibus conquiescere. Multa autem inesse lucubrationibus hisce nostris, citra omnem ambitionem aut adulandi suspicionem, ausim polliceri, quæ amœnitate lectionis, ac cum rerum, tum sententiarum varietate atque illecebra quemque possint reficere ac demorari. Siquando itaque, inuictissime Rex, occupationibus quibus implicatus es, defungi te contigerit, atque aliquid tibi laxamenti imperare visum sit, his auocamentis animum grauioribus rebus defessum recreare poteris ac reficere. Hoc autem argumentum quo nullum excogitari potest plausibilius, ea mente ac consilio illustrandum suscepi, vt omnibus innotescat quam immensa sit rerum Natura, quæ vsibus commodisque nostris inseruit, quo vis eius se proferat, quam longe lateque sit diffusa. Quæ cum sit Diuinitatis instrumentum, tota moles ac rerum vniuersitas illi incumbit atque innititur, eiusque munere cuncta subsistunt, ac continuata successione se propagant ac tuentur. Quæ consideratio hoc efficit in animis hominum, eumque vsum consequitur, vt mens humana

in Opificem erecta, res momentaneas ac caducas despicere condiscat, atque ad sempiternas aspiret atque enitatur. Siquidem Naturæ contemplatio, quæ multiplici rerum varietate instructa est atque exornata, totiusque mundi decor & species, in Conditoris admirationem atque amorem mortales allicit: ita vt tam spectabili ac visendo mundi opificio obstupefactus humanus animus in huius architectum atque artificem tota mente rapiatur, haustoque tacito quodam Diuinitatis afflatu, illum colat ac veneretur, in illo confidenter conquiescat. Cuius rei cum toto paßim opere specimen sum exhibiturus, superuacaneum existimo plura congerere, quibus Naturæ splendor illustrari poßit, eiusque dignitas amplificari, præsertim cum R. M. sedulo Naturæ ac rerum contemplationi insistat eaque continenter se oblectet, ita vt nulli aptius magisque apposite hæc Naturæ miracula consecrari poßint, quam Erico Regi, qui huiusmodi oblectamentis vnice afficitur. Eo autem magis gratum acceptumque amplitudini Regiæ hoc munus literarium fore confido, quod tempestiue ac captata opportunitate oblatum sit, nempe iis nuptiarum auspiciis, quæ serenißimus Rex propediem initurus est; quod vt felix faustumque sit, optimi quique bonis acclamationibus bonisque ominibus exoptant ac precantur. Deus Opt. Max. qui cuncta fulcit ac sustinet, Regni tui solium Rex illustrißime stabiliat, tibique in omnibus felicem progressum, magnaque incrementa conferat. Ziriczææ, pridie Calend. Ianuarii, anno redempti orbis M. D. LXIIII.

AD



AD CANDIDVM LECTOREM PRÆFATIO L. LEMNII MEDICI.



VO sunt artium, quæ hominũ vtilitati atque vsui deseruiunt, instrumenta, quibus omnia firmari solent ac stabiliri, Ratio & Experientia. His enim ipsa Medicina, & pręter Mathematicas artes, pleræque aliæ fulciuntur. Siquidem quæ exacti excussiq. iudicii hominibus sunt factura fidem, ad hanc amussim exigi, ad hunc lapidem Lydium debent explorari. Quid autem magni pręstiterit Medicus, si herbas ac medicamẽta efficaces obtinere effectus ratione studeat euincere, n si id experimento comprobet? E diuerso, qua fiducia niti posset experimento, quod plerumque absque iudicio adhibitum, fallax esse ac periculosum declarat inconsulta Empiricorum temeritas, nisi illi ratio suffragetur? Et quanquam Sophisticum censeri posset, contra experientiæ testificationem ac documentum, rationem exigere; nunquam tamen quis-

quam sani iudicii, & qui in delectu rerum aliquid pensi habet, experimento assensum fecerit, aut id temere experiri sustineat, nisi ratione id per omnia comprobatum sit, ac suffultum. Non tamē diffiteri possim, aut tergiuersari, quin multa sint in natura rerum abdita atque abstrusa, effectuq. tam latenti & cæco, vt temerarium sit talium rationem inire, aut facti causam explicare. Hæc ipsa Dioscoridi ἀναιτιολόγητα dicuntur, hoc est, ratione destituta, & causarum cognitione vidua, quæ sensui & intelligentiæ manifestam demonstrationem non exhibent, eoque occultæ proprietates Medicis dicuntur. Siquidem aliquid interuenire censent huiusmodi rebus, vel ex decursu astrorum, ac siderum corradiantium meatu, vel ex diuina voluntate, aut elementorum concretione ac mixtura, vel denique totius substantiæ vi, formaque specifica, quę cum ratione, mentisque iudicio assequi nequeamus, in occultas essentias, abditasque proprietates ea reiicimus, ac tali suffugio eluctamur, ex eoque Labyrintho nos extricamus. Ego vero, quo ad huiusmodi rerum demonstrationes, causasque eruendas doctorum animos extimulem, adnitar pro virili probabili atque artifici coniectura rationem elicere, aut quam proxime collimando scopum attingere. Multa sunt, fateor, incompertæ originis in naturæ rebus, ac dēsis obscuritatibus inuoluta, quorum tamen probabilis ratio excogitari, atq; effectus causa, si non euidenter & perspicue, certe verisi-

Lib. 6. ca. 34.

Occultæ proprietates.

verisimiliter reddi potest. Verbi caussa: Basiliscus hominem visu perimit. Quis exercitatus in operibus naturæ id euenire nesciat ex emanantibus noxiis expirationibus, quas sensim ac latenter in hominis perniciem exhalat? Nec enim solus Regulus, sed omne propemodum ferarum genus homini infestum est, atque afflatu sibiloque gestit inferre exitium. Sic lupi conspectus, modo propius homini assistat, oris hiatu atque halitu virulento raucedinem inducit, ac tantum non vocem adimit. Sic muliebris sexus mensibus profluentibus, eboris speculique nitorem offuscat, ferri aciem retundit, segetes strangulat, hortorum germina conficit halitus contagio, ac non modo obuios quosque, sed ipsam se maculis næuisque deformat. Pari ratione oculis lippitudine, atque ὀφθαλμία vitiatis, alterius oculos affici cōtingit. Quod venusta similitudine expressit Ouidius, & Iuuenalis:

Cum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi:
Multaque corporibus transitione nocent. Satyr. 2.
Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris
Vnius scabie cadit, & porrigine fœda,
Vuaque conspecta liuorem ducit ab vua.

Homines autem hominibus contagionem potissimum afflant, vbi ex aduerso consistunt: neque enim si in obliquum vergat expiratio, vel si in dextrum aut læuum effluxum ferri contingit, tantū damni adfert, tantaque labe inficit. Vt enim trāsuersa atq. obliqua visio, quemadmodum pæ- Simile.

tis ac lusciosis assolet, nonnihil obtunditur atque hebescit: ita quæ ex oculis, aliaque corporis parte emanant, si oblique ferantur, retundi atque hebetari contingit, minusque mali inferre adstantibus. Quod ipsum studiosius obseruare soleo, vbi ægrotis contagio affectis assisto, adeo vt semper auersus cum iis verba faciam, nunquam inter sumarium & decumbentem consistens. Hic effluxus atque emanatio, tametsi oculis se non exhibeat, minusque sensui visorio sit exposita, naribus tamen, auribus, cerebro, vocali arteriæ pulmonumque fibris se ingerit. Sic nonnullos obseruaui tam tetra mephite, atque animæ graueolentia, vt nisi longius absistas, obuios quosque halitus contagio feriant, inficiantque. Quam late autem se porrigat halitus animantium, quousque se proferat contagium, hibernis mensibus flante per gelicidia Aquilone, cuique perspicere licet. Siquidem ob aëris densitatem ac crassitiem fumantem animam ex intimis præcordiis reciprocatione quadam, vt Oceani æstuaria erumpere videmus, ac longe lateque se diffundere: quæ licet æstiuis diebus non sit conspicua, oculisque minus exposita; eam tamen vel odore percipis, vel in intimis præcordiis tacitum virus concipis. Atque vt hæc ipsa corpori perniciem moliuntur, ac lethale virus inferunt; ita suaues odores, ac stirpium fragrantia spiritus erigunt, ipsumque vitæ fontem cor fouent ac recreant. Quod vel obesæ naris quisq. animaduertere potest, cum

vires

vires syncopi collapsas, animique deliquio sopitas restaurari, erigique video odoramentis. Verum omissis his minutis, postmodum fauore supremi Numinis magis recondita proferam. Quod si videbor cuiquam non penitus naturæ arcana eruisse, vsusque sublanguidis parumque firmis rationibus, ac tenui orationis filo, nulloque verboborum apparatu, nullis copiis naturam instruxisse: huic ego persuasum cupio, doctis præbitam potius ac demonstratam a me scribendi materiam, quam præreptam. Ista siquidem sum aggressus, ac tractanda suscepi, non tam spe, fiduciaque perficiendi, quam experiendi studio ac voluntate, simul vt pleniore obsequio meum patronum demererer, meosque ciues hoc officio deuincirem. Excitat autem ad huiusmodi tentanda post Platonem Persius, cupitque patriæ, ciuibusque hoc tanquam debitum munus exsolui. Sic enim ad rerum contemplationem, ad studium virtutis, ad sectanda hominum commoda nos extimulat:

Discite, & ô miseri causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus, & vndæ:
Quis modus argenti, quid fas optare, quid asper
Vtile nummus habet patriæ charisque propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse
Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Itaque experiar, quid efficere, aut quo progredi possim, mihique culpam deprecari liceat, si non

omnia ſum aſſequutus, eoque iuſtius, quod inſtituti operis argumentum tam ſit vaſtum, adeoq. ſe in immenſum porrigat, vt infiniti ſit operis, nec mediocris ingenii, omnia ad amuſſim exequi, iſtamque Spartam pro ſua dignitate atque amplitudine exornare. Quod ſi Horatius in triuiali, minimeque operoſo argumento,

In arte Poetica.

Dat veniam maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura:

quanto magis in tanta rerum difficultate ad pleraque conniuere muſſareque cõuenit, nec omnia ad viuum, vt dicitur, reſecare? Dici enim vix queat, quanta Medicis deuoranda tædia, qui ſubeundi labores, quæ perferendæ domi foriſque moleſtæ querimoniæ, ac voces plorabundæ, quum rerum ſuarum ſatagunt, ac ciuibus ſuam operam ſedulo impendunt: quorum cum omne ſtudium atq. induſtria in actione conſiſtat, nihil laxamenti, nulla reſpirandi ſpatia admittit non minus negotioſa quam quæſtuoſa praxis, adeo vt quæ ſucciſiuis horis, hoc eſt, vbi legitimis officiis ſunt perfuncti, meditantur, vix ea litteris mandare vacet, nedum expolire. Quod cum mihi aſſidue vſuueniat, atq. huiuſmodi occupationes domi foriſq. continenter me inuoluant, ægre ac difficulter omnia pro animi ſententia perfici poſſunt: verum cum naturæ contemplatio vnice me afficiat, nec excogitari poſſit argumẽtum plauſibilius, viſum eſt eius miracula tractare locupletius, omniaque naturæ opera ſpectatiora efficere. Quocirca poſt conſe-

consecratos noui huius anni auspicio Inuictiss. Sueciæ Regi ERICO libros hos quatuor. De naturæ miraculis, eiusdem argumenti duos breui adiicere meditor, quo Serenissimus Rex confecto sopitoq. bello, quod illi contra coniuratos aliquot hostes, summa virtute atque excelsi inuictiq. animi magnitudine & robore, terra mariq. susceptum est, cumulatius Naturæ ac rerum contemplatione reficiatur. Hoc a Guilielmo Simonide Typographo Antuerpiano stipulatus, vt in gratiã Maiestatis Regiæ, auidiq. lectoris, speciosos ac spectabiles typos exhibeat: quod cum se effecturum sit pollicitus, ac summa fide præstitit Christophori Plantini industria, reliquos mature perficere cogito, modo ne quid incommodi inciderit, ac Pater cælestis firmam stabilem q. valetudinem concesserit: sic enim futurum speró, vt proxima apud Francfordianos nundinatum frequẽtatione noui quiddam prodeat, quo studiosus Lector denuo se possit oblectare. Nouitas enim & oblectatio legendi discendiq. incitamentum est & illecebra, præsertim vbi res dilucide appositisq. verbis explicatur, ac seria iocosis, vtilia dulcibus atque amœnis mixta sunt: quod ipsum pro virili præstare studui, ea vsus moderatione, vt nusquam a decoro deflectam, nusquam honesti limites egrediar.

ERICI Sueciæ Regis magnanimitas.

Auctor aucturũ lib. pollicetur.

Auctor culpã amolitur.

PASCHASII OENII HEICRVCINI IN operis commendationem, carmen.

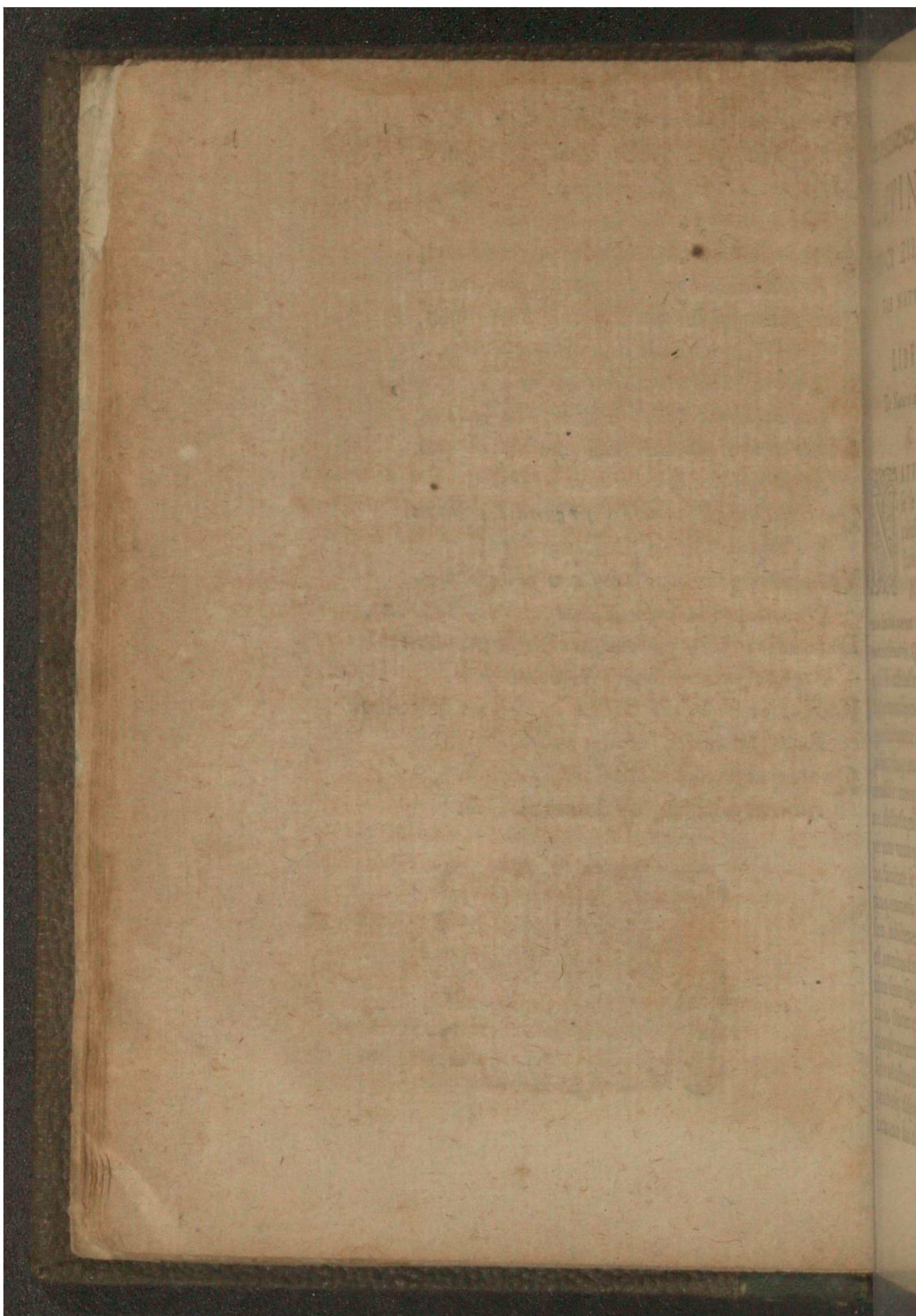


SI te delectat multo pulcherrima nymphe
Natura æterni fida ministra Dei;
Aut plusquam varius rerum color, optime lector
Ornatus, series, forma, vel ordo iuuat:
Si censes operæ pretium cognoscere, quicquid
Tellus, Oceani tractus, & astra ferunt:
Et cupis ingenue multa & præclara doceri,
Id quod Naturæ lex Pietasque monet:
Huc ades, hos memori libros fac mente recondas;
Propositi exiguo tempore victor eris.
Scilicet eloquio cumulatus, & arte medendi
Lemnius ostendet, quidlibet vnde petas.
Abdita Naturæ pandit miracula, vires,
Causas, quæ multos texerat vmbra dies.
Tum solidis adeo rationibus omnia fulcit,
Vt carpi, Momo iudice, posse neges.
Ingenii mire felicis acumine quid non
Differit argute perspicueque docet?
Candidus & tersus leni fluit agmine sermo,
Multus vbique nitor, multus vbique lepos.
Nec medicis solis (ne forte quis inscius erret)
Hic operam & studium dedicat ille suum:

Plurima

Plurima ciuili præcepta salubria vitæ
Fingendisque probe moribus apta leges.
Auribus instillans animoque τὸ γνῶθι σεαυτὸν,
Hoc aget, vt studeas notior esse tibi.
Ignauas hominum vetat obrutescere mentes,
Præteritisve bonis deteriora sequi.
Quin obiter studiis melioribus imbuit omnes,
Qua se cognoscant, qua ratione Deum.
Sed frustra celebrem male natis versibus illum,
Cuius fama volat docta per ora virûm.
Instar multorum Gesnerus Apolline dignus
Mystes, sat locuples hic mihi testis erit:
Qui citra inuidiam presso vir candidus æquo
Expensum trutina pollice laudat opus.
Vt taceam geminos Etrusca voce loquentes,
Quam cupide Ausonidûm turba diserta legat.
Lucis enim vsura caruere, nec hactenus extra
Septa domus reliqui corripuere pedem.
Restat vt Hispanos, Celtas, linguaque Britannos
Repræsentantes, Belgica verba sonent:
Quos æque gratos doctis si senserit auctor,
Adiiciet totidem, cœpta iuuante Deo.





LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE OCCVLTIS NATVRAE MIRACVLIS,

LIBER PRIMVS.

De Natura diuinitatis instrumento.

CAPVT I.



ATVRA in qua elucent, atq. expresse se proferunt Diuinitatis vestigia, cuiusq. rei principium est, quo consistunt omnia.

NATVRA est *mens*, λόγος, *seu ratio diuina, operum naturalium effectrix, rerumq́; existentium conseruatrix*. Quæ vis nulli, præterquam Deo, & qui illi indiuulse adhæret, Christo asscribi potest. Ipse enim splendor paternæ gloriæ expressaq. imago substantiæ illius, naturæ, totiusq. vniuersi est opifex, suoq. nutu, nulla subiacente materia, omnia condidit; ineoq. est vita, vigorq. rerum conditarũ, atq. ab illo singulis viuifica virtus infusa est', hoc est, per eum vnumquodq. genuina sua vi subsistit, insitaq. facultate se propagat ac tuetur. Nihil in tanta, tamq. immensa rerum vniuersitate iners aut otiosum, nihil temere aut fortuito, nihil frustra effectũ est, omnibus stirpibus sua vis indita, singulis animãtibus suum ingenium, suaq. attributa naturæ inclinatio. Obiter quæcumque mundi ambitu, cælique complexu continentur, vi quadam insiticia instructa sunt ad actum sibi peculiarẽ, ac suis quæq. locis temporibusq. disposita, admirabili quadam vicissitudine munia sua obeũt, cursumq perficiunt. Hinc quũ

Natura quid.

Hebr. 1.

Ioan. 1.

Deus omniũ rerũ causam in se ipso complectitur.

Colos. ca. 1.

Natura nec iners, nec otiosa.

Deus tāti muneris effector ac moderator collustrasset quæ sex dierum spatio perfecisset, visa sunt illi insigniter bona, hoc est, ita elaborata: vt artis ratio efflagitabat, vt exposcebat ordo rerū ac series, vt decor vniuersi exquirebat, adeo vt omnia ad vsum cōducerent, atq. ad finem cui erant destinata, spectarent. Qua de re sapiēter disseruisse mihi videtur Aristoteles huiusmodi propemodum verbis: *Nihil in natura rerum tam minutum, tamq. vile aut abiectum, quod non aliquid admirationis hominibus adferat.* Et quod Heraclitum Tarentinum dixisse ferunt, quū in casa quadam furnaria diuertisset: *Introite, sunt hic etiam Dij:* hoc quoq. in naturæ operibus sentiendum. In minutissimis enim naturę rebus numē elucet, omniaq. honesti pulchriq. rationem obtinent. Siquidem operibus naturæ hoc præcipue adiunctum est, vt nihil temere, viceq. fortuita sit effectum, sed omnia finis sui gratia. Et quēadmodum, quum de ædibus magnifice cōstructis fit sermo, non de calce, de lateribus, de lignis, aliaq. materia agitur; sed forma ac specie, structuraq. ædium, & in quē vsum sint erectæ: ita qui naturæ opera excutit, non de materia, sed forma, totaq. substantia, de vsu deniq. atq. vtilitate disserit. Sic corpus animę gratia conditū est: membra vero officiorū quo cōmode actiones suas obeant, suasq. functiones exequantur. Homo autē Dei causa in hoc mundi theatrū productus est, quo illo se oblectet, illius munificentiam agnoscat, in illo conquiescat, illiq. fidat, atq. innitatur. In tanta itaque, tamq. immensa rerum existentium multitudine ac varietate non suspicienda modo naturæ vis & efficientia, sed eius maiestas atq amplitudo, a quo singula producta & profecta sunt, cuiusque benignitate naturæ opera subsistunt, atq. ab interitu vindicantur. Quę cogitatio exuscitat animos nostros humi alioqui defixos, atq. in Dei notitiā ac cognitionem deducit. Deus enim tametsi sit incōspicuus ex rebus

Genes. 1.

De partib. ani. lib. 1. cap. 5.

Simile ab ædiū structura.

Homo in eius vsum & finem creatus.

Natura vsu ad Deū referenda.

rebus tamen creatis, vt Paulus teſtatur, atq. ex mundo tam mirifice condito, tam ſapienter adminiſtrato & perſpici poteſt & intelligi. Et quemadmodum, Cicerone teſte, ex memoria rerum, ex inuentionis ſubtilitate, ac celeritate motus, omniq. pulchritudine virtutis vim mentis agnoſcimus, quamuis oculis ipſa non pateat: Sic Deum mentēq. illam æternā ex operibus eius dilucide perſpicimus, eiuſq vim atque afflatū efficaciter percipimus. Illius enim virtus per omnia diffuſa, ſingulis calorē, ſpiritum vitamq. largitur. Qua de re erudite concionatus eſt Athenis D. Paulus ex Arati ſententia, quam eleganter expreſſit Lucanus, lib. 9.

Rom. 1.

Tuſc. 1.

Deus quare homini innoteſcat

Actor. 1.

Hæremus cuncti ſuperis temploq; tacente
Nil agimus niſi ſponte Dei, non vocibus vllis
Numen eget.
Eſtq; Dei ſedes niſi terra, & pontus, & aer,
Et cælum & virtus: Superos quid quærimus vltra?
Iuppiter eſt quodcumq; vides, quocumq; moueris.

Quis igitur erga illum non afficiatur, cuius vires manifeſte percipit, cuius donis cumulate fruitur? Si Imperatores & principes optimo iure veneramur ac ſuſpicimus, illoſq. plurimi facimus, ac magnos honores iis deferimus, quod regna atq. imperia incruenta, citraq. ſanguinis iacturam parta, ſumma æquitate adminiſtrant, quod magiſtratus habent inculpatos, qui in obeundis negotiis, muniiſq. publicis magnam curam, multamq. operā ſubeunt, quo omnes in officio contineant, omniaq. paſſim ſint pacata, nec Reſp. vlla diſcordia, aut ſeditione ciuili diuulſa: quanto magis Deum ſuſpicere ac venerari par eſt, qui nulla cura, nulloq. negotio, aut ſolicitudine tā vaſtum latumq. mūdi imperium nutu ſuo regit ac moderatur? Quo ſpectat illud Apuleii hominis a noſtra quidem religione alieni, ſed qui ex Hebræorum fontibus id hauſerit: Quod in triremi gubernator ac nauclerus, in

Simile ab Imperatorū officio

De mūdo.

Simile a multis officiis desumptum. curru rector, choragus in Comœdiis exhibendis, pręcētor in choris, agonotheta seu remunerator in obeundis certaminibus, cōsul inter ciues, dux in exercitu, comes in suscipiendis propulsandisq. periculis: hoc est in mūdo Deus: nisi quod ærumnosum, curisq. innumeris implicitū videtur officii alicuius principē fieri: at Deo nec molesta est, nec onerosa imperii sui cura. Cęterū nolim mihi àduersari Medicos, aut grauate ferre Philosophos, quod in asserenda naturæ dignitate, ipsam ad fontem, suiq. originem referā: hac enim ratione omnia reducūtur ad essentiam primigeniam. totiusq. naturæ archetypum. Et quanquam late pateat Naturæ vocabulū, suoq. arbitratu secundarias quisque definitiones comminisci possit, ad vnum tamen omnes reuocantur. Sic Medicis;

In Deum omnia naturæ opera referenda.

Natura est insita atq; innata rebus qualitas.

Natura est quatuor elementorū mixtura & temperies.

Natura est vis & propensio animi cuiusq;.

Natura Philosophis est motionis & quietis principium.

Natura est quæ cuiq; formam dat Specifica differentia.

Natura est vis & caussa effectrix, rerumq. conseruatrix toti mundo eiusq. partibus inserta. Natura (vt propius rem ipsam designem) est diuinorum operū ordo & series, quæ illius potentiæ, illiusq. verbis ac iussis obsequitur, ab eoq. vires mutuatur. Harum omnium descriptionū, & quotquot a viris disertis excogitari possunt, pręcipua causa & origo ab æterna illa mente tāquam vberrimo fonte promanat. Quod omniū scire interest ac permagni refert obseruare, animoq. penitus infigere, quo cuiq. magis innotescat summus rerum opifex, illiusq accēdatur in mētibus nostris maiestas & amplitudo. Rerum enim conspectus, & naturæ contēplatio brutos etiā homines atq. a Dei cognitione prorsus alienos, modo ne desit aliqua sanioris mentis scintilla, in maximā admirationem Diuinitatis perducit. Siquidem natura rerum,

Propria Naturæ definitio.

Naturæ cōtēplatio ad Deum erigit animos.

quæ

quæ immenſa eſt, ac longe lateq. diffuſa, quum nuſquam non oculis ac menti ſe ingerat, mirifice hominem afficit, atq. in ſummi parentis amorem ac venerationem dirigit. Nam ſi cui excutere libeat, atq. attente conſiderare, quis ſit rerũ conditarum quæ aliȩ ex aliis emergunt, decor & ornatus, quantaq. arte, quo artificio, quam concinne atq. affabre omnia elaborata ſint & conſtructa, cunctaq. in hominum vſus neceſſarios, in oblectamẽtum ac commoditatẽ condita obſeruet, quis illis affici non poſſit, aut æternam illam mentẽ non venerari ac ſuſpicere, quȩ ſolius hominis cauſa iſta extare, ac continuato perenniq ordine ac ſerie ſubſiſtere voluit, nõ ſine admirabili propagationis ſucceſſu? Effecit hȩc naturæ præſtantia, vt præter alios Antonius ille (qui ob Chriſtianorũ proſcriptiones, ac perſequendi rabiem, quæ nullis nõ ſæculis incrudeſcit, atq. efferata redintegratur, in ſolitudinẽ ſeceſſit, ac loca vaſta, auia, impedita, tyrãniſq. inacceſſa incoluit) vnice ſe oblectaret naturæ ac rerũ contemplatione adeo, vt quum quidam ab eo ſciſcitaretur (nam omnibus ſe affabilem præbuit, nec cuiquam reſponſa denegabat, vt tetrici quidã) cur paucos ac prope nullos apud illum libros cõſpiceret: reſpondiſſe dicatur: hȩc mundi ſpectacula ſic animi ſui deſiderium explere, ita mentem reficere, ea præbere documenta, viuendiq. præcepta, atq. inſtitutiones tradere, vt multorum librorum vicem ſuppleãt, nec magnopere eorũ adminiculo indigeat. Satiat enim aliquando librorum quamlibet amœna lectio adeo vt mens aſſiduitate legendi laſſeſcat ac defatigetur: quum naturæ conſideratio ea oblectamenta, has voluptates, tanta blandimẽta atq. illecebras proferat, vt nulla vnquã oboriatur ſatietas aut faſtidiũ. Adornant equidem ſcriptores culti Rhetorum coloribus ac pigmentis lucubrationes ſuas ac commentaria, appoſitiſq. verbis rem illuſtrãt: At natura ſum-

Omnia hominis cauſa cõdita.

Antonij Eremitæ de natura ſententia.

Prouerb. ca. vltim.

mi opificis instrumentum, ac ministra, quæ ad quiduis elaborandum fingendumq. efficax est & apposita, non asciticia varietate, sed genuina ac natiua oculos mẽtemq. insatiabiliter pascit ac recreat. Quis vero naturæ solertiam, artificiũ, industriam, scite elaboratas stirpium, flosculorũ, animalium, reptilium, piscium, alitũ species, omniumq. conditiones, vires, effectus possit vel exprimere vel explicare? Quis artifex aut architectus quamuis eximius, eas formas atq. effigies imitando consequi possit, quæ passim se proferunt atq. oculis humanis singulis momẽtis sese exhibent? imitatur quidem ars naturã, atq. hominum industria graphice quædam ad viuum exprimit atq. ementitur. Sic Conrardus Gesnerus vir vt reconditæ eruditionis, ita indefessi laboris strenuam operã nauauit in illustranda animalis omnis spirabilisq. naturæ historia, cui præ cæteris palmã defero. Sic pleriq. alii in herbarum descriptionibus, effingendisq. earũ figuris, non postremam laudem sunt promeriti. Verum vt nihil non populare & plausibile, ac laudem meretur artificiosa naturæ æmulatio: sic omnia muta exhibet, inanima, insipida, inodora, nullaq. vi atq. effectu prædita. Neque enim elinguis est, iners, ignaua, somniculosa, stupida, inanimata natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, suiq. ostentatrix, & quę sensibus suauiter blandiatur, sic vt cõtemplantem multa cõmoneat, multa edoceat, suisq. inuitamentis incitet atq. illiciat, adeo vt spectator minime otiosus non in ea solum cõquiescat, sed ad illum mentem erigat, cuius virtute hæc omnia vigent & subsistunt. Ita in iis quæ oculis nostris exposita sunt, non solum naturæ artificium excellens quidem, & inimitabile spectari debet, sed Dei maiestas, amplitudo, decus, splendor, magnificentia, deniq. munifici patris erga humanũ genus amor, & propensio. Elementa, cælũ, ortus & occasus siderum, diurnæ nocturnæq. vicissitudines.

Conrardi Gesneri laus.

Natura rerum ad Deum nos erigit.

tudines, quadripartita anni varietas, quæ duo æquinoctia vere & autumno; ac totidem solstitia æstate & hieme complectitur, quorum decursu herbæ exolescunt & deficiunt, suoq. tempore emergunt ac reuiuiscũt, quũ multa indicẽt ac cõmonstrent, tũ a morte ad vitã reuersionem ac reditũ, quo suo tempore corpora per resurrectionem restituenda sunt in integrum, documenta præbent. Hanc naturæ vim mirificam Dauid operum Dei admirator vnicus subinde effert in immensum, eamque, vt par est, opifici asserit, cuius opera quæ in terra cõspiciuntur, quæq. in cælo se proferũt, miris laudibus exornat, solidisq. encomiis prosequitur, adeo vt attente, fixaq. contemplatione obstupefactus exclamare cõpulsus sit: Quã magnifica sunt opera tua Domine! omnia sapienter perfecisti, impleta est terra possessione rerum tuarũ. Visa est etiam Ethnicis, quibus perexigua contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ consideratio fructuosa, mentiq. vtilis ac iucunda. Sic Cicero in Academicis: Nunquam ego Physicorum quæstiones exterminãdas censeo Est enim animorum ac mentium naturale quasi pabulum, consideratio contemplatioq naturæ: erectiores enim efficimur, ac res fluxas caducasq despicimus, mente & cogitatione in cælestia defixi. Indagatio ipsa rerum summam parit delectationem, ac mens amœnissima cõpletur, afficiturq. voluptate. Quicquid autem ipsa natura genuit, non modo animal, sed etiã quod ortum e terra stirpibus nititur, in suo quodq genere, perfectũ est: Quorum alia humilia sunt, nec altius se a terra tollũt, quædam in maximam altitudinem assurgunt, alia perpetua fronde virent, alia hieme spoliata nitore ac pompa frondium, verno tempore tepefacta frondescunt ac repullulant, denuoque in stirpem emergunt. Nec est vlla res, quæ non ita vigeat insita vi, quin protuberante surgenteque semine aut flores,

Rerum vicißitudo quid indicet.

Psal. 103.

Libr. 4.

Tuscul. 5.

Herbarũ diuersitas.

aut fruges, aut baccas proferat, eaque Solis calore ad perfectam maturitatem perducat, effectuq. salubri imbuat. In animantibus quoque, quibus quum ratio desit, sensus attributus est, ipsius naturæ vis atque inclinatio perspici potest, alias enim natandi peritas aquarum incolas esse voluit, alias volucres libero cælo frui, alias reptiles, quasdam gradientes, nonnullas soliuagas, plerasque gregatim volantes, vt sturni factitant, miliariæ, frigilli, passeres, columbæ: immanes alias ac feras, quasdam cicures & mansuetas, vt omnia gallinacei generis, & quæ domestica atq. altilia dicuntur. Homo vero, cuius imperio omnia subdita sunt & subiecta, multo quiddã præstantius est cõsequutus, nempe præter loquendi munus, rationem & mentẽ, animũq. cælestis naturæ ac diuinitatis participem. Humanus siquidẽ animus decerptus ex mẽte diuina, cũ nullo alio quam cum Deo cõparari potest, nec ad vllius naturam referri. Quocirca homini enitendũ, vt quam proxime ad suũ opificẽ assurgat, illiq. assimilem se præstare affectet. Quũ enim Deus ceteras animantes abiecit ad pastum ac pabulum: solum hominem humo excitatum, celsum ac sublimẽ constituit, quo ad cælum ac domicilii sui conspectum mentem oculosque erigeret. qua de re sequenti capite fusius.

Animantes naturæ instinctu ducuntur.

Psalm. 8.

Hebr. 1.

Hominis dignitas & præstantia. CAP. II.

QVum autem Deus Opt. Max. summopere suspiciendus sit in rebus creatis quæ passim obuię existunt, atque oculis mentique se ingerunt, tum potissime in homine mirifice eius elucet sapientia. Quicquid enim in mundo se profert quamlibet concinne atq. affabre factũ, nulla ratione cõparari componique hominis præstantiæ potest, adeo vt hinc præcipue sumi voluerit sui æstimationem Deus, suæque diuinitatis specimen exhibere mortalibus, hoc est, ex sua cuiusq; mente, suiq; noticia perduci nos voluit

Homo præcipuũ Dei opificium.

voluit in cognitionem, tantiq; opificis reuerentiam: nihil enim expreſſius repræſentat Deum, quã mens hominis, qua ad imaginem ac ſimilitudinem eius eſt conditus. Eſt ſiquidem homo expreſſiſſimum Dei ſimulachrum. Quamobrem ob externũ internumq; oraculum, atq; ampliſſimas dotes μικροσμὸς dici meruit, quod in hunc cumulatiſſime omnia profuderit munificus ille rerum parens atq; opifex Deus: Huius enim cauſſa omnia producta in lucem, illiusq. vſui cuncta patent, ac ſunt expoſita. Quod ipſum agnoſcit Pſaltes regius, gratiq. animi argumenta proferens: Feciſti illum, inquit, paululo angelis inferiorem, imo propemodum vt Deus quendam gloria & honore decoraſti, illũq. præfeciſti operibus a te creatis. Hanc autem prærogatiuam etiam a mundi exordio obtinuit, adeo vt omnia, dũ vigent ac conſiſtunt, homini ſint obſequioſa ac famulentur. Sic enim Geneſeos primo omnium rerum principatum ac præfecturam Deus homini aſſeruit: Fructificate, multiplicamini, replete terram, eam ſubigite, & in piſces aquatiles, volucresq aëreas, & omnes quæ in terris mouentur beſtias, imperium exercete. De mente autem quæ illi diuina eſt, & qua proxime ad Deum accedit, deq. internis animi dotibus, ratione & intellectu, quibus belluis præſtat, quum abunde ſcriptores alij, nec ſit huius inſtituti, in præſentia ſuperſedeo. De corpore vero, quæq. illi cognata ſunt, ab eoq. dependent, pauca diſſeram. Illius enim excellens & ſpectabilis forma moribus animæ congruens atque accõmoda, ſtatus corporis celſus atq. erectus in cælum os ſublime ac reſupinatum, omnium partium ac totius ſymmetria, ſeu exacta cõmenſuratio, etiã ab Ethnicis atq. a noſtra religione alienis ſunt depredicata, adeo vt mirari ſubeat noſtrorũ hominũ incuriam, qui aut nihil prorſus ſcrutantur, aut frigide atq. oſcitanter ſeipſos, naturæque opera excutiunt,

Mens hominis Dei ſimulachrum.

Pſalm. 8.

Homo mũdi præfectus.

Decor corporis humani.

quum Dauid rex magnificus, pressius fixiusq. naturam hominis contemplatus exuscitari cœperit atq. exardescere in tãti opificis amorẽ atq. admirationẽ. Sic .n. tũ alijs, tũ huiusmodi elogijs illũ prosequitur: Celebrabo te Domine, quod mirifice sim formatus, opera tua admiranda sunt, eaq. scrutatur & agnoscit anima mea, non fuit tibi occultum vllum os meum, quum formarer in abdito, & quũ miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atq. inelaboratũ fœtum viderunt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te descripta erant, quæ deinceps nõ nisi multis diebus formata sunt. Admirationi mihi est scientia tua, qua in me formando vsus es, excedit illa prorsus captũ meũ. Quum enim, inquit, me totum excutio, quũ corporis structuram, animæ præstantiã, vim mentis sedulo expendo, eaq. ratione ac iudicio assequi nequeã, & maiestatem tuã veneror, & amplector munificentiam. Iam vero si-namus paululum interquiescere formã illam spectatissimam, tum reliquas partes corporis visenda speciei: internorũ viscerum situm, naturaliũ facultatum potentias, neruorũ a cerebro ortum, ductum arteriarum a corde, venarum ab hepate propaginẽ consideremus, tum animæ facultates & potentias, quib. ipsa suas functiones profert ac perficit: his accedit spiritus ille æthereus caloris naturalis sedes ac vehiculum, qui trifariam discriminatur, ac totidẽ locis discretus est, sic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis sit asscriptus: hic cum natiuo calore, humoreq. nutricio, vtriusque fomite corpus alit ac vegetat, atq. in exercendis actionib. vires suppeditat, quamobrem non indiligenter tria hæc fouenda, instaurandaq. sunt somno, vino, alimentis, exercitatione: quæ tamen moderate adhiberi postulant, ne si vel immodica sint, vel intempestiua, hominem a sede mentis contingat dimoueri, multisq. ac varijs affectibus duci.

Dauid naturæ admirator vnicus.

Psal. 138.

Dauidis exclamatio in Dei admirationem.

Tres in homine spiritus.

Quæ res spiritus fulciant.

Igneus est equidem vigor & cælestis origo
Omni homini, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; habitant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras
Respiciunt, clausi tenebris & carcere cæco.

Æneid. 6

Quibus Poëta quatuor animi perturbationes complectitur, quæ ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulentã efficiunt atq. inquietam, mirisq. modis exagitant. Postremo ad illa dirigamus oculos, quæ istis omnibus specimen præbent, formæq. præstantiam inducunt, hoc est, formandi figurandique fœtus artificium excutiamus, quod tale, tantũq. est, vt quiuis etiam a re medica alienus, in eo excutiẽdo vires ingenij acriter debeat intendere: huiusmodi enim res scire & perscrutari cuiusuis interest, quum in se ipse versetur, atq. in sui contemplatione quiescat, Siquidem quum homo ex corpore & anima constet & conflatus sit, ipsumq. corpus animæ sit instrumentum per quod actiones suas perficit, cui non summa esse debet vtriusq. partis cura & obseruatio? quis nõ vtriusq. incolumitati optime consultum cupiat? præsertim quũ alterum sine altero consistere nequeat, suasq. functiones & munia inoffense obire: Namq. alterius sic altera poscit opẽ res, & coniurat amice. Est quidem corpus pro tempore caducum & mortale: sed quum sit animi vas & receptaculum, illiusq. ministerio vtatur: Deus id quoq. destinauit æternitati, ac per resurrectionis mysterium eiusdem muneris voluit esse particeps, nempe immortalitatis.

Affectuũ tyrannis.

Consensus animi & corporis.

Horat. in Arte poet.

Naturalissimum procreare sibi simile, eoq; reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere, Deiq; instituto.

CAP. III.

POstquam Deus cælum ac sublunarem hunc mũdũ condidisset, omniaq. tã mirabili sapientia atque artificio cõstruxisset, vt nihil ad necessarios vsus, ad commoditatem atq. ornatum deesset, visus est

illi desiderari aliquis cui ista essent vsui, quiq. se his oblectaret ac frueretur. Itaq. completo perfectoq. omni naturæ ornatu, hominem in mundum tanquã in suam possessionem produxit, illiq. ne vitam inamœnam degeret, in adiumentum ac societatẽ mulierem adiunxit, inseuitq. vtriq. vim amoris, ac procreandæ sobolis auiditatem, humore spirituq. turgido, atq. organis idoneis ad eum vsum præparatis: & ne alter alterius contactũ exhorresceret, addidit illecebras, ac mutui complexus appetitionem, vt quũ se inirent, suauiter illos affici, mirisq. modis deliniri contingeret. Siquidem nisi omnis generis animantibus hoc esset natura insitum, vt posteritati consulerent, ac propagationi insisterent, cõcideret ac collaberetur genus humanum, nec diu possent subsistere res mortalium:

Coniugij institutio a Deo.

Omne adeo genus in terris hominumq. ferarumq.,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq. volucres,
In furias ignemq. ruunt: amor omnibus idem.
Quid iuuenis magnum cui versat in oßibus ignem
Sæuus amor? nempè abreptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta, quem super ingens
Porta tonat cæli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri poßunt reuocare parentes.

Geor. 3.

Quum itaq. tam validus sit is affectus, tamq. indomitus, vt ægre possit coërceri (nec enim omnes suis cupiditatibus æque norunt moderari) indulsit homini Deus genialẽ legitimũq. thorum, vt saltẽ intra illius limites cõsisterent, nec vago se concubitu contaminarent, qui dono continentiæ sunt destituti. Postquã igitur peracto concubitu, mulierẽ conceptu impleri cõntingit, magna subsequitur naturæ sollertia in fouẽdo ac coagulando fingendoq. vtriusq. sexus semine, quo stato tempore exactoq. nouẽ mensium decursu emergat dominator ille ac totius vniuersitatis decor homo. hanc spem dubiã ac rudimentum na-

Stimuli Veneris varij.

Deus quur coniugium instituit.

naturæ hominē effigiare condiscentis, appositissima similitudine expressit Iob: Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseū me coagulasti, pelle & carne circumdedisti me, ossibus & neruis me cōpegisti, tuoq. beneficio vita mea subsistit, ac tua virtus fulcit spiritum meū? Huic affinis est sapiētis Hebræi sententia, qua vitæ suæ primordia in hūc modū describit: Sum quidē & ego mortalis homo similis reliquis, terrigenæ protoplasti soboles, atq. in vtero matris figuratus sum caro, decē mensiū spacio coalescēs in sanguine, ex semine hominis ac delectamēto, subsequenteq. somno. Idē quoq. & ego genitus hausi cōmunē aërē, ac simili modo prodij in lucē, omniūq. hominū more ploratū edidi atq. a lachrymis vitā sum auspicatus. Ex quib. intelligimus cū in omnib. tum in excitādis ꝓpagandisq. liberis omnia naturę ordine ac moderate instituenda, vt ex Hippocratis & Galeni sententia, motus seu exercitatio cibū præcedat, cibum sequatur venus, somnus venerē, qua expleta facultates naturales in elaborādo fœtu partes suas obeūt, ac lassitudo ex cōcubitu cōtracta obdormiēti statim remittitur, adiuuāte simul somno concoctionē: somnus. n. ad cōcoctionis celeritatē est adiumēto. Cæterū quod ad generationis nostræ principia attinet, magna solet agitari quæstio, Conferat ne semē ad fœtus generationē mulier? An cōferat ad formæ similitudinē, sexusq. discrimē virile robur? De effigie, formæq. similitudine primū mihi instituetur disputatio, postmodū de muliebri semine, & quantū ad fœtus ꝓcreationē cōferat adiumēti. Ideo sum facturus accuratius, quod apud nostrates nō desint lenæ quædā, quæ persuadere conantur feminis, quā minimū conferre ad generationē fœtus matres, sed tantū gestationis tædia obire, nouemq. mensium fastidia tolerare quasi conducticiū vterū offerrent viris, cui tanquā naui onerarię suas merces inferāt, suāq. sentinam depo-

Cap. 10.

Sapien. 8.

Hominis primordia qua.

Moderate omnia instituenda

Feminis multū tribuendum in procreatione liberorum.

nant. Qua persuasione efficitur, vt matribus erga sua pignora amor tepescat, omnisq. humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penitus exuatur. Quas ego quauis infamia dignas potius deputo, quam patiar in vllo honestarum numero censeri. Quod si exempla in has edenda sunt, catamidiari, hoc est, publicitus spectaculo esse merentur, ac cõtumelia probrisq. affici. His .n. imputandũ, quod nonnullæ in suos inhumanæ sunt ac crudeles, suosq. fœtus vel exponant, vel desertos patiantur. Quæ sæuiores sunt ac magis feroces quã tigrides, leopardi, vrsi, pãtheræ, aliæq. brutæ pecudes, quæ multũ operæ impendunt alendis fouendisq. fœtibus: quod etiã in alite domestica gallinæ cõmonstrauit Seruator, adeo vt animantia quæque pro catulis suis dimicent, ac se periculo exponant, vitæq. discrimina illorum causa animose adeant. Vidimus autẽ hisce vernis mensibus trecentarũ ouium gregẽ, quũ balantes fœtus scapha e littore auectos, matrumq. vberibus auulsos, nõ deterritę maris sæuitia, incredibili affectu ꝓsequerẽtur, accedente Oceani æstu, ad vnam omnes fluctib. oppressas. Quo exemplo cõmonitos velim, & documẽta sumere improbos atq. inhumanos progenitores, qui aut nihil prorsus, languide & oscitanter erga liberos, erga chara sua pignora afficiuntur: quum inertia mutaq. pecora mactationi ac lanienæ destinata non vulgarem affectum, ac propensi animi testificationes erga suos proferant.

Catamidiari quid.

Matt. 19.

Exanimãtibus naturæ vis perspicitur.

Exhortatio ad humanitatẽ exanimãtium affectu.

De similitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarumq́; rerum foras ex matris imaginatione concipiat.

CAP. IIII.

Seminis efficaciã in similitudinis ratione.

Constans est apud medicos, multisq. rationib. cõfirmata opinio, si mulier semẽ conferat affluentius, matri infantẽ assimulari: sin viro profluat exuberãtius, patri: ꝙ si ex æquo, pariq. mensura, ac col-

latis

latis viribus cõtribuant. vtriq. aſſimilẽ eſſe, vel parte vna patrẽ, altera matrẽ referre: deniq. ſi in dextrũ vteri ſinũ deriuetur, atq. e dextro teſte ꝓmanet, caloris ratione marẽ proferri: ſi vero e ſiniſtro atq. in lęuã partẽ inclinet, ob loci frigiditatẽ atq. humiditatẽ femellã procreari. Nonnunquã, Lactantio teſte, quũ forte in læuam partẽ vteri viri ſemen inciderit, mas quidẽ gignitur: ſed quia in parte quæ feminis procreandis deſtinata eſt cõceptus perficitur, aliquid in ſe ſemiuirile habet, ſupra quã viri decus patiatur, vel formã venuſtam, vel nimiũ candorem, vel corporis læuorẽ ac mollitiem, vel vocem gracilẽ atq. exilem, vel mentũ glabrum nullaq. barba decoratũ, animum deniq. minus virilẽ: rurſus ſi in partẽ dextram feminei ſexus ſemen defluxerit, feminã quidem procreari cõtingit: ſed quoniã in aliena parte cõcepta ſit, habet in ſe aliqd virilitatis, vltra quã ſex⁹ ratio permittat, vt valida membra, nimiã proceritatem, colorem fuſcũ, faciem hiſpidã, vultum indecentem, vocẽ robuſtã, animumq. virilem atq. audacẽ: Quo fit, vt iſtiuſmodi cõſtitutionis mulieres excuſſo iugo imperiũ in viros exerceant, tantumq. ſibi in adminiſtrandis rebus aſſumant auctoritatis, vt viris ne hiſcere quidẽ aut mutire liceat. Hæc autẽ & pleraq. alia quæ de ſimilitudinis ratione adferri poſſunt, licet ſint vero cõſentanea, magnaque ex parte ſic res euenire ſoleat: præcipua tamẽ effectus huius cauſa in tacita mulieris imaginatione conſiſtere mihi videtur. Siquid .n. illa animo cõcipit, aut in obuia quæq. inconniuenter defigat oculos, mentiq. imprimat, ea plerumq. infans in extima parte repræſentat. Sic inter amplexus & ſuauia, ſi mulier oculos ac cogitationẽ in viri vultũ dirigat, aut quem aliũ præſentẽ imaginetur, huius effigies in fœtu ſolet elucere. Ea ſiquidem eſt imaginariæ facultatis vis & potentia, vbi mulier fixius quid intuetur, vt ſimile quiddam conſpectis emoli-

Libro de Opific.

Lactantij ſententia de ſimilitudinis ratione.

Virago vnde nomen ſortita.

Mulier quæ magis imperioſa.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

atur, adeo vt infanti varias rerũ formas induci contingat, ac næuos, lentigines, lituras, verrucasq. imprimi, quæ non facile elui possunt, aut emaculari. Sic nostrates matronæ ex leporis obtutu infantes edũt, labello supremo bifido ac bifurcatim dissecto. Simili ratione nonnulli simis existunt repandisq. naribus, ore distorto, labris indecore prominentibus, totoq. corporis habitu deformi, quod mulier cõceptus ac gestationis tempore, oculis totaq. mente ac cogitatione in monstrosas quasdã species fuerit defixa. Tale quiddã in reliquis animantibus elaborare solent naturæ artifices obiectis sub ipso conceptus momento variarum rerum coloribus. Quo stratagemate astuq. vsus Jacobus, cui postmodum Israël nomen inditum, passim stratis obiectisq. virgultis, quibus cortices ademerat, maximam gregis partẽ quũ se inirent, maculoso tegmine, varioq. ac versicolore vellere præstitit. Sic picturatas alites, sic canes equosque scutulatos ac guttatos perficimus. Quod naturę artificium, omnesq. similitudinis rationes ac causas exactissime expressit his propemodum verbis Plinius: Similitudo in animo menteq. est reputatio, in qua multa creduntur fortuita pollere, visus, auditus, memoria, comprehensę haustæq. sub ipso conceptu imagines, tum subito oborta cuiusq. rei cogitatio effingere similitudinem, formasq. miscere creditur, hinc alios auorũ, alios patrum, plerosq. autem cognatorum effigiem ostentare: Ideoque plures in homine, quam in reliquis animantibus differentiæ ac discrimina, quoniam cogitationum velocitas, animiq. celeritas, atque ingenij varietas multiformes notas imprimit, quũ cæteris animantib. animi fere sint immobiles stabilesq. atq. in suo cuiq. genere similes. Quo fit vt mulieris imaginatio alienam formã, atq. ascititiã effigiẽ infanti inducat, nullaq. in parte gignẽti similẽ. Sic mulier quædam quũ ex-

Leporina fissaq. labra vnde.

Arte mutatur species & color animantium.

Genes. 30.

Lib. 7. c. 12. Plinij sẽtentia de similitudinis ratione.

tra legitimum thorum se alteri prostituisset, metuēs ne inopinato subitoq. mariti interuentu opprimeretur, exactis nouem mensibus infantem enixa est nō adulteri, cuius furtiuo vsa erat concubitu, sed absentis mariti prorsus similem. Qua de re extat per quam lepidum Epigramma disertissimi viri Thomæ Mori; quod quū huic argumento mire congruat, non grauabor adscribere.

Thomæ Mori lepidum epigramma.

Quos ante coniunx quatuor
Natos Sabine protulit
Multum ecce dißimiles tui,
Tuos nec ipse deputas.
Sed quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime est,
Solum tibi simillimum
Pro quatuor complecteris.
Adulterinos quatuor
Vocas, repellis, abdicas.
Atqui graues tradunt Sophi,
Quodcunque matres interim
Imaginantur fortiter,
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas
Certas & indelebiles
Modoq; inexplicabili
In semen ipsum congeri.
Quibus receptus intime,
Simulq; concrescentibus
A mente matris insitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abesses milibus,
Dum gignit vxor quatuor,
Quod esset admodum tui
Secura, dißimiles parit.
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quod mater hunc dū concipit,
Sollicita de te plurimum,
Te tota cogitauerat,
Dum pertimescit anxia,
Ne tu Sabine incommodus,
Velutq; lupus in fabulam
Superuenires interim.

Quo fit vt inefficax sit argumentum, ac prorsus inualida, parumq; firma asseueratio, quæ in designando parente ex similitudinis ratione sumitur. Neq; enim naturæ lex, aut publicus orbis consensus, ob similem formam atq; effigiem cuiquam prolem addici patitur. Cæterum quod ad ingenia, ad mores, ad studia, animique propensiones attinet, quotidiana exempla demonstrant, liberos, vt quibus omnis vis animi ac vitalis spiritus ex facultate seminis est infusus, pari propemodum esse conditione cum progenitoribus,

Similitudo nemini prolem asserit.

eandemq; cum iis naturam sortiri. Verum hac in re plurimi refert intensius aut remissius re Venerea affici, illiq; incumbere. Sunt.n. pleriq; minus salaces, minusq; feruidi, & qui non magnopere hanc monomachiã, hoc est, singulare certamen expetant, imo hoc luctamen detrectent potius: hi quo vxoribus gratificentur, easq; pacatiores, magisq; commodas experiantur, pensum cõcubitus, seu debitum, vt Paulus vocat, persoluunt quidẽ, sed languide & oscitãter. Quo fit, vt fœtus a parentum natura ac moribus, insitaq; generositate desciscat, atq; hinc sapientes aliquando stupidos atq; inertes, parumque sanæ mentis liberos procreant, quod huiusmodi voluptatibus nõ magnopere afficiantur. Quum vero progenitores in Venerẽ incalescãt ardentius, ac cumulate affatimq; cõferũt, plerumq; euenit, vt liberi eosdẽ mores ac studia, motusq; animi ac gesticulationes exprimant, parentũq; indolem repræsentent. Vt.n. alites eandem cum parente naturam sortiuntur, eundem in pennis colorẽ referunt: ita liberi progenitorum mores exacte exprimunt, eademque cum iis sunt naturæ essentia. Sic quæ parẽti signa genitiua impressa sunt, eadem filiis inesse consueuerunt. Siquidem ex Horatii sententia, Carminum libro quarto, ode quarta,

1. Cor. 7.

Sapientes cur aliquando stultos procreant.

Simile ab alitibus.

Fortes creantur fortibus & bonis. Virtus: nec imbellem feroces
Est in iuuẽcis, est in equis patrũ Progenerãt aquilæ columbã.

Et quoniam institutio naturæ dotes perficit, atq; errores corrigit, vitiaq; eximit, commodum adiecit:

Doctrina sed vim promouet insitam,
Rectiq; mores pectora roborant.

Chremes quoq; Terentianus ex maternis moribus filium æstimat. Sic .n. cum Sostrata Heautontimorumenos Actu quarto, Scena tertia rixatur:

Is quod non est consimilis moribus,
Conuinces facile ex te natum. tui similis est probe.
Nam illi nihil vitii est relictum, quin id itidem sit tibi.
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.

Et quidem ita naturâ comparatum eſt, idq; magna ex parte vſuuenire videmus, vt filii ſint paternorũ morum æmuli, parentumq; veſtigiis inſiſtant, ſic vt pleriq; ſectentur aleas, ſcorta, popinas; non nulli tamen parentum induſtria atq; educationis beneficio ad ſummam virtutem emergunt, ac ad optimam frugem ſe conferunt. Quamobrem ſedulo cuiq; elaborandum, vt ita affectibus moderetur, vitæq; curſum, ac victus rationem inſtituat, ne vel ſibi quicquã incommodi inferat, vel aliquo vitio ſuos contaminet. Siquidem ex patris ſemine, materniq; ſanguinis profluuio atq; affluxu multa ad poſteros ſolent deriuari. Eadem enim vis & natura, quæ parentum ſemini ineſt, in natos diffunditur ac tranſuaſatur. Sic ex Catulli ſententia, *Mali corui, malũ ouum.*

Naturæ ſequitur ſemina quiſque ſuæ.

Quum autem ſemen ex præcipuis partibus defluat, omniumque membrorum in ſe naturam vireſque complectatur, fit vt quæ vitia vlli parti inhæſerint, ea hæreditario iure proles ſortiantur. Sic qui elephãtiaſi, quæ vulgo lepra dicitur, epilepſia, podagra, chiragra, morbiſque aliis contagioſis ſunt inquinati, iiſdem vitiis ſuos imbuunt. Et quoniam maternus ſanguis præcipuum fit fœtus alimentum, & ſecundaria procreationis origo, plerumq; euenit, vt plus labis ex matre contrahant, ſiue corporis habitum, ſiue animi mores ſpectes. Sic improbæ apud nos, temulentæ ac ſtolidæ liberos producunt ſibi prorſus aſſimiles, vitiiſque maternis affines. Materna autem macula plus officit liberis, quam paterna, quod ad expugnatam pudicitiam, aut commaculatum genialem legitimumque thorum attinet, vel ob bibendi conſuetudinem ac temulentiam, aliamque improbitatẽ ſpectat. Nam ſi vir aut adultus iuuenis nulli addictus, nec cõiugio alligatus, ex puella quadã prolẽ ſuſcitet, id laudẽ propemodũ meretur,

Parentum morbi ac vitia in proles redundant.

Ex muliere maior mali pars in natos deuoluitur.

non vituperium: quum vulgo dictitare soleant, tuto huiusmodi homini posse elocari filias, nempe nõ infœcũdo aut effœto, nec deploratæ sterilitatis, vt qui iam specimen ediderit progenerandæ sobolis, quum femina aut puella nubilis, maturaque viro, si id factitet, aut tale quiddam admittat, vbi vri aut prurire occeperit, illam existimationis iacturam, hoc pudicitiæ detrimentum patiatur, vt vix cerdo infimęq; sortis homũcio se illi addicere sustineat: aut si tale quiddam aggrediatur, confestim prostituti corporis vitium exprobrat. Ita vbi semel pudicitia vlli virgunculæ excussa est, atque expugnatum virginale claustrum, abditaque embolia reserata sunt, nunquam ea labes ac macula elui potest, nunquam hic hiatus resarciri. Siquidem, vt is ait;

Embolia ingressus secretior; ab immittendo.

--- Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est: deperit illa semel.

Quo spectat illud Plauti in Amphitruone: Non ego illam dotem duco esse, quæ dos dicitur, sed pudicitiã, & pudorem, & sedatum Cupidinem, Deûm metum, parentum amorem, & cognatûm concordiam. Quapropter præter alios sapiens ille Hebræus studiose commonefacit progenitores, vt vigilanter prospiciant filiarum suarum pudicitiæ atque honestati, ne illas consuetudine improborum contaminari contingat, aut vllam maculam concipere. Est enim is sexus natura fragilis, atque ad ruinam propensior. Quum itaque plurima sint quæ moribus vitæque integritati officiunt, nec minus rara quæ effigiem formamque corporis dehonestant, dandą cumprimis opera, ne quid incidat quod animum deprauatis moribus, corpus monstrosa aliqua specie posset deformare. Et quoniam corporis species formæque elegantia omnibus grata acceptaq; est, accurate obseruanda sunt, quæ ex naturalium causarũ progressu, formæ gratiam vel conciliant, vel adimunt. Ea quum in

Eccle. 7.

in muliebri imaginatione, atq; iis quæ foris obueniunt, potiſſime conſiſtunt, enitendum ne quid illi ſexui verſetur ob oculos, ne qua obrepat abſurda cogitatio, quæ in elaborando fingendoque fœtu aliquid adferat detrimenti. Siquid enim alicunde mali ingruat, ſiquis incidat terror aut ex re obuia trepidatio, confeſtim omnis affectus & conſternatio in fœtum decumbit, ſpiritibus naturalibus atq; humorib. eo conuerſis, totaq; muliebri facultate in tale quiddam effigiando occupata. Vehemens ſiquidē fixaque cogitatio dum rerum ſpecies vehementes mouet, atque identidē verſat, formam figuramq; quā aſſidua imaginatione reuoluit, fœtui imprimit, atque illi rei cogitatæ figuram inducit. Spiritus enim interni atque humorum affluentia rei excogitatæ pingit formatque imaginem. Nec vero temere aut ex nulla cauſa eſt, quod non nulli enormi ſint corpore, aſpectu toruo atque inamœno, protuberantib. inflatisq; buccis, ore diſtorto, rictuque indecenti. quum hæc eo eueniant, quod grauidæ huiuſmodi ſpectra ac ſimulacra cogitatione menteq; conceperint, aut oculis intētius in illa fuerint defixæ: Sic nihil mihi æque improbari ſolet apud laſciuiores mulierculas, quam quod catellis ſimiiſq; ſeſe impenſius oblectēt, quodque illos ſinu geſtant, fouent, demulcent, baſiant, blandeq; contrectant. Horum .n. conſuetudine & aſpectu natura feminarum imperfecta, neſcio quid alienæ formæ animo menteq; concipiat, ac fœtui inamabilē minuſq; ſpecioſum vultum affingat. Sic apud Belgas catelli quidam Melitæi in delitiis habentur Heroinis, Camuſii vulgo a narib dicti, puſillo corpore, colore niueo, naribus medio ſimis ac depreſſis, pinna eorum reſupinata, cauda non in aluum reflexa, vt in ignauis canibus quas hybridas vocant, ſed erecta atque in ſublime falcata, oculis mire patulis, ac protuberantibus, vtrimq; lippitudine vitiatis, fractis

Mulier geſtans vterū affectib. expoſita.

Unde corporis deformitas.

Catelli Melitæi.

eneruatisq; cruribus ac circa pedum suffragines re pandis, postica vero corporis parte glabra, & quam nulli pili conuestiunt, sic vt podicem indecenter cõspiciendum præbeant, eiusq; rei causa spectantibus subinde obuertant. Hoc animalculũ, quoniã mẽbris moribusq; ridiculum est, multaq; obtinet quæ gignentis natura in se quoq; posset transformare, ablegandum censeo, ne quas imprægnari contingit, aliquid deformitatis asciscant. Hanc autẽ monstruosam formam membraque tam deformiter distorta non sunt natura nacti, sed hominum opera, qui caueolis includunt, subductoq; alimento cogũt gracilescere, quemadmodum virgunculis, vt est apud Terentium, cibum subtrahunt, quo reddunt iunceas, ne si qua paulo sit habitior, athleta videatur. Sic circumforanei circulatores iuuenculis membra intorquent, quo in obeundis saltationibus sint agiliores. Nuper nebulo quidam oppidatim spectandum obtulit infantem inusitatæ magnitudinis, capite, reliquis membris non correspondentibus vlla proportione. Quod vitiũ vbi ex morbo cõtrahitur, non arte ascitũ, vt hoc erat, hydrocephalon medici vocant, ob caput scilicet aqueo humore turgidum. Huius quũ picturã modo spectasset grauida quædam, tam insolito spectaculo attonita, exacto gestationis tẽpore, non sine vitæ discrimine infantẽ edidit fungoso, stupendæq; magnitudinis capite; cui hoc etiam accessit mali, quod inter nutricis amplexus magis magisque extumesceret, atq; ad molem insignem protuberaret. Quod mihi questa est mulier oblato puero, cuius quum caput hinc inde prementib. digitis leniter contrectarẽ, puluini more subsidebat modo cutis, modo assurgebat. Huiusmodi autẽ spectacula nõ prægnantib. modo sunt euitanda, sed omnib. etiã quib. horũ cõspectus & imaginatio nocturnã quietẽ possit vel intercipere, vel turbare, quod fere vsuueni-

Mulieres immodice canib. afficiuntur.

Rei gestæ enarratio.

Hydrocephalõ quale capitis vitiũ, vulgo Bolhooft.

re so-

te solet pueris, ægrotis, seniculis, melancholicis, quibus tamen monstrificus rerum aspectus minus incõmodat, quam mulierculis, quæ oblatis huiusmodi simulachris simile quiddam in vtero effingũt ac mo-iuntur. Quum enim omnes vires ac naturales facultates totæ sint in formando fingendoq; fœtu, fit vt muliere aliquo malo perculsa, omnes humores ac spiritus ad ima ferantur, atq; in vteri secessum confluant. Quibus quum accedit inhærens penitusque menti infixa conspectæ rei imaginatio, vis ipsa quæ formationi insistit, eam formam ac speciem, quam animo concipit, effigiat, ipsiq; fœtui inducit. Neque enim temere est quod dicitur, Imaginatio facit casum. Simili ratione si sorex, ærulus, mustela, aut tale quiddam inopinato corpori insiliit, aut fraga, corna, cerasa, baccæ, vuæq; acinus vlli parti inciderit, confestim notam imprimi contingit, illiq; membro huiusce rei imprimi vestigia: nisi forte mulier in ipso momento quo hæc corpori ingruunt, subito absterso membro, posticæ, aut remotiori parti corporis manum admoueat. Quo facto confestim auertitur malum, aut contactæ parti nota infigitur, tota imaginatione ac facultate naturali eo conuersa.

Vnde pueris notæ imprimãtur, & deformes species.

Prouerbiũ vulgare ex imaginatione desumptũ.

Quando mulier ex facie in femora aut nates, notas trãsferat.

De absurdo prægnantium appetitu, atq; insatiabili rerum desiderio, quibus si contingat frustrari, periclitantur.

CAP. V.

SVperioris narrationis series exigere videtur, vt de prægnantiũ malacia, rerũq; insatiabili appetentia pauca differã. Quandoquidem in simili fere ratione hæc ipsa consistunt. Circa tertium a conceptu mensem vitiũ grauidas infestat, Græcis κίττα, Latinis pica dictũ, in quo ob vitiosos frigidosq; humores, atque acidã pituitã, qua vẽtriculus imbutus est, carbones, putamina, cretã, testacea, aliaq; esui inidonea, auide concupiscũt. Qđ malũ potissime inualescit, quũ

Pica morbus, vulgo Frẽbde lust.

infanti crines erumpere incipiunt, ac femellam gestant. Siquidē ob caloris penuriā, humores pituitosi minus concoquuntur. Quo fit, vt flatus crebriq; ructus ac fluctuationes feminas molestent. Huic affinis mulierum malacia seu mollities, cui viri etiam ac febricitantes plerumq; sunt obnoxii. Prægnantes autē quæ hoc vitio tentantur, tam inexplebili tenentur rei alicuius desiderio, vt si denegetur, aut potiri nequeant, quum se, tum fœtum in præsentaneum vitæ discrimen adducant. Id malum Belgicę nationis matronas magna ex parte corripit: quod sint humentis frigidæq; naturę, ac prauo nutrimento alantur. Non defuerunt nostra memoria, quæ cōspectu viro quodam thoroso, ac corpore succulento, morsu huius appeterent armos. Quod ipsum cuiduam grauidæ, quo illius desiderium expleret, & ne quid incommodi accideret, haud grauate admisit: itaque illa dentibus partem auulsit, crudamque paululum modo mandibulis confectam deuorauit. Illa vero necdum satiata, iterato id tentauit. at vir illam repulit, nec denuo in corpore suo pati lanienam sustinuit. Quæ confestim mærore tædioque affecta, parturire occipit: ac quum geminos gestaret, alterum viuum, alterum quod eodem pulpamento frustrari contigerat, mortuum edidit. Huius non alia mihi ratio excogitari posse videtur, quam quod contracto mærore mulieris animo spiritus vitales imminui, atque humores fœtui alendo destinatos alio auerti, nec ad vterum deferri contingat. sic vt infans alimento quo illum mater expleri voluit, destitutus vel elanguescat vel emoriatur. Quum enim meatus & conceptacula per quæ deriuari, dirigique commeatus in vterum solent, occludantur, frustrari alimento infantem est necesse, ac vita priuari. Quod si prægnans validæ sit naturæ, suisq; affectib. obsistere norit ac mederi, non omnino extingui, sed valetudinariū infantem esse contingit.

Humidæ mulieres exotica appetunt.

Rei gestæ narratio.

Mulier prægnans incommodum sentit ex denegatis eduliis.

git. Ex his abunde perſpici poteſt, quid efficiat mulieris imaginatio, quid rei obiectæ ac mente conceptæ deſiderium in formando fingendoq; fœtus corpore. Quamobrem non præter rationem artis mihi facere videntur, qui minus rigidi, non nullis licet aliena appetant, nonnunquam admittunt, modo ne magnũ detrimentum corpori ſint allatura; tali enim victus ratione aliquando diuturnos chronicosque morbos diſcutimus. Sic vbi ægroti longis morbis conflictantur, non admodum difficilem aut refractariũ præbere me ſoleo in iis admittendis quæ ſumma auiditate ac quodammodo blandimẽtis, tũ velut precario expoſcunt, cum impenſe ea cupiũt, magnaq; alacritate atq; auide aſſumunt, vt excitato calore naturali, inſitisq; facultatib. irritatis atq; excitis, cõcoqui infixos corpori humores contingat ac meatibus recluſis diſſipari. Itaq; ex Hippocratis auctoritate nonnunquã ægrotis gratificari ſtudeo, ad eaq; muſſare ac conniuere, quæ non magnã noxam corpori inferũt. Siquidem (vt is ait) paulo deterior cibus & potus, modo ſuauior melioribus quidem, ſed minus ſuauibus præferendus. Quæcumq; enim ſapidiora ſunt, palatoq; gratiora, & facilius concoquuntur, & plus alimenti adferũt, quod auide, ſummaq; voluptate ea ventriculus amplectatur. Sic noui qui ex haleculis, quas arengas noſtri vocant, crudis etiam, recensq; mari exemptis, quartanas, erraticasq; febres diſcuſſerũt. Sic in deploratis morbis, quiq; ad ſummum prauitatis adaucti ſunt, auidam illam appetentiã non magnopere formido: neq; enim in illis admittendis, quorũ flagrant deſiderio, me aut contentioſum, aut obſtinatum præbeo: ſed adhibito delectu, præſcriptaque vtendi ratione ac modo, eatenus hæc illis admitto, quatenus non offectura valetudini confidam, morbumq; expugnatũ iri coniiciã; huiuſmodi enim acrimonia, edendiq; cupiditate acuitur atq; extimula-

Ægrotis quando in eduliis gratificandum.

Lib. 2. Aphor. 38.

Auiditas omnia ſuauia efficit.

tur naturæ vis & potentia paulo ante ſopita collectisq. viribus morbum impetit alacrius. Sic morbum morbo, vt clauum clauo retundimus, maloq. nodo malum adhibemus cuneum: quod ipſum nemini abſurdum videri debet, cum in quibuſdam morbis febrem ſponte excitemus, qui alias futuri erant deplorati. Sic noui qui ex ſubito hoſtium incurſu, incuſſoq. inopinato timore quartanam depulerũt. Sic apud nos morbus popularis, qui aliquot milia abſorpſerat, exorta repentina Oceani inundatione, cõfeſtim conſileſcere, prorſusq. ſæuire deſtitit. ingruente enim externo oliquo tumultu, humorũ collectiones diſſipari, ac morbos oborta critica euacuatione miteſcere, ac ſedari contingit. Atque hinc eſt, quod ὑδροφόβους, hoc eſt, qui ex canis rabidi morſu & aquã appetunt & reformidant, inopinato ſubitoque impulſu aquis immergimus, ac metum metu diſcutimus: nõ nullos frigidis morbis oppreſſos irritamus, atq. vt incandeſcant, efficimus: quo excitato calore natiuo crudi frigidiq. humores concoquantur, ac natura ad expugnandum morbum incitetur.

Morbos ex pugnari ci barum non nullorum deſiderio.

Morbum aliquando morbo expugnari.

Semen conferre mulierem, totius operis eſſe conſortem.

CAP. VI.

QVanquam virile ſemen cũ primis efficax, agentis motusq. ac generationis principium exiſtat, ſemen tamen conferre mulierem, atque efficaciter procreationi fœtus adminiculari ſolidis rationibus commonſtrari, validisque argumentis conuinci poſſe video. Primum fruſtra illis indita forent vaſa ſeminaria, teſtesque annexi genitales, ſi excremento ſeminali deſtituta mulier, quam minimũ conferret, prorſusq. eſſet aſymbola. Cum autem nihil temere natura ſit molita, neceſſe eſt ad ſeminis vſum, ac propagandi facultatem fabricata eſſe, ſuisq. ſedibus ac locis collocata, cum teſtes, tum ſeminis cõceptacula,

Feminis non deeſſe ſemen ratione conuincitur.

cula, quorũ vis ac natura est spermati vim fœcundã ac prolificã suppeditare. Nec ad id conuincendum quicquã adferri potest validius, quã quod obseruemus magnos suboriri morbos, sæuaq. excitari mulierculis symptomata, nisi semen cõcubitu irritatum profluat. Multas siquidẽ videre est tũ viduas dissuetas Veneri, tum virgines nubiles, maturasq. viro, vbi serius ad connubiũ expetuntur, erumpentib. etiamnum stato tempore mensibus, animi deliquio, atq. vteri strangulatione acerbissime infestari. Equidem omnib. hoc persuasum esse cõuenit, plus detrimenti naturæ inferri ex vitiati seminis, quã menstrui fluoris suppressione. Nam semẽ corruptũ virus cõtrahit, ac veneni qualitatem asciscit: hinc giluus ille, ac mustelinus virguncularũ color vbi vri, ac prurire incipiunt: hinc crebra suspiria, cordisq. tremor & palpitatio, expultrice scilicet facultate ad excretionẽ turgẽtis humoris incitata. Quod si tales seu viduas pruriginosas, seu prouectioris ætatis virgines connubio destinari cõtingat, ac semẽ subdito virili pessulo elici, in vsumq. procreandæ sobolis depromi, protinus illas efflorescere videas, ac faciem roseo nitidoq. colore perfundi, blãdas deniq. atq. amabiles, minusq. tetricas ac morosas, præsertim vbi viros nactæ sunt qui valenter munus suũ obeunt, atq. officio connubiali strenue perfungũtur. Et quanquã in his nõ cõsistat legitimi thori societas, nulla tamẽ re magis deuinciri perspicimus hunc sexũ, quã si vir hac in re sæpius vxori obsequatur. Sic enim omnia pacatiora sunt in ædibus, nullæq ingruũt intemperiæ, nulli tumultus, nullæ tempestates. Alioqui si rarior sit concubitus, aut vir in præstãda opera pensoq. absoluẽdo lãguescat, omnẽ rerũ domesticarũ ordinẽ inuerti videas, omniaq. sursum ac deorsum misceri: adeo sunt auidę huiusce voluptatis nõnullę, vt lassari citius, quã satiari queant. Quæ mihi potissima causa visa est,

Seminis cohibiti noxa.

Virgines tempestiue elocandæ.

Puellæ maritatæ reuiuiscũt.

Mulier concubitus auida.

quod mulier in congressu, mutuoq; amplexu semen cōferat, & viro plus voluptatis concipiat. Cum enim natura comparatum sit, vt genitalis seminis excretionem propter turgidi spiritus eruptionem, neruorumq; tentiginem, ingens comitetur voluptas, ipsaque mulier geminum munus obeat, atq; vtroq; modo patiatur (elicit enim virile semen, suumque cum eo cōmiscet) verisimile est illam plus gestire, ac voluptatis concipere, perfundiq; affluentius. Quo fit, vt proles matri sit plerumque quam patri conformior, quod vires maternæ exuberantius illi sint impressę; argumento, quod mulieres infantes diligāt impensius, summoq; studio erga illos afficiantur. Siquidem præter seminis excretionem, etiam sincerissimi sanguinis scatebra atque irrigatione toto gestationis tempore, fœtus alitur atq; augescit. Itaq; Galenum in ea esse sententia comperio, vt fœtum plus paulo a matre suscipere, quam a patre censeat: ipsamq; speciem, sexusque discrimen ad menstrui sanguinis affluentiam refert: similitudinis vero rationem ad seminis vim ac facultatem. Vt enim stirpes plus consequuntur ex vbertate soli, quam a coloni labore atq; industria: sic infans omnia vberius a matre accipit. Primum enim vtriusque semina vteri calore foueri contingit ac conglobari, deinde sanguine materno adolescere, taciteque ac sensim incrementa suscipere. Hinc maxima amoris vis infantibus erga matres propter sympathiam hoc est, consensum, ac naturæ cognationem, quodque cumulatius maternæ vires illis sint inditæ. Similiter matres totæ sunt philostorgæ, hoc est, indulgentiori affectu erga teneram ætatem, quam patres, qui plerumq; seueriores sunt, magisque rigidi. Quod designari puto ab Euangelista, cum matres inducit Rachaelis nomine deplorantes infantium suorum calamitatem, tantumque in animo concepisse vulnus ob filiorum orbitatem, ob de-

Femina virum, vt materia formam, appetit.

Cur fere proles matri aßimiles.

Lib. 2. de sem.

Simile a satis & coloni industria.

Cur proles matri addictior.

Matth. 2.

Hiere. 32.

ob desiderata, exstinctaque, tam chara pignora, vt nulla blandimenta, nullaque lenocinia, aut verborũ solatia admiserint. Nihil enim ex Esaię sententia naturæ legibus repugnãtius, quam quod mulier infantis sui obliuionem concipiat, exutoque materno affectu ac pietate, erga vteri sui filium sit inhumana, vel leuiter afficiatur. Cæterum videmus & patribus suam non deesse propensionem, affectumque naturalem illorum quoque mentibus insidere, verum serius se is in natos exerit. Siquidem adultis illi magis afficiuntur, ac tum demum illorum rebus prospiciunt, commodisque consulunt, dum spem aliquam de iis concipere incipiunt, matres vero infantiæ potius miserescunt, & quia ab alieno, externoque subsidio ea ætas dependet, eo studiosius, pauloque maiori cura illam fulciunt, eiusque tutelam suscipiunt, minus rigidę, magisque exorabiles, quam patres. Huius rei causa toties ad remunerationem, ac mutui officii vicem sacri codices inuitant, quam ciconiarum exemplo progenitoribus debent liberi, multisque locis gratitudinem atque hostimentum exigunt. Parem affectum videre est in gallina, quæ pullos, quos fouit, impensius amat: & quanquam gallus ouis eam vim qua animantur, indidit, nulla tamen cura tangitur, nullo erga pullos affectu dicitur. Quod autem vterque conferat, ex gallinarum ouis experimenta capimus: nam & gallinæ citra galli operam oua pariunt: at illa si fouere contingat gallinæ subdita, putrescere citius, quam animari: cum oua a gallina edita quam gallus subegit, post vndeuigesimum ab incubitu diem alites proferant, adeo vt pipiant etiam, antequã testam aut putamen rumpi contingat. Hæc igitur tædiosa matrũ gestatio, qua anni dodrantem purissimo sanguine fœtum alunt ac nutriunt, amor denique erga recens editum infantem, tum similitudo matri plerumq; conformis ac concolor, euiden-

Cap. 49.

Cur mulier quam vir, erga natos propensior.

Matth. 23.

Ciconiæ parentibus afficiuntur.

Gallinæ incubatio.

Gallina oua edit absque Galli opera.

Mulieres non segnes in elaborando fœtu. ter euincunt semen conferre mulieres minusq. otiosas esse in elaborando formandoque fœtu, quam viros, qui ingesto semine, expletoque concubitu subducunt sese, ac nullam mulieri præstant operam, nullum adferunt in perficiendo fœtu adiumētum: cum interim in tanto mensium decursu, multa effingere atque elaborare debeat vteri muliebris facultas, penitusque necesse est,

Æneid. 6. *Multa diu concreta modis inolescere miris.*

Vnde species sexusque animalis, hoc est, utri acceptam ferre conueniat, virone an mulieri, masculi vel femellæ procreationem. CAP. VII.

QVamquam totius vniuersitatis opifici omnia merito ferantur accepta, multa tamen fiunt ex naturæ decursu, suoq. ordine incedunt, atque insito motu feruntur. Horum omniū cum Deus sit auctor, ipse pleraq. immutare solet, atq. rerum ordinem & seriem inuertere, contraq. naturæ legem alia forma ac specie non nulla producere. Verbi causa, Mulier masculæ prolis auida, in Deum sua vota dirigit, fatigatque precibus atque efflagitat, vt virilem sexum concipiat, cuius supplicationib. Deus annuit, illiusq. voluntati acquiescit, atque obsequitur. Exemplo res erit testatior: Sara prorsus effœta, & cui iam pridem menses substiterant, ex Abrahamo grandæuo prouectæq. ætatis, Isacum cōcepit, in quem Deus totam posteritatis spem sitam esse voluit, omnesque nationes auspicatū hinc habere salutis assertæq. libertatis initium. Anna itidem mærore, tædioque sterilitatis confecta, cum precatur assidue ac fœcunditatem exposcit ardentius, Samuelem a Deo extorsit. Elisei quoque officiosa sedulitatis hospita ad prophetæ preces filium consecuta est, quem etiam mortuum ad vitam postliminio reuocari contigit. Quin & Zacharias senilis deuexæq. ætatis, sic omnia moderāte

Deus præcipua fœcunditatis causa.

Genes. 17. *1. Reg. 1.* *4. Reg. 4.*

diuina dispensatione, ex Elisabetha annosa ac deploratæ sterilitatis, Ioannem Christi præconem sustulit. Multiq. alii singularem sexum a Deo eblandiuntur, quo non desit qui in maiorum hæreditatem succedat, in quem opes atque heriles facultates deuoluātur. Hæc diuini esse muneris nemo potest ambigere, eaq; peculiarem effectū ex Dei voluntate obtinere. Cæterū de iis nobis instituetur sermo, quæ ex naturaliū causarū progressu emergunt, quæq; natura vi sua insiticia moliri soleat. Ipsa siquidē præparat corpus animæ morib. aptū, suumq; temperamentū cuiq; accommodat. Cum autē duo sint principia, ex quib. corpus humanū coalescit ac generatur, quæq; infanti progenitorū similitudinē, quæ sexum inducunt, semen quod vtriq. commune, menstruus humor feminæ solum peculiaris: similitudo, cōsistit in virilis vel feminei seminis facultate & viribus, sic vt vel vni, vel alteri assimiletur pro affluentia copiaque collati seminis. Sexus vero discrimen nō ad semen, sed ad sanguinē menstruū refertur, quod mulieri tātum familiare & cognatū est. nam si semini ea vis inesset, cū virile valentius sit ac calidius, semper patrem sexus referret. Species itaque seu genus animantis tribuitur temperamēto actiuarū qualitatū, quæ consistunt in caliditate & frigiditate, atque ad substantiam siue naturā materiæ subiectæ refertur, hoc est, ad menstrui sanguinis confluuiū. Semen autem & vim generandi figurandiq. fœtus suppeditat, & materiam suggerit menstruo itidem & simul materia inest & facultas. Vt enim semen ad materiale principiū maxime confert: sic menstruū ad potentiale cōducit. Est autē semen, vt Galenus ait, sanguis accurate percoctus a vasis ipsum cōtinentibus: vnde sanguis non solū materia est generandi fœtus, sed & semen est potentia. Quod vero tum sanguis menstruus habeat vtraq; principia, hoc est, materiā & fa-

Luca 1.

Seminis vis.

Menstruū liquoris facultas.

Lib. 2. de semine.

cultatem aliquid efficiendi, omnibus inconfesso est: sed semen quidem effectiuum fortissimum est, materiale vero exiguæ molis. Menstruum autem materiale quidem plurimum, potentiale siue effectiuum maxime debile. Iam vero si materiale gignẽdi principium, iuxta quod species animalis absoluitur, in solo menstruo esset situm, fœtus vtique exacte eiusdem cum matre speciei existeret. quemadmodum si effectiua vis in semine solum esset, semper patri foret assimilis. Quando vero vtrumque ambo principia habet, ac prædominatur in menstruo quidem materiæ copia, in semine autem facultatis & roboris: merito, vt Galenus testatur, speciem a matre potius suscipit fœtus, quam a patre: etiamsi ipsius semen ad materiale principium conferat, sed debilius. Similitudo vero, etsi imaginatio in ea re maximum momentum obtineat, non tam ad matrem, quã patrem refertur, licet maior vis sit in virili semine; muliebris enim genitura, cum facultatem ex menstruo per nouem menses prodeuntem assumpserit, tanto exuperat, quanto circa primũ congressum superabatur. Proprium enim mulieris semini est, suam ipsius substantiam magis, quã virilem augere ac roborare. Sic femina non solum materiam suppeditat elaborandi fœtus, sed vim, robur, ac facultatem conceptus perficiendi, licet muliebre semen virili familiare alimentũ existat humilitatis scilicet ac tenuitatis ratione, eoq; ad effingendum concinnandumq; accõmodatius. Vt enim ex cera molli ac fluxa, vdaq; ac tenaci argilla artificis manus quiduis potest effingere: sic semen virile commistum confusumq; muliebri semini & menstruo, formationi efficaciter insistit, atq; hominis opificium omnibus suis partibus absoluit. Vel si ex natura rerum sumi velis harũ rerum comparationẽ: quod in plantis terra, hoc in cõceptu vterus. Vt enim plantarum semen terra indi-

Menstruũ materiã suppeditat alendi fœtus.

Simile a cera ac vda argilla.

get, vt ex ipsa nutriatur atque augescat; ita hominis semen matrem, quæ prolis desiderio afficitur, exigit: cuius humore, sanguinisque ex venis irrigatione fœtus alimentum capessit. Ex his coniicito, quanta solertia natura vtatur in concipiendo formandoq. homine, qui insita vi sensim adolescit, tacitisque auctibus ad perfectum robur prouehitur. In quo & illud inuestigatione dignum iudico, qua vi masculum vel femellam muliebris natura effingat atque emoliatur, quæ facultas mulieri potius, quã viro asscribenda videtur abundantioris materiæ ratione, quæ consistit in mulieris semine & sanguine, qua toto gestationis tempore fœtus alitur atque irrigatur, in eamque molem augescit. vt enim virile semen cum primis efficax mouendi principium est, denique instrumentum & velut artifex, quo opificium humanum perficitur: muliebre tamen semen, cõferente etiam suas copias sanguine, vberiorem materiam suppeditat quam vir, eiusque adminiculo fœtus absoluitur, quaque specie distinguitur ita, vt vel marem vel femellam effingat atque emoliatur. *Terræ atque vteri cõparatio.*

De prodigiosis monstrosisq. partubus, obiter quid designet Prouerbium Quarta luna nati, *alia ratione, quam in libello nuper a me edito, tractatum.*

CAP. VIII.

NAtura humana, eiusque partes generando homini destinatæ, si optime cõstitutę sint, nec in his quicquam desideretur, speciosa quæque profert, suique generis animal producit omnibus numeris absolutum. Quod si quid vitii subsit, aut perplexa confusaq. sint semina, aut aliter quam res exigit, conuoluta ac conglomerata generandi principia, multiformes ac prodigiosos partus, monstrososq. fœtus efformari contingit. Non desunt qui ex astrorum conuitu, influxuq siderum, atque in scelerum vindictã multa portenta prouenire cõtendant. Quod vt vera *Vnde monstrosa corpora.*

Simile ab arte fuso-ria.

consentaneum, sic ex vitiosa vteri constitutione, ex sordido corruptoq. semine, atq. enormi concubitu magna ex parte hæc euenire contenderim. Vt enim in opere fusili si materia impura sit, minusq. defecata, si vasculum aut receptaculum obliquum, amfractuosum, hiulcum, angulosum, distortum, rimosum, voluminibus implicatum, dissolutum, maleq. cohærens, ridiculas imagines, absurdaq. simulachra, atque aspectu horrenda produci videmus: ita si loci male cōstituti sint, si vterus in alterum latus inclinet, inceptaq. sit, ac male temperata materia, nunquam natura decentem exactamq. formam expresserit. Si mulieres Belgicæ, potissimum quæ oras maritimas accolunt, cum tumultuosæ sint atq. inquietæ in peragendo concubitu, alienas insuetasq. formas subinde embryoni inducunt, nec solum molem, hoc est rudem, informem atq. inelaboratam massam, quæ ferri aciem respuit, proferunt, sed quiddam deformi specie, quod palpitet, ac vitale existat, formamq. inchoati operis obtineat, qualē artifices rudiori penicillo adumbrare solent. Nautæ siquidem, quib. fere sunt addictæ, vbi ex longa diutinaq. peregrinatione ouantes in portum sunt delati, plenisque velis ostia subeunt; confestim vxores suas ineunt, nulla habita mēstrui decursus ratione, nec obseruato interlunio Lunæq. coitu, quo tempore ob mensium defluxum congressus noxius esse solet ac perniciosus. nequit enim semē coalescere, nec debite cum muliebri sanguine vniri. Quo fit, vt genitura vel effluat, vel si omnino cohærere contingat, non possit natura cōfusam maleq. cohærentem materiam elaborare. Nec solum virorum incontinentia culpanda est, verū & mulierum, quibus cum iam pridem non sit rei Venereæ facta copia, vltro se nonnunquam viris subiiciunt, atq. auide semen rapiunt, vt famelici cibum, ac Cerberus offam. Eoque fit, vt vteri facultas aut prorsus

Mola matricis.

Intemperantia Veneris infanti noxia.

prorsus a spe generandi excidat, prolisq. successu frustretur, aut si quid efficere tentet, operique manum admoliatur, monstrosam quandam formam ab hominis specie prorsus alienā embryoni inducat. Nonnunquam post trimestre spatium fœda illa colluuies effluit, ac frustulatim confertimq. erumpit indigesta congeries, quasi nauem sentina exhauriri contingat. Huic affinis est effluxus quidam multis torminibus pressurisq. mulierib. infestus: nostrates, quod quarta silentiq. luna, cuius vi menses defluunt, cōceptus inchoari cœperit, Lunarem partum, aut populari voce *Manekindt* indigetant. Perficitur autem spurius hic conceptus nonnunquam citra virilem operam ex imaginaria venere in iis quę admodum pruriunt, impenseq. sunt salaces ac lasciuæ, sic vt ex crebro virorum contuitu contactuq. muliebre semen cum sanguine menstruo conglobari contingat ac coalescere, ipsamq. facultatem vteri, atque insitum calorem rudimentum aliquod animantis meditari. verū cum desit causa formalis, nempe viri semen opificis rationem obtinens, materia, quam mulier suppeditat, alienam absurdamq formam asciscit. Nonnunquam tale quiddam mutua viri opera conficitur, cū vir quarta Luna, silentique sidere, ac quarto a lunæ coitu die, quo menses defluunt, mulierem subigit, non obseruato naturæ cursu, vt qui fluctui obnititur, æstuq. aduerso nauigationē instituit. Id nostrates contra lunam micturire prouerbiali figura, Latini Quarta luna natos vocant. Quod inauspicata vitę principia habeant, præterque naturæ ordinem ac modum generationis primordia sint consequuti. Quo fit vt infelicem plerumq. in aggrediēdis rebus successum obtineant qui tali ratione concipiuntur. Siquidem cum erumpentibus mensibus mulieri vir commiscetur, sisti fluxum contingit obducto viri pessulo, labentemque sanguinem resilire, ac re-

Conceptus non naturalis eiicitur.

Virile semē opifex fœtus.

Vulgare prouerbiū. Teghen de mane ghepist.

Simile dolijs vinarijs.

gurgitari. Cuius experimentum capere licet ex doliis, cadisque vinariis, atque in sanguinis e naribus fluxione, in quib. pfluentē liquorē immisso embolo, licioq. cōtorto cohibem⁹ ac restringimus. Hoc autē nec consultū nec necesse est promanātē sanguinem sistere, cum virile semen tali vligini commixtum non possit purū putumq. hominem efformare. Materia siquidem est improba atque inhabilis, minusq. apta, vt concinnam formam decentemque figuram assequatur. Quo mihi iusta ratione, idq. ex Dei præscripto inhibuisse visus est Moses, ne quis congrediatur feminæ huiusmodi inquinamentis conspurcatæ. Dici enim vix queat, quid labis ac contagii his inferatur, quid detrimenti, quæ valetudinis incommoda concipiant, qui ad eum modum constituta femina, cupiditatibus suis impotentius indulgent, illamque auidius amplexantur. Sensim enim serpit contagio, totumq. corporis habitum inuadit, atque elephantiasi, lueque Venerea tacite inficit. Quod equidem peragit celerius, vbi mulier contagioso aliquo morbo, quod fere prostitutis nunc vulgare est, sit imbuta. Sic enim præsentaneo veneno obuia quæq. polluit, contactuq. omnia fœdat. Quamobrem nō est quod quisq̄ tam magnopere miretur, vnde tot monstrosi partus, tam deformes hominum species, tot passim ficosi, mutili, distorti, vari, repandisque cruribus, tot circa podicem, atque in inguine condilomata, bubones, tumidæq mariscæ: quod ad animum vero attinet, tot passim stupidi, obliuiosi, bardi, blitei, deliri, stolidi, rationis inopes, amentes: cum non aliunde, quam ex enormi decubitu, atque intempestiua Venere, hęc proueniant, vel potius ex vitioso corruptoque progenitorum semine in posteros deriuentur. Hinc secum quisq. expendat, quam sint crudeles in sua pignora, qui illa tantis malis inuoluūt, quales prę cæteris existunt qui Quarta luna, hoc est, profluente mensium

Menstruo inquinata intacta esto.

Bubones inguinis, Clapoozen.

Vnde in corpore & animo monstrosæ species.

Quarta luna nati vulgo Teghen demane gepist.

mensium illuuie, concubitum non exhorrescunt, liberisq. propagandis operam impendunt. Hoc enim efficiunt vt quos excitant liberos, omnibus dotibus, naturæq. muneribus, quibus bene nati abunde fruuntur, destitutos esse contingat. Ad nullas siquidem functiones obeundas, ad nulla munia, nullasque res præclaras sunt appositi. Quod si attentare quippiam pergant, nullum habent in rebus aggrediendis successum, nullumq. optatum aut prosperum euentum. Sunt enim inabsolutę naturæ, vt qui naturales facultates, quæq. ad actionẽ hominibus sunt adiumento, imminuta, mutilaq. habent atque imperfecta, idque non suo, sed parentũ errore, qui præter decorũ, contraq. naturæ ordinem, negotiũ procreandæ sobolis sunt aggressi. Quo effectum est, vt multa illis subducta ereptaq. sint, aut saltem parce & maligne distributa, quæ aliis effuse atq. affluenter obtigerunt. In animo vero non minus grauem iacturam patiuntur. Sunt enim a communi humanitatis sensu prorsus alieni, stupidi, obtusi, inertes, nec præstantia doctrinę, nec acumine ingenii, nec inuentionis subtilitate, nec consilio aut prudentia, cæteris vlla parte conferendi. Superioribus annis me vsa est medico mulier quædã insularis, quæ cum ex nautici generis homine concepisset, in tantam, tamq. inusitatam molem illi cœpit intumescere vterus, vt non videretur suffectura gestando oneri. decurso exactoq nouem mensiũ spatio, quod anni dodrantem conficit, accita obstetrice, primum magno conatu ac molimine massam quandam informem enixa est, quã superfœtatam post legitimum conceptum coniicio, cui vtrimq ansæ duæ annexæ erant in brachiorum lõgitudinem ac modũ exporrectæ; palpitabat autem, illiq. vitale quiddam inesse visum est, vt spongiæ & vrticæ marinæ, quas nostri *Elschouvve* vocant, quorum innumeræ æstate in Oceano fluitant, exemptæque mari diffluunt, ac

Rei gestæ narratio.

Vrtica marina.

diutius manibus cōtrectatæ liquescunt inducto prurigitu ac mordaci vredine, vnde nomen id obtinuerūt. Postmodum mōstrum delapsum est ex vtero, adunco rostro, longo teretiq. collo, oculis vibrātibus, cauda acuminata, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitū conclaue stridoribus implet, atq. vltro citroq. discurrens, latebras persequitur: tandē mulieres puluinis impetunt, ac suffocando perimūt. Hoc monstri genus, quoniam hirudinis more, sugillando sugendoq. fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, Sanguisugam nominant, vulgo *Suygers*. Postremo mulier hęc plus satis delassata, non sine summo vitæ discrimine prolem masculam edidit a mōstro ita excarnificatam, vt a sacra lotione quam minimum vitæ superesset: mulier vero ægre refocillata, quas molestias ac torturas perpessa sit, optima fide mihi enarrauit: illiq. pręscripsi saluberrimam vitę rationem, tum quæ restaurandis firmandisq. viribus sunt accommoda: erat enim prorsus elumbis, atq. eneruata. Hæc & pleraq. alia documento cuiq. esse debent, vt in congressu mutuo omnia decenter debitoq. ordine peragātur, ne quid incommodi aut detrimenti naturæ contingat inferri. Qua in parte acriter increpandi videntur iactabundi quidam, qui nihil non sibi permittunt in præstanda Venere, nec vllas leges sibi præscribi patiuntur moderandæ voluptatis. Siquidem nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis aut diei discrimine, neglectaq. eius rei opportunitate, cum lubet, suis cupiditatibus indulgent, ac libidini identidē obsequuntur; tantumq. inesse sibi virilis roboris iactitant, vt nulla concumbendi assuetudine satientur, nulla cōtinuatione lassescāt, qui λάσταυροι ignorare mihi videntur, in quem vsum genitales partes homini sint attributæ, vt quas non in fœtificandi vsum, ac propagandi successionem, sed ad obscena opera accōmodant.

Sāguisugæ in corpore muliebri.

Salaces notantur.

lant, atque ad ſterilem infœcundamq. voluptatem conuertunt: ſed hi tandem profuſæ effrenisq libidinis pœnas perſoluent, membris articuliſq. podagra ac chiragra contortis.

Qua ratione maſculum, qua feminam procreare poßit, qui eius rei ſit auidus: obiter ex qua cauſa Hermaphroditi, hoc eſt, vtriuſq. ſexus homines generentur.

CAP. IX.

SI quis procreandi ſexus virilis ſit auidus, aut denique femellæ deſiderio teneatur, hoc illi in primis perſuaſum eſſe conuenit, iſtarum rerum ſucceſſum, atq auſpicata principia a Deo Opt. Max. impetranda, penes quem effectus huius cauſa præcipue conſiſtit. Fit enim nonnunquam, conſtantibus etiam beneq. conſtitutis facultatibus naturalibus, vt vel ſteriliſcant homines, vel orbari prolibus contingat: quod Deus per Oſeam his comminatur, qui præter eius inſtitutũ illegitimo concubitu ſe contaminant, aut aliunde quã a Deo, fœcunditatis ſubſidia petunt. Quia, inquit, Beelphegor, hoc eſt, Priapi ſtatuam ac ſimulachrum adierunt, atq addicti fuerunt turpitudini, auolabit gloria eorum ab vtero, a conceptu, a partu: Dabo eis vuluam ſterilem, & vbera arentia: radix eorum marceſcet, nec fructum vllũ proferet. Quod ſi genuerint, interimam amantiſſima vteri eorum. Quæ documento cuiq. eſſe debent, irato Deo omnia inauſpicato tentari, atque improſperum ſucceſſum cõſequi. Tale quiddam minatur etiam apud Ezechielem Deus ſuperſtitioſis mulierculis, quod Adonidem, hoc eſt, Veneris amaſium deflerent, qui ab apro dilaceratus circa inguina, erecta ſtatua quotannis coli cœptus eſſet. Cæterum ſi is hominibus nõ ſit infenſus, omniaq. ſinat decurrere naturæ ordine, ſuiſq legibus ferri, nihil vetat externa pręſidia accerſere, ac naturæ imbecillitati adminiculari, ſiquando ex occulta quadam ac latenti cauſa fruſtrari quem-

Deus prima conceptus cauſa.

Cap. 9. Sterilitas a Deo.

Cap. 8. Idololatria & ſuperſtitio infœcunditatis cauſa.

Quæ generandi facultatē perficiant.

quam liberis,atq. inanem ſubire laborem contingat. Duo itaque ſunt,quibus potiſſime concubitus perficitur,quæq. ad liberorum propagationem ſunt adiumento: primum humor genitalis,qui partim a cerebro totoq. corpore,partim ab hepate ſanguinis officina diffunditur. Deinde ſpiritus per arterias a corde promanans, cuius vi pudendum erigitur ac rigeſcit, cuiuſq. impulſu materia ſeminis foras erumpit atq. eiaculatur. His accedit appetitus ac concubandi deſiderium,quod vel imaginatione excitatur, vel ex cōſpectu contuituq. ac contactu venuſtarum mulierū accenditur. Quibus præſidiis quiſquis eſt deſtitutus, eaq. vel languida habet, vel inualida; cumprimis ineunda ratio eſt, qua naturæ lapſus atq. error corrigi poſſit, vireſq. naturales, tanquam luxata quædā aut collapſa reſtaurari. Vt enim ſteriles agros cultura atque induſtria hominū fœcundos effici videmus, ſtirpeſq. atque arbores infructuoſas adhibita cura vberrimos fructus producere;ita in excolendo hoc fundo ars medica ſtrenue ſuam præſtat operam, ſummoque ſtudio naturę vitiis medetur,ac velut agrum ſterilem adhibito lætamine reſtibuli fœcunditate inſtaurat: Sic calorem languidum, raros exileſq. ſpiritus, ſiccitatem frigiditati coniunctam, partium genitalium, neruorumq. imbecillitatem ad temperamentum reducit: obiter omnia amoliri tentat quæ homini progenerādæ ſobolis ſpem adimunt. Cęterū cum alimenta qualitates etiā elementares immutare ſint apta,atq. infelicem corporis habitum ad commodiorem transferre; neceſſe eſt, vt eiuſmodi conditionis homines cibis vtantur, quib. natura fœcūda effici poſſit, ac propagationi ſobolis idonea. Inter ea autem quæ Venerem excitant,ac ſeminis generationi ſunt accommoda,cibi numerantur laudabilis ſucci,quiq. probe nutriunt,ac corpus vegetum reddunt, ac ſucculentum: cuius facultatis ſunt calida & humida.

Simile appoſitū ab agricultura.

Quæ ſemē virile accumulēt, ac Venerē excitent.

mida. Conficitur enim, Galeno teste, seminis substātia ex sincera excoctaq. sanguinis superfluitate, simul & flatuosa. Plerisque autem vis inest augendi cumulandiq. seminis, nonnullis efficacia incitandæ mouendæq. tentiginis, atq. humoris propellendi. Edulia quæ materiam suppeditant, oua sunt gallinacea, phasiani, turdi, merulæ, ficedulæ, gallinagines, pipiones, passerculi, perdices, capi, pullastri, amygdala, nuclei pini, vuæ passæ & Corinthiacæ, vina omnia generosa, dulcia ac meraca, potissimum quæ ex vua Apiana (quam muscatulam vocant) exprimuntur. Partes vero genitales erigunt, ac prurigine afficiunt Satyrion, Iringium, Nasturtium, Erysimū, Pastinaca, Cinara, Cepæ, Napi, Rapæ, Asparagi, Zinziber conditum, Galanga, Acorus, Bulbi, Cochleæ marinæ;

Materia accumulandi seminis.

Et quæ frugifero seritur vicina Triapo,
Excitet vt Veneri tardos Eruca maritos

Colum. lib. 10.

Quæ (vt alia pleraq.) lumbos incitant, atq. homines impendio salaces efficiunt. Vt enim sclopetas ac bombardas primum puluere tormentario inferciri videmus ac globis oppleri, deinde adiecto efficaci puluisculo, fumanti stupa vel ignito funali incendi, globumq. violento strepitu exturbari: sic in hoc opere duo concurrere est necesse, ne irritus sit conatus, conglobati scilicet seminis copiam, & vim quādam spiritus flatuosi, qua explodi semen possit, atq. in vteri recessum recondi. Quod si huiusmodi machinæ cassæ sint atq. euanidæ, aut deniq. nitrosus hic puluis insincerus atque adulterinus, nullam in pro sternendis mœnibus, diruendisque vallis vim obtinent, nec horribilem vllum sonum proferunt, sed exilem quendam stridorem inanemque strepitum edunt, vt lusitantium puerorum inflatæ vesicæ. Hinc nostrates Salinariæ ignauos quosdam qui incassum, nullosque operæ fructu mulieres fatigant,

Accommoda similitudo a bombardis.

Puluis nitrosus buspoer.

Muliebre prouerbiũ in eunuchos. detonare quidem dictitant, sed nullam subsequi pluuiam, nec internas partes, atq. vteri recessum rosido liquore madescere, atq. irrigari. Habent siquidẽ illi inflatas venas, ventoq. turgidas, sed semine destitutas Quamobrem si vxoribus gratificari volunt, *Quare vxoribus gratificãdum.* illasque peculiari officio demereri, qui matrimonio sunt addicti, non tenui apparatu se instruant, nec in hanc palæstram inermes descendant, alioqui tetricas illas experientur ac morosas, nec vlla in parte dicto audientes. Cum autem commeatu affatim fuerint instructi, captanda opportunitas, qua possint non sine fructu se operi accingere. Quod tũ demũ est tempestiuum, cum menstrua illuuies sit expurgata. Ea siquidẽ sentina prohibet coalescere ac fermentari semina, efficitq. vt vterus sit conceptui inidoneus. Defluxis itaq. mensibus, vteroq. exacte defecato, nullo enormi concubitu, nullisq. validis cõcussionibus, procreandis liberis insistant, completoque opere, mulier clementer ac placide in dextrum latus deuoluatur, capiteq. decliui, ac subsidente cor*Masculus quãdo cõcipi contingat.*pore in somnũ resoluatur. Hac enim ratione in dextrum vteri sinum deriuari semina, ac masculum elaborari continget. Cæterum anni tempus, regio, cuiusq. ætas, alimenta clarorifica, maximum in hac re momentum obtinet. Æstas siquidem modo ne nimis feruida sit ad masculi conceptum accõmodatior, quod semen ac sanguis menstruus ex ambientis aëris qualitate plus caloris concipiat. Regio quoque calida, ætas adulta, plenæq. pubertatis, tum hispida hirsutaq. corpora ad producẽdos mares magis apta. Interim multa sunt quæ vi specifica ac latenti, *Mercurialis quo effectu in excitanda prole.* abditoque effectu his perficiendis accommoda. Sic Mercurialis, quam in marem ac feminam discriminant, efficacissima prædicatur in sui generis sexu ꝓferẽdo, adeo vt masculi decoctũ aut succ⁹ dieb⁹ quatuor a primo purgationis die bibit᷑, ꝓcreãdi maris vim

vim vtero conferat: feminæ vero ſuccus totidem diebus, pariq. modo aſſumptus, femellæ proferendæ vires ſuppeditet, præſertim ſi iam ſiſtentibus menſibus vir mulieri congrediatur, amplexuq. mutuo cõcaleſcant: hac, vt opinor, ratione, quod ille dextrũ vteri ſinum ac cauitatem expurget, caloreq. foueat: iſta ſiniſtrum. Quo fit, vt ſublato humore frigido, mulier conceptui efficiatur idonea. Vt enim in paluſtri atq. vliginoſo loco plantarum ſemina ſuffocantur, nec facile in ſtirpem emergũt: ita ex frigidi humoris redundantia ſemina ſtrãgulantur, adeo, vt vis ac facultas muliebris vteri nequeat vllam ſpeciem ſexũq. emoliri. Nõ diſſimili ſunt effectu ſeſeli Maſſilienſe, ſaluia, nux myriſtica (quã muſcatam vocant) cinnamomum, xylocaſia, zeduarium, agallochũ ſiue lignum aloës, parthenium, calaminthæ ſpecies, orminium, dictamnũ, hellenium, iridis radix, laſerpitii ſuccus, eiuſq. generis innumera, quæ & flatus diſcutiunt, & locos ſitu denſaq. fuligine obductos abſtergũt, atq. illos vt exculta noualia ſemẽti præparẽt; ſic alia aliis viribus efficiunt, vt vulua minus lubrica ſit ac mucoſa, vtq. ſemen tenacius inhęreſcat. Cuiusgeneris ſunt ſuccini ſeu electri ſpecies, quæ ambari nomine omnib. innoteſcũt, ramenta eboris, ſtyrax calamita, cornu ceruinum, rhois, vulgo ſumach, blattę Byzantinæ, ſemẽ myrti, galbulæ, nuceſque cupreſſi, thus, eiuſq. cortex, maſtiche, britannica, caryophyllata, pentaphyllon, roſæ rubræ. Quorum nonnulla foris admota, quædam intra corpus aſſumpta, vtero robor conciliãt. conſumptoq. ſuperuacaneo humore, rimoſam hiantemq. vuluam conſtringunt, ac retinendi ſeminis vim conferunt. Et quoniam Ciſalpinæ mulieres vt plurimum hiſterica affectione, ſeu vuluæ ſtrangulatu atque vteri vitiis infeſtari ſolent; neceſſe eſt, vt præ cæteris his vti conſueſcant. Quod ſi plus iuſto areſcant loci, ac ſint retorri-

Simile a fundinata ra.

Quæ humiditatẽ vteri expurgent.

Succinũ, Ammea

Aridus vterus quæ emigat.

di, medicamenta ac cibi adhibendi, quæ moderate humectent. Cæterum qui initi coniugij aliquam laudem consequi volunt, nec speratæ prolis desiderio frustrari, hanc sibi legem præscribi patiantur, vt concubitum per interualla, statisq. vicibus peragãt, ne sit frequentior, quam res exigat, nec quam expediat, rarior. Vtrumq. enim fecunditati æque noxium. Siquidem semen profundere immoderatius vires exhaurit, ac spiritus depopulatur. Diutius vero' quam par est cohibere, atq. a congressu desuescere, semen inefficax, atq. euanidum, minusq. virile efficit. Opportunitas quoque eius rei spectanda, obseruandumq. tempus, quando potissime congredi expedit, quando commodum erit, quem animo conceperis, quem meditatus sis sexum procreare. Auicenna non proletarius, nec infimæ sortis auctor, tẽpus modumq. procreandi sexus describit: Vbi, inquit, menses defluexrint sitq. abstersus vterus, quod quinto fere die vsu venit, aut septimo, si vir mulieri congrediatur, a primo quam est purgata die ad quintum, marem produci: a quinto vero ad octauum femellam: rursus ab octauo ad duodecimũ denuo masculum: post illum vero dierum numerum Hermaphroditum. Horum effectuum licet nullam causam adferat, probabilem tamen comminisci posse videor. Primis enim diebus elota vulua, humoreq. sordido accurate expurgato, plus caloris concipit vterus, quo virile semen potentius coalescit muliebri, atque in dextrum vteri sinum dirigitur, hepatis dextriq. renis vi attractoria, e quibus etiam sanguis calidus in alimentum futuri fœtus ijs diebus deriuatur: neque enim sinistræ partes vtpote alsiosæ ac frigidæ sanguinisque inopes, statim a purgatis mensibus aliquid conferre possunt. sed serius, ac parcius sanguis depromitur a sinistræ partis venis, quas emulgentes vocant, quæ splenem, renemq. sinistrũ per-

Auicennæ consilium in conceptione mouenda.

Auicennæ sententia explicata.

Venæ emulgentes quæ.

perreptant, sic vt post quintum demum diem, vsq; ad octauum ex illis aliquid sanguinis confluat, quo fœtus alendus est, ita cum istæ partes vires suas obeant, censentq. dextræ, ex situ loci atq. alimenti frigidi ratione femella effingitur. Post octauum diem dextræ partes rursum conferendi sanguinis munus sibi assumunt, atque ex illis denuo scaturire sanguis incipit masculo saginando. Post hoc dierum curriculum, quoniã ex omni parte impromiscue sanguis menstruus erumpit, ac vulua ex frigidi humoris affluxu plus satis vda efficitur, semenq. neutri parti associatur, sed in media vteri capacitate fluctuat, Hermaphroditum confusa inter se semina moliuntur, qui conceptus modo ex dextro, modo sinistro sinu vires formãq. accipit, atq. vtriusq. opera vtitur. Hinc Androgyni nobis emergunt, seu Hermaphroditi. Quæ vox a Mercurio ac Venere appellationẽ sorrita est. Nonnuquã vitiosus hic infamisq. conceptus ex indecoro cõcubitu cõflatur, cum præter vsum ac cõmoditatẽ exercendæ Veneris vir supinus, mulier ꝓna decumbit, magno plerũq. valetudinis dispẽdio, vt qui ex inuerso illo decubitu herniosi efficiãtur, præsertim cum distento oppletoq. cibis corpore inusitata hac iuconcessaue Venere vtuntur.

Quid Hermaphroditos gignat.

Enormis cõcubitus detestandus.

AN EXCREMENTO MENSTRVO FOEtus alatur, & an adolescentulæ concipere poßint priusquam menses profluxerint. CAP. X.

Concubitum admittere nonnullas duodecimo ætatis anno, multis nõ sine maximo naturæ incõmodo ac valetudinis dispendio, vndeuigesimo non profluere menses, quotidiana experimenta comprobant. Itaq. sciscitantur pleriq. an cum matura sit aptaq. viro mulier, mensibus nondũ profluentibus, conceptui sit idonea. Multi in ea hærent sententia, vt id fieri posse negent, nec concipere nisi a mensiũ

Fluxus mensium ostendit cõceptionis argumenta.

profluuio: qui mihi veritati consentanea dicere videntur. Cum enim adminicula desint quæ conceptum adiuuant, atque humore quo fœtus alendus est, vterus sit destitutus: qui fieri posset, vt conceptus perficiatur? Matronæ autem nostrates, præsertim quæ obstetricandi munus obeunt, ab arboribus sumpta similitudine sic ratiocinantur: Quemadmodum nulli stirpi fructus denegatur quæ flosculum producit, nullaque arbor sterilis quæ florescit, omnis vero arbor infœcunda, quæ floribus spoliata est: Sic adolescentulæ quibus non efflorescunt menses, non implentur, nec vterus concepto semine in fructum extumescit, aut protuberat. Prouectioribus autem tantisper inesse propagandæ sobolis facultatem, viresque fœtificandi insitas, dum mẽses profluũt. Quum .n. huius excrementi confluuiũ homini gerendo materiam suppeditet, maris semine, coaguli fermentiq. more, hoc in sese conglomerante, fit vt nec ante humoris illius effluxũ, nec cũ fluere desiit, mulier possit concipere: nimirũ nutrimento, quo fœtus alitur atq. augescit, destituta.

Simile a florẽtibus arbustis.

Mensibus desinentibus desinit fœcũditas.

Cæterum hic alia suboritur quæstio: sit ne menstruũ vtile excrementũ, alendoq. fœtui accõmodum; an fœda tantũ illuies, quæ stato tempore, certisq. periodis, ceu sentina exhauriatur. Scio equidẽ ita videri Plinio, ac plerisq. aliis, qui menstruo vim monstrificam attribuũt, idq. exaggerant in immensum ac miris modis hoc virus exagitant. Sic Iuuenalis arrepto hinc insectandi argumento, viros in mulieris odium concitat, illudq. tota Satyra agit ex professo, vt concepta illarũ despicientia, nunquam se alligari coniugio patiantur. Noui equidẽ, quam sordida res sit mẽsium proluuies, & quas noxas inferat supra legitimũ tempus cohibita huiusmodi sentina, magnaque ratione ex Dei præscripto inhibuisse Mosen ne vir mulieri congrediatur tali vligine inquinatæ Sic

Menstrui profluuiũ in quem vsum.

Sat. 6.

Leuit. 18, & 20,

&

& gonorrhœos, hoc est sanguinis profluuio obnoxios pollutosque ex hominum consortio ablegat, lustrarique præcipit. Similiter Esaias quo extremas, summeque abominandas sordes indicaret: Omnes, inquit, iustitiæ nostræ tanquam pannus menstrui illuuie, inguinisque tabe ac sanie contaminatus. Quæ tametsi vera esse constet, idque legislator ex supremi numinis consulto, rectissime præscripserit, ne quem fœdo cōgressu inquinari, aut quicquam labis & contagii contrahere contingat: non conuincunt tamen superuacaneam esse huius humoris scaturiginem, nec quicquam ad fœtus nutritionem adferre momenti: cùm Hippocrates professionis medicę conditor, eiusque assectator Galenus, multis locis testificentur sanguine menstruo fœtum ali, eiusque ex venis defluxu infantem incrementa suscipere. Sic Galenus: Sanguis, inquit, semenque genitale, generationis nostræ primordia existunt, quæ ex ipsis principiis tanquam radice oriuntur. Sanguis ceu materies quædam apta concinnaque, & artifici ad quiduis sequax: Semen opificis rationem obtinens. Rursus in commentariis Aphorismorum, Sanguis menstruus alterum generationis nostræ principium natura humidum est. Huc spectat Aphorismus Hippocratis: Mulieri vterum gestant si purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum. Subducitur enim illi sanguis, qui alimenti ratione a toto corpore in vterum dirigitur. Sic igitur profluentes menses vires infanti eripiunt, illumque alimento frustrantur, necesse est, vt quando cohibentur ac subsistunt, prosint, totoque gestationis tempore nutrimenta suppeditent. Quod si nihil conferant, nec ex his quicquam assumatur in fœtus nutricationem: quid cedo causæ est, quod grauidis ac lactantibus inoffense citraq. vllum incommodū mēses subsistunt? Cuius nō alia adferri ratio potest.

Deut. 23.

Menstruatis abstinendum.

De tuēda valetudine.

Lib. 1. Apho. 14.

Lacte madescunt vbera, vbi mēses subsistunt.

quam quod in lactis vbertatem absumatur, vel alẽdo fœtui sit vsui. Quo autem hæc quæstio plenius explicari possit, Dilemma hoc subijciam. Si menstrua nihil conferunt ad fœtus alimentum, cõcipere mulieres possunt, etiam si illa non profluat, cum natura ex venis sanguinẽ possit elicere in fœtus alimoniã. Si vero cõferunt, atq. alendo fouendoq. infanti sunt adiumento, concipere non possunt, nisi profluant. Aristoteles autem diserte hunc nodum dissoluit: Conceptus, inquit, mulierum a profluuio menstruorum sua natura contingit, & quę his carent, steriles magna ex parte existunt. Verum fieri potest, vt aliquæ etiam sine eorum profluuio concipiant, videlicet quibus tantũ humoris in vtero colligitur, quantum restare solet ijs quæ purgantur. Siquidem nonnullis in vtero humor inhæret, sed non tantus, vt erumpat ac foras ꝓfluat, q tamẽ sufficere possit ad nutriendum fœtum. Pleræq. etiam dum menses profluunt, imprægnãtur, postea concipere nequeũt, quibus vulua statim a purgatione cõprimitur, nec amplius dehiscunt loci. Id ipsum Galenus dilucide his verbis explanat: Vasa vuluæ quæ in partem interiorem penetrant, ex quibus menses profluunt, cũ mulier conceptura est, ora aperiunt. Conceptionis vero tempus est inceptis iam mensibus, vel præcipue cessantibus. Quanquã enim reliquo etiam purgationis tempore aperta hæc ora sint, non tamen concipere vllo modo mulier potest, cum semen nequeat in vtero contineri, sed ab influentis sanguinis copia eluatur. At desinentibus, vel incipientibus menstruis, & ora aperta sunt, & menstruum non confertim, sed sed paucum ac sensim effluit, quasi humore quodam rosido insudante, quo vterus madescit; vnde efficitur, vt ad asperitatem vuluę semen adhæreat, satisq, alimenti & sanguinis confluentis stillicidio consequatur. Ante enim quam menses se proferunt,

Dilemma auctoris de menstruo profluuio.

Hist. animal.

De vul. se.

conce-

cõceptus ob id fieri nequit, quia alimento caret, nec semen adhærescit: nam eo tẽpore occlusis vasis vulua leuis relinquitur, semen propter leuorem ac vitream politiem defluit, nec vniri potest ac coalescere: aspera siquidem ac scabra magis, quam extersa ad coalescendum ac ferruminandum sunt idonea. Hinc scorta quæ crebrius se viris subiiciunt, atq; identidem subagitari patiuntur, non concipiunt. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Quæ humidos habent vteros, non concipiunt: extinguitur enim in his genitura, vt plantarum semina in palustri atq; vliginoso loco. Similiter quæ siccos aridosq; habẽt vteros, progignendis quoq; prolib. sunt inhabiles, necesse est .n. locos sanguine modico madescere, ac menstrui stillicidio subinde irrigari. Quam firmis autem rationib. nitantur, quamq; validis argumentis opinionem suã fulciant, qui menstruis ad fœtus nutritionem vllam vim inesse negant, non discutio. Constiterit sane illis opinionis suæ ratio: ego nunquam in animum induxero, inutilem esse hũc humorem, nec quicquam prodesse ad fœtus generationem. Cum enim omnibus ex æquo quæ inculpata valetudine vtuntur, stato tempore menses decurrunt, quid aliud statui potest, quam in vsum aliquem depromi hunc humorẽ, nec veneni naturam obtinere, nisi vltra legitimum tempus in corpore resideat, aut ex morbo, aliove vitio cohibeatur. Sic in plethoricis, hoc est, qui plenitudini humorumq; redundantiæ obnoxii sunt, sincerus etiam sanguis, nisi perspiretur, putrescit, ac synochon inducit, febresq; alias contagio affines, in quibus exanthemata multaque papularum, ac variolarum genera in extima corporis parte erumpunt. Sic videmus ædes diu occlusas, flatibus ventisque minus expositas graueolentiam, situmque contrahere. Cũ igitur menstruum sit excretio redundantis sanguinis, qui ob sexus imbecillitatem nec calore conco-

Cur scorta non concipiant.

Lib. 5. aph. 62.

Continua febres.

Simile ab ædibus occlusis.

qui, nec exercitio discuti queat ac dissipari: necess[e] est illud ex Lunari concitatione atq; impulsu, su[o] tempore erumpere, eiusq; defluxu corpus expurga[-] ri, vel si sisti contingat, ac cohiberi, corruptelã indue[-] re, virusq; naturam asciscere. Quod ipsum nõ fit ve[l] nutrientibus vel prægnantibus: magno argument[o] humorem illum opportuno tempore vsui esse alen[-] doq; fœtui non inutilem, non eum qui vtero diu[-] tius inhærens computrescit, sed qui a conceptu ex venis distillat in vterum, totoq; gestationis tempo[-] re alimenta subministrat. Quo fit, vt si loci dehiscãt, ac menses profundi contingant, infans aut non sit vitalis aut valetudinarius existat.

Quæ menstrua venenata.

Animam non a parentibus proseminari, sed infundi diuinitus, omnisq; interitus ac corruptelæ esse expertem: tũ quoto gestationis die inducatur.

CAP. XI.

NVlla re magis accenditur atq; inflammatur in amorem, ac veneratione opificis humanus animus, nulla re propius sibi innotescit, quam cũ se intime explorat, mentisq; præstantiã fixius contemplatur. hac .n. ratione efficitur, vt homo in Deũ mentẽ erigat, atq; in illius notitiam perducatur, calcatisq; sordib. ac vitiorũ cœno meminisse incipiat se diuinitatis esse consortẽ. Nec sane exigui momẽti res est aut oscitanter, leniq; ac suspẽsa, vt aiunt, manu trãsigenda, quod homo ab opifice spiraculũ vitæ acceperit, atq; ad imaginẽ, Deiq; similitudinẽ sit cõformatus. Cuius muneris dignitatẽ ac prærogatiuã nemo in figura formaq; corporis sitã existimet, sed in parte hominis interna; hoc est, in anima rationali cõstitutã: quæ cũ sit spiritus ætherius, ac substãtia incorporea ex diuinæ mẽtis archetypo deprõpta, hoc homini præstat, vt Deo sit similis, diuinæque essentiæ particeps. Corpus autẽ quoniã ex concretione materiæ, massaq; terrea conflauit opifex, mortale & caducum

Qua ratione mens in Deũ erigat.

Homo Dei imago.

ducum

ducũ pro tempore se sustinuit: Animã vero cũ ex se suoq; inspiratu nobis indidit, interitus, omnisq; corruptelæ immunẽ esse voluit, atq; expertẽ. Siquidem cũ imago Deiq; essentia sit æterna, atq; anima ex illa dimanauerit, necesse est perenniter illã subsistere, eandemq; cum sua origine naturam sortiri, hoc est, esse immortalem, atq; æternitati destinatam. Et quanquam non nihil labefactata sit animæ vis, minusq; expresse referat architecti imaginem, non tamen prorsus extincta est, cũ vulnus manu hostili illi inflictum seruatoris munificentia sit obductum, eiusque virtute restaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapsa erant, ac fœde deformata. Quod si quis huius diuini muneris vires experiri, eiusq; excellentiam spectandam sibi exhiberi velit, in se ipse descendat, suamq; mentem in consilium adhibeat, ac sedulo excutiat; profecto inueniat eximias amplissimasque dotes, atq; egregia ornamenta, quibus cuiusque mens affatim est instructa; Rationem, intelligentiam, iudicium, delectumque rerum, ingenii agilitatem, memoriam, tũ plæraq; alia quæ euidenter euincunt præstantiorem esse animam, quam vt corporea censeri debeat, aut corruptioni obnoxia. Hæc vna est quæ corpus viuificat, regit ac moderatur, illudq; variis actionibus instruit, multisq; muniis exercet. Quo fit vt ex multiplici effectu, diuersisque operationibus varias appellationes sortiatur. Siquidem, vt Augustinus ait, cum corpus animat, vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult, Animus: dum scientia ornata est, ac iudicandi peritiam exercet, Mens: dum recolit ac reminiscitur, Memoria: dum ratiocinatur, ac singula discernit, Ratio: dum contemplationi insistit, Spiritus: dum sentiendi vim obtinet, Sensus: Quæ omnia animæ officia sunt, quibus potentiam suam declarat, suasque actiones exequitur. Hæc in celsissima parte

Deus collapsæ naturæ instaurator.

Animæ dotes & ornamenta.

Mentis vis & præstãtia.

De spiritu & anima cap4.

Mentis sedes.

corporis collocata, cæloq; proxima vim ſuam in reli quas partes efficaciter diffundit. Non eſt illa demerſa in ſanguine, non a progenitorib. aut facultate ſemi nali deriuata; ſed ab omni materiæ concretione, o mniq; labe corporea aliena, recẽs a Deo creata opifi cio ſuo iam confirmato infunditur, non mutuaticia aut aliunde aſcita, vt ſtatuũt Pythagorei Druidæ, qu abſurdã quandã μετεμψύχωσιν, hoc eſt, tranſani mationẽ induxerũt, qua perſuadere conati ſunt, ani mas a morte alterius in aliena corpora demigrare non hominũ modo, ſed pecudum etiam ac belluarũ Quod ſic expreſſit Ouid. Metamorph. decimoquinto

Mens at que ani ma incor porea.

Inepta a nimarum tranſmu tatio.

Morte carent animæ, ſemperq; priore relicta
Sede, nouis habitant domibus, viuuntq; receptæ.
Omnia mutantur, nihil interit, errat & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, eque feris humana in corpora tranſit,
Inq; feras noſter, nec tempore deperit vllo.

Hinc ſuperſtitionis huius aſſectatores eſum carnium ſibi interdixerũt, nefas arbitrati ex vllo animãtis ge nere quicquã deguſtare, ne, vt feſtiuiter ac ſalſe Ter tullianus, bubulã de aliquo proauo quiſquã obſonet Quæ perſuaſio Chriſtianæ profeſſionis hominibus prorſus reiiciẽda, cũ Orthodoxi certo ſtatuant ſuam cuiq; animã attribui, eamq; tum demũ infundi, cum fœtus omnib. ſuis membris articuliſq; fuerit delinea tus, quod fere quinto ac quadrageſimo a conceptu die fieri aſſolet, præſertim marib. vbi nono menſe lu cis huius auſpicia ſunt accepturi. Feminis ſiquidem quarũ natura magis flaccida, ad quinquageſimũ di formationis tempus porrigitur. Et quanquã non o mnino certo fixoq; dierum numero hæc terminari poſſint: Hippocrates tamen exactiſſime ad calculum reuocauit, quo tempore infantis effigies formaq; ab ſoluitur, quo motũ accipit, quo natiuitatẽ conſequi tur. In libro ſiquidem de natura fœtus: ſi marem, in quit,

Tertullia ni ſalſum dictum.

Animam rationalẽ quando homo con cipit.

quit, trigesimo die perfici contingat, motum accipit sexagesimo, menseq; septimo in lucem prodit. Quod si quinto & trigesimo die formam acceperit, motū potitur septuagesimo, menseq; octauo nascendi primordia accipit. Si vero die quadragesimo quinto legitimā formam adeptus fuerit, nonagesimo die mouetur, ac nono mense natiuitatem consequitur. Ex quo dierum mensiumq; decursu ac serie, liquido apparet formationis diem duplicatum, motus diē constituere, motionis vero triplicatum nascendi tempus commonstrare. Verbi causa, vbi trigesimus quintus formā perficit, is duplicatus, diem motus septuagesimum constituit, qui rursus triplicatus bis centum senosq; dies seu septem menses conficit, si cuiq; mensi triginta dierum numerū assignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Cæterum cum femina tardius perficiatur, sitq; eius gestatio productior, paulo diuersius subducitur ratio Illa siquidem trigesimo tertio die formata, motum accipit septuagesimo, menseq; septimo nascitur. Cum vero quadragesimo a conceptu die illam formari contingit, octogesimo motu potitur, atq; octauo mense in lucem producitur. Quod si quinto supra quadragesimū die conformetur, motū accipit nonagesimo, menseq; nono eruptionē molitur: porro cui quinquagesimo die forma absoluitur, centesimo moueri incipit, ac decimo mense eluctatur, lucisq; beneficio perfruitur. Hæc prolixius a me enarrata sunt, quo quisq; intelligat animā rationalem dum demū infundi, cū fœtus absolutam formam sit adeptus, suisq; lineamentis exacte distinctus. Neq; enim anima primo mense formationi fœtus insistit, sed facultas vteri, ac vitalis vis seminis magna sollertia operi elaborando incumbunt, ac sensim ad distincta membra, exactamq; formam prouehunt. Primis siquidem sex diebus in oui speciem semina conglobantur, lactisque cremorem re-

Quoto dierum numero fœtus absoluitur.

Femella tardius masculo perficitur.

Rudimenta humanæ formationum.

ferunt, ac fibræ quædã tenuissimo cõtextu telis aranearum nõ absimiles producũtur; deinde subsequẽtibus nouẽ diebus sanguinem & spiritũ subministrãt acetabula ac venæ vmbilicares, ex quo primũ effigiantur membra organica, quæq; nutritioni sunt accõmoda, vtpote hepar, cor, splen, pulmones, cerebrũ, quæ a primo cõceptus momento ad decimũ octauũ perficiũtur: postmodũ ad quartũ & quadragesimum diẽ cæteræ partes cõformantur, fœtusq; vitalis esse, ac sentire incipit, licet ob imbecillitatẽ aut non moueatur, aut tanta debilitate, vt gestans id sentiscere nequeat. Hoc itaq; tẽpore anima rationalis vterũ subire creditur, ac naturales facultates seu potentias sua vi imbuere, totumq; opificium perficere. Quod
Quæst. 32. Exod. 20. ipsum Augustinus Moysis testimonio comprobat: si quis, inquit, percusserit mulierẽ vterum gerentem, & abortierit, si fœtus formatus fuerit, det animam pro anima: Si vero informatus fuerit, multetur pecunia. Quo cõuincit animã non inesse fœtui, nec hominis nomẽ promereri, nisi omnib. lineamentis sit cõsummatus, exactamq; formã consequutus. Cum itaq; iam formato corpore inseratur, non est quod quisquã existimet in cõceptu illam cũ semine deriuari. Siquidẽ si semini rationalis anima, quæ perẽniter subsistit, inesset, aut cũ illo proflueret, multæ, vt ille ait, quotidiano effluxu seminis animæ euanescerẽt. Quamobrẽ non ex Adamo, aut progenitoribus illã propagatam credi par est; sed singulis momentis
Ioan. 5. creari infundique diuinitus. Quod hoc dicto stabiliri posse video: Pater meus adhucusq; tẽporis operatur, & ego operor. Quo subindicat Deũ Opt. Max. & illi æqualẽ eiusdemq; essentiæ filium creandis conseruandisq; hominum animis occupatũ, illisq; producendis intentum, quibus quodq; animal subsistit, vi-
Psalm. 35. tamq; propagat ac tuetur. Quo spectat illud Psalmographi: Hominem & iumenta saluat Dominus, hoc est

ſt, animalia quæ ſuſtentat Deus, ſuaq; vbertate pacit ac ſaturat. Qui cũ vnice erga genus humanũ afficiatur, peculiari munere ac dotib. hoc opificiũ inſtruxit. Alia .n. ratio hominũ, quam belluarum, longeq; illorũ conditione præſtantior. Siquidem hominib. rationem, mentemq; indidit & quod reliquis animantib. negatũ, in conditoris agnitionẽ perduxit, ſuaq; diuinitate afflauit. Quam munificentiam cum agnoſceret Iob, ipſe, inquit, docet nos ſupra iumẽta terræ, & ſupra volucres aereas erudit nos; quo indicat homines præſtare cæteris animantibus, ac Deum ſuas dotes ac munera illis cumulatius impreſſiſſe. Hoc quoq; ſingulari donatiuo, ſummiq; principis munere honorario, sũt deſtituti, inelaborati, imperfectiq; partus, effluxus deniq; præmaturi, abortuſq; præproperi, ac pręter humanã ſpeciẽ enormiter mõſtroſi. Quorũ non nulla licet palpitent, illiſq; vitale quiddã ineſſe videatur: nõ tamẽ ab anima rationali id cõſequuti, ſed a facultate formatrice, ac ſpiritu genitiuo, quæ ſemini ac ſanguine menſtruo inſunt. Hæc .n. primis quadraginta dieb. conceptũ alunt ac vegetãt, formãq; hominis emoliuntur. Habẽt quoq; reliquę animãtes ſpiritũ vitalẽ, reliquaſq; animæ potẽtias, vegetantẽ & ſentientẽ, quas ex ſeminis facultate ſanguiniſq; effluxu conſequũtur, atq; illis in vtero augeſcũt, illorũq; beneficio vita potiũtur. Quo ſpectat illud Leuitici: Anima omnis carnis in ſanguine eius eſt. Vita ſiquidẽ atq; animantis cuiuſq; ſpiritus in ſanguine ſubſiſtit, eoq; alitur ac fouetur, vt elychnii flamma affuſo oleo. Quam animæ vim, vt optime nouit Galenus, ita ingenue ignorare ſe fateretur, Animæ rationalis ſubſtantia quænã ſit, vndeq; profecta. Qui ſi meliori philoſophia fuiſſet imbutus, nihil addubitaſſet pronũciare, Animam diuinæ mẽtis eſſe ſcintillã, ac ſpiraculũ, quæ hominẽ a belluis diſcernit, atq; immortalitati aſſerit. Propriã autẽ

Dauidis locus explicatur.

Iob 35.

Embryo primis mẽſib. hominis nomen non promeretur.

Leuit. 17.

Anima quid.

Animæ singulis diuersa. singulis animam insitam, ac suo cuique corpori peculiarem, cum multa demonstrent, tum maxime tanta in hominum moribus, ingeniis, iudiciis, opinionibus, affectibusq; dissimilitudo & disparitas iudicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot sententiæ; & quod Horatius ait:

Lib. 2. Sermonũ Satyr. 1.
Millia quot capitum veniunt, totidem studiorum.
Mille hominum species, & rerum discolor vsus;
Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno.
Pers. sat. 5.

Quæ non aliunde mihi prouenire videtur, quã ex diuersæ cõditionis animis, ac multiplici cordis varietate & discrimine. Finxit enim Deus sigillatim, vt ait *Psal. 32.* Dauid, corda mentesq; hominũ, ac suam cuiq; indolẽ attribuit, suæq; naturæ ac conditionis animam cõsignauit. *Sap. 8.* Hinc Solomon sibi plaudit & gratulatur, quod animum felicẽ sortitus sit, corpusq; incõtaminatũ, animæ morib. congruens, & accommodũ. Quã autem in parte collocetur anima, quamve sedẽ occupet, multi veterũ in quæstionem vocant. Philosophi cordis meditullium illi assignant. Quod designare videtur Sapiens, cũ inquit: Omni cura custodi cor tuũ, *Prouer. 4.* quoniam ex ipso vita procedit. *Animæ domiciliũ.* At Medici qui exactius naturæ opera sunt perscrutati, in cerebro illã constituunt, ex quo omnes sensus ac facultates animæ, omnesq; actiones procedunt. Huius tamen vis per singulas corporis partes diffusa, omnia membra calore fouet ac viuificat, suisq; virib. instruit. *Vena apoplectica.* Cor vero tanquam vitæ fontem peculiari vi imbuit per arterias καρωτίδας seu soporarias iugulum perreptãtes, quibus præcisis sterilescunt homines, vel oppletis apoplexi feriuntur: necesse est enim vias esse quasdã, atq; arteriarum venarumq; decursus, per quos humores spiritusq; cum animales, tum vitales, vltro citroq; possint commeare, ac calorẽ natiuũ ab anima cõcipere. *Simile a calenti foco.* Vt enim tricliniũ quamlibet spatiosum luculento igni incalescit, ac cœnaculum hypocausti halitu

halitu ac tepore quaquauersum impletur: ita corpus animę vires vndiq; diffusas efficaciter percipit, suasq; operationes illius munere exercet. Anima siquidem licet vni loco affixa prædicatur, vim tamẽ suã longe, lateq; diffundit, atque in qualibet parte corporis se profert, suaq; officia cuiq; mẽbro distribuit. Sic oculi, aures, nares, lingua, pedum manuumque articuli animæ sunt instrumenta, quorum ministerio vtitur. Quod si instrumenta, & quę illi inseruiũt organa vel vitiata sunt, vel inepta, vel impedita, minus exacte animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, seniculis, infantibus, quiq; emotæ mentis existunt, euenire perspicimus, in quorũ nõ nullis vel serius se facultates animæ proferunt, vel prorsus extinguuntur. Vt enim ignis cineribus obductus non emicat, ac sol densa atraq; nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitiosæ materiæ immersa caliginem quandã cõcipit, quæ menti offusa rationis lumẽ offuscat. Et quanquã in ætate puerili minus illa eluceat, quã in adulta, nõ est tamẽ quod quisquã existimet illi suã inesse infantiã, ac sensim incrementa sumere, accessuq; ætatis augescere, tũ morbo senioq; imminui. Cũ sua vi, suisq; dotibus ab ipso vitæ primordio maneat instructa, nec enim sua ipsius substantia aliquid detrimenti accipit, sed instrumenti atq; organi ineptitudo efficit, quo minus functiones suas obeat, suaque munia exequatur. Qua de re sequenti capite fusius tractare institui, quo corporis animæque facultates plenius innotescant, & quam inter se consentiant, mutuisque morbis afficiantur, cuique pateat.

Membra animi instrumẽta.

Simile a sopito igne.

In pueris anima imperfecta instrumẽti ratione.

Anima, tametsi sit incorporea, nec ex concretione materiæ, aut elementis constet; affectibus tamen exposita est, suasque sentit perturbationes, & pathemata quæ in corpus redundãt.

CAP. XII.

Cum anima suas functiones & munia per corpus

obeat atque exequatur, idq domiciliũ circumferat, vt affixam testam cochlea: fieri magna ex parte solet, vt affecto corpore anima quoque afficiatur, non quidẽ affectu primario, vt plerisq visum est, sed per cõsensum ac lege cõsortii. Tanta est enim in iis sympathia, eaq affinitas & cognatio, vt vitia quædã virtutesq animi in corpus, & corporis in animum dimanent, ac transfundantur. Siquidẽ cum anima corporeis organis vtatur, quæ multifariã noxiis humoribus vel affici contingit, vel vitiari: fit vt corruptis vitiatisque instrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim suam explicare.

Simile a testudine & cochlea.

Hor. Sermon lib. 1.

—— Sic corpus onustum
Extremis vitiis, animum quoque prægrauat vnà,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Sap. 9.

Quod cum Sapienti quoq; Hebræo ante Horatiũ esset perspectũ: Corpus, inquit, corruptioni obnoxium aggrauat animam, ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitq; sensum multa meditãtem. Et quanquam animæ substantia nihil vitii, nihilq; labis aut cõtagii ex concretione corporis contrahere creditur: vt tamen solis radiis officit, tenebrasq; offundit densa nubes: vtq; oculis obiecto varii coloris vitro aliter quam re vera existunt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridantia, cyanea, rubentia: ita lumen rationis offuscat, mentemque obnubilat corporis intemperies, efficitq. vt animæ actiones deterius perficiantur. Sic ebrii ac deliri gemina cõspectare se credunt, cum vnica res sit obuia. Sic melancholici absurda imaginãtur, sibiq; somnia fingũt. Cholerici irritantur ac temere excandescũt; cerebro scilicet humoris noxii fuligine oppresso. Quas autẽ iacturas quæue incommoda menti inferant humores corporis præter leuiusculos aliquot formidandi morbi declarant Lethargus, apoplexis, paralysis, spasmus, mania, phrenitis, epilepsia, qui tam

Simile a splendore solis.

Simile a varii coloris conspicillis.

Humores menti infesti.

tam valide omnes cum corporis tum animæ vires conuellunt, vt homo totus sibi excidat, omnisq; vis mentis prorsus obruatur. Animus itidem si qua labe detinetur, atque vel odii, vel iræ, zelotypiæ, æmulationis, inuidiæ, obtrectationis veneno sit imbutus, corpus quoque in mutuum discrimen pertrahit, pariique malo inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarum impotentissimæ cogitationes, somnos aliaque per quietem visa perturbant. Nihil enim, teste Fabio, tam occupatum, tam multiforme, tam inquietum, tot deniq; ac tam variis affectibus concisum ac laceratum, quam mala mens, adeo vt nec valetudini, nec honestis vllis artibus vacare aut liceat, aut libeat. Quippe quibus non somnus res delassatis placidissima, non quæ ægroto, mœrentique animo medicus, oratio, non cibus deniq; aut potus qui corpus alit ac vegetat, suauis est. Quæ enim iis esse possit animi tranquillitas, quæ mentis securitas & constantia? *Lib. 1. cap. 1. Mala mens inquieta.*

——Quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna etenim vehemens, ac multo sæuior illis,
Quas vel Cæditius grauis inuenit, aut Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Iuuen. Sat. 14.

Quo spectat illud Esaiæ: Impii cor tanquã mare æstuat, cuius fluctus redundant in lutum, & conculcationem: nulla siquidem pax, nec vnquam pacata mens impiis, dicit Dominus. Cum mala mens sæpe læta existat, secura nunquã. Hæ autẽ affectiones animorum tam sunt violentæ ac feroces, tantæque in inferendis malis sæuitiæ, vt quæ menti latenter inhærent, etiam foris se proferant, suisque se indiciis prodant. Et quemadmodum animi puritas, mentisq; integritas in oculis, in vultu, colore, lineamentis relucet, totoque se habitu ostentat: ita animus *Cap. 17.* *Vultus animi index.*

funestus vitiisq; obsitus se palã exerit ac foras erum-
Cap.3. pit. Quod Esaias indicat, cum inquit: Agnitio vultus
Esaiæ lo- eorum respondet eis, hoc est species externusq; cor-
cus expli- poris habitus improbos illos esse arguit ac scelera-
catus. tos, nec nisi fraudes, imposturas, insidias, seditiones,
Eccle. 8. omniaq; hostilia meditari. Cui cõsonat illa Salomo-
Prou. 17. nis sententia: Stultorum oculi passim oberrant: In facie prudentis lucet sapientia, vultus siquidem hominis est certissimus mentis index, quæq; in abdito intimoq animi recessu delitescunt, in apertum profert. Sic Catilinę, vt Sallustius ait, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie, vultuque vecordia inerat: animus impurus, diis hominibusque infestus, nec quietibus sedari, nec vigiliis potuit: ita conscientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllũ quamlibet leue aut exile animi vitiũ est, quin in externo habitu certa argumẽta exhibeat. Siquidem odiũ, ira, metus, excandescentia, tristitia, amor, inuidia, proditio, furandiq. ac prædandi studium in vultu relucẽt, ac fo-
Diogenis ris primaq. fronte se proferunt. Sic Diogenes aliquã-
sententia do conspicatus exangui giluoq. colore iuuenem: aut
de iuuene amare illũ, aut inuidere pronunciauit. Inuidi enim
pallido. cum aliena virtute discruciantur, contabescunt, ac
Prou. 14. medullarum, ossiumq putredinem concipiunt. Aliũ quendam cum ex amore pallescere videret: in proprio quidem corpore mortuum illum dictitabat, vi-
Amantes uere autem in alieno. Quæ commonstrant vitia vtri-
pallescũt. usque partis vltro citroque commeare, atq. alteram alterius incommodo affici, mutuisque malis infesta-
In prologo ri. Cyprianus autem corpus extra culpam vindicat,
de virtu- nec sustinet illi quicquam impingi. Quotquot enim
te Christ. in homine pullulant vitia, animæ imputat, quæ sola
Corpus a- sentit, viuit, & mouetur. Corpore vero sic animam
nimi in- vti asserit, vt fabrũ malleo vel incude, in quo format
strumẽtũ omnium turpitudinum idola, fingitque quælibet cupi-

cupiditatum ſimulacra, neque enim, vt is ſtatuit, caro eſt peccati dictatrix, aut malitiæ inuẽtrix, nec ipſa cogitatus format, agendaq; diſponit: ſed ſpiritus eſt officina, qui per eam quæcumq. affectauerit, peragit. Quod vero caro aduerſus ſpiritum, & aduerſus carnem ſpiritus contendere dicitur, improprie dictum arbitratur. Quia ſolius animæ lis iſta eſt, quæ ſecum ipſa rixatur, & cũ proprio arbitrio litigat. Siquidem deſiderii ſui veneno mens ebria, corpus contumeliis applicat, ac iunctis amplexibus ambo in mortiferas ſuauitates delapſi obdormiunt. Quæ tametſi acute illi viro diſſeruntur, Paulo tamen aſſentiri par eſt, qui corporis molem officere cenſet animæ actionibus, illiusq conatibus eſſe impedimento. Caro ſiquidem, vt is ait, concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem: hæc autem inter ſe mutuo aduerſantur, vt non quæcumque vult homo, eadem faciat. Oneri eſt enim terreſtre domicilium animæ, illamq. remoratur, quo minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitroſus ſeſſori minus obſequitur, illumque excuſſiſſe laborat: ita corpus animæ ad præclara inſtiganti obluctatur ac moram iniicit, ſemperq. ob inſitam naturæ prauitatem mancipium hoc refractariũ exiſtit ductori ſuo, minusque obſequioſum. Quod Chriſtus Apoſtolis dormitãtibus ac ſomniculoſis inculcat, cum inquit; Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Caro ſiquidem ad ſpiritus monita ac vellicationes obſurdeſcit, minusq. expedite iuſſa eius exequitur. Vt enim qui aliquo iter inſtituit, alacriter quo illi deſtinatum eſt, properat, ſed plus ſatis ſuffarcinatus, atque oneribus clitellisq. depreſſus, cunctantius progreditur, ac contra animi votum ſerius iter abſoluit, metamque aſſequitur: ſic anima ſarcina corporis degrauata, ſumma moleſtia ad metam contendit, atque ægre iter inceptum peragit. Quamobrem non

Corpus animi vi ad actiones impellitur.

Gal. 5.

Simile ab equo calcitroſo.

Matt. 26.

Simile ab onuſto baiulo.

est quod quisquam existimet corpus omnino ociosum, sed naturales corporis facultates & potentias, quiq; illi inhærent humores, vel vsui esse, vel detrimento animæ actionibus, mutuamq; præstare operam. Frustra enim, ac præter meritum corpus cum anima vel gaudii, vel cruciatus æterni foret particeps, nisi in multis se præberet socium ac ministrum. Sit sane corpus animæ vas ac domiciliū, sit receptaculum, sit officina, sitq; organum aut instrumentū, vel deniq; hospitium, ex eo tamen aliquid labis cōtrahit: vt vinum generosum ex lagena obducta situ, olidoq; ac mucido dolio saporem vitiosum. Quod si quicquid est hominis, omnesq; eius functiones animæ attribuendæ: necesse est in illam affectus cadere, ac passionib. obnoxiam, nullaq; in parte, aut saltem mitius culpandū corpus. Augustinus certe non esse omnino animā ab affectibus immunem, huiusmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, metu, tristitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, passibile est: Anima, cum voluntatis, votiq; compos nō fit, suoq. desiderio frustratur, dolore afficitur: Ergo passiua esse cōuincitur, qui mihi argute ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris omnisque affectionis foret expers, nullos apud inferos sentiret cruciatus, nulla tormēta. Quod aliter se habere commonstrat Euangelicæ cōcionis series de diuite epulone, qui cum flammis cruciaretur, æstuātem linguā refrigerari cupit, sibiq. aliquod doloris lenimen adhiberi. Quæ figuratæ ac parabolicôs intelligenda, ne quis substantias incorporeas membrorū vti ministerio existimet. Scriptura siquidē ad captū humanæ mētis se accommodat, ascitisq; appositis verbis, ac petita ex natura rerū similitudine, Dei erga probos fauorem ac munificentiam declarat: aduersus improbos vero vltionem ac scelerū vindictā. Simili loquendi tropo sacri codices

Simile a vapido dolio.

Anima affectibus obnoxia.

Luc. 16.

Tropi Scripturæ de Dei membris.

Deo qua ratione membra attribuantur.

Deo

Deo indignationem, iram, zelum, gemitus, suspiria, faciem denique, vultum, oculos, manus, brachia attribuunt, quod non alia ratione assequi possit humana imbecillitas immẽsam supremi numinis vim, ac potentiam, nisi populari more ea nobis inculcaret. Cum itaque constet Scripturæ testimonio animas solutas corporibus, ac damnationi destinatas, tormentis affici: qui fieri possit vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ non eadem perpetiantur? Equidem mihi persuadeo animas, vtpote cælitus delapsas, non extingui, nec sentire interitũ: sed tamen diuexari, ac carnificinã perpeti, mentisq; stimulos ac conscientiæ morsus persentiscere. Quod ipsum post Esaiam indicat Christus, cum inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Vt enim caries, vtque teredines ac vermiculi lignũ quamlibet durum erodunt, vt deniq; ignis in obuia quæque vim suam exerit: sic animam consciæ mentis stimuli confodiunt, internæque furiæ illã vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cum animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accenditur, ira inflammatur, inuidia tabescit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo est, opinor, qui non quiduis paratus sit & facere & pati, quam talem in intimis præcordiis subire carnificinam, tantamq; in abditissimo animi recessu perferre lanienã. Multo enim sæuior, longeq; atrocior est animæ, quam corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogationis schemate, quo animo acriores infigeret aculeos, sic expressit Persius:

Cap 66. Marc. 9.

Simile a carioso ligno.

Animi cruciatus, quam corporis sæuior.

An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus ensis,
Purpureos subter ceruices terruit? imus,
Imus præcipites, quam si sibi dicat, & intus
Palleat, infelix quod proxima nesciat vxor.

Alia itaq; ratione affligitur, aliter sensu, tactuque afficitur anima, quam corpus dum vapulat, dum

flagris ſcuticiſq. ſubigitur, dum vulnus accipit, dum membra luxantur, dum illi faces ac tormenta admouentur. Siquidē anima rationalis vtpote ſpiritus incorporeus latētes experitur vexationes ac torturas, anxietatem, formidinem, zelotypiam, inuidentiam, odium, indignationem, mentiſq. inquietudinem, ac conſcientiæ remorſum. Quos affectus, vel, vt verius dicam, perturbationes ſi diutius animo inhærere cōtingat, illaſq. nec ratione diſcuti nec diuino præſidio ſuperari, non ſolum mentem, ſed corpus quoq. ſæuiſſime diſcruciant. Itaque alterum alterius legibus tenetur, ſibiq. mutuo ſunt obſtricti. Hoc tamen prærogatiuę, idq. honoris ac dignitatis anima obtinet, vt multa per ſe, corpus vero nihil abſq. eius vi & agitatione efficere poſſit. Dupliciter itaq. anima ſuas facultates perficit: quaſdam per organa, nōnulla abſq. his, nulloq. corporis adminiculo. Sic quæ intellectu ac ratione, mentiſq. iudicio peraguntur, ſolius animæ munera ſunt. Operationes autē manuales abſq. corporis miniſterio exequi nequit. Siquidem architecturam, cæmentariam, pictoriā, plaſticen, pigmentariam, arteſq. alias in vſum hominum excogitatas, animo quidē menteq. homo concipit, ſed manibus ea perficit, atq. inſtrumenta corpori attributa iis accommodat. Cæterum cū anima contemplationi rerum inſiſtit, cum præterita memoria repetit, cum futura meditatur, iiſque præſentia cōnectit, dum ratiocinatur, dum occulta inueſtigat, atq abdita quæque perquirit ac rimatur, cum in extaſi conſtituta, ſubductaq. in ſublime, vt Paulus, arcanorum fit particeps, genuina inſitaq. a Deo vi vtitur, nulloq. corporis eget adiumento niſi ea in actum proferre velit. Tunc enim corpus animæ aſſiſtit, vt indiuiduus comes & collega, cuius opera ac ſubſidio ſuas functiones exequitur. Quod ſi diuturnior ſit vel acrior, vel intentior in rem quampiam agitatio, fit vt corpus

Anima multa agit abſque corporis adminiculo.

Anima quando corporis miniſterio indiget.

Cor. 12.

pus

us vtpote animæ viribus destitutum elanguescat atque emoriatur. Quod obseruare licet in iis qui intempestiuis lucubrationibus sunt dediti, aut libris continenter affixi, quibus corpus sensim gracilescit atque extenuatur, spiritusq. vitales imminuuntur. Quicunq. ergo animum nullum sentire affectum, nullisq. rebus permoueri censent, sed illæsa mente, nullasq. concipiente plagas anima, obiecti tantum, organiq. vitiati ratione affici, non admodum veritati consentanea mihi dicere videntur. Quid enim sibi vult angor ille Seruatoris, atque æstuatio? qui concepta supplicii quod subeũdum erat, atrocitate, immensiq. beneficii ingratitudine atque obliuione, humana quadã imbecillitate in hanc vocem moribundus erupit: Tristis est anima mea vsq. ad mortem; eumq. veluti patri blandiens deprecatur. Et quanquã nondum illi insultaret, aut manus inferret insolentia militaris, tota tamen mente & cogitatione in imminens periculum defixus, tanto horrore ac trepidatione concussus est, vt affectus sanguineum sudorem expresserit, toto corpore cõfertim, atq. effusè promanantem, sic vt vtriq. parti acerbitas illa doloris sit communicata, atque ex animo in corpus redundare cœperit. Nec est quod quis opinetur in huiusmodi tædio ac pauore animam vitalem ac vegetantem, tum spiritus naturales tantum affici, imo pars hominis potior discrimini obiicitur, in eamque tota vis mali decumbit. quæ tamen originis suæ memor, vires colligit, ac cælesti fulta præsidio, intrepide infractoq. animo aduersus pericula subsistens, diuinitus solamen accipit. Huiusmodi affectibus etiam Diuæ virginis mens multipliciter agitata est. Illius quidem cum Spiritus tum anima, aliâs lætitia, aliâs dolore perfusa est, illud denunciato per angelũ conceptu, partuq. mirifico, pastorum concursu, ac Magorum adoratione: istud, vt a Simeone fatatũ erat,

Mẽtis intentio corpus attenuat.

Christi pauor hominis argumentum.

Matt. 26.

Christus in corpore & animo cruciatus sensit.

Maria doloribus concussa.

erecto in crucem filio, experta est. Possem equidem magnã connectere seriem eorũ, qui in maximis calamitatibus constituti, acerbissimum animi vulnus conceperint: exempla suppeditant tot vatũ examina, inter quos Helias, Heliseus, Dauid, Hieremias, Moses, Esaias, Ionas, Zacharias, & præter martyrum aliquot myriades, indefessus ille fidei nostrę assertor & propugnator Paulus suo agonothetę seu remuneratori strenuam operã præstiterunt, qui præter corporis incõmoda, summasq. angustias ac detrimenta, animam circumferebant acerrimis doloribus exulceratam. Quisq. autem secum ipse expendat, quanta obsederit illorum animos angustia, quis mẽti inhæserit mæror, quæ trepidatio: cum pulsi patria, destituti affinium ac cognatorum solatio, ludibriis, cõtumeliis, flagris expositi, afflicti, pressi, conculcati, proscripti, per loca auia, atq. hominibus inaccessa, hostium sæuitiam euitare sunt coacti, suæq. saluti atq. incolumitati cõsulere. Quod si anima, quæ homines a belluis secernit, omnis affectionis sit expers, nulliisque vel solatiis capitur, vel doloribus afficitur: quid sibi volunt plorabundæ hæ voces? Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Defecit in salutari tuo anima mea. Renuit cõsolari anima mea. Rursus dum refocillatur, ac Dei fauorẽ percipit: Introito anima mea in requiem tuam: etenim Dominus benefecit tibi. Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Quibus etiã si innumera congeras, non designari tantum puto naturales animę facultates & potentias breui interituras, sed illam, quæ rationis, quæq. diuinitatis est particeps, a cuius vi oẽs actiones corporis procedũt, omnesq. fũctiones perficiũtur. Cui parti insita est ab opifice συντήρησις, hoc est, conseruandæ exequẽdæq. legis naturæ amor & notitia, virtutum, vitiorumq.

Vates calamitatib. expositi.

Anima licet incorporea, doloribus agitatur.

Rom. 1.

Synteresis quid.

rumq.

umq. discrimen. Quæ vis, teste Paulo, hoc efficit etam in animis eorum qui a Deo sunt alieni, vt naturę luctu a malis resiliant, ac virtutem amplectantur. Siquidem illa animi pars in qua elucet imago Dei, ac se profert naturæ integritas, detestatur damnatq. nequiter facta, ac se cupit præstare inculpatam, ab improbis moribus, omniq. scelere immunem. quanquã hæc naturæ vis nonnihil labefactata est & concussa, ic vt quæ mens concepit, voluntas non sincere, non prompte, non alacriter exequatur. Huic affinis conscientia, quæ mentem hominis latenter a Deo instigatam arguit atque accusat, incussoq. terrore ac scelerum recordatione anteactã vitam detestatur, conceptoq. emendatioris vitæ proposito, malorum pœnitentia ducitur. Ita vltrix illa conscientia homini aurem vellicat, ac maleficia iampridem patrata oculis obiicit, quibus facile conuinci posse video animã affectibus esse expositam, ac perturbationibus subinde inquietari. Siquidem dulcia percipit & amara, ipsaq. dilatat sese, ac gestit rebus prosperis, contrahitur aduersis. ~~Nec tantum homines, sed mentes quoque angelicæ suos quodammodo affectus obtinent, indolescunt enim malis hominum, seseq. cruciant, cum hi a probitate ac virtute desciscunt, lætantur vero, atque exhilarescunt cum improbi se ad frugem conferunt~~. Econtra mali Genii hominibus infesti sunt, illosque mendaciis onerant, contumeliis impetunt, insectãtur, odioq. parricidali prosequuntur: Quæ cum in aërias incorporeasq. substantias cadunt, quî fieri possit, vt non eadem hominum animæ percipiant?

Naturæ instinctus.

Cõscientia quid in mente efficiat.

Esaiæ 35.

Maligni hominib. infesti.

Animas hominum non omni ex parte esse æquales, nec pari cõditione ac dignitate, sed aliam alia præstantiorem.

CAP. XIII.

QVanquam paulo ante nõnulla a me sunt cõmemorata, quæ huic argumento congruunt, quęq.

hoc paradoxon ſtabilire poſſint; operæ pretium tamen facturus videor, ſi ſingulari capite hoc thema illuſtrare pergã. Plerique in ea hærent ſententia, vt animas hominum eiuſdem eſſe cõditionis, eademq. dignitate ac prẹſtantia exiſtiment, nec inter ſapientis ſtolidiq. aut improbi animã quicquam intereſſe, vllumq. ſtatuendum diſcrimen: ſed organi tantum ratione impediri actiones, ac facultates animẹ vitioſe perfici. Ego vero nullo contentionis, aut contradicendi ſtudio aliter ſe rem habere mihi perſuadeo. Quanquam enim non ignorem ob morbi ſẹuitiam, ob capiti inflictũ vulnus, ob caſum deniq. & concuſſionem affecto cerebro mentem obſtupeſcere, omniumq rerum induci obliuionem: non cõſequitur tamen omnibus animam eſſe parem, aut omnes quod ad iudicandi vim, ad ratiocinandi iudicandiq. peritiam attinet, æqualem eſſe ſortitos. Neq. enim cuiuſq. anima quãlibet accurate fuerit exculta, quãtumuis ſtrenuam operam adhiberi contingat, artiũ, diſciplinarum, omniſq. doctrinæ atq. eruditionis æque eſt capax, pariq. docilitate ac ſollertia. Cum pleriq inepti ſint, minuſq. appoſiti ad perdiſcendas artes, atq. inuita Minerua, repugnanteq. natura pleraque aggrediantur. Vt autem faces & funalia alia aliis magis ſplendeſcunt, luciſq. plus exhibent; vtq. ignita quæq. alia aliis ſunt magis vrentia; ſic animæ cuiuſq. ſplendor diſſimili ratione eluceſcit, variaq. ſe proferunt mentium diſcrimina. Et quemadmodũ mentes Angelicæ ordine, dignitate, officiis, miniſteriis inter ſe differũt, quod Seraphin, Cherubin, Throni, Poteſtates, Virtutes, Archangeli, totaq. Geniorũ hierarchia demonſtrat: ita in animis hominum diſcrimen ſtatui poſſe video. In eo autem omnes conueniunt, quod corpus mortale & caducum ſunt conſequuti: quod formam humanam nacti, licet nonnulli ferino ſint aſpectu, belluiſque affines: quod omnibus

Inter animas diſcrimen.

Simile ab ignitis facibus.

Inter angelos diſcrimen.

mnibus inditus procreationis ardor: quod iisdē naturæ legibus tenentur: quod similis illos rationis vis incitat: quod animæ essentia, formaq. substantiæ a Deo sit creata: quod immortalitati destinantur, omnesq. vno spiritu imbuuntur. Sed quoniam non æque valenter se in omnes exerit vis diuinitatis, nec omnes eius muneris sunt æque capaces, tantiq. beneficii pleriq. se præbent indignos, fit vt alia vi atq. effectu suas actiones proferāt animæ, nec sint in presenti rerum statu, cōditione, dignitate, ordine pares, nec in altera etiam vita futuri æquales, pariq. gloria illustrandi. Sic enim propheta Daniel eius rei nobis fidem facit: Quotquot in puluere dormiunt, euigilabunt, alii in vitam sempiternam, alii in opprobriū, in dedecus, in pœnam, alii in condemnationem. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiā erudierint multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Quod discrimen inter substantias incorporeas Paulum etiam obseruasse comperio, desumpta ex sideribus similitudine. Vt enim sidera alia aliis sunt illustriora, variaq. se exhibent corporum discrimina; sic magna in animis hominum differentia, atq. in resurrectione altera alterius anima futura est magis gloriosa. Constituit autem Deus (vt Gregorius Nyssenus testatur) secundū animalium species, diuersas animarum differentias, ac cuique corpori conuenientem assignauit Sic brutis animantibus non rationalem intelligentiam, sed naturalem industriam inseuit, qua insidias, damna, pericula, omniaq. vitæ incommoda declinent. Itaq. tota species animantium vna inclinatione mouetur. Lepus enim omnis pauidus & meticulosus, Canis quisq. sagax atq. in sectandis feris industrius, Vulpes omnes subdolæ sunt, astutæ, insidiosæ, Lupus quiuis ferus, ac prædæ auidus; Simia quælibet humanas gesticulationes exprimit. Quod ipsum in

Animarū disparitas.

Cap. 12.

2. de anima.

Bruta nō ratiōe, sed ductu naturæ ferūtur.

homine non consequitur. Siquidē infinitæ sunt hu-
manarū actionū rationes ac modi, nec omni homini
vna operatio, vnaq. intentio, vt animantibus, quorū
actiones a sola natura cientur, quæ in omnibus pari
ratione decurrit. At rationalis actus, qui proprie hu-
1.Cor. 12. manæ mentis est, singulis diuersus, ac pro animæ cō-
ditione alius alii. Vnde emergit tanta in hominum
animis opinionū varietas. Vt itaq. ex Pauli sentētia,
Vnicuiq. datur manifestatio spiritus ad id quod ex-
Ephes. 4. pedit, ac variæ hominibus sunt delegatæ functiones
ac munia, quæ Deus pro suo arbitrio cuiq. distribuit
diuidens suū spiritum cuiq. vt vult: ita sua cuiq. pro-
pria ac peculiaris anima, quæ ab vno opifice profecta
est, sed non pari dignitate prædita, non eadē intelli-
gentia ac rerū cognitione imbuta, sic tamen vt vir-
tutum vitiorūq. sit capax, atq. insita vi optima quęq.
amplecti posset, ac vitare noxia, licet inualide ea per-
Mens tabula rasa. ficiat, vbi diuino præsidio sit destituta. Quapropter
non absurda mihi videtur illa Aristotelis cōparatio,
qua mentē hominis assimilem facit tabulæ rasæ, nul-
lisq. expolitæ picturis, sed quæ accōmoda est, aptaq;
vt quiduis in ea adumbrari possit, ac delineari, aut vi-
2.Tim. 2. tiorū scilicet mōstra, aut virtutū simulacra. Quo spe-
Simile ab amplis ædibus. ctat illud diui Pauli, Vt in opulenta magnificaq. do-
mo non solum vasa aurea & argentea sunt, verum &
lignea & testacea, quorum illa honesto vsui destinā-
tur, ista sordido, parumq. honesto: Sic Deus in hoc
mundi theatrū varias corporum ac animorū differē-
tias produxit, variisq. personis illas induit, ac diuersis
instruxit ornamentis, non tamen sine spe excellen-
tioris muneris assequendi. Neq. enim cuiquam ad-
emptus est conatus, aut industria, qua eniti posset ad
Nemo culpā in Deū trāsferat. præstantissima, & consectari optima: imo ad illa huic
adminiculatur remunerator, ac cunctantem impel-
lit. Sic qui sua culpa sordescit ac vitiorum cœno ob-
ductus est, expolire se potest, abstersisq. sordibus ef-
fici

fici vas honorificum, atq. vsibus præclaris accommodum. Assignauit siquidem Deus Opt. Max. cuiq. peculiarem corporis habitum, suæq. naturæ congruentem animam, quæ tamen multis modis immutari sint apta. Desciscit enim nonnunquam homo, ac degenerat ab integritate, suiq. præstantia; seu corpus, seu animã spectes: atq originis suæ oblitus, sordibus, lutoq. vitiorum inuoluitur: nonnunquã vero latẽter a Deo instigatus ex malis, quibus erat deuinctus, eluctatur, atq. ad virtutem, ad probitatẽ, ad honesta queq. nititur. Cuius rei documẽta sumere licet in filio prodigo ac decoctore, & Saule. Omnibus itaque sua mens, suaq. anima obtigit, sed quæ diuino munere, eiusq. afflatu multiplices dotes, variaq. charismata concipit: licet non æque valenter omnium mentes spiritus diuinus impleat. Accipiunt quidem omnes de vberrimo eius fonte, sed alius alio affluẽtius. Quod talentorum distributio nobis inculcat, qua in obeunda negotiatione salutis nostræ diligentiam & industriam nostram, licet inualidam, acuit atq. extimulat, & Dei dotes amplificãdas augendasq. præcipit. Vni enim quinque, alteri duo, tertio vnum partitus est, cuiq. pro ingenii sui captu, vtque operis huius Chorago expedire, atq. e re vsuq. esse visum est expensi acceptiq. rationem suo tempore exacturo. Sic Paulus Timotheum cõmonefacit, omnibusq. eius nomine aurem vellicat, vt functionem suã curæ habeant, vt donum spiritus, tanquam ignem sopitũ, iamq. euanescentem exuscitent, vt excusso veterno delegatum munus sedulo exequi studeant. Hoc enim a suis exigit Deus, vt quisq. suam Spartam exornet, vt minam concreditam adaugeat, & cum fœnore refundat. Et quoniam non patitur otiosos esse nos, nec intermittere industriam, sed continenter excubias agere, atq. indefesso labore insistere nundinationi; Negotiamini (inquit) donec veniã Quod

Lucæ 15.

Quid talenti & minæ distributio designet.

Matt. 25.

2. cap. 1.

Simile a sopito igni

Luc. 19.

Negotiatio Euangelica. cum organum electionis Paulus sedulo inculcaret ... liis, id ipse omnibus modis præstare studuit, sic vt ... legatione sibi commissa cæteris magis feruidus fu... rit, atque in Apostolici muneris functione obeun... *Simile a natura rerum.* alacrior, viuidiorq. Vt itaq. in gemmis, animantibu... herbis, sideribus discrimen est, ac flos alius alio od... ratior, ac gemma alia rutilantior: ita in animis h... minum euenit, quæ peculiari quadã vi ac faculta... instructæ, varias operationes, diuersosq. effectus pr... *Simile ab astris & semine. Cor. 15.* ferunt. Quemadmodũ enim (vt Paulus ait) suo cui... semini vis insita, atq. alia caro pecudum, alia hom... num, aliaq. species ac decor corporibus cælestibus, ... lia terrenis: alius Solis fulgor, alius Lunæ, alius alt... rius sideris splendor: ita corpus hominum aliud al... præstantius, habituq. magis generoso: Ipsaq. anim... cum in hac statione, vitæq. huius decursu, tum in r... surrectione pro sua sorte ac meritis (quæ quisq. a... Deum referre debet, nulla philautia suiq. fiduci... dignitate & conditione potior, gloriaque superio... Magna siquidem cum in præsenti seculo, tum in fu... *Psalm. 1.* turo inter probos improbosq. disparitas ac dissimil... tudo, multumq. diuersa cõditio. Impii enim in me... dio iustorum non subsistent: sed vt quisquiliæ, aliaq... venti ludibria, dissipabuntur. Itaq. Paulus ex natur... *Simile a rebus odoratis. 2. Cor. 2.* rerum multa oculis nostris obiicit, quorum intuit... atque obseruatione, arcana diuinitatis nobis inno... tescunt. Sic in negotio Christi ab odore ac fragrãti... rerum corporalium similitudinẽ desumit. Vt enim ... effluxus atq. expiratio stirpium effectu se prodit, i... psumq. cor vel reficit, vel offendit: sic anima, ex qu... emanat salubris halitus, aut insalubris, Christum ve... suauiter afficit, vel penitus offendit.

Æneid. 6.

Igneus est equidem vigor, & cælestis origo
Omni animæ.

Simile ab vrentibus rebus. Sed vt ignis alius alio calidior, ac pro nutrimẽto, sub-

ie&tq.

ectoq. fomite vrentior. ex oleo siquidẽ, sulphure, bitumine, naphtha (quam Petroleum vocant) inflã-nescit ardentius; ita anima pro sua facultate ac viribus, proq. acceptis dotibus vim suam in corpus exerit, estque in proferendis actionibus vel agilior, vel remissior; sic tamen vt corporis habitus ac constitutio, quam κρᾶσιν Græci vocant, eiusq; organa animæ subseruiant. Par est ratio in malis genijs, quorum alius alio nocentior, hominiq; magis infestus. Sic in Euangelio Beelcebub princeps Dæmoniorum denominatur, tanquam in malis inferendis præpotens, ac magnarum virium. Sic Euangelicæ narrationis series malos Genios nocendi studio ac malignitate discernit. Is enim qui minus virium obtinebat ad perturbandam conuellendamq. hominis mentẽ, adsciscit sibi septem deteriores se, ac collatis viribus ita illam occupant, vt sublata sit omnis emendatioris vitæ spes, omnisque ademptus ad saniorem mentem reditus. Quod si fas sit corporea conferre incorporeis: Vt stannum, plumbũ, argentum, aurum, æs, cuprum, orichalcum, omnisq generis metalla suas sordes concipiunt, suamq. scoriam atq æruginem contrahunt; vtq. agri inculti, squalore ac situ obducũtur, ijsq. zizania, ac infelix lolium innascuntur: ita animæ substantia sua vitia contrahit, ipsaque exculta splendore virtutum nitescit; neglecta vero vitiorum fuligine densescit atque obscuratur. Nec est quod quisquam opifici suo obloquatur, aut cum illo expostulet, vt ignauus ille, qui acceptum talentum defoderat, cum ad omnes odor Seruatoris dimanet, impressaque sint cuiq. diuinitatis vestigia, sic vt gentibus etiam a Deo alienis indita sit inscriptaque naturæ lex, cuius instinctu mens illorum Dei notitiã cõcipit; ipsaque conscientia attestatur, ac ratio dictat quæ sectari, quæ vitare conueniat, quantumq. inhonesti honestique sit discrimen. Quisque itaque effi-

Geniorũ malorum discrimen
Matt. 12.

Simile a metallis.

Esaiæ 1.
Simile ab incultis agris.

Deo se quisq; submittat.
Rom. 2.

Naturæ lex cuiq; impressa. cere curet, ne in vanum incassumq. hoc mun⁹ acc-
pisse videatur, nec Deo, cuius arbitrio omnia decu-
runt, obmurmuret, quod minus præstantem anim-
Simile a cultura agrorum. sit consecutus: sed quam obtinuit, foueat, illiq. v
agro sterili ac ieiuno culturam adhibeat, sparsoq
verbi Dei lætamine sementi præparet. Ipse infirm
conatibus, promptæq, voluntati non est defuturu
Hortatio ad amplectendā doctrinā cælestem. Nihil autem animæ salubrius, magisque frugiferu
quam continenter sacrarum literarum meditat-
oni insistere. Hæc siquidem vitiis medetur, ha
morbos expugnat, hæc animi mærorem diluit
mentique offusam caliginem discutit. Nullu
est remediū sanandis restaurandisq. exulceratis m
tibus efficacius, magisq. præsentaneum, nullus mo
Hor. lib. 1. Epist. sus tam virulentus, nullum vulnus tam lethale, quo
hoc medicamine non sanescat, atq. obducatur.

Feruet auaritia, miseraq; cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere possit;
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Hæc commoda præstat Philosophia, non humana q
Verbi Dei fructus & vtilitas. dem, vt Horatius existimabat, sed cælestis & diuina
quæ naturam luxatam ac collapsam integritati pri-
stinæ restituit, quæ fiduciam erga Deum in nobis ex
citat, illiq. nos conciliat, quæ animi tranquillitaten
adfert, mentemq. firmam ac stabilem: qua nihil ho
mini in hoc turbulēto vitæ salo optabilius. Quo spe
2. Tim. 3. ctat illud Pauli, quo nullus in hac palæstra exercita
tior: Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad
doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad
institutionem, quæ hominem iustum efficit, vt in
teger sit homo diuinus, ad omnia officia pietatis ac
commodus. De

De animæ immortalitate, atq; indubitata certaq; corporis humani resurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici cõtinget. Deniq; quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaq; morituro fiducia consequenda salutis.

CAP. XIIII.

Nihil homini calamitoso, morbisq. ac malis innumeris exposito, in huius æui decursu plus adfert commodi, depulsoq. mortis metu plus præbet solatii ac fiduciæ, quam vt subinde cõtempletur alterius vitæ beatitudinem ac felicitatẽ; eiusq. rei potiundæ spem certã atq. indubitatam concipiat. Quæ consistit in animæ immortalitate, ac corporis resurrectione, totius fidei nostræ basi solida atq. inconcussa. Inanis siquidem foret labor omnis noster, atque irritus conatus: omnisque vitæ nostræ ratio, cultus, institutum, religio euanida, atq. imposturæ affinis: si tanto, tamq. salutari bono frustrari nos, atq. ab alterius vitæ expectatione decidere contingat. Quo mirari subit quorundam stupiditatem, qui nõ aliter spirare homines, quam bruta existimant, quiq. animas penitus extingui, nec a morte quidquam hominis superesse contendunt. Qui cum in naturę operib. prorsus cęcutiant atq. hallucinentur. Deique potentiam vel non agnoscant, vel ex rebus conditis non obseruent, fit vt mens illorum assequi aut rationem inire nequeat, quî effici possit, vt anima sit æterna, ac nunquam interitura, ipsumq. corpus rediuiuũ sit futurum, suæq. integritati aliquando restituendum. Cum autem Deus hominem immortalẽ esse, ac perpetuo illum subsistere voluit, ad imaginem & similitudinem sui illum cõdidit, Quod si homo Dei imaginẽ refert, eiusq. similitudinẽ exprimit: necesse est eandẽ cũ origine sua naturã cõsequi, atq. æternitatis fore consortẽ. Huius muneris dignitatẽ ac præstantiã non sunt sortitæ reliquæ animãtes: cum nulla in

Meditatio alterius vitæ quid efficiat.

In quo cõsistat hominis securitas.

Alia hominis, alia animatiũ conditio.

Genes. 1.

Homo Dei imaginem refert.

Animantes mente destitutæ. his se proferant diuinitatis vestigia, nulla mens vigeat, desit ratio, memoria, intellectus, iudicium, artes, disciplinæ, rerumque peritia desideretur, quæ hominibus Dei munere affatim sunt attributa. Quapropter piaculum est id statuere mortale esse ac caducum, quod a Dei substãtia prodijt, quodque a diuina mente homini est inspiratum. Vt igitur Deus æternus, omnisq. interitus expers: ita anima quoq. humana tanquam diuinæ essentiæ particeps, æterna, atque ab omni corruptione immunis.

Anima hominis diuinitatis particeps. Cæterum cum Deus hominis gratia omnia cõdidit, solus homo Dei causa, atq. illi conformis est creatus: eoq. effectum est, vt Deus a mundi exordiis mirifice erga illum affici cœperit, illoq. se oblectare, atque eius familiaritate & consuetudine perfrui exoptauerit, adeo vt hui⁹ causa humanitati vniri sustinuerit, atq. immortalis mortali agglutinari: quo diuina natura humanæ coalescat atq. vniatur, humana diuinæ.

Deus homine vnice afficitur. Cuius rei fidem suo hoc testimonio astruit Dei patris sapientia Christus, qui hanc nobis salutem peperit: Dominus possedit me ab initio viarum suarum antequã quicquam faceret; ab initio atq. ab æterno

Prouerb. 8. extiti; quando præparebat cælos, aderã: quãdo certa lege & gyro vallabat abyssos, quando ætherea firma-

Dei amor & propensio erga hominem. bat sursum, & terram deorsum, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Quæ φιλανθρωπία, hoc est, vt Paulus ait, amor ac propensio erga homines, hoc efficit, vt omnia nobis per

Tim. 3. Christum sint communicata, vt par sit cum illo nostra conditio, similis sors, æqualis hæreditas: eoque fit vt quidquid in Christo expressum est, in homine

Hebr. 3. quoq. sit exprimendũ. Ipse æternus est, ac perẽniter subsistit: id illi⁹ beneficio cõsequitur homo. Ipse primus resurrexit deuicta morte, auctor, princeps, ac

pri-

imitię tanti triumphi: illius virtute cæteri omnes
nt resuscitãdi. Quamobrem nemo sibi tam sit ini-
ius, aut in tanti muneris auctorem ingratus, vt
minis huius honorem sibi vel inuideat, vel ab
repellat. Quis enim tam stupidus, qui se ab in-
ritu vindicare non cupiat, ac perenniter sub-
stere exoptet potius, quam perpetua morte sopiri,
blataq. omni emergendi spe, insempiternã mor-
em deuolui? Scio equidem nonnullis plausibilẽ vi-
eri hanc de animæ immortalitate persuasionẽ; ac
orpus in eandem sortem recipi, pariq. futurum cõ-
itione, aut aliquando reuicturum prorsus abnuũt.
erum hi naturam hominis, totiusque conficiendi
pificii rationem non penitus excutiunt, nec in il-
um defigunt oculos, qui homini lucis huius auctor
xtitit, & cuius virtute vitæ auspicia est consequu-
us. Siquidem cum anima & corpus indiuulse in-
er se connexa hominem constituant, necesse est, vt
otus homo, hoc est, & anima immortalitate poti-
tur, & corpus per resurrectionis mysterium eius-
em muneris sit futurum particeps. Neque enim
dmittet ratio formationis hominis, vt alterum si-
e altero suo fine, cui destinatum est, potiatur;
tque dimidiatus homo, aut altera modo pars bea-
itudinem consequatur: necesse est igitur, conditi-
ue operis ratio exposcit, vt corpus aliquando reui-
iscat, ac postliminio coniunctum animæ pari sit fu-
urum cum illa conditione, eiusdemq. muneris cõ-
ors. Cum enim Deus formando homini esset in-
entus: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem
& similitudinem nostram. Quibus verbis non alte-
am modo partem designauit, sed totum hominem,
qui ex corpore & anima conflatus est. Hæc enim duo
nita & conglutinata hominem conficiunt: quæ cũ
int discreta ac diuulsa, hominem dissolui cõtigit ac
ominis huius honore destitui. Quapropter mihi ra-
io exigere videtur, vt vtraq. pars eũdẽ finẽ cõsequa-

Nemo nõ immortalitatem vel affectat vel meditatur.

Multi animæ immortalitatẽ statuũt pauci resurrectionem.

Validum argumentum resurrectionis.

tur, ſcilicet vel beatitudinem, ſi vita innocenter ſit tranſacta; vel damnationẽ, ſi nequiter. nec profectò foret rationi conſentaneum, vt ab illa felicitatis ſpe

Corpus animi cauſa periclitari.

corpus excideret, cum huius æui moleſtias æque perferat. Siqdẽ animę cauſa nõnunquã flagris ſcuticisq; ſubigitur, plagas accipit ac cruciatus, dolores cõcipit, periclitatur, vitæq. diſcrimen ſubit: ſic vt illas animę potentias ſentientem ac vegetantem, quę brutis etiam cõmunis, pertundi cõtingat ac dilaniari. In ſententiis enim, dictis, perſuaſionibus, opinionibus, indiciis nõnunquã ſuo incommodo animæ acquieſcit, atque obſequitur, ſeque in omnibus ſocium præbet

Corpus quomodo animi inſtrumentum.

& miniſtrum. Itaq. non immerito iniuria affici corpus videretur, niſi eodem beneficio vtatur. Eſt quidẽ corpus animę inſtrumentum, quo actiones ſuas perficit, ac functiones ſuas exequitur: ſed alia ratione, corpore animato ac ſenſili vtitur anima, quam opifex, aut architectus ſerra, malleo, ſecuri: cum ſingula membra aptiſſime officiis ſuis ſint diſtincta,

Elegans cõparatio a ſole & luna deſumpta.

multiſque vſibus poſſint accommodari. Hoc autem diſcrimen inter corpus & animã ſtatui poſſe video, quod inter Solem & Lunam. Iſta enim licet lumen a Sole mutuetur, non tamen omnino propria vi deſtituta eſt, fertur enim peculiari motu, ſuumq. circulum abſoluit: lumen autẽ a Sole concipit, vt ſpeculum, vtq. lebetes ac pelues perpolitæ ex oppoſita face ſplendorem, nullum vero lumen exhibet, niſi a Sole illuſtrata, ſed tamen otioſa cenſeri nequit; cũ menſtruum curſum perficiat, ſuaq. cæli ſpacia nullo Solis adminiculo metiatur: Sic anima corpori quidem vires ſuppeditat, at illi non deſunt inſitæ facultates & potentiæ naturales, quatuor humorum qualitates, quibus efficitur omnium functionum capax, atque ad quiduis exequendum appoſitum.

Simile a perpolito ſpeculo.

Et quemadmodum Sol ſua patitur deliquia, Lunæque interuentu occultatur, ſimiliter & Luna terræ obie-

...iectu ἔκλειψιν defectumq; percipit. ille cum ...r lineam eclipticam decurrit in eodem gradu; ista ...oppositis: Ita corpus & anima sua percipiunt detri-...enta ac deliquia, & pars altera alteri nōnunquā vel ...lest vel officit. Cū itaq. tant⁹ sit in his cōsensus, tā ...la societas, illaq. tantisper, dū in hac vitæ statione ...cubias agunt, mutuas operas tradūt; par est vt cor-...s per resurrectionem innouatum eiusdē muneris ... particeps, atq. in eundē municipatum admitta-...r. Qua autem ratione id perfici cōtingat, siquis, vt ...homas ac Nicodemus ob ingenii tarditatem asseq...quit, ne Deo vel suam potentiam detrahat, vel ...i diffidat; sed oculos mentemq. in tanti opificis o-...ra dirigat, abunde multa est perspecturus, quæ illi ...on deesse vires declarabunt, non solum instauran-... hominis, verum & quiduis eorum quæ animo de-...nauit, perficiendi. Collustremus cælum hoc sideri-...us vndiq. exornatum, illiq. subiacentem terræ glo-...,ex qua pullulant tot speciosi, fragrantesq. flosculi, ...t stirpes salubres, cum esui, tū medendis corpori-...us accōmodæ, tot in maris gurgite piscium genera, ...ot in aere ac terra alites, tot pecora partim ad ve-...endum, partim ad cultus agrorū, ipsumq. hominē ...nti operis ac muneris dominatorem ac præfectū. ...uæ initio Dei verbo ex nihilo, nullaq. subiecta ma-...ria creata, stabiliter perseuerant ac subsistunt, su-...q. vicissitudines, ortus progressus, incrementa ob-...nent. Cum itaque tam sit immensa conditoris vis ... potentia: quis illi vires deesse dictitabit erigendi, ...staurandique collapsa, qui admiranda quæque ... nihilo construxit? Quod si corpus hominis nullo ...egotio ex nihilo creauit opifex: quanto illi facili-...s erit mortuum restituere, atque in vitam re-...ocare? non quidem ex nihilo, sed ex materia ...ognata ac familiari, quæ vel in cineres reuoluta est, ...el alio quouis modo in auras euanuit. Vt autem ar-

Eclipsis solis & lunæ, animæ & corpori cōparata.

Consensus corporis & animæ.

Natura rerum resurrectionē astruit.

Conditoris maiestas & amplitudo.

Simile ab opere fusili.

tifex opus fusile confractum atq. imminutum ex eadem materia restaurat, formamq. inducit præstãtiorem: ita Deus corpus in terram resolutum suo tẽpore reuocabit in vitam, eadem quidem, qua fuit specie, sed omni labe, omniq. terrena concretione sublata. Hoc itaque honoris deferamus immenso opifici Deo, eamq. potentiam illi asseramus, vt quiduis eorum quæ libet, efficere illum posse fateamur, nec quisquam ex sua imbecillitate aut ignorantia illud æstimet aut metiatur: cum minutissima a nobis comprehendi nequeant, prorsusq. ingenii nostri captum excedant. Quod si hæc mundi spectacula totiusq. naturę ordo ac series nõ sit satis efficax ad excitãdas hominũ mẽtes, nec vllę rationes satis firmę ac solidę ad declarandã Dei vim ac potentiã; saltẽ in se quisq. descẽdat, ac mentis suæ dignitatẽ ac præstantiam sedulo excutiat: profecto intelliget atq. experietur, quanta sit humani animi mentisq excellẽtia, quanta deniq. illius vis & potentia, qui homini hoc munus indulsit. Mihi vero humana mens nõ omnino gemmis videtur absimilis, quæ præter id ꝙ aspectu gratæ sint, atq. oculis blandiantur, tum internas vires, effectusq. efficaces obtinent, ac latentes quas attritu & confricatione proferunt: vt Succinũ, Gagates, Magnes agitata ac cõcalefacta festucas, floccos, quisquilias, ferrum violenter ad se rapiunt: Sic animæ vis exuscitata ac concussa vim suam exerit, vtq. ignis sopitus ac cineribus obductus emicat, sensimq. scintillare incipit. Et quanquam diuina virtus passim se profert, atque in tanto naturæ artificio omnium se oculis exhibet, adeo vt humanus animus expleri ac satiari nequeat: in nulla tamen re DEI vis atq. amplitudo magis elucet, aut expressius se declarat, quam in animo menteq. hominis, quæ ab archetypo diuinitatis est deprompta. Quapropter non est ꝙ quisquam eam opinionẽ cõcipiat,

Deus omnipotens in eo quod vult.

4. Esdr. 4

Mentis cũ gemmis cõparatio.

Simile a gemmarũ efficacia.

piat, vt id existimet aliquando interiturum, quod essentia diuinitatis dimanauit, tantisq; dotib. est cultum. Quo mihi non absurde ratiocinari videur Plato: Quidquid non constat ex elementis, est immortale, atq; interitus expers: Anima non constat ex elementis, nec ex materiæ concretione conditur, sed diuinitus originem est sortita: Igitur non est obnoxia corruptioni. Nec sane tanta inesset hominū animis vis, & acumen ingenii, præstantia doctrinæ, inuentionis subtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel noticia: nisi anima a terreno concretu aliena, diuinitatis esset particeps, atq; æternitati destinata. Quæ persuasio priscorum etiam animos occupauit: Quibus insitum erat, teste Cicerone, esse a morte sensum, neq; excessu vitæ sic deleri hominē, vt funditus interiret. Idq; tum multis aliis, tum cœremoniis sepulchrorum intelligi licet. Quas nec tanta cura coluissent, nec tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum animis, Mortē non delere omnia, sed quandam esse migrationem, cōmutationemq; vitæ melioris. Nec sane quisquam potest esse tam rudis, tam ferinis moribus, qui in cœlum attollens oculos, tametsi nesciat cuius DEI prouidentia regitur hoc omne quod spectamus, aliquod tamen esse numen intelligat ex ipsa rerū magnitudine, motu, dispositione, ordine, vtilitate, constantia, quod fulcit ac moderatur omnia. Cum itaq; Deus opt. max. qui nihil temere aut fortuito est motus, tantarum rerum vni homini principatum attribuit, absurdum videri posset, vt is ad nihilum sit redigendus, totusq; spectet ad interitū. Longe profecto melius consuluit generi humano naturæ parens, quam vt id gigneret atq; educaret, quod cum perpessurus esset extremos labores, tum incideret in mortis sempiternū malum, portum potius cōmonstrauit, ac fidam tutamque stationem, in qua post

Mens humana diuinitatis exemplar.
In Phædro.
Tusc. 1.
Ethnici immortalitatē admittunt.
Cic. De diuin.
Homini rerū principatus attributus.

Coloss.3. exactos huius æui labores liceat conquiescere. Hin
Hebr.2. Paulus omnia studia, curasq; nostras sursum specta
re vult, erectaq; mente in supernam ciuitatem, cœ
lestia meditari. Quod si huius tantum seculi finib. vi
ta nostra terminatur, nec vltra producitur, nihil ho
mine calamitosius, nihil abiectius, prorsusq; iniqu
opulentorum atq; inopum conditio. Cum illi deli
ciis adfluant, rerumq; omnium copia perfruantur
isti malis omnib. expositi nullam habituri sint pos
1. Cor. 15. hāc vitam spem, nullum solatium. Quamobrē opti
Solidæ Pauli rationes in asserenda immortalitate. me raciocinatur Paulus: Si in hac tantum vita spem
fixam in Christum habemus; nihil Christianæ pro
fessionis hominib. miserius, multoq; potior illorum
conditio qui a Christo alieni suauiter viuunt, seseq
molliter curant, quam Christianorum, qui vana spe
ludificati malis se diuexari patiuntur, omniumque
Animi carnificina mentem vellicat. ludibrium esse sustinent, ac reiectamentum. Quod
si quidquid est hominis, perit, totaq; spes morte fi-
nitur: quid sibi vult anxius ille mentis cruciatus, atq;
animi carnificina? quid scelerum vltrix conscientia?
quid ingruente tempestate aliqua pauor & trepida-
tio? rursus quid securitas, animiq; trāquillitas, & cō-
stantia? Nonne illa pœnam sunt metuentis post hāc
vitam: ista præmia spectantis, ac malorum lenimen,
vitæq; ex Dei præscripto exactæ non sine certa spe,
remunerationem? Quæ res effecit, vt Paulus exhor-
tatus Timotheum suæ disciplinæ assectatorem ad
peragendam muneris Apostolici functionem, ad
quam erat adsciscendus, desumpto ab athletis ac
pugilibus exemplo, confidenter pronunciarit: Cer-
2. Tim. 4. tamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem
seruaui: quod superest, reposita est mihi corona iusti-
tiæ, quam reddet Dominus iustus iudex, non solum
autē mihi, sed quotquot illi fidūt, illiusq; promissio-
nib. nituntur. Quamobrem non est quod quisquam
ab hac spe decidat, mentemque sinat a tantæ felici-

tatis

ſtis expectatione dimoueri. Huius.n. rei veritatem
ia cuiq; mens dictat, intellectus percipit, ratio con-
rmat, natura rerum loquitur: adde quod omnibus
ſita ſit immortalitatis honeſta ambitio, & quod
uiſq; memoriam ſui quammaxime longã efficere
piat, eamque apud poſteros durare perenniter, ac
ulla vetuſtate aboleri. Quæ vna ratio validiſſima *De cognit. vera vita.*
uguſtino ac Ciceroni creditur, qua conuinci poſſit, *Tuſc. lib. 1.*
nimã eſſe immortalem, nec vnquam interituram.
ęc ſiquidem perſuaſio magnos addit ſtimulos, ma-
naq; incitamenta ad virtutẽ, ac propoſitis præmiis
d præclariſſima quæq; mentẽ extimulat. Et quan-
uam hæc & plæraq; alia non exigãt rationũ ſuffra-
a, nec diuina (vt Paulus ait) conſiſtant in perſuaſo- *1. Cor. 2.*
is humanæ ſapientiæ verbis: non tamen improbã-
as illorũ conatus atq; induſtria, qui ſobrias ratio- *Quatenus*
es adferunt; quo illorum animis error eximi *eruenda*
oſſet, qui contemptis ſcripturæ teſtimoniis ægre *deitatis*
runt animæ immortalitatem, ac reſurrectionis fi- *arcana.*
em hominib. inculcari. In cæteris vero nõ conſultũ
bitror diuina curioſius perſcrutari: ac ſacri codices
enũ iniiciunt humanæ temeritati, quæ eruere ten-
t acceſſu adituq; difficilia, atque vnde non facile
ſilire, ac referre pedem licet. Cuius rei documen-
im Iob, Eſdras, ac præcipue Paulus exhibuit, qui eo
at progreſſus, vt exclamare ſit coactus: O altitudo *Rom. 11.*
iuitiarum ſapientiæ & cognitionis Dei: quam in-
rutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles vię
us! Quis .n. cognouit mentem Domini? aut quis il-
fuit a conſiliis? Quoniam ex illo, & per illum, & in
lo omnia. Cæterum ne quis ſe diuelli patiatur ab
oc ſolido fundamẽto, in quo tota ſpes hominis de-
mbit, totiuſq; ſalutis cardo vertitur, Paulus acriter *1. Cor. 15.*
rget ac inculcat reſurrectionem, quæ & animæ im-
ortalitatem complectitur, eiuſq; rei fidem, certi-
dinem, rationem, modumq; exprimit, ex natura

rerum desumpta similitudine. Natura .n. omnium rerum artifex inimitabilis, & cuius vim nemo exa-cte exprimere, aut ementiri potest, multa parit atq; effingit, quæ Dei potentiam in omnibus efficacem demonstrant, atq; in elaborandis fingẽdisq; rerum simulachris, virtutem declarãt. Quod si admiramu[r] artificem ob insignem aliquam, concinneq; depi-ctam tabulam, aut rem quandam affabre elaborat[am] vt Gaditanus fecit perfecta Liuii historia: quãto ma-gis illum suspicere ac venerari par est, qui tam stupẽ-da rerum miracula oculis mentiq; hominum obii-cit, quorum nec numerus iniri potest, nec ratio? N[am] vt ex minutissimis naturæ rebus corporis human[i] innouatio comprobetur: Quis non obseruauit ex ci-cada iam vetula atq; exolescente proiecto exuui[o] prosilire recens atq; agile, argutumq; insecti genus? ex segni ac moribunda eruca papilionem picturat[um] ac volitantem? ex formicis alatam muscam? Qui[d] bombyx vermiculus, qui serica texit, nomine sign[um] renascentis vitæ commonstrat, dum mortua reuiui-scit? Phœnix Lactantii carmine celebrata an ne re[s] diuiua resurrectionis specimen nobis exhibet? Qui[d] ipsa veris amœnitas, grataq; recurrentis anni vicissi-tudo? nõne resurrectionem repræsentant, mentesq; nostras in spem immortalitatis erigunt? Quem ver[o] terræ vis ac natura non oblectet? quæ cum gremi[o] mollito ac subacto semen sparsum acceperit, pri-mum inoccatum cohibet, deinde tepefactum vapo-re & complexu suo elicit herbescẽtem viriditatem, quæ fibris nixa stirpium sensim adolescit, culmoque erecto geniculato, vaginis iam quasi pubescẽs inclu-ditur, e quib. cum emerserit, frugẽ fundit spicæ ordi-ne instructam, & contra auium minorum morsum munitur vallo aristarum. Omitto vim ipsam omniũ, quæ ex terra pullulant. Siquidẽ ex fici tãtulo grano, ex acino vinaceo aut cæterarum stirpium minu-

tissimi[s]

Quomodo homines resuscitandi.

Simile a pictura.

Simile ex natura rerum.

Phœnix resurrectionis typus. Cic. de Senect.

Stirpes renascentes resurrectionem commonstrant.

ſimis ſeminib. tantos truncos, ramoſq;, ac frondi-
n pompam procreari perſpicimus malleoli, plātæ,
menta, radices, propagines, inſitiones, nonne ea
iciunt, vt non abſurda videri poſſit corporis hu-
ani innouatio? Hanc tam admirandā naturæ vim
ſt Ciceronem Chryſoſtomus exaggerat in immē- *1. Theſſ. 4.*
m, ac terram omnium parentem ſummis præco- *Homil. 7.*
is effert. Omnium .n. rerum vita ex terræ vligine *Terra poſt*
iſtit: herbæ, arbores, floſculi, multiformes & varii *Deum re-*
m maq; arte elaborati, non ſine eximia odoris ſua- *rū parens.*
tate ex ſoli vbertate ortus atq; incrementa ſuſci-
unt. Aer craſſus in aquā denſeſcit, quæ cælitus de-
pſa terram irrigat, eadem rurſus Solis calore exte-
ata rareſcit, atq; in aerem commutatur: multaq;
us generis varias mutationes ſuſtinent, quæ non
inus admirationis adferunt, quam reſurrectio.
erbi cauſa, vitis ex terræ humiditate non ſolū pam- *Naturæ*
nos & capreolos guſtu peracerbos, ſed ſalubrem *artificiū.*
iam ſuccum, vuaſq; ſapidas producit. Palma ſcabra
bor & corticoſa dactylos profert dulces, vinoſos,
cculentos. Iam vero ſemen vnde homo concipi- *Ex homi-*
r, quomodo in aures, in manus, in brachia, in cor, *nis ſtru-*
ulmonem, neruos, arterias, carnē, oſſa, cartilagines, *ctura exē-*
embranas figuretur, quis poſſit ratione conſequi? *plum.*
m multa ſunt in corpore humano qualitatum, hu-
orum, potentiarū, virtutū, functionum diſcrimi-
a, ex vnico ſemine conſtituta. An ne tibi inexplica-
ile videtur, quomodo humidū & molle in os durū
c frigidum ſolideſcit? quomodo in ſanguinem ru-
icundum ac florulentnm cibi alterentur? in venas,
rterias, neruos, muſculos, ligamenta, tendines, ali-
nenta commutentur ac ſolideſcant? Cum itaq; tam
nulta quotidie natura moliatur, quorum mens hu-
nana rationem aſſequi nequeat: quis negabit id *Natura*
ræſtare poſſe totius vniuerſitatis opificem in reſu- *Dei mini-*
citandis erigendiſque corporibus, quod natura Dei *ſtra.*

miniſtra quotidie facit in fouendo eliciendoq; pu-
trefacto ſemine. Vident id madefactum repullula-
ſcere,atq; in ſpecioſam ſtirpem, denſamq; fronden-
emergere:& non credunt hominem humo conditi-
reuicturum, ſuoq; nitori aliquando reſtituendum.
Itaq; Cyprianus,cui Symbolum aſſcriptum eſt,Pauli
exemplo ex natura ſeminum reſurrectionis fidem
illuſtrat:Si quis,inquit, diuerſa ſemina in vnum cō-
miſceat,atq; hæc indiſcreta ſeminet, vel paſſim in
terram ſpargat;nonne cuiuſque ſeminis ſatio com-
petenti tempore ſecundū naturæ ſuæ ſpeciem ger-
men producit,& culmum ſuæ formæ,ſuiq; corporis
reparat? Ita quoq; carnis ſubſtantia quamuis varie
ac diuerſe ſparſa ſit,cum Deo viſum erit, reducetur
in vitam,illa ſpecie quā mors abſtulerat: atq. ita fit
vt vnicuiq; animæ non confuſum, non aſciticiū, aut
extraneum corpus; ſed ſuū quod habuerat, ſit reſti-
tuendum,vt conſequenter poſſit,pro præſentis vitæ
certamine cum anima ſua caro pudica coronari, vel
impudica puniri. Quapropter nō videtur mihi Pau-
lus magis appoſita propinquaque imagine reſurre-
ctionis typum potuiſſe figurare,quam ſparſi ſeminis
ſubactiq; ſcrobis ſimilitudine. Quod eſt .n. in natu-
ra ſemen humo cōdere,hoc eſt in reſurrectione ca-
dauer ſepelire: quod illic enaſci atq; in viuā ſtirpem
emergere: id homini reuiuiſcere. Cōmittitur terræ
corpus putredini obnoxiū: at idē reuiuiſcet ſublata
omni naturæ imbecillitate: defoditur in terrā variis
affectibus, calamitatibus, morbiſq; expoſitū: reſur-
get alacre,viuidū,erectū, purumq. ac putum, atque
ab omni labe defecatum. Exemplo res erit lucidior:
Ægroto qui graui morbo conflictatur, color deflo-
reſcit,efficiturq. luridus,muſtelinus,ſquallidus, gil-
uus,cadaueroſus: totūq corpus adeo gracileſcit atq.
extenuatur,vt exhauſto vitali ſucco agnoſci neque-
at. At is adhibitis medicamentis, ac ſalubri victus
ra-

Exempla reſurrectionis ex Cypriano.

Simile a ſparſo ſemine.

Exemplū ab exhauſto corpore.

atione reuiuiſcit,fitq; pinguis ac nitidus,cuteq. tam
uauiter curata, vt Mangonio excultus atq. expoli-
us videri poſſit. Sic in reſurrectione idem corpus e-
nerget,ſed illuſtrius,& in quo nulla apparebunt cō-
retæ labis,aut corruptelæ veteris veſtigia. Hoc exē-
plar in Chriſto primum inchoatum eſt, qui nulla re
fficacius diuinitatem ſuam declarauit,quam reſur-
ectionis triumpho:Id ipſum in omnibus eius virtu-
e eſt exprimendum. Qui,vt Paulus ait,transforma-
it corpus noſtrum humile, ac cōforme reddet cor-
ori ſuo glorioſo,ſecundum efficaciam,qua poteſt
tiam ſibi ſubiicere omnia.Quamobrem non vult *Philip. 2.*
os diſcruciari metu mortis Apoſtolus,nec impotē-
ius luctu ac lamentis cōfici. Quandoquidem qui in *1.Theſſ. 4.*
Chriſto obdormiſcunt,Dei verbo ſunt reſuſcitandi,
empiterno æuo cum illo fruituri: quod ita futurū
prædixit Seruator: Veniet hora qua omnes qui in *Ioan.5.*
nonumentis ſunt,audient vocem eius,ac prodibūt;
qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui ve-
o mala egerunt, in reſurrectionem condemnatio- *Diffidētia*
nis.Quib.verbis ſolatiū adfert deiectis afflictiſq. mē- *& fiducia*
ibus,ne malis ſuccumbant: impiis vero ac deplora- *quid effici-*
is hominib: terrorem incutit,ac trepidationem, vt *ant.*
qui nullum prorſus ſibi ſcelerum finem ſtatuerent,
niſi poſt hanc vitam perſoluerentur pietatis atque
mpietatis præmia.Vnde Iob in extrema calamitate *Cap.14.*
conſtitutus, & cui ad ſummam miſeriam nihil eſ- *91.*
ſet reliqui,hac certa ſpe ſe ipſe ſolatur:Scio quod re-
demptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra
ſurrecturus ſum,& in carne mea videbo Deum ſer-
uatorem meum, quem conſpecturus ſum ego ipſe,
& non alius: repoſita eſt hæc ſpes in ſinu meo; hoc
eſt,nemo excutiet mihi hanc fiduciam & certitudi-
nē. [redacted]

[redacted]
onsequamur misericordiam in tempore opportuno. Atque illud Prophetæ continenter, atque ex intimo cordis affectu exorabilis placabilisque Iudicis auribus insonemus: Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Verum apud te propitiatio est, & copiosa apud te redemptio. *Psal. 142. Psal. 119. Diffidētia excutienda animis.*

An prodigiosis monstrosisque partubus atque abortiuis anima rationalis indita, sintque resurrectionis futuri participes, obiter qua ex causa excitentur monstra.

CAP. XV.

QVicumq; formam humanā obtinent, sumptoq; a primo parente nascēdi ordine, ratione ac modo ab vtroq; sexu sunt proseminati; licet monstrosa sint specie, deformique habitu, animæ rationalis munere potiuntur, decursoque æui huius curriculo futuri sint resurrectionis participes. Qui vero nihil hominis præ se ferunt, atque ex alterius animantis commistione sunt conflati, suasque actiones aliter, quam homines exercent, nec immortales sunt futuri, nec innouati corporis honore illustrādi. Sic Fauni, Satyri, Lemures, Centauri, Striges, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & siqua alia fabulosa vetustas cōmenta est, nec animam rationalem obtinent, nec resurrectionis beneficio potientur. Sunt quidem inter tot hominum myriades pleriq; enormi corpore, aspectu tetro atq; horrido, rostro suillo, rictu indecenti: sed hi omnes tametsi a naturali hominis forma deflexerint, in hominum tamen numerum referūtur. Loquuntur enim, ratiocinantur, iudicant, reminiscūtur, aliaq; animę munia obeunt, ac suas actiones humano more peragunt, licet ab hominis dignitate ac pręstātia, insitaq; naturę vi nonnihil degenerent. *Deformitas nō priuat quenquam hominis nomine.*

Contrahitur autem multifariam monstrosus corpo-
Vnde monstrosa species. ris habitus. Siquidē pauor, metus, consternatio, influxus siderū, excrementi seminalis vel defectus, vel redundātia, imaginationes gestantiū, variaq; simulacra, quæ animo menteq; concipiuntur, corpus deformāt, atq; alienas species, figurasq; absurdas sexui imprimunt. Nonnunquā totius naturæ ordo inuertitur, cum vel semina vitiata sunt, vel instrumēta inepta, sic vt naturales facultates propagandæ fingendæq; sobolis suum opificiū exactę elaborare nequeant.
Simile ab artificis industria. Vt enim artifex quamlibet industrius opus feliciter inchoatū perficere nequit, vbi vel materia improba est, vel instrumenta retusa: Sic natura destituta facultatū suarū viribus, vel materiam nacta inidoneam, omnia vitiose agit, suoq; fine frustratur. Nō desunt qui data opera nonnullas corporis partes aliter, quam natura instituit, informant. Sic in Asia,
De aere & locis. Hippocrate teste, Μακροκέφαλοι erant, quorum capita in oblongam formā figurabant nutrices: id enim visum est illis insigne, ac generosæ indolis argumentum, vt Persis nasus aquilinus. Quo tandem effectū est, vt etiamsi cessaret atq; intermitteretur premendi capitis cōsuetudo, natura tamē, dum formationi fœtus insisteret, cū inueterata inolitaq; cōsuetudine conspiraret, & quę quisq; artificiose adhibitaq; industria moliretur, ipsa natura spōte exprimeret. Alimēta quoque, ipsaq; ambientis aeris qualitas nonnullarū partiū deformitatē pariunt. Sic qui
Regiones corporis & animi conditiones immutāt. frigida humidaq; loca occupāt, sunt captiones, ventricosi, obeso corpore, labris tumidis, buccis protuberantibus. Pleræq; regiones pygmæos producunt, Arimaspos, nanos, pumiliones, coactæq; breuitatis homūculos. Aliæ gutturosos, strumisq; deformatos, simis naribus, varis repandisq; cruribus. Verū licet in his multa desiderentur, membraq; vel distorta sint vel enormiter cōstituta: quia tamē ex hominib. sunt prognati,

prognati, ac vis aliqua rationis in his viget, iisdemq; naturæ legibus ducuntur, animā rationalē iis inesse Orthodoxi statuunt, ac resurrectionis fore cōsortes. Cuius vis hoc effectura est, vt deformia quæq;, aspectuq; horrida, dignā homine venustatem consequātur, membraq; hiulca, distorta, luxata, incurua, mutila in suā integritatē sint restauranda. Et quanquam in nonnullis rationis vigor minus elucet propter organi ineptitudinē, vt in pueris, seniculis, ebriis, delirantibus, quibus vel impedita est animæ vis, vel oppressa: singulis tamen anima rationalis infusa est: quæq; imminuta sunt, resurrectionis munere cōtinget impleri. Imperfecti vero partus atq; abortiui, omnesq; effluxus, quibus aut nulla est, aut perexigua membrorū delineatio, quod animæ rationalis munere sunt destituti, hominis nomen non promerentur: eoq; nec resuscitandi. Medici autem inter abortum effluxumq; discrimen statuunt. Effluxus siquidem fit, cū semina primū aliquot dies cōglobata ob vteri læuorem ac lubricitatem præmature effluunt ac delabuntur, sic vt informe quiddā profluat, ac rudimētū futuri fœtus, operisq; inchoati adumbratio, quod ipsum deperit atq; excutitur: vt semina, fœtusque arbutei in frugiperda arbore. Abortus vero membra exacte plerumq; conformata demonstrat, qui vbi duos & quadraginta dies impleuerit, animæ rationalis, vitæq; munere potitur. Quo fit, vt si erūpat, obortaq; subita aliqua consternatione excutiatur, in vitā aliquando sit reuocādus. Licet enim multa in illo desiderentur, iustaq; magnitudo denegetur, omnia tamē in resurrectione sunt implēda, quæ tempore erant accessura. Et quemadmodum pueri multa habēt potestate, quæ progressu temporis, ac cessuq; ætatis se proferunt: vt sunt dentes, vngues, capilli, iustaq. moles ac statura corporis, quæ facultate seminis sensim augescunt ac perficiuntur: sic in

Resurrectio corpora indecora restituet.

Abortus & effluxus discrimen.

Simile a puerorum incremento.

resurrectione omnia corporis detrimenta, omnesq; partes in absolutæ perficientur. Quisquis igitur ex humano semine, non ex fœda aliqua putriq; vligine, aut vitiosi humoris concursu & confluuio prognatus est, tametsi monstroso sit corpore, ac deformi specie, a morte postliminio in vitam reuocandus est, sublato omni vitio, membrisq; omnibus vigore resurrectionis in suam integritatem decenter redactis. Siquidem immensus ille rerum opifex:

Prudentius.

Qui reparat corpus, non reddet debile quidquam.
Nam si debilitas redit, instauratio non est.
Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
Quod truncauit edax senium populante veterno,
Omne reuertenti reparata in membra redibit.

Deo nihil impossibile.

Id enim illi admodũ procliue erit, minimeq; operosum, qui ex nihilo omnia cõstituit. Plus est enim, Augustino teste, homines creare, quam collapsos erigere, ac denuo in vitam reuocare. Plus est efficere, vt existat quod nunquã fuit, quã reparare quod aliquando extitit. Nec Deo perit terrena materies, cui facile est reuocare in pristinam naturam quod in halitus, in auram, atq; aera euanuit, quodq; vel absumpsit macies, vel fames exhausit, vel morbi depopulati sunt, vel exustione in cineres sit reuolutum, vel in elementa, ac corporis alieni substantiam transierit. Reddetur enim caro illi homini a quo decisa est, tãquam mutuum atq; æs alienum Hãc tam efficacem vim experientur qui hominis nomẽ promerentur: eaque monstra quæ ex hominib. proseminata sunt, atque eandem cum hominibus naturam obtinent, huius diuini muneris futuri sunt consortes.

Simile ab ære alieno.

Humores atque alimenta corporis habitum mentisque statum manifestò immutare: atq; hinc affectuum origo, ac conscientiæ stimuli emergunt: obiter quid melancholia efficiat, & qua quisque ratione illi mederi queat.

CAP. XVI.

NEmo est mortalium qui affectibus non ducatur, suaq; percipiat παθήματα, seu perturbationes, at alius alio est cōcitatior, atq; ad concipiendos animi motus propensior. Siquidem qui inculpato sunt corporis habitu ac temperanter victus vitæque rationem instituunt, perturbationib. minus solent inquietari. Sic Socrates ea animi tranquillitate ac constantia fuisse memoratur, vt domi forisq; semper eodem vultu, eadem mentis alacritate extiterit, licet morosam vxorē perpeti sit coactus: quod ipsum nō alia ratione obtinuit, quam frugalitate, summaque temperantia. Hinc Cicero omniū perturbationum fontem, intemperantiam constituit, quæ est a tota mente atque a recta ratione defectio, adeo vt nullo modo appetitiones animi regi, aut in officio contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia sedat omnes enormes appetitiones, atq; efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, cōseruatq; moderata iudicia mentis: Sic huic inimica intemperantia omnē animi statū inflammat, cōturbat, incitat. Quo fit, vt omnes corporis morbi, mentisq; errores ex ea pullulent. Vt enim, dū sanguis & pituita redundant, aut vbi vtraq; bilis adaucta est, ægrotationes, morbiq; in corpore nascuntur: sic prauarū opinionum conturbatio, earumq; inter se repugnantia animum sanitate spoliat, ac corpus in mutuā perniciem pertrahit. Ira siquidem, excādescentia, obtrectatio, metus, pauor, mœstitia, æmulatio, siquando venis medullisq; insederint, atq; intimos mentis recessus occuparint, corpori quoq; infesta sunt, illique teterrimos morbos inferunt. Corporis itidē morbi animū per consensum, ac lege cōsortii afficiūt. Et quanquā obiecta, multæq; externæ causæ motus turbulētos in homine cōcitent, præcipua tamē causa atq; origo in corde, necnon in humoribus spiritibusq; cōsistit: qui si moderati sint, nec aliena qualitate imbuti,

Nemo nō affectibus vrgetur.

Socrates cur affectibus minus obnoxius.

Tuscul. 4.

Temperantia.

Affectuū in animo tyrannis.

minus feruescit animus, pauloq. mens est sedatio[r].
Affectuũ origo. Ita si sanguis sincerus sit ac defecatus, si æquabile tẽ-peramentum, corpusque valetudine inoffensa, se[g]-gnius irritari hominem contingit, minusq. vel ira[,] vel metu, vel vindictæ cupiditate diuexari: aut si ali-quo affectu cõcutiatur, vt nemo prorsus ἀπαθὴς atque ab affectibus alienus, cõfestim adhibita in cõ-silium ratione, mentisque iudicio, omnis animi fer-uor mitescit, ęstusque sedatur. Cuius rei documentũ
Dauidis & Periclis modera-tio. sumere licet ex Dauide ac Pericle, quibus cũ impro-bus quidam insultaret, ac cõuicia ingereret, nõ odi[o] illum aut vindicta, sed humanitatis officio sunt pro-secuti. Concipit quidem cor ex his quæ foris obiici-untur, varios animi motus, sed plerumq. nullis obie-ctis simulacris in violentos affectus erumpit, ac sub-eunte animũ latenti tacitaq. cogitatione vel illatæ contumeliæ, vel accepti incommodi indignatione, mens ipsa feruescit, atq. intra se tumultuatur. Ma-gni itaq. refert in affectuũ differentiis, quale cuiusq. temperamentũ existat, quibus humoribus corpus sit oppletum, quæ spirituum qui ex humoribus gene-
Statura pusilla cur iracundi. rantur, qualitas. Siquidem qui calido sunt siccoque corporis habitu, celerius incandescũt, præsertim qui improcero pusilloque corpore existunt, quibus ob-lata etiam futili quauis, nulliusque momenti occa-sione, citissime bilis accenditur, quæ propter loci an-gustiam, minimumq. organorũ interuallũ, mentem confestim corripit, atque vt humiles casas, ac tugu-riola, inflammat acceditque. Eadem ratione huius-modi constitutionis homines præ cæteris ingenio, mentisq. iudicio pollẽt, quod spiritus coacti, minusq.
Simile a fomitibus ignitis. diffusi aut dissipati acrius vires suas exerant. Vt autẽ nutrimẽta ac fomites alii aliis promptius flammam concipiunt atque inardescunt, tum quædam serius, quædam citius sopiuntur: Ita in spiritibus atque humoribus fieri assolet, quorum nonnulli diutur-
nos,

os, teñacesq. affectus pariunt: nonnulli euanidos
bitoq. perituros. Quo fit, vt cholerici sint feruidi,
nimoq. concitato. Atq. vt stipulæ ac stramenta ci-
issime ignescunt: sic isti ob calidi humoris tenuita-
m, ac subitã inflammationem impotentius incan-
escunt, sed iis confestim deferuescit ira, atq. effici-
ntur placabiles. Melancholici vero tardius irritãtur,
erum accensis serius senescit ira, prorsusq. sunt im-
acabiles, atq. iniuriarũ tenaces. Phlegmatici autẽ,
pote frigidæ humentisq. naturæ, nullũ propemo-
um sentiunt animi motũ, nec magnopere vllis re-
us permouentur. Quo fit, vt ignaui existant atq. in-
tes, nec ad vllas res pręclaras appositi; sic vt apte il-
prouerbium possit accõmodari, Mentem non ha-
ere, qui nõ habet iram. Sanguinei calidæ humidæq.
aturæ nulla re graui ac seria, nullis curis distinẽtur
d toti in iocos, cantilenas, fabulas, vrbanitates ac
cteria effusi nihil aliud quã voluptates ac delicias
onsectantur. Quæ hominum conditiones ac discri-
ina pro humorum qualitate ac mixtura, pro ambi-
ntis aëris ac loci natura subinde mutãtur, mentesq.
ominum multifariam afficiunt, eoq. persuasum ha-
eo, affectionum causam humoribus etiam assignã-
am. Siquidem affecto corde excitari spiritus con-
ngit, atq. humores ebullire, mentemq. hominis il-
orum agitatione, tanquam funali faceq. subdita a-
rius inflammari. Vt enim principe ductoreq. exer-
tus irritato, milites præsidiarii, eiusq. stipatores cõ-
estim se in pedes erigunt, hostem inuasuri: Sic per-
urbatione aliqua, affectuq. animi ingruente vna cũ
orde commoueri humores, ac spiritus exilire con-
ngit, atq. in ira, pudore, verecundia, immoderata
etitia foras erumpere: In metu vero, pauore, męsti-
a, non sine graui valetudinis dispendio sese recon-
ere, atq. intro reuocari: adeo vt sanguis modo dese-
at destituatq. cor, modo sui affluentia illud strãgu-

Biliosi hominis natura.

Melãcholici natura.

Pituitosi conditio.

Prouerbiũ in ignauos.

Sanguinei hominis natura.

Simile a militia duce.

let opprimatq. Sic multi immodica lętitia derepe[n]
extincti sunt: nonnulli ex inopinata cõsternatio[ne]
Qui pusillanimes ac meticulosi subitoq. pauore interierunt. Quod his potissim[um]
euenit, qui affectibus suis moderari nequeunt, [n]
iis ratione obsistere aut mederi: vt sunt fere in[fir]
mioris sexus homines, mulierculę, infantes, senic[i,]
ἀναχωρῆται, quiq. a primis annis ab hominu[m]
consortio semoti, vitam solitariã sunt amplexi, qu[os]
calor languidus, spiritus animalis tenuis atq. exi[lis]
pusillanimos efficit, trepidos, meticulosos animiq[ue]
deiectioris, quam vt se fortes præbere possint in o[b]
Multa corporis habitum immutare. luctandis propulsandisq. aduersis. Cæterum ætas c[u]
iusq., cæli temperies, influxus siderum, educatio, [vi]
tæq. institutum, ac mos gentilitius maximum m[o]
mentum in affectuũ morumq. differentiis obtin[ent.]
Si.n. singulas regiones collustres, si omniũ gentiu[m]
naturã, studia ac propensiones excutias; cõperies d[i]
uersa viuẽdi instituta, varia ingeniorum, affection[um]
morumq. discrimina. Magni itaq. refert, qua quis [in]
ætate, qua educatione, quo sidere cæloq. natus, qu[a]
li temperamento ac corporis constitutione exista[t,]
quorum denique conuictu & consuetudine vtatu[r,]
Ex humorib. emergũt mores. quæ humorum tum copia, tum qualitas. Hæc eni[m]
magna ex parte animi mores cõstituunt. Sic quibu[s]
sanguis crassus est, feroces plerumq. sunt, improb[i]
moribus, inhospitales, inhumani, & qui nullos ſen[]
Quod genus hominum inhumanum. tiunt vel admittunt conscientię stimulos, nullo ta[n]
guntur metu, nulla ducuntur religionis reuerenti[a,]
nullo pietatis, nulloq. mouentur humanitatis affe[]
ctu: cuius generis sunt nautæ, aulœdi, aurigæ, baiul[i,]
vectores, & quotquot militię sunt assueti, qui ob sa[n]
guinis crassitiem, densosq. ac turbulentos spiritus
conscientiam incrassatam habent, mentemq. den[]
sissimis vitiis obscuratam Quod si qua suboriatur sa[]
nioris mentis scintilla, aut siquas habẽt virtutes qu[i]
huic vitæ instituto se dediderunt, illas vel obruunt,

grauibus vitiis commaculant. Cum enim omnẽ ...tem in pessima quæq. consumpserunt, improbi... vitæ iam ex consuetudine in naturam illis abiit. Hannibali, auctore Liuio, inhumana crudelitas, ...fidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nul... Diuûm metus, nullum iusiurandum, nulla reli...). Siquidem ex Lucani sententia, *Lib. 1. belli Punici.* *Libr. 4.*

Nulla fides pietasq; viris qui castra sequuntur,
Venalesq; manus: ibi fas, vbi maxima merces.

...æ ingeniorum, morumq atq. affectuum varietas ...monstrare mihi videtur, motus atq. animi cuiusq. ...opẽsiones in multas esse causias referendas. Quã...iam enim obiecta, ipsumq. cor, ac membra nutri...oni, gignendisq. spiritibus destinata, organa sunt, ...q. affectuum conceptacula; humores tamen cor...ori infixi, calor immodicus, influxus siderum, ali...entorum facultates, ambientis aëris qualitas, vini ...n modicus vsus faces accendunt, atq. in perturban...n mente, concitandisque omnis generis affectibus ...æbent seminaria. Hinc elice, quid noxæ rationi ...ẽtiq. inferatur, vbi organa, vbi spiritus, vbi humo...es aliquid vitii, aut labis contraxerint. Eo enim fit vt ...omo a sui dignitate ac præstantia desciscat, atq. in ...elluam degeneret. Quod vates Regius deplorat: ...omo cum in honore esset constitutus, non id curæ ...abuit; reputatus est cum iumentis insipientibus, ...lisque factus est assimilis. Extinguitur enim ratio, ...nentisq. lumen obruitur vitiosis affectibus impedi...um. Vt enim lychni ac faculæ minus lucis exhibent, ...oculo insertæ lucernario impolito parumq. nitido: ...ta mens hominis tenebris corporis offusa minus ...splendescit, pauloq. segnius vires suas exerit. Est qui...dem humanæ naturæ insitum, vt sanguinei exhila...rescant; melancholici męrore contrahantur; desides ...sint ac veternosi phlegmatici; iracũdi, cholerici. Sed *Quæ effectus exasperant.* *Psal. 48.* *Simile a facibus.*

Affectus quando mitiores. omnes hi affectus moderati sunt, minusq. vitiosi, humores intra mediocritatẽ consistunt, nullaq. al na qualitate sunt vitiati. Quod si qualitas, copiaq augeatur, aut a temperie deflexerint, miris modis minem affici contingit, atq. a recta ratione deflec Et quanquã qualitates elementares, humores de que ac spiritus nemini ad actionẽ necessitatem i ponunt, vt nec siderum aspectus; eam tamen vim permouendis affectibus obtinent, vt homines obl ctante etiam inuitaq. ratione, tanquam tempesta quadam ad perturbationũ scopulos illidantur. Qu lis est enim aëris marisq. intemperies, qualis vini i moderate sumpti violentia: talis est humoris chol rici ac melancholici vis plus satis adaucta. Quis au si sese intime excutiat, suamq. naturam accurate e ploret, turbulentos animi motus, atq. enormes in petus non subinde percipit, adeo, vt sit modo vel i ritatior, morosior, inuidentior, lasciuior, vel in aliu atq. alium affectum pro humorum intemperie i clinatior. Quod si eam sustinet mutationem huma nus animus, vbi paulũ modo degenerarint a genu na natura humores, vt momento temporis mẽs va riis affectibus rapiatur: quid futurũ speramus, vbi a extremũ prauitatis ac malitiæ sunt progressi, atq. i principes partes impetum fecerunt? Cuius nobis ex perimenta proferunt, funestaq. spectacula exhiben maniaci, furiosi, lymphati, phrenetici, melancholic quiq. alienatione mentis, vel desipientia, delirioq tentantur, quibus cum morbi corporis in mentem redundent, formidandis horrendisq. malis homines excruciant. Quamobrem qui sibi suæq. valetudini optime consultum cupiunt, temperanter vitę ratio-nem instituant: ne ex humorum fuligine mentem alienis absurdisq. imaginationibus diuexari contin-gat, atq. a sedibus suis dimoueri. Hæc autem his po-tissimum inculcanda, qui munia publica obeunt, ac

Sidera & humores vim, non necessitatẽ inferunt.

Omnes affectibus obnoxij.

Corpus & animã mutuis morbis affici.

Vt studiosi quiq. melancholiã excutiant.

ris intēpestiuius sunt addicti: quod hi magna ex
e melancholia soleāt infestari. Qui humor tam-
mentem acuat, vt vinum moderate haustum, i-
tamen plus satis auctus, vitioq. aliquo imbutus
ximo incommodo mentem afficit, adeo vt Cice-
ustinuerit tardioris esse ingenii potius, quam in-
iosus ac melancholicus. Huiusmodi autem cor-
is habitum nōnulli natura nacti sunt, plurimi ex
iis diuersisq. causis contraxerunt, ab eo prius alie-
Non desunt qui ex iugi studio atq. intempestiua
ubratione huc deuenerunt: alii ex metu, solicitu-
e, mærore, tristitia huc sunt delapsi: pleriq. ex hę-
rrhoidum, mensiumq. suppresso profluuio, aut
sistente consueta aliqua vacuatione huc sunt de-
i: quibus cum atra densaq. fuligine cerebrum im-
atur, mētem absurdis imaginationibus diuexari
ntingit, eamq. mutationem sustinere, ac violentiā
rpeti, vt aliquando spectatæ probitatis, summæq.
stimationis viri ad funestum vitę exitum adigan-
r, adeo vt mirari subeat tantam inesse vim ac fero-
m humori melancholico, vt oppressa ratione
entem cuiquam possit eripere. Porro vt atra den-
que nubes soli offusa radios eius intercipit, ac lu-
en offuscat: sic humor melācholicus mentem ob-
ıbilat, atque ad noxia quæque impellit. Ingerunt
iidem se prauis humoribus mali Genii, atque atræ
li præcipue se immiscent, quod is humor, vbi na-
ræ limites excedit, ad pessima quæque perpetran
ı sit accommodus. Concipiunt enim huiusmodi
nstitutionis homines graues acresque motus, ac
iuturnos affectus propter humoris tenacitatem,
ui ægre liquescit ac dissoluitur. Quo fit, vt prauæ
ogitationes & conceptus diu animo inhæreāt, quæ
onnunquam in effectum erumpunt adeo, vt notos
gnotosq. indiscriminatim adoriantur, & cum aliis,
um sibi ipsis sint infesti. Sic etiam cholericis faces

Tusc. 1.

Melācholia vnde contrahitur.

Simile a nube caliginosa.

Mali Genij melancholiæ incumbunt.

Melācholici vnde absurda imaginantur.

miniſtrant, ſed hi irritati non ſe, ſed alios impetu
Quod autem horum cauſa in humoribus conſiſt
nec omnino in malis Geniis, licet frigidam illi ſu
fundant; vel hinc colligi poteſt, quod maniaci, m
lancholici, quiq. alienatæ mentis exiſtunt hæm
rhoidum menſiumq. quæ ſubſtiterant affluuio ſ
leant liberari, atq. ad ſaniorem mentem reduci,
uerſa ſcilicet humorum fuligine, quę imagination
ac ſpiritus animales vitiabat. Cui his Aphoriſ. Hi
pocrates fidem aſtruit: Inſanientibus, ſi varices a
hæmorrhoides ſuperueniunt, morbo liberantur, d
riuante natura humores a parte principe ad abiect
atque ignobiles. Rurſus, Maniacis ac renum paſſi
nibus obnoxiis, hæmorrhoides innatæ ſalubre. Cu
enim is humor ſiue in hypochondriis & ſplene co
ſiſtat, ſiue in toto corpore, parteq. aliqua aceruetu
tetro atque inſuaui halitu cerebrum impleat, m
tum, triſtitiam, mærorem, luctuoſa ſuſpiria, cord
aſtrictionem, aurium ſibilum adfert, atque oppreſ
ratione, luceq. mētis extincta, quaſi rebus propem
dum deploratis, modo in exoptatę mortis ſpem, m
do in eius metum atq. horrorem coniicit Quamo
rem ex Galeni ſentētia ineunte Vere atq. Autumn
is humor placide ac ſenſim expurgandus eſt vomit
ructu, deiectione, flatibus, venæ ſectione, menſiu
denique atque hæmorrhoidum irritata excretion
Quiſquis autem huic malo obnoxius eſt, acriter ill
ſummaque cura obſiſtat, atque obluctetur, nec v
lo modo foueat imaginationes tacite obrepent
animo. blandas quidem initio atque amabiles, ſe
quæ adeo inualeſcant, vt ægre excuti queant aut ſ
piri.

Lib. 6. Aphor. 21

11. Aphor.

Tetri vapores cerebro infeſti.

Melancholia vt expugnetur.

——————*Alitur enim vitium, viuitq. tegend*
Dum medicas adhibere manus nec tollere curas.

Virg. 3. Georg.

Quod ſi incōmoda, aduerſitates, infortunia, parūq
proſperi rerum ſucceſſus hoc malū inuexerint, hu
infractu

ractum inuictumq. animi robur opponas, ac ver-
Dei, eiusq. fiducia te fulcias, quibus terribiles visa
mas, variaque imaginationum monstra minimo
gotio conficies. His enim præsidiis substiterunt *Mens verbo Dei fulcienda.*
ctatissimi quique Heroës, qui tametsi rebus pro-
modum desperatis calamitatum finem morte ac-
lerari cuperent, non tamen dolorum impatientia *3. Reg. 19.*
nt oppressi. Sic Helias malorum tędio mortem ex-
tabat: Sic Dauid inimicorum insidiis toties impe-
us saluti subinde diffidebat: Iob desperabundus *Cap. 7.*
ori potius sustinuit, ac quocunq. fato abrumpere
tam, quam tam atrocia perpeti. Christus denique *Non inferendam vim vitæ.*
ffidentis hominis more nostraq causa in se trans-
ta, desertum se a patre queritur. Sed omnes hi me-
orum spe ac fiducia, omnem animi trepidationem
diffidentiam, erecta in Deum mente, discusserũt.
oc autem ex Ciceronis sententia omnibus persua- *In Som. Scip.*
m esse conuenit, Animum retinendum in excu-
atione ac custodia corporis, nec iniussu, contraque
nperium eius, a quo nobis ille datus est, emigran-
um, stationemq. deserendam, ne munus humanũ
ssignatũ a Deo defugisse videamur. Quo mihi præ- *Bell. Iuda. lib. 3.*
lare concionari visus est Iosephus, Vt quidquid ma-
i nobis obtigerit, alacri atq infracto animo perfera-
nus. Nec cõmittendum quis ducat, vt indecore ac
ræter hominis dignitatem, contraq. naturæ ordinẽ
itæ finẽ imponat. Quod si quis ex morbo aut men- *Melancholici cõmiseratione digni.*
is alienatione ad funestum vitæ exitum deuenerit,
nemo istiusmodi conditionis hominibus insultet,
aut in illos sit seuerior; verum illorum miseriæ in-
dolescat potius, vicemq. deploret, cum non sint sui
cõpotes, atq. a ratione mentisq. iudicio exciderint:
quo fit vt ratio illis inuertatur, atq. in delectu rerũ
prorsus hallucinentur ac cæcutiant. Cum enim ima-
ginationis virtute corrupta, absurda quędam animo
obuersentur, cõfuse de rebus statuunt, vitiose ratio-

Ab obiectis vitris simile.

cinantur ac iudicant. Simile enim quiddam men euenit quod oculis, vbi varii diuersiq. coloris consp cilia obiiciuntur, quibus omnia vel cærulea, vel r bra, flaua, viridantia, vel deniq. eius coloris, quo v trum suffusum est, apparent, sic vt aliter se proferan species obiectaq. rerum, quam reuera existunt. Hin

Febricitãtes & ebrij cur delirẽt

ebrii atq. irati gemina conspectare se credunt, cu vnum tantum sit obuium. Sic ex febre delirantibu varia spectra animo obuersari videntur, ac corrupt imaginatione, vitiatisq. organis multa spectacula i menti offerunt, ob prauorum humorum ac spiritu

Spiritus corporei mentem concitant.

agitationem, qui vltro citroq. commeant, sinusq. ce rebri oberrant. Spiritus itaq. atq humores maxim momentũ obtinent in perturbanda mente ciendisq affectibus, atque inferendis conscientiæ stimulis Qui si sinceri existant, nec vlla contagione inquina ti, placidis moribus hominem esse contingit, mini meq. querulũ aut morosum: Sin turbulenti ac lab aliqua imbuti, varii cientur animi motus, affectusq tumultuosi exoriuntur ac turbulenti. Proinde cum corpus atque anima iuxta afficiantur, danda in pri mis opera, vt animi inquietudo, mentisq. æstuatio verborum lenociniis ac blandimẽtis sopiatur. Siqui dem ex prouerbiali sententia, Animo ægroto medi cus oratio: tractandusq. istiusmodi hominũ animus, vt exigit natura rei, vt corporis habitus, vt humorũ

Simile ab efferatis belluis.

qualitas exposcit. Quemadmodum enim ferę, atque immanes belluæ cura atque officio hominum mansuescunt ac cicurantur; ita placide tractari postulat istorum animus, vt qui seuerioribus ac minacibus verbis exasperetur. Nonnunquam tamen, vt in corporum morbis sectiones, cauteria, atq. vstiones adhibemus: sic aliquando acrius instandum, ac salubri increpatione coërcendi improbi illorum conatus, ad quos per interualla restagnante humore noxio, solent incitari. Corpori vero non minor cura adhibẽda

est.

...t Sed meminerit, qui curationem instituit, ne hu...orem illum validis medicamentis irritare pergat, ...d sensim ac placide, summaq. dexteritate id perfi...at. Neq. enim cōfertim sentinam exhaurire cōsul...um est. Siquidē agitatus is humor mephitim quan...am exhalat, ac nidoris graueolentiā, qua cerebrū ...ncredibiliter offenditur, ac mens absurda phanta...mata concipit. In primis autē excitandi Spiritus ol...factoriolis ac fasciculis manualibus, alendumq. cor...us optimi cibi succis, atq. in molliter subacta culci...ta, placido somno fouendū est. Porro omnium ci...issime alit vinum, minimūq. negotii naturæ facess...t. Cæterum in eo exhibendo, quanquā vnicum sit ...iscutiēdi mœroris præsidium, delectus habendus est, ...urandumq. vt tempestiue, atq. vt cuiusq. ætas, na...uræ cōditio, consuetudo vitæ, regio exigit, præscri...atur. Neque enim semper vinum tristitiam me...ancholicis eximit, aut mærorē discutit, sed nonnū...quam adauget, malumque exasperat, ac incrude...scere facit, præsertim vbi vitiosis humoribus corpus ...st oppletum. Quocirca ante inaniri debet, atq. ap...positis remediis expurgari, antequā vlla victus ratio ...nstituatur. Impura enim corpora quanto magis nu...rias, tanto magis lædes. Cum autem vini natura va...ia sit, ac differentia multiplex, nec quoduis æque ...generosum, obseruandū vt optimum bibere cōsue...cant, & quod nulla re vitiosa sit conditū, quale ple...umq. œnopolæ ac caupones magno valetudinis de...trimento offerunt calce, gypso, bitumine, orminio, ...vulgo scarlea, eruca, siluestri myrto adulteratum. Sic ...vini aliquot genera animi impetus non modo non ...consopiunt, sed recrudescere faciunt, atq. denuo ex...ulcerari. Hinc plebeii nostrates ex vini Pictauiensis ...potu, quod mordaces fumos cerebro inferat, mo...rosi efficiuntur, calcitrosi, iracundi, implacabiles, ...sic vt rixentur assidue, suasq. vxores crebro pulsent, ...ac pugnis subigant. Quod ipsum illis facere religio

Delectus vini.

Aphor.

Vina vitiosa mentem perturbant.

est, vbi Rhenanum, aut aliud generosæ naturæ vinum hauserint. Tunc enim blandiores sunt, atque osculo potius, quam fustibus impetunt. Quamobrẽ melancholici, lassi, siticulosi, quiq. arido sunt corporis habitu, ex Horatii præscripto,

Lib. 1. epi. 15.

—— Generosum & lene requirant,
Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet
In venas, animumq; meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

Lib. 21. cap. 25.

Quo spectat illud Plinii, omnis animi asperitas dulciori succo mitigatur, lenit transitum spiritus, ac molliores efficit meatus. Experimenta in se quisq. capere potest. Nullus enim non ira, luctu, mærore, mæstitia aliquando conficitur. Sic in lassitudine, siti, inedia, intempestiua vigilia pronior quisq. ad irã. Sic fames & mora, ex Plauti sententia, bilem in nares conciunt. Sed ea oblato cibo confestim mitescit ac sedatur. Quo fit vt saturi ieiunis minus efferuescant. Quod corpus cibo potuq. irrigatum minus siccescat, ac calore natiuo tepefacto corpus ad concipiendam iracundiam minus est propensum. Incũbunt enim naturales facultates concoctioni, ac flaua bilis, quæ impransis ebullire solet, infusis humoribus diluitur. Sic lebetes, sartagines, ac frixoria magis ignescunt, nidoremq. grauiorem naribus offundunt, vbi liquor, aut innatans pinguedo immodico calore absumitur ac torrescit. Omnia siquidẽ quæ vel humore vel pinguedine destituta sunt, ollis adhærescunt, atq. nidorosos halitus effundunt, sic vt populari ioco dici soleat, Ex eadẽ olla elixa atq. assa depromi. Quocirca consulte mihi facere videntur macilenti, quiq. sicco temperamento existunt, quod minus diu ieiuni persistant, ac calori natiuo fomenta ministrent. Siccescit enim corpus intempestiua diutinaq. inedia, quæ humidum nutricium, quod radicale vocant, depopulatur. qua de re nobis alias habitus est sermo.

In Cur.

Inedia bilem accẽdit.

Prouerbium populare ex male cocto cibo.

Inedia macilentis noxia.

Herbas

Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus, formaq; destitui, nisi nouos subinde cultus adhibeas.

CAP. XVII.

QVeruntur medicorum pleriq. herbarum descriptiones esse fallaces, earumq. virtutes inefficaces atq. euanidas, multaq. passim obuia apud veteres, quæ parũ apte, si nostris cõferantur, suo nomini ac descriptioni respondent, eoq. diuersas esse herbas contendũt, licet nostro æuo idem nomen obtineant. Sic hyssopum nostratem, fabas, pentaphyllõ, phu, tipham Cerealem, farraginem, secale, olyram, alia existimant: quia veterum descriptionibus non per omnia congruunt. Equidem vt nemini patrocinari volo, aut illorum errorẽ tueri, qui in herbarum censu & cognitione prorsus sunt hallucinati: sic nõnullos existimo nõ satis ad rationis amussim omnia exigere. Tametsi enim in tanta herbarũ varietate, & mutatione singula in certã classem referri nequeãt, nec illis certã assignare nomenclaturam procliue est veterum descriptioni congruentẽ, non putandũ tamen prorsus esse alias, quam veteres descripserunt, aut ab effectib. quos illi attribuerũt, penitus alienas. Huic enim varietati, si qua subest, causam prębuit ipsa natura, quæ subinde mutat faciem, ac lasciuit in progignendis stirpibus, propagandisq. plantariis, sic vt nonnunquã a parente aliud produxisse videatur. Accedit his artificum sollertia, ne dicam calliditas, quæ mixtis medicatisq. seminibus edocuit speciosius nitidiusq. quædam adolescere, atq. aspectu amœniore magisque adblandiente. Hinc illa variegata, ac versicolor flosculorum politura, quæ cum in multis, tum maxime in Vetonica seu viola altili, quam garyophylleam nostri vocant, perspicitur, quæ tam varia ac versicolore specie prouenit cultorum industria ac mangonio, vt nulla parte veterum descripioni respondeat, eoque illis incogni-

Herbas mutationi obnoxias, ac degeneres.

Naturæ artificium in stirpib.

Caryophyllea Belgis flos spectatissimus.

tam plerique censent. Sic Calathiana autumni munus, æranthemos, cyanos fumenticeæ messi peculiaris, non tam cæruleo, cælestiq. colore proueniunt, quã candido, rubro, purpureo vermiculato. Sic Caltha illa luteola Virgilio depicta singulis mensiũ Calendis duplicato florum ambitu ac denso foliorũ stipatu oculos oblectat, concinniter in orbem circinata. Sic Διὸς ἄνθος, & lychnis coronaria rutilãti cocco, ac tenero modo murice tincta rubescit, modo niueo colore aspectum recreat, multiplice foliorum congerie orbiculata: In quem modũ Leucoia, bellius flos, hesperis, omnesq. violæ matronales efflorescunt. Ista superioribus seculis elaborasse hortorum cultores indicat Virgilius:

Oculus Christi.

Geor. lib. 1

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Et quanquam cessat cultoris industria, ac conserendi artificium, herbæ ipsæ spõte aliam induunt faciem, si colorem, si formam, si proceritatem, si vires spectes. Id partim fit occulta vi siderum, partim ætate & tẽporum decursu, vt ea quæ stabilia apparebant & perenniter duratura, vertãtur in aliã speciem, quasi (vt Erasmus ait) naturæ curiositas cauerit, ne qua sit certa herbarũ notitia, quæ posteris indubitata fide trãsmitti possit, sed exigat subinde inquisitionem eorũ quæ vel mutari vel renasci quotidie videmus: sic natura hominum acuit industriam, ac veternũ excutit.

De ratione concionan.

Virg. lib. 1. Georg.

——— Siquidem pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit, primusq. per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui passus sua membra veterno,
Quo varias vsus meditando extunderet artes.
Paulatim & sulcis frumenti exquireret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.

Accedit

Accedit his cæli ſtatus, ſoliq. natura, ac regionum varietas, quæ etiam hominibus crines & colorē, totiusq. corporis habitum immutant. Stirpes enim pro loci natura & qualitate, pro aeris ambientis conditione nunc procerius adoleſcunt, nunc humilius: quędam multis ſtolonibus, pleræq. nullo agnato frutice: ac propagine humo proſiliunt, alia pro terræ habitu, diluto lacteoq. virore, alia ſaturata vergentiq. ad atrum viriditate. Vt.n. pueri, quibus nutrices alimēta ſubducunt, aut ea parcius adminiſtrant, gracileſcunt, atq. extenuantur, coloreq. exangui efficiuntur, ac minus florido: Sic herbæ ſolo macro, ieiuno ac ſiticuloſo enatæ, ſqualoſæ fiunt, aſpectuque triſti atq. inamœno. Hinc videre eſt herbas in parietinis, præruptiſq. ſaxis enatas vix dodrantem altas, eaſdē ſolo fœcundo ac reſtibili cōmiſſas ſeſquicubitum excedere, ac longe lateq. ramos propagare. Sic bugloſſus & ſymphytū, vulgo Conſolida maior, cādidis floſculis ſæpius conſpiciuntur. Sic garyophyllea vel cultus ſtudio, vel vbertate ſoli, candidum, rubicundum, variegatū florem oſtentat vnius culmi, ſtaminiſque productu. Sic violarum color purpureus aliquando in cyaneum ac cæruleum elangueſcit. Simili ratione nōnullarū ſtirpiū folia minus crenata ſerrataq. exiſtunt: atq. acanacea, hoc eſt, quæ ſpinis horrent pro editioris decliuiorisq. loci natura miteſcunt, ſpiniſq. minus infeſta ſunt. Huc refer quod experientia quotidiana cōmonſtrat, herbas fœtuſq. arbuteos non ſolum ſpeciē demutare, ſi locū auramq. nacta ſint accōmodam, ſed etiam melioreſcere, fructuſq. proferre ſalubres, cum paulo ante lethales edidiſſent. Quod de Perſica planta in Ægyptum translata præter Plinium Galenus commemorat. Cuius rei experimentum hiſce verſibus expreſſit Columella:

Loci ſitus mutationē herbis inducit.

Simile ab impuberū ſagina.

Herbis flores in diuerſū colorē mutantur.

2. de alimen. & 3. de ſympt. cauſis.

Armeniiſq; & ceriolis, pruniſq; Damaſci,
Stipantur catathi, & pomis quæ barbara Perſis
Miſerat, vt fama eſt, patriis armata venenis.

At nunc expositi paruo discrimine lethi
Ambrosios præbent succos oblita nocendi.
Quin etiam eiusdem gentis de nomine ducta
Exiguo properant mitescere Persica malo.

Hoc enim pomi genus, nisi ex aduerso solis radiis sit expositum, non maturescit, succiq. frigidi ac humidi ratione cito computrescit, noxamque ventriculo infert, nisi primis mensis inferatur. Multa itaq. molitur natura rerum, industria hominum exculta ac condocefacta. Siquidem vuæ acini absque vinaceis proueniũt fisso malleolo, exemptaq. medulla, sic tamen vt inter colligandum gemma non lædatur. Citissime enim latera accurate commissa coalescunt: Mespila quoq, Persica, palmulæ, cerasa, pruna, lapidosaq. corna absq. officulis industria curaq. hominũ proueniunt, si tenellam scilicet arborem ad binos pedes resciſſam, vsq. ad radicem findas, abrasaq. atq. excauata scalpro vtriusq. partis medulla, confestim seiunctas partes vinculo constringas, superioremq. partem ac diuisuras laterum fimo, vel argilla, cerave obducas, ac charta madida munias, elapso anno obducta cicatrice omnia coaluisse perspicies: hanc arborem surculis, qui fructum non tulerunt, inseres, & sine officulis poma proferet. Quod ipsum ex Theophrasti consilio, in vite sum emolitus, nec spẽ frustratus est euentus. Inoculatio quoq., insitio, emplastratio naturæ sollertiam, cultorumq. industrã commonstrant. Illa siquidem efficiunt, vt stirpes, exuta natiua indole, aliam faciem formamq. adsciscant, atq. aliæ in alias prompte demutentur. Vt enim videmus homines pro ingeniorum varietate, atq. educationis cura, non solum diuersa sortiri ingenia, alios mores ac studia, animæque propensiones obtinere, sed corpus aliud alio vel exilius, vel procerius, colore vel florido, vel exsangui, cuteq. vel glabra, vel hispida hirsutaq.. forma tamen humana non penitus destitui,

Gal. de ali mẽt. facul.

Vt nõnulla absq; nucleis proueniant.

Insitionis tres species Simile ab hominum natura & educatione.

ſtitui, licet nonnulli feritatẽ quandã præ ſe ferant: Sic in herbis vſu venire ſolet, quæ ob ſimiles cauſas non vnam ſeruant faciem ac vigorem, licet non ita immutentur, vt tota ſpecies formaq. iis intereat. Sẽper enim aliqua parte nomini ſuo reſpondent, effectuſq. obtinent terræ, in quam radices agunt peculiares atq. incolarũ naturis aptas accõmodaſq. Multa ſiquidẽ aduehuntur ex inſulis Fortunatis, quas Canarias vocant, quæ cælo noſtro aſſueta non eaſdem per omnia vires reſeruant, nec eadẽ ſpecie ac figura, eaq. magnitudine proſiliunt; ſed tamen nõ penitus genuinã auitamq. naturã exuunt, licet nõnihil a veteri inſitaque vi ac generoſitate deſciſcant. Quod in ſpondylio, quæ plebeiis Angelica dicitur, in laſerpitio vel ſilphio Ciſalpino, quæ triuiali voce Oſteritiũ ac Magiſtrantia dicitur, animaduerti poteſt. Quæ licet ob ſoli malignitatẽ, tractũq cæli frigidũ a Teophraſti ac Dioſcoridis deſcriptione variant, eaſdẽ tamen eſſe herbas, pareſq. obtinere effectus compertũ eſt; licet ob aeris intemperiẽ vires illis nõnihil langueſcãt ac defetiſcant. Cum enim cuiq. regioni certæ herbarũ ſpecies ſint peculiares ac propriæ, ſuiſq. natalibus ſingulæ ſtirpes delectentur: fieri nequit, vt alio trãslatæ in ſuo vigore perſiſtant. Aliæ ſiquidẽ opacis vmbroſiſq. vallibus gaudent, nõnullæ apricis ſolique peruiis: ſunt quæ paluſtri atq. vliginoſo, ſoloq. irriguo delectentur, quædã glarioſo aridoq. ac ſabuloſo: quas ſi alio transferas, ac diuerſam cæli partẽ ſpectare cogas, magnam viriũ ac ſpecierũ partem ademeris. Sic Iris in Illyrico, Helleborus in Anticyra, Abſinthium in Ponto, & apud Santones præſtantius proueniunt. Sic Portulaca marina, Empetron, Braſſica maritima, quam Soldanellam vocant, Oceani crepidines, ac maris margines perſequitur, ſalſoque tractu delectatur. Sic alia aliis locis laudatiora exiſtunt, ac propriis natalibus felicius proue-

Angelica illiq. affines herba.

Herba ſuis quaq. locis delectãtur.

Quæ herba maritimo tractu delectantur.

niunt: Cuius rei fidem nobis facit ex natura rerum his versibus Virgilius:

Lib. 2. Georg.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni
Nascuntur steriles, saxosis montibus orni.
Littora myrtetis lætissima, deniq; apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Diuisæ arboribus patriæ, sola India nigrum
Fert ebenum, solis est thurea virga Sabæis.

Ex quibus verbis perspicere datur rei herbariæ studiosis non æque feliciter omnibus locis eadem prouenire. Quod ipsum hemistichium Virgilii indicat,

——— *Nec omnis fert omnia tellus.*

Quorum pleraq. si tentes in aliud solum transferre; vel elanguescent, vel emorientur, aut ægre refocillata crescent quidem, sed vt nomen suum tueri, suamq. generositatem seruare nequeant. Quamobrem q aliquid terræ sit cõmissurus, illi ex Virgilii pscripto

Lib. 1. Georg.

Ventos & varium cæli perdiscere morem
Cura sit, & patrios cultus habitusq; locorum,
Et quid quæq; ferat regio, quid ferre recuset;
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ;
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina: nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittat ebur, molles sua thura Sabæi,
Et Chalybes nudi ferrum, virosaq; Pontus
Castorea:

Quo fit, vt Alpes Belgicæ, quæ Oceani obices longo incuruoq; tractu ab Armoricis versus Aquilonem se porrigunt, omnigenas stirpes proferant, quæ in locis arenosis illis (siquidem ex arenæ non niuis candore montes illi albescunt) sponte emergunt, nulla cura, nullaq; hominũ industria. Efficit hoc partim soli naturę, partim effectꝰ siderũ, quæ in illã terrę plagã inclinant, suãq. vim exerunt. Atq. hinc fit vt quæq. regio miniarias, suiq. generis fodinas contineat, ex q-bus

Duynen Belgis mõtes arenosi

Vnde mineralia.

is pro soli cuiusq. natura, influxuq. planetarum e-
untur, æris, argenti, auriq; glebæ, & segmenta, to-
ius, marmor, creta, ocra, synopis, miniũ. Similẽ na-
ram habent lacus paludesq; Zelandicæ, quas *Moer*
digenæ nominãt, ex quib. eruuntur glebæ bitumi-
osæ, quæ accẽsæ, vt naphtha ardent, non sine odore
tro ac viroso. Hinc agri paludesq; Morinenses no-
ẽ consequutæ sunt, & quondã extremi hominum
orini, vrbs deniq; eiusq; cõfinia Terrauana appel-
tur, quod exhausta sit exemptis nigris glebis, sic vt
agnas fossas exhibeat inanes, nullisq; sementibus
cõmodas. Apud Brabantos quoq. eruitur ista con-
ries, sed quod regio minus salsuginosa sit atque a
ari remotior, mitius olet. Illi *Thurf* has glebas indi-
tãt, maritimi vero Darri. Quartũ tanta vis est, vbi
equẽtius his ædes incalescunt, vt ferrũ, cuprũ, stan
ũ, argentũ, atq; ænea quæq; deurat, omniaq in æ
bus, præter aurũ deteriora efficiat. Illud siquidem
õ obfuscatur, nec fuligine obducitur, sed splẽdescit
otius, ac turgidũ efficitur, maxime obryzũ, sincerũ,
ullaq; admixtione adulteratum. Id efficit auri rari
s ac mollities, qua fit vt cõcepto imbibitoq; vapore
liginoso turgescat, tũ fulgore afficiatur. Tametsi
. graue sit aurũ & ponderosum, molle tamen est,
actabile & porosum, argumẽto quod cyathus aqua
ppletus, citra effusionẽ aureos aliquot admittat. Si-
uidẽ præter emanantes spiritus nonnullam aquæ
artẽ absorbet, imbibitq;, qua imbutũ aurum turge-
cit. Fumus autẽ ignisq; glebis subinde excitatus, hu-
metallo colorem gratissimum cõciliat. Cum .n. is
umus obuia quæq; fuligine afficiat, colorẽq; luteũ
tq. auriginosum inducat, vt flaua bilis ictericis: fit vt
urum flauescat, quod is color illi sit cognatus ac fa-
niliaris. Non .n. potest alius color auro induci, quã
el flauus, vel luteus, vel deniq;, qualis nostra Caltha
st, crocatus. Non desunt apud Belgas professores

Terrauana.

Turf, *&* Darry *ignis somẽta apud Zelandos, velut glebæ bituminosæ.*

Aurũ fumo splendescit.

Aurũ liquorẽ combibit.

Simile a flaua bili.

aliquot eruditi, qui subterraneorum hanc congeri
quæ ex terræ visceribus, tanquã fœtus ex vtero, eru
tur, ex arborũ trũcis congestã ac concretã existime
Moer quid Belgis. prostratis cõuulsisq; siluis inundãte Oceano, ac pau
latim alluuione superinductã terram; hoc inualid
inducti argumẽto, quod sudes & sarmenta, tum v
uæ cannæq; palustres atq; arundines iis glebis ine
se conspiciantur. Verum non satis exacte obseruas
illos cõperio fodinas ac terræ cuiusq; viscera: cũ eti
in ære, auro, argẽto, cæterisq. metallis ramosam ve
nosamq; propaginem & productũ spectemus, quen
in imis terræ viscerib. consequuntur vegetabili qua
dam vi, influxuq; siderum. Neq; enim iners aut o
riosa est natura, sed multa magnaque molitur, at
que effingit, exornatque non solum terræ superfi
Naturæ artificium. ciem, sed occultos etiam abditosq; sinus atque in
timos recessus. Hinc Iaspis, porphyrites & marmor
sponte segmentata sunt, & vermiculato emble
mate tessellatim variegata. Sic nux myristica seu mu
scata intercursantibus interueniis striata est. quod
ipsum in citriis mensis, nostroque robore, tum alte
rius generis lignis assulatim dissectis perspicimus
quæ multiplice venarum discursu, multisque lituris
ac mæandris vndulata splendescunt. Quemadmodũ
Camelot Damast. vestes quæ ex hircinis caprinisq. pellibus confici so
lent, tum prætextæ togæ ac scutulatæ. Cuiusmodi
plurima eruuntur ex imis terræ penetralibus tam
concinne & affabre elaborata, quasi a cælatore scul
Corallus frutex. ptoreq; inducta foret effigies. Sic Coralliũ in maris
Ligustici profundo frõdescit ac fructificat, quod re
tibus extractũ confestim lapidescit, coloreq. ascisci
vel nigrum vel rubium, aut, si minus excocta est hu
Steencolen. miditas, candidũ. Sic in ea parte Galliæ Belgicæ, quã
Eburones, Menapii, ac Sicambri, occupãt, λιθάν-
θρακες, hoc est, carbones lapidei effodiũtur, bitu-
minis indurati natura, quibus indigenæ non solum
ferrum

trum molliunt, sed luculentos etiã ignes in ædib. *Carbones*
truunt, qui semel atq; iterũ extincti postliminio *fossiles oleo*
nescunt admoti foco. Et cum cætera omnia oleo *extinguũ-*
flammescant, isti affusa aqua inardescunt, oleo re- *tur, aqua*
nguuntur. Non desunt & cæteris regionibus sua *ardescunt.*
dinæ atq; interranea, quarũ nonnullæ sulphur, cal-
, gypsum, ocram, alumen, auri argentiq; glebas &
menta effundunt, ex quibus per occultos terræ
eatus thermæ scaturiunt, atq; aquas suis qualitati-
is imbuunt, illasq; morbis expugnandis reddunt
commodas. Sic maritimæ fodinæ bituminis natu-
m obtinent: Siquidem glebæ ex illis erutæ mephi-
n exhalant, ac grauecolentiam, adeo vt assidentes
ncopi atq; animi deliquio subinde periclitentur: *Sal inspera-*
c minori incommodo afficiunt carbones cũ fossi- *sum carbo-*
, tum factitii; nisi illos dum ignescunt, sale cõsper- *nib. ignitis*
s. Tali siquidem remedio discutitur virus infestũ *odorẽ sopit.*
rebro, omneque *Lib. 1. Ge-*

Excoquitur vitium, atq. exudat inutilis humor. *org.*

õ desunt qui hãc genitiuã terræ vim astris assignãt,
æ haud dubie in hęc inferiora vires suas efficaciter
serunt; hoc inducti argumento, quod multa vide- *Astrorum*
t apud nos spõte deficere, tũ alia quædã non ante *in terrena*
ã apparere, ac præstantiora substitui: quib. vt non *efficacia.*
pugno, sic ego præsertim quod ad herbas attinet,
ulta propter incuriam atq; ignauiã cultorũ vel de-
ere vel degenerare crediderim. Sic triticum, vt *De causis*
heophrastus testatur, in loliũ transit, ocimũ in ser- *plant.*
lũ, sisymbriũ in menthã odore, figura vero in ca-
mentũ, multaq; florum genera, nisi adhibita cura,
binde transferantur nõ solum a sua specie, verum *Cultura o-*
iã ab insita vi ac generositate descifcunt. Quod cũ *mnia me-*
multis, tum in viola altili spectatissimo flore ob- *liorescunt.*
ruare soleo, quæ nisi quotannis situm loci mutare
ndiscat, in humilem ac degenerẽ flosculũ, minusq;
loratum deficit. Quibus astipulatur Virgilius:

Lib.1. Georg.

Vidi lecta, diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæq; manu legeret. sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

E diuerso si siluestrib. incultisq; curã adhibeas, primo quoq; tempore mitescunt exuta genuina insitaque feritate. Quod luculenter expressit Virgilius:

Lib.2. Georg.

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infecunda quidem, sed læta & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq; signis
Inserat aut scrobibus mandet mutata subactis:
Exuerint siluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequentur.

Simile a sordidis animalibus eorumq; progressu.

Multas itaq; stirpes, easq. nouas atq. inauditas natura parit ac profert, multas effectus siderũ, innumeras cultorũ sollertia. Et quemadmodũ sorices, glires, anguillæ, murænæ, cochleæ, limaces, lũbrici nõ semper ex semine, sed plerumq; ex lentore terræ atque ex sordib. ac putrilagine germinant: Sic in locis arenosis, quales apud Zelandos sunt mõtes Ammonii, quos *Dunen* populares vocãt, multi frutices sponte emicant ex alimẽti cõfluuio, & quod is locus Soli expositus est, herbisq; progignendis accõmodus, qui semel ex terræ vligine absq. parente enatæ postmodũ seminio se propagãt, ac numerosa prole se tuentur. Quamobrẽ non est quod quisquã miretur herbas mutationib. obnoxias, ac subinde virib. formaq; destitui, cũ id, nisi affinitate ac similitudine cõfundi illas cõtingat, loci situs, aeris ambientis qualitas, cultoris artificiũ efficiat. Sic piper, cardamomũ, seseli, radix Pontica cælo nostro assueta nõnihil immutãtur, nec tam calida atq; vrenti facultate existunt: sed tamen nemo aliud de his statuet, quam reuera sunt. Quod .n. iis vires flaccescunt, iustaq; magnitudo ac maturitas denegatur, id calor Solis languidus, cæliq. intemperies & inclementia efficit. Herbas itaq; ge-

Theod. de cauſ. plãt. lib.1. cap.1.

Herbæ & vires & species immutant.

minam

minam ſubire mutationẽ conſtat, nonnunquã .n. inſitas illas vires, natiuaſq; qualitates immutari cõtingit, perſiſtente forma atq. effigie: nonnunquam formæ ſpecies intercidit, ipſis qualitatib. ac virium facultatib. ſubſiſtentibus. Efficit id partim influxus ſiderũ, partim ſoli natura, cæliq. ambientis qualitas. Cũ .n. varia ſit terræ conditio, ac differentia multiplex, contingit cũ aeris, tum alimenti ratione manifeſto immutari herbas, atq; alterius qualitatis fieri participes. Sic corylus, ceraſus, cornus ſi ripis vicinæ conſiſtant, quas vitioſæ aquæ lambunt, vel ſalſæ alluunt irrigantq. fructui manifeſto ſalſilago ineſſe deprehenditur. Sic homines pro alimentorũ facultate, pro ambientis aeris conditione alium corporis habitum & temperamentum, alios mores & ſtudia conſequuntur. Sic Cimber in Hiſpanum, Germanus in Gallum vel Italum tranſit diutino commercio, vitæq. vſu & conſuetudine, ſic vt ſæpe videas arborẽ lætam ac nitentem, in locum ſalſum vitioſumq. trãſlatam, deterioris terræ ſucco deperiſſe.

Salſa etenim tellus, & quæ perhibetur amara, *Virg. 2. Georg.*
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat;
Multaq; degenerant ſuccos oblita prioris.

Quod ſi adiicias fatalem quandam mutationem, & vices rerum varias; obſeruabis plantas, quamlibet illas foueas, vel ætate feſſas deficere, vel effœtas elangueſcere, ac tantũ non emori, niſi inſerendo, inoculandoq. nouos cultus ſubſtituas, vel auulſis ſurculis aut malleolis reſuſcites. Quæ ſtirpiũ varietas, mutationiſq; viciſſitudo hoc effecit apud pleroſq. vt hanc Medicinæ partẽ infrugiferã eſſe contendant, ac propemodũ operã luſiſſe Dioſcoridem, cõpluresq. alios, qui in depingendis herbis ſtudiũ collocarunt. Equidem ſic ſtatuo, neminẽ ſatis pro ſua dignitate, ac nominis ſui amplitudine hanc Spartã exornare, qui nõ

Vetuſtas omnia deteriora efficit.

viuas spirantesq; herbas, in quarũ notitiam nos deducunt oculatæ per manus inspectiones, & graphicæ auctorum delineationes, exacte nouerit. Sunt enim ex nostræ farinę hominibus, qui vix dum inspectis herbis, mira de his incunctanter pronunciant, vt Pamphilus ille cuius meminit Galenus, qui ne per somnium quidem herbas nouerat, quas tentabat describere, & vires deprædicare. Quod genus hominum Heraclides Tarentinus præconibus assimilabat, qui conducti mercede omnia publicitus decantant, & præconio adornant etiam ignota quæque & inconspecta, vt nonnunquam vappam, aut vile mãcipium. Simile quiddã refert Cicero de Phormione quodã philosopho, qui corã Hannibale copiose aliquot horas disseruit de Imperatoris officio, & de omni re militari. Quẽ cum omnes vehementer essent admirati, quærebant ex Hannibale, quid ipse de illo philosopho sentiret: hic Pœnus non optime Græce, sed tamen libere respondisse dicitur, Multos se deliros vidisse senes: sed qui magis, quam Phormio deliraret, vidisse neminẽ. Nec me hercle iniuria. Quid .n. aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio populo Romano gentiũ victore certasset, Græculũ hominem, qui nunquã castra, nunquã hostem vidisset, nunquã deniq; vel minimã partem publici muneris attigisset, pręcepta rei militaris præscribere? Quis non illos in horum numerum referat, qui symphyti, qui glycyrrhizæ, marrhubii, satureiæ, pulegii vires se nosse iactitant, idq. ex libris tantũ; & commonstrare non possint, etiamsi stirpi astiterint, quid sit quod ea potestate polleat, & cuius vires tantopere prædicant? Cum enim morbos medicamentis, herbisq; efficacibus expugnemus; quis erit tam stupidus qui harum ignorationem in medico ferat? quis non periculosum ægroto hanc medici ignorantiam ac neglectum culpa-

De simp. medica. libr. 5.

Elegans cõparatio a præconibus sumpta.

De Orator.

Hãnibalis scomma in Phormionem.

culpabit? nemo mea quidem ſententia omnes artis numeros impleſſe videtur, qui harũ cognitione eſt deſtitutus. Vt .n. nautæ non ſolum neceſſarius vſus & ars remi, quo ſcaphã ſubigit, ſed illius etiam armamenti cognitio, cum fieri poſſet, vt contũ pro remo arripiat: ita medico in primis neceſſaria exacta herbarum cognitio & peritia. Illæ enim explorata morbi natura, ad rem ſcite auſpicateq; inchoandam inſtrumenti vice exiſtunt. Quis autem ſe non deridẽdũ propinauerit, qui aliquid aggreſſurus, inſtrumẽtum quo res perficiẽda eſt, ignorat? Mirari profecto ſubit illorum partim ignauiã, partim incuriam, quibus hæc medicinæ pars habita eſt neglectui; adeo vt Seplaſiariis inſigniter indoctis hanc prouinciam delegauerint. Cũ ſatis conſtet non veteres modo medicos, ſed potentiſſimos quoſq; reges atq; heroas in hac medicinæ parte ſe exercuiſſe, quibus nihil magis fuit in votis, nihil viſum eſt magnificentius, magiſq. regium, quam

Simile à re nautica.

Reges olim rei herbariæ ſtudioſi.

Virg. 12. Æneid.

Scire poteſtates herbarum, vſumq; medendi,

Quã parum ſeriis oblectamẽtis ſe recreare. Et profecto vetuſtiſſimorum regum famam, ac nominis amplitudinem, iampridem deleuiſſet obliuio, nullaque prorſus regiæ maieſtatis memoria ſupereſſet, niſi renaſcẽtes quotannis ſalubres herbæ illorum nomini inſcriptæ atq; inſignitę periturã alioqui memoriam refricarẽt, illoſq; ab iniuria obliuionis aſſererẽt. Quorũ veſtigiis inſiſtere decet philiatros, hoc eſt, rei medicæ ſtudioſos, & nõ ſolũ anxia cura herbarũ formas explorare, verũ etiã vires excutere & experiri, eaſq; morbis expugnandis, ac conſeruandæ hominũ naturæ accõmodare. Quod ipſum ſedulo præſtiterunt medicorum pręſtantiſſimi, Hippocrates & Galenus, qui vſu & exercitatione rei medicę peritiã cõſecuti, certam exactãq; methodum exercendę artis tradiderunt, ratione atque experimento comprobatam.

Hæc ſiquidem per diffuſam enarrationem & ſolidas traditiones exculta ſola non artifices effingere poſſunt, tantiſq; præſidiis inſtruere, vt minimi ſit negotii ſæuiſſimos quoſq; morbos conficere. Sic.n.& nos ſtudiorũ noſtrorum vberrimã frugem percipimus, & reliqui fructum non pœnitendũ conſequuntur. Qui vero alia ratione ſtudiorũ curſum inſtituunt, omniaq; ad oblectamentũ potius, quã ad vſum atque vtilitatem hominũ referunt, male de ſtudiis merentur, nec ſuis, ciuiũq. cõmodis bene conſulũt. Omnes autem artes, Cicerone teſte, aliter tractantur ab his qui eas ad vſum transferunt, atq; hominum vtilitati deſeruire cogunt: aliter ab his qui ipſarum artium ſtudio ac theoria, hoc eſt, ſpeculandi amore delectati, nihil aliud in vita ſunt acturi, quam vt oblectamẽtum ac voluptatem ex illis concipiant. Vt enim virtutis, ita artis cuiuſq; laus omnis in actione conſiſtit. Cum itaq. tantam exigat diligentiam res medica, laboremque indefeſſum requirat, & irrequietum, nunquam intermittenda induſtria, ſed acriter exploranda natura morborum, atq; ineunda ratio, qua illorum ſæuitiem expugnemus. Atq; vt in bello noua ſtratagemata, aſtuſq; militares comminiſci videmus, tum inauditas machinas ac ſclopetas, tormentaque bellica excogitari: ita nouis ſubinde emergentibus morbis noua ſunt remedia comminiſcenda. Quod in lue Venerea, in ephemera contagioſa, ſeu ſudore Britannico, in ictero nigro, cuius ſymptomata ſunt Stomacacce & Scelotyrbe, nuper factitatum videmus. Queſti ſunt olim nonnulli vbertate nimia prioris æui exhauſtum ſolum negare ſolita benignitate alimẽta mortalibus. Quod ipſum ita diluit Columella, vt hominum vitio atq; ignauiæ id aſſignet, quod culturæ minus inſiſtant, minuſq; ſtrenuos colonos ſe preſtent. Id ipſum & de noſtrorum hominũ ingeniis interpretor, quibus naturæ parens nihil denegauit,

Gal. 2. aliment.

Ad vſum omnia referenda.

Simile a rebus bellicis.

Schoerbuyc *a vitioſo ſtomacho gingiuas & pedes inficit.*

Rei ruſt. lib. 1.

negauit, nec omnia veteribus indulsit, verum & reliquæ posteritati suas dotes est elargitus, quam sterilem esse & effœtam passus non est. Itaq; non deest posteris ingeniũ, modo ne desit mens, ac propensa promptaq; ad artes consectandas voluntas, modo similis ardor & inquirẽdi cupiditas illos rapiat. Siquidem, vt habet prouerbialis sentẽtia, Exercitatio potest omnia. Videre est autem plerosq; in ipso exercendæ artis tirocinio industrios, sedulos, ac discendi auidos: verum vbi eo sunt progressi, vt plebi innotescere cœperint, sensim illorũ flaccescit industria, ac remisse parumq; attente suas perficiunt operas, duri, præfracti, intractabiles, inhumani, ac minus, quã ante, officiosi; quiq; philautia quadam, ac inani persuasione reliquos fastidiunt, ac grauate collegam, laborisq; socium adsciscì sibi patiuntur. Non desunt inter hos qui præmature ac præcipitanter ad factitandam medicinã irrumpunt, iis adminiculis destituti, quibus medicũ instructũ esse par est, quæq; iampridem didicisse, nõ discere oportuit, sic vt prius medici titulũ aut elogium obtinuerint, quam sunt promeriti. Nam tum legere incipiunt præcepta medica homines præposteri, cũ acciri cõtigerit, medelamq; ægrotis adferre conueniat. Vt enim in conficiendis hostibus, sic in expugnandis morbis gerere quã fieri tempore posterius: re vero atq; vsu prius est, vt Marius apud Sallustiũ disserit. Huiusmodi conditionis Athenienses fuisse Demosthenes cõmemorat, quos ait non vt reliquos mortales vbi cõsuluissent, agere, verum vbi res actas accepissent, tum demum consulere. Sic nostrum pleriq; tum demum consultant ac disquirunt quid facto opus sit, cũ instant vrgentq; morbi, qui nullas moras, aut inducias, nullaque deliberandi spatia admittunt. Quod itaque Cicero exigit in rebus bellicis, id medico accurate præstandũ, vt scilicet omnia sua consilia præmeditata habeat,

Vbi intermiseris ingenium, ibi valet.

In Iugurt.

Olynth. I.

Lib. I. off.

vt mature rem ipsam perficiat, nec vnquã a ratione discedat, percipere quoq; debet cogitatione futura, & ante cõstituere, quid possit accidere in vtramque partẽ, nec committendũ aliquid, vt aliquãdo dicendum sit, Non putaram. Nonnunquã autẽ medicus in ancipiti dubioq; morbo & qui celerrime ad statum properat, vt gladiator in arena, cõsiliũ captat, ac medendi occasionẽ e re nata arripit. Quod mihi aliquãdo vsuuenisse memini. Siquidem cum morbũ eiusq; symptomata prope haberem explorata, ac verborũ serie, & componendorũ medicamentorum ordine exacte essem instructus: tamen rebus, vt paulo ante reliqui, mutatis, coactus sum totam scenam inuertere, atque aliam viam ingredi, aliaque methodo insistere. Sic docte ac prudenter Terentius:

In re medica turpe dicere, Nõ putaram.

Nunquã quisquã tam bene subducta ratione ad vitã fuit,
Quin res, ætas, vsus semper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat: vt illa quæ te scire credas, nescias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Adelph. act. 5. Scena 4.

Nihil a Comico dici potuit verius cum in omni vitæ actione, tum maxime in profligandis hostibus, morbisq; expugnandis. Quamlibet enim multũ ac diu quis rationes conficiendi negocii, aut cuiusq; rei perficiendæ secum ipse sit meditatus, omniaq; adamussim, curaq; exactissima excusserit, quo modo res aggredienda sit, quid primũ exequi, quid postremũ conueniat, in ipso momento punctoq; tẽporis, quo se operi accingit, & rem perficere statuit, priores iam rationes & præmeditata consilia respuit, aliaq; pro tempore excogitat. Itaq; vsu & exercitatione, multarumq; rerum experientia parari constat prudentiam, & bene gerendarũ rerum dexteritatem, ex eoque felicem successum, atq; euentum exoptatum: nempe eorum qui ex morbo decumbunt, facilem & expeditam sanitatem, quam confestim nullaque mora consequuntur, vbi fido expertoq; medico se

In re medica omnia serio agenda.

com-

committunt,atq; illi sunt obsequētes. Nam errones circūforaneos,atq; impostores publicos exterminādos censeo,qui nō verentur in hominū vitas ac corpora grassari,atq;,vt habet prouerbiū, in vasis iactura artē figulinā experiri,hoc est,vt Plinii verbis vtar, hominū periculis discere, & per experimēta fallacia ac coniecturas mortem hominibus inferre,quorum culpa ac temeritate efficitur,vt medendi ars (quam inter dona spiritus Paulus refert, & qua post sacra dogmata nihil mortalibus excogitatum est salubre magis,ac necessarium) vna cum professoribus despecta sit,& negligatur,ne iis addam anicularum impudentiam,quæ non verentur huius artis peritiam sibi vendicare: quas non tantum a medendi magisterio, aut,vt minus ambitiose dicam, ministerio semouit publicus orbis consensus ac maiorum auctoritas,sed ab omni etiam iuris administratione, a functionib. ecclesiasticis,a concionandi munere exclusit etiam Paulus. Siquidem,vt apposite Persius:

1. Cor. 12.

1. Tim. 2.

Satyr. 5.

Publica lex hominum,naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.
Stat contra ratio,ac secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id quod quis vitiaret agendo,
Diluit helleborum certo compescere puncto
Nescius examen,vetat hoc natura medendi.

Cui sententiæ consentanea est illa Horatii,

Lib. 1. Epistolar.

Nauem agere ignarus nauis,timet; helleborum agro
Non audet,nisi qui didicit,dare: quod medicorum est,
Promittunt medici,tractant fabrilia fabri.

Quod compendiosis verbis indicat Prouerbium, Quam quisq; norit artem,in hac se exerceat. Quocirca felices fore artes Plinius pronunciauit, si de iis solū iudicent,easq; tractēt artifices,atq; harū periti. Cum autem in extruendis ædibus architectū deligamus sollertem atq; industrium: in dirigenda naue nauclerum expertissimum; in bello gerendo duces

Simile ab architectura, aliisque officiis.

exercitatos ac strenuos: in expolienda lingua præceptorem eloquentem: in mente instituenda formandisq; moribus moderatorem optimum: cur in morbis expugnandis, in facienda tuendaq; sanitate, triobolares circumforaneos, ac deliras anus admittimus? quibus corpus nostrum trucidandum exponimus, animique domicilium diruendum offerimus. adeo nemo non artis medicæ peritiam sibi arrogat, eiusque professionem exequitur. Sic Ferrariæ, Pontano teste, aliquando inter proceres aulicos certamen fuit ac contentio, quorumnam artificum, & eorum qui opificio aliquo se exercent, maior esset vel numerus, vel copia, cum autem alii aliud proferrent, vt sunt in Repub. ac confusa multitudine pistores, lanii, coci, textores, carpentarii, aurigæ, fullones, trapezitæ ac mensarii, vsurarii, sartores, nautæ, lenones, quibus quæstus inter omnes vberrimus: Tum vnus, Nulla, inquit, artificum maior copia, quam eorum qui se medicos profitentur, aut eius artis nomine sese venditant, cuius se primo quoque tempore specimen exhibiturum pollicetur: itaque postridie quendam in publicum producit ad hanc fabulam peragendam mire dextrũ, qui fascia obuolutis ceruicibus vultuque ad morbum composito dentium dolorem simulat, ac subinde ingemiscens ab obuiis stipem eblanditur, atque aliquid remedii mitigando dolori implorat: ibi nemo non ex numerosissima multitudine fomenta præscribit, ac quid dolorem confestim discutiat, confidenter profitetur: itaque omnium suffragiis euicit is qui contenderat nullam præ medicorum turba in ciuitate numerosiorem. Nec sane illum fefellit opinio. Idiota siquidem atq; imperita plebs passim huius artis cognitionem ac notitiam sibi vindicat, eamque palam profitetur atque impudenter exercet, nullo experimento, nullaque ratione instructa.

Rei gestæ enarratio.

Quam

Quam varia sit ac multiplex soli terraq; natura & conditio.

CAP. XVIII.

IAm vero vt aliquid superiori argumento affine adiiciam, medicis cum primis obseruandam censeo terræ cuiusque naturam, solique habitum Hic siquidem efficit vt variæ herbarum species emergant, diuersasque virtutes ac facultates hæ sortiantur. Hinc Hippocrates Crateuæ montanas herbas, altisque tumulis enatas colligendas præcipit, cum firmiores existant ac robustiores, magisque efficaces, quam aquaticæ, propter terræ densitatem, aerisque tenuitatem: flores vero earum legendos, qui secundum fonticulos, fluuios riuosque nascuntur, quos imbecilles, nec multi roboris, succiq; dulcioris esse ducit. Cum itaque ex soli natura exacte considerata, herbarum vis ac temperamentum cognoscatur, ipsæq; herbæ aliæ aliis locis delectentur, & terram maxime sibi familiarem deposcant, illarum discrimina, quas aliqua ex parte prosequitur Virgilius, obiter & veluti in tabula depicta referam, quo stirpes suis quæque locis possint accommodari, minusque ob alimenti succique malignitatem viribus destitui. Eo enim fit vt votis nostris non respondeant, effectuq; expectato nos frustrentur, atque euanida spe illudant.

In Epist.

Quibus locis herbæ præstātiores.

2. Georg.

Solum aliud,

Gracile, Macilentum
Macrum, Pingue
Oleosum
Bituminosum
Gypsosum, vel
Gypsatum, Argillaceum
Saxosum, Ruderatum
Cretaceum, cretatum
Cineratum, cum
Cinericeū ad colorē referatur.
Amarum, Dulce
Acidum, Lentum
Glutinosum, Sabulosum
Arenosum, Glareosum
Lapidosum, vel
Lapideum, Testaceum
Calculosum, Rarum
Densum, Robustum

Tophaceum, vel a poro porosum	Braecklandt
Friabile, Tenue	*Putre, Solutum*
Ieiunum, Sterile	*Aridum, Stercoratum*
Pratense, Frumentaceum	*Subactum, Strigosum*
Restibile, Repastinatum	*Squallidum, Fertile*
Defossum, Nouale, &	*Fœcundum, Salsum*
Veruactum, vulgo	*Salsuginosum*
	Frumenticium.

Locorum alia

Aspera, Prærupta	*Humida*
Inuia, Auia	*Palustria*
Inculta, Culta	*Vliginosa*
Arida, Sicca	*Irrigua*
Arentia, Ieiuna	*Humecta*
Siticulosa, Siluestria	*Conclusa*
Nemorosa, Siluosa	*Patentia*
Plana, Campestria	*Aprica*
Hortensia	*Opaca*
Fruticosa	*Densa*
Maritima	*Vmbrosa*
Mediterranea	*Ventis exposita*
Edita	*A vento silentia*
Accliuia	*Auræ exposita*
Decliuia	*Soli peruia*
Algentia	*Subterranea, Retorrida*
Alsiosa	*Exsucca, Succulenta*
Æstuosa	*Calida, Frigida*
Tepida	*Rorulenta, Salubria*
Egelida	*Insalubria, Paludosa*
Gelida	*Stagnanta, Squallida*
Montuosa	*Rigosa, Orientalia*
Nebulosa	*Austrina, Feruida*
Caliginosa	*Roscida*
Cliuosa	*Occidentalia*
Aquosa	*Aquilonia.*

Luna

Lunæ radiis augeſcit, at non matureſcit botrus.

CAP. XIX.

LVna ſatis incrementũ dat, maturitatẽ Sol. Illa ſiquidem humiditatẽ mouet, & turgeſcere quæq; facit, ſed ob imbecillitatem concoquere nequit. Sic videmus ſtirpes interdiu allicere alimentum calore Solis incitatũ, noctu diffundere, ac per attractũ humorem ſuccumq; imbibitũ adoleſcere, auctuſq; atq; incrementa ſuſcipere. Vt enim vigilia & exercitatio, motusq; moderatus cibũ digerit, atque in habitum corporis diffundit, noctu vero & per ſomnũ concoctio perficitur: quod in ebriis vinoq; diſtentis perpicimus, quibus ſomno crapula ac temulentia diſcutitur: ita Sole diem illuſtrante omnia maturitatem cõſequũtur: noctu vero Luna ſuas vices obeũte adoleſcũt, ſuccoq; protuberãt. Quo fit vt videamus roſas, lilia, omniſq. generis floſculos interdiu nõ dehiſcere, ac patulos fieri, verũ noctu atq. antelucano:

Luna effectus in producẽdis ſtirpibus.

Simile a facultatibus naturalibus.

Solis ad occaſum, cum frigidus aera Veſper
Temperat, ac ſaltus reficit iam roſcida Luna.

Virg. lib. 2. Georg.

Stercoratio quare Heſiodo improbata.

CAP. XX.

HEſiodus non indiligens rei ruſticæ ſcriptor a pleriſq. inuaditur, quod ſterquiliniũ in agricultura neglexerit: cum is facti non ignarus ſalubritati potius quã fertilitati conſuluit. Ille ſiquidem alio lætamine ſterilitatem expugnandam cenſuit, quam ſtercorandi vſu & conſuetudine. Satis enim ex lupinorum, cicerũ, piſorũ, fabarumq. culmis vomere tempeſtiue ſubuerſis, aliove pabulo proſtrato, agrũ vberem fœcũdumq. effici exiſtimauit. Quæcumq enim ex ſtercoratis fimoq. cultis agris proueniunt, vitioſos minusq. ſalubres ſuccos præbent. Sic triticum & Cerealia quæque a Curculionibus promptius infeſtantur, ac fruges, omniſq. generis legumina in eiuſ-

Stercoratio inſalubris.

Unde fruges corruptioni obnoxia.

modi agris enata nec perennare possunt, nec diutius asseruari, quin vel situm contrahant, vel a teredine & vermiculis infestentur. Zythus quoque, eaque potio que Belgis Cereuisia dicitur, ex huiusmodi frugibus decocta citissime vitiatur, atq; acorem contrahit. Quamobrem recte, mea quidem sententia, Hesiodus illos agros aptos accommodosque sementi existimauit, quos venti temperati serenant, suaues Solis radii fouent, vbi nullæ aquę stagnant, nec culta stercoratione pinguescunt, aut saltem mundo natiuoq; humore ac calore maturitatem cõsequuntur. Sic enim illa quæ nascuntur, diu perseuerant incorrupta, atq; alimentũ præbent salubrius. Fieri autem nequit vt in his regionibus viuaces existãt homines, aut valetudine inculpata, vbi aer ipse, vel alimenta vitiosa sunt ac putredini obnoxia. Quorum alterum euenit, vbi stagna, paludesque graueolentiam exhalant, alterum vbi non genuino honore, sed asciticio pinguescit humus, ac stercorando excolitur.

Aer & alimenta valetudini vel prosunt, vel officiunt.

Qua ratione Curculio, aliaque bestiolæ infestæ frugibus abigi necarique possint. CAP. XXI.

NIhil est in vita hac caduca & mortali, quod suas non experiatur aduersitates atq; incommoda, multisq; vexationibus atq; insultibus non sit expositum. Vt enim homines innumeris malis sunt obnoxii, multaq; illos circumuallant quæ valetudini vitæq; insidiantur, ita & frugibus sui non desunt hostes, qui illas infestãt ac demoliũtur, robigo, culices, formicæ, limaces, cochleæ, locustæ, blattæ, erucæ, teredines, vermiculi, & qui funditus granaria depopulatur Curculio. Hoc enim genus vermiculi proboscide quadã acuminata, rostroq; aculeato, altera sui parte triticũ perterebrat, omnẽq; similaginẽ depascitur, furfuracea tenuiq; ac cassa relicta membrana. Huius teredinis multa examina ineũte vere progerminant,

Nihil ex omni parte beatũ.

Calanders. *Curculiones.*

minant, vbi frumenta Luna plena recens demessa, eaq. madida ac rorulenta, antequã occalluerint, reconduntur, vel vbi granarii fenestræ Austrinis flatib. non Aquiloniis sunt opposite. Siccitas enim efficit vt omnia putredini minus obnoxia existãt. Persuasum est autem nõnullis, quorum mea quidem sententia nec vana fides, nec inanis auguratio, Deũ Opt. Max. nonnunquã hanc calamitatem immittere in vindictam eorum qui plus satis lucro inhiantes, vel fruges abscõdunt, vel supra legitimũ tempus asseruant magno inopum detrimẽto, qui hoc cõmeatu destituti, vitam tueri nequeunt. Hoc enim alimentũ in edendi, pascendiq. corporis vsum affluenter elargita est prouida Dei benignitas ac munificẽtia, adeo vt si cętera edulia desint, atq. obsonia quæq. desiderentur, satiari homines pane possint, eoq. inediã famemque solari. Quamobrem grauiter culpandi sunt negotiatores frumentarii, qui magno tenuiũ damno, annonæ, frugumq. pretia intendunt, nec in summa egestate granaria laxant, quo illis quęstus sit vberior. Eo siquidẽ fit vt in remp. sint iniurii, atq. in plebẽ cuius maledicta in se cõcitant, fraudulenti. Qui enim (vt Solomon testatur) frumenta abscondit, illũ execratur populus; qui vero diuẽdit, huius capiti fausta exoptat, beneq. precatur. Patitur tamẽ plerumq. Deus huiusmodi malis affligi nos, cum erga illum sumus ingrati, cuius liberalitate ac munificentia cumulate fruimur. Siquidem per Ezechielem immissurum se minatur religionis ac pietatis desertoribus calamitates quatuor, famem, pestem, bellũ, & nocentes bestias: vt his diuexati ad saniorẽ mentem, agnitamq. veritatẽ perducantur. Quod si naturales causæ, non irati numinis vindicta malũ hoc inuexerit; ineunda ratio qua animalcula noxia vel abigi possint, vel interimi. Nihil autem ad perimendos curculiones efficacius, quam salsugo in qua allium decoctum sit, si ea

Vnde frumenta corrũpantur.

Negotiatores frumentarij odiosi.

Corenbyters.

Prou. 11.

Cap. 37.

Quatuor calamitates a Deo hominib. immittũtur.

Curculiones quib. abigãtur.

irrigentur pauimenta ac parietes, confestim enim aliò repunt, ac granaria deserunt, odorisq. tetri halitu exanimantur. Idipsum præstant etiam Sagapenum, amurca, castorium, sauina, sulphur, cornu ceruinum, hedera, galbanum, ac graueolentia quęque, quorum suffitum, nec serpentes, nec colubri, nec vespertiliones ferunt. Quod indicat omnis eruditionis parens Virgilius:

Lib. 3. Georg.

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,
Galbaneosq. agitare graui nidore chelydros.

Eadem ratione lupi salictarii nidorosos flosculos refugiunt, qui etiã hominum cerebro infesti sunt, capitiq. grauedinẽ ac temulentiam inducũt. Similiter & sambuci flores, quorũ odor etiã erucas arcet, blattasq. ac tineas perimit quemadmodum absinthium, ruta, mentastrum, abrotanum, satureia, iuglandis folia, filix, pseudonardus, quæ nobis lauendula dicitur, nigella, coriãdrum viride, psyllium, anagyris, pulices cimicesq. interimunt, vel culcitris supposita, aut toris, in aceti Scyllitici decoctione cõspersa. Obseruatũ est autem nostra & auorum memoria naporũ semẽ, quod negotiatoribus Belgicis quęstum præbet vberrimum, miram obtinere vim in prosternendis conficiendisq. Curculionibus, non ratione deleteria, sed suauitatis illecebra. Cũ enim id dulce atq. oleosum, illud deserto tritico, auidissime appetunt, eoque distenti pereunt. Quod ipsum iis etiam vsuuenire solet, vbi fiscellis vuarum passarum insederint. Sic experimento comprobatum habeo, puerorum lumbricos vuarum passarũ esu expugnari, si ieiunis, nullo admixto alio edulio illas exhibeas. Vt enim amarulenta quæque, ita dulcia affluenter hausta vermibus inimica. Distendi enim illos cõtingit ac disrumpi suauioris edulii copia. Sic etiam hominum ventriculus turgescit ac tormina concipit, dulcibus affatim ingestis.

Lupulus vulgo Hoppe.

Naueel, *Napus.*

Dulcia aliquando vermes perimũt.

Lumbri-

Lumbricorum vermiumq; qui humanis corporibus innaſcuntur, ſagacitas, & quid portendat per os nareſq; erepere.

CAP. XXII.

VISVM eſt nonnullis prodigii quiddam ſimile, lumbricos, præſertim longos & teretes, ſurſum eniti, ac per os nareſq. erepere: cum id inſito quodã naturæ motu facere ſoleant, ſiquãdo homo diutius ieiunus perſtiterit. Tunc enim ſtomacho morſus inferunt, ciboq. explere cupiunt: quibus cum nihil obiiciatur quo ali vitamq. tueri poſſint, in ſublime feruntur, cibumq. ad gulæ vſq. meatũ venantur. Sentiunt enim ſagacitate quadam naturæ per illas partes in ventriculũ delabi alimenta, & cum nares peruiæ ſint atq. ad gulæ tramitem ſpectent, eo quoq. ſe conferunt, factaque titillatione, vel ſternutamento eiiciuntur, vel primoribus digitis prehenſi eximuntur. hæc in ſanis multoties a me ſunt obſeruata, quibus cum facti cauſam explicaſſem, hac in re illos ſecuros præſtiti. In ægrotantibus vero hoc ipſum aliquando eueniſſe conſpexi, ſed non abſq. imminẽtis mali præſagio. Tanta eſt enim in huiuſmodi corporibus contagio, eaq. putredo, atq. humorum inflammatio, vt exitialem vim morbi perferre nequeant: itaque erumpunt quidam foras, ſed morbi ſæuitia, non critice, nec naturæ vi incitati. Cum autem deſinente morbi violentia, inferne cum reliquis excrementis illos prolui contingat, ſalutare id eſſe Hippocrates ſtatuit: ſponte vero, nulloq. naturalis facultatis impulſu egredi, quod in moribũdis perſpicimus, decumbenti noxium. Subodorantur enim naturæ quadã ſagacitate corpus defecturũ, ſeſeq. deſtitutum iri alimento, eoq. ſtationem ſuã deſerunt. Sic obſeruatũ eſt, ſorices ac glires ædes ruinoſas deſerere, trimeſtri etiam ſpatio antequã ſunt collapſuræ. Perſentiſcunt. n. naturę inſtinctu, ſenſim diſſolui contignationem & ædium compagem, illaſq. breui ruituras.

Vermes narib. prolapſi.

Libr. 2. aphoriſ. 18.

Glires ædes ruinoſas deſerunt.

Pediculi quoq. ac pulices, vbi corpus hominũ tabeſcere ſentiũt, omniaq. membra ſenſim ſanguine deſtitui, vel ipſum deſerunt, vel illas partes occupant, quibus ſanguis calorq. natiuus diutius inhæret. Expertum eſt enim a Libitinariis ac Veſpillonibus in ea ſe lacuna recondere circa ſtomachi orificium, in quã deſinit cartilago enſiformis, vel in ea quæ mẽto ſubeſt, ac vocali arteriæ incumbit. Siquidem illæ partes, vtpote cordi vicinæ ad extremum vſq. halitum caleſcunt: quod cũ a nonnullis qui ægrotis aſſiſterent, mihi eſſet relatum, incunctanter pronunciaui certiſſimum id eſſe imminentis mortis argumentum, iamiamq. emigrantis animæ indubitatum indiciũ. Cæterum cum lumbricorum paulo ante mẽtionem fecimus, hoc adiecisse viſum eſt operæpretiũ, multa eſſe, quę lumbricos ventriſq. interanea exigant, perimantq.: ſed nihil efficacius exiccatis in tegula ignita vermibus, exhibitoq. illo puluiſculo verminantibus, cõfeſtim reliquos inhærẽtes corpori deiici cõtinget, eadem ratione, qua Plinius, cõpluresq. alii rerum abditarum indagatores aſſerunt, homini a ſcorpionib: icto, remedio eſſe ipſorũ cinerem potum, in oleo vinóue demerſum. Sic rabidi canis morſum curari teſtantur noſtrates pilis eiuſdem animantis exuſtis, illiſq. ex vino propinatis. Propellit enim malum, viruſq. facit innoxiũ, ac corpori cui morſus illatus eſt, minus infeſtum quod virus eliciat conficiatque. Sic aliquando geminata cõmixtaq. contrariæ facultatis venena, remedio ſunt, non exitio. Quod feſtiuo epigrammate indicat Auſonius de vxore quæ virum aconito extinctum voluit:

Experientia de pediculorũ ſagacitate.

Lib. 10. cap. 25.

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum.
Miſcuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc ſiquis, faciunt diſcreta venenum.
Antidotum ſumet qui ſociata bibet.

LÆVL

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI OCCVLtarum rerum ac naturalium quæſtionum, LIBER SECVNDVS.

Humores, non malos genios, morbos inducere: ſpiritus tamen aerios ſe iis vt tempeſtatibus immiſcere, ac faces ſubdere.

CAPVT I.

NON deſunt apud nos pleriq. qui cum ſint in naturæ operibus ſobrie exercitati, ac morborum cauſas, originem, progreſſus, quæq. comitantur ſymptomata ſeu accidentia ignorent, atque illorum rationem aſſequi nequeant, in malos infeſtoſq. Genios, qui noſtris incommodis continenter inuigilant, hæc ipſa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbunt, tertio quoq. die ſubeunte venas, malo Genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc eſt, continuis febribus, quotidiana, ephemera ſeu diaria, omnibuſq. febribus æſtuoſis atque vrentibus tale quiddã euenire imaginantur. Quod ipſum quam ſit abſurdum, ac rationi diſſentaneum, quiuis in naturæ arcanis vel tenuiter verſatus facile iudicauerit. Cum enim ex quatuor elementorũ concretione ac mixtura corpus humanum conſtet ac conflatũ ſit, totidemq. humores cõplectatur, qui ex facultate ſeminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & ſicci ſunt participes, quid aliud ſtatui poſſit, quã ex horum intemperie, exceſſuq. ac defectu morbos excitari, ſuamq. originem ſortiri? Argumento quod illos miteſcere videmus ac ſopiri, vomitu, ſudoribus, ſectione venæ, cucurbitulis parti læſæ affixis, hæmor-

Humorũ prauitas & copia morborũ origo.

rhoidum mensiumq profluuio, tũ iniectis clysterib⁹,
subditisq. podici balanis seu glãdibus. Constituit aũt
Deus pro inæstimabili sua sapientia in natura rerum
motus ordinatos, nec quicq̃ temere aut fortuito, sed
omnia decẽti ordine ac cõtinuata serie ferri voluiq.
voluit. Sic sidera, elementa, Oceanus, anni tempora,
cælorũ orbes suos habent motus ac vices, certaq. lege
decurrunt. Pari tenẽtur lege ac cõditione humores,
qui corpori humano inhærent, ac suos effectus pro-
priosq. motus ac certas periodos obtinẽt. Sic vt per
quadripartitas anni varietates suas quisq. humor vi-
ces obeat, ac facultates viresq. in corpus exerceat. Sic
sanguis eã conditionẽ ac vim sortitus est, vt vere vi-
geat, suęq. naturę morbos ac febres pariat, nẽpe con-
tinentes quę nullas prębent inducias, nec ad infebri-
citationẽ desinunt. Sic cholera æstate alternis diebus
reciprocãte recurrenteq, æstu bilioso, tertianã indu-
cit. Pituita hibernis mensib vbi cõputruit, quotidia-
nam intermittentẽ. Melancholia ineunte autumno
quartanã: Sic diaria vno die, aut paulo post finitur, q̃
ipsa non in humorũ putredine, sed in halituoso eoq.
accenso spiritu cõsistat. Hæc aũt omnia eadem ratio-
ne, pariq. ordine & modo perficiũtur, quo ortus &
occasus siderũ, Oceani æstus & reciprocatio, herbarũ
fruticumq. germinantiũ amœna grataq. vicissitudo.
Cæterũ id admiratione nõ caret, quod quatuor hu-
mores certa horarum spatia, certasq. diei partes sibi
vindicant, ac diẽ noctemq. ęquinoctialẽ seu artificia-
lem, per horas duodecim temporales sibi partiũtur.
Quod a vero non esse alienũ experimento cõperi, cũ
horum obseruatione, febriũ accessiones indubitãter
prænunciare soleã. Viget. n. sanguis, Sorano Ephesio
teste qui Euangelistarũ more spatia decursusq. diei
ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis
nona ad horã diei tertiam, quibus horis cõcoquitur
sanguis, atq. ab hepate elaboratur. Quo fit, vt mens
ante-

Naturæ ordo ac series.

Humores sua tẽpora sortiũtur.

Quatuor humorum decursus in corpore.

Matt. 20

Mẽs homi nis dilucu lo erectior, ex sangui nis halitu.

antelucano exortoq. Sole fit alacrior, omnesq. cum ægroti tum sani erectiores, ob suauem effluxũ, gratumq. sanguinis halitũ Bilis vero flaua suas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, pro tempore naturalis vis ac facultas secernit a sanguine cholera, eamq ad fellis folliculũ dirigit. Eoq, fit vt sub id tempus homo ad irã sit pronior, ac leuissime excãdescat. Bilis aũt atra, seu succus melancholicus ab hora diei nona vsq. ad horam noctis tertiam sua munia exseqtur, clauoq. assidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur, eluiturq. a sordido excremento, idq. natura spleni destinat. Quo fit, vt illo horarũ decursu mens hominis obnubiletur, atque ex atra densaque fuligine animus mærore contrahatur.

Pituita ab hora noctis tertia ad horam noctis nonam huic succedit: tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibusq. liquescere atq. elixari. Quo fit, vt phlegma stomacho innatans, atq ad cerebrum delatũ, hominem somnolentum efficiat ac dormitantem. Quod si horũ omnium exacte rationem subduxeris, obseruabis iisdem fere horis, quibus humores suis vicibus funguntur, accessiones, insultusq. febrium inuadere, expletoq. singularum horarum, quæ humoribus subseruiunt, spatio, modo sinceri sint atq. impermixti, consistere ac terminari: Sic continentes febres & quotquot ex sanguine ortum habent mane ingruunt, tertianæ sub meridiem, hoc est, hora sexta, quæ nobis est duodecima tam diei quam noctis. Quartanæ sub horã nonam, quę nobis tertia est pomeridiana. Quotidiana ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quod si humores redundent, atque inter se, vt assolet, implicati connexiq. sunt, non seruant legitimum tempus suosq. insultus, cum acriores tum productiores faciunt, magisq. diuturnos. Vt enim venti conglomerati sæuiores tempestates excitant, cum scilicet,

Humores quia, certis horis vigent.

Simile a ventorum concursu.

Æneid.1.

Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus:

Ita vehementior fit morbus ex humorum concursu & confluuio, corpusq. humanum sæuissime excruciant congeminati morbi.

Ouidius. Met.lib.1.

—— nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Horum effectuum causam, superuacaneum, imo friuolũ est, in malos Genios referre. Cum hęc omnia in humorũ putredine atq. inflãmatione, vel qualitate ac copia consistant. Ista siquidẽ efficiunt, vt sint vel breues, vel contractiores morborum circuitus. Cum aũt sanguis plurimum corpori inest, vnicum, eumq. continuũ accessum facit. Quod in venarũ conceptaculis, per quæ, tanquã riuos atq. aquæductus, vndiq. sanguis diffusus est, putredo atq. inflammatio consistat. Quo fit, vt naturam, tanquã sollertem fidumq. consulem in seditione ciuili, belloq intestino, continẽter operi insistere, nullaq. intermissione obluctari morbo oporteat. Pituita vero flauaq. bilis atq. atra quod minus copiosę sint, extraq. venarum angustias constitutæ, non perpetuo, sed intermisse affligunt: minusq. sunt lethales ex huiusmodi humoribus exorti morbi, quod illis non pateat aditus accessusq. ad cor, partesq. principes, eoq. non facile illis cladem noxamq. inferre possunt. Sunt tamen harum febriũ nonnullæ diuturnæ, partim quod materia redundãs sit, partim quod lento tenaciq. visco assimilis, adeo vt ægre concoqui possit, atq. eliquari. Quo fit vt melancholicos rarius exhilarescere contingat, nisi affatim & meracius bibant. Est enim is humor impense frigidus ac siccus. Huiusmodi autem constitutionis homines dictitare solco ferro similes, quod multo vrentique igni opus habet vt ignescat, quo sub gi malleis, fingiq. possit. Isti siquidem plurimo meracissimoq.

Sanguis cur febres continuas excitet.

Simile a consulis sollertia.

Melancholici non facile inebriantur.

Simile a candenti ferro melancholicis aptum.

cissimoque vino indigent, idq. inoffense perferunt: quo vbi incalescere cœperint, mimos, ridiculosque moriones se præbent. Camelũ saltitare dicas. Nam cum sint natura seueri ac tetrici; vino perfusi, festiui affectant videri atq. elegantes. Et quemadmodum non facile vino cedunt, illoq obruuntur: ita ægre illis temulentia discutitur. Cum enim bibant affatim, ac cibũ ingerant affluentius: fit vt densi fumi, crassiq. vapores tenacius fixiusq. cerebro inhæreant, adeo vt postridie illis imaginationes melancholicæ ingrauescãt: Siquidẽ ex hesterno mero nondũ sopito ac despumato, totũ renidet corpus ac subolescit. Simile .n. quiddam iis euenit, quod ædibus accensis, quas tametsi incendiũ nõ funditus absumpsit, nec omnia conflagrata sunt; retorridus tamẽ ex ambustis odor, naribus se ingerit ac cerebro officit: Sic istis ex pridiana crapula fuliginosi olidiq. halitus, ac ructus nidorosi, infensi sunt, mentiq. ac cerebro acres mordacesq. fumos inferunt. quos cum excutere nequeant, atq. identidẽ recrudescere phantasmata percipiant; denuo accũbere gestiunt; quo vini vapores, atq. ex illis ortas absurdas imaginationes, vt clauũ clauo, retũdant. Cum itaq. sic se habeãt morborũ causæ atque origines, eaq. sit humorũ natura & conditio, vt nulla ratio potior excogitari vel iniri possit accessionis insultusq; febrium, quam vel humorũ copia, vel qualitas; non est quod quisquã existimet aut opinetur peruersos Genios hanc concitare tempestatẽ, hãc inducere intemperiẽ. Scio equidem, nec id grauate sum admissurus, Dæmones, hoc est, spiritus aereos scientia ac cognitione rerum imbutos, quiq. omnia subodorari solent, non solũ humoribus se immiscere, sed mentes quoq. humanas ad pessima quæque instigare atq. impellere: bonos quoque Genios, seu Angelos salutares ad optima quæq. adiumento esse, ad eaq. se præbere socios ac ministros. Sic Raphael

Melãcholicorum natura, vbi vino incaluerint.

Simile nõ inelegans ab accensis ædibus.

Cruditas melancholicis noxia

Mali Genij corpus & mentẽ oppugnãt.

Mali Genij ventos exasperãt.

se itineris comitem addixit Tobiæ filio. Sic in Sam-
Tob. 14. sonem irruit spiritus Domini, & dilacerauit leonem
tanquam hædum. In Saulem quoq insiliit spiritus
diuinus, & cum reliquis Prophetis vaticinatus est.
2 Reg. 10. Postmodum vero spiritus nequam exagitauit commouitq. mentem illius, atq in Dauidis necẽ illum armauit. Sic tempestatibus se ingerũt ac fulmina tonitruaq. exacuũt, adeo vt illis adnitentibus conuelli culmina spectemus, prosterni sata: pecudes, armentaq. ac greges confici, quanquam tamen ventorum violentia atq. impetus tale quiddã absq. his efficiat.
Acto. 27. Sic Ecnephias & ventus Typhonicus, cuius meminit Diuus Lucas, valide atq. impetuose terris marique incumbunt, atq. ardentes faces, ignitosq. globos eiaculantur attritu ac collisione nubiũ, adeo vt antẽnas velaq. aduri cõtingat. Similem vim ac violentiã vallis quamlibet munitis, bombardæ inferũt, quæ nõ solum proximos quosq., & quos glans attingit, feriunt, sed longius etiam consistentes, pauloq. remotiores prosternunt violento strepitu, auræq. sibilo.

A bombardæ violentia simile.

Iob. 12. Hæc & pleraq. alia licet naturali ratione fieri cõstet, Dæmones tamen vel conniuente Deo, vel concessa illis potestate se his immiscere solent, omniaq. sæuiora efficere. Sic Saulis melancholiã exasperauit Satanas, atq. ad cædes & insidias multaq. funesta impulit. Quod tamen hic animi affectus, mentisq. error ac perturbatio in naturales causas referri possit, ex eo patet, quod citharæ dulcedine subsederit furor illе, atque impetus animi, factaq. mens sit sedatior. Vt enim vbi turbines ac sæuiores vẽti Oceano incũbunt, fluctus crebrescunt, mareq. exæstuat; vt deniq. melancholicis natura tetricis iactura facultatũ, aliaq. incommoda mærorẽ conduplicãt, biliosis immodicus vini potus, vel aspera dicteria salesq. dentati iram exacuunt: Ita mali Genii, aut fraudulenti consultores hominum animos ad deteriora procliues

Simile ab æstu maris.

ues in præceps agunt, ~~adeo vt voluntas alioqui alacris & prompta, impetus consiliorum ipsasq. actiones moderari nequeat~~. Quod ipsum indicasse videtur Seruator, cum Petrum increpitans, Facesse a me, inquit, Satana: Quo nomine illum perstrinxit Christus, quod illi aduersaretur, atque ab instituto conceptoq. consilio, quo nos redimere statuit, auertere illius mentem tentaret. Et profecto nisi Deus opt. max. singulari in nos fauore aduersarii furorem coerceret ac retunderet, nunquam subsistere posset homo, ac se tueri aduersus immanissimam huius belluæ ferociam. Omnem siquidē captat occasionem, omnesq. tentat, exploratq. aditus, quo imbecilles adoriatur, vt ventilet cribretq. veluti triticum. Quocirca Dominus, vt palam testatur Iob, applicat illi gladium, hoc est, sæuiendi modū ac mensuram illi præscribit, nocendiq. metas Satanæ constituit; neq. enim vltra constitutū præscriptumq. terminū progredi fas est, nec patitur Deus quenquam supra vires, & quam imbecillitas humanæ naturæ fert, affligi. Quo antidoto diuus Paulus Christi nomine omnes in periculo, vitæq. discrimine, in calamitate, morbis, inedia constitutos solatur ac fulcit, cum non sinat Deus vllos tentari supra vires, sed cōmonstrat cum tentatione euentum, vt vel afflictio viribus nostris respondeat, vel celeri effugio ab illa liberemur. Hæc eo verbosius a me enarrata sunt, quo intelligat æquus lector id esse argumenti caput, nostriq. instituti rationem: Humores præcipuā esse causam morborum: Genios vero, astra, ambientis aeris qualitatem, aliaq. externa concomitari, vt accidentia. Cū enim omnes animi impetus ratione mentisq. iudicio sedari contingat, corporis vero morbos appositis remediis atq optimo medendi vsu mitescere ac consopiri: qui alio referri velit origines causasque morborum quam in humorum copiam ac qualita-

Matt. 8.

1. Pet. 5.

Luc. 22.

Cap. 40.

Iobi locus explicatus.

1. Cor. 10

Humores corporis quos mores pariãt. tem? Quod ſicui inſitos corpori humores excutere collubeat, atq. in ſe ipſe explorare, qua vi ac facultate polleant; experietur illos non modo corporis habitum, ſed animi etiam mores conſtituere, ſic tamen vt morum inſtitutio, tum pietatis ac religionis cultus & obſeruatio primas potioresq. partes obtineat. Sanguis ſiquidem, vel ſi qualitates ſpectes, calor & humor florido quidē copore homines producit, at quod ad animum attinet, laſciuos, moribus Comicis, ſimplices minimeq. fucatos, ac tantum nō ſtolidos. Bilis flaua arido quidem corpore ac ſubfuſco profert, ſed calidos, ſubdolos, ingenioſos, feruidi ardentiſq. ac concitati animi, prudentes induſtrios, ſollertes, inconſtantes, inſtabiles, fraudulentos:

Perſ. Sat. 5

——Qui fronte politi
Aſtutam vapido ſeruant ſub pectore vulpem.

Melancholicus ſuccus ſtabiles & conſtantes efficit, quiq. non facile a concepta perſuaſione reſiliant, ſuamq. opinionem deſerant: adeo vt ſi alicui ſectæ addictos eſſe contingat, mordicus illam tueantur, nec facile ab illa reſiliant: qui affectus in cholericis mitior eſt; ſiquidem iſti ob humores fluctuantes atque inſtabiles, ſpirituſq. tenues, leui momēto alio trāſferuntur, & licet feruidi exiſtant & clamoſi, placabiles tamen ſunt minuſq. pertinaces aut obſtinati. Pituita ad formandos fingendoſq. mores inutilis eſt: Quo fit, vt hebetioris ſint ingenii, nec ad vllas functiones ac munia appoſiti.

Melancholicos, maniacos, phreneticos, quiq. ex alia cauſa furore perciti ſunt, nonnūquam linguam alienam perſonare, quam non didicerint, nec tamen eſſe Dæmoniacos.

CAP. II.

Humorũ mira vis in concitãda mente. MIra vis concitat humores, ardorq. vehemens mentem exagitat, cum ægroti in æſtuoſis febribus linguam quā non ſunt edocti, modo diſerte, modo obſcure & cōfuſe loquũtur, quod in ἐνεργουμένοις

hos

hoc eſt, a Dæmone obſeſſis fieri nõ magnopere miror: cum illi omnia calleant, rerumq. omniũ ſcientiam obtineant. Sunt autem humores tam violenti atq. atroces, vbi vel inflammati ſint vel corrupti, vt eorum fuligo in cerebrum delata, quod in meraciſſimo quoq vino affluenter hauſto obſeruamus, peregrinam linguam extorqueat. Quod ſi a malis Geniis perficeretur, nõ conſileſcerent morbi purgantibus medicamentis, nec iis quæ ſomnũ conciliant, diſcuterentur. His enim & pleriſq. aliis, quibus abũde instructa eſt res medica, rite adhibitis, reſtitui illos videmus, atq. ad conſuetũ loquendi vſum, mentemq. ſaniorem reduci. Cum itaq. feruentiſſima ſit humorũ ebullitio, vehemens quoque ſit ſpirituũ agitatio, mentiſq, humanę cõcitatiſſimus motus, & cõcuſſio, quæ voces quaſdã inauditas, linguãq. prius incognitam extundit, non ſecus quam ex cõtritu ac colliſione ſilicis, emicantes ignitaſq. ſcintillas elici videmus: Eſt autẽ hoc menti humanæ inſitũ, vt apposita aptaq. ſit ad percipiendã rerum cognitionem, ipſaq. imbuta eſt artibus ante illarũ vſum. Sic vt non ſit abſimile vero illud Platonis, Noſtrum ſcire nihil aliud eſſe, quam reminiſci. Mens ſiquidem hominis omniũ rerum ſcientiam ac notionẽ in ſe ipſa complectitur, ſed mole corporis, denſiſq. humoribus oppreſſa nõ facile eluceſcit, eoq. vt ignis cineribus obductus, exuſcitari foueriq. poſtulat, quo ſe proferãt ingeniti nobis ignieuli, naturæq, lumen reſplendeat. Si quando igitur diuina hæc potiorq. hominis pars anima concutitur morbiſq. exagitatur; ea profert quæ in intimo receſſu latitabant; inſitasque vires palam exerit. Vt enim ſtirpes quædam nullũ ex ſe odorem diffundũt, nec aliquid ſuaueolentiæ expirant, niſi ſubinde cõmoueas manuſq. demulceas: Sic quoq. non profeꝛunt ſe ingenitæ facultates ac vires, niſi, vt aurum in cote lapideque Lydio, explorentur. Pari ratione

Vt vini, ita humorum vis mentem concitat.

Simile a silicis attritu.

Mens artibus imbuta ante doctrinam In Phæd.

Simile a sopito igne.

Simile nõ inconcinnum ab herbarum fragrãtia.

Simile a lapidũ ac stirpium effectu.

Gagates succinum quod Amber vulgo dicitur; non continuo paleas ac festucas, aliaq. venti ludibria ad se rapiunt, sed agitata atq. attritu concalefacta. Sic cum pugiones acuis crebro, celerique motu, scintillas emicantes exprimis. Ex herbis quoq. & gemmis naturæ vis percipi cognosciq. potest. Pæonia siquidem, viscum, fruticulus, verbena, coralliũ, hæmatites, vniones, smaragdi, aliaq. amuleta, hoc est, quæ noxia quæq. amoliuntur ac depellunt, corpori applicata, colloq. appensa, præsentanea vi vel morbos discutiunt, vel sanguinem sistunt, aliaq. pro insita facultate præstant: sed hæc omnia efficacius ac præsentius intus exhibita, atq. in corpus assumta. Experimentum a generoso vino capere licet, quod naribus admotum, odore quidem cor reficit, mentemq. excitat, verum vbi in corpus reconditum delatumq. est (si quidem in dolio nihil efficit, sed in venas dimanans) tum demum vires suas explicat, atq. homines quamlibet stupidos disertos facit, ac mire loquaces. Acuit enim mentem vini calor, quæq. in cerebri latebris delitescunt, prodit, atq. in apertum profert. Pari ratione ac modo humores homines afficiunt, vbi tota vis atque impetus morbi cerebri sinus impleuit, mentemq. ac spiritus cum vitales, tum animales concitare cœperint. Videmus enim nõnullos in æstuosis febribus, quæ fere æstate vigent, copiosos promptosq. fuisse in disserendo, vsosq. oratione culta atq. elaborata, eoq. idiomate, quod morbo defuncti nullo modo exprimere potuerunt; quos ego pronunciaui non malo infestoq. Genio diuexari, nec Dæmonii instinctu impulsuq. illos ista peragere, sed vi morbi, humorumq. ferocia, qua tanquã face subdita mens hominis exardescit atq. inflammatur. Illos siquidem, admotis capiti fomentis, exhibitaq. somnifica potione, a morbo mentisq. errore vindicaui: quo discusso, omnium eorum quæ ab

Unde vis in concitãdus spiritibus.

Simile a vini efficacia sumptum.

his

his dicta factaq. erant, profunda cepit obliuio. quorum nonnulla cum in memoriam illis reuocarem, suppudescere cœperunt, miratiq. sunt in tantum sibi excidisse mentem Simili etiam ratione moribūdi, quod in his excitetur ardens animi vigor, illosq. antequam emigrent, rapiat diuinus quidā afflatus, vaticinari solent, quæq. euentura sunt, certo prædicere, idq. diserte atq. oratione tam meditata, vt astātes admiratione afficiantur. Quod autem anima vtpote cælestis originis ac diuinitatis particeps, præscia sit futuri ac vaticinandi perita imminente potissimū morte, suo loco dicetur. *Cur anima migratura vaticinetur.*

De epilepsia, quam cum veteres tum recentes plebeij in certos Diuos referunt, violentia ac sæuitia; qua deniq. ratione expugnari possit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppressos non confestim sepulchro inferendos.

CAP. III.

QVos effectus obtineant in corporibus humanis humores, quidve efficiant, alias demonstratum est. Verum cum hi pro locorū ratione ac discrimine variis diuersisq. modis illa afficiant, de his quoq. dicendū putaui quæ cerebro inhærent. Illi siquidē q in celsissima parte corporis consistunt morbi, non solum dolores infligunt, sed sensum motumq. eripiunt, ac menti iactu[illegible] inferunt, quod in Apoplexia & lethargo, quæq in teneriorem ætatem & sexum muliebrē impotentius sæuit, epilepsia spectare licet. Veteres reclamante, Hippocrate, in peculiares Diuos morbum comitialem referebant. Cum enim proxime adstantes tam subito miseros conuelli ꝓsterniq. viderent, existimabant vel Diuos aliquos illis infestos, vel malos Genios hanc calamitatem clademq, inferre: quocirca vota illis nuncupabant tabulasq. votiuas erexerūt. Hinc nostra ætas Epilepsiā in multas species discriminat, atque aliam Diuo Ioanni Christi præconi, aliam Cornelio Hubertoque assignat, quorum simplicitati vt neminem de- *Morbus comitialis in quem referendus.* *Diuis nō assignandi morborū cruciatus*

cet insultare: ita sensim illam persuasionem illorum animis eximendam censeo, quo in naturales causas ista referenda intelligant. Pro habitu siquidē & cōstitutione corporis, pro organorum ac meatuū amplitudine vel angustia, proq. humoris viscosi redundantia, varias diuersasq. differentias percipiunt, ac mutationes subeunt: hinc alii vlulant, canumq more latrant, alii sibilant ac dentibus strident, nonnulli clamores edunt horrendos, atq. intentius vociferātur: non desunt qui prorsus obmutescant, cerebro præsertim oppleto densis humoribus, oppressoq. diaphragmate, atq. occlusis respirandi fistulis. Quo fit, vt spiritus inoffense commeare nequeat, atq. vltro citroq. reciprocare; qui omnium acerbissime mihi torqueri videntur. Horum autē symptomata grauiꝰ inualescunt, ac sæuiora efficiuntur, cum vel luna impleri vel inchoari incipit, aut vbi ea cor vel cerebrum obsidet. Tunc enim humores maxime redundant, præsertim vbi post Aquilonē Austri spirare cœperint, venti vt turbulēti atq. insalubres; ita frigidi & humidi. Siquidem humida corpora, ciboq. & cælo vtentes humido, huic malo sunt magis opportuni, morboq. comitiali expositi: argumento quod impuberes ac feminæ potissimū eo infestātur, quibus nisi circa annum quintum & vigesimum [illegible] gescente calore natiuo, qui siccius temperamentum inducit, desinat, vltraq. eam ætatē producatur; ad mortem comitari solet, hoc est, non nisi mors finem morbo imponit, eoq. vita terminatur. Cum igitur tam euidens sit causa morbi comitialis, persuadendum censeo imperitæ plebi, non alio referendum, quam in naturales humanorū motus, quo minus exhorrescant homines, vbi spectare cogantur os rabidum ac distortum, genus inflatas, buccas humore spumaque turgidas: sed illos adire ne metuāt, atq. aliquod lenimen doloris medelamque adferre curent. Hoc

Comitialis morbi differentia.

Luna morbos humidos exaspe rat.

Aphoris. 7. cōmēt. 5.

Epilepticorum habitus formidabilis.

siqui-

siquidem efficiunt spectatores meticulosi ac trepidantes, vt multi se crudeliter dilacerent, caputq; postibus ac solo illidant, vtq; multi deplorati iudicentur, eosq; efferri contingat, ac sepulchro destinari, antequam anima in auras prorsus euanuit. Compertũ enim habeo nostra & auorũ memoria nõnullos effracto capulo reuixisse. Quamobrẽ lege cautũ esse conuenit, ne Libitinarii ac Vespillones præpropere quos mortuos existimant, extinctæque animæ speciem præbere vident, loculo includãt, eos præsertim qui apoplexia, aut morbo comitiali, vteriq; strãgulatione suffocãtur: cum in illis nonnunquam delitescat anima, quæ rursus corpus spiritu vitaq; imbuit. In contagiosis autẽ febribus, vel cũ peste feriũtur homines, nõ necesse est, nec consultum arbitror tam anxie ista obseruare, cum statim a morte serpat contagio, atq; astantibus labem inferat. Minus autẽ periculi imminet iis qui viuis peste correptis adstãt, infectisq; obsequiũ præstant quam vbi morientibus assistunt: tunc enim se diffundit contagio, atque ad obuia quæque dimanat. Simile .n. quiddam corporibus recens extinctis euenit, quod cereis, lychnisq; ac funalibus, quæ accẽsa nullam grauεolentiam naribus offundunt: at extincta, flammaq; sopita tetro vndiq; fumantiq; odore cœnaculum complent. ita plus periculi imminet, vbi animam exhalantibus præsto sunt, quam vbi aliquid adhuc vitæ superest, aut vbi horas aliquot extincti frigent ac rigescunt. quod si paulo diutius, supraq; legitimum tempus huiusmodi corpora reserues insepulta, olida efficiuntur cadauera, sensimq; mephitim exhalant, ac saniε taboq; diffluunt, quod in apoplexia, frigidisque cerebri morbis raro contingere solet, nisi vel status cæli sit calidus, vel corpora obesa existãt. Quæ si nõ impediant, nec tale quiddã obsistat, non nisi elapso triduo huiusmodi corpora inhumanda. Siquidem

Apoplectici serius humandi.

Peste extincti cyus humãdi.

Simile appositum ab extinctis funalibus.

Humorum motus & reuolutio in mortuis.

expleto duarum & septuaginta horarum curriculo humores sisti contingit, moueriq; desinũt, quod luna eo temporis spatio, vnũ Zodiaci signum peregerit, cuius vi humorũ decursus in corporibus perficitur. Quæ ratio effecisse dicitur, vt Christus captata occasione Lazarum quatriduanũ, in vitã postliminio reuocarit, ne quis calumniari possit illum non fuisse mortuũ, sed animi deliquio correptum ex ementita morte reuixisse. Ipse quoq; cũ negotium salutis humanæ sua morte ac resurrectione peregit, eandem occasionẽ atripuit. Siquidẽ preter id quod lateri vulnus lethale esset inflictũ, totũ triduũ peregit in monumento, quo omnẽ ansam præcideret iis, qui sinistre parumq; reuerenter, nec satis pro dignitate de illi⁹ morte & resurrectione sentire possent, omniaq; illius dicta factaq; rapere in calumniã. In quo errore ac vesania Iudæi etiamnũ persistunt. Cæterum cum morbi qui mentẽ homini eripiũt, tã sint formidandi, vt nemo non astantiũ horrore concutiatur ac cõtremiscat: facturus sum operępretiũ, si remedia, eaq; pręsentanea, nec ex triuio petita adiecero, quo quisque etiã a re medica alienus, se suosq; munire possit, atq; ab iis immunẽ præstare. Et quoniã omnes cerebri morbi præsertim qui ex frigido humore cõsistũt, inter se sunt affines, singulis indiscriminatim possũt accõmodari, nẽpe memoriæ detrimento, vertigini, palpitationi, tremori, epilepsiæ, lethargo, apoplexię, nocturnisq; ludibriis, atq; incuborũ suppressionib. qui morbus ἐφιάλτης Græce dicitur. Inter innumera quæ his malis obsistunt ac medentur, quatuor potissime efficacissima comperi, non tam experimẽto, quam ratione comprobata: Semen Pæoniæ orbiculare ac nigricans, nam angulosum & coccineum ruboreq; perfusum, ad hæc inefficax est.

Scyllæ radix turbinata ac bulbacea.

Cranei humani ramenta.

Ioan. 11. *Christus cur serius Lazarum suscitauit.* *Incubus.* De maere. *Remedia incubi.*

Fruti-

fruticulus aut virgultum, quod Viſcum vocãt. Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, ſingulatim demonſtrare pergam.

Pæonia Galeno non minus decantata, quã Braſſica Catoni, non ſolũ a qualitate elementari, ſed totius ſubſtantiæ vi ac proprietate ſpecifica hunc morbum expugnat. Pueros autẽ in quib. vis morbi minus valida, etiã a collo geſtata hoc morbo collapſos erigit: Diſcutit.n. conſumitq; humorẽ pituitoſum, qui huius morbi eſt ſeminarium. Intus vero exhibitæ huius baccæ, etiã in adultis efficacius id præſtant Siquidem flatuoſum, imbutũq; veneno humorem abſorbet, ac corpus ac temperamentũ calidius ſicciuſq; perducit. Hoc autẽ ſemen præſtantiſſimũ nonnulli aſſerunt, quod a Pæoniæ, quã maſculi nomine deſignant, prima fœtura emergit. Diu .n. ſtolones, hoc eſt, inutiles frutices culmoſq; effœtos, ac ſemine deſtitutos profert. Vbi vero perfecte adoleuit, ſiliquis dehiſcẽtib. hinc baccas atro colore politas, hinc acinos coccineo flagrantiq. rubore nitidos, oſtendant, nigricãs ſemẽ in vſum reſeruandũ, non tamen ea vanitate ac ſuperſtitione, vt ſequẽtis anni ſemẽ credatur inefficax, cũ a decimo partu etiam qui emerſit fœtus, præſtaneã vim habeat, modo ne carioſus ſit, & euanid⁹. *Pæonia qua vi polleat.*

Scylla facultate & viribus Pæonia ſuperior, mirificã vim habet, nõ ſolum in epilepſia, ſed omnibus morbis qui ex lenta pituita, viſcoſiſq; humorib. contrahuntur, in quacunq; corporis parte conſiſtant. Eſt n. vi abſterſoria, qua tenacia quæq; diſſoluit. In quem vſum ex eo confecta oxymelitis a me exhiberi ſolet cochleari menſura, quæ quoniam inſigni eſt amarore, cum Serapio de ſtœchade illam diluo, nuciſq; myriſticæ ſeu muſcatæ pauxillum admiſceo, aceto quoque Scyllitico ſubinde os collui pręcipio, ſic vt pauxillum deglutiant. *Scylla qua vi polleat in epilepſia.*

Porro Cranii humani ſcobes, aut ramenta præſen-

tanea quoq; experior in exiccandis humoribus, qu huiuſmodi morbos inferũt. ſi pars aliqua ex maſcu li calua lima accurate contrita, mari: mulieris vero muliebri ſexui exhibeatur, idq; ex vino, vel oxyme lite Scyllitica, nõ ſane occulta omnino proprietate ſed quod valenter exiccet: qua ratione coagulũ, ſan guiſq; leporinus dyſenterias, aliaq. profluuia cõpe ſcit. Sic vſu atq; experientia compertũ habeo: Oſſ humana dyſentericis ex vino rubro exhibita, flux ſanguinolentum cohibere, aſtrictoria ratione, ac v exiccare, quod efficaciter etiam præſtat πισσάσ φαλτον factitiũ, hoc eſt, mumia Arabica, præ er tim ſi momentũ ſuccini marini, quod vulgo Sperm ceti dicitur, admiſceas. Supradictis effectu proxima ne dicã ſuperior, Viſcũ, eo opinor nomine inſignitũ quod acinis ſeu baccis glutinoſus humor ſubeſt, qu digiti attritu lenteſcit. neque .n. ea voce deſignatu viſcilago venenata, muccuſq; glutinoſus, quæ Ixi dicitur, qua linguã inflãmari omniaq; interanea cõ glutinari cõtingit, ſed plãta fruticoſa, qua nihil apu ſacerdotes Galliæ, quos Druidas Cæſar vocat, ſacra tius, nunquam in terra, ſed perenni virore in Ilice & Quercu naſcẽs, nõ ex ſemine, ſed ex palũbi, turdiqu excremẽto. Frutex is ſæpius mihi cõſpectus eſt cubi tali altitudine, colore intus porraceo, ac viridant foris ſubfuſco, folio buxi vergete ad croceũ. Quod o mnis eruditionis parens, & quo nemo in cognition rerũ verſatior, elegãti carmine cõmonſtrat Virgili'

Cranium caluaq; humana.

Oſſa humana Comitiali morbo idonea.

Viſcũ plãta quo effectu contra epilepſiam.

Comment. lib. 6.

Æneid. 6.

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabant bractea vento:
Quale ſolet ſiluis brumali tempore Viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
——— Latet arbore opaca
Aureus, & foliis & lento vimine ramus
Auricomos generans acinos, atq; arbore fœtus.

Qu

quo indicat poeta, nulla re magis cedere mortife-
os insultus, morbosq; cerebri lethales expugnari,
uā aurei huius fruticis vſu & medela. Humores ſi-
uidē tenaces diſcutit, extenuat, exiccat, morboque
omitiali mirifica vi videtur, puluiſculo huius vino
eraciſſimo aſſumpto. Reſtat iā vt Alcis vires excu-
amus, quod animal Caprarū eſſe generis, ſed ma-
ori corporis mole, Caius Cæſar in Cōmentariis te-
atur. In Bibliis Tragelaphus, ſeu Hircoceruus dici-
ır, aſſimilis Rupicapreis, quib. Iudæis veſci fas erat.
uius vngula præſentanea vi pollet aduerſus mor-
ū Comitialē, quod multis experimentis compro-
atum habeo, licet ratio mihi viſa ſit obſcurior. Sunt
pud Belgas, quod regio plus ſatis humida frigidaq;
t, atque Auſter continenter ſpiret ventorum inſa-
iberrimus, complures huic morbo obnoxii adeo,
t in compitis ac triuiis miſeranda ſpectacula homi-
ū oculis exhibeantur, ſic vt paſſim ad hoc remediū
anquā ἀλεξίφαρμακον, hoc eſt, quod malū depellat,
onfugiāt. Mihi ſane ſemel atq; iterū cōtigit, vt mu-
ercula quædam in ædium noſtrarum veſtibulo, tā-
uā fulmine icta, cōcideret: quod vbi eſſem cōſpica-
us, accedo propius, atq; annuli geſtamen, cui Alcis
articula inſerta erat, digito qui infimo proximus
ſt, infero: illa eueſtigio erexit ſe in pedes, potuque
efocillata iter inceptū alacriter peragit. Altera quæ-
am cum domo abeſſem, pro foribus edito clamore
iſolito, de repente in terram concidit, ſoloq; caput
liſit: Ibi vnus ex familiaribus Alcis partem palmæ
npoſuit, manuq; in pugnum complicata, quod an-
ulo incluſa non eſſet, morbū cōfeſtim depulit. Hæc
eri crediderim ſpecifica vi, abditaque proprietate
ıbſtātiæ, vel quod eximia exiccādi, diſcutiēdiq; po-
eſtate polleat. Porro niſi eſſet res ſolida, ſtatui poſ-
et effluxū quendam emanare, qualem flores, olen-
eſq; herbæ effundunt. Quod tamen fieri poſſe per-

Alce, Eelandt.

Belli Gal. 6.

Deut. 14.

Auſter epilepſiam excitat.

Rei geſtæ narratio.

Qua ratione foris admota morbos mitigant.

ſuaſum habeo, licet emanentes ſpiritus tenues ſint, atq; aridi minimeq; vaporoſi, adeo vt ſenſui minus exiſtant expoſiti, ab eoq; non niſi latēti vi percipiātur. Sic lapides, gēmæ, aurum, ferrū, atq; ænea quæq; occultā quandam vim expirant, ſed agitatione concalefacta, aut eorū nonnulla ignita, manifeſtius odorandi ſenſum excitant, ſeſeq; corpori potentius inſinuant. Quod ipſum percipimus, cū celeri rapidoq; motu rotæ ferueſcunt, vel cū equi ferrata vngula ſic ſtrata feriunt vt igneſcant. Continuo .n. fuliginoſus ac retorridus odor in aera ſe auraſq; diffundit. Quod ſi effectus huius cauſa non ſit ſatis euidens, nullaque probabilis ratio excogitari poſſit: ſaltē ea vi iſta perfici ſtatuamus, qua monocerotis cornu aqua vinoq; immerſum venenata queq; diſcutit, atq; araneas cōtactu conficit. De lapillis qui hirundinū vētri eximūtur, tum qua vi epilepſiæ medētur, alio loco dicetur.

Simile a rotis feruidis & ſilicibus ſcintillantib

Vnicornis venenis obſiſtit.

Qui fiat, vt morbi longi ſint ac diuturni, nec facile medicamentis cedant: Vnde febres recidiuæ, undeq; induciæ, atq; intermiſſio. Quæ ſcire omnium intereſt, ne quis facile morbo tētetur, aut vt illum cito excutiat.

CAP. IIII.

A ſimilitudine exordium ex itineris difficultate.

MOrbi diuturni, quiq; in longum tempus producuntur non inſcite cōponi poſſunt, difficili, lōgoq; itineri ac ſpinoſo, quod homo inualidus, parūq; firmo corpore, deniq; ſuffarcinatus ac mole degrauatus cogitur pedibus emetiri. Ipſe propter itineris difficultatem, atq; oneris moleſtiam cunctantius progreditur, premiturq; grauius, quā ſi vehiculo illū prouehi cōtingat, vel ab obſequioſo facūdoq; comite aliqua oneris parte leuari. Cū autem ob multas variaſq; cauſas morbos protendi, atq; in longū tempus protrahi contingat, inter cæteras illa mihi viſa eſt præcipua; Quod inter initia, primoſq; morborū inſultus, ſincerū fidumq; medicum accire negligāt, qui præſcripta ſalubri diæta, ac medicamētis opportune,

Principiis obſtandū.

une summaq; dexteritate adhibitis, naturæ imbe-
illitati possit adminiculari, illamque artis præsidio
ulcire. Est siquidem Medicus naturæ administer, ei- *Medicus*
sq; saluti ardenter inuigilat, ac conseruationi totus *naturæ*
ncumbit. Quo fit, vt cum ignorent, quid ipsis vel *admini-*
rosit, vel officiat, nullo discrimine, nulloq; delectu *ster.*
itiosos prauosq; cibos etiam in ipsis morborum ac-
essionibus insultuque ingruente, ingerant, quibus
ppilatio ac putredo augescit, morbusq; vires colli-
it, atq; omnis corporis vigor labascit. Quod si in
Autumnum morbi incidant:

Morborum siquidem cursus redit actus in orbem,
Atq; in se sua per vestigia voluitur annus:

am gemina cooritur diuturnitatis causa, partim ob
opiam frigidi viscosiq; humoris, partim ob lento-
em ac tenacitatem; Autumnales enim hibernæque
nni partes refrigerant, densantq; humores, ac tar-
litatem iniiciunt, causasq; diutius immorãdi inne-
tunt. Quo fit, vt non facile morbi desinant, aut dis-
utiantur, quod humores crassescãt, ac concreti sint,
utisq; minus spirabilis existat. Vt enim pix, cera, se- *Simile a*
um, resina, omnisq; fluxilis materia hibernis men- *te fluxili.*
ibus indurescit, minusq; cedit tractantis fingentis-
que articulis: sic frigido statu cæli humores ægre li-
quescunt, ac dissoluuntur: argumento quod hyema-
i tempore minus sudoris erumpat. Quapropter quæ *Simile a*
vehementer abstergent, ac meatus expediunt, ex- *defricandis*
hibere conuenit. Non secus enim humorum sordes *doliis.*
ac strigmenta huiusmodi corporibus inhærescunt,
quam fex aut amurca doliis, quæ aqua salsa, vel mu-
ria macerari postulant, ac scopis defricari, quo nite-
scant, omnisq. odor quo sunt imbuta, aboleatur. A-
ioqui quidquid in illis reconditur, vitiatur, atq. ace-
scit. Quo mihi rectissime dixisse visus est Hippocra- *Lib. 2.*
tes: Impura corpora quãto magis nutrias, tãto magis *Apho. 10.*
lædes. Putrescit enim alimentum, ac corrumpitur

vitiosis humorib. admixtum, eoq. fit vt diutius cum malo luctentur, aut si quando medici industria, aut naturæ virib. morbus mitescere cœperit, oborta leuissima occasione, recrudescit, ac redintegratur. Noua siquidem, recensq; corruptio ac putredo corpori inducitur, quã comitatur fœdus odor & graueolentia, quã etiã ex halitu percipimus, quæ per corpus late diffusa spiritus vitiat, calorẽq; natiuũ, quod perspiratio inhibeatur, extinguit. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Si qua vestigia, vllæq; reliquiæ in corpore resideant, morbos recidiuos excitari, febresque reaccendi: neque enim alimentum in corpus assumptũ vires auget, sed praui succi admixtione corrumpitur, morboq; dat incrementum, quod in quartana, nothisq. ac spuriis tertianis perspicimus, cum Medico non acquiescunt, nec commoda victus ratione vtuntur. Intermittuntur tamen hæ febres, præbentq; inducias, quia extra venas humor consistit, atque a corde est remotior. In continuis autem febribus indesinenter affligi homines contingit, ob acres mordacesque fumos inflammati sanguinis, bilisq. accensæ intra capacitates ductusq. venarum, qui cum non habeant liberum exitum ac perspiratum, e directo cor atq. hepar feriunt, suaq. putredine ex oppilatione coorta, inclementius infestant, quam si foras extraque venas effundi contingat. Siquidem cum magna sit humorum copia, ac putredo vehemens, magnaq. huius ad putrefactionem proportio (sanguis enim ex calidi & humidi qualitate promptius putredinem concipit) fit vt continenter hæ febres sæuiant, ac celerrime ad statum properẽt. Vnde Hippocrates morbos vltra decimum quartum diem non produci, asserit: nonnunquam vero, vbi materia furiosa est, ac turgescit, quinto die, septimo, nono, vel vndecimo terminari. Cõtrario modo se habent causæ febrium quæ per circuitus statisq. vicibus inuadunt

Lib. 2. Aphor. 12.

Vnde febrium induciæ.

Sanguis putredini obnoxius.

Lib. 2. Aphor. 23.

cadunt ex vi quadam & qualitate humori ingenita, lociq; ac temporis ratione, qua fit vt intermisse accessum faciant, vt anticipent, vt segnius seriusq; moueantur, vt instabiles sint atq; inconstantes, vt paroxysmus longius protrahatur. Anticipant autē accessiones, atq; inualescunt, vbi humorem augeri cōtingit, atq; ardentius inflammari, aut vbi aliquis error commissus est, aut in cibo potuq; aliqua subest intemperantia. Cunctantius vero, tardiusq; inuadit atque insultus mitescit, cum materia minuitur, discussaq; oppilatione ac putredine, sensim oppilatio sopitur, ac consilescit. Cum autem humor alter alterius naturam asciscit, aut locum demutat, vel alterius commistione confunditur, nullo ordine, modoq; instabili circuitus procedūt, nec vllum certum obseruant accedendi modum. Longam accessionem facit humor vaporq; copiosus, ac late per corpus effusus, crassus deniq; ac viscosus. Siquidem vt ligna humida ac virentia non nisi longo tempore inflammari consumique possunt: vtq; caro bubula præsertim vetus & annosa diu elixari postulat: ita humor viscosus diutius macerari debet, ac cōcoctione mollescere, fieriq; fluxilis, quo excretioni reddatur idoneus. Cæterum cum paulo ante demonstratum sit, humores vbi extra venas putrescunt, atq; in quauis corporis parte inflammantur, intermittentes, quęq; respirandi spacia concedūt, febres excitare: eosdem plerūq; obseruamus cōtinuos motus ciere, tametsi extra venas cōstituti sint, cum copiæ, tum ferocitatis ratione. Quod ipsum in partibus, φλεγμονῇ, hoc est, inflammatione obsessis, in Carbunculo, in bubonibus, omniq; apostemate contagioso ac pestilenti perspicere licet, in quibus febris accenditur non intermittens, sed cōtinua, tametsi virus extra venas eruptionē fecerit, atq; a corde sit remotius. Vis enim pestifera ac venenata ad cor penetrat, partesq; prin-

Anticipantes febres.

Retardantes febres.

Instabiles & errabundæ febres.

Longa febres.

Simile a virentibus lignis & annosa carne.

Intermittentes febres.

Carbunculi extra corpus febres excitant continuam.

cipes infeſtat,ac ſpiritus cum naturales, tum vitales inficit. Quo fit vt huiuſmodi morbi etiam inter acutos referantur,quod celeriter ad ſtatum properant, ſubitaq; fiat vel ad mortem,vel ad ſanitatem mutatio. Simile enim quiddam illis corporibus euenit, quod vrbi obſeſſæ, quæ tam acriter ab hoſtibus oppugnatur,ac machinis tormentisq; bellicis nulla intermiſſione concutitur,vt nō videatur diutius poſſe ſubſiſtere,hoſtiumq; violentas impreſſiones perferre,adeo vt ſingulis momentis opprimēda videatur, niſi bombardis ac catapultis viriliter ſe hoſti opponat,vel eruptione facta illum propulſare ac cōficere pergat: nam deditione ſalutē vitamq; paciſci, quod hi faciunt qui vel hoſti,vel morbo ſegniter obſiſtūt, ingeneroſum eſt,ac plerumq; damno coniunctum, cum plerumque victores pactis ſtare non ſoleant, fidemque fallere: Sic in morbis acutis vſuuenire ſolet,vt ægroti violentiam morbi non ſuſtineant, vltraque dies quatuordecim vel citra eos vitam prorogare nequeant,niſi natura validam fortemque ſe præbeat,atque artis Medicæ præſidio acriter morbo obſiſtat, depulſoque ac confecto hoſte victoria potiatur; qua adepta,ægre quidem vires colligit, atq; ob vim illatam non confeſtim conualeſcit, ſed inſtaurare vires pergit, atque vt conquaſſata conuulſaque mœnia ac propugnacula,erigere.

Simile ab vrbe obſeſſa deſumptum.

Vt hoſtiū, ita morborum inſultus propulſandus.

A morbo vires inſtaurāda.

De iis qui ſubducto lecto, ſomnoq; oppreſſi ambulant, ac perreptant culmina,ædiumq; tabulata ,multaque perficiunt dormitantes,quæ vigilantibus acceſſu aditúq; ſunt difficillima,quæq; ſumma cura perficere præſtareq; nequeant.

CAP. V.

CONtingit nonnullos in florenti equidem, viuidaq; ætate(nam ſeniculi vtpote ſpiritu vitali vel extincto,vel flaccido tale quiddā moliri nequeunt, vt qui etiam in Genialis thori aſcenſu ſegnes ſunt ac tardiuſculi)intēpeſta nocte, vel antelucano , exilire,

ac lecto

ac lecto se subducere, quæq; accessu adituq; vigilantibus sunt difficillima perficere, eaq; tam inoffensè peragere, vt nemini non spectantiū admirationem stuporemq; incutiant: Quod si illos nō interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim se denuo in lectū referūt. Cæterū cum ista obeunt, si illos nota agnitaq; voce, aut eo nomine, quo Christianismo sunt insigniti, ac baptismo initiati, compellare pergas, ex cōsternatione, incussoq; terrore, ac perturbatione decidunt, dissipatis scilicet spiritibus, discussaq; vi ac facultate naturali, qua illa perfecerunt; itaq; permittendi sunt suo motu ferri, atque in priores sedes se sponte recipere. Qui vero Incubo opprimuntur, nocturnisq; suppressionib. fatigantur, quod fit vbi cordi ac cerebro fuliginosi densiq; spiritus incumbunt, vellicari debent proprioq; nomine excitari, confestim enim, etsi nō magnopere vocem intendas, sibi restituūtur, atq; ad se redeūt, discussis scilicet fumis, ac subsidente sanguine, qui per riuos, ductusq; venarū diffunditur. Magna autē ex parte hic affectus ineunte vere illos corripit, qui assidue ventriculi cruditate laborāt, quiq; frequētius in dorsum, ac resupini decumbūt. Quo fit vt patulis oculis atq; inconniuētibus, apertoq; ore atq; hiante, magno valetudinis incōmodo somnū capiant. Subito enim velut graui ingruente mole eam angustiā percipiūt, vt suppressa voce suspiria gemitusq; plorabundos edant, qui tamen, vbi quis inditū illis nomen inclamat, ocyus se in latus deuoluūt, illasq; striges ac Lemures, quibus se opprimi imaginātur, excutiunt. Contrario modo afficiuntur nostri Ambulones: Illi siquidem clausis oculis in tenebris dimicant, ac strepitu tumultuque omnia cōplent, nonnunquam silentes sursum deorsumq; rapiūtur, ac nullo fulti adminiculo summa tectorū fastigia ascensu superant. Quæ ab iis fieri persuasum habeo, ex sanguine turgido ac spumāti, tum

Ambulare ac vociferari in somno vnde eueniat.

Ambulones noctur ni non appellandi proprio nomine.

Incubus. De maere.

Decubitus in dorsum noxius.

æstuoso feruidoq; spiritu, quæ in mentis sedem delata animæ vim ac facultatem qua functiones suas perficit, partesq; instrumentarias ad actiones impellit, agitant, atq; ad huiusmodi motus effectusq; concitant. Quo fit vt corpus spiritus animalis impulsu, qui neruorũ ac musculorum robur, hoc est, sentiendi mouendiq; munus in cerebro cõtinet, ac tuetur, in sublime feratur eiusq; vi etiam per somnũ ad tales actiones incitetur. Sunt autem istiusmodi conditionis homines raro laxoque corporis contextu, ac molis exiguæ, sed magna spiritus agilitate, animoq; feruido: Vnde euenit, vt si vel extremis manuũ pedumq; articulis prehendãt aliquid, se librent ac fulciant contactisq; tabulatis adhærescãt. Simile enim quiddam iis corporibus accidit, quod turbinatis illis doliis, quæ apud Belgas Oceani ostiis iniiciũtur, quo nautæ fidam stationem, tutumq; portũ consequantur, ac loca vadosa, scopulosq; latentes declinent. Illa siquidem licet ferreis laminis obducta sint, cathenisq; reuincta, ac ponderoso ingentiq; saxo alligata: fluitant tamen, ac mari innatant, nec nisi dehiscant, in imum deuoluuntur: quoniam spiritu, ac flatibus, aereq; copioso, adhibitis in eũ vsum follibus, oppleta sunt. Sic isti quoniã flatibus turgescunt, ac spiritu aereo implentur, in sublime rapiuntur, ac suspenso, leniq; gradu vt limaces, ac cochleæ, quæ cum oculis carent, protensis cornibus prætentãt iter, editissima quæq; perreptant, nocturnasq; ambulationes perficiunt. Quod vero inoffense nulloq; corporis incommodo ista peragant, nec labi contingat, aut in præceps agi, eo fit quod sensim ac nullo metu, nullaque trepidatione, aut discriminis respectu ista aggrediantur, quæ plerumq; vigiles a rebus anxiis ac periculosis vel auocare solent, vel deterrere. Siquidem nõ alia ratione hæc attentare solẽt, quam ebrii ac mente capti, qui inconsulte, magnaq; temeritate atque audacia,

Feruidus spiritus causa motus in somno.

Simile a marinis doliis.

Simile a limacibus corniculatis.

audacia, pericula quæq; aggredi non metuunt, quib. si postridie, aut vbi mente constare cœperint, in memoriam reuoces, quid egerint, quantaq; discrimina subierint: omnia prorsus excidisse sibi ingenue fatentur, totoq; corpore horrescũt, cum ab aliis, quib. se periculis obiecerint, quasve tragœdias atq; intẽperies excitarint, referri audiũt. Quod si huiusmodi corporibus humores minus exæstuant, minorq; sit spirituum ardor atq; agitatio, vociferari tantum illos ac subsilire contingit, sed lecto, spondæque inhęrere: neq; enim tam validi sunt, tamq; violenti spiritus, vt subtollere corpus possint. Cuicumq; enim, Hippocrate teste, cerebrum incalescit, quod biliosis fit, non pituitosis, hi noctu clamitant, ac tumultuantur, præsertim si tumultuose ac feruide sua negocia, actionesq; diurnas perficiunt, rerumq. suarum satagunt. Vt sunt Ardeliones quidam, hoc est, homines inquieti ac iactabundi, qui omnibus se negociis ingerunt, atq. vltro citroq. discursant, mirisq. vtuntur gestibus, quos etiam ex oculis deprehendere licet, ex vultu, incessu, vestitu, totoque corporis habitu, quorũ singula variis modis componunt, atq. immutant, aliamq. personam subinde sibi ascisc ũt, nempe vel histrionis, vel palæstritæ, aut deniq. agyrtæ, hoc est, circumforanei circulatoris, qui ad nugas plebem conuocat. Quo fit vt in somno exiliant, ac plausum strepitumque excitent ob simulacra quæ sensui occurrunt quæq. voluntati atque actionibus diurnis correspondent. Sic singuli nostrûm, cum interdiu intente aliquid agimus, serioque tractamus, earum rerum species ac spectra noctu animo obuersantur, vocesque clamosas ac turbulentas extorquẽt. Quod Lucretius hoc carmine expressit:

Lib. de Comit. morb.

Ardelio Tant a faire.

Homines interdiu inquieti, noctu clamosi sunt.

In somnis eadem plerosque videmus obire:
Causidicos causas agere, & componere leges,
Induperatores pugnare, ac prœlia obire,

Lib. 4.

Nautas contractum cum ventis degere bellum.
Et quo quisq; fere, studio defunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare vrgereq; solent, inclinato iam die in cerebrum assiliunt, nocturnasq; intemperies excitant, aut saltem mentem iis occupatam detinent, vt somnus non sit placidus, sed obiectis imaginibus identidem interrumpatur.

Ex his qui submersi sunt, virorum cadauera supina: feminarum vero prona fluitare, exemptoq; pulmone non emergere.

CAP. VI.

Lib. 7. cap. 17. COmpertum est apud Belgas, quod Plinius etiam testatur, corpora virorũ, vbi submersa sunt, supina, atq; erecta in cælũ facie, mulierum vero prona, vultuq; in fundũ inclinato, fluitare. Quo natura creditur pudori sexus consuluisse, ne ea in conspectum venirent, oculisq; hominũ exhiberẽtur, quæ decentius obteguntur. Mihi vero ea excogitata est ratio, quod mulier ventricosa sit, protensoq; vtero, ac cõceptacula laxiora obtineat, magisq; patentia, aluũ, intestina, meatus vrinarios, vbera fungosa ac prætumida, quæ quoniã vbertim atq; affluenter humore implentur, degrauari ventrẽ pondere atq aquarum distentione contingit, deorsumq. ferri. Quod ipsum in vtriculis ac vasculis perspicimus obturatis, quorũ pars quæ aerem continet, sublimis existit: quæ humorem, subsidit, ac deorsum voluitur. Idipsum & in ouo animaduertere licet, quod salsugini iniectũ fluitat quidẽ, sed pars cui pondus inest, premitur ac subsidit; pars aere oppleta, illa scilicet quæ rupto putamine lacunã exhibet, vbi peruetusta sunt ac subolida, eminet, sursumque nititur. Quod nisi capaciores meatus ac conceptacula ampliora huic sexui natura indidisset, qua, cedo, ratione ac modo concubitus

Simile ab vtriculis fluitantibus.

Ouum & ambra salsugini immissa fluitant.

perfici posset? Quid conceptui ac gestationi, qua tacitis auctibus intumescit vterus, atq. incrementum capessit fœtus, esset adiumento? Quid laborioso anxioq. partui, quo membra distendi debent ac dilatari, vt eniti possit clementius, adminicularetur? Quid deniq. cōferret infantis nutritioni? nisi vterus, eiusq. fauces ac vestibulū ad eum modum essent constituta, nisi nitidæ, tamq. decorè protuberātes mammillæ, quæ tanta lactis vbertate scatent, ad eum vsum essent accommodæ? Cum itaq. mulier omnes sinus ac cauitates ampliores habeat, multumq. humoris imbibat, necesse est vt ea corporis pars subsidat, ac deuexa constituatur quæ plus aquæ concipit. Vir autem astricta habet ilia, meatus vrinarios angustos: argumento quod mulier magis calculo periclitetur, aqualiculū minus protensum, coxendicis ossa valida ac ponderosa, armos robustos, scapulas amplas, dorsi spinam cum vertebrarū connexu firmā, pulmonem fistulosum ac prælargū, ex quo viris vox grauis & sonora, feminę ob pectoris angustiam exilis & gracilis. Quæ omnia indubie efficiūt, vt cadauera virorum in dorsum, mulierū in ventrem innatēt. Siquidē natura cōparatum est, vt graue quodq; deorsum, sursum autē leue feratur. In quam causam etiam referendū censeo, quod aqua suffocati nō confestim emergūt. Siquidem cum corpus vndiq; humore oppleri contingat, atque aquarum pondere degrauari, sursum eniti nequit, quandoquidem nihil aeris in se continet, omnisque spiritus per aquæ gurgitem excussus est, atque euanuit. Intra septimi vero diei, aut noni spaciū corpus diffluit, soluitur, ac tabescit, multumq; aeris pulmo concipit. Atq; hinc est, quod nostrates plebeii dictitare soleāt: Nono die rupto felle emersurū, nō quod folliculus fellis disrumpatur, sed quod ex eo, reliquisq; conceptaculis vuidis, atq; aquæ madore flaccidis, humores effluant. Quo fit, vt corpus

Mulier viro patentiores habet meatus.

Cur vox viris robusta, fœminis exilis.

Qui statim non emergant submersi.

Quoto die submersi emergant.

attenuata carne fluidum efficiatur, ac pulmo spongiæ instar fistulosus, concepto copioso aere, cadauer subducit, auræq. restituit; hoc siquidem viscus aquæ innatantes fulcit ac librat, & quo quisq. illud habet amplissimū, multisq. foraminib. peruiū atq. implicitū, quo diutius anhelitū cohibere potest, fundoq longiori spacio inhærere. Sic enarrantem audiui D. Vesaliū excellentis ingenii, summæque eruditionis virū, Maurū quendā vrinatorem, Ferrariā ex triremi adductū, qui vnus longius producebat vocē, ac cōtinuo clamore, absque respiratione, insistebat diutius, quā quatuor robustissimi pugiles: Idē rursus cohibito suppressoq. spiritu ac naribus, oreq. occluso absq. vlla halitus animæq. reductione, cum illis certabat. Quo naturæ munere hoc erat consecutus, vt semel atq. iterū captus, elapsus sit, mergoq. aui similis, intima maris per semihoræ spacium penetrans, captiuitatis iugum morte acerbius excussit Hoc itaq. commodi cuique præstant ampli capacesq. pulmones, vt celeriter iter conficiat, vt natandi peritus, diutius aquis incumbat, vt in fluenta delapsus, minus cito demergatur, vtque aquis suffocatus post paucos dies emergat. Quod si mortuo hi spirandi folles eximantur, quod piratas quosdam factitasse audio, fundo inhæret, nec vnquam sursum nititur, quod spiritus, aerisque adminiculo destituatur.

Memorabile de Mauro.

Pulmo prælargus quid commodi afferat.

Submersorum corpora vbi emergunt, atq. in conspectum producuntur, tum eorum qui interempti, confossiq. sunt, præsentibus amicis, aut eo qui interitus causa illis extitit, e naribus, aliaue corporis parte sanguinem profundere.

CAP. VII.

CVm multa sint in rerum natura quę nobis admirationē, stuporemq incutiāt: tū illud inter præcipua referendū censeo: quod sanguis ex vulnere interempti profluat præsente illo qui id inflixit, eiusq. facinoris est conscius: & quod demersorū cadauera

Sanguinē mortuis profluere.

aquis

aquis exempta, ex aliqua corporis parte ſanguinem profundant, ſi præſto ſit amicorum aliquis, plerumq. tam rubrum ac floridũ, quaſi facultates, ſpiritusq. vitales, qui humores agitant, nõdum eſſent ſopiti. Nã id obſeruatum eſt a Magiſtratu, præfectoque totius Belgicæ, qui corporibus, quocunq. fati genere exanimantur, adeſſe ſolent, eaq. conſpectare propius, priuſquam ſepulchro inferantur. Qua autem ratione hæc fiant, non promptũ eſt cuiuis expedire. Scio equidem mortuis ad tempus vim vegetãtem ineſſe, qua crines, vngueſq. ſuccreſcũt, humore inſito calori externo ſuppeditante alimentum. Sic ſtirpes fruticeſq. amputatæ, aliquot dierum ſpatio frondeſcunt, ac floſculos proferunt, ſi irrigari, foueriq. aqua contingat. Subeſt enim, inſitaq. eſt vis quædã naturalis cauliculis, quam a radice ſunt conſequutæ, quę vbi euanuit, areſcunt folia floreſq. decidunt. Sic fieri poteſt, vt ſanguis qui in venis delituit, agitato motoq. corpore erũpat. Videmus enim tales a baiulis ac vectoribus in terrã ſubduci, ac modo pronos, modo ſupinos conſtitui, ſurſumq. ac deorſum deuolui Quo fit vt venarũ ora reſerentur ac dehiſcãt, tum ſanguis qui nondum genuinã naturam, aut colorem exuit, e corpore profluat. In his autem qui iampridẽ exanimati ſunt, ac ſerius reperti, non ſanguis rubicundus, ſed cruenta quædã ſanies ex vulnere defoſſi diſtillat. Si vero caſu vel ruina, vel deniq. oppreſſi ſunt, parte qua meatus corporis pateſcunt, ſanguinolentus liquor emanat, nempe aut per os, nares, oculos, aures, infernaſq ſedes. Sic plerumq. videmus ex fluido laxoq. cadauere, vbi duobus tribuſue diebus ſeruatur inſepultum, ſanguine cõmixtum liquorem profluere, cum veſpillones crebro motu, atq. agitatione feretrũ ex humeris geſtant. Boues quoq. ac tauri poſt lanienam laquearibus affixi, ſolum ac pauimentum ſanguinis ſtillicidio cruentant. Quamobrem cõiicio

Succiſæ ſtirpes ad tẽpus germinantes.

Sanguis homini ex consternatione subito erūpit.

ex simili causa iam memorata proficisci. Cæterum illud mihi vero magis consentaneum videtur, Amicis, aut illi qui facinus admisit, conspecto cadauere ex subita cōsternatione sanguinem ex naribus erūpere, quod facultates naturales, ac mentem vehementer concuti ac percelli contingat, humoresq. nō consistere, sed vltro citroq. commeare. Illos siquidē varie affici videmus, nec lingua menteq. constare, ac modo rubore suffundi, modo expallescere, metuque contremiscere. qua perturbatione efficitur, vt ex cōtinenti intuitu sanguis vel inuitis scaturire incipiat. Quod ipsum plerisq. etiā vsuuenire perspicimus, vbi inopinato oculis mentiq. acerba quædā obiiciuntur aut funesta quædā imaginatione concipiunt. Quod si quis statuat propinquos, ac sanguine coniunctos sympathia quadam, hoc est, mutuo naturæ consensu sanguinem elicere: facinorosum ac patrati sceleris reum antipathia, ac dissensione, tacitaq. discordia id ipsum efficere: non futurus sum in ea re cōtentiosus.

Referuescit sanguis mortuis.

Hoc tamē minus grauate sum admissurus, sanguinē ex plaga exprimi, tametsi obligata, obductaq. sit, ac fasciis deuincta, si ille qui facinus admisit, ex aduerso cōstituatur. Tanta enim, ac tam valida latentis naturę vis atq. imaginatio, modo aliquid vitę supersit, aut corpus mortuum incalescat, vt sanguis ebullire, accensaq. bile efferuescere incipiat.

De infantium recens natorum galeis, seu tenui molliq. membrana qua facies tanquam larua, aut personato tegmine obducta, ad primum lucis intuitum se spectandam exhibet, Helm *vulgo vocant.*

CAP. VIII.

Anilis opinio de infantium galea.

INoleuit absurda quædam persuasio, eaq. non soli imperitæ rudiq. plebi, sed magnæ existimationis primiq. nominis aliquot medicis imponit, plerosq. infantes non absq. boni alicuius, maliq. ominis præsagio in lucem prodire, capite galea obducto: cum ignorent

ignorent hoc omnibus commune esse, fœtumq. his membranis in vtero muniri. Tria siquidem sunt inuolucra seu mēbranæ, quibus in materni vteri latebris fœtus obtegitur: Exterior, Græce χορίον, Latine Secundæ, dicitur; quod statim a partu prodeat: Subsunt huic duæ aliæ mēbranę, quarū prior a figura farciminis Allantoides appellatur, ex femineo semine generata, quæ capiti, clunibus, ac pedibus obtenditur, partibusq. eminentib. incumbit, cuius vsus est vt infantuli efformati vrinam excipiat. Postrema, tenuissima est membrana ac pellicula, quæ sudorē vaporemq. emanātem a maturescente fœtu absorbet, eumq. orbiculatim ambit ac complectitur, Amnios, hoc est, a mollitie ac teneritate agnina dicta: Quæ munimenta ac gestationis præsidia prouida natura excogitauit ac mollita est, ne attritu aliquid incommodi patiatur infans, eumq. allidi contingat. Harū postremæ cum infante nonnunquā prosiliunt, partibus ad quas tuēdas sunt destinatæ, affixę, præsertim cum panduntur portę, ac mulieris pudenda, partesq. genitales laxæ sunt, atq in enitendo affatim dehiscunt. Quod si ægre, magnoq. conatu ac molimine infans ex huiusmodi angustiis eluctetur, ipsaq. mulier stricti oris sit atq. anguste constituta, hærent illæ mēbranę in mediis spatiis, illasq. exuuias abstergi cō tingit, non secus, quam pelliculam in fronte, aliaque corporis parte, extimā cutem atterimus, vbi per angustam rimam, arctumque foramen sumus elapsuri. Illud itaq. velamen quo facies obducitur, Galeā esse aniculæ statuunt, qua de multa nugantur, ac puerperis spem, metumq. incutiunt. Si enim nigricanti sit colore ea membrana, tanquam ex tripode pronunciant deliræ ignaræq. mentes vatum, multa infantibus futura infesta, multaq. sinistra iis impendere, ac spectris strigibusq. fore obnoxios, deniq. insomniis nocturnaq. inquietudine diuexādos, nisi hæc cōmi-

Tres membranæ infantem muniunt.

Quando infans galeā proferre videtur.

Nigrū tegmen infantis quid designet.

nuta potui exhibeatur, quod, me repugnãte, magno tenellæ ætatis incõmodo quosdam factitasse memini. Quod si rubicundum sit gestamen aut pellicula quæ vertici inhæret, capitiq. affixa est, egregium illũ fore vaticinantur, magnaq. dexteritate ac successu omnia effecturum. Quę superstitiosa, anilisq. opinio etiam veteribus insita erat. Refert enim Ælius Lampridius in vita Antonini Diadumeni, cui caput diademate, sertoq. tenui redimitũ erat, Solere pueros in ipsis vitæ auspiciis, pileo naturali insigniri, quod obstetrices rapiunt ac credulis aduocatis vendunt. siquidem Causidici se illo adiuuari persuasum habebant. Cæterum cum membranæ istæ, aliæ aliis coloribus conspici soleant, non alio id referendũ censeo, quam ad circumfusos qui vtero innatant, humores. Ex illis enim coloris varietatẽ sibi adsciscunt. Cum itaq sordida quadã illuuie, ac vitiosa vligine vulua imbuta est, quę cũ vtriusq. semine coalescit, fusco colore membrana existit, cutisque infantis fuliginoso vndiq. colore suffusa est. Si vero sanguis, semenque syncerum sit, ac defecatũ, nulliq vitio obnoxium, rubescit tegmen atq. infantulo suauis color subest, ac floridus. Nec solum huiusmodi membranæ coloris, sed etiam formæ figuræq. diuersitatem concipiunt, vel ex interno externoq. affectu, vel ab iis quæ oculis mentiq obiiciuntur. Siquidem cum virorum pleriq. tam sint salaces, auidiq. voluptatis, vt nullo delectu, nullaq. habita menstrui decursus ratione, mulierem subigere satagant: fit nonnunquã, vt cũ triduo, pauloq. minus menses defluxerint, atque vnus aut alter dies purgationi restet, interpellari legitimum profluuii tempus contingat, ac nõnullam menstrui excrementi portionem cohiberi, intempestiuo quidẽ congressu, sed qui conceptum nonnunquam perficiat. Cum itaq mulier, dum generationi insistit, reique Venereæ incumbit, nondum constitisse menses

Rubicũdũ infantisve lamẽ quid portendat.

Antonin⁹ diademate insignitus.

Causidicorũ superstitio in cõseruandis infantiũ galeis.

fit

ſit conſcia,nec admiſſario ſubiiciendum corpus, humentibus adhuc,vdiſq. locis,tacite rubore ſuffunditur,ac ſanguinem oculis pro velamento obiicit: qui affectus cum in fœtum tranſeat, membranis illis varius color formaq. inducitur. Quæ res hoc quoque efficit,vt infantes ſint genis, bucciſq. rubentibus, ac colore roſeo. Quod tum demũ vſuuenire ſolet,cum grauidæ vel pudore afficiuntur, vel ſubiraſci ſolent, agitato a calore natiuo raptoq. in ſublime ſanguine. Nam quibus metus incutitur, aut inopinato expaueſcunt, illæ pallidum colorem inducunt,vultumq. tetricum ac ſubtriſtem affingunt fœtui. *Vnde formæ elegãtia aut turpitudo.*

Cur apud Belgas in fabis verſari dicantur, vacillantis parumq. firmi cerebri, vulgo In de boonen.

CAP. IX.

SI quando inferiores Germani aliquem parum firmi cerebri deſignant,aut alienatæ,emotæq. mentis, & qui in moribus, geſtibus, dictis, factiſq. atq. in omni vitæ actione deliranti apparet ſimilis, In fabis illum verſari dictitãt,adeo vt prouerbii ſpeciem ob tineat, Fabæ floreſcunt, In fabis oberrat: Quod vacillantis cerebri hominibus accommodari ſolet,quique rationis mentiſq. iudicio carent. Videmus enim pleroſq vernis menſibus, vbi culmi fabacei florere incipiunt,mente alienari,multaq. abſurda ac ridicula proferre,quibus nonnunquam ſic incrudeſcit delirium,vt vinculis coërcendi ſint. Siquidem ineunte vere humores reſtagnare incipiunt,denſiſq.fumis ac vaporibus cerebrum afficere: quos cum redolentes fabarum floſculi exacuunt,mentem corripi delirio, furiiſq. agitari contingit.Tametſi.n.ex fabarũ florib. iucundus ſuauiſq. odor emanat:cerebrum tamẽ afficit,uaporeq. graui etiam a longe imbuit, præſertim quibus id imbecille eſt atq.inualidũ, humoreq. bilioſo ac melancholico oppletum. Quo fit, vt eorum

Prouerbiũ In fabis oberrare.

Cur fabarum flores cerebro officiunt.

nonnulli inquieti sint ac palabundi, deniq clamosi, impenseq. loquaces: Alii taciturni ac cogitabundi:

Pet.Sat.3.

Obstipo capite, & figentes lumine terram
Murmura qui secum ac rabiosa silentia rodunt,
Atq; exporrecto trutinantur verba labello.

Et quemadmodum nonnulla fumos dissipant, quęq. cerebro infesta sunt discutiunt, atq animā languidā, spiritusq. sopitos erigunt, vt acetum, aqua rosacea, in qua caryophylli macerati sunt, panis recens vino odorifero imbutus, quæ tenuem gratamque auram expirant: Ita quædam dolores excitant, capitiq. grauedinem inferunt, vt allium, cæpe, porrum, sambucus, absinthium, ruta, abrotanum, multaq aromata, quæ fumidum grauemq. odorem exhalant, ac caput tentant, naresq. feriunt. Quod Hippocrates Aphorismo hoc indicauit, Suffitus aromatū muliebria ducit, qui ad alia multa etiam vtilis esset, nisi capiti grauedinem inferret. Omnia siquidem intense odorata capiti officiunt, ac calorem, humoremq. ad supernas partes rapiunt, etiam qui ex frigidis stirpibus euaporant odores, in iis præsertim qui extenuati sunt, exhaustoq. corpore. Illi enim nec eduliorū, carniumq. elixarum nidorem perferunt, atq. in animi deliquio defectuq. nihil narib. admoueri patiūtur, quod acris vibrantisq. sit naturæ, vt qui a crasso densoque aëre suffocari videantur, non secus, quam qui in cœnaculo vndiq. fumo oppleto desident, quibus anhelitus intercipitur ac cohibetur, nisi reseratis ostiis, apertisque fenestris serenum aërem admittāt, quo domus pspiretur, ac spiritus inoffense vltro citroq. permeare possit. A tenellis huiusmodi corpusculis diuersam conditionem sortiuntur paludū accolæ, quiq. sentinis exhauriendis, ac purgandis cloacis sunt destinati. Illi siquidem odoratissima quæq. respuunt, atque iis offenduntur. Sic Strabo refert, apud Sabæos ab odoribus stupefactos, bituminis suffitu, hirciq. incensa barba,

Quæ capiti dolorem inferant.

Lib.5. Aphor.28.

Exemplū a fumosis ædibus.

Lib.16.

barba, recreari. Cuius rei exemplum etiam edidit apud Antuerpianos rusticus quidam, qui cum in myropolion seu officinam aromaticam diuertisset, deliquio animi periclitari cœpit, confestim illi proximus admoto naribus fimo equino adhuc tepenti ac humido (nam illi assuetus erat) animam reuocauit. *Ridiculū de rustico quodam.*

Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius: Sunt enim inter hos qui contagia discutiant, morbisq. putridis obsistant. Obiter vnde manauit Prouerbium, Cornua inibi, eoq. loco aduri, vulgo Men branter hoornen.

CAP. X.

MVLTA sunt teterrimi odoris, quæ tamē corpori nullam noxā inferunt, nec vllam putredinem inducunt, imo affectibus quibusdam obsistunt, atq. aërem auramq. vitiosam ac turbidam discutiunt, vt sunt Castoreū galbanum, sagapenum, laserpitii fex, quæ Asa fœtida dicitur, anagyris herba, sulphur, pulvis bombardicus, corii cornuq. suffimen. Hæc siquidem horrido sunt grauiq. odore, sed nihil contagii adferunt, imo pestilentes auras, quasq. stagna paludesq., ac Camarinæ exhalant, mephites referiunt, reprimuntq. Quin & virgūculis suffitū λειποθυμίαν, animiq defectum excutiunt, qua ex vteri strangulatione corripi solent, vbi nubiles matureq. viro serius connubio destinantur. Fœdi itaq. odores qui ex cadaueribus, locisq. cœnosis ac stagnantibus emanant, corruptos, putridosq. morbos pariunt, atque aërem inficiunt, humidi calidiq ratione, non istorum effluxus atque euaporatio, quæ ad siccitatem deuergit. Hinc plebeii nostrates corii cornuq. prǫsegmina atq. ossa subuuida in ignem coniiciunt, eoq. nidore suas casas ac tuguria suffumigant, quo morborum contagia dispellant, ac se suasq., ædiculas a pestilenti aura tutas præstent. Atq. hinc manauit prouerbium, Cornua inibi aduri Quo designant loca peste morbisque contagiosis infecta euitanda. Non dissimile re-

Fœdi odores aliquā do vtiles.

Graues odores aliquādo pesti obsistere.

Cornua aduri prouerbium.

Res gesta apud Neruios.

medium diſcutiendæ peſtis adhibitum eſt ſuperioribus annis, cũ apud Neruios, quos Tornacẽſes modo vocant, morbus popularis crudeliter ſæuiret, totaq. vrbe graſſaretur. Milites ſiquidem præſidiarii, qui in arce excubias agebãt, machinas, tormentaq. bellica, puluere bombardico, non globis oppleta, vrbi obuerterunt, eaq. ſub diei, noctiſq. crepuſculũ incenſo funali explodi curabãt: quo effectũ eſt, vt ſonitu violento fumantiq. odore, aëris contagiũ diſcuteretur, ipſaq. Ciuitas a peſte facta ſit immunis, ac libera. Neque.n. minus præſentaneũ eſt hoc remediũ in diſſipandis nebulis, infectiq. aëris contagiis, quam quod Hippocratẽ factitaſſe legimus, extructis pyris, cõgeſtiſq. ſarmentis ac faſcibus, per cõpita ignes excitare.

Ignis aeris contagia diſsipat.

Digiti ſiniſtræ manus, qui infimo proximus eſt, præſtantia, qui poſtremo omnium morbo articulari, aut chiragra infeſtatur, & ſiquando affici contingat, non multo poſt mors imminet: Obiter quare præ cæteris auro deuinciri mereatur. CAP. XI.

HOc in confeſſo eſt apud Medicos, Quæcunq. corporis partes aliquo vitio morboq. tentantur, id effici vel affectu primario, vel per cõſenſum, ac lege conſortii, cũ non in ipſo membro morbus conſiſtat, ſed ab alio illi mali nõnihil infertur. Sic iuxta prouerbium, Aliquid mali propter vicinũ malũ. Natura tamen prouida ſemper partes principes munit ac tuetur, malumq. ad ignobiles deuoluit ac dirigit. Quod critice, natureq. impulſu fit, cũ humorũ morborũq. collectiões in remotiſſimas partes ꝓpellũtur. Quod ſi & morbus eiuſque ſymptoma, hoc eſt, affectus qui illi ſuccedit, validus, violentuſq. exiſtat, ac natura ſit imbecillior, quã vt illi poſſit obſiſtere, ſummiq. impetum ac ferociã pro ſuo arbitratu cohibere, in præcipuas partes humores decũbunt, quod in pulmonis inflãmatione, pleuritide, angina, lethargo, ac pleriſq.

Natura præcipuas partes a morbo tuetur.

acutis

acutis morbis perſpicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos a partibus robuſtis ad imbecilles propellit. Sic obſeruaui in Gallia Belgica complures chiragræ ac podagræ obnoxios, quibus omnes articuli acerbiſſimo dolore, tumoreque erant inflati, illo tanto ſiniſtræ manus digito illæſo, qui infimo proximus eſt. Is ſiquidem ob cordis vicinitatem, ac conſenſum, nihil ſenſit incommodi. Nec eſt quod ex hoc morbo quiſquam mortem extimeſcat (a cæteris enim ſunt immunes, modo ne ficoſi ſint ac venerea lue contaminati) niſi circa ſiniſtrum pectoris ſinum, cui cordis turbinatus mucro ſubeſt, humorum colluuies decumbat, digituſq. annularis nodoſus efficiatur, atque intumeſcat. Hæc ſiquidem vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labaſcit, omniſq. animi & corporis vis concidit. Hinc itaque mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro inſigniretur, taliq. geſtamine decorus eſſet, potius quam ceteri: quod tenuis quidam arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius exiſtimauit, a corde ad hunc digitum porrigatur, cuius motum in parturientibus ac delaſſatis, omnibuſque cordis affectibus indicis attactu manifeſte percipis. Nec ſane id cuiquam abſurdum videri debet, cum animi defectũ collapſos erigere ſoleam, vellicato hoc articulo, aurique cum momento croci, attritu; per hunc enim vis quædam refocillatrix, quæ illi inſita eſt, ad cor dimanat, vitæq. fontem, cui is digitus cõnexus implicitusque eſt, recreat. Quapropter præ cæteris illum honorem promeruit, auroq. decorandum cenſuit antiquitas. Huius quoq. dignitas quã a corde cõſequitur, hoc effecit, vt veteres medici, a quibus etiã nomen obtinuit, medicamenta ac potiones illo cõmiſcerent. Nihil.n. venenati vel extremis eius radicibus adhærere poteſt, quin homini infe-

Annularis.

Lib. 10. cap. 10.

Medicus digitus.

ſtum ſit, viruſq. cordi cõmunicetur. In indice quoq. veteres olim geſtaſſe annulos, pter alios Hieremias teſtatur: Sic. n. apud illũ expoſtulat cum rege Dñs; Etiã ſi Ieconias annulus fuerit in manu mea dextra, inde euellam illũ. Quo indicat, etiam ſi paulo ante apud me fuerit gratioſus, & amabilis, magnæq. æſtimationis ac pretii, adeo vt ſubinde illo oblectarer, vti ſpectabili annulo inſigni aliqua gemma decorato, iam gratiam fauoremque exuit, ac coram me deteſtabilis eſt ac deſpectus, quoniã ab integritate vitæ ad improbos mores delapſus ſit: quo argumento cuiq. teſtatum eſſe vult, nihil prodeſſe cuiquam ante actæ vitæ puritatem vbi ab ea deflexerit, atque ad deteriora ſit deuolutus: e diuerſo nulli officere veterem nequitiam, Ezechiele teſte, vbi relicta vita ſordida ac lutulenta, ad frugem ſe contulerit.

Hiere. 22.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap. 18.

Quædam ignem non concipiunt, flammisque inuicta ſunt. Et qua ratione id efficiant CAP. XII.

CONfecta vidimus, textaq. mantilia ex lini quodam genere incombuſtibili, quæ igni non cedũt, flammiſq. indomita ſunt: itaq. ſi quando ſordes cõtraxiſſe videntur, mundarique poſtulant, non ſmigmate aut ſapone, vlloq. lixiuio maculas eluunt, ſed iniecta igni flammeſcunt, non ſecus quam ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutæ, ac nitida candoriſq. eximii eximuntur. Naſcitur id genus in deſertis Indiæ, lociſque ſiticuloſis ac ſole torridis, in quibus ſtirpes quædam ex ſoli conditione, atq. aeris ambientis qualitate illam naturã aſciſcunt, qua fingi texique in lintea poſſint. Si enim in mari ac fluentis oſtracoderma, hoc eſt, cute teſtacea, ſolideſcere poſſint Cancri, paguri, locuſtæ, gammari, buccinæ, pectines, multaq. concharum genera, in quibus (vt Plinius ait) magna ludentis naturæ varietas, multæque figurarum colorumque differentiæ: ſi denique Coralli frutex in imo maris Liguſtici frondeſcit, mariq.

Lib. 9. cap. 33.

riq.

rique exemptus in lapidem induratur: nō cuiquam videri debet absimile vero, frutices quosdam ex loci cælique ardore eam naturam consequi, vt contusi, subactiq. fustibus, ac stipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim respuunt. Quis autem non miretur ex canabaceo frutice, ex vrticæ liniq. ac genistæ flagellis funes ac rudentes contexi, velaq. ac lintea confici? Cum enim lento sint tenacique vimine, in fila telasque attenuantur, vt etiam argenti auriq. bracteæ ac segmenta. Sic ex huiusmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt pleriq. nugantur) mantilia, mappęq. conficiuntur, vt ex bombyce, ac lanigeris arboribus serica, licet illis operosior cura adhibetur: rigescit enim materia, minusq. est tractabilis. Appellatur autem id genus lini Asbestinum, a similitudine & natura calcis, quod igni mundatur, nec absumitur, aut detrimentū patitur. Cui affinis est ἀμίαντος lapis alumini scissili, quod vulgo plumosum vocatur, similis, ex quo, Dioscoride teste, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammantur quidem, sed exempta splendescunt, nihilq. illis deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardescunt, vt nec postes, fores, lacunaria colore viridi imbuta, modo durior crusta iis obducatur, atq. alumen, plumbiq. albi cineres copiose pigmentis commisceantur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum densumq. fiat, atque ad ignem pluuiamque obdurescat. Cuius rei specimen edidit Archillaus Mithridatis prędectus in lignea turri, quam cum Sylla incendere tentaret, nihil profecit, coactusque est re infecta decedere, atque ab incepto desistere; cum alumine, quod vehementer astringit, omnia essent oblita. Sic C. Cæsaris irritus erat conatus, cum circa Padū Castello ignem admoueret ex Larigna materia cō-

Corallium ex mari Ligustico subducitur.

Ex herbis funes confici.

Amiātus Lib. 5. cap. 59. Volater Lib 22.

Alumen igni obsistit.

Viridi colore oblita serius ignescunt.

Vitruuius lib. 2. cap. 9. lib. 1. cap. 1.

ſtructo. Larix ſiquidem arbor Piceæ aſſimilis nec ignem aut flammam concipit, ac non ſolum a carie & teredine immunis eſt, ſed ne in carbones quidem reſoluitur, aut in cineres fatiſcit, ob ſoliditatem ac duritiem pluſquam corneam, quam ignis visſubire domareq. nequit. Tanti deniq. eſt ponderis, vt nõ fluitet, ſed confeſtim ſubſidat ac demergatur, more buxi, atq. ebeni quod voce gentilitia Guaiacum dicitur, lignum expugnandis ficis, morboque Gallico accõmodiſſimum. Mirari autem nõ immerito quiſquã poſſet, cur non ardeat atq. inflammeſcat, cum reſinam fundat mellei coloris. Quotquot enim reſinam picemq. exudant, citiſſime igni corripiuntur. Verũ id illi præſtat ſolida compactaq. durities, quæ nulla igni foraminum ſpacia exhibet, per quæ aduri accẽdiq. poſſit; quanquam Matthiolus aſſerat Laricem quæ circa Padum copioſe prodit, confeſtim flammam concipere.

Larix.

Pock-haut.

Calor natiuus hominis fouetur, augeſcitque animalculorum, præcipue autem infantium calore, ſi parti corporis inualidæ applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem ſolum adiuuat, ſed dolores quoſq. articulares ſedat. Inter catellos autem, qui id præſtant efficacius.

CAP. XIII.

DVo ſunt quæ corpus noſtrum fulciunt vitamq. conſeruant, ac tuentur; calor natiuus, & humor innati caloris ſubſtantia. quorũ alter alterius adminiculo opus habet, mutuaſq. operas expoſcunt. Humidum pabulum eſt, fomentumq. caloris; calor illi beneficio ac munere ſubſiſtit: quæ duo ſpiritu vndique perfuſa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffunduntur. His ſedulo proſpiciendũ eſt, curandumq. vt quam diutiſſime conſeruentur. Horum enim præſidio corpus deſtitutum, collabitur, omniſque vis ac facultas naturalis vergit ad interitum. Cæterum cum multa ſint circa hæc obſeruanda, eaque paſſim

Calore, humore, ſpiritu, corpus ſubſiſtit.

passim obuia existant apud Medicos; omissis superuacuis, ea tantū referam, quæ foris admota homini ad næc sunt adiumento. Inter ea quæ calorem augent, excitantq. ac dolores placant, catellos refero, non equidē omnes, sed hos præcipue, quib. color cutis cōcolor, nec tegmē multis diuersisq. maculis variegatū, q nō solum natiuū insitumq. calorē fouent, sed dolorificos affectus sedant Sic in Chiragra ac Podagra omniq. arthritide nihil p̄sentius ad cōsopiēdos mitigādosque cruciatus quālibet acerbos, quā huiusmodi catelli mēbris affectis adhibiti. Suaui.n. calentiq. effluxu natiuū hominis calorē languidū atq. euanescentē exsuscitant, ac fotu continuo, humorē qui dolores infert vel attractione ad se rapiūt eliciuntq; vel diaphoresi, hoc est, digerēti vi ac discussoria incī dunt, ac dissipant. videmus.n. illos vbi amoueri contingit, atq. aliquid iis laxamenti indulgere', fractis eneruatisq. esse articulis, atq. ægre pedibus insistere, maxima doloris parte in se trāslata Quod autē color cutis p omnia æqualis & cōcolor id potissimū efficiat, nec varius parē effectū obtineat, facit tēperamēti æqualitas, atq. vniformis calor. Discolor siquidem diuersusq. color indicat caloris humorisq. intemperiē, ac cōmixtionem. Vt enim insitio naturæ arborū correspondere debet: ita homini in fouendis membris æqualē p omnia, ac temperatū calorem coaptare cōuenit. Quamobrē si robur ac firmitatē ventriculo, vlliq. parti conciliare velis, necesse est naturale temperamentū tueri, nec calorem plus satis intendere, illiq. extraneū aut alienū inducere. Inter ea autem (vt Galenus ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus est vnà sic accubans, vt semper abdomen cōtingat. Sunt qui catellos, inquit, pingues in hunc vsum habeāt, neq. id in aduersa modo valetudine, verum etiā in prospera. Tales itaq. iis qui ob siccitatem quoque imbecillem ventriculum habent,

Catelli vniformis coloris.

Catelli membris admoti dolores mitigant.

Van eē der hare.

Simile ab insitione.

Thera. lib. 7.

sunt idonei, seruandumq. ante omnia est ne puellus humecta sit cute. Qui enim noctu sudore perfunduntur, refrigerant potius quam calefaciunt. Hanc quoq. commoditatem sibi adhiberi passus est Dauid effœtus ac frigescens, quem adolescentula mutuo cõplexu fouebat, non quidẽ concubitus, vt scriptura testatur, desiderio, sed pro membra illius destituta calore incalescerent.

3. Reg. 1. Dauid amplexu iuuenculæ incaluit.

Cur morbus Gallicus nunc, quam olim, mitior, minusque sæuiat, & in quos morbos degeneret.

CAP. XIIII.

Pocken Melaetsheyt. Ongansheit. Schoirbuyck.

TRes sunt morbi inter se affines & cognati, non tam lethales, quam fœdi & contagiosi, quorum alter in alterum transit, ac permutatur, Lues Venerea, seu morbus Gallicus, Elephantiasis seu vulgaris lepra, quæ in scrophis Grando dicitur, tum is qui Stomacacce & Scelotyrbe dicitur. Quorum genus icteria nigra. Hi superiorib. annis intolerandis modis homines excarnificabant: nunc prorsus mitescere cœperunt, minusque infesti sunt. fit id partim, quod medicorum opera, domita sit vis mali, humorumq. sæuitia mitigata, partim quod natura assuetudine ad dolores occalluit. Sic obseruaui nõnullos in florente feruidaq. ætate acerrime cruciari: eosdẽ, senescente atq. inclinata, mitius affligi. Vel enim deferuescit ardor & ebullitio, minorq. fit humorum concursus: vel natura spatio temporis assueta malo, velut domestico ac familiari, non amplius cũ illo luctatur; aut enim alitur vitiosis illis humoribus, aut non offenditur. Quemadmodum enim sues, vbi cœno inuoluuntur, aut cerdones, quiq. cloacas, ac foricas proluunt, graueolentiã non sentiunt: sic morbillosi saginantur sordibus. Et quoniã ad vitia morbosq. corporis, ne dicam animi, occalluerunt, detrimenta naturæ amplius non percipiunt. Ademit .n. illis sensum mali inueteratus, imisque medullis infi-

Morbi assuetudine mitescũt.

Simile a lutosis porcis & cerdonibus.

xus morbus. Inter initia vero, vbi inducitur corpori aliena qualitas, qua alterascit ac corrumpitur quæcunq. membra fluxiones acres & mordaces suscipiunt, dolore concitantur. At vbi morbus inoleuit, ac cum natura coaluit, non magnopere doloribus infestantur, quod inter se cōsentiant, atque humores corporis cōmercio, ac qua vtitur consuetudine, flaccescant, atq aliorum humorum mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua, diluantur. Semper tamen vestigia inhærescunt, veterisq. morbi reliquiæ relinquuntur, quæ si in pulmonem decumbunt, raucos illos esse, atq. anhelosos perspicis: Si in articulos, Podagræ ac Chiragræ; & quæ subinde recurrit, Ischiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficosi articulari morbo laborant: at non omnes podagrici aut coxendico cruciatu affecti, morbi Gallici labe imbuti sunt. Quod si in extimam cutem diffunditur humorum colluuies, scabra cute efficiuntur, ac corticosa, lychenibus, impetigine, mentagra ac porrigine, in facie deformati, non sine capillorū defluuio. Simile enim quiddā illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut salsugo, aliaq. inquinata eluuies affusa est. Vitiata enim radice folia decidunt, ac rami marcescunt: non tamen arbos a stirpe interit atque emoritur, sed elanguescit atq. ægre refocillatur.

Ficosi omnes podagrici, non e contra.

Simile a viciatis arboribus.

Qua ratione moribundi etiam constante adhuc mente raucum murmur edant, ac sonitum reciprocantem, quem Belgæ populari voce den rotel *vocant*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totoque septentrionalis plagæ tractu, morituri certa argumenta proferunt emigrandi, edito sonitu murmuloso, nec est qui absque huiusmodi indicio vitam non finiat. Siquidem imminente morte sonum edunt tanquam aquæ labentis per falebras, locaque anfractuosa atque incurua, murmur, aut qualem siphunculi ac fistulæ in aquæ ductibus sonitū excitant. Cum .n. vo-

Moribūdi qua ratione murmulosum sonum edant.

calem arteriam occludi contingat, ſpiritus qui confertim erumpere geſtit, nactus anguſtum meatum, collapſamq fiſtulam, gargariſmo quodam prodit, ac raucum per læuia murmur efficit, ſcatebriſq. arentes deſerit artus. Conglomeratus itaq. ſpiritus, ſpumaq. turgida commixtus, ſonitum excitat, reciprocanti maris æſtui aſſimilem. Quid ipſum in nõnullis etiã fit ob panniculos ac membranas in rugas cõtractas, ſic vt ſpiritus oblique ac ſinuoſo volumine decurrat. Hi autem qui valido ſunt vaſtoq corpore, & qui violenta morte pereunt, grauius reſonant, diutiuſq. cũ morte luctantur, ob humoris copiam, ac denſos craſſoſque ſpiritus. Iis vero qui extenuato ſunt corpore, ac lenta morte contabeſcunt, minus impetuoſe leniq. ſonitu fertur ſpiritus, ac ſenſim placideq. extinguuntur, ac quodam modo obdormiſcunt.

Qui placide, qui tumultuoſe extinguãtur.

Mortem hominis, rerumq; exiſtentium interitum eſſe contra naturam, parumq; appoſite naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus, vt mors non ſit formidanda, licet non ſine ratione omnes illam exhorreſcant.

CAP. XVI.

QVanquam ita natura compertum ſit, atq. hominis præuaricatio hoc ſit conſecuta ac promerita, vt ad interitum ſpectet, mortiq. ſit deſtinata: hoc tamen ratione euinci poſſe video, Mortem non eſſe ſecundum naturam illiq. prorſus aduerſam. Principio generi animantiũ omni hoc eſt a natura tributũ, vt ſe, vitam, corpuſq. tueatur, declinetque ea quæ illi nocitura videantur, atque omni cura incolumitati ſuæ proſpiciat, ſuæq. cõſeruationi inſiſtat. Quis eſt enim, qui non obſeruat, quanta cura, quantoq. ſtudio homines ductu rationis, brutæq. pecudes inſtinctu naturæ, ſe ab interitu vindicare tueriq. ſtudeant atq. enitantur? Omnes ſiquidem illum exhorreſcũt, nemo nõ ab illo ſe ſubducere tentat. Quandoqudẽ inuadẽte morte, natura extinguitur, eſſeq. deſinit.

Cic. lib. 1. Offic.

Nemo nõ mortis metu contremiſcit.

Sic

Sic Christus, qui commõstrare voluit insitam naturæ hominis imbecillitatem, vt a quo præter morbos & peccatũ, humani nihil alienũ erat, mortẽ exhorruit, illamq; deprecatus est. In Petro quoq; naturæ affectus, carnisq; infirmitas exprimitur, cum Christus ter stipulatus ab eo erga se amorem, erga vero gregẽ summam pascendi curam ac studiũ commonstrat quid illi impendeat, & quẽ expectet vitæ exitũ: Cum esses, inquit, iunior, ambulabas quocunq; libitum erat, & cingebas ipse te: verum vbi senueris, alius cinget te, & ducturus est quo nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atq; imbecillitatem, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamque admodum grauate adire velit, tametsi mens alacris est & prompta. Cum itaq; mors naturæ sit abolitio ac priuatio, quî statui possit, id esse naturæ consentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusq. naturæ adfert extinctionẽ? Scio equidem hoc promeruisse hominis prauitatẽ ac delictum, per quæ degerauit a sui dignitate & præstantia, suoq; opifici fuit inobsequiosus, dictoq; minus audiens, vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, siti conflictaretur, ac mentis inquietudine, postremo morte pœnas lueret. Verum has clades ac calamitates non naturæ vitium, sed peccati labes illi inuexit. A lapsu siquidem primi hominis omnia immutata sunt, versaq; in cõtrarium: sic sidera, morbi, elementa, dæmones, belluæ, homini minantur, illiq; infesta sunt. Quin & vniuersa creatura, hominis causa, vt Paulus ait, vanitati ac corruptioni subiecta est, omnisq rerum ordo ac series, mentesq; Angelicæ finem laborũ statui exoptant. Cæterum in tanta calamitate ac miseria constitutis, solatio est, mentesq; nostras erigit, alterius vitæ certissima spes, summaque in Christum fiducia, qui collapsam hominis naturã restaurat, pristinæq; integritati restituit, ac trepidationem me-

Ioan. 21.

Ioan. 22.

Peccatum morbos & mortẽ inuexit.

Rom. 8.

tumq; mortis animis nostris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac resurrectionis recordatio, quæ hoc effecit, vt hominē nō aboleri, sed mutari in melius credamus, mortemq; nō esse interitū, sed alterius vitæ vestibulū ac iauuā. Scimus enim, vt Paulus ait, tametsi terrenū nostrū domicilium huius tabernaculi destruendū sit, vt dissolui solet compages atq; ædiū cōtignatio, quod ædificiū habemus a Deo, domiciliū non manufactum, sed æternum in cælis, quod in hoc ipsum parauit, vt immortalitatis gloria per resurrectionē fruamur. Deus autē Spiritū suum pignoris loco, atq; arrhabonis vice nobis impertitus est, ac spē summamq; fiduciā rerum futurarum præsenti suo afflatu confirmat: quo vno certi reddimur, quod qui suscitauit atq; a morte erexit Dominū Iesum, nos quoq; suscitabit virtute ipsius, atq; efficiet communi resurrectionis gloria consortes.

Christi fiducia mortis metum homini adimit.

1. Cor 5.

Simile ab ædium cōtextu.

Galat. 4.

Coloss. 2.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obsistant ac medeantur.

CAP. XVII.

INoleuit consuetudo apud Germanos atque Aquiloni expositos Belgas, vt neminem propemodum sibi deuinctum cupiant, fidumq; amicū ac familiarē exoptent quā qui strenuū se potatorē præbeat, atq; impigre (vt Plautus ait) cloacā vino proluat. Quamobrem operæpretium me facturū sum arbitratus, si nonnulla quæ ebrietati obsistunt, referā: quo quisque sibi prospicere possit in eo certamine, vt aut vino nō succumbat, aut quā minimū offendatur. Principio nemo se inter initia plus satis facilem præbeat, promptumq; in exhauriendis exiccandisq. poculis, sed tergiuersetur, ac ciuiliter recuset, morbumque prætexat, ac valetudinē causetur, nonnunquā excogitādi sunt astus ac stratagemata, quo illos deludas, qui te sibi scopū præfixerunt quē feriant, tibiq; plus satis infesti sunt. Captanda interim occasio, qua

In Curcul.

Ebrietas vitanda.

aut te vt micturientẽ tacite ſubducas, aut paterã abduci cures, in eaq; re te callidum eſſe decet ac cautum, magnaq; dexteritate id perficere. Nam ſi deprehendi technam contingat, multò cumulatius, ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cæterum quiſq; pro inſita naturæ calliditate atq; aſtutia, varias comminiſci poteſt rationes ac modos, quibus poterit eluctari ac combibones fallere. Interim conſtituat ſibi quiſq; ante oculos huius illaudatæ conſuetudinis, erroriſq; inueterati præmia, perſpiciet luce clarius, quid noxæ, quidve detrimenti, cũ corpori, tũ animæ mentiq; inferat vini intemperantia. Primum enim Memoriam rem omnium pretioſiſſimã non ſolum labilem, fluxamq; facit; ſed prorſus obruit ac labefactat, oculos caliginoſos efficit, ac cæcutientes: genas pendulas; artus tremulos ac titubãtes. Multaq; alia incommoda immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodq; frigidum eſt vitium. Nec enim vinum (vt Galenus teſtatur) ſemper hominem excalefacit: ſed vbi plus bibitur, quam vinci poſſet, frigidos morbos parit. Extinguitur enim calor natiuus, ac ſuffocatur, non ſecus, quã ſi exiguæ imbecillæq; flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari viſum eſt, ne quis exiſtimaret anſam miniſtrare me, aut feneſtram cuiquam aperire ad nequitiam. Cum hoc potiſſimum ſit in votis, vt homines aut moderate bibere conſueſcant, aut ſi occaſio inciderit vt largius ſit bibendum (nam vt habet prouerbium, ſacra hæc aliter non cõſtant) ne deſint adminicula, quibus ebrietatem propulſare poſſint, inter quę amara refero, & quotquot humores aquoſos per vrinam expurgant. Hac enim ratione effici ſolet, vt alio quã ad caput fumi deferãtur, ac vinũ venas ſubire prohibeatur, exiccante etiam amarore humiditatem. Sic amygdala amara id efficaciter præſtant quina ſenave ante cœnam

Intemperantia vini memoria officit.

De temp. lib. 3.

Prouerbiũ cõuiuiale.

Amara ebrietati obſiſtunt.

assumpta. Persicorum quoq; nuclei parem cum iis effectum obtinent, & foliorum Persici arboris expressus succus ieiuno assumptus, cyathi mẽsura, qua facultate pollent & Absinthii Pontici dilutũ, ac nux muscata. Hæc .n. omnia meatus recludunt, ac peruios laxosq; efficiunt, quemadmodũ & olei ex oliuis expressi, aut sesami semine sextãs, hoc est, vnciæ duæ anteculano haustæ; lubricam siquidem redditaluũ, meatusq. vrinarios dilatat, sic vt loquor corpori non inhæreat, sed continẽter defluat, modo ne quis esculentis ventriculum plus satis oneret. Qui enim potationi insistere cogitur, parcius illũ cibo vti conuenit: quod si panis buccellã copioso melle imbutam deuoret, non incõsulte fecerit. Mel siquidem vini vim diluit, fumosq; acres ac mordaces retundit, atq. hebetat. His omnibus præfertur Brassica, Catoni ad fastidium vsq. nobilitata, quã vulgus Caulis nomine designat, quod nulla stirpium cole sit amplior. Huius cum plures sint differentiæ, illa ad discutiendam crapulam accommodatior, quæ plus cæteris rubescit, si ex cauliculis dentib. expressus succus deglutiatur, aut eadem cocta inter primæ mensæ edulia manducetur. qua tamen maritima, quæ Alpibus Zelandicis copiose innascitur, multo efficacior, tum Portulaca marina, qua in iis acetariis ac cõdimentis vtimur ad appetentiã acuendam. Potus enim, cibiq; auiditatẽ incitat irritatque, atque insita facultate ac viribus conficit. Quo fit vt nulli vinosi halitus vaporesque caput tentare possint, vt qui per aluum ductusque vrinarios expurgentur. Sunt huius generis pleraque alia, quæ temulentiæ aduersantur, ac ne quis ebrietati succumbat, muniunt: sed omnia referre lõgum esset. Cæterum si quem vino obrutum esse contingat, qui iis præsidiis nõ est instructus (nam vinum; vt Abacuc ait, sapientem decipit) illi succurrendum vomitu. Quod Sapiens etiam consulit: Si fueris ad in-

Cibus immodicus potoribus noxius.

Braßica obrietati obsistit.

Soldanella.

Cap. 2.
Eccle. 31.

ingluuiem coactus, subduc te, ac vomito. Postmodū testes, partesq; genitales aqua gelida macerari debent, madidoq; mantali, aut sudario inuolui: feminis vero vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confestim .n. auersis vaporibus, omnis vinolentia discutitur. Interim exhibenda acida ac subacerba, pomaq; succulenta ac vinosa. Cuius generis sunt Arancia malaq; Citria, cerasa, persica oxyacanthæ baccæ, omphaciū corna, quæq; infrigidantis reprimentisq; sunt naturæ, ac nonnullam incidendi abstergendiq; vim obtinent Tametsi .n. cesset, sopitaq; sit ebrietas vel vomitione, vel somno; caput tamen etiā postridie indolescit, ac fumis pertunditur. Quē affectum Festus Pompeius Helucū vocat. Quæ vox languidū sonat, semisomnū, atq; hesterno vino oscitantem. Tertullianus hanc vocē pro affectione vsurpat, qua procliues in somnum reddimur ex pridiana crapula, cū inquit: Hederæ vis ac natura est, caput ab heluco defensare, vi discussoria atq; exiccante, qua etiam a crapula tutos præstare creditur, foris capiti admota vel præsumptis acinis aliquot qui coloris crocei sunt.

Vomitus commoda.

Dolor capitis ex hesterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in discutienda ebrietate.

Intemperantia potus, quam cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVnt qui statuant, potu minus offendi homines quam cibo, si horū alter immoderatius, supraque naturæ vires ingestus sit. Quod ea Hippocratis sententia stabilire nituntur: Facilius est impleri potu, quā cibo: Qui toto cælo errare mihi videntur. Hoc siquidē ille indicat, humidū colligēdis restaurādisq. viribus potissimum remedium. Extenuatos enim citissime reficiunt liquida, quæ licet non similiter nutriant solidis alimentis; distributionis tamen celeritate illis longius præstant. Quamobrē verissima est, nec Hippocrati contraria Cornel. Celsi sententia: Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis est ni-

Lib. 2. aph. 11.

Humida & liquida citius alunt.

Lib. 1.

mia ſatietas.ſępe inutilis nimia abſtinentia. Quod ſiqua intemperantia ſubeſt, durior eſt in potione, quã eſca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimẽti, damniq; inferri corporibus, quã cibi ingluuie. Potus ſiquidem omnes meatus confeſtim penetrat, atq; incoctus venas ſubit, neruoſq; ac cerebrum tẽtat: Cibus vero in ventriculo hæret, dum concoctus eſt; qui ſi oneri eſt, minimo negotio vomitu excutitur: quod non æque naturæ procliue ac facile eſt in potu. argumento quod canes, feles, glires, ſorices, ſi veneno medicatas offas aut buccellas deuoraſſe cõtingat, irritata ad excretionẽ naturæ facultate, nulla moleſtia euomunt, quod in liquidis factu difficillimũ; quo fit vt venena in potu exhibita magis quã in eſculentis, ſint noxia: rapitur enim citiſſime in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrumpit, deſtruitq; maxime ſi ex vino propinetur. Interim cibus immodicus ſuffocationis periculum adfert, eoq; ventriculus adeo intumeſcit ac diſtenditur, vt diſrũpi videatur, præſertim iis qui difficile ad vomitũ incitantur. quocirca moderatio vtrobiq; laudẽ meretur. Cæterũ potione venenata nihil nocẽtius, modo ne quid pinguedinis ſubſit: Sic enim virus ſegnius in venas dimanat aut diffunditur, nec confeſtim vitalia corripit, citiuſq; vomitu excutitur. Ita ſi quando venenatis potionibus obſiſtendũ, butyrum, oleum ac pinguia quæq; exhibenda: minus enim adhæreſcit venenum, aut affingitur corpori, nec venarum conceptacula ſubit vel penetrat, deniq; incitata vomitione eueſtigio excutitur. qua ratione etiã ebrietati obſiſtũt, alioqui vbi diutius inhæſerit, partes internas exulcerat ac corroſione vitiat, ſibiq; ad cor, vitæ fontẽ patefacit aditum. Quocirca ab aſſumpto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitãda reprimẽtia, acida, acerba, ſtiptica, quæq; meatus occludũt ac conſtipant, præ cæteris autem ſomnus. Quemadmodum

Celſi locus explicatus.

Venena liquida nocentiſſima.

Pinguia venenis obſiſtunt.

modum enim qui peste corripiuntur, cũ somnolenti sint, si se somno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoq; in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tum virus prõptius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quo vigiles persistant, ne malũ intus grassetur, atq; ad partes principes deferatur. Quemadmodũ enim hostes minimo negotio, nullaq. propemodũ molestia vrbes ac propugnacula diripiunt ac diruunt, nullo obsistente, ac ciuibus seu excubitoribus vino somnoq. sepultis: ita corpus humanũ in morborum insultu, vel assumptis ebibitisq. venenatis potionibus, ægre subsistere potest atq. eluctari, quin opprimatur: cũ facultates ac potentiæ naturales oppresso sopitoq. somno corpore, segnes sint atq otiosæ, nec se ad expugnandũ morbum alacriter accingant. Quo efficitur, vt dent manus, ac cedant succũbantq. valentiori, non valetudinis modo, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius a veneno assumpto, & in peste

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia vi ac ratione vinum inebriat, aliterque homines afficit, quam Sicera, vel Zythus, nobisq; vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

CErebrũ tametsi natura molle sit atque vdum, ex eo tamen nerui producuntur, velut ex colo cui lanugo linumq; annexum est, telæ, filamẽtaq;, quorum coniugationes in omnes corporis partes distribuuntur. Ex hoc siquidem principio ac fonte nerui in omnia mẽbra deriuantur, velut ex arboris caudice ac trunco ramorum propago ac soboles in multa germina diffundũtur. Corp⁹ autẽ vniuersum per eos sensum motumq; percipit, quibus affectis, parteque principe læsa, illis munerib. priuatur, aut suas facultates ac munia languide perficit; eoq; fit, vt ebrii delirent, vacillentq; ac titubent, quod cerebrum crassis densisq; vaporib. obnubiletur: Cũ autẽ omnes ma-

Quomodo nerui a cerebro producuntur.

Simile a ramosa arbore.

Ebrii ridiculo vultu.

didi, vinoq; perfusi ridiculos, Comicosq. mores exprimant, tum nulli magis moriones agunt, risumq. obuiis excitant, cum vultũ atq; oculos gestusq. spectamus, quã qui ex Zytho, quæ nobis biria dicitur, temulenti sunt. Illi siquidẽ non in omnem partẽ corruunt, sed retrorsum dũtaxat, ac supini. Qui vero ex vino ebrietatẽ contraxerũt, antrorsum proruunt, ac proni decũbunt. Sic vt isti genas, frontẽ, faciẽ naresque mutilent: illi scapulas & occipitiũ, vbi in terram deuoluuntur. Quod ipsum etiã spectare licet, vbi inter pocula somno corripi solent. Ex cereuisia .n. vuidi, capite in ceruices deuoluto, hiantiq; ore dormiunt. Ex vino autẽ facie mentoq; in pectus inclinato. Ratio est, quod fumi vaporesq; ex vino sinciput, partesq. corporis anteriores occupant. Ex cereuisia occiput partesq. posticas obsidẽt. Quo fit, vt isti obliuiosi sint, ac somnolẽti, minimeq. loquaces ac clamosi.

Procero crassoq; corpore homines aliquãdo minus vitales, quã graciles, minusq; animose morbis obluctari. Exigua autem statura homunciones plerumq; vini capaciores, quam obesi, ac serius temulentia tentari.

CAP. XX.

Moles corporis ingenio officit.

FLaccidos esse plerumq; vasto obesoque corpore homines, ac morbis minus fortiter obsistere, quotidiana exempla cõmonstrant. Oneri .n. est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi minusq; alacres, & erecti. Quo fit, vt ingruẽte vel lenissimo morbo, vel quouis incõmodo, pusillanimes efficiantur, ac suspiriosi, crebroq; ingemiscant. Ad primũ siquidẽ insultum animo deiiciuntur, illisq; mens labascit. Quod si terra mariq; pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, illico trepidant ac contremiscunt, metuq; exalbescunt. Id euenit, quod calorem natiuum languidum habeant, spiritusq; exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quod virtus naturalis longe lateque diffusa sit, quæ in exiguo

corpore

corpore vnita coactaque, dispersa est prestãtior. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Qui natura sunt valde crassi, breuiore vita fruuntur, quã qui graciles: tum altera: Statura corporis longa, neq; indecora, nec illiberalis in iuuentute: in senecta inutilis moles est, & paruitate deterior. Incuruescit enim senescentibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestum. quanquã itaq; hi membris, moleq; valent; pusilli tamen insitam vim, naturæq; facultates validas obtinent, multæq; in iis se proferunt cum animi tũ corporis dotes atq; ornamenta, magnaq; mentis agilitas, atq; acumen ingenii: nec solum mentis alacritate cæteris præstant, vel æquant; sed viribus ac velocitate, tum edendi, bibendiq; robore. Vidi aliquãdo nanos propemodum ac pumiliones, coactæque breuitatis homunculos (sed prolixa tamen barba, totoq; corpore hirsuto, quod intensi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamen iniisse, quibus, tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomen, nec habet victoria laudem, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cum alii ita vino essent oppressi, vt obstupefacta mente neq; pes, neq; manus, aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum causa nõ solùm consistit in conceptaculorum venarumq; amplitudine ac capacitate, sed in calore natiuo, eoq; intenso, qui omnia celerrime conficit absumitq;, tum in firmo validoq; cerebro, quod nõ facile fumos concipit. Simile enim quiddã iis euenit, quod lateri ignito, aut cãdenti ferro, quod liquore subinde irrigatur, vel deniq; solo arido ac siticuloso. Cõfestim enim omnẽ humorem imbibit, aut in tenuem, minimeq; densum vaporẽ euanescit, sic vt nihil necesse sit illis lotiũ subinde reddere, aut vesicã exonerare, cũ calor innatus omnia cõsumat. Quod autẽ in viris efficit interna insitaque caliditas, hoc in mulieribus præstat corporis raritas laxitasq;

Lib. 2. Apho. 44. Apho. 54.

Proceri corporis incõmoda.

Simile ex candenti ferro desumptum.

Mulier cur vini copiam perferat. ac mollities. Hæ ſiquidem, vbi vino aſſuetæ ſunt, ad prodigiũ vſq; bibaces fiunt diuq; ſubſiſtũt, antequã temulentia ſuccumbãt: ſed ꝑpter laxos patentesq; meatus identidem micturire cogũtur. Quo nomine nõ immerito infamia notantur a viris, quib. ſuboleſcere ſoleãt illarũ ſordes atq; ingluuies. Seniculi autem omniũ minime vini copiã proferunt. cum enim *Senes cito ebrietate tentantur.* arido ſint corpore atq; exucço, caloreq; debili: largiore vini potu offenduntur, moderato autem refocillantur atq; exhilareſcũt. Quamobrẽ cũ omnibus, tum maxime ſenibus curæ eſſe debet, calorẽ natiuũ, quo & cõprehenditur humidũ primogeniũ, caloris vitalis & ſpiritus ſubiectum ac ſubſtantia a ſemine orta, appoſitis alimentis, victuq; moderato ac ſalubri fouere. Illa ſiquidem ſunt ſecundæ, aduerſæque valetudinis præſidia, ac longioris vitæ ſeminaria.

Qui mane Ientaculum ſumunt, ſi id moderate fiat, in prandio liberalius edunt, minuſq; vino, etiamſi largius bibant, offenduntur: Obiter an multus panis eſus ſit ſalubris.

CAP. XXI.

MVlti ſunt, qui indicta ſibi inedia, ad meridiẽ vſq; ieiuni perſiſtunt. Quod vt nõ improbo, ita non ſemper expedire cenſeo, aut conſultum arbitror, vt quis abſq; cibo in prandium vſq; perduret, is pręſertim, qui calido eſt æſtuantiq; ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid ſubire, operiq; intentus eſſe cogitur, vel lucubrationi ſtudiiſq; inſi*Studioſi non perferunt inediam.* ſtere. Extenuantur ſiquidẽ illis ſpiritus vitales, corporiſq; vires flacceſcunt, ac collabuntur. In hac autem re cõſuetudini inhærendũ, ſpectandumq; quid ætas cuiuſque, tempus, regio, habitus corporis ac cõſuetudo expoſcant. Iuuentus enim anniq; tempus frigidũ, ac regio Aquiloni expoſita copioſo alimẽto, eoq; frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac cõſumitur. Senes vero, quiq; in ætatẽ decrepitã deuenerunt, perſiſtunt quidẽ diutius ieiuni,

nihilque

nihilq; appetunt, nec ad cibi auiditatē incitātur, sed tamen alimentis subinde refici, foueriq; postulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioso affluentiq; oleo extinguitur: ita senilis calor affatim cōfertimq; ingestis cibis. Quoniā autē hæc ætas dentibus se fulcit, ac tuetur, Prouerbio locū fecit, Senibus mandibula scipionis loco. Quod enim deterit seniū, deciditq; natiuo corporis succo, hoc cibi potusq; adminiculo sarciunt. Illis itaque, vt omnib. sedentariis, quiq; literis addicti sunt, ac munia publica obeunt, vuæ passæ, palmulæ, ficus, passulæ Corinthiacæ, nuclei pini, pistacia, aranciorum, citriq; putamina, zaccara incrustata, myrobolani melligine conditi, antemeridianis horis assumi possunt, vel alia quæq; subliquida quæ ventriculum minus fatigant, nec in perficienda concoctione negocium facessunt. Interim quisq; metiri vires debet, propriæq; naturæ cōditionem excutere, atq; explorare, quid appetat, quid ve respuat, ac auersetur. Hoc autē in primis obseruandum, nequis diluculo vinum bibere consuescat. Est enim naturæ aduersissimum: animi siquidem vigorem hebetat, mentemq; obnubilat, ac neruos afficit. Quocirca sibi quisq; matutinis horis, vini vsum prorsus interdicat, sed sumpto nonnihil edulii, parcius dilutiusque bibat. Paucissima enim natura mane exigit, tantumque foueri pauxillo alimento postulat, ne calor naturalis flaccescat. Illorum itaque exemplum imitari par est, qui cum post aliquot horas luculentum ignem excitare meditantur elixandis assandisq; carnibus, prius nonnullo fomite, aridisque nutrimentis focum instruunt, ne ignis penitus sopiatur, quo cum sit opportunum, iustum ignem in cocturæ vsum excitent: Sic cum exiguo fomento, ac velut succendiculo ventriculus paulo ante incaluit, in prandio auidius cibum appetit, ac dilatatis venis validius concoquit digeritque: cum plerisque qui in

Gal. lib. 1. Aphor. 14.

Senes cibo se fulciūt.

Vinum diluculo haustum perniciosum.

Simile a re culinaria desumptum.

Non consultū diu ieiunum persistere.

prandiũ vſq; ieiuni perſiſtunt, appetentia euaneſcat, calore vel flaccido, vel tantũ nõ extincto. Adde quod collapſis occluſiſq; meatibus per quos deferri alimentũ debet, in mediis ſpatiis hæreat, ſeriuſq. in venas rapiatur. Deinde quod propter diutinã inediam ſtomachus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, oppletus, cibũ reſpuat, citoq; ſatietur. Quo fit vt in ſympoſiis meridianis celerius temulentia homines corripi contingat, quã ſi eadem in cœnam differantur. Nam vt alia prætercam, Dimidia, vt inquit Plinius, periculi pars eſt, noctu, hoc eſt, ſpe ſomni bibentibus, ſomnus ſiquidem ad deſpumandã diſcutiendamq; vinolentiã adiumento eſt. Ceterum cum panis maxima hominibus alimenti pars ſit, omniaq; edulia abſq; illo ſint inſipida parumq; ſalubria, de illius quoq; vſu pauca diſſerere inſtitui. Sunt enim qui huius repletionem ac ſatietatem noxiam eſſe contendant ventriculo, nec minus, quã vinum immoderatius hauſtũ officere, hoc inducti, vt puto, argumento, quod diu ventriculo inhæreat, aluumq; aſtringat. Ego vero diſcrimen delectumq; ſtatuendũ cenſeo. Siquidẽ triticeus fermento accurate ſubactus, beneq; elaboratus ac coctus, ſanis robuſtiſque corporib. laudatiſſimus eſt cibus, ac maxime ſalubris. Quapropter cuiq; perſuaſum eſſe cupio, edulia ac pulpamenta quæq; non mediocriter panis admixtu condienda: Qui enim parcius pane vtuntur, copioſe autem carnib. aut piſcibus, corpore efficiuntur laxo, carneq; fluida deniq; halitu graueolenti ac vitioſo. Quocirca eſus piſcium, quod ii citiſſime putreſcant, plus panis exigit. Videmus autẽ omnia eſculenta promptiſſime putêre ac putredinem cõcipere, exactoq; triduo aut plus paulo, ni ſale condias, ſubolida fieri, oua, piſces, carnes, & pulpamenta quæque: At panis nunquã putredini fit obnoxius, aut aliquid vitioſi odoris contrahit. Diutius enim aſſeruatus mucescit

In prandio citius, quã in cœna inebriamur.

Lib. 13. cap. 1.

Panis vſus.

Olidis faucibus qui parcius pane veſcuntur.

mucescit quidem, arescitq;, verũ nõ putrescit. Quo fit, vt qui eduliorũ ingluuie se onerant, nulloq; aut perpauco panis esu vtuntur, mephitim ex imis præcordiis exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quosq; feriant. Qui itaq; valido vegetoq; corpore esse studẽt, atq; habitu firmo, moderatũ panis esum admittãt, præsertim vbi exercitia laboresq. subeundi sunt, nisi enim fossores, baiuli, nautæ, vectores, athletæ, ac pugiles copiosius se pane alerent, nõ possent subsistere, tantisq; laboribus sufficere. Tenellis autẽ corporib. ac valetudinariis, quiq; inualido flaccidoq; ventriculo existunt, ac meatus habent exiles, parcius cõtractiusq. panis vsum præscribo, sed liquidis illos reficere, viresq. restaurare pergo, quæ cito venarũ conceptacula subeunt. Illorũ siquidem corpuscula, vtpote tenera ac delicata, solida alimenta respuunt. Quæ omnia exactissime mihi perspexisse atq. obseruasse visus est Dauid rex & Propheta, cum inquit, Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hominib. cum infirmis, tum sanis alimenta suppetant. Sic vt oleo perfusum corpus nitescat, vnguentoq. delibutũ recreetur. Vt vino cor hominis exhilarescat, ac discusso mœrore alacre, erectumque efficiatur. Et panis vitale robur fulciat ac confirmet.

Ægroti cur panis esum respuunt.

Psal. 103.

Nux myristica seu moschata, & Coralius lapis a viro gestata melioresćunt, deteriora vero efficiuntur a femina.

CAP. XXII.

QVod mulieri vir præstet, huiusq. conditio multo quã illius sit excellentior ac generosior, præter animi & corporis eximias dotes, quibus abunde pollens potensq. & clarus est, inanima etiam, & quæ vegetante iam vi destituta sunt, accrescere augerique desinunt, testantur atque experimentis commonstrant. Siquidem nux myristica seu moschata si a viro gestetur, nõ solum vigorem suum conseruat,

Vir muliere præstantior.

ſed etiã turgeſcit, magiſq; efficitur ſucculenta Cum enim inter has illa ſit præſtantior, quæ ponderoſior eſt, ſuccoq. pingui madeſcit, atq; vel cõpreſſu, vel aciculæ punctura oleaginem reſudat nõ ſine eximia odoris ſuauitate: has dotes viri calor conſeruat ac tuetur, &, quod mirari ſubeat, illam magis ſpecioſam facit, aſpectuq; amabilem, ac ſucco oleoſo magis turgidam, præſertim ſi iuuenilis adultæq; ætatis homines circumferãt Tam ſuauis enim, gratusq; halitus emanat ex huiuſmodi corporibus, effluxusq; ac euaporatio, ob caloris natiui temperiem, tam mitis ac blanda, vt nux illam alliciat, eaque imbuta vegetior fiat atq; odoratior. Alitur ſiquidem, afficiturq; aereo vapore, auraq; tepenti ac ſubcalida, quam iuuenile corpus expirat, vt re maxime ſibi familiari ac cognata. Sic memoriæ proditum eſt, Alexandri Macedonum regis veſtes gratiſſimo odore fuiſſe perfuſas, nõ quidẽ aſcititio aliquo externoq; ſuffitu, ſed a genuino ac naturali caloris natiui effluuio Mulier vero cum excrementis abundet, atq; inſuaues triſtesq; halitus ob menſtrui profluuii decurſum diffundat, omnia deteriora efficit, natiuitasque vires atque inſitas facultates depopulatur. Quo fit vt nux myriſtica, exſucca illius contactu efficiatur, leuis, carioſa, coloreq. ſquallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem tabemq. adfert, ac ſata ſtrangulat, ſpeculiq. nitorem obfuſcat. De Corallo par eſt ratio: hoc ſiquidem in orbiculos elaboratũ ac læuore perpolitũ, ſi a viro geſtetur, rubeſcit exuberantius, quã ſi hoc geſtamine femina decoretur. In pallorẽ enim muliebri cõſuetudine elangueſcit ac calore natiuo deſtituitur, partim ob emanantes ex illa fuliginoſos denſosq. ſpiritus, partim quod languidum calorem habeat, ac frigidæ humentisq. ſit naturæ, quæ qualitates aliquid conſeruare tueriq. nequeunt: cum vix caloris innati ſubſtantiã vaporoſam, mitem ac ſua-

Nuces muſcatæ vt explorentur.

Comment. lib. 2. Aphor. 14.

Alexandri magni veſtes cur odoratæ.

Corallus rubicundior fit viri contactu.

Mulier Corallum deterius efficit.

Quæ Corallo rubotem concilient.

uem sit consecutus, ac velut aromatis odore imbutam. Qua ratione & sinapi semen Corallum rubicundum efficit, si illo obruatur, caloris scilicet ratione, quo tanquam ignita re incalescit.

Sinapi Corallum rubicundum efficit.

Magna ex parte steriles esse, & infœcundos, quibus sponte semen profluit, seseque polluunt, & qua ratione id fiat.

CAP. XXIII.

Vitium est idque tam fœdum, vt a templi aditu, omniq. hominũ consortio apud Hebræos arcerentur illo contaminati, Græcis γονοῤῥοία, Latinis Seminis profluuium appellatũ, quo mulieres æque ac viri infestantur. Siquidem illis prẹter voluntatem semen effluit nullo propemodum delectamẽto, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudẽdo rigido erectóue, idque aqueum dilutumq. ac tenue. Quo fit vt infœcundum sit atque ad excitandas proles inefficax. Vt enim salix frugiperda semen ob caloris penuriã ante maturitatem excutit: Sic istis humor genitalis plus satis frigidus & humidus defluit. Nequeũt enim naturales facultates semen perficere, ac vi prolifica fœcundaque illud imbuere. Quo fit vt excrementitius prorsus sit humor, inchoati imperfectiq. seminis rudimentum, generandi munere destitutũ. Cæterum cum hic affectus ex imbecillitate vasorũ spermaticorum oriatur, tum aliud quoddã vitium contrahitur ex amplexu Venereo ac concubitu contagioso, si quando cum infectis scortis congressum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaq. illuuies ab inguine distillat, colore modo liuido, modo æruginoso ac porraceo non sine teterrimo odore. Quo fit vt vasa nonnunquam erodi contingit, partesque pudendas mutilari. Ista autem vligo humorisque sordidi stillicidium in feminis virulentior est, alboque oui, vbi computruit, assimilis, qua interranea pruritu intolerabili infestantur, quasi alumine aut salsugine essent imbuta. Quo fit, vt omnes

Leuit. 15.

Simile ab infœcundis arboribus.

Eenen druyper *vocatur Belgis hoc fœdũ stillicidium.*

Morbo Gallico infecti semper pruriunt.

morbillosi, quiq. Venerea lue infecti sunt, impense sint salaces ob putridi humoris acrimoniam, quam retundi ac mitigari cõcubitu sentiũt, magnaq. mali parte se leuari. Quocirca cum omnib. suam scabiem affricare gestiant, tum maxime illas expetunt ac venantur ganeones isti pruriginosi quas sciunt salubri esse beneq. cõstituto corpore. In has enim suas sordes ac saniem profundunt, suoq. purulento semine contaminãt, cum ipsi nihil ab his contagii cõtrahere possent. Cum enim illi seminis profluuio obnoxii sunt, quod ex lue Venerea cõtrahitur, ac cõtactu cõcubituq. fœdo concipitur, non seminale ac prolificum excrementũ ab iis profluit, sed virulenta quędã ac contagiosa eluuies ab inguine destillat odoris tetri, colore non albicante, sed lurido ac virescẽte, quę vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, sic vt vrina iis ægre prodeat, atq. ob purulentam concretionẽ subinde supprimatur. Quod siquando prurire occipiant, ac tentigine affici, ac penis seu pudenda pars erigi incipiat, acerrime cruciantur. videtur enim hoc membrũ, quasi fune distendi propter neruos qui humore acri ac mordaci imbuti sunt, quo fit vt vrinæ stillicidio subinde infestentur, cum nõ confertim & profuse, sed lente ac sensim lotiũ prodeat intolerando micturientium cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ficosis morbidisq. hominibus, atque attritu contactuq. scortorum, quibus inguina ac pudendæ partes bubonibus aliisq. inquinamentis sunt contaminatæ. Qui morbus cum circa obscenas abditasque partes cõsistat, atq. ex putridorũ humorum affluentia fœdos tumores excitet, Pudendagra nominatur, vulgo *Clapooren*. Si vero contagio se diffundat, vt assolet vbi primũ cõtracta labe corpus nõ expurgatur, aut vbi foris nõ maturantia cataplasmata, sed discussoria quæq. fluxionem reprimant ac refe- riant, nõ eliciant, adhibẽtur, tota corporis moles vna

Acrimonia vrinæ infectis peculiaris.

Vrina quibus supprimitur.

Inguinum tumores non reprimendi.

Dolores neruorum vnde.

cum

cum ſanguine ac ſpiritibus inficitur, totaq. humorũ collectio in neruos, panniculos, membranas, muſculos defertur, atq. intenſiſſimos dolores excitat. qui morbus vernaculo Belgis idiomate *Pocken met de lempten* vocatur: quod omnia membra doloribus pertuſa ſint ac dilaniata, ipſaq. ſymptomata, hoc eſt, quę ex morbi ſæuitia accedunt ac concomitantur, non minores ipſo morbo dolorum faces admoueant. Neq. enim vnius generis cruciatu excarnificantur, ſed multiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui tanquam admotis vncinis ac ferramentis, neruoſas partes exquiſitiſſima mouendi ſentiendiq. vi præditas lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, ſtimulant. Et cum nullas non partes interreptent, atq. erratica vagaq. incurſione inuadant, a doloris inquietudine, nullaq. interpoſita intermiſſione, *De mieren* noſtrates hunc affectum vocant, a formica deducto nomine, animalculo agili atq. inquieto, quod nouas ſubinde ſedes perſequitur, a qua medici etiã pulſum deſignant formicantem, ob mobilitatẽ exilem, exhauſtis ſcilicet deiectiſq. viribus, adeo vt homini quã minimum vitę ſupereſſe poſſit, eo ſe pulſu proferente: cui affinis vermiculans a vermiculi motu atq. ingreſſu, qui non magnam etiam recuperandæ ſanitatis ſpem decumbenti pollicetur. Et quemadmodum morbus eſt Verminatio, qua homines infeſtari torqueriq. ſolent, ac velut a vermibus dilaniari: ita quoque morbus eſt Formicatio, Græcis μυρμηκία, quæ foris corpus fœdis tuberculis ac puſtulis deformat, intus vero mordentis formicę ſenſum adfert ac cruciatum, ita vt ſubinde ſcalpturire cogantur atque attritu aliquod leuamen conquirere. vt aſſolet morbo Venereo infectis, qui nuſquam quiete conſiſtunt, ſed cõtinenter frictionibus inſiſtere coguntur. Quocirca appoſite noſtrates Formicationem huic morbido cadaueri accõmodant, nõ quod eo nomine hic

Morbilloſi omnes dolorum differentias percipiũt.

Pulſus formicans.

Pulſus vermiculans.

Verminatio qui morbus.

Formicatio qui morbus.

Formicatio accedẽs morbo Gallico.

morbus censeri debeat, sed quod pari modo corpora afficiat. Hinc Plautus, quoniam multi illo seculo fœdissimis morbis erant cōtaminati, nempe mentagra, impetigine, lepra, tū plerisq. aliis, qui se in honestissima fere parte corporis ꝓferunt, illis vitiis deformatos, Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlcerosos vocat, quos, vt nostrates dictitant, si vel leuissime cōcutias, ab ossibus dissiliunt ac dissoluuntur, populari ioco *Van den gratt schudden*: a piscibus rancidis, ac putri salsamento desumpta similitudine, quod vel minima conquassatione a spinarum contextu decidant. Quocirca qui ficosos tumores circa inguina partesq. abditas ac latentes contraxerunt, vel ex concubitu, vel si vlli contaminato sodali conuixerint, lectoque communi sint vsi (nam facillime hęc labes olim, quę nunc sensim exolescit, aliis affricari solet vel esculēto, vel halitu, oriq. ac labris admoto poculo) in primis consulo, vt acri vel vino vel aceto pudenda, contactasq. partes abluant, admixto salis momento, deinde abscessum seu apostema, si res poscat, ad maturitatem perducant, eruptoq. pure ac sanie abstersoriis vlceris cauitatem eluāt, priusquam cicatrice obducant, atq. vt in rabidi canis morsu, qui aliquando, quam scorti, mitior, diutius hiatum apertum sinant, ne virulento humore intus cohibito, postmodum mobus recrudescat, atq. exasperetur: interim antequam manum vomicæ admoueri contingat, corpus purgantibus medicamentis accurate inaniri debet: in quem vsum commode adhibētur, epithymus, fumaria, polypodium, sena, eaq. confectio quæ ad hamech refertur: aut quoniam iis lotiū molliri debet, benedicta laxatiua ex decocto ligni Indici, quod inter Ebeni species refero: alioqui nisi huiusmodi subsidiis corpori prospiciatur, diffusis vndiq. humoribus corpus omni ex parte morbidum fit, ac lue Venerea vndiquaq. inficitur. Sunt enim duo isti morbi inter se af-

Formicinus homo.

Simile a rancidis piscibus, est popula re prouerbium.

Morborū incredibilis cōtagio.

Tumorū in inguine curatio.

Exemplū a rabidi canis morsu.

Cōpēdiosa morbi Gallici curatio.

se affines & cognati, quemadmodũ Cancer & lepra. Quod enim Cãcer est in parte aliqua corporis, id lepra seu elephantiasis est in toto corpore. Sic morbillosa ista affectio vbi in toto cõsistit, atq. vndiq. diffusa est, fœdissimũ illum morbũ excitat, quem alii Gallicum, alii Neapolitanũ vocant: vel quò in tã inclytæ nationis gratiã ac fauorem aboleri possint atq. obsolescere contumeliosa illa nomina, quibus aliquid cõuitii subest, lues aut cõtagio Venerea vnde contrahitur, denominetur. Quæ vero in inguine consistit, ac pudendas partes cõmaculat, Pudendagra. Cum vero natura mortaliũ procax sit in alienis miseriis, atq. insolẽter huiusmodi calamitate oppressis insultet, populares passim morbum hũc, cum totum corpus occupat Matris; alterum qui parti peculiaris est, Filiæ nomine designant: & quoniã alter ab altero pullulat, venustum illum maritum, si diis placet, aut potius sordidum sponsum, matrem ac geminas filias sibi in matrimonium asciuisse, ioculari licentia dictitant, cum præter inguinum tumores corpus vndiq. exulceratum sit, ac tuberibus scateat.

Cancer & lepra affines morbi.

Prouerbiũ in morbidos.

Iocus popularis in hos qui ex inguine laborant.

In morbis excrescere corpora, atq. in longitudinem produci, licet minus edant, in latitudinem vero diminui.

CAP. XXIIII.

IMpuberes qui plurimo vtuntur alimento, minus speciose adolescere, nec in iustam decentemq. longitudinem produci, quotidiana experimenta comprobant. Suffocatur enim calor natiuus, atq. immodica humiditate obruitur, quo minus corpora in decoram proceritatem possent effingi. Qui vero moderate saginantur, ac cibo vtuntur parcius, sibiq. discriminata certaq. edendi tempora constituunt, non magnopere efficiuntur obesi, nec adeps illis, aut caro augescit, sed ossa longitudinẽ atq. incrementa suscipiunt. Sic videmus adolescentes ac pueros in longis diutinisq. morbis gracilescere ac macilentos effici, in

Quid officiat proceritati.

longitudinem tamen eorũ corpora proferri ac proceritatẽ capessere. Quod ipsum fieri siccitatis ratione crediderim. Nam ossa cum sicca sint, alimento sibi familiari ac cognato aluntur. Siquidem cum homores ægrotis atq. alimenta assumpta, ex calore & corporis ariditate siccescant: ossa in longitudinem porriguntur, atque alimenti subsicci ratione aliquid illis staturæ accedit, præsertim cum homo in ea ætate constitutus est, in qua corpus, vt argilla vda ac sequax, produci fingiq in longum possit. Constituta sunt autem vnicuiq. certa crescendi spatia, ac determinate legitimæ staturæ rationes ac modi, quib. sensim tacitisq. auctibus consequimur vel liberalẽ proceritatem, vel indecoram: eaq. crescendi vis, qua in longitudinem augeri corpora contingit, raro vltra quintum & vigesimum annum producitur: magna autem ex parte intra vndeuigesimũ consistit. Quo fit vt dentes etiã excussi, ab eo annorum curriculo non renascantur, vt nec ossa fracta, ac cartilagines consolidescant, quod ex progenitorum semine illæ consistant. Pinguescere vero atque adiposum obesumq. fieri, non certis temporum spatiis fieri cõtingit, sed nutrimenti ratione, vbi ea affatim ingerũtur. Quod ipsum etiã in consistente ætate, vel eadem inclinata fieri potest. Tametsi enim quis vbertim saginetur, non in longum surrigitur corpus, sed in latũ ac molem dilatatur. Alia est enim facultas, qua alitur corpus: alia qua augescit. Illa siquidem circa alimenti copiã versatur: ista circa partes corporis solidas, nempe ossa, neruos, cartilagines, &c. quæ si crescunt atq. in longum porriguntur, animal quoq. incrementũ assequitur, tametsi illud macie conficiatur atq. extabescat. Natura itaq in producendis ossibus, vnde lõgitudo emergit, vi caloris vtitur, qua exiccat nonnihil humores, atq alimenta alendis ossibus accommodat. Neq. enim auctio sine nutrimento affluẽtes

Cur alij in longũ, alij in latum excrescũt.

Simile ab argilla ductili.

Quã diu in longum corpora porrigãtur

Alia vis longitudinem, alia latitudinẽ parit.

perfici poteſt. Vbi enim generatio animalis cõſtituta eſt, vſque ad ætatis vigorem augeri poſtulat, atq. in longum latumq. ac profundũ ampliari. Deinde quo ſubſiſtat ac perduret in reliquum vitæ tempus, æuiq. huius decurſum nutritio ſubit, ſuaſq. partes obit, qua reſtaurari poſſent quæ effluunt, quæq. ambientis aëris qualitas depopulatur, nulla corpori tamen inducta amplitudine, aut in longitudinem progreſſu. Auctrix itaq. vis ac facultas eſt quæ oſſa febricitantium, vt ceram, in longitudinem effingit, calore ac virtute ſeminalis excremẽti, quæ in ætatis vigore ad ea perficienda valida eſt atq. efficax. Quod ſi adoleſcentes ac pueri ab ipſis incunabulis lacti aſſueſcant, atq. exercitationi ſint dediti, productiori efficiuntur corpore: ſtaturaq. decenti ac ſpecioſa. Siquidem lactis potu atq. vſu oſſa alũtur, quod ſemini affine eſt, ac ſanguis elaboratus atq. exacte concoctus: **Frugum** nerui, Aquæ carnes, quod obſeruare licet in bobus, qui aquis copioſis pingueſcunt, ac pabulo humido ſaginantur. Deinde in Belgis, præſertim Batauis, qui liquore illo gentilitio, quam Cereuiſiam vocant, adeo pingueſcunt, vt mentum pectori incumbat, ac *Quibus rebus corpus incremẽta ſuſcipit.*

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extet. *Perſ. Sat. 2.*

An ieiunis, an pranſis venam incidere expediat. Et an conſultum ſit ſtatim ab inciſa vena ſomno ſe dedere.

CAP. XXV.

QVID commodi adferat corpori humano venæ ſectio, quidve in ſecunda, aduerſaq. valetudine præſidii ex ea homines conſequantur, tum quibus, quóue tempore illam adhibere conueniat, ſuperuacaneum eſt hîc referre, cum ea quiſque ex ſincero fidoq. Medico diſcere poterit, nõ ex vulgata ac triuiali conſuetudine, quam nugones quidam inuexerunt, qui nimis rigide aſtra potius quam humores obſeruant. Cum autem innumeræ quæſtiones hac de re agitari ſoleant; illam paucis expediam: Ieiunisne an

pransis venã feriri expediat. Equidem cum plerosq. meticulosos trepidare videam, ac contremiscere in adeunda venæ sectione, ne syncopi atq. animi deliquio, vt assolet, periclitentur, nonnihil cibi, ac meracissimi vini exhibendum censeo. Obseruaui siquidem frequentius animi defectu collapsos diu decubuisse immobiles, atque ægre odoramentis crebraq. vellicatione refocillatos. adde quod sanguis nõ confertim nec affluenter, sed languide ac sensim ieiunis profluit, nonnunquam prorsus non erumpat. quod natura auide vitæ thesaurum amplectatur, nec sinat illum temere elabi, vt cui maximam vitalis spiritus vim inesse sentiat; qua exhausta, tota corporis moles languescit, operaq. naturæ perficiuntur deterius. Vbi vero aliquid alimenti exhiberi contingit, ac moderata corporis agitatione sanguis ad fluxionem excitatur, promptius emanare ac scaturire incipit. Alacres enim atq. erecti efficiuntur spiritus cibo, potuq. atque exercitio moderate adhibito, corpusq. sanguine vndiq. perfusum efflorescit, ac fit coloratius. Cæterũ, An incisa vena somno se dedere expediat, discutiendum est. Ego sane, nisi quis assueuerit, aut ex æstu atq. itineris molestia lassitudinem contraxerit, nõ semper valetudini cõmodum censeo vernis æstiuisq. mensibus meridiari; nec consultum arbitror, statim ab incisa vena somno indulgere, præsertim si quis vel oppleto ventriculo, vel obeso corpore existat. Sũt enim inter hos qui, pertusa vena ademptoque sanguine, vires instaurandas sibi persuadeant, eoq. affatim Genio indulgent: qui cum somnolenti efficiantur atq. oscitantes, nõ sine graui noxa iactuꝛaque valetudinis se quieti dedunt. impletur siquidem densis crassisq. vaporibus cerebrum; ac venæ ita plerumque turgescunt, vt cæsura dehiscat, ac sanguis denuo magno valetudinis detrimẽto profluat. Quod apud nos euenisse memini viro cuidam primario,

Cibus & potus spiritus alimẽta.

Cibus offerendus ante venæ sectionem.

An dormiendum incisa vena.

Ab incisa vena temperantia exigitur.

Exemplũ eius qui a somno morte sopitus est.

mario, qui cum Idibus Maii, quibus feriæ ac supplicationes triduanæ indicuntur, incisa eo die vena, in prādio allio virenti, vt mos est, vinoq. se affatim impleuit: a meridie oppleto fumis capite, primū somno postea morte sopitus oppressusq. est. Quamobrem qui optime valetudini consultum velit, quo die incisa est vena, frugaliter victus rationem instituat, & quoad eius fieri potest, a somno se cohibeat. qui si vel inuitis obrepat, oculiq. nictare incipiant, ac sopor omnino excuti nequeat: tantisper tamen differatur, dum sanguinis impetus atq. agitatio resederit: quod post sesquihoræ spatium fieri solet. tunc placide obdormiscere licet, explicitaq. corporis parte cui incisio illata est, semisupino decubitu, si id sedendo perficere permolestum est, caput in puluinum reclinare. Quod si duabus horis somnus sit productior, vellicari debent, quo se erigant, atq. expergiscantur, ne spiritus ingrauescant, ac corpus caliginoso vndique fumo opprimatur. Quo fit vt nauseabundi existant, atque oscitantiam ægre excutiant.

Physiognomia, hoc est, naturæ, morumq. inspiciendorū ratio, qua ex notis signisq. corporis, animorum motum ac propensionem elicimus ac diiudicamus, non improbanda. Cæterum quid ex hac potissime obseruare conueniat, scripturæ testimoniis comprobatur.

CAP. XXVI.

PLeræq. artes illiberales censeri solent, minusque ingenuę, quod vanitati atq. imposturę affines sint, quodq. obseruationes anxias habeant ac curiosas. At Physiognomia, quæ ex facie, oculis, vultu, lineamentis, totoque habitu, corporis animiq. propensionem perspicit, nulla sui parte inter has referenda, vt quam a laudatissimis viris studiose obseruatam excultamque perspicio. Cum autem nulla sit corporis pars quamlibet minuta atq. exilis, quantumuis abiecta atq. ignobilis, quæ non aliquod argumentū

Vultus & oculi animi indices.

insitæ naturæ,& quo animus inclinet,exhibeat,tum omnium signorum notarumq. sunt præcipua, quæ in facie vultuq elucent.& qui certissimus est mentis index,in oculorum aspectu ac volubilitate se profert.In iis enim odium,ira,indignatio,pauor,metus, formido,spes,lætitia, modestia, arrogantia, zelotypia,auaritia,æmulatio,omnesq. affectus animi interni,in externo corporis habitu relucent. Sic Deus cōspicatus Cain subtristem,animoq. deiecto ac demisso Quare,inquit,mæstus es, & concidit vultus tuus? Iosephus quoq.cum videret captiuitatis collegas tristes,sciscitatus est:Cur solito tristior est facies vestra? Obseruabat enim aliquid sinistri ominis residere in mentibus illorum,cuius se certa indicia in externa specie proferebant. Quo spectat illud Isaiæ: Agnitio vultus illorū respondet illis. Quo designat homines sceleratos ex habitu corporis posse deprehendi. Vultus siquidem indicat, qua sint malitia imbuti, quid meditentur, quid moliri gestiant, quo spectet improbus illorum conatus. Plurima eius generis obuia sunt apud Dauidem & Solomonem,quibus nonnullorum nequitiam atq. improbitatem coarguit, exprimitq., ex fronte, superciliis, oculis vltro citroque contortis,demorsis labris,naribus corrugatis,inflatis buccis,incessu superbo,gestu indecoro,vultu nutuq. minaci. Vnde Sapiens: Vir improbus & nequā graditur ore peruerso,annuit oculis, terit pede, digito loquitur, peruersitate mentis machinatur malum, atq. omni tempore dissidia serit. In iis vero qui placido sunt mitiq. ingenio, omnia formæ dignitatem exprimunt. Status,incessus,accubatio,vultus, oculi, manuū motus omnia honestati decoroq. inseruiūt, sic vt in facie ac vultu sapientia, decus, ac probitas, cæteræq. virtutes eluceant.

Genes. 4. *Gen. 40.* *Cap. 3. Esaiæ locus explicatus.* *Psal. 34.* *Prouer. 6.*

Ceterum licet non omnia exacte huius artis præsagiis respōdent, multaq. aliter, quam membrorum notæ

notæ præ se ferunt, eueniant, idque vel educationis munere, vel parentum industria, aut deniq. diuino quodam afflatu: magna tamen ex parte vero sunt consentanea, euentumq. certum consequuntur. Siquidem in his quæ visenda aliqua nota insigniti sunt ars veritatem assequitur. Vbi enim error circa principem aliquam partem consistit, mens quoque aliquid incommodi percipit, suaque munia inculpate obire nequit. Sic qui gibbo deformati sunt, modo naturale sit id vitium, non ascititium, nec ex accidẽte casuque illatum, improbi fere sunt, ac malitiosi: quod cordi totiusq vitæ fonti ac principio, deprauatio communicetur. His proximi sunt strabi, cæci, lusciosi, pæti, quiq. in obliquum detorquẽt oculorum aciem: quod circa cerebrum natura deliquerit. Surdi vero, muti, balbi, blæsique, & qui ob musculorum neruorumq. imbecillitatem, linguæ hæsitantiæ obnoxii sunt, non penitus a vitiis immunes existunt, sed ea non magnopere culpari merentur. Quo enim quodq membrum, cui error subest, minus nobile ac generosum, hoc partes primariæ minus afficiuntur. Quod si aliquod corporis vitium, vel cerebro, vel cordi affine sit, horumq. alteri proxime assistat: mẽti quoq. ac rationi aliquid erroris infertur; sic vt illa omnibus suis numeris non satis constent, ac plerũq. iudicii amissis deliret, atque in obliquum rapiatur. Quo fit vt facultates animales suas functiones ac munia inoffense perficere nequeant. Atqui nõ semper est necesse, nec consequitur, vt naturæ hominis conditio, mores, studia, instituta, animorum propensiones mentisq. agitatio ad notas externas sit accommodanda, atq. ad lineamenta signaq. corporis metienda. Cum multa plerumque agant ac meditentur homines, multaq. mente cõcipiant, atq. opere perficiant, cuius ne vllũ quidem vestigiũ, aut minima indicii nota foris se offert, aut diuinandi argumentũ

Notæ corporis animi conditionem indicant.

Cerebrum & cor a remotis partibus afficiuntur.

exhibet. Poteſt. n. eſſe aliquis enormi corpore, mẽbriſq. diſtortis, ſed tamen frugi, atque ad præclaras artes appoſitus. Rurſus fieri poteſt, vt quis ſit habitu corporis decẽti ac liberali, at improbis moribus, vitaq. vndique contaminata. Quapropter nemini ob vlla vitia inſultandum, nec gibboſi, luſci, claudi varis repandisq. cruribus homines, conuiciis onerandi: cum hæc naturæ vitia erroreſq. immutatos cupiant, ac corpus decentius conſtitutũ exoptent. Sunt tamen inter hos qui hominum dicacitatem in ſe cõcitent; quod horum nonnullos impoſtores ſint experti, verſipelles, ſubdolos, doloſos, ac non ſolũ obſcœnis facetiis, ſed etiam dicteriis ſalibuſq. dentatis abunde inſtructos: vt omnes propemodũ ſunt, quibus vitiatæ ſunt muſculoſæ neruoſæq. partes: ſic vt cerebrum mouendi ſentiendique principium, cor deniq. vitalis animæ ac ſpiritus fons, ex conſenſu varie afficiantur, adeo vt externa vitia internas facultates immutent, atq. ad diuerſas actiones inſtruant incitentq;. Ex his itaq. qui nota aliqua inſigniti ſunt manauit prouerbium, *Caueto a ſignatis*. Quo deſignant rerũ humanarum periti declinandã conſuetudinẽ commerciũq. improborum: quod quotidiano vſu, atq. experientia cõpertum habeant, fallaces eſſe huiuſmodi homines, ac technis doliſque eſſe imbutos. Quod autem claudi impenſe ſalaces ſint, abditaſq. atq. obſcenas partes inuſitatæ magnitudinis habeãt, prouerbium inde natum indicat, Claudus optime virum agit. Omne ſiquidem alimentum, quod inualido pedi deſtinãdum erat, circa partes genitales cõſiſtit, atq. in ſemen elaboratur, cuius vis & copia tẽtiginẽ mouet, atq. obſcœnis partibus pruritũ excitat.

Errori naturæ non inſultandum.

Signati Sycophãta.

A ſignatis cauendum.

In Claudos prouerbium.

An aperto hiantiq; ore dormire, an clauſo, cohibitiſq; labris ſalubrius. CAP. XXVII.

NOn deſunt pleriq. qui ſalubre exiſtimant patulo apertoque ore ſomnum capere. ſic enim melius

expirari fumos, ac discuti fuligines, animamq. hominis liberius cõmeare, ac minus graueolentiæ concipere; subolido enim esse ore, putidoq. anhelitu qui cõpressis labris noctem somno transigunt. Ego vero aliud persuasum habeo. Vt enim decubitus in dorsum pulmoni septoq. transuerso noxius, vt quæ affusis humoribus turgescant: sic hianti ore dormire valetudini incõmodum: Pulmo siquidem, cum fistulosus sit, per vocalem arteriam, aerem obuiũ qui sub noctem fere impurus ac turbidus est, copiose allicit, quo spirandi meatus imbuti vel raucam efficiũt vocem, vel obtusam. Occluso autem ore, spiritus externusq. aer non confertim, sed sensim per nares anfractuosas, sinuoso volumine vltro citroq. cõmeat, atq. in pulmonem delabitur, cordisq. calorem temperat. Quo fit vt minus siticulosi efficiantur qui commissis labiis dormiunt. Qui enim faucibus dilatatis somnum capiunt, iis ob aerem halitumq. hinc inde æstuantem, lingua ac palatum arescunt, potuq. noctu irrigari cupiunt. Cæterum cum multis solidisque rationibus fulciri hæc persuasio possit, tum nulla stabilius, q̃ ꝙ longe meli⁹ cõcoctio in ventriculo ꝑficiatur, si qs occluso ore dormiat: fouetur siquidẽ calor naturalis ac validius cibo incũbunt. Vt. n. ollæ ac lebetes elixandis carnibus destinati, maturius concoctionẽ perficiunt, operculis obducti, quod nihil caloris, nullusq: halitus emanet. Sic etiam calor in corpore humano coactus cohibitusq. celerius cibũ concoquit. Itaq. his qui flaccido sunt fluctuantique stomacho, subinde halitum cohibere consulo, tũ iis qui tussi singultuq. identidem infestantur. Hac enim ratione calorem excitari contingit, ac noxam discuti. Porro vbi occluso ore noctem transegerunt, cibique cõcoctio peracta est, tum demũ consulo, vt poppysmate, sonituq. bomboso fumi ac fuligines expurgẽtur, quæ mediis spaciis inhærescunt.

Occluso ore somnus salubrior.

Vnde sitis nocturna.

Simile a re culinaria desumtum.

Anhelitus cohibitus concoctionem adiuuat.

Imprecationes parentum quibus ex se genitos execrantur, ac maledictis incessunt, aliquando in euentum effectumq; rapi. Bonas quoque ominationes, quibus illis felicia ac salutaria quæq; exoptant, ad lætum exitum esse adiumento, atque ex progenitorum voto omnia consequi.

CAP. XXVIII.

IN tantam delapsa est natura mortalium, exuta humanitate, feritatem, vt non solum in extraneos, sed in sua etiam pignora, quibus optime consultum oportuit, sint crudeles. Quis enim per compita passim ac vicos execrandas voces non audit? quibus suos immaniter diris, deuouent, atq. horrenda quæque iis imprecantur: quorum pleraque effectum sortita memini, atq. in calamitosum funestumq. exitum deuenisse. Quamobrem Plato nihil parentis imprecatione filiis censet periculosius. Pueri siquidem cũ ita incandescere progenitores vident, tamq atroces execrationes in se cõgeri, obstupescunt, trepidant, perturbantur, ac terrore metuque concussi, vel in spasmum aut epilepsiam incidũt, vel furore ac rabie corripiuntur, menteq. atq animo alienantur. Tanta .n. fit in huiusmodi corporibus spirituum humorumq. concursus atq. agitatio, ea intemperies, vt sensuum instrumenta conuelli contingat, omnesque animæ facultates inuerti. Quo fit vt non solum ætas tenera sed etiam adultior, quæ reuerentia ac pudore erga parẽtes ducitur, repentino terrore, subitaque animi consternatione, tanquam fulmine concussa, magnã rationis mentisq. iacturam patiatur, nec minorem in corpore cladem percipiat. Quo mihi optime institutam habuisse adolescentiam visi sunt veteres Hebræi, qui liberis salutaria quæq precari solent, beneque ominari, ac domi forisq. non fortunæ, sed Dei munere prosperum successum exoptare. Quin & filii officiose magnaque religione ac pietate parentes colere acque obseruare consueuerunt, summisque votis

Lib. 7. de leg.

Infantes non exasperandi sæuis verbis.

Genesis cap. 19.

Liberi a patribus instituẽdi.

rotis, blandimentis, obsequiis, boni ominis voces ac benedicēdi formulas extorquere. Hac enim ratione immunes se fore a malis ingruentibus confidebant, ac supremi numinis beneficio, cui cum hi, tum progenitores sua vota nuncupabant, aduersus rerū humanarum casus atq. incommoda, summa securitate ac fiducia posse subsistere.

Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium: Nemo propemodū ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamque emendatiorem assumat.

CAP. XXIX.

Noleuit opinio quædam ac persuasio in Belgica, quæ obiici solet ex morbo conualescentibus: Neminem ex ancipiti morbo diutinoq., aut periculosa peregrinatione meliorem effici: quod plerumq. ita usuenire palam est. Ea siquidem est natura mortalium, vt quamlibet sæuis morbis diuexata fuerit, quāumuis anxia terra mariq. peregrinatione, atq. erroribus fuerat agitata, vbi eluctari contingit, profunda subeat obliuio, atque insistant homines viuere laxius licentiusque, adeo vt posteriora illis sint prioribus deteriora, atq. insequens tempus, antecedente deploratius. Id eo mihi euenire videtur, quod magnº sit mentis neglectus, nullusq. cultus interno homini adhibeatur, qui insitos errores affectusque uitiosos eximat, nempe Dei amor ac fiducia, eiusq. doctrinæ cognitio, cui se ratio ac voluntas subiicit, omnesq. actiones ad illius amussim exigit. Hæc enim efficiunt ac præstant, vt subducamus nos ab iis vitiis quæ in morbis & periculis sumus detestati: alioqui speciosæ illæ pollicitationes, atq. emendatioris vitæ propositum, multaq. alia, quibus nos astringimus irrita sunt, nulliusq momenti. Nam vbi pristino vigori sumus redditi, ad mores natura recurrit damnatos, fixa ac mutari nescia. Proba ergo vitæ ratio, rectūq. viuendi institutū, qđ animo cōcipimus, nulla re nisi

A morbo nemo emēdatior.

Matt. 12.

Doctrina diuinitus inspirata optimos mores effingit.

Doctrin a cælestis mentis pabulum.

doctrina cælesti . ac diuino spiritu perfici potest, qui nisi discusso morbo menti nostræ insederit, non facile resiliemus a concepto emēdatioris vitæ proposito, quod non sine latenti afflatu dolor extorsit: sed constanter illi adhærebimus, quālibet multa ad defectionem solicitent. Extat pręclara Plinii iunioris epistola, qua ex amici cuiusdam ægrotatione admonitum se testatur: Optimos esse nos, dum lecto sumus affixi: quem enim infirmum aut libido incitat, aut auaritia solicitat, non est amori deditus, non appetit honores, opes negligit, animosq. demittit, ac ferocire desinit, postremo vitam prorsus innoxiam, beatamq. destinat, si contingat euadere. Itaq. arrepta hinc monendi occasione, cum sibi, tū amico pręcipit, Vt tales esse perseuerent sani, quales se futuros profitētur infirmi. Quæ quidem exhortatio salubris est ac frugifera At ignorabat is, nec commonstrare potuit quo duce, cuiusq. afflatu atq. adminiculo hæc essent perficienda. Nisi enim virtute Dei, eiusq. doctrina fulciri nos contingat oblata leuissima quaque occasione in pristinos errores labimur, atque æstus rerum humanarum alio nos deuehit, quam ad integritatem, ac vitæ innocentiam, moresque probos atque inculpatos. Siquidē affectus humanus vitæ correctioris promissa extorsit, non fides, non solida vlla doctrina verbo Dei fulta ac stabilita. Cæterū si quis rationem naturalem exigat, nulla mihi videtur magis probabilis, quam quod ad morbo defunctos certatim cōfluāt, congerrones lepidi ac festiui, illosque ad iocos, luxum, lasciuiam, delicias, omnesq. voluptatis illecebras inuitent, incitentq. hinc comessationes ac soteria in orbem reducta, quibus adeptam sanitatē illis gratulantur quæ plerumq. obscœnis cāticis perstrepunt, dictuq. pudenda spectantur. Hæc & pleraq. alia facile ægrotū ac nutantem animum sui. que oblitū in deteriorem partē applicant. His adde cibos

Lib. 7.

Vt animi propositū felicem successum obtineat.

Quare quisq; fiat emendatior.

ibos delicatos ac delectabiles,qui adauctis humori- *Cibi deli-*
bus lumbos stimulãt, obscœnasq. partes scalpturiũt, *cati libidi-*
ac tentigine afficiunt. Hinc ad luxum atq. ingluuiẽ, *nis fomẽta*
ad profusas libidines, ad fœdos concubitus, ad enormes atq. effrenes cupiditates reditus: Sic

— Ad mores natura recurrit *Iuuenalis*
Damnatos, fixa, ac mutari nescia. *Saty 14.*

Tanta est enim naturæ humanæ ad deteriora propẽsio ac procliuitas, vt nisi Deus salutis nostræ auidus, continẽter aures vellicet, ac calamitate subinde nos exerceat, omnia in profundam obliuionem deuergant. Sic iuxta Esaiam, Tantum sola vexatio intelle- *Cap. 29.*
ctum dat auditui: hoc est, Nemo nisi ingruentibus periculis, obortaq. calamitate expergiscitur, atque aures arrigit: nec vnquam frugalis ac moderati vict⁹ ratio in mentem venit; aut vlla subit aut concipitur emendatioris vitæ cogitatio, nisi illata clade: aut cũ febribus morbisq. oppressos, sęuissimis doloribus excruciari nos contingat. Nihil est autem quod homi- *Prouerb.*
nem a Deo magis auertit, atq. alienum efficit, quam rerum omnium affluentia ac prosperi successus: Af- *Affluen-*
flictio vna est quæ ad gemitus ac suspiria ad sanioris *tia sordet*
vitæ propositum nos reuocat. Nec cuiquam persua- *& acedio-*
deri potest displicere Deo vitam suã, mores, studia, *sos facit.*
instituta, nisi animus mærore aliquo atq. ægritudine, corpus morbis identidem affligatur. Ita enim ad salutaria quæq. monita ac vellicationes obsurdescit animus; sic mens peccandi assuetudine, occalluit, vt mitiores castigationes vel respuat, vel non magnopere iis cõmoueatur, nec vlla resipiscendi spes se proferat, nisi acerbiora remedia admoueãtur. Hinc illa Dei per Esaiam cõminatio: Quoniã populus nõ *Ca. 5. & 9.*
est reuersus ad pcutientem se, ideo non est auersus furor eius, sed manus illius adhuc extẽta, ac denuo ad feriẽdũ exporrecta. Similis est apud Hieremiam *Cap. 2.*

Hierem. 5. querimonia: Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Rursus, Percussi eos, & nō doluerūt; attriui eos, & renuerunt accipere disciplinā; indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti; magnificati sunt, ditati, incrassati, impinguati, & præterierunt sermones meos pessime. Quocirca Deus aliquando nos premit acerbius, quo ad frugem mentemq. saniorem reuocet. Sic Alexander Macedonum rex, qui sibi diuinos honores decerni passus est, sagitta percussus conspectoq. effuse promanante sanguine, hominem esse se meminit, ac cōfestim ferociam fastumq. remisit. Quo spectat illud Psalmographi: Humiliasti tanquam vulneratū, superbum: omne illius robur cōtriuisti. Quamobrem cum res maxime secundæ existunt, omniaq. ex voto atq. animi sententia succedunt: ne quis prosperitate successuq. nimio elatus se iactet insolentius, aut immoderate exultet, sed quisq. secum ipse expēdat, ac meditetur res aduersas, damna, clades, pericula, calamitates, morbos, infortunia singulis momentis cuiq. impendere, eaq. Deum homini nonnūquā inferre ad emendationem ac medelam, ad erratorum castigationē, & quo respiciat, certamq. salutis fiduciam, erecta in Deum mente concipiat. Quod cuique testatum esse vult, ac nullos non attente obseruare, cum inquit: Si dereliquerint filii eius legem meam, ac mandatis meis non fuerint obsequuti, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata illorum: misericordiam autem meam non auferā ab eis, neque nocebo in veritate mea. Quibus palam facit, castigari nos ad emendationem, non ad interitum: quo domitis cupiditatibus, cohibitaque peccandi licentia, ad probitatem ac vitæ innocentiam, ad integros atq. incorruptos mores quisque se conferat. Est siquidem Dei in nos animaduersio, quoniā a paterno affectu proficiscitur, summi amoris argumētum

Alexander sauciatus fragilitatem suam agnouit.

Psalm. 88

Psalm. 88

Deus castigat vt emendet.

tum, ac beneuolentiæ testificatio. Quem .n. diligit Dominus, castigat; flagellat autem hominem quem recipit. Quos vero Deus patitur vagari licentius, ac viuere laxius omnibusq; corruptelis inuolui, nec tacito afflatu ab errore reuocat, quoniam pro desertis habet ac destitutis. Nõ visitabo, inquit, nec animaduertam in filios, ac filias vestras, cum fornicati fuerint, nec in sponsas, cũ adulterio se contaminant: vt sunt nonnullæ, quarũ etiam nostra ætate edita sunt exempla, quæ se aliis subiecerunt, antequã cum spõso cui paulo ante solenniter se addixerãt, congrederentur, ita vt illarum pudicitia a riuali ac cõpetitore expugnata sit, aut alius quispiam illã delibârit, vulgo aiunt, *gheproeft*, antequam peracta nuptiali pompa ac celebritate, in torum Genialem se collocarent, spõsum amplexuræ. Ita Deus irritatus scelerũ cõtinuatione, ac peccandi assuetudine, manum a percutiendo suspendit, ac sustinet illos labi ac corruere in omne dedecus, probrũ, ignominiam, suisq; desideriis obsequi: quo viuendi errore primum consequuntur turbulentam atq; inquietam mentem, qua nihil homini obtingere potest aut calamitosius aut afflictius: deinde præter infelicem exitum ac mortem acerbam in qua nihil habent quo se fulciant, sempiternam pœnam atq; intolerandos cruciatus.

Prouer. 3. *Heb. 12.* *Osea 4.* *Adulteria notantur.*

Siquando itaq; homini affluant res domesticæ opes, facultates, diuitiæ, auri argentiq; immensa pondera, ædes splẽdidæ, sumptuosa supellex, vestes exquisitæ, quibus omnibus cumulate fruitur, nunquã illi excidat illius memoria ac recordatio, cuius munificentia hæc tã affluenter obtigerunt, atq; oblata sunt. Nihil .n. vitii habet ædium ac villarũ magnificentia, pecuniarum, prædiorum, latifundiorũ, iugerũ possessio, modo vsus spectetur & cõmoditas: deniq; quod præcipuum est & potissimum exigitur, si erga Deum adsit gratitudo, atq; in tenuiores bene-

Gratitudo erga Deũ exigitur. *Diuitiæ nõ malæ, sed earũ abusus.*

ficentia. Cõmonuit tale quiddam, ac sedulo inculcauit Moses Iudæorũ ex Dei præcepto ac traditione legislator, ne quis vnquam admittat, vt in obliuionem is deueniat, cui nos nostraq; debemus. Cũ comederis, inquit, & satiatus fueris, ciboq; expletus, denique ædificia splendida extruxeris, atq; accumularis tibi auri argentiq. vim, pecudes atq; armenta, omnibusque rebus auctus fueris; obseruatio ne eleuetur aut extumescat cor tuũ, & excidat menti tuæ Dominus Deus tuus, omnium istarũ rerum largitor. Ne quoq; id exprobretur atq; obiiciatur ingratis atq; obliuiosis, Butyrũ de armento, lac de ouib. cũ adipe agnorũ & arietum, medullam tritici, & sanguinem vuæ meracissimum affatim illis Dominus attribuit: verum vbi incrassatus est dilectus, recalcitrauit, impinguatus, satiatus, obesus factus, obliuioni dedit Deum cõditorem suum, & ingratus fuit erga auctorẽ salutis suæ. Quapropter huiusmodi desertoribus atroces minas ac terrores Moses proponit, multasq; clades atq; horrendas calamitates illis obuenturas denunciat: quo ex his posteri documenta capiant, ac perspiciant, vt apud Hieremiam Deus pronunciat, qui in eodem argumento versatur, quam malum sit, quamq; acerbum atq; amarum reliquisse Dominũ Deum suum, nec vllũ esse timorem, aut reuerentiã erga ipsum, dicit Dominus Deus exercituum.

Deut. 8. Deut. 32. Cap. 2.

Lapides seu gemmæ terra mariq; erutæ, vel animantium corporibus exemptæ, qua vi ac facultate polleant, quave ratione aliquid efficiant.

CAP. XXX.

GEmmis ac lapidib. non deesse suos effectus, modo ne adulterini sint, ac facticii, cũ ratio, tum experientia cõprobat. Itaq. annuli gestamẽ, aut monile nõ minus decenti quã efficaci gẽma decoratũ & oculos oblectat, aspectuq; gratũ est, & vim salubrem in corpus exerit; idq. non abdita solũ occultaq. prie-

prietate, quã ab astris, vt Marsilius censet, consequitur, sed ab emanante virtute, effluxuq; latenti, qua spiritus vitales afficit ac recreat. Vt .n. gẽmæ ex ambiente aere obnubilantur, densamq; aurã concipiũt, atq; halitus copiosos imbibunt: Sic etiam ex se inuisibilem tenuemq; vim eiaculantur ac vibrant. Quãquam enim res solida sit, calor tamen natiuus, denique contactus attritus, confricatio vim qua imbutæ sunt, elicit, cordiq; ac cerebro illam cõmunicat. Eranon siquidẽ gemmã, quæ vulgo Turcosa dicitur, sæpius mutari conspexi, atq; expallescere, natiuoque colore destitui, vbi qui hanc gestat, lãguescit, aut valetudinarius existit, eandem rursus cũ corpore reuiniscere, ac colorem amabilem, nempe qualis est serenissimi cæli, cæruleum exhibere, ex natiui caloris tẽperamento. Nec est vlla propemodum gemma, quæ non mutationem sustineat, si homo vel intemperãs est, vel non satis pro dignitate continentiam seruet ac tueatur. Deperit enim illi vis insita, omnisq. nitor sordescit ac obscuratur. Quo fit, vt qui se adulterio contaminant, thorumque legitimum ac genialem commaculant, tum qui vago sordidoque concubitu se polluunt, nunquam speciosas nitidasq; gemmas circumferant, sed fuliginosas & nubilas, tum quæ inquinamenta contrahant ex fœdo halitu, quæ cum ab illis tum scortis emanant. Contrahunt enim aliquid vitii ex putidis corporibus quæ virus exhalant, illasque venenato halitu inficiunt: vt mulieres menstruo inquinatæ speculi nitorem obfuscant. Cæterum si inefficaces essent gemmæ, nulliusque effectus, non tam accurate, tantoq; studio Moses indumentum Pontificis, quod Rationale vocant, duodecim gẽmis decorari præcepisset; quarum Ezechiel quoq; ac Ioannes in Apocalypsi meminerũt: in quibus non solum spectari voluit ornatum ac colorum blandimenta, sed etiam vim mirificam effectusque

Simile a gemmis.

Turcosa.

Impuri gemmas cõtaminãt.

Exod. 28.

varios atq; admirandos, de quib. cum abunde multa alii, de lapillis nobis instituetur sermo, qui animãtium alitumq; ac piscium corporib. eximuntur, quorum plerique ventriculo, nonnulli capiti inhærent. Eruitur autem ineunte autumno crescenteq; Luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula Chelidonius dictus, qui præsentanea vi pollet aduersus morbũ comitialem: valde .n. exiccat, absumitq; humorẽ tenacem ac glutinosum, qui huic morbo præbet seminariũ. Est siquidem hirundo, cuius excrementa Tobiæ ademerãt oculos, calidæ siccæq; naturæ; quo fit vt in fornicibus ac concamerata testudine ex vdo molliq; limo tam artificiose nudos suspendant & affigant. Contactu enim suo humorẽ absumunt, coguntq; lutũ indurescere. Hinc Medici cataplasmata ex iis configunt, atq; hirundinũ combustarũ puluerẽ in discutiendis gutturis anginæque tumoribus efficacissimum experiuntur. Limaces quoq; ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibent candidos, sublongos, scabros, ima sui parte concauos, quos e capite expressos, in multos vsus reseruare soleo. Vrinã siquidem stranguriosis moliuntur, meatusq; vrinarios lubricos efficiunt ac leniunt comminuti, atq. ex vini exhibiti. Cõcrescit id genus lapidis ex liquore muccoso, atq; humore lubrico, qui humorib. facilem transitũ perficit. Qua ratione & partui auxiliantur hi lapilli: dilatant enim laxantq; locos, atq; vterum cogunt dehiscere. Linguæ autem subditus vnus aut alter miram vim obtinet in cienda saliua. Quapropter aridis ac siticulosis in ore volutandum præcipio. Vdam enim efficit linguam, atq; humore fluitantem sitimq; ac calorem comprimit. Qua vi & Crystallus pollet, si subinde aqua gelida maceratus ori immittatur. Ex herbis eadẽ præstant Portulaca, cucumis, semperuiuum, quæ vulgo barba Iouis dicitur. Proferunt & Rubetæ seu Bufones lapidem, qui

Chelidonius vel hirundinarius.

Tobiæ 2.

Limacius lapis quo effectu polleat.

Lapis Bufonius.

qui nonnunquam eius animantis imaginem repræsentat, verũ annosę sunt, diuq; in arundinetis vel inter rubos senteſq; ac vepres delituerunt, antequam lapis in capite concreſcat, aut aliquam magnitudinẽ aſſequatur. Hæret atq. aſſeruatur in familia Lẽnianа Bufonius lapis, qui magnitudine nucẽ auellanam ſuperat, quẽ multoties expertus ſum tumores atq; inflationes a venenatis beſtiis illatas diſcutere crebro attritu contactuq;. Habet ſiquidẽ eam naturam, qua etiam beſtia imbuta eſt, vt omne virus eliciat conſumatq;. Si.n. ſorex, aranea, veſpæ, ſcarabęi, glires vlli parti inſederint, damnũq; intulerint, confeſtim a noſtratib. ad hoc remediũ concurritur, admotoq; parti affectæ lapillo, dolor miteſcit, tumorq ſubſidit. Multa ſunt præterea piſciũ genera, quorũ capiti lapides duriſſimi inhærent, vt lupo marino, coracino, vmbræ, lucio fluuitiali, mugili, & quorum magna hibernis menſib. copia, Callariis, quos Belgæ *Schelviſch* nomine indigetant, a ſcabra cute ac ſquamata. Nam qui a colore cinericio, & corporis figura Aſelli dicuntur, vulgo *Cabbeliau*, lapillis magna ex parte carere cõpertum eſt, præſertim qui in femineum ſexum referuntur: nã ex maſculorũ capite exemi lapidem candidũ ima parte carinatũ. Omnium genera cõtrita, vinoq; exhibita, dolorem colicũ cõpeſcũt, ac calculũ qui renibus infixus eſt, terunt ac comminuunt non ſolũ grauitate & pondere, vt quidam exiſtimãt, ſed inſita quadã vi, qua humorũ collectionẽ diſſipãt, ac diſcutunt. Carpionis triangularis lapis tritus, ſanguinis e naribus profluuium ſiſtit ac cohibet; aſtringendi ratione, quod etiam guſtu percipis.

Zee-vvolf. Snoeck. Schel-uiſch, Cabbe-liau.

Carpioni e capite lapis ex mitur.

De ſomniorum euentibus & quatenus obſeruanda, iiſq; adhibenda fides.

CAP. XXXI.

CVm olim incredibili ſuperſtitione ac vanitate, ſomnia obſeruare, iiſq. fidere atq; aſſenſum ad-

hibere soleant homines: Deus opt. max. qui nemině torqueri voluit anxiis dubiisq; rebus ac fallacibus, quæ animæ tranquillitatě perturbãt, vetuit nequis in his obseruandis esset curiosus, ac temerarias interpretationes confingeret, euentusq; ambiguos comminisceretur. Huiusmodi .n. imposturis nonnullos desciscere a Deo, atq; ad impios cultus deuolui. Qđ si Deus in somno mentes nostras in exquirenda illius voluntate oscitantes vellicat, animisque nostris salutaria, quæq; illius verbis ac doctrinæ cõsentiunt, inserit; magni ea momenti esse conuenit, summaq; veneratione amplectěda: iis .n. indicat, quid exigat, quidve a nobis præstari velit eorũ quæ vel illius splědorě illustrant, vel quæ ad nostrum commodũ, proximiq; emolumentũ spectant. Cæterum illa etiam excutere atq; obseruare fas est, nullaque lex vetat, quę in naturaliũ rerum ratione cõsistunt, sic tamen vt non fixe ac stabiliter illis insistamus: cũ plerumq; coniecturæ optatum euentũ non cõsequantur. Imaginationes siquidem & quæ per quietě simulachra menti obiiciuntur, ex spirituũ vaporumq; concursu atq; agitatione excitantur, qui si crassi sint densique ac copiosi, aut nulla insomnia animo obuersantur, aut confuse & obscure ea mens discernit ac diiudicat Quod in temulětis fit, aut quos arctus somnus ex lassitudine opprimit. Quo fit vt somnia plerũq; turbulěta sint, atq. obscura. Cũ enim, vt Cicero ex Platonis sententia disserit, ea pars animi quæ rationi est particeps, somno sopita langueat, atque altera pars immoderato potu ac pastu sit obstupefacta: visa quędã obiiciuntur tetra atq. immania, vt cũ aliquo misceri videatur, feras hominesq. trucidare, atq. impie cruentari, multaq. facere impure cũ temeritate atq. impudětia. At qui moderato victu quieti se tradidere, ea parte animi in qua ratio & consiliũ consistit, alacri atq; erecta, corpore vero nec inopia defecto, nec

Leuit. 19. Deut. 13.

Somnia a Deo aliquando immitti.

Naturalia somnia obseruanda.

De Diuinat.

nec ſatietate affluente oppreſſo; tũc eueniet, vt mẽs eluceat, & ſe vegetã acremq. ad ſomniandum præbeat, ac viſa tranquilla & veracia occurrant. Cuicũq. in operi interdiu homo intentus eſt & occupatur, reſoluto in ſomnũ corpore, retractat, ſecumque verſat atq. agitat. Quod cuiq. pro ſuo vitæ inſtituto euenire, hoc venuſto carmine cõmonſtrat Claudianus: *Lib. 3. præfationis.*

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defeſſa thoro dum membra reponit,
Mens tamen ad ſiluas, & ſua luſtra redit.
Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus,
Vanaq; nocturnis meta cauetur equis.
Gaudet amans furto: permutat nauita merces:
Et vigil elapſas quærit auarus opes.
Blandaq; largitur fruſtra ſitientibus ægris,
Irriguus gelido pocula fonte ſopor.
Me quoq; Muſarum ſtudium ſub nocte ſilenti
Artibus innumeris ſollicitare ſolet.

Nec ſane aliæ obuerſantur animo cogitationes aut ſimulachra, vbi corpus optime conſtitutũ eſt, quam diurnæ actiones ac quotidiana munia. Quod ſi quando ſomnus nec perpetuus fuerit, nec placidus, ſed inæqualis & interruptus, quẽ & inſomnia a memoratis diuerſa comitãtur, ac minus cõſuetę viſiones occurrãt: vel craſſis, vt Plutarchus ait, humorib. abũdare corpus, vel ſpiritus intus turbatos eſſe declarat. Sic temulẽti ac febricitãtes abſurdis inſõniis inquietari ſolent, adeo vt pleriq. horrenda ſpectra ſe videre imaginẽtur, Lemures, ſtriges, harpyias, & quod melãcholicis peculiare, cadauerosas facies vultuſq; tetricos ac ſubtriſtes. Quib. vero bilis flaua redũdat, faces, cędes, incẽdia, pugnas, rixas, iurgia mente cõcipiunt. Vt ſanguinei tripudia, cãtilenas, iocos, riſus, ac laſciua quæq. Pituitoſi largã aquæ copiã. Quapropter Medici nõ prorſus operã luſerint, ſi ſubinde ab ægrotis ac valetudinariis ſciſcitentur, qua ratione iis noxia.

De tuenda valet.

Somnia ægrorum & ebriorum.

Somnia varia pro humorum redundantia.

tranſacta ſit, quibus inſomniis mens fuerit exagitata. Illa ſiquidẽ morbos affectuſq; corporis indicant, atq. humorum redundantiã cõmonſtrant. Siquis .n. ſordibus cœnoq. volutari ſe ſomniat, fœtidos putridoſq. humores in corpore coaceruatos, indicium eſt. Si vero inter odoratos fragrãteſq; floſculos verſari; ſinceros, puroſq. ſuccos dominari argumento eſt.

De anno κλιμακτηρικῷ, hoc eſt, ſcalari & gradario, ſeptimo & nono, quibus annis corpora hominum manifeſtã mutationem ſuſtinent: Senum potiſſime tertio & ſexageſimo. Similiter de dierum criticorum ratione, hoc eſt, iudiciis morborum, quibus Medici indubitanter ſalutem vel mortem ægrotis denunciant.

CAP. XXXII.

Lib. 15. cap. 7.

AVguſtus Cæſar, teſte Gellio, ſibi gratulatus dicitur, ſuæq incolumitati abunde proſpectum exiſtimabat, quod ætatis annum tertium & ſexageſimũ euaſiſſet. Is ſiquidem annus raro abſq. vitæ periculo tranſigi ſenibus ſolet; cuius in Belgica innumera exempla obſeruaui. Sunt autem duo annorũ numeri, ſeptimus & nonus, qui plerumq. rerum vitæq. immutationẽ ac grauia pericula inuehũt. Quo fit vt ſexageſimus tertius, qui vtriuſq. numeri multiplicatã atq. inuicem ſibi connexam ſummam continet, non ſine periculorũ aceruo ingruat; nouies enim ſeptẽ, & ſexties nouẽ, ſexaginta tres conſtituunt, atq. ob id Climactericus is annus appellatur, quia a ſeptimo orſus, vitam hominis, velut per gradus quoſdam, peragat. Itaq. omnes qui per ſeptẽ, aut nouem annos conſurgunt, decretorii dicuntur, in quibus magnam mutationem ſubeunt homines; nam vel calumniis impeti ſolent, vel grauiſſimis morbis diuexari, vel periculis obiici, vel deniq. aliquod perpeti detrimẽtũ ac iacturã vel facultatum vel valetudinis. Hos ergo annorũ decurſus ac volumina in omnibus etiam ætatibus obſeruare ſoleo, ſic vt impuberos atq. infãtes periclitari expertus ſim circa annum quartum,

Annus ſexageſimus tertius ſenibus ſuſpectus.

ſeptimum,nonum,ac quartumdecimũ. Omnis enim pueritia C. Celſo teſte, circa quadrageſimum diem periclitatur,deinde ſeptimo anno, poſtmodũ circa pubertatẽ. Plurimos autẽ noui qui ætatis anno primo & vigeſimo ſint periclitati, deinde vigeſimo octauo,nec vnquã poſt reuolutũ annũ vel ſeptimum, vel nonũ ab ancipiti morbo fuiſſe immunes: qui annorũ decurſus tametſi non nimis anxie ac ſuperſtitioſe obſeruãdus metuenduſq; ſit viris Chriſtianis; nihil tamen vetat circa ea tẽpora moderate, ac circumſpecte vitã victuſq; rationem inſtituere, ne qua humorũ copia coaceruetur,quæ his annis fomitem miniſtret,morborumq; ſeminaria præbeat. Qua autẽ ratione per illos annorũ circuitus morbi plerũq; incrudeſcãt,a nemine hactenus explicatũ eſt. Ego eo id euenire cõiicio,quod certis annorũ periodis corpus humanũ magnã humorũ collectionẽ ac redundantiã cõgeſſerit,quorũ motu atq; agitatione morbi excitantur. Cum enim natura ad immodicam repletionẽ deuenerit, ac conceptacula humorũ plenitudinẽ perferre nequeãt,in morbũ erumpere neceſſe eſt. Quamobrẽ omne ſtudiũ operamq; conferre expedit ad materiæ exuperantis euacuationẽ, quod ſemper vere & autumno, vel inciſione venę, vel purgantibus medicamentis moliendũ eſt; hac enim ratione effeceris vt poſt ſeptennale curriculum, aut in quẽ aliũ annus Climactericus inciderit, morbum nõ metuas, aut aliquã corporis immutationẽ pertimeſcas. Ex hac autẽ annorũ obſeruatione mos inoleuit apud pleraſq; gentes, vt herus fundiq; dominus nouos cõtractus ineat cũ colonis ſeptimo quoq; anno. Eadem ratione ſiluæ ex ſalice, betula, populo alba & nigra, omnibuſq; arbuſtis quæ vdo mollique ligno conſtant, quarto quoq; anno cædi ſolent: quæ vero ex dura materia conſiſtunt, vt ſunt quercus, ilex, robur, vlmus, fraxinus, ſeptimo aut nono mutilari truncarique poſtulant.

Libr. 2. cap. 1.

Anni non ſuperſtitioſe obſeruandi.

Cur anni Climacterici periculoſi.

Quomodo euitanda pericula anni Climacterici.

Simile ab arborum putatione.

Decretorii dies.

Non dissimili ratione dies criticos obseruant medici, quos siquis ex Hippocratis præscriptio exacte ad calculum reuocet, raro illum frustrari continget, aut in prædicendis euentibus a scopo aberrare. Est autē

Crisis, seu iudicium de morbis.

Crisis subita in morbo, ad salutem aut mortem mutatio, quæ vel quarto, vel septimo, nono deniq;, atq; vndecimo, decimoq; quarto solet terminari. Non desunt qui ad Lunæ effectum dies decretorios referant. Sic Astrologi morborū iudicia decernunt, cum Luna cōsistit in gradibus, qui vel quadrante, vel diametro mundi a signiferi parte distant, in qua hærebat in morbi initio. Cæterum ad hos radios nunc segnius, nunc maturius peruenit ob velociorē tardioremq; cursum. Crisis autē nō omnibus eadem ob di-

Astra ad morborum indicia cōferunt.

uersas naturas hominū, atq; ætatum, corporumque discrimen, ac radiorū qui a planetis aliis ad Lunā deferuntur. Si decretorio die luna sit in domo sua, seu exaltatione cum Ioue aut Venere, qui benigni sunt planetæ ac salutares, bonam fore crisim portendit. Si morbus in humorum plenitudine consistit: bonum est ipsam in radiis tetragonis seu oppositis decrescere. Quod si temporib. iisdem Luna Soli iungitur, vel Saturno; inominosum est, morbiq; vel periculum, vel longitudinē denunciat. Quod si Luna decrescens Saturnum comitetur incipiente iam morbo, aut illum diuturnū indicat, aut lethalem. Sin decrescente sidere idipsum eueniat: cito discussum iri ægritudinem indicat, minimeq; periculosam. Cæterū cum salutaria noxiaq; astrorū signa negligi nolim, tum non nimis superstitiose iis inhærendum censeo, sed Hippoc. potius obseruationib. insistendum, vt quæ mihi semper visæ sint magis fidæ, minusque dubiosæ ac fallaces, modo quis exacte omnia expendat. Itaq; ego hanc dierū criticorū rationem non tam in astra, quam in naturam morborum corporumq; atq; humorum qualitatem ac copiam refero. Natura siquidem

dem cũ morbo luctatur, eũq; excussisse laborat. quæ si in retundenda morbi sæuitia torpescat, aut sit inualida, primo quoq; tẽpore, nempe vel septimo, vel nono, ad summũ decimo quarto die conflictus terminatur. Simile enim quiddã iis corporibus euenit, *Simile ab* ꝙ vrbi arctissima obsidione oppressæ, quæ cum non *vrbe ob-* satis instructa sit commeatu, aliisq; ad propulsandos *sessa.* hostes præsidiis, ne minimũ quidẽ insultũ perferre potest, sed post vnã aut alterã oppugnationẽ labascit, atq; in hostiũ potestatẽ deuenit. Et quemadmodum nõnunquã intermittitur assultus, impetrato aliquo respirãdi spatio, ac rursus redintegratis viribus acrius pugna incrudescit atq; intenditur: Ita in acutis mor- *Simile a* bis vsuuenit, in quib. obseruamus morbi impetũ, vt *tempesta-* tempestates ac sæuiores ventos consilescere, sed de- *tibus.* nuo tanta violentia renouari, vt natura ægre subsistat, nec vita in septimũ diem producenda videatur.

Cæterum cum septenarii numeri vis & facultas in multis naturæ rebus sit animaduersa, ac viri etiam Ecclesiastici magnam virtutem illi subesse persuadeant: Medicorum præcipue interest accurate illum obseruare. In secunda siquidem aduersaque valetu- *Septena-* dine, in dierũ, mensiũ, annorumq; decursu, ac mor- *rius nu-* borum iudiciis magnũ obtinere momentum quoti *merus sa-* diana experimenta commonstrant, sic vt etiam qui *cratus.* inedia mori soleant, septimo demum die mortem oppetant, aut ægre, si aliquid lambant ac deglutiãt, in nonum vitã prorogare possint, sopitis extinctisq; spiritibus ac calore humoreque vitali consumptis.

Qua ratione speculum obiecta referat: Et quid studiosis, quiq; continenti intuitu oculos fatigant, nitidus speculi læuor commodi præstet, tum qua ratione hebescentem visum restauret.

CAP. XXXIII.

SPecula quibus in luxum nostra abutitur ætas, for- *Mulieres* meq; venustatẽ venãtur mulierculæ, cũ ex aduer- *comendi* so se iis comunt ac poliũt, genasq; atq; oculos stibio *studiosæ.*

fucisq; depingunt, in meliorē vſum excogitauit ſolertis naturę induſtria, nēpe vt cōtemplemur aſſiduè formæ humanæ dignitatē, diuiniq; opificii præſtantiam. Quamobrē Plato ſalubri conſilio temulentos adhortatus eſt, atq; iratos, vt ſeſe in ſpeculo identidē ſpectarēt, cōfeſtim a tāta fœditate receſſuros. Quod ipſum Socrates adoleſcentibus cōſulere ſolitus eſt, quo ſi eſſent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitiis illā contaminarēt: ſi vero deformi eſſent ſpecie, ac ſtatura minus decora, illam ingenii cultu, morumq; honeſtate penſarent. Inuenta itaq; ſunt ſpecula, teſte Seneca, vt homo ſe ipſe noſceret. Multi enim ex his conſecuti ſunt ſui notitiam, atq; optimā vitæ inſtituendæ rationem: Formoſus, vt vitet infamiam: Deformis, vt cognoſcat vitia corporis redimenda virtutibus: Iuuenis, vt admoneatur defluxuram ætate formā, eoq; parāda viatica, quæ auget, nō depopulatur ſenectus: Senex ac rugoſa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortē imminentē meminerit. Ex ſpeculo itaq; natura facultatem nacta eſt, vt ſeipſam videat ac contempletur, inſpectoque vultu, fronteq; ac facie, quæ multarū rerū ſunt indices, in ſui cōſideratione verſetur, naturæq; propenſionem exploret. Ita enim futuri ſumus ꝓprii corporis phyſiognomones atq; inſpectores, noſtraq; vitia, ſiqua externus habitus cōmonſtrat, poterimus obſeruare, atque iis mederi. Sic ſcite Plautus in Epidico:

Ebriis & iratis ſpecula obiicienda.

Natural. quæſt. libr. 1.

Speculi præcipuus vſus.

Ex ſpeculo noſtram conditionem exploramus.

Non oris cauſa modo homines æquum fuit
Sibi habere ſpeculum vbi os contemplarent ſuum:
Sed qui perſpicere poſſint cor ſapientiæ.
Igitur perſpicere vt poſſint cordis copiam,
Vbi id inſpexiſſent, cogitarent poſtea
Vitam vt vixiſſent olim in adoleſcentia.

Hoc itaq; cōmodi præſtat ſpeculi vſus, vt oculorū aciē ex cōtinenti intuitu retuſam exacuat, oculoſq; laſſos reſtauret. colligūtur ſiquidem ſpiritus viſorii,

nouiſq;

nouisq; a cerebro resilientibus, recreantur. Qua autem ratione speculũ ex aduerso imaginem referat, a plerisq; dubitatũ est. Alii enim in hoc simulacra esse opinãtur, hoc est, corporũ nostrorũ figuras a nostris corporib. emissas: alii imagines nõ esse in speculo, sed ipsa aspici corpora retorta oculorũ acie, & in se rursus deflexa. Itaq; specula res ostendunt per reflexos radios. Reflexio enim a denso est, ideoq; specula postica parte plumbo obducta sunt, ne lumen per vitrũ directe transmittatur. Res vero opposita apparet, quod pars radii mouens oculũ, dirigitur in oppositũ, ideo totus radius velut in partem illam quasi exporrectus accipitur, quo consequitur vt res oculis exhibeatur. Aduersa autẽ parte corporis, nõ auersa imagines referũt; quod species quæ a corpore solido per aerem manat ad speculi superficiem, simplex puraq; est. Imagines itaq; in speculo collucent, cum ex eo radii luminosi regenerãtur, repercussi enim ad oculum resultãt, in quo se cõspicit, & figuram graphice expressam quisq; intuetur. Non enim per speculum videmus, nec imago formatur in speculo, sed in oculo: speculũ tamẽ adiuuat, cũ visum referiat. Atq; hæc est causa, cur experrecti nocte lumen primo intuitu videamus, radiis retrocedentibus, seseq; intuentibus, atq; in se retortis. Hinc collige, cur partes corporis dextræ efficiantur in speculo læuæ, & e diuerso. Simile enim quiddã accidit, quod tabulæ massæque cereæ aut argillaceæ, in quã si sigillum imprimas, illidasq; in reflexu, contrario modo se partes exhibẽt. Quod ipsum etiã in Typographicis formulis perspicimus, tum laminis affabre cælatis, quibus artificiosa monochromata, hoc est, effigies nullo pigmento aut colorũ fuco delineatas exprimi videmus, quorũ semper partes dextræ sinistris correspondent. Cæterum qua ratione contingat Solem in speculo aquis subdito geminatum cõspici, quod etiam in nubibus

Speculum quid oculus conferat.

Speculum cur ex aduerso imaginem referat.

Simile a sigillo.

Simile ex typis librariis.

fieri solet, portentoso omine, vt imperiti quidã existimant, a plerisq; nõ animaduersum est. Sunt enim qui existimant Caniculam, aut sidus aliud in confinio constitutum spectari, cum Solis splendor omnia astra stellasq; ita obscuret, vt interdiu cõspici nequeant. Verum duplex exhibetur Solis imago, primo aquæ, deinde speculi ratione. Aquã siquidem speculi naturã exprimere, omniaq; auctiora efficere, præter experientiam Virgilianus ille Corydon testatur:

Sol geminus in speculo aquæ subdito.

Nec sum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare.

Eclog. 2.

Primo itaq; speculi fulgor Solis formam reflexu ostentat, deinde aqua, a cuius superficie retorqueri Solis radios contingit Par est ratio de face, candela, aut Luna speculo aquæ immerso opposita, quæ duplicem rei obiectæ imaginem per reflexionem exhibet. Sunt & in alium vsum excogitata specula cõcaua, quæ Soli opposita per reflexionẽ ignem flammasque eliciunt, ac stipulas, festucas, aliosq; fomites ac nutrimenta arida succendunt. Sic Archimedes hostium triremes vrentibus speculis incendisse legitur. In illis siquidem reflectuntur omnes radii Solares extra locum incidentem, atque ad vnum punctum concurrentes obuia quæque inflammant.

Vrentia specula.

Archimedis memorabile factum.

Qua vi & facultate polleat aqua vitæ, seu Vinum ardens & causticum, vulgo Brandevviin, *& quibus id tuto exhiberi possit: Obiter admirandi aliquot factitii huius liquoris effectus.* CAP. XXXIIII.

EXcogitata est superioris ætatis memoria, in vsum ac commoditatem tuendæ valetudinis secundæ, propulsandæq; aduersæ, Ars stillatitia, qua ex herbis liquores ac medicatos succos elicimus, quos, tametsi non omnino pares cum his effectus obtinere certũ est, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum aut decoctũ, vel deniq; expressus succus, non tamen prorsus reiiciendi, vt nonnulli factitant, nec censendi o-

mnino inefficaces atq; euanidi, cum illorum vis & qualitas non penitus intercidat atq; aboleatur, quod ipſum cum plurima, tum aqua vitæ, ſeu, vt vocant, ardens ac ſublimata, quod ex generoſo nonnunquã vino, plerumq; ex fece cuiuſq; villi vapeſcentis per turbinem ſeu metam furnariam prunis moderate excalefactam exprimitur, explorari poteſt. Illius ſiquidem vim mirificam in multis rebus ſum expertus. Quamlibet enim aſperũ intẽſumq; gelu exiſtat, liquoris nunquam congelaſcit, nec in glaciem concreſcit aut cogitur, adeo vt atramentũ ſcriptoriũ, tũ pleraq; alia, quibus guttas aliquot admiſceri cõtingit, nunquam frigore conſtringantur, idq; ob extremam caliditatẽ ac tenuitatem qua eſt imbuta. Quod ſi experiri velis, ſincera ne ſit, an adulterina hęc quinta eſſentia: mantile aut linteũ liquore illo madefacito, ac flammæ admoueto, ſi confeſtim inardeſcat illæſo intactoq; linteo, efficaciſſima eſt. Inflammeſcũt ſiquidẽ ſudariola aqua hac macerata, at non cõſumuntur. Flamma enim leniter modo peplo incumbit, nec penetrat; ſed lambẽdo abſorbet cognatum ſibi, ac familiarem igneæq; naturæ liquorem. Quod ſi volę manus nõnihil imponas, admota ex ardenti papyro flamma: ardeſcit quidẽ palma, at manus non vritur. Si vero ſucco maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffenſe citraq; læſionẽ plumbũ liquefactũ tractare poteris, modo celeri motu id perficias. Nõ eſt autẽ in rerũ natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeo vt ſi cochlear ſtanneũ aut plumbeũ oleo feruẽti aut plumbo liquefacto immergas, confeſtim liqueſcat ac diſſoluatur, quod in feruẽtiſſima aqua nunquã effeceris. Oleũ enim, & pinguia quæq; feruidiſſima fiunt, caloremq; maximũ concipiunt, ſic vt plumbũ citiſſime fluxile fiat, ac liqueſcat pinguedinis admixtu, cum aqua prohibeat quo minus calor in plumbum penetret; eoq; fit, ma.

Alembicum vulgo.

Aqua vitæ vis.

Aqua vitæ vt exploretur.

Plumbũ liquefactum vt non vrat.

Plumbum liquefactum, & oleum feruidum vrentiſſima.

vt anguillæ in craticula toſtæ, vehementer digitos adurant, ſi incircumſpecte verſare pergas: adhæret enim pingue digitis, ac cutem exhulcerat, ardoreq; veſicas ac bullas excitat. Cum autē quatuor ſint, quę leuitatis ac grauitatis ratione inter ſe certent, Vinū, Aqua, Mel, & Oleum: horū omniū leuiſſimū, minimiq; ponderis eſt Vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, ſummasque partes ſubit, oleo in imas ſubſidente. Eſt enim illi prorſus excocta terrea omnis concretio, totaq. illius ſubſtantia ignea, aereaque effecta eſt. Proximū huic leuitate eſt oleū præſertim ex lini & ſeſami ſemine expreſſum, quod nūquam præter cæterorū oleorū naturā, frigore induреſcit propter mollitiem atq. inſitam caliditatem. Huic liquor ſuccedit ex virentib. herbis ignis vi extractus, & vinū defecatū, quod minimū dulcedinis admixtū habet. Nam vinū exoticum illud, quod Baſtardum, & quem nos Seropon, aut Zerapium vocamus, omnem liquorē grauitate ſuperat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergātur. Aqua cæleſtis, modo ne ſit turbida, eiuſdē fere cum vino ponderis eſt, nempe ea quæ menſe Maio cælitus delapſa in multos annos reſeruatur. Mel vero iis tertia parte pōderoſius eſt. Nullus itaq. liquor qui in aliquem vſum corpori humano adhibetur, aqua vitæ, quæ ſic appellatur, quod vitā fulciat, ſeniumq. remoretur, aut leuior, aut penetrantior, aut quæ omnia a putredine, aut corruptione magis præſeruet ac tueatur. Cuius vſus ſic inoleuit apud Belgas, vt liberalius quam valetudini commodum eſt, aſſumant. Neque enim omnibus, aut quouis tēpore eius potus æque ſalubris eſt, macilentis ſiquidē, ſiccæq. naturę hominibus: denique æſtate vſus eius admodum pernicioſus eſt, adurit enim corpora, atque humorem natiuum depopulatur. Obeſis autem corporibus atque humidis, quiq. pituitoſis humoribus redundant, nihil incommodat,

Quatuor leuiſs. inter liquores.

Oleum lini & ſeſami non cōgelaſcit.

Vinum ardēs quibus vſui.

modat, nam & humores excrementoſos concoquit, & corpora a lethargo, atq. apoplexia, morbiſq. frigidis vindicat ac tuetur, quapropter hibernis mēſibus moderatum illius vſum concedo, nempe ſeſquidrachmā quæ cochlearis menſurā implet, exquiſite zaccaro edulcatam, adiectoq. exiguo panis primarii bolo, quo minus vi adurenti cerebrum nareſq. feriat, aut hepati noxæ aliquid, penetrabili feruentiq. calore inferat. Foris vero admotum neruis ac muſculis, membriſq. algore oppreſſis auxiliatur, omneſq. affectus dolorificos, qui in frigidis humoribus cōſiſtunt, compeſcit ac diſcutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelam reſtituit ſi ſeminis erucæ & aceti ſcyllitici momentum illi commiſceatur. Quod ſi id genus factitii vini bis aut ter in alueum ſtillatitium immiſſum ignis vi extrahatur, incredibilem vim penetrandi conſequitur.

Argenti viui prodigioſa vis & natura, quod Belgis a mobilitate Quickſiluer *dicitur.*

CAP. XXXV.

DVO cōſtituta ſunt in natura rerum principia, ex quibus cōflantur ex imis terræ viſceribus omnia metallorū genera, quorum Sulphur, vt pater, omnia efficit ac molitur: Argentum viuū vt matris vice fungens, ea ex ſe elaborari patitur ac produci: primum Aurum, mox Argentum, deinde ignobile quodque metalli genus, vt ſtannū, plumbum, æs, cuprum, ferrum, omniaq. cum ſuis primordiis affinitatem ac naturæ cognationē habent. Singula enim igni liqueſcunt, atq. ad opus quodq. ductile accōmodari poſſunt. Hydrargyros autē, hoc eſt, aqueum iſtud argentum ac fuſile, qua vi & facultate polleat, cuiuſq. qualitatis ſit particeps, frigidæne an calidæ: varie inter ſe diſceptant Medici. Sunt qui frigidum & humidum eſſe contendunt; argumento quod tactu miram fri-

Sulphur & argentum viuū metallorū principia

giditatem membris inferat, eaq in stuporem ac paralysim adducat: Alii calido siccoque effectu esse statuunt, quod penetrabili vi conspiciatur, adeo vt incisa vena eorum qui semel atq. iterum ex morbo Venereo inuncti fuerunt, argentum viuum emanasse conspectum sit. quod ego fieri crediderim, non ex insita aut genuina caliditate, sed quod rebus quibusdam vrentib. vel extinguatur, vel admisceatur, quib. retũdi solet atq. hebetari frigida humidaq. qualitas, atq. ignea quædã induci. Est siquidem puluis quidã in vsum Chirurgis circumforaneis, præcipitatus dictus, quod opus suum celeriter ac præcipitanter peragat, non sine grauissimo corporis incõmodo; ardẽtem.n. vim ac deleteriam huiusmodi præparandi ratione asciscit ex Chalcãthi, aluminis, & salis nitri mixtura. Cæterum cum argenteus hic liquor dissipatus ac diuulsus, ita rursus coëat, sibiq cohæreat, atq. in se conglobetur, vt non sit tractabilis, fingique possit, nec vllis medicamentis misceri, nisi illius mobilitas cohibeatur, excogitauit industria humana aliquot rationes ac modos quibus id effici possit, eiusq. agilitas domari. Inter quos ille securior est magisq. innoxius, qui saliua hominis perficitur, cui momentũ cineris, aut pusillum trituræ ossis Sepiæ admixtum est. Est autem Sepia felis marina, cuius osse candido & friabili vtuntur aurifices, carne lubrica, sanguine qui atramenti vsum præbeat. Cæterum hoc admiratione dignum est, quod cum omnia quæ ex terra eruuntur, quamlibet ponderosa sint, huic metallo innatent chalybs, ferrum, plumbum, atque ænea quæque, solum aurum subsidit, ab eoque absorbetur, atque argenteo colore imbuitur, qui nisi igne euelli potest; sic enim in fumum resoluitur, atq. in auras euanescit, teterrima odoris fœditate, non sine graui astantium noxa, vt quibus membra obstupescant, neruiq emolliantur: quod fere in his spectamus

Puluis præcipitatus.

Felis marina.

mus qui deaurandis vasis argenteis occupati sunt; neque enim argentum auro obduci incrustariq. potest, nisi argenti viui ministerio, quo vno obsequio sum fit ac tractabile: nam cum omnia metalla respuat, solo auro afficitur, eoq. se commiscet, fingiq. patitur. Sic sæpe experimentum feci in argenti viui sesquilibra, duas plumbi libras innatare, auri vero denarium, vel etiam scrupulum, quæ tertia drachmæ pars est, demergi. Ex omnibus autem metallis ægerrime adhærescit argento, ægre admodũ plumbo, difficillime ferro, æri mediocriter. Huius argẽtei viuacissimiq. liquoris conditionem aliqua ex parte æmulatur plumbum liquefactum. Omnia siquidem illi innatant, ferrum, silices, testę, ac pleraq. alia quę igni non liquefiunt, naturaq. sunt fluxili ac fluida: nam cum plumbo liquido nihil sit magis feruidũ, aurum, argentum, stannum illi innatant quidem, sed confestim, vt cera, diffluunt ac dissoluuntur. In eo quoque argento viuo affine est, quod in planam tabulã effusum, guttis hinc inde dispersis, illam lubrica humiditate non imbuit, nec tabellis inhæret, sed incredibili agilitate motuq. instabili rursus coit, ac globuli in sese cõfluunt ac conglomerãtur, eo quod materia illis densa sit, coacta, solida, ac continuata, eaq. densitate, vt nihil aëris in se cõtineat. Quo fit vt non solũ ponderis ratione, sed quod nihil aëreæ substantiæ in se contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum seu lignum aloës, licet leue sit, nec vllius ponderis, subsidit atq. aquæ immersum in profundũ labitur, quod compactum sit, nec illi quidquam inane insit.

Nihil absque argẽto viuo inauratur.

Lignum aloës licet leue, demergitur.

Qua ratione in salis inopia carnes, aliaq. edulia a putredine conseruari poßint. Obiter Salis, acetiq. vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SALIS conditura quantopere nobis vsui sit & necessaria, nemo est qui nesciat. Nã præter id quod

Sal esculenta quæq. sapida efficiat, gustuiq. ac palato gratissima, cibiq. auiditatẽ incitat, tum omnia a putrilagine vindicat ac tuetur, præsertim cui omnes limosæ sordes excoctæ ademptæq. sunt. Sic enim micanti colore splendescit, illoq. tuto condiri quæque possunt, atq. in multam æstatem asseruari; absorbet enim consumitq excrementitium omnem humorem, ac cogit densatq. carnes ac salsamenta quæque, nequid ex ambiente aëre putredinis subire possit. Ceterũ mirum cuiq. non immerito videri potest, fecunditatis atq. expugnandæ sterilitatis quandã vim inesse sali; deniq. agros quosdã feraces illius cõspersu effici, quod a vero non esse alienum experimento compertum habeo. Obesæ siquidem mulieres, quæ magna ex parte effœtæ sunt, moderato illius in condimentis vsu fecundæ fiunt, ac conceptui idoneæ; abstergit enim omnem vliginem, vuluamq. plus satis vdã ac madidã exiccat, efficitq. vt genitale semen facilius vtero minus lubrico adhærescat: aridis autẽ mulierculis & quibus vterus torridus est, vt fundus & terra siticulosa, humectantia exhibenda, nam salsa ac acria respuunt. Viris quoque lumbos incitare, mouereq. tentiginem Belgæ commonstrant, qui cũ salitis affatim vtantur, impense salaces existunt. Sic frequens marinorum piscium esus, omniaq. testacea, ostrea, gammari, locustæ, cancri, cochleæ, conchæq. marinæ libidinem concitant caliditatis mordacisq naturæ ratione. Qua de causa Ægyptii, Plutarcho teste, a sale, omnibusq. salitis abstinuerunt, quod salem Venerem irritare persuasum haberent. Itaq. insipida potius sumenda existimabant, quam condimẽto omnium suauissimo vti, qui mihi nimis superstitiose id obseruasse visi sunt, nec satis valetudini consuluisse, cum a corporibus hominum putrefactionem Sal arceat, humoremq. alienum atq. ascititium consumat: adde quod fecunditatis progignẽdæque

Quod salis genus optimum.

Sal fecunditatem confert.

In Sympos.

dæque

dæque ſobolis genuinam quandam vim inſitam habeat, qua coniugalis fœderis ſocietas ſtabilitur. Expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vſus, ac non ſolum in amplexu, figendiſq. oſculis, ſed in omnibus negotiis obeundis reddit alacriores & erectiores. Fecunditati autem auxiliari vel illud argumento eſt, quod immenſa vis murium ſoricumq. in marinis nauibus enaſci ſoleat, & quod mulieres ſalinariæ continenter pruriant, multarumq. prolium ſint feraces: vt quibus nautæ ac piſcatores in portum delati, ſunt adiumento, qui ſtrenue rerum ſuarũ ſatagunt. Hac inducti ratione in nonnullis regionibus coloni, iumentorũ pabulo nõnihil ſalis inſpergunt, quo ſint ad cibum auidiores, atq. ad ſubeundos labores, gignendumq. magis alacres & erecti. Agris quoque ſterilitatem eo expugnãt, vbi plus ſatis paluſtres ſunt atq. vliginoſi. Cæterum ſi oppida, arceſq. obſidione oppreſſas huius penuria laborare contingat, ſalſugo ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, cum ouum aut ſuccinum quod vulgo ambra dicitur, in illa fluitet. Huic in cõſeruãdis eduliis viribus proximum eſt Acetum, at vi non tã diuturna; niſi enim poſt aliquot menſes priori effuſo, recens condititiis rebus infundatur, mucore limoq. obducuntur. Qua autẽ vi & facultate polleat, cum ex multis, tum maxime ex eo experiri licet, quod ouum in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulo, in eam teneritatem teſta molleſcat, vt velut tenuis membrana, per annuli anguſtiam adigatur. Coticula quoq, aut ſilex aceto ſeptẽ dierum ſpatio domitus, digiti attritu in puluerem reſoluitur. Hinc Hannibal quum Alpes ſibi peruias faceret, atq. Italiæ inhiaret, feruenti aceto ſaxa diſſoluere ac diſſilire coegit alterius oculi iactura; tanta eſt enim ac tam penetrabilis aceti vis, vt ſaxa corrodat ac comminuat, cuius aliquando experimentum

Sal agros & iumẽta fecũda præſtat.

Salſugo.

Acetiuũ.

Acetum ouum conſumit, ac cotem diſſoluit.

feci in gemma atque vnione seu margarita, sed non admodum sumptuosa, vt erat Cleopatræ Ægyptii reginæ, quam illa aceto immersam ac liquefactam (nam eius vis aspera in tabem margaritas resoluit) absorbuit. Simili ratione venenis resistit, ac pestilentis morbi contagia repellit: sic vt consulte mihi facere videantur, qui grassante morbo populari moderatum aceti vsum sibi familiarem reddunt. Dissipat enim ac discutit vitiosum aërem, & si quid in corpus haustum est, prohibet humores infici ac putrescere. Sic qui venena ore emungunt, ac sordida vulnera exugunt, aceto acri os colluunt. Verum illud studiose obseruandum est, ne nimius eius sit vsus, atq. immodicus: nam cerebro siccitatem infert, ac somnum excutit, quapropter aquę rosaceæ nonnihil admisceri iubeo ac pauxillum vini Rhenensis, crocique momentum; sic enim minus incommodi caput accipit. Eiusdem fere naturæ sunt, parique effectu, quæ impense acida sunt atq. acerba, vt mala citrea, seu Medica, tū quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi quod ouali forma Limonis nomine passim innotescit, cui tam acidus inest atque exedentis naturæ succus, vt si huic malo per horas aliquot aureum nomisma inseras, imminuto accisoq. pondere illud eximi deprehendes. Vt autem ista perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æque, ac calor, adurit: sic Aqua ardens in præseruandis rebus est efficacissima. siquidem carnes ac pisculenta quæque illa imbuta, à putredine tuta sunt, ac vermiculis intacta. Cyminum vero, modo ne desit illius copia, & Caros, vulgo Carui, post salem præsentanea sunt in præseruandis eduliis, si illis confricata recondantur, exiccandi ratione; adeo vt illi qui crebro iis vtuntur, pallescant, atque exangues efficiantur, quod humorem omnem natiuum depopulentur. Mel quoque, & quæ Syrupus dicitur sapore melleo, licet nonnihil

Margarita aceto macerata liquescūt.

Limonis succus corrosiuus.

Aqua ardens.

Cyminū.

Caros.

Mel.

Syrupus.

ad atrum deuergat, vt Passum quæ Aroba Hispanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præseruandi, præsertim cerasa, pruna, persica, vuas, omnesque fructus arbuteos: quod ipsum etiam in Omphacio quæ Agresta vulgo dicitur, expertus sum. Omnium autem efficacissime, si cuiusque generis fructus in olla seriatim collocatos, eaque accurate operculo obducta ac pice ita oblita, vt nihil vel aëris vel aquæ subingredi possit, in putei profundum demergas: elapso anno omnia recentissima inuenies, saporisque eximii. Cum enim ab ambiente aëre, omnique vitioso halitu sint remotissima, non est quî corrumpi possint. Humiditas siquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua sublata, inductaque siccitate, non facile quid tabescit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stockvisch* vocatur (nam Salpa alius est ab illo piscis) tum alii plerique vento indurati in aliquot annos asseruari possunt: quemadmodum & panis biscoctus, qui nunquam mucescit, quod omnis humiditas excocta sit: Intensus itaque calor, atque frigus, quoniam ex æquo qualitatem siccam inducant, corpora seruant imputria. Hinc elice, quî fiat vt hibernis mensibus, geluque rigido atque aspero, minimo offensaculo crus frangi soleat. Siquidem ex ambientis aëris siccitate os fragile efficitur ac rigescit, cum id statu cæli humido lentescat, ac flexile fiat. Quod ipsum etiam obseruamus in candelis ex cera seuoq. confectis.

Passum, Aroba.

Omphacium, Veruys.

Fructus puteis immersi, atq; in olla reconditi, diu conseruantur.

Merlucæ Stockvisch.

Gelu opportunum ad crurũ fractionẽ

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obesis magis salaces, magisq; viri desiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVlieres illæ magis feruidæ sunt, acresq. in Venerem, magisq. auidæ explendæ voluptatis, quib. plus caloris insitũ est, q̃ fere vsuuenire solet pallidis

ac macilentis, quæq. subfusco colore existunt, habēt enim illæ partes genitales acri mordaciq. salsugine imbutas, quocirca irrigari humectarique postulant; atq. hinc est quod æstate feminæ magis pruriant, ac concubitũ appetant auidius, cum eo tempore iis calor augescat, flaccidus autem fiat viris ac languescat. Qua ratione ruta, thymus, & pleraq. impense calida, libidinem in viris extinguũt, acuunt aũt in feminis. In illis siquidem humorem seminalem depopulãtur ac desiccant: in istis consumpta superuacua humiditate atq. vligine, incalescit vterus, atq. ad libidinem incitatur. Quæ res efficit, vt vino quod calorificũ est, affatim impleri is sexus cupiat. Obesæ autem & rubicundæ mulieres, quia affluēti humore perfusæ sunt, semenq. genitiuum dilutũ habent, cupidine languida, magisq. sedata existunt. Itaq. delectum viros habere conuenit, nec cuiuis temere ac præcipitãter dexteram iniicere. Quisquis enim gracili atq. extenuato corpore, vergentiq. ætate ac deuexa, eã nactus est quæ assidua prurigine vritur, quæq. lassata non satietur, carnificinam sibi paratam meminerit, quæ identidem incrudescit, ac magis magisq. exasperatur: cũ viro tanq̃ hirudo & sanguisuga cõtinenter adhæreat atque affixa sit; nec patiatur defesso atque exhausto vllas inducias constitui, aut tantisper intermitti cõgressum maritalem dum vires collegerit, ac robur virile instauratum sit.

Feminæ æstate salaciores.

An affluenter atq; auide, an sensim ac parcius, nonnullisq; interuallis, vrgente siti, vel in mensa accubitu, bibēdum sit.

CAP. XXXVIII.

PRæcipua tuendæ conseruandæq. valetudinis ratio in cibi potusq. tēperantia ac moderatione cõsistit. Quum autem aliâs de sicco alimēto ac panis esu abunde a nobis tractatum est, de potione, & quo cuiq. modo ac mensura eam adhibere conueniat, dicendũ putaui.

putaui. Principio ſanis non poteſt certo aliquid ac determinate præſcribi. Quandoquidem pleriq. diuerſæ potandi conſuetudini aſſueti ſunt, quam citra valetudinis iacturam ac detrimentū mutare nemini procliue eſt. Optimus ac ſecuriſſimus bibendi modus pro ſua cuiq. ætate, pro temporum ratione, pro inueterata inolitaq. conſuetudine, pro vini vehemētia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris ſitienti præſcribatur ad deſiderium redimendum, & vt cibus in ſicco ne ſit, nec fluitet, ſed moderate potu madeſcat. Subinde itaq, modicisq. interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus ſuperinfuſo liquore identidem macerari, quo cōmodius peracta concoctione venas ſubeat, atque in corpus digeratur. Omnis ebrietas præſertim iugis ac continuata, Diſcorid. teſte, pernicioſa, quoniam nerui copioſo vino diebus ſingulis obſeſſi dant manus, totiuſq. corporis compago ſoluitur. Quapropter moderatā eſſe decet omnis liquoris qui temulentiam infert, potationē, in eaq. ſalſamentarios ac lanios nos imitari par eſt, qui vbi recondunt in fruſta conciſa carnium p.ſciumq. partes ac ſegmenta, ſalſuginem per ſingulos ordines ac ſeries infundunt, digeſtaque ſale condiunt. Sic nos quoq., modo valetudini conſultum cupimus, cibum decenti ordine acquantitate ingeſtum, potu vbi res poſcat, irrigabimus. Inchoata autem cœptaq. concoctione ventriculum potu fatigare noxium eſt, interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiones, quibus operi inſiſtit, cibumq. concoqui atq. elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deferueſcunt, atq. ebullire deſinunt offuſa aqua gelida: Sic vētriculus affluenti potione turbatus ab incepta concoctione deſiſtit ſeriuſque munia ſua exequitur, ac minus exacte cibū concoquit, vt qui ante legitimū tempus inconcoctus, vel in venarū anguſtias, vel inteſtinorū laxi-

Ebrietas Dioſcoridi deteſtata. lib. cap. 7.

Simile a laniis.

Incepta cōcoctione potu abſtinendum

Smile a reculinaria.

tatem propellatur, quo fit vt cibi vsus fructusq. homini pereat, atq. ex viscerum obstructione quæ humorum putredinem inducit, morborumq. ac febrium seminaria acciri contingat. Quod ipsum iis quoque euenit qui inter initia, primoque mensæ accubitu auide se potu ingurgitant. Prolui enim confestim alimenta contingit, nec diu stomacho inhærere. Quamobrem consultum arbitror inter edendū nō cōfertim nec auide, sed sensim ac paulatim bibēdum, quo commode vtraq. misceri queant, parique concoctione perfici, illis præsertim qui meatus amplos habent, venarumq conceptacula laxa. Qui vero ea vtuntur edendi consuetudine, vt ad prādii medium a potu sibi temperent, affatim bibere debent, quo potius penetret, ac per cibum vndique diffundatur: His quoq. qui ex febri æstuant, potuq. refocillari gestiunt, affluenter bibendum, verum non impigre, nec raptim; sed sensim longoq. ac productiore haustu. Sic enim vētriculum vbertim humectat, nec potius confestim in vesicam delabitur. Modicus siquidem potus nec sitim restringit, nec calorem reprimit, sed magis adauget. Vt.n. carbones fossiles in fabrorum vapotario humentibus scopis subinde irrigatæ inflāmescunt ardentius: sic parciori potu accenditur, non sopitur febrilis calor maiorq. excitatur bibendi auiditas. Qui vero ex lassitudine æstuq. siticulosi sunt, iis sensim ac placide sedanda sitis. Sic enim liquor magis adhærescit, omnesque partes aridas humore imbuit. Cæterum huic argumento annectere visū est illos q vel ex febri hectica, vel phthisi tabescunt, atq. ex morbis extreme macilenti sunt, cibum solidum magis commode deglutire, quam vllum liquorem. Pondus siquidem, cibiq. grauitas vias iugulares dilatat, meatusq gulæ peruios facit, sic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit. cum .n. partes, ductusq. gutturis qui huius-

Sensim nō auide bibēdum.

Quibus affatim bibendum.

Ab officina fabrili simile.

Cibum aliquando cōmodius, quam potum deglutiri.

modi officiis sũt destinati, collapsi sint ac subsederint sic vt latera vtrinq. se premant; potus ꝓpter tenuitatẽ, & ꝙ nihil adferat põderis, illos ægre dilatare potest, atq. inoffense permeare, nisi bibant affluentius: hac siquidem ratione dehiscunt fauces, ac potus defluit. Simile quiddã euenit paralyticis, & qui apoplexia feriũtur. Spiritus enim cũ tenues sint ac subtiles, non facile a cerebro ad neruos penetrant. Quo fit vt motus sensusq. illis eripiantur, humores vero qui membra nutriunt, pondere ac grauitate vitam sibi sternunt, aditumq sibi ad partes corporis patefaciunt Sic radii Solares caliginosam densamq. nubem dissecare nequeunt, cum grando facillime id efficiat. Quocirca non est quod quisquam miretur, quî fiat vt paralytica membra nutriantur, cum sentiendi mouendiq. facultate sint destituta; per latas siquidem vias membra alimenta suscipiunt, suaque crassitie sibi viam faciunt, quod ipsum spiritus, tenuitatis ratione, facere non possunt: nerui itaq. orbati spiritu animali, membris motum sensumq. adimunt, sed ii per alias vias, quam per neruos nutriuntur, nempe per venarum riuos ac sanguinis conceptacula.

Spiritus non aque ac cibus, ad neruos penetrat.

Simile a Sole & grandine.

Nerui motu & sensu praditi.

Quacunq; propere ac festinanter maturescunt, vel iustam longitudinem assequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt: quod infantes ac stirpium aliquot genera commonstrant.

CAP. XXXIX.

VT in arboribus, omnisque generis stirpibus quæ spectatissime adolescunt, atque ante legitimum tempus, consuetumq. morem maturitatem assequuntur, cito intercidunt ac confestim elanguescunt: ita quoque in humanis ingeniis & corporibus si quæ naturæ dotes ac munera speciosiꝰ maturiusq. se ꝓferunt, minus diuturna esse solẽt, ac festinãtius dilabi. Nõ subest .n. solida vis, nec penitus firmis

Ab arboribus simile.

Dentatos nasci, inominosũ. radicibus nituntur, eoq. non temere ad frugem deueniunt. Sic infantes qui citius dentire incipiunt, vt sunt qui ex vteri latebris dentati prodeunt celerrime dentes excutiunt. Prima enim illa dentium series ob neruorum quibus deuinciuntur, mollitiẽ minus stabilis est, minusq. firmiter infixa. Similiter qui citius ingrediuntur ac pedibus insistunt inualidis minusque firmis cruribus esse solent. Contra vero qui *Praecocia cito euanescunt.* tardius seriusq. incedunt, ingressu vtuntur firmiori, minusq. lapsanti. Quod ipsum etiam obseruatum est in his qui præmature loqui, vocemq. formare incipiunt, postmodum hæsitantius loqui, minusq. articulate ac significanter proferre verba. Itaq. melius est omnia cunctantius procedere, tardaq. incrementa suscipere. Siquidem cum natura suas vires ac facultates cumulatius quam par est, in membra profundat, efficitur vt ætatis accessu desit quod illis impertiat. Quo fit vt illæ partes deterius sua munia ac *Serotini fructus diuturni.* functiones exequãtur: vt quas nullis viribus aut alimenti confluuio fulciri contingat. In omni quoq. stirpium genere ac fructibus obseruamus serotina quæq. diutius asseruari: quæ vero festinantius maturescunt, flaccida vietaq. fieri ac putredini obnoxia. *Properata minus solida.* Celerius siquidem occidit festinata maturitas. Quocirca minus nobis probari solet in adolescentib. præcox ac præmaturum ingenium, tum pleraq naturæ munia, aut corporis animiq. dotes quæ præter vulgatam consuetudinem, aut quam ea fert ætas, præ- *Prouerbiũ triuiale in pueros præmature agiles.* stantius se proferunt. Tales enim minus vitales conspici solent, morteq. properata confici. Qua de re exorta est ꝓuerbialis sententia apud Belgas, Omnia festinantius procedunt, *Het ghaeter al voort* [Zyn] *iaer alleene.* Quo designant præter solitum, contraq. cõmunem temporis cursum, rerumq. ordinem ac rationẽ pleraq. euenire aut perfici, desumta translatione ab infantib. qui, nec dũ exacto anni curriculo pedibus insi-

insistunt, nulliusque fulti adminiculo hinc inde discursitant, quod postmodum languide persicunt, atque ab incepta inccedendi cõsuetudine desistunt.

Alimenta aliquando vitiari ac venenati aliquid contrahere ex bestiolarum insessu incubituq;. Denique humanis corporibus ex diffusis in illa sordibus simile quiddam innasci, nempe mures, sorices, glires, ranas, rubetas eiusq; rei exempla. CAP. XL.

NOn solum vitiosi virulentique humores ex corruptis alimentis corporib. innascuntur: sed præter aliquot lumbricorum differentias varii quoq generis animalcula in viscerum latibulis pullulant. Obseruatum est enim nostra memoria dissecto mulieris cuiusdam corpore bestiolas exemptas soricibus muribusq. non absimiles, quas natura ex sordido aliquo excremento quo alimenta erant imbuta, produxisse videtur. Calor siquidem natiuus in materiã illam elaborandam occupatus, non aliam speciem, quam pro subiectę materię ratione effingere potest; itaq insita vis naturæ sui generis animalculũ efformat, ac molitur; humida illa substantia opifici obsequente ac sequaci. Compertum est enim animalcula domestica catellos, feles, mures, sorices qui nobis glires dicuntur, atq. id ranarum genus quod busones vocant & rubetas, quum passim oberrant cellasque promptuarias depopulãtur, aliquando excremẽto seminali commaculasse esculenta, quæ cum homines a sordibus non abluant, vel fructibus arbuteis putamina membranasq. ambientes nõ adimant, ex illa vligine quæ cibariis incumbit, dapesq. polluit ac fœdauit, tale quiddam progeneratur. Quod si ex putredine limaces, cochleæ, mures; ex fimo bubulo scarabęi, fuci, vespæ; ex aereo madore, humoreque roscido, erucæ, papiliones, formicæ, locustę, cicadæ ꝓgerminant: cui absurdum videri poterit, in corporibus hominum ex simili causa tale quiddam genera-

Animalculorũ in corporibus origo.

Bestiolæ ex sordib. generatæ.

ri? præsertim cum efficacior hic ratio subsit, quæ huic rei causam præbet ac seminarium: Illa siquidem iam memorata ex putrilagine, non semine licet illi facultate & viribus respondeat, cognataq. sit atque affinis, pullulascunt. Ista vero quæ in humani corporis latebris animantur, ex vitali humore, viuoq. animante profluxerunt. Non itaq. alienum a ratione, aut anile videri debet hoc quod tractamus paradoxum, cum tam multa conspiciamus ἀυτόματα, hoc est, sponte, nulloq. animantis cógressu ac concubitu enata, idq. ex humore quem circúfusus aeris calor spiritu vitaq. imbuit. Quam numerosa n. præter immensos terrarú tractus spaciosissimi altissimiq Oceani gurgites piscium genera profundunt atque in hominum commoditatem vsque proferút! Nihil enim mari fœcundius, quod crassioris sit substantiæ, ac spiritu calorifico vndiq. suffusum. In quo cú multa ex semine, tum pleraq. nullius paris cóplexu atq. adminiculo propagantur. Sic testacea omnia primú ex limoso vdaq. vligine nascuntur, tum omnes lubrici pisces, præsertim anguillæ, quæ postmodú mutuo complexu multa sui generis examina procreãt. Aphiæ minutissimi pisces ex spuma maris apud Batauos copiose generantur, vbi post diuturnas siccitates copiosi imbres ingruunt. Siquidem cum ostia Mosæ ac Rheni assiduo Oceani influxu salsescunt æstiuis præsertim mensibus, flumina illa affluenti pluuia diluta atq. irrigata pisciculis huiusmodi vndiq. scatẽt, qui vbi grandescere incipiút, inito complexu posteritati insistunt. Cum itaq. multa atq. admiranda natura rerum, cuius vis Dei munere vndiq. diffusa est, moliatur: nemo anile deliramentú existimet, prodigiosa quædam in corporib. effigiari, cum ligno vermiculãti ac carioso, multisq. rebus inanimis teredines agilesque vermiculi innascantur, quod æstate in caseis multisque eduliis perspicimus, quæ vermibus vndi-

Animalia sponte, nulloq. semine nata

Quare mare piscibus fœcundum.

Aphia vulgo Spierinck.

vndique ſcaturiunt. Adde quod ex ſordidis hulceribus ac vomicis, vnguium, pilorum, teſtarum, oſſiculorũ, lapidum fragmenta eximantur, ex humorũ putridorũ concretu coalita, quin & vermiculos caudatos, atque inſolita forma beſtiolas vomitu eiectas nouimus, præſertim in his qui morbis contagioſis oppreſſi erant, in quorum lotiis multoties innatare conſpexi minuta animalcula formicis affinia aut iis præſertim, qui æſtiuis mẽſibus in aqua cæleſti volutari conſpiciuntur, quorum nemo non morbo Neapolitano, lueq. Venerea fœde erat cõtaminatus. Huc itaq ſpectat narrationis noſtræ ſeries, ne quis incircumſpecte, nulloq. delectu cibos ingerat ſordidos, nec ab iis quæ foris accidunt expurgatos, ablutoſq;. Quod cum plebeii negligant, ſcabie & pruriginoſis puſtulis infici ſolent, multiſque vitiis ac curis affectibus deformari. Neque enim eo conſpiciuntur corporis habitu & conſtitutione, ea formæ dignitate, iis naturæ dotibus, ea ingenii dexteritate, nec denique valetudine tam inculpata, qua Patricii ac generoſi pleriq., qui nihil menſæ inferri patiuntur, ne panem quidem primarium, niſi extima cruſta accurate deputata ac deraſa, reliquoq. eduliorum apparatu exquiſite decentique munditie inſtructo. Quod ipſum non improbo, modo excluſo luxu omnia ad frugalitatem, victuſq. temperantiam referantur. Ita enim inſtitutam habere decet vitæ victusq. rationem Proceres aulicos, vt omnia ad ſalubritatem, ad decus, ad honeſtatem moreſq. inculpatos ſpectẽt ſic, vt fortunæ ſplendor, rerumq. ſucceſſus, atque affluentia, quæ Dei opt. max. munere obtigit, nõ luxui ac profuſioni, ſed moderationi ac temperantiæ ſubſeruiat. Quale exemplar iis exprimit inuictiſſ. Hiſpaniarum atq. Angliæ Rex totiusſque Belgicæ illuſtriſſi. Princeps Philip. qui propter ampliſſimas naturæ dotes, diuinum quoddam virtutis ſimulacrum mortalibus

Apoſtemata rudera ac pilos profundunt.

Gout-vvormẽ aquæ cæleſti aſtate innaſcuntur.

In victu munditiei ſalubritati deuincta.

Philippi regis laus.

exhibet. Cuius maiestati ac magnificentiæ adiumẽto sunt tot præstantissimi heroes, quorum auctoritate & consilio florentissima regna, vltroque oblatæ a parente optimo Carolo Cæsare latissime ditiones stabiliuntur.

Solis Lunæq. vis & natura in constituendis excitandisq. tempestatibus. Quid deniq. auræ, aerisq. mutatio in corporibus animisq. hominum ac spiritibus efficiat. Obiter unde Oceani fluxus refluxusq. ac reciprocatio, quæ diei naturalis spacio bis conficitur. CAP. XLI.

Solis & lunæ effectus in inferiora.

CErta minimeq. ambigua serenitatis, vel pluuiæ, ventorumq. signa exhibent Solis Lunæq. radii, qui varios subinde colores sibi adsciscunt, vel ex situ loci, cælique ambitu, quem permeare solent, vel ex obiecti natura, vel re quapiam illis offusa: quos si accurate obseruarent qui imperitæ rudiq. plebi atque aniculis prognostica obtrudunt, non ita hallucinari illos ac cæcutire contingeret, nec credulam turbam vana spe ludificari. Ex his enim indubitanter prænunciari possunt imminentes tempestates ac turbines, & quis futurus sit cæli status, ex quo vel vberem rerum copiam & prouentum, vel penuriam consequimur, multaq. alia quæ eleganti carmine complexus est Virgilius: qui cum fuerit in rerum cognitione versatissimus, omniaque naturæ opera exacte sit persequutus: animos quoq. hominũ aliqua ex parte illorum viribus effectibusq. subiicit. Siquidem pro tẽporis ratione, ꝓ occasu siderũ, pro aeris ambientis qualitate ac quadripartita anni vicissitudine homines aliter afficiũtur, alioq. modo cõstituti sunt. Sic cęlo nubilo, auraq. densa ac caliginosa, tetrici homines existũt ac subtristes, somnoq. dediti: Sereno vero cęli statu, vernisq. mẽsibus, quum omnia frondescunt, alacres sunt atque erecti, rebusq. iocosis intenti. Discutit n. humorum fuliginem, crassosq. spiritus qui mentes nostras obnubilãt, aeris amœnitas, spiritusq. exhi-

Virgilij laus ob rerum cognitionem.

Status cæli animos immutat.

tusq; exhilarat, atq; animo lætitiam inserit. Quod venusto hoc carmine expressit Virgilius:

Verum ubi tempestas, & cæli mobilis humor
Mutauêre vias, & Iupiter humidus Austris
Densat, erant quæ rara modo & quæ tarda relaxat:
Vertuntur species animorum, & pectore motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

Lib. 1. Georg.

Exiliunt enim paulo ante cohibiti spiritus aura placida ac suaui spiranteq; Fauonio recreantur. Vt .n. fumi ac vapores reseratis ædibus, ostiisq; patefactis, immisso vndiq; aere, atq; externis flatibus dissipari solent, omnesq; porticus ac vestibula situ pedoreq; obducta perspirari: Ita in corporib. humanis omnes graues halitus, & siqua corpori mephitis inhęret, aut mæror animi, discuti contingit atq; euentilari. Itaq; non internæ modo causæ, insitiq; humores ad sanitatẽ vel morbũ sunt adiumento, sed externi quoque siderũ concursus, atq; aeris auræq; constitutio, ac vẽtorũ qualitas, varias subitasq; mutationes hominũ corporibus inferunt; quod singulis momentis in se quisq; experiri potest. Quis est enim, vt animorum affectus prætercam, qui imminente tempestate aliqua, aerisq; intemperie, triduo etiam antequam ingruat, puncturas in membris non percipiat, ac dolores pulsatiles, neruorũ contractiones, palpitationes, affectusq; alios dolorificos nõ persentiscat? Claui siquidem, calli, verrucæ, cicatrices, glandulæ, nodi, deniq; siquid luxatum, ruptum, fractum, cõuulsum, solutumq; fuerit in aliqua corporis parte, omnia futuram tempestatem præsagiunt, quod non sine acerbissimo cruciatu iis potissime vsuuenire solet, qui aliquid latẽtis occultiorisq. morbi ex scortorũ contagio contraxerũt. hi .n. vbi venti rigidi spirare incipiunt, dolorib. prõptius infestantur. Intenduntur .n.

Simile ab ædibus fitu ofis.

Corpus aeris constitutioni obnoxium.

Valetudinarii auræ mutationē percipiūt. nerui ac rigeſcunt muſculi, agitatiſq; vitioſis humorib. qui mēbris infixi ſunt, acerrime cruciantur. Subeſt .n. illis partibus intemperies quædam tempeſtati externæ cognata ac familiaris, quę carnificinā quandam in intimo membrorū receſſu exercet. Qui vero inculpato ſunt corporis habitu, firmaq; valetudine ac ſtabili, nihil incōmodi, nulloſq; affectus ſentiunt. *A nauib. quaſſatis ſimile.* Vt enim ſutiles quaſſæq; naues ac rimoſæ, citius tempeſtati ſuccumbunt, ita morboſa corpora, quiq; vacillanti ſunt ac dubia valetudine, omnib. expoſiti ſunt iniuriis, omnibuſq; obnoxii incōmodis. Siquidem oborta vel leuiſſima aeris intemperie, dolores illos intenſos inferri contingit, aut vbi Sol ac Luna inferiorib. aliquā mutationē inducunt. *Solis & Lunæ vis in res inferiores.* Hæc .n. ſidera præ cæteris vires ſuas nō in humana modo corpora, ſed in terrena quęq; exerunt, quorum vis tanta eſt, adeoq; ſe in immenſum porrigit, vt quæcunq; cæli ambitu continentur, ſuum ordinem, ornatumq; ac decus ex iis capeſſant ac conſequantur, omniſq; rerū ſeries, atq; anni tempora horū arbitrio decurrāt. Et quanquam ſuperiorum aſtrorum potentia nō ſit inefficax, Solis tamen beneficio maxima quæq; perficiuntur. Is enim hunc orbem præcipue exornat, omniaq; concinne diſponit ac moderatur. Huius opera propagantur ſata, ac fruges matureſcunt, cunctaq; incrementa ac progreſſus ſuſcipiunt,

Georg. 2. *Atq; in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.*

Magna ſane & Lunæ opera in rerum natura apparent, verum Solis effectibus poſteriora. Solis enim beneficio illa fruitur, lucemque ab illo ſortitur, ſic vt tanta illius pars illuſtretur, quantam Sol ſuo ſplēdore irradiat; deficit autem luciſq; expers redditur, vbi terræ interuentu lux illi intercipitur. *Oppoſitio pleniluniū, contūctio nouiluniū facit.* Tunc autē potiſſime in terrena vires ſuas explicat, cum vel Soli ex aduerſo oppoſita impletur, atq; orbiculata efficitur, vel vbi primum illi coniungitur. his enim die-

rum ſpatiis augeſcunt ſegetes, cōchylia turgeſcunt, venæ ſanguine, oſſaq; medullis implentur. Quo fit vt concubitus iis temporibus minus officiat. Et quoniam omnia humore imbuit, fit vt carnes radiis illius expoſitæ tabeſcant, atq; homines ſomno vinoq; ſopiti, pallorem capitiſque grauedinem contrahant, ac morbo comitiali afficiātur; relaxat enim neruos, ac cerebrum plus ſatis humectat, mentiq; vi algifica ſtuporē infert. Oceani quoq; æſtus excitare, cauſamq; reciprocandi illi præbere, non eſt quod quis ambigat. Siquidem cum perſpicimus ſilenti atq. obſcura Luna, eaq; vel medio orbe diſſecta, vel in cornua falcata, ſiue augeſcat aut minuatur, nullos propemodum fieri aquarum concurſus, nec in vllam altitudinem attolli Oceanum, quæcunque etiam littora alluit: Rurſum vbi cum Sole congreditur, atque innouari incipit, aut in orbem circumducta plena conſpicitur, maximos excitari æſtus, fluctuſque attolli in immenſum: quis alio, quam in Lunæ motum fluxum refluxumque Oceani referat? Vt enim magnes ferrum allicit; ſic ſidus hoc terræ proximum, mare attrahit, concitatq;. Nam cum Luna oritur, Oceanus circa illas plagas euoluitur, nempe Orientales, parteſq; Occidentales deſerit: quando vero ad Occaſum vergit, in illis partibus crebreſcunt fluctus; in iis vero quæ ad Ortum ſpectant detumeſcunt, idque affluentius vel parcius pro incremento defectuque lucis quam lunares radii exhibent. Quod ſi cui libeat in Oceano Gallico, noſtroque mari quod ſe ad Septemtrionem porrigit, locorum tractus ac ſpatia oraſque regionum metiri, & quos æſtus littora perferant obſeruare, luce clarius perſpiciet omnia Lunæ motu ſpectuq; perfici. Vbi .n. hoc ſidus exoriens diuerſas plagas ac climata colluſtrat, curſumq; ſuum per cæli meatus proſequitur, eo æſtum fluxumque edirecto

Aeſtus Oceani cauſa.

Luna mare concitat.

Simile a magnetis vi.

deferri contingit, quo radios dirigit, & quas terræ partes ac littora ex aduerso sibi oppositas respectat. Vt .n. Sol ex humenti gramine humorē elicit, multāq; aquæ vim ex mari, stagnis, paludibusq absorbet, vnde pluuiarum origo existit: vt deniq; multæ herbæ quæ hinc Heliotropia dicuntur, Solis vi ac calore qui humorem allicit, circumaguntur, eiusq; iter ab ortu in occasum expansis patulisque flosculis comitantur: ita Lunæ vi Oceanus modo in hoc, modo in illud littus impellitur, eoq; se inclinat, atq; in illam oram decumbit quo sidus feratur. Cuius rei aliquod dabo specimen, ac quorundā locorum, vrbiumque, ac littorum, quæ mare alluit, exempla proferā. Principio quo omnia exacte percipi queant, hoc axioma seu pronunciatū subiiciendum putaui: Lunam semper auersis a Sole cornibus, si crescat, ortum spectare: si decrescat, occasum; quę triduo plerumq; in coitu morata demū lucescit, ac falcata emicat. Singulis vero diebus ab incremento a Sole remotior ad septimū vsq; augescens medio orbe diuisa spectatur, eaq; pars illustratur quæ Soli in Occidentem delato opponitur, illa opaca quæ Orienti obuersa est. Semper enim Luna crescens Solem occidentē sequitur, supraq; nostrū horizonta conspicitur. Vbi vero decrescit, Solem præcedit, illiq; præuia est, ac supra horizonta anteculano conspicitur, ea semper parte illuminata quæ Solem respicit: eoq; efficitur vt pars incurua, atque in cornua falcata semper a Sole auersa sit, globosa vero atq; in gibbum sinuata, aduersa, Solique exposita. Quarto autem & decimo die cum ex diametro Soli opposita est, plena perficitur, ipsaque oritur, vbi Sol in Occidentem declinat. Quo fit vt vndiq; illustretur, Solisque splendorem quaquauersum recipiat. Decimoseptimo die cum Sol oritur, Luna in occidentem depressa conspicitur. Altero & vigesimo die Sole emerso Luna medias fere

Simile a Solis vi attractoria.

Lunæ decursus.

cæli

cæli regiones peruagatur, eaq; pars quæ ad Solem fertur, lucida est obscuratis reliquis. Deinceps cum singulis diebus cursum suum prosequitur, octauo & vicesimo demum die & tertia eius parte, seu horis octo, totum Signiferi circulũ absoluit: atq; vt annũ Sol, ita Luna mensem conficit immutatione per septimanas illi accedẽte: nam vtrumq; tempus & post primam apparitionem in dimidiũ orbem accrescit, & quo inde plenum efficit, atq; in rotundum circinatur, septem diebus absoluitur, qui geminati quatuordecim constituunt. Simili modo si inde cum æquali portione diuisa est, ad secundam diuisionem eiusmodi rationem subduxeris, & hos dies reliquosque cum plane ob oculos Luna declinata est, septem inuenies. Quare mensem a Luna immutari perspicuum est, quam vim illa a Solis aspectu consequitur, ex se nullis facultatibus ac viribus imbuta. Vbi vero cum Sole congressum init, aut vndiq; ex opposita face illustratur, vehementes mutationes terræ mariq; inferuntur: argumento, quod ventos impetuosos excitet, crebrisque fluctibus littora pulset. Obseruatum est autẽ nostra memoria minimo annorum interuallo iam quartum excreuisse in immensam altitudinem Oceanum, totamq. Belgicam dissipatis diuulsisq; aggerum molibus miseranda clade oppressam, idq; hibernis mensibus, quibus vis Lunæ in concitandis fluctibus, ciendisque tempestatibus, quam æstiuis acrior, sic vt semper aquarum concursus ac redundantia vel in nouilunium, vel plenilunium inciderit; illęque regiones ac climata omnium primo damno oppressa sunt, in quæ aspectus influxusq; sideris proxime ferebatur: mox cum aliis littoribus se obuerteret, illis quoque aquarum violentia atq; inundatio illata est. Hinc Flandri Oceani sæuientis incommoda primum sentiunt, ac periclitari incipiunt, proximo Mattiaci qui Zelandiæ insu-

Mensis a Luna Belgis nomen accipit.

Luna quãdo tempestates concitat.

Inundationes ineunte hieme incrudescunt.

las occupant, mox Brabanti, ac modo hi, modo illi portus, fidæq; alioqui ac tutæ nauium stationes vndarũ vi premi solent, sideris motu in certos regionũ tractus conuerso. Exasperant quoq; maris sæuitiam Cori ac Circii qui ex solstitiali occasu impetuosissime in terras decũbunt, marinasq; aquas lõge lateq; in continentem prouehunt, sic tamen vt modo in hanc, modo in illam terræ partẽ volui fluctus cõtingat, ac subeunte quaq; regione suas vices pro locorũ distantia atq; interstitio, celerius tardiusq; æstum concursumq; maris perpeti. Quæ vt cuiq; exacte innotescant, rẽ paulo altius repetã. Quo die Luna noua conspicitur, quæ semper Occidenti incũbit, quod eo Sol inclinet, cuius fulgore splendescere incipit; & quo plena efficitur; eodem æstus excitari diffundiq; obseruamus, portusq; primum vicinos ad certam altitudinem impleri, ac deinceps versus Orientem ad obuia quæque loca deferri, sic vt subsequentib diebus hora vna tardius segniusq; Oceanus moueri incipiat, quod sidus indies ab illo fiat remotius, ac versus meridiem ortumq; elatum a Sole longius recedat. Verbi gratia, Portum Ictium siue Caletum, tum Slusas quæ vrbecula est in Flandriæ confinibus sita, Brugis contermina, noua plenaq; Luna summo æstu implet hora plus minus vndecima, ea parte illustrata quæ in Austrum reflexa est: Arnemudæ ac Metelliburgi tractus hora secunda seu noctis seu diei, Zirizeæ hora tertia, Luna in occasum brumalem seu hibernum conuersa, a quo Africus flat & Sol Capricornum subit, Bergis sesquihora aut duabus serius, Antuerpiæ ac Dordraci Luna inclinata in Æquinoctialem occidentem, a quo Fauonii seu Zephyri spirant hora propemodum sexta, Mechliniæ [illegible] sic tamen vt modo tardius, modo propere [illegible], ac te vel tranquillo, vel ventis [illegible] horarũ spatio versus occasum

Circius. Noordt-vvest.

Oriens Occidenti obuertitur.

Africus. Suydt-vvest.

fertur, totidem horis refluit ac ſubſidit, vſq. dum ſidus noſtrum conſpectũ egreſſum iis oriatur qui aduerſum nos vrgẽt veſtigia: tunc ſiquidẽ denuo exæſtuat. Cum vero Luna mediæ noctis lineam attigerit, indeq; ad noſtrum hemiſphæriũ deuenerit, rurſus in ſe fluctus reſidunt. Itaq; obſeruandi locorum ſitus, & ad quam cæli plagam ſpectent, metiendique regionum tractus, atq; iis aſſurgentis labentiſq. ſideris curſus accommodandus; hac enim ratione procliue admodũ erit, cuiq. regioni fluxũ refluxumque aſſignare. Cæterũ nequis cornua ſpectanda ſibi perſuadeat, cũ ab illa parte nullos affectus obtineat, ſed gibbam deuexamque, quã Sol illuſtrat, ea ſiquidem pars quæ ſoli terræq; obuerſa eſt, aquã allicit, illoſq; portus ac ſtationes maris affluxu implere ſatagit, quos e directo ſplendore ſuo irradiat. Eo ſiquidem Oceanus confluit, quo Lunares radii impellunt. Interim hęc meminerint qui nauigio iter aliquo inſtituunt, cum Luna oritur, ac ſe primũ in noſtro hemiſphærio conſpiciendã exhibet, ſi pars quæ a Sole illuſtratur, in ortũ radios reflectat, in his terrarũ partibus quæ in Ortũ vergunt, fluctus in ſummum excreuiſſe: rurſus ſi Auſtro, vel Occidenti ſe obuertat, illæ partes ęſtum perferunt, exhauſtis exiccatiſq; Orientis. Itaq; ſi quis ab ortu vel æquinoctiali vel brumali a quo Euronotus & Subſolanus ſpirant, in occidentales regiones properat, alto mari, ſummoq; æſtu in tractus inferiores deuehi tempeſtiuum erit. Verbi cauſa, A Mechlinia, Antuerpia, Dordraco, Bergis, Breda, Boſcoducis, Delphis, Gouda, & ſi quæ loca vlterius ſita ſint, pleno iam iamque refluxum minitante mari, nauem conſcendere expedit. E contra ſi quis ab Occidente verſus Auſtrinos ſinus tractuſq; Orientales curſum inſtituit, portu vacuo, æſtuque aduentante, ac remeantibus fluctibus in altum deferri debet, ſic vt pro locorum ratione

Aſpectus Lunæ portus æſtu implet.

obſeruet Lunæ decurſum, & in quas cęli plagas ſe reflectat, quaſq; oras ac portuum ſtationes reſpectet.

De Lactucæ natura ac viribus, & quib. illa proſit vel officiat.

CAP. XLII.

Quib. retunditur lactucæ frigiditas.

LActuca in acetariis frequentius aſſumpta, niſi erucam ac naſturtium, tum quę Ptarmicæ prorſus affinis, Dragon vulgo dicitur, admiſceas, oculis officit, ac caliginem infert; incraſſat enim denſitq. ſpiritus viſorios, atq humorem cryſtallinum turbidum efficit, niſi vino eius vis retundatur. Veteres hanc nō initio cœnæ, nec primis menſis inferebant, ſed poſtremo. quod Martialis indicat:

Claudere quæ cœnas Lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras inchoat illa dapes!

Quod ipſos non citra rationē factitaſſe cenſeo: cum enim frigidæ humentiſq; ſit naturæ, a cœna aſſumpta efficacius ſomnum conciliat, viniq; feruorē reprimit, atq. ebrietati obſiſtit inducta cerebro humiditate. Noſtra vero ætas ſalubrius exiſtimat ab eius eſu cœnam auſpicari. Siquidem cum ex prolixiori prandio exigua fere eſſe ſoleat ad cibum auiditas, mos inoleuit vt in ipſo ſtatim accubitu faſtidienti ſtomacho lactucis oleo acetoq. conditis appetentia excitetur: quin & illum vſum lactuca præbet, vt ante omnem cibū in venas delata ſanguinis feruorem reprimat, atq. hepatis cordiſq. calidā intemperiem mitiget, adeo vt immodicus eius vſus Venerē coerceat, ac concumbendi deſideriū extinguat, vt cucumeres, pepones, portulaca, cāphura. Quamobrē affluentius iis præſcribēda, qui cœlibatui addicti ſunt, ac pudicitiā illæſam tueri cupiūt, quo prurire vtrique deſinât: iis vero qui matrimonii capiſtris ſunt alligati, nō prorſus reſpuendus eſt eius vſus: cū cerebrū illorum aliquando ex immoderata Venere contingat ſicceſcere. Verū calorificis herbis retundi debet eius frigiditas, ne ſemē genitale plus ſatis diluatur, atq. ad progignēdos liberos fiat inefficax, parumq. idoneū.

Lactuca ante & poſt cænā ſumenda.

Lactuca quib. vſui.

De Hippolapatho herba, vulgo Patientia.

CAP. XLIII.

CVm multa sint Rumicis seu Lapathi genera, duo potissime in esum expeti solent, Oxalis, vulgo Acedula vel Acetosa dicta, quæ in acetariis appetentiam acuit, ac nauseam discutit, tum a magnitudine Hippolapathon. Est autē olus culmosum, foliis amplis ac prælongis, caule vbi maturuit, rubicundo, radice flauescenti. Eius esse facultatis hāc herbā expertior, vt carnes, atq; edulia quæq; quamlibet annosa ac peruetusta hac elixata tenerescant, atq; esui reddantur apta. Cum enim lubricæ sit humentisq; naturæ, durissimā etiā vel bubulā, vel gallinaceā mollit ac macerat. Quocirca apud veteres frequēs eius vsus erat, quod cibos cōcoctu faciles præstet, aluumque molliat. Eiusdem cum hac facultatis est Atriplex, & quæ a spinoso semine Spinacia dicitur, Lampsanæ Dioscoridis affinis, quam designasse puto Martialem, cum inquit: *Oxalis.* Zurckel *Hippolapathi descriptio.*

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Denique Horatium,

——Lecta de pinguissimis,
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ salubres corpori.

Epod. lib. Ode 3.

De Saliuæ hominis effectu. CAP. XLIIII.

SAliua ieiuni præsertim hominis nulla cibi potusq; qualitate diluta qua vi polleat, quibusque viribus imbuta sit, varia experimenta commonstrant. Nam lichenas, mentagram, impetiginem, variolos, serpiginem, omnisq; generis pustulas abstergit. Et si cui parti corporis virulentæ bestiolæ insederint, crabrones, scarabæi, bufones, araneæ, tum aliæ pleræq;, quę suo contactu tumores dolorificos atque inflammationes inferunt, illius confricatione omnes affectus subsidunt ac discutiuntur. Insuper & scorpios interi- *Saliuæ vis & effectus.*

mit, aliasq; venenatas bestias cõficit, aut saltem insigniter lædit. Insitũ est enim illi latens quoddã virus ac venenosa qualitas, quã partim a dentium sordib. atq; vligine, partim ex humorib. vitiosis cõsequitur. Ad os siquidẽ ac fauces fumi ex his emanant, ac sputũ aliena qualitate imbuunt, quo fit vt nonnunquã saporem amarũ, vel acidũ, vel subdulcem saliuæ inesse percipiamus, quemadmodũ & sudori. Atq; hinc est quod ieiunis os impense olidum existat, atq; halitus graueolentia obuios quosq; feriant inficiantq;. Restagnant enim euaporantq; e corpore, tanquam ex palude quadã limosa vapores tetri atq; insuaues, qui cum veneni naturã obtineant, saliuæ fontes vitiant. Est autẽ liquor hic qui ori innatat, linguamq; humectat, ac cibũ irrigat, nihil aliud, quam pituitosum quoddã excrementũ, quod in ventriculo ex alimentorũ succo conceptũ, ad cerebrũ defertur, atq; hinc ad linguã faucesq; corriuatur. Quo fit vt quib. stomachus pituita redundat, os quoq; saliuosum sit, atq; humore immodico perfundatur: quibus vero præcordia æstuant, ac febrili calore torrescunt, lingua omni prorsus humore destituta est, atq; vt terra nimiis solis ardoribus adusta, finditur. Cum itaq; saliuæ qualitas effectusq; ex humoribus emergat (ex illis siquidem illam naturæ facultas elicit, vt ignis ex herbis stillatitiũ liquorem) facile iniri ratio potest, quare tam prodigiosa efficiat, rebusque nonnullis perniciem adferat. Quod si sani hominis saliua ad multa percipitur efficax, adeo vt non modo animalcula quædam, sed argentũ viuum extinguat, atque mobilitatem illi eripiat: quid de iis statui debet, qui elephantiasi seu lepra, ac morbo Neapolitano, aliisq; contagiosis morbis sunt contaminati? Equidem noui complures, qui pustulas atque exanthemata contraxerunt, admotis ori cyathis, quibus infectorum saliua adhæserat propter lentorem & venenatum limum

Sudor & saliua ex humorib. vim sortiuntur.

Saliua quid.

Quibus os siccum vel vdũ.

Simile ab herbis distillatis.

Leprosorum saliua noxia.

mum qui dentibus adhærescit, sic vt ea ratione omnis animalium morsus perniciosus sit, licet nerui aut musculi illæsi sint, ob saliuæ contagionem.

De vsu lactis, de colostro ac cremore, illud Belgæ biest, *hunc* room, *indigetant: Tum quæ hæc coagulari in stomacho prohibent.* CAP. XLV.

VSus lactis non omnibus æque salubris: siquidem qui frigidiore sunt ventriculo, iis acescit, ac præcordia flatibus distendit: qui vero calidiore corporis temperamento existunt, iis aduritur, atq; in nidorosos halitus effumat, capitiq; grauedinem adfert. Et cum lac eius sit naturæ vt calore densescat ac spissetur, frigore liquescat: fit vt in æstuanti stomacho promptius coaguletur, quod ipsum nulla re inhibetur efficacius, quã melle vel saccaro, salisq; momento. Cæterũ cum plerosq; nouerim ex coagulato lacte, eoq; in grumos concreto, strangulatos, spirandi meatu, oborto vomitu, intercluso; inconsulte mihi facere videntur lasciuæ aliquot adolescentulæ, prociq; petulci, qui in pomeridianis symposiis colostris ac cremore aliisq; lactariis se infarciunt, nec ea vino affatim perfundere verentur maximo valetudinis detrimento. Vinũ siquidem coalescere facit lac, atq; in casei consistentiã conglobari, quo cũ offendatur stomachus, ac repugnantia elaborare ac concoquere nequeat, omnia ad putredinem deuergunt, magnarumq; ęgritudinũ seminaria ministrant. Sic pisces ac lac, omniaq; acida lacti admixta, vinoq; perfusa, scabiem ac lepram conciliant. Omnia enim impromiscue sic ingesta, computrescunt, ac corruptioni efficiuntur obnoxia. Colostris quæ fœtante enixaque boue in deliciis habent ganeones, nihil homini nocentius, adeo vt infantibus etiam triduo a partu lac maternum degustasse perniciosum sit, ac tantum nõ lethale. Coit enim ac crassescit in corpore, venasque ac sanguinis riuos obstruit, quo minus commode

Lac quibus vtile.

Lac calore inspissatur, liquescit frigore.

Vinum & lac commixta vitiosa.

Lac pisces corrumpit.

Colostrũ. Biest.

atque inoffense possent alimenta permeare. Lac autem tum sanguinem cõcretum dissoluit cyminum, oxymel & acetum scylliticum, angelica, ostrucium.

Podagrici cur salaces, atq; in Venerem proni, & quotquot in dorsum decumbunt, duroq; cubili innituntur.

CAP. XLVI.

Plus nimium salaces podagrici.

QVi articulari morbo obnoxii sunt, magna ex parte salaces esse solent, atq; impensius prurire: partim quod ex diutina assuetudine illi rei assueuerint, cuius immoderato vsu is morbus contractus est: partim quod identidē iis nerui rigescant atq; intendantur, crebroque in dorsum decubitu humores ad partes genitales confluant. Pari ratione qui frequentius equitāt, tum qui nauiū tabulatis incūbunt, atq; in dorsum proiecti durius cubant, in rem Veneream proni sunt ac procliues, incalescūt enim nerui, qui ad partes generādo homini destinatas porrigūtur, sic vt ex agitatione, influxuq; humorū lumbos incitari contingat, ac tentiginē suboriri. Eadem ratione euenit, vt si quis offendat collidatq; pedis pollicem, cōfestim ex huiusmodi affectu inguen intumescat, ac scrotū, hoc est, rugosum illud testiū inuolucrū condolescat cōsensus ratione, atq; ob neruorū venarumq; implexam seriem. Vt enim si quis forcipem aut ferramentū aliud calenti ignitoq; foco immittat, nō solum pars igni inserta ignescit, sed etiā ab igne remotior ita plerumq; incalescit, vt cōtrectari nequeat: ita membris edirecto cōstitutis dolor infertur, affectusq; morbidus vicinis partibus cōmunicatur. Sic a ventriculo, intestinis, vtero, splene, hepate caput afficitur, atq; ediuerso cerebro læso, aut intemperie aliqua affecto, in subiectas subditasq; partes malū deriuatur. Atque hinc est quod obstetrices, licet huius causam ignorent, explorare soleant in puerorū morbis genitale, illiq; affixos testes, ex quorum

A re fabrili simile.

Partes genitales vel secundæ, vel aduersæ valetudinis sunt indices.

rum obſeruatione etiã adulti concipere poſſunt indubitata vel ſalutis, vel interitus, denıq; aduerſæ ſecundæq; valetudinis indicia. Si enim teſtium loculi flaccidi ſint ac langueſcant, eorumque appendix deprimitur, facultates naturales cõcidiſſe, omneſq; vitales ſpiritus qui vitam fulciunt, collapſos eſſe argumento eſt: Sin corrugatæ erectæque ſint abditæ illæ partes, ac mentula rigeſcat, omnia fore ſalua denunciat. Cæterũ quo euentus exacte preſagio reſpõdeat, obſeruandũ in qua corporis parte morbus cõſiſtat. Si enim in morbis cerebri, & qui ſupra diaphragma ſeptumq; tranſuerſum cõſtituti ſunt, propendent, ac flacceſcãt genitalia, ſalutare eſt, vt econtra contracta eſſe ominoſum, intermoritur enim facultas vitalis, ac nerui ad ſuã originẽ cõuelluntur. Obſeruaui autẽ in multis, cõſtante etiã mente vigenteq; ratione, ita contractos teſtes, ac penem virilemq; peſſulum reſiliiſſe, vt lotiũ redditurí illius adminiculo eſſent deſtituti. In omnib. autẽ affectibus qui infernas partes occupãt, auſpicatũ eſt teſtes eſſe corrugatos, pudendumq; ſubrigidũ, reualeſcere enim hec indicant illas partes quæ naturalib. facultatibus ſubſeruiunt, atq; ad obeundas functiones ac munia denuo accingi; nullæ ſiquidem corporis partes citius reuiuiſcunt, diſcuſſoque morbo vegetas ſe præbent, atq; erectas, quam quæ nature parens in occulto conſtituit.

Teſtes flaccidi vel erecti quæ valetudinis argumenta præbeant. Cerebri & hepatis affecti præſagium ex teſtibus.

Genitalia ex morbo primum reuiuiſcunt.

An exanthemata ac pueriles varioli, quæ vulgo Maſelen *dicuntur, vino rubro exigi expugnariq; poſſint, denique lacte bubulo, quæ a mulierculis exhiberi ſolent, cum huiuſmodi puſtulæ efflore ſcant.* CAP. XLVII.

IN morbis qui in ſanguinis ebullitione atq; inflammatione cõſiſtunt, diaphoretica ſeu diſcuſſoria, exhibenda, quæq; humores attenuent, quo cõmodius per corporis meatus ac ſpiracula queant expurgari, nõ eſt ꝙ quiſquã ambigat. Itaq; mirari ſubit qua ra-

tione matronæ nostræ, cum hæ pustulæ eruptionem moliuntur, vinum rubicundũ exhibeant, quod plerumq; astringentis est naturæ, atq; humorem cogit ac densat. Quocirca ego decoctum confici iubeo ex Calthæ floribus crocatis, quæ vulgo Calendula dicitur, melissophyllo, anetho, hysopo, satureia, ficubus, aniso, & feniculo, quod cutem relaxat, humorumq; collectionem dissipat. Iniri tamen rationem posse video, qua inoffense citraq; incommodum præscribi possit, modo tempestiue id fiat, cum scilicet omnis humorũ impetus ad cutem delatus est, tũc enim eadem ratione propellit, qua illa quæ comprimendo aluũ laxant, vt myrobolani, & radix Pontica, vulgo Rhabarbarũ dicta, quibus manifeste astringens vis aliqua inesse percipitur. Itaq; astringendi ratione rubellũ fuliginem propellit, atq; humores fumidos qui mediis spaciis inhærescunt, ad extimã cutem deuehit. Sic experior in nonnullis vinũ nigrum Hispanicum, quod a tingendo *Tinctoer* nostri vocant, aluũ ducere, quod tamen dysentericis exhiberi solet, quo aluum sistat. Id efficit partim quod ob crassitiem venas subire nequeat, partim astringendi premendiq; facultate, qua ea quæ intestinis inhærent, proluit. Pari ratione rubrum vinum quod calorificum sit, discutiendi vi pollet ac sudorem elicit. Lac autem nulla ratione exhibendum censeo, cum febricitantibus sit noxium, prompteque corrumpatur, ac contagia concipiat. Experimento enim comprobatum habeo, moriente aliquo lac liuescere ac corrumpi, omnesque halitus pestiferos in illud deferri.

Caltha. Goud-bloemẽ.

Vinum rubrum an sudorem & vrinã moliatur.

Lac corruptelæ obnoxiũ.

Tonitru ac fulmine vitiari vinum, eumq; liquorem, quæ Belgis Ceruisia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq; vires restaurentur. CAP. XLVIII.

TOnitru & fulmen noxam inferre rei penuariæ cellisq; vinariis, nemo non patrum familias lu-

culento

culento suo damno experitur. Siquidem fulmine vapescit vinum, coloremque rufum asciscit, ac genuinus illi sapor aboletur calore igneo ac vi penetrabili vrentique. Cereuisia horrendo illo sonitu, motuque violento ac concussione acore vitiatur, potuiq; efficitur inidonea. Et quãquam æstiuus calor præcipua causa sit, vt liquores acescant, fulmen tamen ac tonitru subitam mutationem huiusmodi rebus inferunt etiam hibernis mensibus, cum æstus pedetentim id efficiat. Quod si penora subterranea sint ac concamerata, fornicibusque ac testudine constructa, minus detrimenti poculenta accipiunt, quam si tabulatis constrata sint. Celerius enim in hæc penetrat aëris auræque intemperies, ac violentius in dolia cadosque vinarios decumbit. Quocirca ego istos præmunire soleo antequam tempestas ingruat, superposita vasis ferri lamina cum sale, aut silicibus, fulmen enim cum durissimis conflictatur, in eaque potissime vim suam exerit. Nam rara & tenera intacta relinquit, quod per ea transitus pateat, nec illis inhærescat: eoque fieri videmus, vt quercus atq; ilex durissimæ celsissimæq; arbores fulminis iniuriæ maxime sint expositæ, cum Laurus quæ illi cedit, nec renititur, intacta conspiciatur. Sic experimento potius, quam ratione comprobatũ est Phocę seu vituli marini tegmen, ob id opinor quod contextu raro sit, minusq; solido, fulmine inuictũ esse, similiter & Aquilam eiusque exuuias. Cæterum hoc omniũ scire interest, ac meminisse expedit, vt valetudini consulant, Alimenta fulmine vitiata, noxia esse, ac perniciosa adeo, vt ne canes quidem cõtacta degustent. inest enim illi vis pestifera, ex qua spiritus venenatus in cõtacta diffunditur, eoque fit vt a fulmine adustis teterrimus odor emanet, quod in tristis confricatis percipimus, quæ tactu fulminis robigine vitiata sulfureũ odorem naribus offundunt.

Tonitruũ & fulmen liquores vitiant.

Ferrum qua ratione fulmen a liquoribus arceat.

Phoca. Zeehõt.

Robigo. Brand, *vulgo.*

Atqui cum indicauimus quid efficiant tempestates hæ naturales,& quid damni rebus inferant: restat vt quibus ea restaurari possint,ac pristino vigori restitui,commonstremus,quod ipsum non facile effeceris,nisi liquorem in aliud dolium transfundas,quod tamen prius defricari debet,deinde decocto foliorũ satureiæ,thymbræ,lauri,iuglãdis,myrti cum hortensis,tum syluestris,quæ *Gagel* Brabantis dicitur, feniculi, baccarum iuniperi, Orminii quæ triuiali voce Gallitricum dicitur, vulgo *Scerley*, macerari, exsiccatoq; dolio recondi,postmodũ vbi in vsum depromi continget,colorem, odoremq; ac saporem exhibebit gratissimum. Ceruisiam quoque vbi a genuino sapore degenerauit,aut vbi languescit, medicatis odoratisq; rebus restituimus,ac saporis gratiam conciliamus,nempe Iridis radice,Zinzibere, nuce myristica,seu moscata, garyophyllis, lauri baccis,eiusque aridis foliis, Calamo odorato, origano, beta. Cum enim Brassica vulgo Caulis, vini naturam corrumpat,tum Beta restaurat,quod nitrosa facultate prædita sit,qua efficit ne vinũ in mellis lentorem densescat ac cogatur, quod ipsum & Erucæ semen præstat,sed non sine graui valetudinis dispendio: neruos siquidem vi caustica atque adurenti afficit,morbosq; articulares inducit,vt resinata quædam vina, atque exoticis quibusdã rebus condita Nostri enim caupones sulphure cados suffiunt,atq; aquam marinam melle coctam infundunt. nõ desunt qui lac bubulum illi immisceant: alii calcem, arenam, tritosq; lapides cãdidos ex Bentimargo in has oras aduectos doliis insternunt,adiectis aliquot salis manipulis,aut sex septemve ouis,quibus omnia vitia vini emendari solent,ac sapor & color in pristinum vigorem restitui,quorum nonnulla tametsi minus noxia sunt, semper tamen factitia natiuis ac genuinis deteriora,minusque salubria existunt.

Vt vitiati liquores instaurentur.

Brassica vinũ corrumpit, beta instaurat.

Quibus vina condiri soleant.

Tempesta-

Tempestatis ex marinæ aquæ contactu præsagia, tum quid portendant hiberna tonitrua. CAP. XLIX.

OBſeruaui ſæpius ſcapha in vlteriora littora deuectus, manu ſalo immerſa, aquas marinas prorſus egelidas ac tepore imbutas, quod ipſum tempeſtates ante triduum imminere portendit, ventoſq. impetuoſos, ac fluctus validos. Cum enim in alto remotoq. mari, vnde ad nos ęſtus deuehitur, tempeſtas incubuit, aqua marina concuſſa atq. agitata ferueſcit, vtq. manus comploſæ, calore perfunditur, mox ad nos turbines ac tempeſtates deuoluuntur, fluctuſq. in ſummã altitudinem intumeſcũt. Sic ineunte vere tempeſtates auſtrinæ herbas & gramina eliciũt concuſſu & agitatione aëris cõcalefacta. Similiter ſiquãdo hibernis menſibus tonitru ingruat, ac cęlũ fulmine coruſcat crebriſq. ignib. æthera micat: ſubſequuturam tempeſtatem ventoſq. Typhonicos exorituros, ac ſæuiſſimos in Oceano æſtus indicat. Cũ enim præter temporis rationem, contraq. naturæ ordinẽ excitatur aëris illa intemperies, neceſſe eſt validam ſubeſſe cauſam, quæ illos turbines cõmoueat: nunquam enim tale quiddam obſeruaui, quin poſtridie horrendæ tempeſtates ſint exortæ magnaq. aquarũ eluuies. Fulmen enim & tonitru æſtati familiaria ſunt, quemadmodum & ardentes febres; quæ ſi hiberno tempore inuadant ac concitentur, ex vehementi id fieri cauſa oportet, quam prohibere ac reprimere temporis contrarietas non potuit. Quo ſpectat illud Hippocratis: Minus periculoſe ægrotant ii, quorum vel naturæ, vel ætati, vel conſuetudini, vel tempori familiaris morbus eſt, quam quibus horum nulli affinis cognatuſq. exiſtit.

Hiberna tonitrua tempeſtates præſagiunt.

Lib. 2.

Pueros rebus pulchris affici, ac rugoſas deformeſq́ anus exhorreſcere, quocirca cum annoſis feminis in eodem lecto nõ collocandos, multo minus ſi pedibus ex aduerſo illis ſint cõſtituti.

CAP. L.

Nemo non afficitur rerũ amœnitate.

NEmo nõ mortalium rebus pulchris blandisq. ducitur, sed præ cęteris tenella ætas atq. impuberes, qui cum viuidi sint ac gesticulosi; ignem, faculas, funalia, scintillas, ac flammantia quæq. auide spectant, omniaq. verborum lenocinia, & quæ animũ demulcent, spiritusq. erectiores faciunt, captant. Quo fit vt pueri nulla re melius cõticescant quamlibet implacabiles, quam cantilenis, aut cum lucentia quæq. oculis admoueas, quod efficit igneus vigor, atq. aërea lucidaq. substantia; quo fit vt tenebras exhorrescãt, aspectuq. tetra ac torua auersentur. Sic vbi matrona aliqua verrucosa, vel rugosa anus infantes vlnis gestant, gremioq. fouent, ad primum statim intuitum plorabundi resiliunt. at siqua forte elegantiori forma, beneq. culta astiterit, eo se inclinant, illamq. exporrectis brachiis ambiunt. Quamobrem inconsulte faciunt, qui tetricas aut morosas nutrices conducũt, aut aniculis alendos cõmittunt infantes, quæ mansum in os tenerum inserant Cum enim halitu graui fere sint ac viroso, hircumq. oleãt, fit vt quidquid ex huiusmodi corporibus emanat, ad se alliciant, eoque efficiatur vt colore giluo existant, ac mustelino, multaq. vitia ex illarum accubitu contrahant, præsertim si in decliuiori spondæ parte reclinentur, illisq. ex aduerso sint constituti.

Pueri deformes an' fugiunt.

Anicularũ halitus pueris noxius.

Qui fiat, vt tenella ætas, prægnantes, sacrifici, quiq; solitariã vitam agunt, ac sedentarij sunt, primo omnium morbis popularibus ac peste corripiantur.

CAP. LI.

Qui morbis cõtagiosis primũ succũbũt.

ILLOS comperio morbis contagiosis, quales autumno æstiuisq. mensibus grassari solent, citius corripi ac succumbere, qui tenerioris sunt ætatis atq. inualidæ, humidoq. corporis habitu existũt. Cuius generis sunt impuberes ac sexus muliebris, tũ qui otio somnoq. dediti excrementorũ copiam coaceruant.

Hi

Hi ſiquidem promptius periculis ſunt expoſiti, morborumq. contagia celerius concipiunt. Vt enim perpolitum terſumq. ſpeculũ, aut nitida quæq. citiſſime denſo halitu ac fuligine offuſcantur; vt deniq. ignis leuiſſimas ſtipulas, atq. arida nutrimenta confeſtim corripit, cum ſolida ſerius inardeſcãt: Sic tenera corpuſcula ingruente primum populari morbo, vt minus armati munitiq. milites in bello, conficiuntur; proxime mulieres geſtantes vterum non facile obſiſtere atq. obluctari poſſunt, quandoquidem ægre internum onus ferre ſuſtinent, ac iam iam defecturæ videantur: quo fit vt inuadente vel leuiſſimo aliquo morbo, nedum peſtis ſæuitia labaſcant. [redacted]. Baiuli autẽ & vectores, cæteriq. plebeii, ac vulgus promiſcuum, quod in omni vitæ victuſq. ratione delinquant ac ſordide viuant, ab huiuſmodi quoq. morbis nõ ſunt immunes, tametſi eorũ nonnulli ob indurata laboribus corpora ſerius iis malis tententur. Cæterũ cum pueri in acutis morbis inſultũ non perferant, tum in mitioribus, aut vbi lenta ægritudine contabeſcunt, nõ minus diu quam adulti cũ morbis luctantur; infantes ſiquidem ea habẽt poteſtate, quæ ꝑ ue ctiores actu. Inſita eſt. n. huic ætati vis quædam, vitaq. ac vigor, quæ in multos annos ſunt propagãda. Hinc Auguſtinus, Pueri, inquit, habent perfectionis modum, ita vt cum illa & concipiantur ac naſcantur, verum in ratione ac poteſtate, non in mole. Omnia enim membra inſunt ſemini, quæ ſenſim emergunt, ac decus iuſtamq. longitudinem conſequuntur. Ita ætatis decurſu exerit ſe, atq. elucet vis rationis, cæteraq. naturæ munia perfici incipiunt. Hinc noſtrates dictitare ſolent, vbi impuberes laudant ac ſpe lactant: Subeſt huic puero virile robur, *Daer ſteckt een man in.*

Simile a ſpeculo ſumptum.

Simile a militib. nõ munitis armis.

De ciuit. Dei, ca. 14.

Varia naturæ documenta, rerumq; diuersarum non inconcinna cõgeries, quæ cum grata breuitate tractare institui, vno velut fasce complecti visum est. CAP. LII.

Liquor stillaticius, quem ex herbis virentibus elicimus, nunquã putrescit, quod excocta sit omnis terrena concretio, illiq. insit aërea quædã substantia, quo fit vt nullam decoctionẽ perferat. Si enim igni admota ferueſcat, omni sua vi & facultate destituitur: siquidẽ cum pura sit & defecata, nõ habet quod adimi illi possit, eoq fit vt citius putrescat, ac mucore obducatur, quã putealis decocta. Sic cereuisia cocta ex puteali, stagnãteq. aqua, licet turbida sit & inquinata, sapidior est, minusq. acescit, quam ex cęlesti & clara cõfecta. Turbulenta siquidẽ siquid habet vitii, excoquitur ac meliorescit. Memorabile est quod

In Corol. Dioscor.

Hermolaus Barbarus ait, Aquã septies putrefactam, purgatamq non putrescere amplius. Quoniã, vt opinor, exinanita est atq. exẽpta terrestris omnis substãtia, prorsusq. defecata ab omnibus sordibus, quæ illi putredinis causa extitit. Sic obseruaui Zythi hoc genus quod plebes *Iopenbier* vocãt, certo anni tempore acescere, ac postliminio pristino vigori restitui, quod ipsum in vino exotico euenit Bastardo & Nigro Hispanico, quod mãtilia manusq. inficit, ac lintea quæq. saturato rubore imbuit, vt cerasa Actiana, quę vulgo *Morellen* appellantur.

Vinum. Oleum.

Duo sunt liquores humanis corporibus non minus grati, quam salubres, intus Vini, foris Olei: quorum vsus si moderatus sit, inculpata valetudine homines efficit, tum cruda viridiq. senecta. Vt aũt ocreę duriores ac coria quæ rigescunt, situq. sunt obducta, oleo macerata mollescunt: ita corpora hominum, ac potissime senum vino perfusa, mitiora fiũt, minusq. rigida ac tetrica. Olea vero atq. vnctiones quanquã apud plerasq. gentes propemodum in dissuetudinẽ venerint, eorumq vsus exoleuit, cũ senum, tum iu-

Simile ab inuncto coria.

uenum corporibus salubriter adhibētur; his enim ea densa præstamus, ne externo ventorum impulsu feriantur ac succumbant, vel laxa efficimus, ne interna humorum fuligine strāgulentur. Quin & cutis oleo imbuta venena respuit, adeo siquis cutem admotis cauteriis erodente medicamēto exulcerare pergat, illamq. oleo perūgat, frustrabitur, operamq. luserit; non enim adhærescunt quæ applicantur, nec penetrant. Intus quoq. assumptum virus acrimoniā retundit atq. hebetat, venasq. subire prohibet, ac confestim vomitu id exturbat. Oleum vino vel alterius generis liquori superinfusum pseruat, ne vel vapescat, vel corrūpatur. Siquidem aërem arcet, omnesq. halitus excludit quæ putredinem inferre possint.

Oleum venena retundit.

Oleū cuiuis liquori superinfusum putredinē arcet.

Succinum festucas atq. arida quæq. allicit: at oleo oblita intacta relinquit, qua ratione Ocimum quoq. vulgo basilicon repellit. Sic magnes allio perunctus ferrum respuit, quod pingue quiddā allio insit, quo vis eius retunditur, ac minus adhærescit.

Ambra.

Cucumeres & cucurbitę cum humore turgescant, eoq. alantur, oleum ita auersantur ac diffugiunt, vt illi admotæ resiliant, ac sese cōtrahant. Omnes enim stirpes oleo affuso putrescunt.

Cucumeres aquam appetunt, oleum respuunt.

Vitis si sterilescat, ac præter pampinos, stolonesq. ac sarmenta nihil proferat, lotio acri ac vetusto perfusa, fecunda efficitur; cum enim redundantiori humore stranguletur, excitato calore absumptaq. excrementitia humiditate in speciosos vberesque fructus protuberat, quod ipsum etiam fit fece vini radici affusa. Male autem nostrates vitis fecunditati cōsulunt, qui scrobe facta fuliginem ex fumario derasam circa radicem obruunt: tametsi enim aliquid pinguedinis illi inesse videatur, feruida tamen vrentiq. virtute perniciem vineæ affert, eamq arescere facit, vi corrodenti.

Vitis vt fecunda efficiatur.

Fuligo satis noxia.

Orminum, Centrum galli officinis dicitur, cuius

Gallitricũ Scherley

semen festucas, ac puluisculos, aliaq. oculis infesta quæ foris incidunt, eximit vi attractoria. Siquidem illud oculo admotum per ambitum illius quaquauersum voluitur, assumptoque humore, ac discussa caligine, turgidum egreditur, ac velut tenui membrana obductum. Ipsa vero herba contrita aculeos spinasq. extrahit, ac morantes difficilesq. partus accelerat: Vino iniecta mentem exhilarat, animique nebulas discutit, ac Venerem stimulat: liberalius tamen assumpta odoris grauitate caput tentat: Scabras rugosasq. manus molliculas præstant ac leniunt Altheæ maluæq. decoctum; illis autem efficacius feni Græci, liniq. semen, quod miti est oleagine imbutũ. Conficiuntur autem apud nos contuso lini semine, expressoq. oleo fraces, formaq. quadrangulari liba quædam saginando pecori accommoda, quorum si fragmentum aqua cælesti maceres, manusq. illa abluas, pruriginosæ cutis vitia emendari percipies, mẽbraq. nitida ac perpolita effici. Frontem quoq. atque vbera flaccida, rugisq. deformata expolit lini fex aut amurca, addito gummi Arabici ac tragacanthæ, mastichesq. momento, ac Caphuræ perpusillo, quod oculis quoq. rubicundis, ac palpebris lippitudine arida vitiatis, atque hiantibus decorem, aspectusq. venustatem conciliat.

Vt manus lauore per poliantur.

Vt frons & vbera rugis defor- mata nitescant.

Visum est nõnullis prodigii quiddã simile ægrotos membris esse calidissimis totoq. corpore vri, nec tamen vlla siti premi: cum id eueniat eo, quod calor se diffundat, nec cordi vlliq. parti principi inhęrescat. Quo fit, vt erumpente sudore, cordeq. perspirato, ac discusso calore fumido qui interna viscera occupabat, siticulosi esse desinant: econtra quibus calor in extimam cutem non erumpit, sed intus delitescit, intoleranda siti cruciantur, etiam si foris nulla se caloris indicia proferant; quæ febres omnium perniciosissimæ.

Cur quidã febricãtes nõ sitiant.

Albu-

Albumen oui conquassatum, calciq. viuæ admixtum vitri fragmenta ferruminat, ac testacea quæq. ita glutinat, vt dissolui nequeant propter lentorem ac tenacitatem glutinosam. Cum enim calx cuiuis liquori, admixta in lapidem indurescat, tum maxime albo oui confusa, quod muscosum est viscoq. assimile.

Ferruminare, Soude-ren.

Qui hortorum cultui deditus est, atq. vberem ex singulis stirpibus prouentum consequi volet, obseruare eũ decet, quæ inter se cõsentiant, quæq. discordent. Siquidem herba altera alterius incremento officit. Sic vitis si in brassicæ confinio cõsita sit, vel languescit vel emoritur. Cum enim vitis succulenta sit, ac brassica humoris præauida, omnem succum allicit, ac deprædatur. Laurus quoq. & hedera viti noxia est, eamq. exarescere facit vi calorifica atq. exiccante, quod Pseudonardus quæ Lauandula dicitur, plurib. herbis infert intẽsi caloris ratione, vt Raphanus ob acrimoniam qua vicina quæq. deurit; quo fit vt temulentiæ aduersetur, quod vini vim retundat.

Herba alia aliis aduersatur.

Laurus viti inimica.

Raphanus temulẽtiæ obsistit.

Allia prope rosas consita illas odoratiores prẹstãt, quia alliorum acrimonia ac caliditas insitas illis vires excitat atq. elicit: quæ enim ex frigiditate languescunt, calore acuuntur.

Allio rosæ odoratiores euadunt.

Olea medicina est Ciceri, arcet enim abigitq. erucas, quæ illud erodunt ac depopulantur, idq. odoris grauitate, qua fit vt bestiolæ illi non innascantur. Cum autem olea amaritudine imbuta sit, brassicam herbasque alias præhumidas marcescere facit, quod ipsum & Origanum efficit, Ruta & Cyclaminus facultate calida atque exiccante. Scio equidem multa huius generis perfici occulta insitaq. vi ac totius substantiæ proprietate, sic vt non semper ratio iniri, aut effectus causa explicari possit; iuuat tamen, ac voluptati est Philiatro ac rerum naturalium industrio, sagacique inuestigatori probabiles rationes commi-

Oleæ natura.

Rationum rerum inexplicabilis.

nisci: quas si prorsus non assequitur, nō tamen rebus manifestis fidem derogat, nec effectus calumniatur, sed naturam eiusq. opificem admiratione prosequitur. Innumera autem sunt, quorum probabilis ratio reddi potest. Verbi causa, Portulaca dentium stupori medetur, qui ex acerbis acidisq. cōtractus est, quoniam glutinosa est ac lentore prædita, quo ab austeris affectos dentes, & quibus deuinciuntur, neruos lenit, suaq. viscosa humiditate incommodum sarcit. Caliditatis autem atq. astringendi ratione idipsum facit salis confricatio, aut si paululum casei ouilli viridis dentibus conteratur. Exiccat enim, dentesque stupidos stabiles facit, atq. ex frigido humidoq. aut acido humore labantes fulcit.

Portulaca dentiū stupori medetur.

His qui obesæ naris sunt, & quibus olfactus vel vitiatus, vel abolitus est, efficacissime hunc restaurat Melanthii semē quod Gith apud Esaiam vertit Hieronymus, Abrotanum, ruta, & quotquot acris vibrantisque sint odoris. Dilatant enim meatum, humoresque atque alienos vapores resoluunt ac discutiunt. Nihil autem, etiam in senibus expertus sum magis præsentaneum, quam Mentham identidem naribus admouere, cuius fragrātiam manifeste percipiunt, quibus etiam is sensus ad teterrima quæque occalluit, omnisque odorandi facultas adempta est.

Olfactus vt restituatur.

Mentha olfactum restituit.

Raphanus quæ Antonomatice Radicula dicitur, primis mensis inferri debet. Sic enim edendi auiditatē incitat, ac stomacho minus officit. Quocirca culpandi sunt nostrates, qui peracta propemodum cœna aut prandio illam esitant. Sic enim melius perfici concoctionem sibi persuadent, cum ventriculo infesta sit, nisi aqua saleq. conspersa cibo præmittatur, alioqui graues halitus ructusq. nidorosos ac subolidos excitat. Quod si ex ea dissectam particulam vino immersas, confestim fœtorem contrahit ac graueolentiam.

Radiis.

Ferro

Ferro rubiginem eueſtigio adimit,illiq.ſplendorẽ conciliat oleum Tartari,quod ipſum etiã lentigines emaculat in facie,omneſq. puſtulas fœdas, quæ frõtem mentumq. deformant, abolet vi abſterſoria. *Tartarus.* Vvyn-ſteen.

Caphura aquæ cæleſti cõmixta, illam a putredine tuetur ac præſeruat odoris fragrantia: ſimiliter & myrrha,atq. Agalochum,vulgo lignum aloës. *Caphuræ vis putredinem a liquoribus arcet.*

Succus quoq. Cyrenaicus,qui vulgo Benzoi vocatur, Styrax calamites in arcenda a rebus putrilagine,efficaciſſima ſunt. Omnes ſiquidem vitiatos halitus auramq. peſtiferam abigunt,atq.ambientem aërem, qui fere putredinis cauſa exiſtit,puriorem reddunt,effluxu grato ac ſuaui,qui ex calida ſiccaq. qualitate emanat.

Tithymali, cuius ſeptem numerantur differentię, ſuccus lacteus verrucas delet vi adurenti & cauſtica. Siquidem ob intenſam caliditatem ac vim penetrãtem, radicem areſcere facit,quo facto mox vt ſcabra quædam cruſta decidunt. Pari ratione Hermodactylus ac Sauina in puluerẽ redacta, atq. oxymeliti ſcylliticæ, vel ſucco Calendulæ cõmiſta, clauos calloſq. abolent etiam in partibus pudendis, cum a fœdo cõcubitu contracti ſunt. *Tithymali vires.* *Verrucæ vt aboleãtur & claui.*

Æſtiuis menſibus ne vinum in congiis cito vapeſcat,aut calore perfundatur,ſed inter propinandum frigeſcat, in labro aqua gelida oppleto collocentur vrcei,aut capaciora pocula;deinde Sal nitrum,vulgo *Salpeeter*, inſternatur: tanta frigiditate vinum imbui continget, vt eam vix dentes tolerent. Huius autem qualitas illum in bombardis ſtrepitum efficit; nullo autem ſonitu, nec tam valide explodi glandem continget, ſi is eximatur. *Vinũ quo minus vapeſcat.* *Nitrũ liquori frigiditatem inducit.*

Si quis dilutius bibere inſtituit,ac conſultũ exiſtimat vinũ plus ſatis meracum infuſa aqua mitigandum,non id inter edendum moliri debet,ſed ſeſquihora antequam ſit accubiturus. Sic enim coaleſcũt *Quomodo vinum diluendum.*

inter se liquores, nec repugnanti qualitate cõcoctioni resistũt. Vulgari siquidẽ more diluta, tẽtant caput, ac rugitus flatusq excitant. Acerba quoque vina ac subaustera dulcibus non commiscenda, nec rubrũ candido. Negotiũ enim facessunt ventriculo diuersarum qualitatum alimenta, cum aliud properantius, aliud tardius in habitum corporis rapiatur. Quapropter hunc delectum habendũ suadeo, vt in prandio album assumatur, in cœna vero rubrum. Album siquidẽ prompte delabitur, ac venas meatusq. vrinarios peruios efficit, ac dilatat: rubrũ vero modo generosum sit, plus alit, sed astrictionis est particeps. Quod si in eadẽ mensa vtrumq propinetur, semper album rubro præmittatur. Cum autẽ diluendi vini rationẽ non penitus negligendã censeam, tum illud Plutarchi mihi semper arrisit: Vinum in tẽpore modice bibendum potius, quam aqua diluendum: deperit enim infusa aqua.

Plutarchi sententia de vino diluendo.

Castanea qui seruẽtur.

Castaneas si quis volet conseruare intactas, nuces basilicas ex iuglande collectas inspergat. Omnẽ siquidem vliginem atq. humorẽ excrementiciũ qui cariosas eas efficit, atq. euanidas absorbent, situque obduci prohibent. Est enim eius naturæ nux regia, vt exiccet, humoremq depascat; vnde salubriter tõsillis, vuulæ omnibusque gutturis vitiis adhibetur, in quem vsum Diacaryon, hoc est, ex nucibus antidotum conficitur, quod omnes a capite fluxiones sistit ac reprimit. Et quoniam venenis resistũt, ac venenati aeris contagia discutiunt: cõpositio diatesserõ, quod ex quatuor rebus conflata sit, a veteribus excogitata est, quæ recipit, nuces binas ac totidem fic⁹, folia rutæ viginti, aliquot salis grana; quæ contrita siquis ieiunus sumpserit, eo die a venenis morbisque contagiosis futurus est immunis.

Dianucũ.

Antidotũ contra pestem.

Cæpe natura ab aliis stirpib. diuersa.

Cæpe præter omnium stirpium naturam decresçente Luna augescit, atque incrementa sumit: cre-

crescente minuitur. Id eo fit, quod Luna immodico illam humore strangulet: cum enim natura succulẽtum sit vt omnia bulbacea, ac natiuo succo abunde perfusum, Luna crescens humorem quidem illi adauget, sed calorẽ imminuit; qui potissima causa est, vt incrementa stirpes capessant. Eadẽ ratione enormiter pingues & obesi steriles sunt, nec progenerãt, quod calore destituti sunt, qui excrementum seminale fecundum efficit ac prolificũ. Atq. hinc est quod cæpe, aloen, acetabulum, croci radicem, scyllã, porrum, compluraq. alia natiuo succo turgida in carnario laquearibus affixa progerminare perspicimus: cũ enim succo affatim imbuta sint, calore tantum opus habent, vt prosiliant atq. se proferant. *Pingues steriles.*

Febres quæ homines edaces efficiunt, diuturnæ esse solent; itaq. mihi semper visum est melius siticulosos esse febricitantes, quã famescere. Illis enim cum ex flaua bili febris accendatur, affusa humoris copia, sudoreque exiccato facile mitescunt: Istis qui ad cibum auidi sunt, ex humore melancholico, atq. acida, salsaq. pituita febris excitatur, quibus humoribus cum ventriculus perfusus est, præter rationem edendi cupiditate ducuntur: quo fit, vt ita affecti morbum alant, fomitemq. ministrent, ac diutius cum febri conflictentur. Cum autem tres sint pituitæ species, vt Galenus testatur; Dulcis, Acida, & Salsa. Prima somnolẽtos efficit altera famelicos; tertia sitibundos. Horum omnium maxime diuturnos morbos parit quæ edaces homines efficit. Quocirca si illos celerius terminari velis, in morbi insultu cibum subducito. *Famelici ingruente febri.* *De plenis.*

Vinũ ex ambientis aeris qualitate acescere, æstiui mẽses nobis cõmonstrant. Quocirca in specus subterraneos penitissimaq. loca recondi debet, atq accurate obturari. Qđ si ea cõmoditas desit, lardi carnisq. suillæ salitę sesquilibrã, aut ꝓ dolii amplitudine maiorẽ li- *Vinum quomodo ab acore vindicetur.*

no obuolutã dolio immittas, ſic vtdum vinũ depromis, ſemper id deſilire patiaris ad fundum vſque, dũ vas exhauſtum ſit: vinum nec degenerabit, nec vapeſcet. Omnia enim quæ illi vitii aliquid eſſent allatura, in ſuillam incumbunt. interim arctiſſime occludi dolii orificium debet, nequid aeris ſubeat, ac ſacculo vel ſale oppleto, vel humenti ſabulo muniri. Sic enim nec vapeſcet vinum, nec acorẽ contrahet.

Vt autem vinum ſubacidum, aut acetum vini naturam adſciſcat, porri ſemine effeceris, aut iniectis pampinis ac capreolis vitis.

Vinum glutinoſũ vt inſtauretur.

Vinum corruptum ac glutinoſum lacte bubulo modice ſalito reſtauratur. Sunt qui calce, ſulphure, & alumine id moliũtur, quæ ne homini infeſta ſint, ac noxam inferant, Iridis radice & grana Iuniperi commiſcenda ſuadeo.

Quo vinum palato arrideat, acceptumq. ſit, atq. odore coloreq. gratum: malũ Medicum, ſeu pomũ citriũ caryophyllis vndiq. ſtipatum cado inferas ita vt vinum attingat, eoq innatet; nam ex madore computreſceret; nullum nec vapidum, nec mucidũ ſaporem contrahet, ſed palato erit gratiſſimum.

Ruta veneni obſiſtit Muſtela Baſiliſco hoſtis.

Ruta herba cum multis morbis accommodari poſſit, multæq. illam dotes cõmendent: tum illud admirandam eius vim declarat, quod muſtela baſiliſcum præſentiſſimi veneni ſerpentem rutæ demorſu præmunita conficiat. ex quo coniici poteſt, quanta vi polleat contra venena ac morborum contagia.

Itali quomodo anatomiam perficiant.

Medici apud Italos homines facinoroſos qui morti addicti ſunt, certo animi tempore a præfectis impetrant in diſſectionis vſum, & quo rei medicæ ſtudioſi in re Anatomica exerceri poſſit. Itaq. ne vllos humores diſſipari contingat, aut craſſiores ſpiritus euaneſcere, omniaque ſe aperte proferant; Opii, hoc eſt, ſucci nigri papaueris binas ternaſue drachmas ex vino meraciſſimo mortem cõmeritis exhibent,

Opij vis.

ibent, qua potione hausta primum exhilarescere
ncipiunt, velut risu Sardanio perfusi, mox in somnũ
oporemque resoluti, morte sopiuntur; tanta siqui-
lem pernicitate venas ac vitalia corripit, vt dissecto
orum qui opio potionati sunt, corpore, cordi adhę-
isse compertum sit.

Vt vinũ aut alius liquor citò acescat.

Vinum aut cereuisia Soli ventoque exposita si
erius acescant, Sal contusum cum pipere ac fermẽ-
o subacido commixtũ celerrime id præstant. Quod
i properantius id perfici velis, Chalybis partem, aut
aterem semel atq. iterum ignitum in vas coniicito,
ut Raphani radices immergas; confestim acorem
contrahent. Mespila quoque, corna immatura, mo-
a vel ex rubo, vel ex arbore lecta, prunella siluestria
inc inde incisa, cerasa Actiana quę foris nigro colo-
e perfusa sunt, intus sanguinolento, sapore acido
iquores imbuunt, atq. exuberantissimi ruboris co-
orem conciliant. Quod ipsum etiam præstant ane-
mone flos pratensis, sambuci ebulique acini, & vio-
læ altilis quæ caryophyllea nobis dicitur, flos specta-
tissimus. Nam papauer illud erraticum agris frumẽ-
tariis familiare, vermiculanti quidem & coccineo
rubore liquores inficit: at vsus eius noxius est & per-
niciosus, sic vt explodendus sit illorum error qui in
agnita ac dolore laterali huius vel decoctum, vel
denique stillaticium liquorem exhibent, cum a-
stringentis sit naturæ ac narcoticum, hoc est, stupo-
rem inferens nec sputum promoueat

Morellẽ.

Papauer erraticũ noxium.

Elephantiasis, quam lepræ nomine passim desi-
gnant, abominandus fœdusque morbus est, eoque
extra vrbis pomœria ablegantur, qui illo contami-
nati sunt. Et quoniam aliquando cognitu difficilis
est, constituti sunt apud Belgas Critici ac Censores
qui hos explorant. Ego ex lotio experimentum ca-
pio, cui plumbi vsti cineres inspergo: qui si subsidũt,
atque in imum vrceoli deuoluuntur, nullum inest

Leprosi vt explorentur.

corpori huius morbi contagium. Sin fluitent, atque in vrinæ ſuperficiem hæreant, infectum eſſe ſtatuo. Indicat enim humorum craſſitiem, atq. aduſtã corruptamque per corpus vndiq diffuſam melancholiã.

Argenti viui effectus.

Si quando aurifices in cruſtandis obducendiſq. auro poculis intenti ſunt, argento viuo id perficiũt, quod calenti foco admotum in fumum graueſq. halitus euaneſcit. Quod ſi protenſo velamento fumũ excipias, is rurſus in argentum viuum coit ac cõglobatur, quemadmodum fumus ex carbonibus in dẽſam craſſamq. fuliginem. Quantopere autem res iſta metallica auro afficiatur, ſuperius a nobis demõſtratum eſt. Id autẽ admiratione dignum, quod ex morbo Gallico inũctus ſi aureum annulum ore geſtet, ac dentibus linguaq. hinc inde volutet, argentum viuũ quod corpori ex vnctione innatat, in annulũ deuolui, vt ſic totus argenteus eximatur, ac nõ niſi igni admotus priſtino nitori reſtituatur. Quocirca conſulo huiuſmodi ceromate delibutis, vt id crebro factitẽt; inhæret enim iis magna metalli huius copia, adeo vt obſeruatum ſit, inciſa vena aliquot drachmas profluxiſſe: atq. hinc eſt, quod tales tantiſper palleſcãt, & tremuli exiſtant, dum aliqua huius metalli portio corpori inhæreſcit Quo mirari ſubit nonnullos ſcrupuli pondere exhibere puerperis, quo clementius pariant, ancipiti, dubioq. experimento, tum pueris etiã ad vermes enecandos quanquam nõ diffitear purum viuumq. argentum ceteris eſſe innocentius, deinde ſaliua alioq. liquore extinctum. Siquidem argẽtum ſublimatum ignis vi ex Chalcãtho, alumine, arſenico, ſale, nitro, & ammoniaco extractũ perniciosiſſimum, cui ſuccedit puluis præcipitatus rubenti croceoq. colore, quod nonnulli empirici dimidii ſcrupuli põdere deuorandũ ficoſis exhibent, nõ ſine faucium ac gingiuarum exhulceratione, foris autẽ vulneribus contumacibus adhibetur. Aqua autẽ fortis

Argentũ viuũ auro afficitur.

Aurum ficoſis ſalubre.

De argẽto viuo prodigij quiddã ſimile.

qua

qua aurum ab argento separant aurifices, æque no-
ia Quanquam non verentur sponsæ nostrates flauā
æsariem ea moliri, maximo detrimento ac pilorū
actura; siquidem arescentibus capillorum radicibus
ntempestiuam atq. indecoram caluitiē consequū-
ur, nec villam spem capillitii: sic corroso denti im-
positum gingiuas exest.

LÆVINI LEMNII

MEDICI ZIRIZÆI DE NATVRÆ DIgnitate & præstantia,

LIBER TERTIVS.

Qua ratione filij parentum probra atq; ignominiam perferre cogantur, ijsq; progenitorum scelera atq; iniquitates imputentur adeo, vt horum causa, vel famæ vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoque damna ac detrimenta concipiant.

CAP. I.

Extat præclara apud Ezechielem concio, *Cap. 18.*
vel potius seuera atq. obiurgatoria Dei
expostulatio cum iis qui causam progenitorū in se deriuari queruntur, atq. iniuste posteros plecti parētum nomine.
Quid est, inquit Dominus, quod parabolam vertitis in prouerbium, passim decantātes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes posterorū obstupescunt? Viuo ego, inquit Dominus, si non erit vobis amplius vsus istius prouerbii. Cumq omnes meę sint animæ, tā patris quam filii: anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Itaq. Deus sublato hoc prouerbio, pronunnciat quēq in sua iniquitate extinctū iri, nec pgenitorū scelera, aut vllā ignominiā in posterita-

tem deriuandam, nisi iisdem vestigiis insistant., eadem grassentur via, parentumq. æmulentur vitia. Quisquis enim, vt prolixe toto hoc capite disserit, contempto desertoq. Deo paternos auitosq. mores imitando consectatur, atq. illorum improbitatem ac dedecus exprimit, obiter se rapinis, vsuris, calumniis, adulteriis, fraudibus, fallaciis, captionibus, idolorum cultu, fœda libidine, aliisq. sceleribus contaminat ac polluit, nec Dei præceptis nec monitis acquiescit, sed salutarem eius doctrinam respuit, eadem, qua progenitores, culpa plectitur. iisdem malis redditur expositus. Itaq. non patitur Deus parẽtum peccata imputare filiis, aut vllam posteritatem puniri ob maiorum scelera, nisi paria cum illis faciant, sed vnũ quemq. delicti sui reum futurum, vt Cypriano teste, post edomitam legis duritiẽ, Euangelii coruscatione, diuina iustitia non genus, sed personas iudicet. Quod si quis nobis obiiciat peccatũ originis quod Adam⁹ nobis inuexit, quo cuiusq mens iacturã facit diuini luminis, voluntate etiam a Deo auersa, facile id dilui potest. Cum n. parens fuerit omnium mortaliũ, atq. ex hoc traduce vitiata sit humana natura; hæc labes ac corruptela, natureq depravatio propagatione in omnẽ posteritatẽ est diffusa: vt assolet in iis qui ex morbidis parentib. ac vitiosis humorib. corruptoque sanguine sunt prognati, per omnẽ siquidẽ vitæ decursum, hæreditariũ malũ iis adhærescit. Itaq. illi peccato potissime sumus obnoxii, non autẽ alterius generis quorũ alia aliis hominib. peculiaria ac propria, quæ actualia dicuntur, ascititia ac cõsuetudine aut improborũ commercio, accersita, non cõgenita, insitiua, genuina, naturalia, quanquã magna ex parte ista ex superiore emergãt ac pullulent. ita non semper ea vitia, vel etiam virtutes, quæ parentibus insunt filiis communicantur, aut ediuerso. Potest enim pater esse idololatra, decoctor,

Pueri nõ plectũtur ob scelera parentũ.

Peccatum originale quam labem intulit.

Exemplũ a vitioso corpore.

Peccata actualia.

Alia aliquando parẽtum, alia filiorũ conditio.

tor,libidinosus,leno,aleator: cũ filius frugi sit atq; b huiuscemodi vitiis alienus. Vt autẽ ab Adamo hãc abem consequuti sumus, ita eadem nascendi prinipia nacti sumus maximo enitentiũ parturientiũq. lolore ac cruciatu, eundem non sine trepidatione inẽ,vitæq; interitum. Itaq; eodẽ nos luto inuoluit llius procreatio,eandemq; aspersit maculã. Nemo utẽ ex tot milibus non eadẽ perpetrasset, si talis fuisset oblata occasio, si Adami loco cõstitutus, iis blãlimẽtis ac pollicitationib. iis illecebris inescari conigisset,ita vt in eundẽ laqueũ nemo nostrũ non in idisset, nõ eodẽ hæsisset luto, si ratione eadẽ ac molo,eisdẽ artib. ac technis mens nostra cœpta fuisset ppugnari. Quemadmodũ autem præter Reges & Principes, magistratus ac ciuiũ præfecti, quod apud Belgas iam vulgare est, Remp. iuuandi studio ære a ieno onerant,ac se suosq; ciues ac populares arctisime obligant,acceptiq; ratione in annuam debiti olutionẽ obstringunt,etiã eos qui primo quoq. tẽpore nascituri sunt, adeo vt si serius aut maligne perficiatur solutio, apud exteras nationes detineri possint ac sisti,ita vt non sit liberum egredi,aut absq. nulcta se subducere, nisi aut cõsignata pecunia, aut lata fide ac promisso vadimonio factaq; sponsione: ta simili propemodũ ratione Diabolo sumus obstriti,ac tanquam obærati Adami culpa grauissimo damno impliciti;in eum siquidẽ errorem ac scelus inexpiabile illius trãsgressione sumus deuoluti, vt nullus hominũ ex eo eluctari potuisset,aut se extricare, nisi clementissimus Pater deuicta per Iesum Christũ diaboli tyrannide in libertatẽ nos asseruisset, deleto atq; obliterato expunctoq; quod aduersus nos erat, vt Paulᵘ ait,chirographo, siquidẽ illud sustulit e medio,quo nos vrgebat hostis affixũ cruci,expoliatosq; principatus ac potestates ostentauit palã triumphãs de illis, tanquã exutis, deiectis ac debellatis, ~~condem~~ obliteratũ.

Omni homini similis introitus & exitus.

Simile ab ære alieno oppressis.

Coloss. 2.

Peccatum originis quomodo

nans simul omnia nobis delicta, sicut nihil sit periculi, ne in posterũ ulli imputentur prioris vitæ commissa, modo fide stabiles cōceptaq; illius fiducia toti tā munifico Domino innitātur. Cæterũ vt incepta persequar, cõtingit aliquo modo filios parentũ nomine diuexari, ac detrimenta cõcipere, suisq; facultatib. exui, cũ in hæreditatẽ male partam, atq; opes fraudib. ac versutiis cõflatas inciderunt, quæ occulto Dei iudicio plerumq; dilabuntur, ac vel incẽdio, vel naufragio, vel populatione depereunt. Sic vt nõ patiatur Dominus iniquis parentum rapinis ditescere innoxios, aut diutius huiusmodi bonis frui, quæ aliorũ iniuria coaceruata ac congesta sunt. Simili ratione nonnullos ante diẽ, ac properata morte cõfici sustinet, cũ progenitores illorum nomine plus satis sibi blandiantur, nec aliud, quam opes, latifundia, honores, dignitates, ambitiosos, fucososq. titulos meditentur: ad quæ illi per fas, per nefas aditum patefaciunt, nullaq; erecta in Deũ cogitatione aut fiducia nihil nõ moliũtur, quo amplissimo loco possint collocari; cũ plerumq; Deus præmature illos ex hac vitæ statione subducat, nec patiatur diu subsistere, atq. inanes parentũ spes foueri. Qđ ipsũm Sapientis hac sentẽtia testificari possum; Cũ Deo placeret dilect⁹, viuens inter nefarios, trãslatus est, raptus est, ne malitia immutaret intellectũ eius, aut fallacia deciperet animũ illius: propterea properauit illũ educere de medio iniquitatũ. Quod cũ homines videant, nõ intelligunt, inquit, huius facti causam, nec rationem inire possunt mortis tã properatæ, atq; accelerati interitus. Ita nonnunquam euenit, Dei prouidentia, vt herili filio sublato tota posteritatis spes & expectatio, totiusq; familiæ columen labascat ac corruat. Oseas quoq; nonnullos orbari liberis in scelerũ vindictã profitetur. Sic enim apud illũ Dominus minitatur sceleratis: Auolabit, vt volucris, gloria illorum a partu,

Iudicium Domini in illatis cladibus.

Quando proles damna cõcipiunt ob parentum reatus.

Præmaturus interitus unde.

Sapient. 4.

Orbitas liberorum a Deo.

Cap. 5.

partu,a ventre,& a conceptu: hoc eſt, infœcundi erunt ac ſteriles,nec vllos fœtus concipient,aut liberos propagabunt:quos ſi genuerint, eos interimam, atq; ex hominib. ſubducam. Proferunt ſe innumera,nulla non ætate,huius rei documenta:cum præcipuos heroes,atq; Aulę proceres ſpectemus non ſolũ orbari liberis,ſed multũ æris alieni cõtrahere. Quod autem Dauid orbatus fuerit filio,quem ſuſtulit ex Bethſabee Vriæ vxore, magna ſubeſt diuini iudicii ratio. Sequitur enim confeſtim hanc patrati ſceleris tragœdiam grauis vltio ac vindicta, ira diuina non tam Dauidem, quam in puerum accenſa. Siquidem Deus puerũ morbo deplorato afflixit, quo ſeptimo die,vt acutis morbis aſſolet,extinctus eſt. Non enim paſſa eſt extare aut ſupereſſe illum prouida Dei iuſtitia qui ſic prognatus eſſet: tametſi Dauid,referente ſcriptura,humi ſtratus atque effuſis lachrymis, vt Deus pueri mereſceret, precaretur aſſidue Cuius rei hiſtoria ſalubre documentum cuiq; exhibet, vt quoaduſq. humana fragilitas patitur,ab omni impudicitia ſe contineat,tum maxime ab earum complexu,quæ legitime atq; ex Dei inſtitutione matrimonio coniunctæ ſunt. Deinde ſiquem orbari contingat liberis,ne ſe vexet,excruciet, dilaceret, nec mœrore,luctu,ac lamentis conficiat. Quæ enim inſania, ſe affligere ob hæc quæ reſtitui nequeunt, aut in vitã poſtliminio reuocari? Quocirca laudẽ meretur Dauidis robur, atq; affectuum in tam acerbo luctu moderatio. Sublato enim e viuis puero,cum paulo ante ſquallore eſſet obſitus, puluere ac cineribus, gentis illius more,obductus, nec ad ſummum mærorem quid eſſet reliqui: cõfeſtim omnem excuſſit mæſtitiam ac regali ſplendore accubuit. Quod vero ad reliquam tragœdiæ partem attinet,quæ non minus, quam prior funeſtum ac luctuoſum habuit exitum: Dominus Dauidis offẽſus facinore,atroces minas ac

Sterilitas & orbitas a Deo.

2. Reg. 12.

Adulteria cauenda. Non nimium dolendum orbitate liberorum. Dauid morte pueri non contriſtatur.

terrores per Nathan prophetã illi denunciat, quod expugnato legitimo toro pudicæ maronæ, extinctoque tã fido duce Vria, maledicendi occasionẽ iis dederit, qui alieni erant a Dei religione, ac non solum illius cultorib. insultant, sed in Deũ etiam sunt contumeliosi atq; iniurii. Cæterũ vt reliquã argumenti partẽ exequar: contingit nonnunquã liberis parentũ culpa aliquã notã infamiæ vel ignominiæ inferri, aliquod probrũ aut dedecus impingi: verbi causa, si mater adulterio contaminata est, si bibacula atq; ebriosa, vllaq; infamia insignita, in liberos pars mali deuoluitur. Ita si quis ex incestu atq; illicito concubitu sit procreatus, aut naturali quidẽ congressu, sed extra cõnubii societatẽ proseminatus, (vnde cõsuetudo inoleuit, vt tales proles naturales vocẽtur) huiusmodi conditionis hominib. passim insultant populares, ac cõuiciis onerãt, vt est natura mortaliũ in lacessendo prompta, procax & temeraria, quanquã ista criminatio in hominũ deprauatis affectibus magna ex parte cõsistat, cũ nulla penes liberos culpa resideat. Nec .n. puduit Euãgelii scriptores in enumeranda Christi generatione plerosq; recẽsere, qui extra cõiugii statũ sunt prognati: quod ipsum studio ac data opera factũ interpretatur Chrysostomus, ac pleriq; alii: ne quis intumescat progenitorũ dignitate ac præstantia, nec animũ deiiciat, si humiles atq; abiectos sortitus est, aut qui nullis virtutib. enituerunt, modo ipsi ad res præclaras aspirent atq; enitantur. Siquidem propria ac genuina virt⁹ quẽq; nobilitat, non aliena aut ascititia, quæ ex progenitorũ primordiis mutuatur. Vt enim ignauũm nec parentum, nec patriæ splendor illustrat: ita nec virtute præditum maiorum illaudata vita commaculat.

Adulteria non impunita.
2. Reg. 12.
Liberi quãdo ferre cogãtur parentum probra.
Qui filii naturales.
Procacitas hominum.
Hom. 3. in Matth.
Nemo insolescat progenitorum nobilitate.
Metamor. lb. 13.

Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Haud ea nostra voco.

Quo spectat illud Satyrici,

Malo

Malo pater tibi sit Thersites; dummodo tu sis
Aeacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles. *Iuuenalis Satyr. 8.*

Quæ cōmonstrant verã nobilitatē ac decus non tam proauorũ stemmate & imaginibus, quã virtute, quã integritate vitæ, quã morum probitate metiendũ: deniq. non despiciendos vllos quãlibet humili abiectoq; loco natos, quantumuis vilib. modicisq; parētibus ortos, modo frugi sint, atque ad præclarissima quæq; sibi aditum patefaciant Quod ipsum tota illa apud Ezechielē cōcionis series, atq; enarratę rei amplificatio cōmonstrat: qua prolixe sinistra, inconsulta, temeraria, improuida, inconsiderata hominum etiam in Deum iudicia, vellicat ac reprehendit. *Nobilitas quæ solida.*

Quare conualescentibus ac morbo defunctis primum omnium genitalia turgescant, quæq; illis natura insita sunt, nempe concumbendi desiderium perficere tentent: ac hac de re salubre consilium atq; admonitio.

CAP. II.

CVm ex morbis conualescũt ęgroti, non cōfestim vires suas recuperãt, aut subito restituuntur: sed exhibitis alimētis, præscriptaq; salubri diæta sensim refocillãtur ac reuiuiscũt. tametsi n. morbus excussus est, ac sopitus febrilis calor, nonnulla tamen adhuc inhærent corpori debilitatis deiectęq; valetudinis vestigia, ita vt nulla propemodũ pars probe munus suum obeat, suoq; officio perfungatur, vbi ad vsus aliquos accōmodatur: Sola membra procreandis liberis destinata, partesq; genitales primum vires ac robur concipiunt, atq; obeundis perficiendisq; muniis suis, validas se ostentant atq; erectas, tametsi ita cōstitutis operã dare Veneri nimis quã perniciosũ. Sunt autē certa atq; indubitata recuperatæ valetudinis argumenta, nullasq; in corpore morborũ reliquias inhærere, siquando partes genitales prurire ac tentigine affici incipiunt, tametsi reliquis mem- *Conualescentibus Venus noxia.*

bris flaccidis ad perficiẽdos hymenæos, torumq; nuptialem adornandum vires desint, nec tanto labori sufficiant. Quod ipsum hinc euenire ominor, quoniã obstructione venarum discussa ac patefactis meatibus, hepar ac renes aliaq; membra distribuendis alimentis destinata primũ oblato cibo perfruuntur, ac præ cæteris instaurantur: quo fit vt vires concipiant, ac spiritu cum naturali, tum vitali affatim impleantur, cuius motu atq. agitatione abditæ obscenæque partes turgescunt ac despumant in libidinem, cum remotissima membra, pedes, brachia, armi, suræ, femora, ceruices, genæ serius alimento ac vitali succo perfundantur. Cum itaq. pudenda membra hepatis munere, exquisito ac salubri succo saginẽtur ac pinguescant: primo omnium conualescunt, ac virile robur concipiunt, sic vt oborta etiam leui tacitaq; cogitatione inguina indecore intumescant, & qua vi imbuta sint, patefaciant. Cuius rei indicia etiam impuberes proferunt, quib. illæ partes, tametsi imbelles sint, & denegata generandi facultas, spiritu tamẽ distentæ eriguntur, atq; ex decubitu in dorsum rigescunt, salubri sanitatis boniq; habitus argumẽto. Ita licet conualescentibus sint infirmæ fractæq; vires ac morbo attritæ, membra languida, corpus macilentũ ac strigosum: pars tamẽ illa secretiore loco collocata, quæ Ciceroni mentula dicitur, primũ recuperatæ valetudinis indicia profert. Eo siquidẽ præ cæteris alimenta deferuntur, propter vicinitatẽ, & quod præcipuis mẽbris ea pars connexa est, atq; ex vna venarum atq; arteriarũ neruorumq; propagine producta. Quod si morbo defuncti ac conualescentes, maturius quã par est, & quam vires patiantur, se Veneri dedant, exhausto puriore succo ac vitali spiritu, lethaliter affligũtur, omniaq; illis vergunt in deterius. Siquidẽ sincerior puriorq; alimenti pars ac roscidus humor, quib membra arida atq; extenuata morbo-

Cur cõualescentes in venerẽ proni.

Sanitatis indicia in pueris.

Erectio genitaliũ sanitatis indicium.

Veneris incommoda in valetudinariis.

que

ue exhausta madescunt atq; irrigãtur, absorbetur, c velut lactis cremor, emũgitur: quo fit vt vires qui- us nonnihil incrementi accesserant, concidãt ac cõ- erantur. De mulierib. vero alia est ratio, quæ cõcu- itu minus, quã viri, delassantur, imo vires ex eo cõ- piunt, ita vt nonnullæ impendio salaces, huius rei usa aliquãdo morbũ simulẽt, quo maritos ad am- lexus inuitent atq; alliciant, adeo vt hinc enatum t apud Belgas Prouerbiũ; Matrona ægrota semper liquid exposcit: Mulieri valetudinariæ semper ali- uid offerendum: *Men moet den sieken Vroukens altyt vat bieden.* Quo designant non semper mulsum, aut limentum delicatum exhibendum nauseabundis ulierculis, sed aliud quiddam, quo illis viri maxi- e gratificari, & qua re potissime affici solent ac de- niri, etiamsi exquisitissimis donariis illas studeas emereri: eoq; factum est, vt Solomon os vuluæ aut teri ostium, velut Orci fauces, inter ea referat, quæ upiditate existunt insatiabili. Quocirca si optime si- i consultum cupiunt, qui matrimonio sunt addicti, bi a morbo sunt eluctati, ac reuiuiscere incipiunt, e se vxoribus festinanter obiiciant, atque emulgẽ- os prębeant, sed voluptati moderẽtur potius ac fre- ũ intempestiuæ libidini iniiciãt; nihil enim ita con- itutis adimi potest, vt nec arboribus tenellis, quæ runcari putariq; recusant. Nã si redintegrari acre rudescere morbũ contingat: aut subita morte con- ciuntur, aut ægerrime conualescunt. Quod si vali- i robustiq; viri inito primum coniugio ægre subsi- tunt, vbi res Venerea frequentius peragitur, atque xorum embolia, vt Ciceroniano verbo vtar, sæpius requentant: quãto magis vacillantiis ac dubię vale- udinis homines deiici contingit, ac debilitari? argu- mẽto qđ vxorii, hoc est, ꝗ cõiugi plus satis deditisũt, tq. illi obsequũtur, colore cõspiciãtur mustelino, gil io, buxeo, exangui, plũbeo, membris articulisq; fra-

Mulierum salacitas. Prouerbium populare in feminas.

Prouer. 30.

Exemplũ a tenellis arboribus.

Venus immodica venustatẽ depopulatur.

ctis atq; eneruatis: cũ alii quib. cõcubitus perficitur moderate, atq; intra mediocritatẽ consistit discusso atq; dissipato fuliginoso vapore, colore florido existãt, ac facie roseo rubentiq; pigmento perfusa. Est quidẽ cuiq. membro sua vis insita ac facultas attributa, nẽpe oculis visus, auditus auribus, narib. olfactus & odoratio, linguæ ac palato sapor & gustatus qui ex sensib omnibus maxime voluptari⁹: vesica eiusq. musculi reddendo lotio, intestina deiiciendis excrementis inseruiũt: partes genitales progignẽdis liberis, perficiẽdoq; cõcubitui sunt destinatæ: ita alia mẽbra aliis officiis instructa sunt ac dedicata: quorũ singulis tẽperantia moderatioq; adhibenda. Siquidem oculi obtutu cõtinuo fatigãtur, ac caligine offundũtur: Aures intensiore sonitu obsurdescũt, vt omnib fabris ferrariis. Sapor immodico vel cibo vel potu aboletur, omniaq; efficiũtur insuauia atq; insipida, sic vt etiã stomachus alimẽta respuat atq; auersetur. Nares odorandi facultate præditæ, affusa pituita, ne fragrãtissima quidẽ percipiunt. Partes quoq; genitales, quib. singula mẽbra inseruiũt, & si forte illę defecerint, aut exhaustæ sint, succẽturiata adminiculantur (nã ex toto corpore humores ac spiritus eo deriuantur, ac cõfluunt) si immoderata ac profusa libidine defatigẽtur, non tã ipsæ, quã tota moles corporis flaccescit ac collabitur. Quocirca in cõseruandis naturæ virib. in roborando firmãdoq; totius corporis habitu omnia moderate ac tẽperanter instituantur, quo quisq. mature ac tẽpestiue, nullaq. molestia senescat, ne libidinosa adolescẽtia animũ morosum ac querulũ, corpus effœtũ ac flaccidũ senectuti tradat.

Cuiq; parti sua vis insita.

Omne nimium perniciosum.

Fabri cur surdastri.

Omnia membra suis officiis distincta.

De auræ atq; aeris effectu, tum flatuũ ventorumq; nominib. natura, ac virib. in excitandis morbis, ac permouendis humoribus, qui agitati menti damna nonnunquam inferunt.

CAP. III.

DVæ sunt res aduentitiæ atq; externæ, corporibus nostris

nostris non minus infestæ quam salubres, quæ & valetudinem fulciunt, & sanitatem nonnunquam demoliuntur: nempe alimenta, atque aër ipse qui nos ambit, ex cuius agitatione & motu ventus emergit ac flatus quibus singulis momentis corpora nostra exposita sunt, ac manifestã mutationem sustinent. Concipiuntur autem intra corpus nostrum flatus & vẽtosi spiritus, partim ab externo aëris impulsu, partim ab esculentis & potulentis, quæ assumpta flatus pariunt ac ventrẽ distendunt: vt sunt fabæ, pisa, cruda olera, rapæ, radicula, fructus arborei, mustum, zythus & cereuisia recens, ex quibus orti flatus ventriculo negocium facessunt, atque cum intestinis, tum hypochondriis seu præcordiis molesta sunt. Hi vt etiam qui inter edendum spiritus subingredi solẽt, vbi auide & confertim cibum potumque ingerunt, ructibus aut emissis postico flatibus discutiuntur. Quod si diutius corpori immorantur atque inhærescunt, aut vlli parti infixi dolores inferant, foris calorifica fomenta adhibenda, intus vero quæ discutiendis flatibus sunt idonea: vt sunt Cuminum, lauri baccæ, anisi, feniculi, cari semen, vinum meracũ, nempe Creticum quod Maluaticum vocant:

Aer & ventus valetudini vel officiunt, vel prosunt.

Vnde flatus in corpore.

Auide bibere flatibus corpus distendit.

Quæ flatus discutiunt.

His siquidem venti luctantes agmine facto
Quà data porta, ruunt, ac terras turbine perflant.

Ex Æneid.

Cæterum cum externi flatus magna ex parte nobis sint infesti, effectuq; penetrabili valetudini officiãt, de iis potissime habebitur sermo. Siquidem illi se modo tacite ac latenter in corpus insinuant, modo palam ac violenter ingruunt, atq; hominibus, armẽtis, pecoribus, satis messiq; triticeæ, herbis, arboribus infesti sunt, ac damna inferunt. Promanat autẽ atq; effunditur ventus ex aëre auraque concitata ac commota, quo fit vt modo placidus sit, blandus, ac suauis, modo validus atq; impetuosus pro ratione aëris tranquilli, vel agitati. Sic vt ventus non aliud

Ventorum origo.

Ventus quid.

ſtatui poſſit, quam effluxus atq; effuſio cõmoti aëris qui vires & alimenta concipiat ex terræ exhalatione & vaporibus. Vel vt Victruuius ait, Ventus eſt aëris fluens vnda incerta atq; inſtabili vi incitata. Quod ipſum cum deſignaret Seruator, Spiritus, inquit, vbi vult, ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde prodeat, & quo ſe proripiat. Sumpta ſiquidem ſimilitudine ab externo flatu Nicodemum inſtruit, qua vi, & quam arcano effectu Dei ſpiritus hominum mentes afficiat. Vt enim ſpiritus aëreus non cohibetur, nec cõquieſcit vllius arbitrio, ſed inſtabilis eſt & inquietus, ſuoq; impetu fertur, atq; hinc inde impellitur: ita vt per omnia diffuſus ſonitu effectuq; ſe prodat, non viſu, rebus terrenis nunc ſalutaris, nunc exitioſus: ita ſpiritus diuinus tacito atq; ineffabili afflatu humanas mẽtes pulſat, agitat, impellit, rapit, inflammat, incitat, transformat, atq; homines ex carnalib. ſpirituales efficit. Vt autem mens atq; humanus animus diuino ſpiritu ſubſiſtit ac fouetur: ita corpus hoc ſpirabile atque animale externo aëre ac ſalubri aura non minus, quam cibo ac potu recreatur. Eſt enim aëris ac ſpiritus, quem hauſtu intra corporis noſtri receſſus concipimus, non minus, quã alimentorum vſus neceſſarius: abſq; iſtis enim aliquouſque ſubſiſtere poteſt humana natura: nam ſeptenis nouenisq; diebus, vt aſſolet, inedia tabeſcentibus, abſq; vero aura circumfuſoq; aëre ac flatibus, ne tantillo quidẽ momento perdurare poterit, quin ſuffocetur. Quo autem is purior ſit, ac minus habet contagii, eo corpori ſalubrior ac magis ſalutaris. Si enim aër contagioſus ſit ac peſtilens, cibo vitioſo ac venenato eſt nocentior. Siquidem cibus võmitu excuti poteſt, ac caloris naturalis beneficio concoqui: at ſpiritus auraq; peſtifera nõ facile domari poteſt aut cõfici, vbi intimos corporis receſſus occupauit; nam confeſtim cor ac ſpiritus vitales inficit opprimitque. Quocirca commu-

Ioan. 3.

Locus Euangelicus explicatur.

Spiritus diuinus aereo ſpiritui comparatur.

Inedia quando pernicioſa quouſque.

Spiritus vitioſus alimento nocentior.

communis hic aër (qui respirationi subseruit, & cuius adminiculo spiritũ hinc inde reciprocãtem producimus atq; attrahimus) accurate obseruandus est. Nec minor habenda ratio, in stabilienda sanitate, ventorũ qui ab aëre promanãt ac diffunduntur, non solum in libero apertoq; aëre cui subinde nos exponimus, sed etiã in construendis erigendisq; ædibus, constituendis porticibus, vestibulis, fenestris, ostiis, omniq; prospectu, per quem in triclinia ac cœnacula externi flatus se ingerunt, quo salubri aura nos reficiant, nõ offendant graues atq; insalubres halitus. Quod cum Hippocrates in peste quæ totam Asiã depopulabatur, ac Græciam exhausit, studiose obseruaret multa hominum milia ab illa vindicauit. Marcus quoq; Varro cum Corcyræ esset, in omnibusq; passim ædibus ægroti decumberent, inducto fenestris nouis Aquilone, atq; obstructis quæ Austrũ admitterent, ianuaq; permutata, comites ac familiã incolumes reduxit. Sic apud Belgas maritimos, quoniam multæ ciuitates Austro atque Africo sunt oppositæ, homines plurima anni parte ægrotãt, ac pituitæ fluxionibus sunt obnoxii. Quo spectat illud Victruuii: In insula Lesbo oppidũ est Mytilene magnificenter ædificatũ atq; eleganter, sed positum nõ prudenter, in qua ciuitate Auster cum flat, homines ægrotant, nam is ventus putredinis causam præbet, cum Corus Circio affinis ab occasu solstitiali spirans, vulgo *Noordtvvest*, homines tussiunt, cum Septentrio atque Aquilo, restituuntur in salubritatem. Ex quibus liquido apparet instabilis ventorũ impetus humanis corporib. morbos inferre, ac valetudinẽ deteriorem efficere: quos si euitare atq; excludere liceat, minus morbis quemq; tentari cõtingat: aut si forte ex causa aliqua contracti fuerint, vbi flatibus noxiis aditũ præcluseris, expeditius sanescũt ac cõsopientur. Veteres, quoniã quatuor sunt cæli regiones ac limites,

Obseruatio in constituendis ianuis.

Hippocratis in peste consilium.

Varronis in peste consilium.

Libr. 1. cap. 5.

Venti cardinales quatuor.

Metam. lib.1. totidem conſtituerunt ventorum diſcrimina, quos eleganti carmine complexus eſt Ouidius:

Eurus ad auroram Nabathaaque regna receßit,
Perſidaque, & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littora Sole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro: Scythiam ſeptemque triones
Horrifer inuaſit Boreas: contraria Tellus
Nubibus aßiduis, pluuioque madeſcit ab Auſtro.

Alii quibus viſum eſt exactius omnia dimetiri, duodecim dinumerant. Noſtra vero ætas nautarum nauigatione edocta ob vaſtum ac ſpatioſum Oceani ambitum mariſq; mediterranei longiſſimos tractus, duos & triginta ſtatuunt, eoſque in verſoria ac pyxidecula nautica, vulgo *Compas*, exhibitos, continenter intuentur, atque intempeſta nocte etiam, cæloque nubilo ac caliginoſo, illius vſu & commoditate curſum dirigunt, portuſq; deſtinatos aſſequuntur. Nec eſt recens aut nouitium inuentum hæc pyxidecula, cum Plautus etiam huius meminerit:

Pyxis nautica duos & triginta ventos ſtatuit.

Trinum. act.4. Scena 3.

Quin tu quod periit, periiſſe ducis?
Cape verſoriam, recipe te ad herum.

Cæterum viris politicis qui a nauigandi cõſuetudine ſunt alieni, non tam ventorũ numerus, quã natura effectuſq; excutiendi. Quiſquis enim ex Hippocratis præſcripto valetudini optime conſultũ velit, quadripartitas anni diſtinctiones (quatuor tempora noſtri vocant) obſeruet: denique ventos calidos frigidoſq;, quibus omnes paſſim ſunt expoſiti. Habent enim momenti plurimũ ad tuendã valetudinem, ac morbos propulſandos ventorum concurſus & aëris conſtitutio. Siquidẽ nõ tam corpora, quã animi hominũ mutationem ſubeunt pro cæli ac ventorũ ratione, ita vt etiã ſani aliter affecti ſint cælo nubilo ac turbulento, aliter ſereno ac placido, aliter ſpirante Zephyro aut Fauonio, aliter ſæuiente Auſtro vel Africo, adeo vt non modo corpora ſint agiliora, ſed

De aere & locis.

Aura & venti corpora immutant.

Animus ab aeris intemperie vitiatur.

nentes etiã erectiores, expulsaq; omni morositate, magis tractabiles, vbi cælũ suaui vernantiq; aura, ac vento placido perfunditur. Cæterũ quo singula ad amussim exigantur, Ventorũ nomina doctis ac plebeiis vsitata, cõditiones, vires, effectusq; obiter percensebo quo quisq; declinare possit, quæ nocitura videbuntur, atque iis se tuto obiicere, quæ salutaria fore sperat atq; innoxia. Ab æquinoctiali seu vernali exortu, qui perficitur vbi Sol Arietem subit, Subsolanus progreditur, *Oost* Germanis, *Leuante* Italis, ventus magna ex parte salubris, & qui animi mentisque nebulas discutit, antelucano autem subfrigidus est, meridie vergenteque in Austrum sole, tepescit ac languidum calorem concipit, nostrates *Lau oft zoel* vocant, cum corpora non æstu immodico infestantur, sed flaccido calore tepefacta languescunt ac nauseant, Belgę *vvanlustich* vocant; Cor. Celsus atque Ouidius Egelidum, cum inquit:

Subsolani venti qui ab ortu progreditur, effectus.

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum.

Lib. I.

Æstate autẽ media vbi feruescit Sol, æstum Subsolanus excitat, ac flauã bilem accendit, ex cuius inflammatione febres ardẽtes pullulant. Hieme vero paulo mitior est, ac minus quã Aquilo, asper ac rigidus. Eurus orientali vento affinis, effectuq; proximus, ad læuã versus meridiem nonnihil declinat, sic dictus, quod ab auris procreandis mouendisq; diluculo, orto primũ Sole moueri incipiat, vulgo *Oost zuydt Oost*, nam in illo cęli cardine Apeliotæ seu Subsolano assistit, non longo interuallo proximus. Æstiuis autem mensibus feruidus est, vrentesq; febres excitat: & quod in Belgica a me sæpius obseruatũ est, grassante morbo aliquo populari, vt illo spirãte assolet, carbunculos ac tumores cõtagiosos in inguine & sub alis parturit, rubentesq; pustulas atq; exanthemata quæ in extima cute efflorescunt atq; ebulliunt. cum enim tepidi caloris sit particeps, admixta scilicet nonnulla

Euri locus & effectus.

Eurus aliquando pestis causa est.

humiditatis portione, aliquã putredinis atq; inflam mationis causam sanguini præbet. Hibernis vero mensib. intentissimũ frigus adfert, quod plerumq; nix subsequi solet, ac rigidissimæ pruinæ, adeo vt qui huic vento se exponunt, ægre nares, faciem, oculos, genas, a penetrabili vrentique frigore tueri possint: quæ vis & Vulturno ascribitur vẽto violento ac præferoci, quem in eodem ordine nonnulli collocant, tametsi paulo ab Euro digrediatur. Proximũ locum versus meridiem sortitur Euronotus *Zuydtoost*, qui æstate magna ex parte serenus est, tametsi nonnunquã nõ modo aëra, sed etiã mentem nebulis ac caligine offundat: cũ enim aliquando turbulentus existat, animo melancholiam adfert, sed quæ facile discutitur. Siquidẽ nõ acer est aut acerbus in cõcitandis humoribus, vt pleriq; alii. Vt autẽ marini fluctus vẽtorũ violentia intumescũt atq; attollũtur: ita quoq; in humanis corporib. eadem vi agitantur humores atq; exæstuãt, quorũ vapores ac fumi sursum delati, mentem inquietam reddunt, animumq; morosum, difficilem, querulũ, pręfractũ, durum, intractabilem, adeo vt subsistente illa affectuũ intemperie, nõ facile ab huiusmodi hominibus quicquã impetraueris, aut possis obtinere, præsertim mulierculis aut auaris seniculis: qui cum sint suspiciosi, odorantur plerosq; insidiosa quadam ciuilitate aliquid venari ac captare, quos indignatione quadam repulsos maledictis onerant, nisi forte tempestiue atque in tempore, quod omnium primum est ac præcipuum, accesserint. Sunt enim qui dextre sua negocia perficiunt, ac captata occasione, arreptaque opportunitate,

Pertentant aditus, & quæ mollißima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus.

Quocirca cũ multa sint quæ naturæ humanæ conditionem permutare sunt idonea, tũ maxime ventorum concursus auræq; instabiles motus, quorum

impu-

Eurus hieme frigidißimus.

Vulturni natura.

Euronoti effectus & flatus.

Simile a marinis fluctibus vento agitatis.

Venti etiã animo intẽperiem adferunt.

Opportunitas captanda.

Ex Virgilio desumptum Æneid. lib. 4.

impulſu non modo corpora,ſed ſpiritus animalis incommoda percipit,ipſaq; mens intemperie quadam afficitur,adeo vt pro aëris ac flatuũ varietate, modo nubila exiſtat ac turbida, modo ſerena, placida, ſedata:quanquã victus vitæq; intemperantia multum momenti adferat in conſtituendo corporis habitu, fouendisq; affectibus. Inter ventos autẽ qui hominibus maxime infeſti ſunt, ac valetudini officiunt, Auſtrum refero *Zuydt*, natura effectuq; calidum ac humidũ.Eo ſiquidem flãte terra madeſcit imbribus, atq; humore affatim perfunditur,quo fit vt corpora promptiſſime putreſcant, atq; humorũ corruptelas cõcipiãt,catarrhos quoq; excitat ac defluxus in fauces,vocalem arteriã ac pulmones, hinc coryzæ, raucedines,tuſſes, morbi comitiales, vertigines, lethargus,apoplexia, lippitudines, ſurditates, auriũ tinnitus,multaq; alia quę cumulate ſpirãte Auſtro emergunt ac ſcaturiunt. Obſeruaui autẽ ſæpius diuturno eius flatu grauidas abortire,ac partũ excutere, oborioq; immodico ꝓfluuio periclitari. Cũ enim partes corporis,ligamẽta,nerui,muſculi,membranæ, anſæ, omenta quæ geſtando oneri inſeruiunt, flacceſcere incipiant,ipſumq; vterũ cõcepto humore nimio,lubricũ fieri ac ſenſim dilatari contingat: fieri nequit, vt natura onus perferat, ac legitimũ geſtationis tẽpus aſſequatur,præſertim vbi poſt ſiccitatẽ ac ſqualores humida tempeſtas inciderit,quæ cum ſiccis ac biliofis corporib. nõ incõmoda,tum pituitoſis atq; humidis,nẽpe pueris ac mulieribus, quiq; paluſtria atq; vliginoſa loca incolunt,cum primis noxia: eoq; fit vt infantes atq; impuberes implacabili tuſſi infeſtentur,*kindthoeſt* Belgę vocant,quod ſingultu quodã prodeat,nullis admiſſis induciis,aut reſpirãdi ſpacio. Cum enim continenter ac laborioſe, nullaq; interpoſita mora tuſſiunt: irritus tamen eſt conatus,nec quicquam proficiunt,adeo vt intercepto occluſoq;

Auſter inſtabilis.

Auſter quos morbos excitet.

Auſtri incommoda in excutiendo partu.

Auſter bilioſis non incommodat.

Auſter pituitoſis noxius.

Tuſſis a liquido humore moleſta.

Tuſſis pueros ſtrangulans.

anhelitu, suffocatio immineat, atq; obturatis spirandi fistulis anima ac spiritus qui vltro citroque commeat ac reciprocatur, postico prodeat erumpatque nō sine maximo vitæ discrimine, nisi natibus vtroq; genu arcte cōpressis illum cohibeas ac reprimas quo spiritus qui inuerso ac præpostero tramite sibi viam molitur, atq; aliunde erumpere gestit, resiliat, assuetasq; spirandi fistulas repetat. Contrahitur autē hoc tussis genus ex humore tenui ac fluido, qui non conglobatur aut cōcrescit, sed in pulmonis cōceptacula effunditur ac diffluit, adeo vt naturæ vis ac facultas tam liquidū excrementū nec coarctum aut concretum expellere nequeat. Vt enim gutta aquæ aut alterius liquoris in tabulā aut planitiem effusa nō coit, sed diffunditur ac dissipatur, ita vt primoribus digitis prehendi nō queat: ita humoris e capite in fauces ac vocalem arteriā, pulmonumq; fibras delapsus subduci nequit, quanquā natura continenti tussi hunc excussisse laborat, sed frustra: quoniā ob tenuitatem contactū subterfugiat atq; elabatur: crassa quoq; pituita, quæ tanquā viscus pulmoni inhæret, non minus, quam tenuis, homines fatigat, sed nullo strangulandi periculo. Hos itaque morbos ac valetudinis incommoda Austrini flatus corporibus inferūt, multisque aliis causam præbent ac seminariū. Siquidem liquefactis diffusique vndique humoribus tumores articulares, ac dolores podagrici excitantur, quibus afflictæ singulę corporis partes ad omnes functiones ac munia redduntur inidoneæ. Quod vero ad internas vires atque animi munera attinet: mens, flante Austro, languida est, demissa, stupida, deiecta, somniculosa, & quæ oscitanter omnia aggrediatur. Hæc quoque vis in rebus inanimatis se profert ac vires exerit. Siquidem obseruamus, spirante Noto, in ædibus omnia flaccescere ac madida esse, lintea, lodices, tegeticulas, stragula, papyrū, membranas, chartas geo-

Simile a re liquida & fluida.

Auster articulares dolores mouet.

Auster animo grauis.

tas geographicas, reliquamq. supellectilem: paludes quoq ac stagna, amnes, flumina, Oceanum, turbida spectari atq. vmbrosa. Spirante autem Aquilone, omnia pellucida, clara, splendida, defecata, ita vt fundus sit cōspicuus, omniaq. in imo se spectanda proferant. Simile quiddā accidit in sanguine & humorib. quorū sordes & feces emergunt Austrinis flatibus, ac menti caliginem inferunt: recondunt vero se ac subsident, flante vel Subsolano vel Zephyro, aliisq. vētis placidis perspirātibus, hinc maxima in animis hominum alacritas, mentisq. erectio, vbi cælū Solis splendore nitescit: maxima contractio, animiq. mæror & deiectio, si quādo aura caliginosa est ac nubila, vētiq. turbulenti sæuiunt. Simili ratione imminentib. pluuiis, spiranteq. vel Noto, vel Africo, cloacæ, stagna, paludes, foricæ, latrinæ, aliaq. loca proluendis sord b. destinata, graues halitus effundūt, atq. esculēta quęq. vitiant, ita vt minus diu asseruari possint.

Auster omnia obnubilat, Aquilo serenat.

Aër serenus mentē exhilarat.

Noto spirāte paludes olidæ.

Venti collaterales atq. intermedii, qui a meridie nonnihil declinant, ac versus Occasum hibernū paululum deflectunt, pares cum Austro & Africo vires obtinēt, inter quos refertur Libonotos atq. Austroafricus *Zuydt*, *Zuydt vvest*, ab illa enim cæli plaga proruit ventus turbidus ac nimbosus, non minus corpori, quam animo mentiq. infestus: habent enim eā vim flatus impetuosi, vt humores in imis visceribus, velut sentinam in nauibus, commoueant: quorum fumis & vaporibus agitata mens, intemperies concipit, affectibus commouetur, incādescit, tumultuatur, inquieta est, ac nō secus, quam Oceanus, æstuat ac feruescit, ita vt spiritus quoq. aërei ac mali Genii aliquando se tempestatibus ingerant, ac faces ministrent, mentique humanæ se tacite ac latenter insinuent, eamq. vexent, lacerent, exagitent. Vulgare est autem apud Belgas plerosq. emotæ mētis, & quibus sensus diminuti sunt, aut spiritus animalis vitio

Libonoti & Austroafrici natura.

Genij mali ad inferenda damna pstō.

Mens quibus vacillat ab aëre cito offenduntur.

ſa aliqua qualitate imbutus, triduo etiam antequam tempeſtates ac venti ingruant, tumultuari, omneſq. vicos, compita, plateas, angiportus circumire ac concurſare modo ſilentes ac taciturnos, modo clamoſos, atque obſtrepentes, ita vt vulgus dictitare ſoleat, Suborituram aëris intemperiem, atque, vt fere aſſolet, imminere tempeſtates, imbres, procellas, turbines. Econtra vbi ſudum eſt cælum, ac tranquillum, ventiſq. placidũ exiſtit: omnibus ſe comes præbent, blandos, ſuaues, affabiles, feſtiuos, lepidos, ſic tamen vt ridiculos ſubinde mores ac facetos exprimere nõ deſinant; ex quibus facile coniecturam feceris, quo ſint corporis habitu, qua mentis conſtitutione.

Africi natura. Ceterum inter ventos qui in Auſtri confinio conſtituti, ab Occaſu hiberno perflãt, nullus Africo, vulgo *Zuydtvveſt*, impetuoſior, aut procellis fœcundior; nam tonitrua ac fulmina æſtiuis menſibus profert, ſæuaſq. tempeſtates parit, adeo vt culmina cõuellat, ſata proſternat, naues in vada ac ſcopulos illiſas, ad naufragia impellat, æſtate tamen, quam hieme, minus diuturnus: vt enim ſubito exoritur, ac furibundus eſt; ita confeſtim deſinit, ac conſopitur: acuit autem huius iras ventus ille, quem Horatius Iapiga vocat, *VVeſt Zuydtvveſt*, omniaq. exaſperat, & ſæuiora efficit: qui etiam magna anni parte ſtationem ſuã conſtanter tuetur, expulſiſq. aliis ineunte hieme cõtinenter ſpirat, maximo nauigantium incommodo: æſtate autẽ media magis placidus eſt, ac minus turbulentus. *Iapix ventus.* Qui vero ab æquinoctiali Occaſu ſe proferunt, nempe Zephyri ac Fauonii, *VVeſt*, Italis *Ponente*, ineunte vere atque hirundine prima, placidi ſunt, amœni, blandi, ſuaues, quique omnia fouent ac recreant: ſiquidem moderato Solis calore tepefacti, ſtirpes ac floſculos eliciunt, omniaq. rediuiua præſtant, ac renouant, adeo vt etiam ſanguinem ac ſinceros humores, qui hieme delituerunt, proferant, *Fauonij natura.*

diſcuſ-

discussaq. mœstitia atq. animi nebulis, mentem hilaritate ac lætitia reficiant. Desinente tamen autumno, anniq. circuitu in hiemem inclinato, venti Occidentales inclementer sæuiunt, terrasq. ac maria, turbulenta tempestate concutiunt: in excitandis vero morbis frigidis ac pituitosis nō minus quam Austrini flatus, noxii sunt ac perniciosi. Venti autem Occidenti ac Septentrioni confines ac finitimi tres enumerantur, Corus siue Argestes, *VVest noordt vvest*, Circius ab occasu solstitiali *Noordt vvest*, Thracius *Noordt, noordt vvest*, venti omnes validi, qui marinos fluctus furenter quatiunt, diruptisq. ac conuulsis aggeribus Oceanum in continentem longe lateq. deuehunt; duabus autem anni partibus potissimum vigent, declinante autumno, atque aduentante vere: præsertim mense Martio; quibus temporibus grandines, nimbos, procellas, fulmina e sublimi deiiciūt, ita vt vno temporis momento, aut perexiguo saltem interuallo tres illi inter se conglomerati, proruant, magnaq. detrimenta hominibus, satisq. inferant. Emergunt autem ex iis ac plerisq. aliis repentini, subitiq. flatus, qui in concitatissima aëris intemperie, ignitos globos, ardentesq. faces eiaculantur, vt Præster, Ecnephias, ventusq. Typhonicus Paulo Apostolo infestus. Obseruata sunt hæc superioribus sæculis, cum aliis, tum maxime Virgilio, qui ea hisce versibus complexus est, quæ singulis anni temporibus non sine insigni clade atque annonæ iactura nobis obueniunt.

Cori & eorũ qui illi affines sũt natura.

Actor. 25.

Quid tempestates autumni & sidera dicam?
Atq; vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris, vel cum ruit imbriferum ver.
Sæpe ego, cum flauis messorem induceret aruis
Agricola & fragili iam stringeret ordea culmo:
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis,

Georg. li. 1

Sublime expulſam eruerent, ita turbine nigro,
Et pluuia ingenti ſata læta, hominumq; labores
Diluunt.

Corporibus quoq., quæ non minus, quam culmina conuellunt, multos morbos inferunt. Siquidem vere & autumno, tum præſertim menſe Martio, articulis, neruis, muſculis, membranis, tendinibus puncturas, rigores, contractiones, palpitationes, laſſitudines vlceroſas accumulant, ita vt ſic affecti, futuræ tempeſtatis prognoſtica edant, & qualis ſit exoritura aëris intemperies, indubitanter denuntient ac præſagiant, noſtri *vveervvys* vocãt, hoc eſt, euenturæ tempeſtatis præſcios, quales fere ſunt valetudinarii, quique morbida ac ficoſa cadauera circumferunt. Et quemadmodum huiuſmodi venti morbos ac febres multaq; valetudinis detrimenta adferunt, ac ſanitatem vitiant: ita ſolo fœcundo ac fertili, excultiſq. agris ad ſementem atq. vberem meſſem officiũt. Terra ſiquidem non minus vento rigido perflata, quam pluuia triſti atq. inſuaui madefacta, nõ ſalutares herbas, ſed lolium, zizania, ſentes, carduos, lappas, tribulos, vepres profert, quæ ſata ſtrangulant, niſi ſedulo extirpentur. His proxime adſiſtit Septentrionalis *Noordt*, Italis *Tramontano*, nõnullo ad ortum progreſſu, Aparetias *Noordt, noordt ooſt*, Aquilo ſeu Boreas ab æſtiuo ac ſolſtitiali ortu medium locũ tuetur, *Noord ooſt*. Cæcias vero *Ooſt, noordt ooſt*, ab Aquilone Subſolano ſeu Apeliota ſtipatur. Septentrionarius natura effectuq. frigidus & ſiccus exiſtit, magna ex parte ſerenus, licet aliquando pluuius, mitigat autem Cori ac Circii ferociam: vbi enim plus ſatis ſæuitum eſt, ac iam propemodum ſunt defeſſi, in ventum Septentrionalem fere deſinunt, ſic vt mox aura miteſcat, ac tempeſtas ſopiatur: quocirca vnice eo tranſferri cupiunt hos ventos indigenę; nam ſi verſus Auſtrum ferantur, recrudeſcit intemperies ferocius, ac

Valetudinarÿ auræ iniuriis obnoxÿ.

Aura rigida ſatis noxia.

Septẽtrionalis venti natura.

rurſus nouas vires concipit; quo fit vt quotãnis multæ roſtratæ naues, ac vaſtæ holcades periclitẽtur, atq. in ipſo fere portus aditu in breuia & ſyrtes, vadaque cæca ac latentia illiſæ diſſoluãtur, incredibili merciũ iactura ac diſpẽdio. Quocirca ventus Septentrionalis, non ſolũ Coro & Circio ſalubrior, ſed etiam ſedatior, atq. in concitandis ciendiſq. tempeſtatibus mitior: tametſi hibernis aliquãdo menſibus rigidus ſit, ac violenter ſpiret, quo fit vt catarrhos excitet, pleuritides, atq. anginas, ſed alia, quam Auſter, ratione. Siquidem ſpirante Notho humores liquefacti, ſpõte diſſoluuntur, atque e capite in ſubiectas partes defluunt. Septẽtrionali vero atq Aquilonio flatu, quoniam conſtringi cõtingat muſculos ac membranas, pituita exprimitur, quemadmodum cõplicatis compreſſiſque in pugnum digitis, ex ſpongia aquam extundimus. Quacunq. autem anni parte hi venti ſpirant, frigore corpora afficiunt, meatus conſtipãt, aëris contagia diſſipant, coactoq. intus calore natiuo, concoctioni auxiliãtur. Cum autem Auſtrini flatus, diſſoluta corporis compage, membriſq. languore ac veterno affectis, homines ſomniculoſos efficiant, oſcitantes, flaccidos, veternoſos, nauſeantes, deſides, atque ad obeundas vllas functiones aut exercitationes imparatos: Tum Aquilonii, Hippocrate teſte, agiles præſtant, viuidos, erectos, alacres, geſticuloſos, atque ad quiduis aptos, præſertim quibus habitus eſt humidior, iis enim naturæ munera ac functiones melius perficiuntur, omniaq ſalubrius procedunt, quemadmodum ſiccis ariſdiſq. corporibus, humidus cæli ſtatus ſalutaris; eo enim minus frigore rigent, aut vruntur calore. Cum itaq. duo iſti venti Auſter & Aquilo, illiſq vtrinque affines in tota fere Europa viciſſitudines anniuerſarias conſtituant, præ cæteris hos obſeruandos cenſéo: nullus enim ventorum per totum anni circuitum ſpirat conſtantius: ſiquidem

Auſter et Aquilo diuerſa ratione catarrhos mouent.

Simile a ſpõgiæ cõpreſſione.

Lib. 3. Aphor.

Auſter et Aquilo præcipua in mouendo aëre.

cessante sopitoq. altero, alter exoritur, suamq. stationem tuetur: tametsi cæteri paulo ante memorati suas vices etiam sortiantur, sed qui celerius conquiescant ac desinant. Quocirca horum vtriusq. habenda ratio, non solum in tuenda valetudine, profligandisq. incommodis, sed cum iter ingredimur, aut cum terra mariq. nos aëri committimus. Hoc enim longa obseruatione compertum habeo, Aquilonem noctu exortum non esse diuturnum, aut stabilem, nec triduo in ea statione atque iis excubiis consistere: quod, Aristotele teste, etiam Homerus, dum Vlyssis errores prosequitur, indicauit,

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat:

Aquilo quādo minus diuturnus. Quod eo fit, quoniam exhalationes ac materiā minus copiosam sit nactus, quibus subsistere possit, ac diuturniores flatus perficere. Siquidem motus atq. agitatio aëris qui ventum efficit, ab eoq. vires & incrementa concipit, debilis est, imbecillis, tenuis, exiguus, ita vt vires desint, quarum adminiculo progredi posset, ac se diutius proferre, efficiq. diuturnus. Vt enim in morbis ac febribus humorum copia ac redundantia omnia grauiora, magisque diuturna facit, atq. insultū producit: ita vehemens aëris cōcitatio, atq. exhalationū vaporumq. qui e terra emanāt, creber densusq. concursus ventos exasperant, atque illos cum violentos, tum diuturnos efficiunt. Et quemadmodum ignis confestim extinguitur, vbi arida nutrimenta desiderantur, ac fomites desinunt: ita Aquilo intempesta nocte, vel ipso noctis crepusculo exortus, mox euanescit, ac stationem deserit: eoq. fit vt exercitati nautæ non temere Aquiloni fidant ad primum intuitum, nec quidquam aggrediātur, nisi triduanus sit: cum Auster primi diei exortu spem fulciat nautis, diuturnum fore ac spiraturum cōstantius: Quod ipsum apud Italos naucleri ac nauarchi, qui vulgari idiomate Pilotæ & Admiraldi dicuntur,

Simile ab insultu febrili.

Simile ab ignis fomite ac nutrimento.

cuntur. Prouerbio designant, Νότος πρῶτος, Βορίας τρίτος.

Cui sententiæ cum esset addictus Andreas ab Aurea architalassus, hoc est, Cæsarianæ classis apud Genuenses præfectus, Carolo Imperatori eius nominis Quinto id obseruandum cõsuluit. Siquidem cum in Africam expeditionẽ meditaretur, ac Cæsar ad primum Aquilonis conspectum, Mauros adoriri tentaret, admonuit alter, non incitandas triremes, nec classem mari committendam, nisi Boreas seu ventus Aquilonius triduũ substitisset. Austro vero ingruente, euestigio, primaq. luce in altum ducendas naues, ac confestim, nullaq moræ, si omnia adornata sint, suisq. armamentis abunde instructa classis, nauigationem instituendam, velaq. exponenda flatibus: nõ enim metuendum, ne mox desinat, aut minus futurus sit diuturnus: cum fere nebulis densisq. nubibus fultus, ac caligine stipatus, diuturnitatis ac constantiæ spem præbeat.

Pilota seu naucleri ventorum obseruantissimi.

Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus.

Andreas ab Aurea quid Carolo Cæsari consuluit.

Cæcias Orientali vento, minimo interuallo a dextra proximus, minus Aquilone violẽtus est, aut sonorus, nec frigore tam penetrabili, flatuq rigido, quod Soli sit vicinior: conuoluit aũt ac conglomerat nubes, illasq. conglobatas ad se allicit, quoniam retortæ aliarum nubium vel montium obiectu resiliant: quod in fluminibus, atq. amnibus, ipsoq. Oceani fluxu sæpius obseruaui, in quibus non continuato cursu, obseruatoq. alueo fertur ac voluitur fluctus, sed vtrinq. circa littoris oras ac ripæ extremitates reflectitur ac retorquetur, auerso scilicet ac deflexo, contortoq. dextrorsum ac sinistrorsum cursu, nec aliam huius rei excogitari posse rationem video. Ex huius autem vẽti natura Prouerbiũ manauit in improbos, Mala ad se attrahens, vti Cæcias nubes; vt nunc passim factitãt nocturni oppressores, qui conglobati intẽpesta nocte ædes subruũt, atq. excruciato hospite,

Cæcias cuius natura

Cæcias qua ratione nubes trahat.

Prouerbiũ in improbos.

adactisq. domesticis ad cōmonstrandum thesaurum, omnia conuasant, ac diripiunt: *kneuelaers* nūc passim appellantur, a violentia quā inferunt, ac contorquēdis hominum membris. Cæterum vt ex rebus naturæ salubre aliquod documentum eruatur, hoc cuiq. persuasum cupio omnes istos aëris ac naturę effectus a nutu atq. arbitrio summi opificis pendere, eiusq. vi perfici. Siquidem ignis, grando, nix, pruina, glacies, turbines, ac spiritus procellarum obsequūtur verbo

Psal. 48. illius. Ipse enim mittit niuē sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit: qui iacit grādinem frustulatim, atq. efficit, vt omnia glacie constrata sint, tanquam planicies, adeo vt nemo a frigore eorum possit subsistere: Ipse eadem, incitato flatu, liquefacit, ac confestim in pluuiam resoluit. Ipse aufert Eurum, atq. in virtute sua inducit Africum. Ipse dominatur potestati maris, motum autem fluctuum eius compescit ac mitigat. Ipse producit ventum vrētem, & arescere facit germina terrę. Patitur quidem Deus mundū hunc, atque vniuersi naturam ferri, voluiq. suo ordine ac modo, vt initio constituit, elementa, sidera,

Psal. 77. *Psal. 68.* *Aggæi 1. & 2.*

Deus elementis vtitur ad inferenda damna.

Oceanum, ventorum impetus, veris, æstatis, autūni, hiemis discriminata tempora, sic tamen vt penes eū horum sit potestas & imperium. Siquidem vbi illi visum est, & expedire videtur, quædā in scelerum vindictam exasperat, ac sæuiora efficit, multasq. clades ac damna horum ministerio hominibus infert, quo mentes sopore oppressas sopitaq. ac deliciis indormientes excitet; sic enim religionis desertoribus mi-

Leuit. 26. nitatur. Quod si præceptis meis non fueritis obsequuti, persequar vos tabe, morbis, ac febribus, animique tædio, ac mærore: dabo vobis cælum ferreum, & terram æneam, ita vt nequicquā ac frustra vires consumentibus neq. terra fruges, neq. arbores fructus

Amos 4. proferant. Sic apud alios expostulat cum populo suo: Excitaui vobis ventum vrentem, quo rubigine atq.

vredine

vredine vos afflixi, veſtroſq. hortos,olıueta,vineas,
ficeta cõſumpſit bruchus & eruca, nec tamen ad me *Agg. 1. 2.*
eſtis reuerſi,dicit Dñs: Quo euenit,teſte vate alio, Vt
terra rorẽ,pluuias atq. imbres deneget,omniaq. ſata
ardore,rubigine, grandine infeſtentur. Quæ documento ſunt,ac quemq. erudiunt tẽpeſtates,nimbos,
grandines,tonitrua,fulmina, turbines, ex naturaliũ
quidem cauſarũ progreſſu exoriri, ſed q̃ recrudeſcãt,
atq. homines diuexent atrocius,vbi Deus illos caſtigatos ad frugẽ reuocat; qui vbi reſipiſcente homine
factus eſt placatior, ac furor mitigatus deferbuit, calamitates transfert,immutat,cohibet, imminuit, omniaq. feliciora pollicetur, nẽpe vberẽ annonę prouentũ,agros fœcũdos ac fertiles, tẽpeſtiuam pluuiã, *Deut. 18.*
meſſem copioſam,triturã,vindemiam,greges armẽta,pecora quę voto reſpõdeant,corpus ſalubre,ac vegetum,vires firmas,facultates ac res familiares ſtabi *Pſal. 90.*
les,animũ vero impauidum,tranquillum, ſecurum,
quietum,infractum, & qui fiducia Diuinitatis, vnde
mentem hauſtam ac libatam obtinemus,non facile
expalleſcat metu,aut timore concutiatur.

De pyxide nautica, vulgo Compas, *quam Plautus Verſoriã vocat, cuius obtutu atq; obſeruatione naucleris velificatio perficitur: & qua vi ac ratione continenter Septentrioni obuertatur.*

CAP. IIII.

CVM ventorum paulo ante habita ſit ratio,eamq.
fuſius explicaſſe viſus ſim : reſtat vt de Verſoria
nonnihil proferam : quandoquidem nautæ vſu &
commoditate nauigationem inſtituũt,ac longa maris ſpatia, tractuſq. Oceani immenſos, deniq. locorũ
ſitũm ac diſtantiam demetiuntur, & quantum viæ
peractum ſit,& quid reſtet peragrãdum,exactiſſime *Verſoria*
explorant, omniaq. ad hanc pyxideculam, tanquam *Septẽtrio-*
amuſſim, exigunt: quam vim cõſequitur ex magne- *nis index*
tis aut lapidis Lydii attritu, qui ſingulari vi pollet in *ex vi ma-*
attrahendo ferro, niſi oleo aut pingui aliqua re ob- *gnetis.*

litus ſit, tunc enim id reſpuit: hic noſtratibus *Zeylſteen* vocatur, quod eo curſum nautæ inſtituant, ac ſecure velificentur. Subeſt huic pyxideculæ rotula quædã verſatilis, papyracea; plana, circinatæ rotũditatis, tenui ab bipartito ferramẽto ſuffulta, in cuius centro ſeu medio turricula ænea acuminata (nam ferrũ rei effectum eo loco impediret) affixa eſt, quæ ſtilo aut cuſpidi acutiſſimæ inſiſtit, eoque hinc inde in æquilibrio voluitur, atq. vbi conquieſcit, pars illa quæ lilii imagine inſcripta eſt, & in quam ferramentum magnete confricatũ deſinit, ſtabiliter Septentrioni obuertitur, polũq. Arcticumq. reſpectat, quocunq. etiam contorto clauo nauis impellitur, producuntur autem in huius rotulæ circulo a centro ad circũferentiam ęquali diſtantia duæ & triginta lineæ, quæ & ventos ac cæli cardines deſignant, terræq. ac maris ſpatia portubus diſtincta cõmonſtrant, ac numeratis reuolutis clepſydris, aut, vt nunc vſus eſt, defluente arena, clepſammis, quantum itineris emenſum ſit. & quid emetiendũ, quantoque interuallo a loco quo ꝑperant, abſint. exactiſſime dinumerant ac metiuntur. Qua autẽ vi magnes in verſoria hæc perficiat, qui ex aduerſo Septentrioni ſe opponit, eamq cæli partem obtuetur, non facile ratione expediri poteſt: quanquã multorum ingenia anxie torſerit huius rei inueſtigatio. Sunt qui in mutuum conſenſum ac concordiam referãt, qua alter alteri ſimilitudinis ratione qua perficitur attractio, mirifice afficiatur, ſic vt magnes odoretur ferrum in montib. Septentrionalibus, ex quibus erutus eſt: non ſecus quã vultures, naturæ ſagacitate, cadauera maxima locorũ diſtantia, biduo etiam, vt pleriq. opinantur, antequã cædes facta ſit. Multa autem perfici occulta, abditaque facultate, quorum non facile ratio iniri poteſt, palam eſt, ita vt effectum rei conſpiciamus, cauſam vero ignoremus. Sic Rhabarbarum & Scammonium flauam

Oleum magneti vim attrahendi eripit.

Verſoria ex quibus conſtet, eiusq. deſcriptio.

Nautæ clepſydris vtuntur.

Magnes qua ratione ferrum alliciat.

Simile a vulturum ſagacitate.

flauam bilem expurgant: epithymum, polypodion, ſena humorem melancholicum: Agaricus pituitam: Succinũ, Gagates lapis; adamas feſtucas ac paleas allicit. Argentum viuum auro afficitur, eique maritari gaudet. Quam vim etiã herbis ineſſe ſpectamus, ita vt nonnullæ mutuo complexu ac vicinitate delectentur: aliæ inter ſe diſſideant, ac contactum alterius reſpuant. Simili quoque affectu & inclinatione magnes iſta perficit in hac pyxide, ac ſolariis minutis, quibus iter ingreſſi ad ſolem horas exploramus, vbi extrema ferri pars expolita, non rubigine vitiata, hoc lapide confricata eſt, quæ ſemper Septentrioni obuerſa polũ cõmonſtrat, qui Epibatis, hoc eſt, viris nauticis *Leye* dicitur, quæ vox a deducendo nomen ſortita eſt, vt *Leydeſman* ductor & comes itineris cuius adminiculo curſum dirigimus: veteribus Cynoſura denominata, atque Vrſa minor, longo vſu & experientia obſeruata æquor ſulcantibus, quoniam fixa eſt, & immota. Vrſa autem maior Elice vocatur, cuius Cicero in Academicis meminit, huiuſmodi ꝓpemodum verbis: Meas cogitationes dirigo non ad illam paruulam Cynoſuram, ſed ad Elicen & clariſſimos Septentriones, id eſt, rationes has latiore ſpatio non ad tenue elimatas, eoque fit vt errem & vager latius. Quo indicat fuſiſſima ſe cõſectari ac laxatis velis diuagari latius: tametſi certior curſus ſit, ac minus deuius qui inſpecta Cynoſura perficitur: quod ipſum Aratus admonuit:

Unde herbis purgãdi efficacia.

Solarium quod Solẽ commonſtrat.

Epibata, ein bootſmã

Cynoſura, vulgo Leye nautis.

Lib. 4.

In Phænom.

Hic Iouis altrices Elice, Cynoſuraq; fulgent.
Dat Graijs Elice, curſus maioribus aſtris.
Phœnicas Cynoſura regit: ſed candida tota
Certior eſt Cynoſura tamen ſulcantibus æquor,
Quippe breuis, totam fido ſed Cardine vertit.

Deſumitur autẽ Ciceroni hic loquẽdi trop⁹ a nautarũ conſuetudine, quorum alii qui exactiſſime omnia ſtudẽt dimetiri, oculis in minorẽ Vrſam ſunt defixi; alii q̃minus rigide omnia obſeruãt, neç in vllis angu-

Simile.

Ciceroni a polo deſumtum.

Ciceronis locus in Academicis explicatus.

ſtiis ſunt conſtituti, Vrſam maiorem intuentur. Ita Cicero qui nõ vult arcta atq; aſtricta conſectari, ſed latos ac ſpatioſos Rhetorum campos obambulare, Elicem ſeu maiorem vrſam ſibi, tanquam ſcopum defigit. ita enim diuagari licet, ac longius progredi, vt qui nullis certis limitibus cõcluditur: ſecurior vero eſt velificatio & certior, minuſque digreditur extra ſtationem nauigium, vbi vrſa minor, (quæ proprie noſtratib. Polus dicitur, populari voce *Leye*, hoc eſt, ductor in dirigendo curſu) inſpicitur. Noſtri vero naucleri præter Polum quem nõ oſcitanter obſeruant, Pyxidẽ hãc verſatilẽ cõtinenter intuẽtur, cuius vſu & commoditate etiam intempeſta nocte ac denſiſſimis tenebris, atraq. caligine; clauo affixi nauem dirigunt. An autem hoc inſtrumentũ nauticum ſuperioribus ſæculis extitit, an noſtro id æuo excogitatum, non auſim certo pronunciare: hoc tamen mihi perſuadeo, Plautinam illam Verſoriam aut eandem eſſe cũ hac noſtra, aut illi affinem: quanquã, vt opinor, hæc Pyxidecula noſtro iam tempore magis exculta ſit, elimata, expolita, omniaq. exactius demonſtret. Cum autem Pœni ac Carthaginienſes nauigandi periti vltra bis mille annos non ſolum maris mediterranei portus ac littora frequentarent, ſed in Oceanum longius progreſſi, inſtructiſſima claſſe totum Mauritaniæ ambitũ perluſtrarent: veriſimile non eſt, huius rei vſum illis defuiſſe: ne cõmemorẽ Tyrios ac Sidonios, apud quos, Ezechiele teſte, maxima olim erat negotiatio ac nauigandi peritia: ac pręter hos, Solomonis naucleros, qui claſſe per mare rubrum ac ſinum Perſicum deducta ad tus in Indiã patet (Ophir Iudæis appellatã) immenſam auri vim ac ſimias, pauones, elephantos, gemmas adferebant, vt nunc Luſitani factitãt, qui hunc nauigationis curſum vix anni curriculo pficiunt. Quocirca non facile cuiquam perſuaderi debet illis temporibus ignorata fuiſſe

Verſoria an recens inuenta.

Carthaginienſes nauigandi periti.

Cap. 27.

Regum 3. cap. 10.

fuisse hæc velificandi adminicula: præsertim sæculo tam felici, tantisque artificibus industriis, ac solertibus fœcundo. Fieri autem potest, vt ob Barbarorum incursiones, vastitates, cædes, incendia, populationes tam salutare instrumentum interciderit, extinctis etiam oppressisque artificibus: rursus, pacatis rebus, ac sopito tumultu bellico, cura atque industria hmoinum (quorum ingenia inuentioni rerum accommoda) postliminio in vsum sit reuocatum. Ita non desunt qui afferant multa superioribus annis in vsu fuisse, quæ nobis nunc noua videntur, ac recens excogitata: quod ipsum Solomon constanter asseuerat. Quicquid, inquit, olim fuit, nunc est, & simile illi quod paulo post futurum: quicquid factum est olim, nunc existit, & illo intercedente postmodū renouabitur. Obiter nihil sub sole nouum, & si quid velut nouum ac recens ostendatur, id priscis sæculis aliquando extitit, nec futura est apud posteros memoria eorum quæ nunc vigent, quoniam interitura sunt, ac vetustate exolescent. Sic nonnulla videtur olim fuisse imprimendi ars, vt quibusdam placet, ex vetustis picturis, sigillis, annulis, numismatis, in quibus literarum characteres graphice velut typis expressi conspiciuntur: neque enim illi ætati cælatores atque artifices defuerunt: quanquam, si a veteribus tale quiddam excogitatum sit, vt nemo debita laude fraudandus, fateri quisque debeat omnia minus fuisse exculta, nitida, subtilia, elimata, nec tam spectabili literarum varietate exornata atque expolita. Bōbardas quoque tormentaq. ænea ac ferrea, tū Sclopetas manuales cæteris habiliores: ac magis tractabiles, vulgo *Pistoletten oft Sincroeren*, quod manu capulo illorum, tanquam clauo, admota, excussisque e silice scintillis, in obuios detorqueant, superioribus sæculis extitisse, nonnulli ex Virgilianis hisce versibus contendunt:

Vidi & crudeles dantem Salamonea pœnas,

Multa in rerum natura exolescunt.

Eccles. 1.

Solomoni nihil nouū.

Ars impressoria an vetusta.

Bombardæ an olim fuerint.

Æneid. lib. 5.

Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi:
Quattuor hic inuectus equis, ac lampada quassans,
Per Gratum populos, mediaq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuûmq; sibi poscebat honores
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum cursu similabat equorum.

Quanquam omnia ista dubia sint, nec certi quid de iis statui possit, vt quæ forte aliud quiddam designēt. De versoria vero alia est ratio: cū enim Polus ac Cynosura. oppositis obiectisq. nubibus, atq. offusa caligine, oculis nauigantium se subducat, nec semper sit conspicua, ita vt periculum vndiq. immineat: certo statui potest in tanta olim nauigationis frequentia, illi ætati non defuisse hæc velificationis adiumēta. Nec me fugit Philandrum editis in Vitruuium commentariis cumprimis eruditis, in ea esse sentētia, vt credat hanc Pyxideculam, quæ chalybis ac magnetis vi polū velut indice demonstrat, non ita multis retro sæculis, in Campaniæ oppido Amalphis fabricatā. Verū ego existimo id instrumentū nō inibi, nec eo tempore repertū, aut nostra memoria excogitatum, sed interpolatū, hoc est, renouatione quadā instauratum, illosq. artifices effecisse vt exacte atq. ad amussim, nullaq. sui parte claudicante nutanteque perpendiculo seu virgula, verticem cæli, hoc est, polum qui duplici cardine se prodit, indicaret, quo cursu magis secundo atq. optato successu quaquauersum nauis dirigatur, omniaq. ex voto atque animi sententia perficiantur. Quocirca veteribus huius vsum non defuisse, atq. illius obseruatione maris spatia cōsueuisse dimetiri, Plautus expresse his versibus indicasse visus est, arrepta etiam nauigandi occasione, si quando res poscat celerem profectionem.

Lib. 10. cap. 14.

Philandri opinio de Versoria.

In Merca Scen. 5.

Si huc item properes, vt istuc properas, facias rectius.
Huc secundus ventus nunc est, cape modo versoriam.
Hic Fauonius serenus est, istic Auster imbricus.
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.

Ita non est quod quis ambigat, veteribus eundem fuisse huiusce instrumenti vsum ac commoditatem.

Quid canes agant in rabiem, & quo potißimum anni tempore, & qua ratione ijs mederi poßit.

CAP. V.

CAnes fidi hominum custodes, ac familiares domesticiq. excubitores in rabiem aguntur vel Sole feruido, ac Caniculę ardoribus, vel hibernis mensibus gelu intensissimo, quoniã eo anni tempore acui atq. acerbari atrã bilem contingat, ac virus effundi, quod aspersione contactuq. exitiale est ac deleteriũ: estate quidẽ perusto ab æstu solis sanguine, qui concepto contagioso spiritu inficitur: hieme vero quod sanguis concretus ac conglobatus, quiq. propemodũ coagulatur ac cõgelascit, cõputrescat, quoniã corpori inclusus nõ ventiletur: quo fit, vt ab eo grauis halitus & contagio emanet, qui spiritus vitales vitiant ac contaminant. Quocirca huic animanti iis anni tẽporibus semper aqua offerenda, quam subinde lambant, præsertim cũ per loca æstuosa, vel nimis gelida, exerta lingua hianteq. ore, se viatori itineris comites præbent, quo sanguis dilui possit atq. irrigari, minusq. ardore torreri. Columella, quod & Plinius ei⁹ nomine non subticuit, censet catulorum caudas post diem quadragesimum quam sunt editi, castrandas, sic enim tutos fieri a rabie, hoc modo: Neruus est qui per articulos spinæ perrepit vsq. ad vltimã caudę partem; is mordicus vna cum postremo articulo prehensus, (quod etiam nostrates factitare video) aliquatenus eductus ac protensus abrumpitur, quo facto nec in longitudinem indecoram porrigitur, nec fœdum & enorme incrementum capessit, denique vt plurimi pastores asserunt, rabies arcetur, ab eaque tuti sunt. Alia etiam est cautio ac prouisio qua obtineri potest, ne canis vnquam efficiatur rabiosus.

Sub æstu & gelu canes rabiũt

Canes aquam exposcunt.

Li.7.c.12.
Li.8.c.41.

Cauda canum trũcata, non rabiunt.

Canis vt a rabie præseruetur.
Vermis lingua canis eximitur.

Subest linguæ catellorum neruus vermiculi figura, rotunda teretiq; forma vt etiam capiti humano, cuius cerebellum desinit in speciem quandam, teredini qui ligno innascitur, quam simillima; hic vermis linguæ exemptus canes a rabie tutos præstat. Non dissimilis concretio ouill s pedibus anterioribus ac posteriorib. inhærent parte qua terram calcant, vermiculi subrotunda forma, lanuginosa intus ac crinita congerie, qualis est in rosarum spõgiolis ac calycibus. quibus semen includitur, molli tenuiq; lanugine implicitum; exemi autem tale quiddã sæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculãti ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine atq; assimile Quod si quis aut incuria, aut huius rei ignorãtia pedes ouillos ederit, quibus illa cõcretio non sit exemta, confestim nausea ac stomachi dolore afficitur, omniq. momento ad ruct ac vomitionẽ incitatur. Persuasum autem habet promiscua multitudo, venenosum quiddam subesse huic concretioni quod vt non ausim certo asseuerare, aut iis assentiri: ita facile crediderim, capillatam illam congeriem, pilosamq. lanuginem quæ bisulcis fissisque vngulis inhæret, concoctioni officere, ac ventriculo negotiũ facessere. Opiliones autem, pastoresq. ouiũ ea sunt opinione imbuti, nullum hoc animãte in cursu fore veloci⁹, omniaq. quadrupedia pernicitate superaturum, nisi tale quiddam articulis, quibus se fulciunt, subesset: qua de re quid statui debeat, nõ ausim exerte pronunciare: hoc tantum testatus, obseruasse me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædę inhiantes, illas insectantur, celerrimo quidẽ cursu se subducere, sed nõ longius progredi, ac mox respectantes subsistere, ea, vt opinor, ratione, quod præter pauidũ animũ, & meticulosũ, aliqđ illas remoretur pedib. subditum, & ꝙ anhelosæ sint, ac pulmonis vitiis obnoxię: ꝙ indicat arida tussicula, qua sub-

Ouillis pedibus lanuginosa cõcretio subest.

Ouium natura in cursu.

ibinde infestantur, quo fit vt lõgius producere cur-
um nequeant. Vt itaq; huic pecori tale quiddã sub-
st, quod illi in cursu morã iniicit: ita sub canina lin-
ua subdelitescit neruosa, atq; vt ita dicã, vermicula-
is quædã congeries, quæ a vermis specie atq; effectu
uo rabiẽ infert, λύσσα dicitur, quæ vox & vermẽ
& rabiem significat: Vnde ἄλυσσον herba dicta,
quod rabiẽ expugnet, ac canũ more furiosos ac lym-
hatos cohibeat, etiã si ab iis demorsos esse contin-
at. Quod si catellis sectione id eximatur, nunquam
fficiuntur rabidi, nec quenquam lethali morsu im-
etunt, minimoq; latratu sunt infesti, inflammatur
utem huic animanti, atq; incenditur sanguis me-
ancholicus, aliisque circumfusi humores, Caniculæ
otissimũ ardoribus, ac cõcepta ex putredine conta
io rabiem furoremq; concitat, adeo vt extumescẽ-
e lingua ac neruo qui illi subditus est, os spuma exi-
iali ac contagiosa saliua redundet, quæ etiam con-
actu inficiat. Siquidẽ cum hoc animal notos igno-
osq; indiscriminatim adoriatur, si forte vlli parti
puma aut saliua adhæserit, etiam citra morsum no-
am infert, ac perniciem: nisi confestim salsugine e-
uatur. Cum autem venenati huius morsus multa
int excogitata remedia, tum nullum magis præsen-
aneũ, quam euestigio dilatare vulnus, ac scarificata
ute, cucurbitulas copiosa flamma affectæ parti af-
igere, mox cataplasma adhibere ex porro, cepe, al-
io eruca, centaurio minori, absinthio, ac butyro sa-
ito, melleq; confectum. Vrina quoque impuberis
omenti loco applicata, virus elicit, necnon Opopa-
acum, ruta, sal, ficus, brassica rubenti folio, vna cum
nelle & butyro pistillo subacta, læso membro ad-
mota. Nulla autem ratione incidenda vena, rapi-
ur enim intempestiuo illo remedio virus in habi
um corporis, ac continuo vitalia corripit, humo-
resque ac spiritus inficit. Quocirca quæ venena-

Lyssa vermiculus sub lingua canis.

Canes quãdo rabie concitantur.

Saliua canis rabidi noxia.

Remedia ad rabiem canis.

Morsus canis vena incisionem non exigit.

tos halitus dissipant ac discutiunt, intra corpus exhi-
bēda, nempe Theriaca, mithridatiō, allium, scordiū,
Laser quæ vulgo Magistrantia & Ostrucium dicitur,
illique affinis Angelica, quæ laserpitio potestate af-
finis est, radix zeduariæ, ruta, caltha, melissophyllos,
Iridis radix exiccata, inula, ficus, ligni Indici deco-
ctum, ocymum vulgo basilicum, cunula, hyssopus,
tymbra, origanum, quorum quodque vi discussori-
pollet, seu diaphoretica, quæ laxatis corporis spira-
mentis atque excitato sudore virus dispellit ac de-
molitur, nec patitur in venas dimanare. Nostrates
qui mari finitimi sunt, atque Oceani accolæ de-
morsos a cane rabioso certatim ad mare rapiunt, et-
iam brutas pecudes, ac septenis vicibus immer-
gunt, non superstitione obseruato illo numero, sed
vt efficacius virus eluatur: quo & illud consequun-
tur, vt omnis aquæ metus, ὑδροφοβίαν vocant,
qua maxime vrgeri solent, prorsus eximatur: nam
sic affecti & aquam appetunt, & expauescunt ob
mentis alienationem, & quod ratione destituti sint:
quo fit vt nullo rerum delectu ac discrimine saluta-
ria respuant, atque auersentur, appetant autem ac
ferantur ad noxia; siquidem si bibant affatim, sane-
scunt: quocirca, tametsi aquam omniaq; liquida ex-
horrescant, ad potum tamen cogendi sunt, quo vi-
rus minus ad internas partes properet, ac diluatur.
Mirandum autem non solum venena intus exhibi-
ta lethale vulnus infligere, sed morsus ictusq; vene-
natos quæ foris inferuntur, sensim tacitoque ac la-
tenti progressu vitalia corripere, atque ad cor vitæ
fontem partesq; principes aditum sibi patefacere.
Sic saliua eorum qui elephantiasi, hoc est, vulgari le-
pra infecti sunt, canis denique rabidi spuma cuti in-
spersa penetrabili vi perniciem adfert, nisi cōfestim
abstergatur, ac locus sale defricetur, adeo vt si partes
neruosas, aut per quas arteriæ deriuantur, laniatu

Rabiē quæ expugnēt. *Oceani vis in morsu canis.* *Pauent a quam rabidi.* *Rabidis potus non denegandus.* *Saliua noxa.*

mor-

morſuq; vulnerari cõtingat, vel fœda ſpumãtiq. vliginе inquinari, cordi ac cerebro virus cõmunicetur, Virus vt ad interna rapiatur.
ita vt cor vitiato ſpiritu vitali, deliquio defectuq; animi periclitetur: cerebrum propter affectos neruos qui ab ipſo producuntur, furore atq; amentia, mentiſq; alienatione ac rabie corripiatur. Si vero partes carnoſas quæ ſanguine ex venis aluntur affici cõtingat, aut morſu infeſtari, mortiferum virus per venarum riuos ad hepar ac cor, reliquaq; membra dimanat, ac quadrageſimo die aut paulo ſerius rabie, metuq; aquæ, ac pauore tentantur. Hoc autem meminiſſe expedit, vt dextre ac felici ſucceſſu affectus huius curatio inſtituatur, ne temere patiaris vulnus coaleſcere, ac cicatrice obduci, quod etiam in carbũculis ac bubonibus, aliiſq; in peſte tumoribus accurate obſeruandum; ſiquidem, ſi vel ſcintilla contagii inhæſerit, incrudeſcit malum, omniaq; efficiuntur ſæuiora. Quocirca ſinapiſmo aut puluere præcipitato virus eluendum; id enim vulnus, hiantemque plagam occludi prohibet, atq; efficaciter venenum emungit. Interim per interualla ac leniter humores melancholici expurgandi, quo furor vel prohibeatur, vel miteſcat, in quem vſum commode ex diluto aut decocto exhibentur, Sena, polypodium, epithymum, helleborus, phillytis, aſplenium, fumaria, buglosſus, & præſertim ea confectio quæ Hamech inſcribitur, cum ſirupo de epithymo ac fumaria, quæ in cæterorum etiam animantium morſibus adhiberi poſſunt, quorum alii aliis ſunt nocentiores.

Dies quadrageſimus rabiei expoſitus demorſis.

Vulnus nõ cito obducendum in morſu.

Sinapiſmi & pulueris præcipitati vis in morſu.

De auri natura ac viribus, & quo effectu polleat, ſi quando in ſanitatis vſum ac tutelam corpori humano adhibetur.

CAP. VI.

INter ea quæ hominum cura atq; induſtria e terræ viſcerib, eruuntur, nihil auidius expetit, humanus animus, qui non ſolidis rebus inhiat, ſed fragiles

Homo eaducis alſicitur.

fluxas,incertas,fugaces, caducas persequitur ac co
sectatur,quã aurum:quo tamen expleri,aut prorsi
satiari nequit, etiam si id affatim ac cumulate sit c
sequutus. Præcipuus autem auri argentiq; vsus in
consistit (nam Respub.pecuniæ cõmoditate,vti co
pus neruis, continetur,eaq; omnis cõtractus , stip
latio,nundinæ,pacta,conuenta,mercatura,negot
tio perficitur) vt necessitati inseruiat,atq; illa nob
comparemus, quibus subsistit natura mortaliũ , n
vlla in parte carere possit , vt sunt vestes ac domi
lia,quib.a vento nos auræq; iniuria defendimus ,
familiaris ac domestica , victus frugalis ac mode
tus, multaq; alia quibus non minus commode , q
salubriter vitam transigimus. Reuocat ad hanc a
mi tranquillitatem ac frugales rerum vsus homi
Horatius,optimus vitiorum castigator; ac cõmon
facit,quid potissimum spectare debeant, quib. fo
auaritiæ vitium necessitatis inuolucris tegitur:

Auri sacra fames. *Pecuniæ vsus, & necessitas.* *Lib.1. ser. Satyra 1.*

Quid iuuat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossa timidum seponere terra?
Nescis quid valeat numus? quem præbeat vsum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde
Queis humana sibi doleat natura negatis.

Quo indicat omnia referenda ad vsus necessarios
vitæ commoditatem , quibus si accedat in cultu
toreq; corporis decus,ornatus,mundities,& quæ
ro propria,dignitas; mulieri venustas, non equid
repugno,modo ne nimium exquisita sint, nec in
xum ac delicias deuergant, sed frugalitas ac tem
rantiæ limitibus concludantur , omniaq; honest
ac decoro inseruiant. Ita enim magna ex parte af
cti sunt homines vt rebus magnificis ac sumptuo
delectentur; cum natura facillimis , quæq; mini
constant,placari possit. Cæterum his omissis,
metalli huius natura differendum,quod multis m
gnisq; viribus imbutum est. Siquidem aurum cu

Vsus rerũ spectandus. *Frugalitas in rebus spectanda.* *Natura modicis contenta.*

nimis efficax præsentissimam vim obtinet in expugnandis sæuissimis morbis, atq; instauranda valetudine, vbi illa collapsa est, ac detrimenta acceperit. Nam qui ex Venereo fœdoq; cõtactu labem conceperunt, ac contagione inguinum infecti sunt, eius vi manifesto subleuantur. Elephantiasim quoq; quę vulgaris lepra censetur, expurgat, aut saltẽ mitigat: dentes labantes ac minus stabiles, putriq; vligine vitiatos firmat, omniaq; oris vlcera ac pustulas compescit: ita quibus os olidum est, ac graueolẽtiam exhalat, consulere solitus sum, vt annulos ex puro ac sincero auro confectos, subinde in ore gestent, præsertim qui ex morbo Gallico inuncti labiorum ac gingiuarum vlceribus infestantur. Virus enim eluit, atque eruptiones exiccat. Quod si laminas, aurique segmenta ac bracteas carnibus elixas admiscere liceat, atque huius liquamen valetudinariis exhibere: dici vix queat, quantopere vires ac vitales spiritus erigat. Quocirca macie tabeque confectos, aut immoderata Venere exhaustos ac delassatos huiusmodi decoctis reficio, viresq; instauro. nec vlla sui parte hac ratione aurum fit deterius, aut attenuatum, imminutumq; eximitur, nonnunquam in turbinatum alueum, quem alembicum vocant, calenti foco admotum, coniici iubeo minutatim concisum capum, aut vitulinas carnes, atq; aliquot oui lutea seu vitellos, tribus quatuorve lactis bubuli sextariis perfusa, admmixtis vna cum auri purissimi, obrisum vocant, segmẽtis, aut torque aureo, efficacissimis herbis, nẽpe radici Iringii scolymi, sisari, cinaræ, carlini, cardui hortẽsis, eaq; herba quæ cũ muscoso concreto fruticetur, a flauo ac rutilanti colore, aureisq; guttis quæ illi insident, Ros solis dicitur; deniq; palmulis quos dactylos vocãt, vuisq; passis, exemptis vinaceis, ac pomis dulcibus. Ex quarum rerum congerie lento placidoque igni, stillicidio quodam liquor extractus,

Aurum leprã expurgat.

Auri in cibo vsus

Aurum decoctione non atteritur.

Sextarius libram & vncias octo complectitur.

Ros solis.

ac triduũ soli expositus, in multos vsus asseruari po-
test. Siquidem deliquio defectuq; animi sopitos eri-
git, ac spiritus reuocat; exangues, macilentos, tabi-
dos, extenuatos reficit: in Cardiaco vero affectu, a
sudore Britannico præsentanea vi pollet, atq; in re-
focillandis cordis viribus cumprimis efficax est ac sa-
lutaris, si cochleari mensura, aut plus paulo ita con-
stitutis subinde exhibeatur: nec minori commodo
atq; vtilitate aurum foris adhibetnr, vbi cor ingru-
ente externa aliqua, vel interna ægritudine pericli-
tatur. nam præter aspectum aureorum nomismatũ
atq; annulorum qui nonnunquam speciosa atq; a-
mabili gemma decorantur, oculosq; pascunt ac re-
creant, si sinistræ manus digitus qui infimo proxi-
mus est, in cordis affectibus, auro & croci momento
defricetur, hominem sibi restituit, etiam si collapso
atq; intercluso animali vitaliq; spiritu propemodũ
exanimatus obmutescat, nec vllum vitæ indicium
proferat. Aurum quoq; candens atque ignitum, vi-
no immersum, præcipuis membris robur conciliat
ac facultates natiuas firmat: nam si quid mali inter-
nis partibus adhæserit, abstergit, consumit, abolet,
depascitur, partemq; affectam ac morbidam vigore
ac vitali spiritu imbuit. Foris quoque huiusmodi li-
quor adhibitus, impetigines seu lichenas, lepram,
mentagram, porriginem, ozęnam, polypon, fœdissi-
ma narium vitia, morpheã, omnesq; vitiliginis spe-
cies, quæ cutem deformant, compescit, ac cohibet:
præsertim si huic liquido pigmento aut plasmati
nonnihil tartari commisceas, quæ est ex vino in do-
liis lapidosa concretio. Omnes siquidem quamlibet
fœdas maculas abstergit, naresque rubicundas ác
verrucosas, mentum, genas, faciem, frontem, in
(quibus partibus impudenter atque indecore, pa-
rumq; ciuiliter huiusmodi eruptiones se proferũt)
cohonestat.

Cardiaci morbi remedium.

Aurũ cor recreat.

Auri igniti effectus.

Tartarus quid.

De

De grandine porcorum, aliisq; huius animantis morbis ac vitiis, quæ vulgari lepræ seu lazarismo affinia sunt, vulgo ab insalubri ac morbido corporis habitu Onghans *appellãtur: & qua ratione hæc contagio expugnari poßit etiam in hominibus.*

CAP. VII.

QVoniã suillæ carnes passim etiã apud generosos quosq; eduntur, nec est vlla propemodũ fami-a, cuius mensis succidia non inferatur, etiam a lon-inquo petitæ pernæ ac petasones, quæq ex his cõfi-iuntur tomacula, tuceta, farcimina: aliquid de hui' nimãtis conditione huic operi inserendum putaui. Cũ autẽ porcus luto ac sordib. delectetur, cœniq, vo-itabra appetat; in primis procurandum, vt cibus ac ubile illi mundũ offeratur, si ex eo salubre alimen-ũ cõsequi velis: nam si siliquis pabuloq; sordido hoc nimal saginare pergas, strumas cõtrahit ac scrophu-is, totoq; corpore grandinosum efficitur, sic vt caro lius prorsus insalubris existat ac vitiosa, totumque orpus inficiat: Quæ causa fuit præcipua vt Iudæis ius vsus fuerit interdictus, ac porcinã degustasse ne-is. Scrophulas autem & strumas vt plurimum circa ollũ contrahunt, quoniã voraces sunt & gulosi, ac itra delectum in sterquiliniis quæq; deuorant. Grã-inis autẽ nomine insignitur is morbus qui totũ vn-iq; corpus fœdissima labe contaminat: quod caro artesq; internæ passim ramẽtis candidis velut grã-ine perfusa sint. Occupant enim singula membra minentiæ quædam subalbidæ, hinc inde consperse; uius certissima se indicia in lingua proferunt, quã-lo porcarii immisso in fauces ferramento illos ex-lorant, an tuto cædi ac laniari possint. Tale quiddã lephãtiaci siue vulgares leprosi in facie, totoq; cor-ore exhibent: nã pustulæ quę in extima cute erum-unt, albescunt ex melancholia in cinerẽ deusta. Est uidem caro istius animãtis quod hoc morbo infe-ctum est, suauis ac sapida; at prorsus insalubris ac

Quæ edulia ex suilla carne conficiantur.

Leuit. 11. *Deut.* 14.

Grando porcorum quis morbus.

Leprosi habitus.

lepræ affinis, propter ſucci melancholici admixtionẽ. Sic caro oſſib. proxima nõ prorſus inſipida aut palato inſuauis, quod ipſa melancholici ſucci ſit particeps, nã oſſa ex tali ſucco concreta ſunt & coaluerũt. Quod autẽ homini lepra ac morbus Gallic⁹ præſtat, id huic animanti Grando ac ſtrumoſa collectio; ſunt .n. morbi affines, cognati ac familiares, nomine tantũ diſcreti, re effectuq; pares, vt etiã adnotauit Aetius medicus capite De Elephantiaſi. Quocirca nequid incommodi ex huius animantis eſu conſequantur homines, ſalubri Senatus conſulto cautum eſt apud noſtrates, nequa ſcropha aut porcus mactetur, niſi exerta inſpectaq; lingua exploratum ſit an ab eo vitio liber ſit & immunis; nã ſi verrucoſæ ſe in lingua ac faucib. proferunt puſtulæ, ac venæ liueſcunt, nigroq; colore perfuſæ ſunt, indiciũ eſt viſcera etiam praua conſtitutione teneri, itaq; aut non mactãdos iudicant, aut ſi imprudenter mactatos eſſe cõtingat, defodiendos. Quod ſi nihil tale appareat, pronunciant qui huic cenſuræ deſtinati ſunt, ſalubrẽ eſſe porcum, atq; eſui idoneum. Quoniam autẽ huic animãti plerumq; aliquid vitii ſubeſſe ſolet, quantumuis etiã ſanũ exiſtat, ob id populares noſtri primũ enecatos accenſis ſtramentis adurunt potius, quam feruenti aqua elixent. Si quid enim ſubter cutem inhęreſcat labis aut cõtagionis, id ignis elicit abſumitq;, quod non æque facile aqua feruida perficere poteſt, omneſq; ſordes eluere. Curantur vero hoc modo inquinatę ſues, ſi ſtabulum in quod decumbunt, ſingulis diebus conuerras, atq; accurate emundes, illaſque diuagari patiaris. Quæ enim ſiluas ac nemora oberrãt, ac glandib. ſaginãtur, magna ex parte inexercitatis ac cubili incluſis ſunt ſalubriores, minuſque morboſa aliqua affectione expoſitæ. Deinde affatim iis aqua offerenda, quò ſe proluant, cui nonnihil ſalis admixtum eſt, interim cibo polentario, aut ſi quid ſolidi

Caro melancholici ſucci particeps ſapida eſt.

Quid Aetius de porcis morbidis ſtatuit.

Lex de porcis mactandis.

Porcorum ſetoſa cutis adurenda.

Porci in ſiluis vagantes ſalubriores.

solidi cibi illis exhibetur, admisceri debēt lauri baccę contritę. Concharũ quoq; hoc genus, quo littora o-ręq; maritimę apud nos scatēt, mitulos vocāt, vulgo *Mosselen*, mirifice illas reficit, si affluentiore liquamine huius decoctũ iis obiiciatur. Floces etiam viniq; purgamenta ac feculenta proluuies, quæ expresso vuæ succo, ac vinaceis est residua, in expugnãdo hoc morbo est præsentanea, præsertim si furfur maslaq; fermentata, vulgo *Mout* appellata, illi commisceatur. Nostrates autem nec huius animantis, nec hominum quibus porci aliquãdo edendi sunt, salubritati consulunt. Nam Zythi siue Ceruisiæ acidã corruptamq; fecem, atq; olidam proluuiem quæ in imo dolii residet, illi offerunt, cum rancida quæq;, nempe poma ac pyra quæ computruerũt, ac situ obducta sunt, quib. non liquescit aut dissoluitur grandinosa illa cõcretio atq; interna lues, sed augescit potius ac vires concipit. Siquidē omnia impense acida, vt melancholicis affectibus qui hic vigent, aduersissima ob refrigerandi spissandique vim, & quod humores cogant, ac crassiores efficiant: ita biliosis seu cholericis cum primis grata ac salutaria. Sic acetũ quartanam auget, tertianam vero mitigat ac compescit, quoniã bilis feruorem reprimit, ac tanquam aqua vinum, diluit. Sunt apud Batauos quorum regio piscosa est, atque aquatilibus fecunda, qui piscibus illos alunt: quibus vt mire pinguescunt; ita lardo carneq; fluida ac minus solida existunt. Quanquam enim hoc alimento porcorum corpora augescant, ac proceritatem consequantur: esus tamen horum insalubris, atque sapor alienus ac exoticus Scio equidem in hominibus qui elephantiasi seu lepra inquinati sunt, vulgo *Melaetsch*, frequenti ranarum palustrium vsu hunc morbum domari, mitigat enim sanguinis feruorem, ac melancholiæ adustionem animalculum hoc aquaticum: nam quæ humi repunt, atque inter

Mituli, vulgo, mosselē: *porcis salubres.*

Floces vini porcis accommodi.

Acetum melancholicis noxium.

Acida biliosis salubria.

Bataui piscibus porcos saginant.

Ranarum esus quibus vtilis.

Bufones noxii. frutices ac rubos nidulantur, quæq; non saliunt, sed lente progrediuntur, venenatæ sunt, hos *Padden* nostri vocant: Ranas vero viridanti tergo, ventre albescente, *puyen oft vorschen*, quę vernis mensibus coaxãt: cum rubetæ ac bufones reptiles, perexiguum sonũ edant. Illæ itaq; quę agiles sunt atq; identidem subsiliunt, huiusmodi morbis accommodæ, quarũ etiam vsus ex iure capi hecticis, tabidis, macilentis, extenuatis cumprimis vtilis, quemadmodum etiã testudinũ quæ a peltæ ac scuti figura *Schildtpadden* vocantur, Cancri quoq; vulgo *Crabben*, Astaci, Squillæ, Locustæ marinæ, Carabi, Gammari, populari voce *Creeften, Creuitsen, Gaernaert*, Mituli, *Mosselen*, Ostrea, *Oesters*, Cochleæ, *Cruycken*, aliaq; conchylia ac crustacea, feruidos adustosq; humores refrigerant ac diluunt, verum fluuiatiles cõchæ ac cancelli efficacius marinis, quoniam istis salsuginis aliquid admixtum est, qua quidem appetentiam excitant ac palato gratificantur, sed magis exiccãt, quocirca sanis maritimę aptiores: inualetudine autem affectis amnibus fluuiisque exemptæ salubriores. Inter ea autem quæ testacea sunt vel crusta integuntur, præcipuam laudẽ merentur Cancri fluuiatiles, qui nõ specie sed effectu a maritimis differunt, dorso elatiore ac subrotundo, quatuor ab vtroq; latere geniculatis pedibus, qui sex distincti sunt articulis seu internodiis, ima sui parte aculeatis, quæ venantiũ manibus pedibusque velut cuspidem infigunt flexibili agilitate: nam se horum adminiculo dextrorsum ac sinistrorsum proripiunt, vbi insidias subodorãtur incredibili sagacitate, quod vt opinor, vel mire oculati sint, vel auriti: quamlibet enim silenti tacitoq; ingressu illos insecteris ac venando persequaris, subito præsentiunt, ac confestim se luto obruunt, oculisq; hominũ subducunt. Præter quatuor autem illos pedes aut exporrecta vtrinque brachia, primore parte qua oculi prominent ac collucent,

Crustacea tabidis salubria.

Fluuiatiles cancri quibus vsui.

Cancrorũ descriptio & vires.

lucent.duo ſe proferunt denticulati forcipes,quibus firmiſſime obuia quæq; comprehendunt atq; atroces morſus captantiū manibus inferunt,ita vt membris affixi,ægre auelli queant.Cæterum cum mira ſit aquatici huius animalculi aſtutia ac calliditas, tum in eo maxime obſeruatur ſolertia,vbi oſtreis inſidiatur,atq; ex iis eſcam venatur,ſiquidem calculos atq; lapillos patulæ hiantiq; teſtæ ingerit, ita vt occludi nequeat,mox dentato forcipe piſculentam carnem abradit atq; elicit,illoq; alimēto ſuauiter ac ſecure, nulloq; vindictæ metu,fruitur,quod etiam polypus piſcis factitat.Hoc genus Cancri tabidis ac macie cōfectis præſentanea vi auxiliatur, vbi accurate abluti in aqua hordei decoquūtur, nec minus ſingulari occultaq; virtute pollent in expugnando exitiali canis rabidi morſu.Cancris ita in patella deuſtis ac cōcrematis,vt comminui atq; in puluerem redigi poſſint, eoq; exhibito cochleari menſura,cum Gentianæ radice,ac thuris momento, quod antidoton frequentius iterari debet,ac per ſeſquimenſem continenter aſſumi,quo rabies atq; aquæ pauor propulſetur.Hæc de teſtaceis & quæ cruſta integūtur,verboſius a me ſunt enarrata,quo quiſq; intelligat,non modo porcorum morbos his expugnari,ſed hæc aptiſſime melancholiæ,aduſtisq; humoribus,atq; aliis pleriſque affectibus accōmodari.Verum inter Cancros,alioſq; cruſtaceos diſcrimen ſtatui debet,ſiquidem fluuiatiles extenuatis ac macilentis mirifice adminiculantur,quod humectent,atque humorem natiuum, quo corpus nutritur ac ſubſiſtit, & quem calor inſitus habet obſequentem adaugeant, adhibito vino dulci ac calorifico,cuius adiumento concoctio perficitur,omniaque exacte elaborātur. Marini vero qui Oceani vel maris Mediterranei littora perreptant ac crepidines perſequuntur, cum ſanis,tum iis qui inſalubri ſunt corporis habitu ac vitioſis humoribus

Cancrorū aſtutia.

Cancri rabidi canis morſum curant.

Ex teſtaceis quæ ſanis, quā infirmis aptiores.

Cancri marini effectus.

oppleti, aptiores: nam cum salsugine quadā imbuti sint, vt edendi auiditatem excitant, ita excrementa superuacua exiccant, ac putredini humorum obsistunt, quod in carnibus piscibusque sale confricatis obseruari potest, quæ diutius asseruantur, ac serius computrescunt. Quocirca non inconsulto factitant Bataui ac pleriq; Belgæ, tum maxima Germanorum pars quæ ad Aquilonios tractus deuergunt, quod sale & aromatibus, nempe zinzibere, pipere, & quod granum Paradisi vocant, vulgo *Greyn*, caustica vi & adurenti, aliud a Cardamomo affatim vtantur. Hac enim ratione minus pituitosi efficiuntur, aut excrementis scatent, minusque, vt fere conspici solent, opimi atque monstrose obesi, liquescit enim salitis adeps, vt limax inspersо sale.

Germani sale & aromatis delectantur.

Simile a sale quo limax liquescit.

Cur [redacted]

CAP. XVIII.

N[redacted] elogium a Christo promerita est, nō solum Iudæis ac Christianis, sed Mauris etiam ac Barbaris, quique a nostra religione alieni ac Mahumeto addicti sunt, celebris est & sacrosanctus, tametsi nonnulli huius noctem superstitioso quodam cultu, cōgestis lignorum aceruis, accensisq; ignibus, vt Corybantes ac Cybeles cultores, strepitu ac furiosis clamoribus transigant, quin & impuberes congestis collisisq; ignitis carbonibus bombos ac crepitacula excutiunt. Nonnulli gentili superstitione statuæ prouoluti ab epilepsia se tutos fore confidunt, quibus accessit ea persuasio, vt si placide huius Diui statuam adire possint, nec incondite vociferentur, aut rabiosis clamoribus illi insultent: toto anno ab hoc morbo futuros liberos: Sin Diui caput, quod osculandum offerunt, dentibus lacerare tentent, ac male

Luc. 7.

Ioannis Baptistæ dies memorabilis.

expurgatur

Superstitio quid.

Nam superstitio veræ religionis imitatrix, atq; ex vitiosa æmulatione, anilis affectio, ex imbecillitate mentisq; inopia, atq; ignorantia Diuinitatis emersit; quo fit vt cum animus fluctuet ac sit instabilis, vacillans, inconstans, varius, lubricus, nec vlla cognitione aut Dei fiducia imbutus, quem potissime imploret, quo se cõferat, cui se addicat, suamq; salutem cõmittat, & a quo successum, sanitatem, mentemq; pacatam cõsequatur, prorsus ignoret. Quod eo fit, quoniam a scopo sit aberratũ, nec illũ homines cõsectantur, qui hæc omnia cumulate præstare & potest & vult, nẽpe Pater cœlestis & Iesus Christus, cui omnis potestas cõmissa est, & in quem referri vult Deus omnes nostras cogitationes, spem, fiduciã, charitatẽ, & quæ nobis ad consequendã salutem sunt necessaria. Nec sustinet Deus, vt Esaias ait, gloriam suam ac laudem sibi debitam in alium trãsferri, aut cuiquam attribui, nec illum cultum aut religionem constitui nisi in iis rebus quas Christus ex ore Patris nobis enarrauit: qua de re innumera extant in Bibliis testimonia, nec minora apud Orthodoxos cum Latinos, tum Græcos, quę dilucide commonstrant, qua ratione Deus soli atq; adorari debeat, qua Diui ac Christianæ professionis assertores, ac propugnatores inuicti venerari, qui nihil non contumeliarum Christi nomine perpessi sunt, ac sustinuerunt.

Matth. vlt.

Esaia 42. & 48.

De salis conficiendi ratione singulari atq; inaudita, eiusq; natura, effectu, viribus, vsu, & differentiis: Obiter herbarum aliquot maritimarum quæ salsuginoso succo imbutæ sunt, & ex quibus sal elicitur, consideratio. CAP. IX.

QVanquam de natura Salis, eiusq; vsu necessario, paulo ante disserui: facturus tamẽ sum operę preciũ, si vberius ac fusius de salubri hoc cõdimento, sine quo omnia edulia insipida sunt & insulsa, verba faciã. Principio hoc cuiq; testatũ cupio, pręsertim quib. fa-

miliæ onus ac rerũ domesticarũ cura incumbit, tum
iis qui ciuitates, castra, arces, propugnacula incursio-
nibus exposita, tueri debent, ac præsidio munire, ea-

Salis habendus delectus.

que commeatu instruere, Salem marinũ recens co-
ctum, atq; a sordib. nõ ita pridem expurgatũ, asser-
uandis carnibus piscibusq; minus idoneũ. Decoqui-
tur autem atq; apparatur apud Zirizæos, cõpluresq;
Zelandiæ ciuitates, æstiuis mensibus cum feruescit

Oceanus æstate magis salsescit.

Sol, cuius vi maxime salsescit Oceanus, candoris exi-
mii sal in frixoriis patinisq; capacioribus aqua mari-
na oppletis, subditis accensisq; glebis bituminosis,
nostri *Turf* vocant, quibus sensim ac paulo melius
omnia perficiuntur in Salinis, quã congestis sub ca-
cabo lignorum sarmentis, ob flammam ex fornacis
faucib. periculose erumpentem. Quod si mox a te-
pente foco, aut post dies aliquot in vsum depromа-
tur, cito liquescit, atq; in salsuginosam saliuã dissol-
uitur, sic vt limosam quãdam vliginem rebus salitis

Sal recens cito liquescit, vetus serius.

obducat. Ita Sal qui primum ex calenti feruidaque
patina aut labro ferreo eximitur, nec vetustate in-
duruit, aut concretus est, cum citius quam par est, in
salsilaginem liquescat, secus quam vetustus; minus
aptum iudico saliendis condiendisq; eduliis. Quo-

Quo sale salsamenta conseruantur.

Trissa quod piscis genus.

circa qui carnes ac salsamenta, saperdas, asellos, thin-
nos, phocas, haleca, haringos qui sunt thrissarum ge-
neris, succidiam, perennare velit, hoc est, in sequen-
tem annum aut multam æstatem asseruare, denique
minus rancida in exteras longeque dissitas regiones
deuehere, vetus sal meminerit huic negocio ac-
commodatius. Maiores nostri olim salem confece-

Salis conficiendi inaudita ratio.

runt vberrimo sane quæstu, non ex aqua marina So-
lis ardore in salem concreta atque indurata, quale
ex Hispaniis ac Galliis ad nos perfertur, sed ex mari-
timis glebis exustis atque in cinerem redactis, quem
infusa aqua minutatim in salem reducebant splen-
didum ac nitentem, *Zel oft zil zout*, populares atque
indigenæ

indigenæ denominant a glebis falsugine imbutis, vnde id elicitur: Nec alio Salis genere tota Belgica ad nostram vsq. memoriam vsa est. Qui conficiendi Salis modus cum inducto externo exolesceret, excogitatus est alius non minus quæstuosus. Siquidem aduecto ex Hispaniis atq. Aquitanico sinu, rudi ac nigricante sordidoq. sale, exempto limo, excoctisque sordibus, candidissimum id nostrates efficiunt, rebus asseruandis aptissimum. Vtuntur quoq Salinatores nostri alio concoquendi salis modo a superiore non multũ diuerso. Nam tertio aut quarto quoq. anno, confracto foco atq. area, *den heert* vocant, furca cui capacissima sartago ac patina incumbit, subditoq. igni incalescit, glebas ac fragmenta quæ ex perstillante salsugine ac muria salso liquamine affatim imbuta sunt, in patinam coniiciunt, ea comminuta salo macerant atq. elixant, post horas aliquot subsidente limosa fece ac sordibus paxillo candidissimum sal eliciunt. Id genus *Cleynzout* nominant, vel *Clinczout*, quod glebę inter se collisæ propter duritiem, vt silices, sonitum clangoremq. edant. Hoc genus Salis vt mensis eleganter infertur, easq. exornat, atque ad multos vsus est efficax: ita conseruandis condiendisque rebus minus aptum. Ob id boum tergora ac tegmina coriacea illo sale, vt etiam marino rudi defricant atque obruunt. Quocirca Senatusconsulto cautum est nequis eius conditionis salem diuendat, nisi interposito iureiurando attestetur, se non pro sincero ac natiuo qui ex marino eiusq. muria confectus est, sed pro fossili ac factitio venum exponere, nequa fraus aut impostura subesse possit. Nam cum niuei sit candoris, atq. omnes optimi salis dotes exhibeat, non facile ab ignaris internosci potest, nec discrimen obseruari, nisi ex rebus, quæ illo condiri solent, experimentum sumpserint. Citius enim salsamenta atque alia quæq. hoc Sale obruta ac confricata sub-

A sale Silt & Sold, vnde Soldatē *Germanice.*

Salem Zelandi quomodo candidum efficiant.

Salis ex glebis confectio.

Quid Zelandis cleynzout.

Senatusconsultũ, ne sal adulteretur.

rancida efficiuntur ab ſubolida, vbi in multã æſtatẽ aſſeruare viſum eſt. Eandem naturã effectumq. obtinet, quod noſtrates, quoniã exigua infuſa aqua marina diutius torretur atq. aduritur, *Braedtzout* vocãt, ſal ſplendidũ, lucidũ, ſpecioſum, friabile, cruſtoſum, latis ſquamoſiſq. ramentis ac laminis ſtellanti fulgore radiatis, quod mire a Flandris ac Brabantis expetitur cum aſſidue, tum maxime in vſu domeſtico, ſiquando ſumptuoſis epulis, magnoq. apparatu menſas inſtruunt. Cum enim ſplendeſcat ac ſpectabile exiſtat, oculiſq. etiam a longe gratum ſit ac blandiatur: regales magnificaſq. menſas mirifice exornat. Morſibus id rabioſi canis cum melle efficaciter adhibetur, ſcabiem impugnat, tumores cum fermento, melle, & butyro, atq. adipe ſuillo perrumpit etiam illos qui graſſante peſte in alis atq. inguine ſe proferunt. Ex ſale autem cum aqua marina confecta muria aut ſalſilago, præſentanea vi ambuſtis vim igneã, atque vrentem feruorem extrahit, doloreſq. intentiſſimos placat ac mitigat, vel ex puluere bombardico, vel oleo, pice, aqua feruida, pruniſq. accenſis, præſertim ſi tenui peplo ſalſilagine imbuto peruſtæ partes foueantur. Huiuſmodi enim irrigatione ignea vis eluitur, atque acerrimi cruciatus conſopiuntur. Male autem conſulunt ſic affectis, qui frigida ac reprimentia membris applicant, ita enim referiunt, non extrahunt nec eliciunt ignitum ardorem, cumque magis infigi partibus contingit. Quocirca inter initia nihil ſalſugine efficacius, vulgo *Pekel*, vel recens confecta, vel quæ butyro incumbit, fomenti loco applicata. Cui viribus par Smegma, vulgo Sapo, Belgice *Zeepe*, quo veſtibus ac linteis ſordes eluuntur, confecto ex eo linimento cũ melle & butyro. Aqua quoq. in qua rapæ decoctæ ſunt, tuto adhibetur, quæ vim magis efficacem concipit, ſi nonnihil calcis viuę in illam diſſoluas, ita enim lixiuii modo, adhibita ardorem

Sal torridus. Belgice Braedtzout.

Salis efficacia in morſu canis rabidi.

Salſugo ambuſtis vtilis.

Ambuſta refrigerantia non exigunt.

Smegma ambuſtis idoneum.

Calx cum aqua rapatum ignitos dolores placat.

dorem compeſcit,& abſq. morſu deſiccat. Cæterum cum aliquot ſalis genera paulo ante recenſuerim: de factitio illo diſſerendum, quod in legitimi ſalis inopia, huius vſum nobis præſtare poſſit: vocant hoc genus Arabes Salkali, ab herba maritima, quibus littora noſtra abunde ſcatent. Enaſcuntur autē apud nos paſſim aliquot herbæ ſalſuginoſo ſucco imbutæ, ex quibus Sal, ſi alias denegatum ſit, facile elici poteſt, atque in domeſticum vſum depromi: qualis eſt Portulaca marina Halimo affinis; vt etiā admonet Matthiolus in eruendis herbis acer & induſtrius. Hanc noſtrates æſtate deſinente lectam condiunt, ac muria aſſeruatam, aut rudi ſale obrutam in hibernos vſus reponunt, vt Hiſpani oliuas, cappares, crithmon, empetron. Excitat enim appetentiā, ac faſtidia nauſeamq. diſcutit, ſiquando ventriculus pituitoſis humoribus oppreſſus, vel etiam bilioſis, cibum reſpuit. Tota autem herba, vſq. ad ſeminis quod minutū eſt, ac racematim dependet, maturitatem, portulacam illam prægrandem hortenſem ac ſatiuam refert: quā Patricii etiam ſale rudi ac ſcabroſo obruunt ad excitandam cibi auiditatem. An autē hæc Portulaca marina Halimi nomine ſit deſignanda, nondum ſtatui, cum illa famem excitet, iſte arceat. Verum in alpibus noſtris arenoſis frutex emergit ac virgultū duorum aut trium cubitorum altitudine, oleæ foliis quę viticis modo longas habet virgas, lentas ac flexibiles fronde oleam repræſentans, ſed folio minore ac ſubrotundo ſuperne viridi, inferne imaque ſui parte qua terram inſpectat, albeſcente ac cæſio, fructu folliculari, non diſſimili verticello, ab inſtrumenti muliebris ſimilitudine; nam ſpondyli ſeu verticuli, vulgo *vveruel*, ima parte fuſis cōmodius torquendis rotandiſque adhibentur: Qui frutex prorſus ad Plinii ac Dioſcoridis Halimum accedit, in reprimenda arcendaque fame præcipui effectus; abolet enim

Salkali ſalis genus.

Matthioli induſtria.

Portulacæ marinæ conditura.

Halimi legitimi deſcriptio.

Verticulus quid.

Halimus famē arcet

appetentiam vitiosam atq. enormem, qua fere mulieres circa tertium a conceptu mensem infestari solent, & nonnulli conualescentes, quoniam ventriculus noxiis humoribus atq. acida pituita imbutus sit: quo fit vt canina appetentia diuexentur, ac bulimiæ, hoc est, edendi auiditati, quasi bouem essent deuoraturi, obnoxii, vt feminę vitio quod Picatio dicitur, qua alitis huius more carbones, testacea, mali Punici putamina, aliaq. esui inepta deglutiunt: Quibus vitiis Halimus frutex cōmode adhibetur, ab effectu nomē sortitus, foliis oleris more, cū pingui iure, nullo sale admixto, decoctis; ita enim obtundit subacerbos illos humores, qui minus naturalē appetentiam excitant, quod etiā admorsus ac dentibus tritus præstare creditur, vt nōnulla naribus tantum admota animi deliquium discutiūt, ac cor fouent & recreant. Atriplex vero marina colore squallido atq. inamabili, in aggeribus Zelandicis nusquā non obuia est: verum non assurgit in vllā altitudinem, sed sessilis est, atq. humi decumbit Brassica autē marina, quę Germana Soldanella statui debet, quam nostrates indigenæ male Portulacæ marinæ asscribunt voce gentilitia *Zoultenelle*, a salsuginoso sapore, Alpibus Zelandicis copiose prouenit, halimo, crithmo, empetro, anthyllidi, iringio confinis ac contermina; gaudet autem ipsa aura maris, sed tamen illo non irrigatur, nec profunditur, vt alga, de qua postea. Herba hæc humi serpit longis flagellis lentis ac viminosis cauliculis lacte madidis, foliis rubore perfusis, subrotundis, semine in calycibus subrubentibus nigro, loculis incluso, vtuntur ea deiiciendā aluum, iure pingui elixata, quo ob acrimoniam atq. amarū salsumq. succū stomacho minus sit infesta. Cæterū herba Kali Arabibus vocata, nulla apud Zelandos vulgatior: ex ea siquidem olim maiores nostri vna cum cespitibus ac glebis salsuginosis, ac bitumine quodam imbutis,

Picatio morbus seu Citta.

Atriplex marina.

Brassica marina seu Soldanella.

Brassica marina descriptio.

Herba Kali alia Trage.

candi-

candidiſſimũ Salem confecerunt, ea ratione ac modo, quem paulo ante indicaui. Eſt autem herba in infima maris noſtri crepidine, quam Oceanus alluit, totoq. Zelandiæ tractu copioſiſſima, quam ego Vermicularem vel Craſſulam, vel Aeizoon vel Sedũ marinum vocitare ſoleo; caule palmari, erecto, firmo, tereti, geniculato, atq. internodiis diſtincto, vtrinq. multis agnatis cauliculis rotundis, lęuore perpolitis, atq. in ſe cõpactis, qui exemptiles videntur, vt equiſeto ſeu caudæ equinæ, foliis, qui ex caule ſingulari emergunt, eoq. ſtipati ſunt, carnoſis, craſſis, ſucco turgidis, craſſitudine arundinis, nobis *Riet* dicta, quæ inambulantium pedibus morã iniiciunt, ac greſſum remorantur, ſonitumq. ac fragorem in promouendis pedibus excitant, radice exigua, gracili, tenuiter capillata. Tota herba ab ima ſui parte ad cacumẽ vſq. eleganti ac pellucido virore perpolita eſt, quæ nec hibernis quidẽ menſibus exoleſcit aut emoritur, ſic vt laquearibus ædium affixa abſq. aſcititio vllo liquore diutiſſime vireat, vt Aloë: eſt enim mire ſucculenta, atq. natiua humiditate affatim imbuta. Noſtrates, quod Cancris infeſta eſt atq. impedimento, *Crabbequel* vocant. Nam cum denſius fruticetur, curſum illis remoratur, ac difficilem tranſitũ præbet, ita vt ægre extra hanc ſe explicare queant, vbi homines illos venantur, atque ad eſcam expetunt. Herba hæc pecori ouillo gratiſſimum ac ſaluberrimum pabulũ eſt. Nam cum hæ pecudes cæli ſtatu humido hydropiſi ac tumoribus ſtrumoſis obnoxiæ ſint, noſtri *den Bot* vocant; huius herbæ paſtu recreantur ac malum diſcutiunt. Eſt enim ſalſiſſima herba, vt quam aduẽtante Oceani æſtu, continenter aqua marina irrigari contingat ac madeſcere. Quo fit vt ſubinde conſperſa ſpecioſius adoleſcat ac fruticetur denſius. Qui autem hanc in condimenti vſum aſſeruare volunt, cõſulo vt modice decoctam aceto minus acri potius,

Kali ſeu Sedi marini deſcriptio.

Kali herba cancros remoratur.

Kali herba ouibus gratiſsima

Salſæ herba medentur morbis ouium.

quam muria aut salsugine condiant, aut rudi sale obruãt vt portulacã: Cuius vsus pituitosis salubrior atq. obesis, q̃ biliosis aut macilẽtis. Subest huius herbæ solo, omnibusq. ꝓpemodũ agris maritimis: primũ terra argillacea, lenta, tenax, glutinosa, quæ cõtrectata manib. adhærescit, nec fatiscit, aut facile excutitur;

Georg. 2.

Sed picis in morem, ad digitos lentescit habendo.

Adeo vt vbi vestes commaculauit, ægre eximi eluiq. possit. *Cley* nostri vocant, a lentore, Brabanti *Leem:* hanc sequitur bituminosa quædã concretio ac subterranea congeries, Darri, vt aliâs retuli, vocata, ex qua, tanquam fodinis, glebas eruunt indigenę nigras ac pinguedine imbutas, quæ accensæ, vt aridi cespites, vrentissimos calores excitant, atq. in cineres redactæ, saloq. perfusæ materiam ac fomentum olim nostratibus prębuerunt conficiendi Salis. Sed is modus iam in dissuetudinem venit, ob maximã copiam quæ ex Galliis atq. Hispaniis ad nos conuehitur: qui tamen facile in vsum reuocari posset, si externus Sal hostili odio denegetur, aut ex quauis alia causa, eius copiam nobis deesse contingat. Quocirca nõ omnino operam me lusisse puto, qui exoletum, ac iampridem antiquatum hunc conficiendi Salis modum in memoriam postliminio reuocârim: quo aliquando, si res poscat, instauretur. Cæterũ cum in maritimarum stirpium ac fruticum mentionem inciderim; de Alga nonnihil inferendum. Siquidem hanc impense a me sibi demõstrari optauit Rembertus Dodonæus Medicus Mechliniensis vir in illustranda re herbaria, arteq. medica exercenda sagax & industrius. Erigũtur passim locis maritimis moles ac ꝓpugnacula fluctibus opposita in ipso statim aditu, primoq. portus accessu, ex trabibus, sudibusq. rectis ac transuersis, quæ præter saxa immensi ponderis, stabiliendo operi iniecta, fascibus ac longuriis, cratibusq. inter se cõtextis atq. implicatis fulciuntur: refert autẽ hęc machina

Cley a verbo Cleuen deductũ, quod inhærere est.

Bitumen Zelandicũ Darri, salis materia.

Rembert⁹ Dodoneus.

Artificia lis promontorij descriptio.

china eminentis promõtorii imaginem, ac nauibus fidam tutamq. ſtationem præbet. Caput hanc ſtructuram non ſolum noſtrates, ſed Itali quoq. & Hiſpani vocant, ſiue arte conſtet, ſiue natura: eoq. etiã nomine in Coſmographicis deſcriptionib. deſignatur. Huic Alga copioſe vndiq. adhæreſcit, quæ tametſi vilis ſit & abiecta, quod præter prouerbium Virgilius etiam annotauit: *Moles & promontoria Caput vocantur.*

Horridior ruſco proiecta vilior alga. *Alga vilior Eclog.*

aliquem tamen in Medicina vſum habet: ſiquidem dolores podagricos atq articulares mitigat, expurgato primum corpore, inflãmationes diſcutit, infrigidat atq. exiccat multo efficacius, quã lens ſeu lenticula paluſtris, quæ eſt velut muſcoſum atq. ſtagnãtis excrementũ, colore viridi, anſeribus anatibuſque gratiſſimũ pabulũ. Alga autẽ cum plures habeat differentias, tum illa quę nobis vulgaris eſt, ramoſa ſpectatur, lubrica, carnoſa, geniculata, bullis atq. appendicibus prætumidis ac racemoſis, quæ primoribus digitis compreſſæ crepitant, ac ſonitum edunt, vt ſenę folliculi. Cum aũt Alga hæc mẽbraneo folio exiſtat, folliculis turgidis, flatuq. diſtentis, lucidis, ac læuore perpolitis, magna parte fluitat, atq aquis ſupernatat, quibus deſtituta ſeſſilis eſt, ac flacceſcit, ſarmentiſq. ac ſudibus, ſeu pedamentis tanquam iners & ignaua incumbit. Color vero huic herbæ rufus eſt, obtuſus, fuſcus, rauus qui conſtat ex mixtura fuſci & nigri inter cæſium & flauum, ſaturatæ vmbroſæq. viriditati affinis: ſarmentis vero ac palis qui muniendis aggeribus in littore adacti ſunt, tenaciter adhæreſcit tanquam viſco aut glutine (nullo radicis adminiculo illita atq. implicata) ita vt ægre auelli queat. Altera Algæ ſpecies quæ marinæ aquæ ſubeſt, vt ſtagnis ac paludibus vlua, eaq. ſtipata ſe fulcit, folio feniculaceo eſt in capillamẽti tenuitatem extenuato, colore inamabili, muſcoſo quodam ac villoſo cõcretu, noſtra- *Lẽs aquæ quid.* *Algæ deſcriptio.* *Rauus color qui.* *Secunda Algæ ſpecies.*

tes *vvoer*, nonnulli *vveert* vocant, quæ retibus ac sagenis vna cum gammaris ac minutis pisciculis, aliisq. purgamentis subducitur. Phycos vero aut fucus marinus Algæ affinis est, illiq. forma atq. effectu par, vt Aristoteles sentit, & illo posterior Plinius. Muscus aũt aliud ab iis statui debet: Quorũ vna species non solum littoribus, sed etiã rostratis nauib. adnascitur, vbi ex longa pegrinatione in portũ sunt delatę, quib. non tam muscus & alga, quã testacea quæq., tũ Echineis pisciculus adhærescit, quæ nauigia remorantur, ac cursum retardant: ob id nostrates scopis asperioribus defricant, & ferramẽtis vncis atq. incuruis deradũt, quo carina vncta ac læuore perpolita feratur cõcitatius, totaq. velificatio perficiatur celerius. Est aũt vulgare hoc musci genus in Oceano Belgico copiosissimũ, colore virescente atq. herbaceo, quod tamẽ in flauum aut subluteũ elanguescat, vt æstate desinente vitis pampini aut arborum folia, nulla radice fultum aut subnixum, tenacitate tamen quadã solo cui incumbit, affigitur, vel extremis littorum oris ac marginibus expansum, emergẽte mari attollitur, ac subsidente demittitur. Cæterum muscus maris qui a Dioscoride describitur, ab hoc ꝓrsus diuersus; siquidem ea herba censeri debet, aut fruticosa concretio, ac villosa congeries, tenuibus festucis, cauliculis exilibus, ima parte lignosis, folliculis capillaceis, crispis ac cirratis, colore incano ac cinericeo, vetustate rubicundo, odore vt Abrotano, aut Absinthio marino, cum grauitate iucundo, verminosis, & qui lumbricis infestantur, efficax & præsentanea, redacta in puluerem herba, eaq. denarii aut drachmæ pondere ex vino exhibita; est enim pari effectu cum absinthio Seriphio seu marino, illiq. affinis & cognata, vbi primũ emergit atq. emicat, si numerosa folia, ac fruticãtes cauliculos, sin cincinnatas cirratasq. fimbrias spectes. Corallinam circumforanei vocant, quoniã Corallio qui

Lib. 6. c. 13 histor. animalium.

Muscus marinus fruticosa concretio.

Corallina a Corallij amplexu herba.

qui in mari Ligustico, aliisq. littoribus retibus subducitur, adhęrescat atq. implicata sit. Sunt autem apud Zelandos Belgarum extremos, quos Mattiacos Tacitus vocat a sociali cõcordia, vt paulo post explicabo fusius, longe lateq. exporrectæ planicies, atq. ab aggerum descensu, vberrima pecori saginando pascua, in quibus se proferunt variæ herbarũ species, Empetrum, Crithmum, Kali seu Sedum marinũ, Atriplex, Portulaca, Brassica marina, Halimus, Ononis seu resta bouis, flore purpureo ac ramusculis aculeatis atterendis calculis accommoda, Alga, Corallina fruticulus. Rhamnus vero arenosis dumosisq. collibus familiaris est tricubitali altitudine, quibusdam locis arborescens, vt Paliurus, quæ minus fœcunda, ramis rigidis ac frangi contumacibus, oleæ foliis, sed angustioribus, superne viridibus, ima sui parte qua terram spectat, albicantibus, baccis seu acinis rotunditate ac magnitudine myrti aut pisæ Romanẽsis, in se numerosa congerie racematim compactis, ac ramis arcte implicatis affixisq. perexiguo petioli appendice, colore flauescente ac luteo, maturitate crocato, sapore acido ac peracerbo, quiq. affatim saliuã elicit, ac febricitantibus sitim cõpescit, vnico intus nucleo aut vinaceo, nõ lapidoso, vt corno aut oxyacãthę, hoc est, spinæ illi acutæ quæ mẽse Maio, vbi omnia florescũt, spectabilis est & odorata, aut Crespino, quæ vulgo Berberis dicitur, sed qui dentibus facile atteratur: quod vero dumetis atq. arenosis locis peculiaris, Zelandis *duyn besyen* vocantur: Adornantur autem apud nos hoc virgulto cœnacula ac triclinia ineũte autumno, quo baccæ luteo colore suffundi incipiunt, atque in multam hiemem spectaculo sunt, oculosque reficiunt, atque acido sapore nauseanti ac fastidioso palato gratificantur. Meminit huius fruticis Dauid, qui multis locis appositissimas similitudines ad persuasionem profert in religionis negotio, ex naturæ

Zelandi Mattiaci dicti a sociali concordia.

Rhamni descriptio.

Psal. 57. rebus concinne petitas: Antequam spinæ vestræ, inquit, adoleuerint, atq. obdurescant in rhamnũ, cõteret ac conuellet vos Dominus, & liquescere faciet, vt limacem ac partum abortiuum. Quo designat improborum factiones tyrannidem, minas, potentiam, conatus, molimina irrita fore, atq. inualida, nec ad inferenda incommoda, vllis viribus instructa, a rhamno desumta similitudine frutice vbi adoleuit, aculeis infesto. nã ineunte vere tener est, mollis, tractabilis, ac minus noxius. Sunt autem in locis hisce maritimis complures herbæ ac frutices, quarũ nonnullæ a littoribus remotiores auram quidem marinam concipiunt, at salo non perfunduntur: aliæ subinde irrigantur maris aspergine, siquando exundat Oceanus, vt hibernis mensibus assolet Luna vel plena, vel primũ inchoata: quo fit vt omnes stirpes maritimæ squallido sint colore, atq. incano, tum minus quam hortenses, floridæ, nec virore tam grato atq. amabili: quarũ tamẽ nõnullæ translatæ, ac cultu edomitæ, spectatiores euadunt, ac frondescunt virentq. speciosius. Simile quiddã perspicimus in cerdonibus, pistoribus, qui furno adstant, carbonariis, fabris ferrariis, aurificib. qui argentũ inaurant, quod argento viuo perficitur, vt iis qui stannũ, æs, cuprum, plumbum cudunt: qui omnes suo se colore produnt, ac non natiuum, sed ex emanantibus vaporibus ac circumfuso aere alienum atq. ascititium exhibent, ita vt plerique eorum colore buxeo, mustellino, lurido, giluo, fusco, fuliginoso conspiciantur: qui si aliud vitæ genus adsciscant, ac deserto plebeio, patricio more viuere inceptent, confestim alius oris decor ac vultu totoq. corporis habitu dignitas elucere incipit, tametsi fere quidam referant veteris opificii vestigia, quibus olim erant assueti: quod ipsum etiam in seruis, ancillis, rusticis obseruamus, qui ad herilem dignitatem emergunt, in quibus fere aliqua eluces ac se profert plebeia conditio.

Dauidis locus explicatus

Maritimæ herbæ squalida.

Simile a sordidis opificibus.

Opificia quadam colorẽ homini immutant.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE NATVRÆ DIgnitate & præstantia,

LIBER QVRTVS.

De vi effectuq. Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbo deploratis obuenire soleat, vbi cū morte luctantur, atq. e vita emigrare incipiunt, ex accessu recessuq. Oceani ac Lunæ decursu, cuius vires efficacius, quā cæteri, percipiunt atq. experiuntur maritimi.

CAP. I.

QVA vi polleat sidus hoc nocti illustrandæ attributum, familiare nobis ac proximum, cuius vis animalium corporib. incumbit, atq. humores agitat, superius demonstratum est. Verum cum mire sit efficax non solum in concitandis ciendisq. tempestatibus ac fluctibus marinis, sed etiam in inferendis exasperandisque morbis, nempe apoplexia, lethargo, stupore, epilepsia, paralysi, hydropisi, catarrhis, ac pituitæ fluxionibus, paulo accuratius de huius natura differendum, eoque magis quod Belgæ Oceani accolæ eius vim efficacius percipiant, quā qui ab illo sunt remotiores: cum enim proxime consistant, illoque sidere in Occidentē inclinato, propius illustrentur, nec vlla obstent vel nemora vel montes: manifeste vim Lunæ concipiunt, ac humidis illius radiis affluentius madescunt atq. irrigantur. Nam vt Plinius ait, Luna femineum ac molle, nocturnumq. sid⁹, humorē mouet quidem: at vt Sol, nō attrahit, cunctaq. humifico spiritu implet, ac turgida efficit; quo fit vt q regiones humidas frigidasq. occupāt, excremētis ac pituita scateant, ac subinde tussi raucedini, coryzæ, multisq. aliis fluxionib. ac catarrhis obnoxii

Genes. 1.

Lunæ vis quos morbos acuat.

Lib. 2. cap. 100.

ſint ac infeſtentur, præſertim otioſi, ignaui, ſedentarii, & qui rarius exercitationi aut labori inſiſtunt, in quos propter humorum redundantiam Luna potentius vim ſuam exerit, ita vt iſti præ ceteris eius motibus effectibusq. ſint expoſiti. Nam baiuli, nautæ, vectores, agricolæ, compluresq. alii laboribus aſſueti, qui excitato auctoq. calore natiuo excrementa ſiqua aceruata ſunt, cõficiunt, minus huius ſideris incõmodo afficiuntur, nec magnopere illius vim pcipiunt. Cæterũ vt q̃ longo a me vſu atq. experiẽtia obſeruata ſunt, proferam quam vim naturę parens qui vſibus noſtris omnia accommodat, Lunæ attribuit, pręter nocturnam illam facem ac clariſſimã lucẽ qua mutuato a Sole lumine, mortales illuſtrat, præter ea quæ conchyliis, oſtreis, piſcibus, ſatis, herbis, arboribus incrementa confert, obiter indicabo. Plinius ex Ariſtotelis ſententia, Nullum animal in Oceano Gallico, niſi æſtu recedente, expirare aut extingui aſſerit: cuius ſententiam vt non auſim contentioſe improbare aut refellere; ita hoc cuiq. teſtatum eſſe volo, non exacte omnia illius opinioni reſpõdere: cum nonnullos depræhenderim, ex decurſu aſpectuq. Lunæ, Oceani acceſſu, atque aduentante æſtu expirare: pleroſq. in receſſu ac ſubſidente fluxu opprimi. Siquidem in maritimo Belgicæ regionis tractu, pro humorum redundantia ac defluxu, diuerſam obſeruo emigrandi conditionem ac modum. Alii enim ex Lunæ decurſu, cuius impulſu fertur Oceanus, intumeſcente fluctu, alii ſubſidente, vel intereunt, vel conualeſcunt, humoribus ſcilicet ſpiritibusq. motu atq. aſpectu ſideris, vel agitatis vel ſopitis. Sic in pronuncianda Criſi, hoc eſt, deferendo iudicio quod vel mortẽ vel ſalutem denũciat, omnes quos morbis tẽtari obſeruo qui in humorum plenitudine conſiſtunt, ceu pulmonis inflãmatione pleuritide, angina, apoplexia, lethargo, morbiſque pituitoſis

Otioſi catarrhis obnoxij. *Otioſi lunæ effecti bus expoſiti.*

Li.2. Hiſt. cap. 98.

Obeſi in æſtu maris accedente periclitantur.

aquosis atque intercutaneis, quibus corpus intumeſcit, atq. hydrope ſuffocatur, Luna plena atq. orbiculata, æſtuq. exundãte extinctũ iri pronuncio, aut ſaltẽ pleroſq. eorum pro morbi ac corporis cõditione ac natura, manifeſtã alterationẽ ſubituros ſubſequente ſubita ſudoris vel ſanguinis eruptione, vel ex quauis parte aliqua humoris redundantis euacuatione ac profluuio. Hecticos vero, hoc eſt, tabe, marcore, ſiccitate, nutrimenti defectu obnoxios, deniq. ſilicernia, decrepitos ac capulares ſenes, ſilenti luna, fluctuque ſubſidente, interituros denuncio. Et quo plenitudinis aut defectus cauſa maior aut minor in corpore conſiſtit, eo vel ſerius vel citius morte ſopiũtur. Ita qui aquis diſtenti ſunt, qui corpore opimo exiſtũt atque obeſo, ſi ancipiti dubioq. morbo, & qui ex humorum redundantia contrahitur, corripiuntur, ſtatim accedente æſtu ac vergente in plenilunium aut nouilunium ſidere opprimuntur. Nonnulli vbi fluctus iam medium obtinent: alii cum in ſummo conſtiterit Oceanus, vitę finem imponunt. E diuerſo qui ſicco sũt aridoq. corpore, macilẽti, ſtrigoſi, ſquallidi, exangues, extenuati, ſubſidente labenteq. æſtu, atque in Occidentem conuerſo ſidere ſenſim placideque obdormiſcunt. Eorum nonnulli pro virium defectu, defluxu medio: nonnulli extremo, portuque vacuo. Nec ſolum ægrotorũ corpora ab externis hiſce cauſis afficiuntur, ſed etiam qui inculpata ſanitate fruuntur, Lunæ vires effectuſq. percipiunt: verum quo quiſque magis ab optima temperie deflexerit, eo promptius doloribus infeſtatur, atq. auræ Lunęque mutationib. fit obnoxius, præſertim vbi huiuſmodi corporibus vitioſi putridiq. humores ſubſunt. Sic Luna vel inchoata primũ, vel plena, atq. in orbẽ circinata, flanteq. vento rigido, muſculi, membranæ, nerui, panniculi, tendines rigeſcunt, ac contracti contortiq. doloribus acrius concitantur. Hæc

Sicci & aridi in Oceani defluxu moriuntur.

Sani æque ac ægroti lunæ vim percipiũt.

de Lunæ vi atque efficacia, motuq. Oceani nemo vt vana aut anilia figmenta respuat, cum nihil illo certius, nec veritati magis consentaneũ: siquidem huic rei fidem facit experientia, illiq ratio suffragatur etiã in iis quæ inanima sunt & sensus expertia. Nam pelles cetosæ ex vitulo marino seu phoca detractæ, rigescunt, ac pili eriguntur accedente maris æstu: rursus demittuntur ac flaccescunt, eo subsidente, quod & Plinius nõ subticuit. Tale quiddã etiam in terrestribus quadrupedib. obseruamus, quarũ pleręque in arboribus victũ venantur; nam Sebellinæ atque Armelinæ pelles si in imo arcæ reponantur, illasque vestibus impositis oneres, post triduũ plus minus in summũ emersisse videbis, præsertim Sebellinas, vulgo *Sabel*. Cum .n. animal id agile sit & inquietum: nõ dissimilis fere mobilitas tegmini detracto inhæret, præsertim vbi Aquilonio flatu, hibernisq. siccitatibus ac gelu rigido auulsum est. Nam si vlli animantium pelles æstiuis mensibus detraxeris, cuniculis, pantheris, leopardis, lyncibus, hyęnis, felibus, vulpeculis, sciuris, mustelis, &quas Martes, viuerras, vocant & foinas, tum plerisque aliis, ex quibus in hibernos vsus tegumenta conficimus, magna ex parte pili defluunt; quoniam illorum radices non fixe inhærescunt, hiante scilicet laxaque cute; quo fit vt huiusmodi pellibus suffultæ vestes, a blattis ac tineis citius infestentur, quod intempestiue, nec opportuna anni parte a corporibus exemtæ detractæq. sint. Quocirca inconsulte faciunt qui æstiuis mensibus, flanteq. Austro vel Africo, culcitras, lodices, tegeticulas, aulæa ac tapetas, vestesq. cultiores in feriarum festorumq. dierum vsum repositas, ac decorẽ asseruatas, quas nuptiales Matthæus vocat, Australi potius auræ, quam Aquilonari ventilandas exponunt, aeriq. humido obiiciunt, cum frigore ac siccitate cæli obdurescãt tegmina, & indumenta quę

Pellium quarundã natura in erigendis pilis.

Pelles quã do animã-tibus detrahendæ.

Cap. 21. Quid vestibus tineas innasci prohibeat.

que melioreſcant: tali ſiquidem ratione vermiculos, [t]eredines, tineas, blattas quę veſtimenta depopulan[t]ur, ac vel corroſione vel attritu vitiant, exareſcere [c]ōtingit & aboleri. Frigida ſiquidē & ſicca aſſeruādis [r]ebus accōmoda, tū crebra cōcuſſio ac conquaſſatio, quæ puluerulenta queq. ac ſitū mucoremq. diſcutit. Nā quæcunq. immota arcis ac loculis cōcluduntur, nec perflari cōtingit, aut flatibus agitari, putēt, ſordeſcūt, olida efficiuntur, ac detrimenta cōcipiunt, atq. in dies efficiuntur deteriora. Nec etiā nocturno tēpore cubili imponi debēt, aut lecto admoueri nā ſudor qui ex tepēte madidoq. p nocturnā quietē corpore emanat, atque expirat, in veſtes atq. indumenta, cōtectaſq. chlamydes aſſumitur, ſic vt tepore quodā ac corporis exhalatione imbuta ac perfuſa, materiam corruptionis concipiant. Calida.n. & humida progenerādis ſordidis animalculis idonea, quo fit vt æſtiuis mēſibus, auraq. ſubtepida, cōclauia, ædes, cænacula, triclinia, arcæ, cellæ, pomptuaria, horti limacibus, cochleis, vermiculis, cimicibus, muſcis, culicibus; erucis, crabronibus, veſpis, ſcarabeis, corpora vero pulicibus, ac pediculis lendibuſq. ſcateant, quæ hibernis menſibus minus cōſpiciūtur, aut infeſta ſunt. Omnes itaque hirſutæ illæ crinitæque beſtiæ, tum quæ tenera mollique lanugine contectæ ſunt ex quibus ſumtuoſæ pelles ac tegmina conficiuntur, in frigidis potius, quā calidis regionibus degūt, eoq. minus patiuntur pilorū defluuium, quod cōtractior ſit cutis, ac cōdenſa aſtrictaq. frigore pellis: quo fit vt pilos tenacius amplectatur, nec cito defluant, aut in auras diffuſi euaneſcāt. Sic apud Zelandos in ipſo propemodum Oceani aditu immēſa conſpicitur vis cuniculorum, qua tota Brabantia poſt ſolſtitiū antumnale vſque ad veris initium alitur: nec leporum exiguus numerus magnitudinis inuſitatæ, carne non minus ſalubri quam ſuaui, & quæ (vt ridiculi quidam nugantur) non ſalſeſcat. Oberrant autem

Tepor lecti pelles deteriores efficit.

Quæ qualitas vermiculos progignat.

Æſtate ædes & corpora beſtiolis ſcatent.

Zelandia cuniculis fecunda.

in monticulis ac collibus arenosis nonnulla sui parte Septentrioni, aut Occidenti solstitiali, nō arte, sed natura oppositis, ita vt ex aeris frigiditate, atq. arenæ siccitate saluberrimi existant, ac mire agiles, multo magis quam in caueis pasti ac saginati, præsertim si sanguine humano alantur, vt Chirurgos quosdam factitasse audio apud plerasq. nationes, qui sanguinē quem hominibus nonnunquā morbidis incisa vena adimunt, huiusmodi bestiolis obiiciunt: quo quidē mire saginantur & pinguescunt, sed alimento insalubri, atq. hominibus noxio. Siluestres itaq. inquieti, exercitati, instabiles, palantes, esui salubriores, quorum etiam pelles ac tegmen densius est, multisque crinibus fixius inhærentibus magis obsitum.

Cuniculi humano sanguine pasti insalubres.

De Zelandiæ insulis, ac gentis huius natura, conditione, moribus, origine: & quantum commoditatis atque emolumenti huius regionis fundus ac soli vbertas exteris adferat, compendiosa ac dilucida descriptio, in qua obiter refricatur rerum gestarum memoria, multæque naturales causæ explicantur. CAP. II.

CVm tam multa proferat Zelandię regio, quæ exteris etiam ad vitæ vsum ac commoditatem cōducunt ac sunt necessaria: miror a plerisq. hanc tam abiectam ac despicatam censeri. Nam præter insignes atq. in immensum fastigiatas lauros (vt a telluris beneficio exordiar) perpolitis maturitate baccis onustas, quæ Brabantis denegatæ sunt: præter efficaces & salubres herbas, cum medendis morbis, tum esui accommodas; præter Sal candidissimum, quod ciuium industria conficitur: præter Rubiam, garansam Gallis, nostris *Meedecrappe* nominatam, adornandis pannis, ne color deflorescat, eumq; intime concipiant, necessariā: præter triticū quo nusquā gentiū candidius aut magis ponderosū: præter tot sallamēta ac vento induratas saperdas: pter immensam pisciū copiā quæ quotidie recēs aduecta, in oēs Europę par-

Zelandici soli vbertas

Rubea radix & alumen durabili colore pannos imbuit.

tes diſtribuitur, vrbes exhibet eleganter extructas, atq. in iis ædificia ſplendida, re domeſtica ac ſupellectile concinne exornata, ita vt omnia paſſim nitida cõſpiciãtur, culta, expolita, quod vnice nuper admiratus eſt illuſtriſſimus Hiſpaniarũ Rex Philippus Belgii princeps, & quib. ſtipatus erat, Proceres aulici. Accedũt his omnib. portus cõmodi, fidæq; ac tutæ nauiũ ſtationes, omni nationi expoſitę, atq; ad frequẽtandas remotiſſimas regiones, quocunq; terrarum curſum inſtituere libeat, aptiſſimæ, nec illi negotio deſũt exercitati naucleri, ac viri nautici, quib. omnes Oceani receſſus ſunt explorati. Quanta vero ſoli vbertas, quam pingues ac glutinoſæ glebæ, quã feraces ac fecundi agri, quã numeroſi armentorum pecudumq; greges, nõ facile vlli fidem feceris, niſi propius illi ſint conſpecta, vti etiam vberrima ſaginando pecori paſcua non ſolum intra exporrectos aggeres ac ambitus, ſed etiã extra littora, in ipſa Oceani crepidine, in quib. oberrant pecudũ aliquot myriades maximo negotiatorum emolumento, quæſtuq; vberrimo, non ſolũ ſupra vulgarẽ magnitudinẽ, ſed ſaporis etiã delicati atq; exquiſiti, ſoli ac graminum beneficio, quod ſaluberrimũ iis pabulũ ſuppeditat, adeo vt exteri quoq; ſummopere iis delectentur, ita vt Vitilitigatores, hoc eſt, qui ſectandis litibus dediti ſunt, nullis donariis (modo aurum demas) aduocatis ac procuratoribus melius gratificentur, quam ſi villoſas huiuſmodi oues ac Zelandicos verueces illorum culinæ inferant, tum demum enim res illis cordi eſſe incipit, ac cauſæ inſiſtunt: quibus ſi accedat caſeus ouillus virore perfuſus inuſitatæ magnitudinis, atque immenſi ponderis, nihil adferri poteſt ad rei commẽdationem gratius. Tali ſiquidem condimẽto irritari ſolent ad potum ac repotia etiam ſaturi, ac vino affluentiore paulo ante perfuſi. De aeris autem Zelandici clementia non auſim multa polliceri, vt

Regi Hiſp. Philippo grata Zelandorum mũdicies.

Aduocati munerib. afficiũtur.

Caſeus viridis appetentiam acuit.

Aer Zelandicus qualis.

qui in nonnullis partib. ſit paulo aſperior, & quam vicinarum gentium minus ſalubris, præſertim æſtate ob paludum & ſtagnorum graues halitus, & quod regio arborib. minus conſita. Hoc tamen habet cōmodi, quod contagioni ac peſtiferis morbis minus ſit obnoxius, ac ſerius inficiatur: at infectus immaniter in hominū corpora graſſatur, nec facile conquieſcit. Vt enim lignum durum ægre quidem igneſcit, ac flammā concipit, ac incenſum difficile reſtinguitur: ita corpora Aquilonis flatib. ac marina aura indurata minus prompte virus concipiunt, peſte vero correpta ægre hanc excutiunt. Aqua quoq. putealis in inſulis non ita pridem ex mari vindicatis, parum ſapida eſt aut ſalubris, ac vel ſalſæ qualitatis, vel vliginoſi fundi, ſaporiſq; ingrati particeps. Tametſi in ciuitate Zirizæa putei exiſtant, qui ne aquæ quidem fluuiatili cedant, aut liquore pluuio ſint inferiores. Regionem hanc maritimam veteribus olim nō fuiſſe incognitam ex Cornelio Tacito colligi poteſt, non hoc equidem, quo nunc innoteſcit, nomine, ſed ex vſu ac vulgata alloquendi conſuetudine ac compellatione, qua populares atq; indigenę inter ſe ſunt vſi: itaq; Mattiacorū illos nomine deſignat, cum inquit: Eſt in eodē obſequio Mattiacorū gens, Batauis ſimilis, niſi quod ipſi terræ ſuæ ſolo acrius animātur. Quo indicat, tametſi Batauis ſiue Hollandis a cauitate terræ ſic denominatis vicini ſint ac finitimi, ita vt inter illos referri debeant, vulgari tantum nominis appellatione diſcretos, atq; Oceano propiores, magis feroces eſſe, vt reuera ſunt ac viribus, ingenio, ſolertia verſutiis, calliditate, fallaciis, captionibus, negotiandi peritia, ac conquirēdi induſtria ſuperiores. Quod autē Mattiaci nominentur, nō a loco aut duce aliquo ſed a populari appellatione atque vſitato loquēdi more enatū eſt, nempe a *Maet*, quæ vox in quotidiano ſermone ac cōgreſſu familiari, omnium apud

Zelandiæ aer cur ſerius inficiatur.

Simile ab ignitis rebus.

Aqua in Zelandia qualis.

Ziriz æa puteos ſalubres habet.

Zelandia an veteribus cognita.

Lib. De moribus Germanorum.

Zelandi callidi & induſtrii.

Vnde Zelandi Mattiaci dicti.

apud nos actionũ, contractuum, periculorũ, ac totius volũtatis, cõsilii, laboris sociũ comitẽq; sonat, omniumq; rerũ quas inter se exercent participem ac consortem. Ita omnes gregales, venalitii, consodales, & quotquot inita societate, fido firmoq animorũ consensu facultates ac copias suas in cõmune conferunt emolumenti ac quæstus spe, ex nautarũ consuetudine, quorũ maxima in iis regionibus copia, *Maet*, voce gentilitia ac vernacula nominantur, hoc est, coniũcti ac sociati. In magistratu vero, aut dignitate aliqua illustri, vel Consulari vel Senatoria, omniq muncre publico, quæstura, ædilitate, pupillorum tutela, testamentorũ procuratione, aliisq; functionib. *Veynout* sese vocant, etiã qui apud nos consulatu fungũtur, quod Latinis collegã sonat. Ex vetusta itaq. consuetudine ac vulgato loquẽdi more, quem inter has gentes obseruabant Romani, cum in iis regionibus versarentur, illasq; terras sibi vectigales ac tributarias facerent, aut in societatem ac tutelam Romanæ potentiæ assumerent, Mattiacos vocabant: vt qui apud Germanos *Herman* nominatur, Arminium, atque apud Cæsarem in Commentariis, *Ambachs heeren*, Ambactos. Eo enim nomine designant Belgæ illustres aliquot vires, penes quos est summa rerum, atque in eo coloniæ alicuius seu municipii ambitu, vlloque territorio, dominatus. Nam Zelandiæ nomen recens est, ac veteribus incognitum, a terra ac mari conflatum, quasi dicas, terram ac solum maritimum: mari enim vndique cingitur, multisq; insulis distincta est, nempe quindecim, tametsi paucis adhinc annis magnam cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius sæuitia atque immanitate magna Zelandiæ pars diuulsis ac dissipatis funditus aggeribus, salo oppressa est, atq; mari æquata: subsistunt tamen insignes aliquot insulæ, quarum tres præcipuæ cũ Oceani æstu continenter luctantur, atq; immen-

Collega quo nomine Zelãdis dicitur.

Lib. 4. belli Gallici. Ambacti qui Zelandis.

Zelandia insulis fecunda.

ſis ſumptibus(quod non facile Principi,aut qui illius vices obeunt,perſuaderi poteſt) aduerſus barbarum hoc atq; indomitũ elementũ ægre ſe tuentur. Inter has primũ ex alto in portum delatis ſe offert VValla-chria, vel ab eius cultore ſic denominata, vel vt cõiicio,a Gallis qui hanc orã frequentabant, qui Belgica voce etiã nunc *VValen* vocãtur,impuberes eorum *VVaelkens*,aut ab ea Britãniæ parte, in qua verſus occidentem conſiſtunt VValli apud Angles præcipuæ nobilitatis viri,a Gallis etiam oriundi, quod idioma illorum adhuc indicat. Inſula hæc ab ortu Brabantiæ obuerſa eſt,a meridie Flãdriæ, ab Aquilone Batauiæ ſiue Hollandiæ,ab occaſu æquinoctiali Britanniæ in quã breuiſſimus eſt traiectus, & a qua parte primus in Oceanum ingreſſus quocunq; terrarum viſum ſit nauigationis curſum dirigere. Præbet .n. Arnemuda Metelliburgi municipiũ, tutiſſimũ omnib. portum, fidamq; nauium ſtationem: nam hîc præcipue claſſis quãlibet numeroſa inſtruitur, in quẽcunq; Oceani tractũ velificatio perficitur. Cũ autẽ hæc inſula præter fundi aliquot appẽdices ſerius illi annexas(*Polders* noſtri vocãt)octo miliariũ ambitũ conficiat, vt etiã Scaldia,cui intra centũ annos iugerum tria millia auulſa ſunt, cultiſſimis aliquot pagis ac villis diſtincta ſit, tum vnum habet emporiũ negotiatorũ frequentatione celebre cum primis ac illuſtre Metelliburgum,a Metello præcipuæ nobilitatis ac Conſularis dignitatis apud Romanos viro id nomen, vt plerique opinantur,conſequutũ, cum ego a Burgo,hoc eſt,munito atq; eminente caſtro aut arce rupeque inacceſſa quale apud Romanos Saxum Tarpeium, denominatum putem, quod in inſulæ huius meditullio,ac velut centro conſiſtat. Quæ loca occupare ſolent, ac præſidio munire duces præfectiq; regionum, quo ex editiore loco tanquam e ſublimi ſpecula,ac velut in excubiis collocati omnia ſpectarent, atq;

VValachria vnde dicta.
VValachriæ ſitus.
Arnemuda portus.
Metelliburgũ emporium.
Quid Germanis. Burgh.

atq; incursionib. hostium obsisterent. Hinc enim apud Belgas emersit Burgimagistri, & Burggrauii dignitas, quod penes hos sit summa potestas, & loci illius præfectura. Nec tamen diffiteor, quin ad huius Cōditorem referri possit, a quo tali loco hoc propugnaculū contra hostiles impetus sit erectum. Distat autē a Metelliburgo versus Africū seu Occasum hibernū, interuallo sexdecim stadiorum quæ bis mille passus conficiunt, aut bina miliaria, verbecula exiguo quidē murorum ambitu, sed arte ac natura munito qua parte mari obuersa est, quæ strenuis piscatoribus atque exercitatis naucleris quos Pilotas vocāt, referta, Flissinga nominatur, non Vlyssea ab Vlysse, vt quidā nugantur, producta origine, sed ab vrceo aut lagena potius, quod poculi genus fictile, superne angustioris est, ne imprudenter liquor effundi possit, in medio, distēto ac capaciore vētriculo, qui circa imum gracilescit, ac sensim extenuatur, Belgis *Een Flesſche* nominata. Cuius imagine, Ciuitatis hui9 vexilla ac manipuli, quos etiam nauiū malis in vertice erectos conspicimus, insigniti sunt. Cū autē loci huius incolæ suauiter se poculis reficiant, nec ab iis etiam abhorreant feminæ, aliquando in hoc certamine viris robustiores, ab amplexu lagenæ qua singulariter afficiuntur, eamq; identidē exhaurire gestiunt, nomē hoc consequuti sunt, aut idipsum sibi a potandi consuetudine asciuerunt: quæ quidē inter hos inoleuit, nō vt inebrientur, sed inter se exhilarescant, atq animi nebulas discutiant. Sunt enim cōplures in hac regione tetrici, mæsti, superciliosi, melancholici, qui affectus a Brabantis ac Flandris sunt alieni, vt quos non triste Saturni ac Martis, sed lætū & salutare Iouis & Mercurii sidus informat, eoq; fit vt Zelandi qui percipiunt excutiendas illas animi molestias, Geniales esse studeant, atq; affluentiore potu has animi carnificinas opprimere. Versus ortū

Flißinga ciuitas.

Lagena quale poculi genus.

Nomen a re inditū Flißinga.

Zelandi cur poculis addicti.

æquinoctialem Scaldię opposita, abest a Metellibur-go pari propemodum distantia, ac totidem passibus Campoueria ciuitas, perangusto mœnium ambitu, paucis adhinc annis Scotorum frequentatione celebris, nomen id a freto obtinet, quod ab ea littoris ora in vlteriorē Campæ ripam ac sinū, qui Noortbeuelandiæ annexus est, transferri homines soleant. Primus .n. portus, ac nauium cymbarumq. statio, a qua conscensa naui aut scapha traiicimus, *Veer* Belgis dicitur, aliis *Vaert:* Latine traiectus & trāsuectio. Huic Aquilonem versus, aut ab ortu solstitiali opposita est Scaldia a præterlabente Scalde flumine sic nominata; quæ cū multis populosis pagis ac coloniis distincta sit, plurimas exhibeat rusticanas villas, pleraq. vrbana atque antiquæ nobilitatis prædia ac palatia, vt Haemstedium, & Renissæ affinem Moermōdam tum præter Brouersauiam nō ignobile municipium: Ciuitas Zirizæa a cōditore nomen sortita hāc insulā præcipue exornat, quæ anno redempti orbis 849. imperante Lothario primū in formā ciuitatis ędificari cœpta, ac mœniū ambitu muniri, ex paruis initiis in eū splendorem adaucta est, vt nulla clarissimarum ciuitatū sit inferior. De qua hoc citra omnē ambitionem, aut immodicum erga patriam affectū ausim testari, plurimis illā viris eruditis, præclarisq. ingeniis fœcundam esse ac feracem, negotiatoribus prouidis ac sagacibus refertam, quibus ex re frumentaria ac lectissimo tritico, ex niuei candoris sale, ex rubio seu garansa, salsamentorum ac piscium copia, armentorum pecudumque immensa vi quæstus accedit vberrimus. In re familiari ac domestica, omnia elegantia, nitida, expolita; mensa frugalis ac moderata, nec vnquam prodigaliter sumptuosa: in mercatura exercenda nemo non ciuium solers atq. industrius, lucri auidus, ad rē attentus, in tenuiores tamē tq; inquilinos inopia pressos liberalis ac beneficus, in

Veria ciuitas.

Veria ciuitas vnde dicta.

Scaldia insula a flumine sic dicta.

Zirizæa quādo primum erecta.

Zirizæi literis afficiantur.

in cæteros vero hoſpitalis, blandus, comis, affabilis, candidus, atq; abſq omni ſimulatione ac fucata ſpecie, nulli non obuius & expoſitus: in pietate ac Dei cultu religioni quam ſuperſtitioni propior. Quod vero ad populares ac loci huius indigenas attinet, nuſquam gentium tam dextri, tantaq; ſagacitate in odorandis explorãdiſq impoſtoribus, captioſis, fraudulentis, ſubdolis, inſidioſis aſſentatoribus, quamlibet ſcite adulentur, palpent, blandiantur, aures titillent ac ſcalpturiant, adeo vt non facile horum technis, fucis, fallaciis, verſutiis decipiantur, ſed illas e-ueſtigio deprehendant; *Zelandi aſtuti.*

Perſ. Sat. 5.

Dignoſcere cauti
Quid ſolidum crepet, & picta tectoria lingua,
Ne qua ſubærato mendoſum tinniat auro:

Vt aſſolet iis quib. aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptũ. Ab hac diiudicandi peritia emerſerunt in Belgas aliquot (exhibita aliquando populari Comœdia) hæc vulgata dicteria, dictante morione, ne quis offenderetur. Brabantus hilaris, feſtiuus, ridiculus, in ſcenicis Comiciſq. morib. immodicus: Flander mulieroſus, ſalax, intẽperans, libidinoſus, petulcus, laſciuus: Hollãdus ſimplex, improuidus, incaut⁹, infacetus, iners, ſegnis, ſomniculoſus, ſtolidus, ac minime aſtutus: Zelandus callidus, vafer, verſipellis, aſtutus, ſubdolus, captioſus, verſutus. Qui affectus etiã ingraueſcẽte ætate ac ſenectute vires cõcipiunt, ſeſeq efficacius proferũt, niſi domita naturæ propẽſione, atq inſtitutione aliter cõdocefacta ad meliorẽ frugẽ perducatur. Siquidẽ infimę plebis iſta sũt vitia, ac gẽtilitii mores, non patriciorũ aut virorũ illuſtriũ qui liberaliter educãtur. Cũ autẽ omni nationi ſui adſint affectus ac vitia, mores, propenſiones, ſtudia, hoc eſt, inſtituta quib. ſe quiſq. applicare ſolet, tũ huic quoq; genti, a qua nihil humani alienum, non deſunt genuini inſitiq; affect⁹, ad quos naturæ incli- *Belgarum inferiorũ aliquot propenſiones.* *Mores gẽtilitii plebi peculiares.* *Omnis natio ſuis vitiis imbuta.*

natione feruntur, partim ex circũfuſo aere qui manifeſto corpora afficit, partim, vt alimenta prætereã, ex parentum natura, auitiſq; moribus, ac vulgari vitæ conſuetudine, quæ aliquando ita inoleuit ac mẽti infixa eſt, vt vix eximi queat: quo fit (ſi patricios demas, qui nuſquam non cultu ac doctrina expoliti ſunt) vt gregaria ac promiſcua multitudo paſſim inhumana ſit, rudis, agreſtis, ferox, crudelis, indomita, atq; a ciuili vitæ conſuetudine aliena, quaſcunq; etiam nationes excutias. Verũ quo inueteratus error, ac deprauati mores qui ab incunabulis ac prima infantia inoleſcere animis noſtris incipiunt, ita vt eos velut cum lacte nutricis ſuxiſſe videamur, eximãtur: progenitorũ munus ac officium eſt (quod noſtrates nunc ſedulo pręſtare enituntur) vt ex ſe prognati liberaliter inſtituantur, eumq; animo cultũ ac fomẽta adhibere curent, vt exuta natiua inſitaq; feritate, ad omnia humanitatis officia inclinentur. Vt enim ſilueſtres arbores cura atq; induſtria hominum miteſcunt; immanes belluę officio ac molli tractatione manſueſcuut ac cicurantur: ita quoq; humanus animus non prorſus ferreus aut adamantinus flecti poteſt, atq; ad artes humaniores, ad probitatem, decus, virtutem pietatẽ, religionem informari. Quæ res effecit apud nos, vt piſcatores gens rudis ac pelago aſſueta; quorum apud Ziriʒæos ſupra quingentos eſſe conſtat, præter hos qui nondum ſatis adulti, in huius negotii tirocinio verſantur, paulo poſt in nautas ac veteranos aſſumendi; ea ſint morum ac vitæ integritate, vt nunquam inter illos vllæ contentiones, iurgia, ſimultates, diſſidia exoriantur, nec vnquã inter ſe lites conſectentur, aut iure cum æqualibus contendant, ita vt magiſtratus nunquã niſi in vrgẽtiſſimis cauſis ſe horum cõtrouerſiis interponat, ſed omnes inter ſeſe coactis comitiis dirimunt ac cõſopiũt. Nullũ inter ſuos gregales tolerant mendicum,

Patriciorũ cõditio diuerſa a plebeia.

Infantia a maioribus inſtituẽda.

Simile a feris & arboribus ſilueſtribus.

Ziriʒæa piſcatorib. fęcunda.

Nautarũ apud Ziriʒæos vita conditio.

ac probro ducunt, si quis ex consociatis ostiatim stipem emendicet, aut quid aliud eblãdiatur: quin ipsa piscatoria societas, & qui inter illos est primarius, quem Decanum vocãt, singulis quibus res domi angusta est & contractior, quam vt familiam alant ac sustentent, ex cõmuni ærario suum dimensum constituit, ita vt non desit quo famem frugaliter ac liberaliter solentur. Cum autem tam numerosa multitudo piscatu se exerceat ac paulo longius in Oceanũ progressa, victum in mari venetur, si quando parce & maligne piscari contingit, nullus vnquam horum se vexat aut excruciat, nec cuiquam male precatur, sed omnia placide ac sedate perfert meliorum spe atque fiducia. Ista autem animi moderatio in hominibus tam incultis, non præscriptis legibus, aut sapientum doctrina, mentibus illorum impressa est, sed instinctu ductuq; naturæ, ac rationis iudicio concepta, quo discernũt, quæ honestati ac decoro deseruiunt, quæque illi sunt aduersa. Cæterum vt ad Scaldem recurrat oratio, Fluuius hic in Veromanduis vetusto adhuc nomine cognitus, geminis fontibus progressus, per Neruios, nunc Tornacos, per Gandauum vrbem celeberrimam, quæ mihi prima tirocinii rudimenta contulit, reliquosq; Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antuerpiam delatus, vrbis mœnia alluit, portumq; inibi insignem, ac clarissimam nauium stationem exteris exhibet, deinde paulo longius progressus, bipartito cursu Brabantiam ac Flandriam a Zelandia discriminat: siquidem sinistra in Austrum contortus ac deflexus, Flandriæ oras ac littora persequitur, alioq; nomine insignitus, *de Honte* a latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbeuelandiam ac Vvalachriam in Oceanum occidentalem patet aditus, ac rursus in has oras accessus: dextra vero relictis Brabantiæ finibus continuato cursu, seruatoque veteri alueo per Scaldiæ insulæ littora violento vastoque

Piscatorũ apud Belgas affectuum moderatio.

Ductus naturæ quid efficiat.

Scaldis fluuii origo & decursus.

Gandauũ studiorum alumna.

Antuerpiam Scaldis exornat.

Scaldis per Flandriã decursus, cur de Honte dicitur.

Cæsar lib. 6. Comment.

gurgite in Oceanum deuoluitur, atq; ex vetusta appellatione Scaldis nominatur, Belgis vsitato nomine *Schelt*, Gallice *L'Escault*, vnde insula hæc Scaldia denominata, vulgo *Schouvve*. Cuius fluuii præcipuũ alueum, profundumq; gurgitem (*Canael* nautæ vocant) quem naues consectari debent, ne vadis inhæreant, ac sisti contingat, etiam hac tempestate indigenæ exactissime exploratum habent, suoque illum nomine designant, commonstrato loco a quo ante multos annos Oceani ostia subire solet, ac fluctibus marinis immergi, ita vt ne intempesta quidem nocte, nostrates nautæ ab hoc deflectant, aut in diuersum rapiantur, vt aliquando vsuuenire solet velificandi imperitis, insigni mercium ac vectorum detrimento. Exaudiuntur autem hisce locis fragores ac strepitus horrẽdi vel subsidente in imum fluctu, vel vbi rursus æstus aduentare incipit, ac ventorum violentia exasperatus Oceanus fluuio obnititur, quod ipsum potissime vsuuenire solet, vbi post Aquilones, Austrini flatus ingruunt, ita vt accolæ percepto plusquam miliaris interuallo Oceani ac Scaldæ fremitu, tempestatem imminere ante triduum pronũcient.

Zirizæi exercitati nautæ.

Scaldæ fremitus, quando tempestatem denunciat.

Cum autem angustiora olim essent Oceani ostia, minusque vasti ac patentes in continentem aditus, conspectius in mare Scaldis ferebatur, siquidem incrudescente quotannis æstu marino, ostia faucesque dilatari contingat ac sinus laxiores effici, vt gulosis assolet qui immodico potu se proluunt; quo fit vt flumen hoc affluentiori salo obruatur, nec facile decursus eius quo in Oceanum effunditur, conspici queat. Non desunt qui nominis affinitate decepti, eam speciem Aselli piscis, qui mihi aliquando Plinii visus est Callarias, ex hoc fluuio nomen obtinere credant, atq; a *Schelt*, *Scheluisch* denominari, quod in Oceani ostiis in quæ flumen hoc se exonerat, vel hamo, vel retibus subducatur: cum a squamis potius,

Simile a gulosis, quibus fauces dilatantur.

Schelluisch *piscis vnde denominetur.*

vulgo *Scellen*(nam *Scelpen* testaceis attribuuntur, non piscibus)appellatum censeam, quibus densius contectus obductusq; est, ac velut lorica munitus: eoque fit, vt, cum elixandus est, (nam torreri recusat) cultro deradi debeat ac desquamari, secus quam Asellus, *Asellus* vulgo *Cabbeliau*, læuore perpolitus, cuteq; molli nec *piscis*, squamosa, nec etiam in ipsis Oceani faucibus, quas Cabbe- influit, capitur, sed in alto longeque remoto mari. liau. Tametsi nō ignorem pelagios aliquot pisces aliquādo fluminis ostia subire, dulcis aquæ illecebra, qua mire pinguescunt, vt Salmones qui ex Britannico Scoticoq; sinu, aduerso amne in Rhenum ac Mosam penetrant, vt etiam Trissæ, alosæ, lacciæ, vulgo *Elft*, mugiles, Harder, acipenser vel sturio. Anguillæ vero *Anguilla* contra quam marini pisces, salsam aquam appetunt, *salsa a-* qua gustata mire agiles efficiuntur, minusq; lubrici, *qua dele-* atque esui salubriores, quo fit vt circa catarrhactas *ctantur.* (nostri *Slusen* vocant a claudendo) quæ apertis valuis aquam, qua hibernis mensibus agri opprimuntur, violento impetu in mare profundunt, inusitatę magnitudinis anguillę nassis ac sagenis eximantur. verum de his aliquando vberius, vbi Conrardo Gesne- *Conrardus* ro viro cumprimis erudito paria fecerim, atque ho- *Gesnerus* stimenti loco Compendium de piscium triuialibus *laudatus.* nomenclaturis illi dedicatum absoluero. Cæterum flumen hoc qua parte Scaldiæ oras attingat, atque hinc in Oceanum illabitur, Orientales regionis huius insulas ab Occidentalibus discriminat, quarum quæ ad Ortum spectant, *Beoesterschelt* indigenis vocantur: quæ vero Austro ac Flandriæ obuersæ sunt, *Bevvesterschelt*, quasi superiorem ac inferiorem, aut citeriorem atque vlteriorem dicas, quorum alii cis Scaldam, alii trans Scaldam consistunt. *Zelandia* Designantur autem his nominibus duæ insignes *in duas* Quæsturæ, quibus Prætoria etiam dignitas, ac Dicta- *Quæstu-* turæ potestas attributa est, sic vt harum præfectis ius *ras diuisa.*

ac fas sit tota passim regione (præter ciuitatum municipia quæ consulū tutelæ ac præsidio subsunt) Regio dominatu facinorosos coërcere, vagos ac palantes corripere, nebulones ac mendicos validos, sicarios, oppressores in vincula coniicere, ac tormentis exploratos in iudicio capitis arcessere, quo omnia passim quieta sint & pacata, & nequis iter ingressus, aliquid hostile metuat. Obiuit hoc munus multis annis inculpate, eoq; præclare ac magna laude functus est nullius offensione Illustr. vir Hieron. a Seroskerka, Equestris ordinis Heros, multisq; aliis nominibus suspiciēdus. Adauget vero soceri decus & amplitudinem pari generis splendore ac nobilitate magnificus vir Iudocus a Vueruia, rei agrariæ in insulæ nostræ ambitu præfectus non sine maxima amplissimarum dignitatū expectatione. Excitauit elapsis aliquot retro sæculis fluuii hic decursus inter Zelandos qui in eodem sunt cū Batauis comitatu, & Flandros, acerrimas contentiones ac cruentas pugnas. Appellat autem atq; veneratur vtraq; natio suos Principes Comitis nomine, adiectis aliquot speciosis titulis: qui Dominatus hinc emersit, quod præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cæsares in adeundis periculis comitarentur, suamq; operam sedulo illis præstarent, vulgo *Grauen.* Quæ potestas ac nominis amplitudo Iustiniani tempore primum inoleuit, eamq; appellationem cōsecuta est. Deinde sub Berengario & Otthone cōpetitoribus ad posteros deriuata, proximum apud imperatorem consessum ac comitatū obtinuit. Anno autem Domini 863. imperante Carolo Caluo, apud Batauos illisque affines Zelandos hic principatus primū constitui cœpit, ac Comitatus nomine designari, primusque Comitis nomine inauguratus Theodoricus filius Sigisberti principis Aquitaniæ, qui annos octo & triginta in eo dominatu versatus, successorem Theodoricū secundum

Hieron. a Seroskerka.

Iudocus a Vueruia.

Comites vnde dicti.

dum

dum herilē filiū cōſtituit, a quo ad noſtra vſq; tēpora hęc Regia poteſtas longa heroū ſerie ad inuictiſſimum Hiſpaniarū regem Philippum deuoluta Comitatus nomine cenſetur, eiuſque prouinciæ principes Comites appellantur. Sic qui apud Brabantos ac pleroſq; alios poteſtate regia exiſtunt, Duces vocantur, a deducendo in hoſtilem agrum exercitu, vulgo *Hertoghen*, quaſi dicas, exercitus ductores. Cum autem Flandriæ Comes Guido Dampetra proferendæ ditionis eſſet auidus, ad occupandas aliquot Zelandiæ inſulas animum induxit: itaq; primo Vvalachriam ſibi ſubiicere ac vectigalem facere meditatur, inductoque in hanc ditionem exercitu (nam facillimus erat traiectus) illam incurſionibus, incendio, igni, ferro depopulatur ac vaſtat, tandem Metelliburgum obſidet, ac per fecialem (*Harault* noſtri vocant) ad deditionem ſolicitat: cum in id nō admodum paratos promptosq; ſentit ciuiū animos, admotis arietibus, factoq; vno aut altero inſultu ciuitatem expugnat. Gulielmus Batauorum ac Zelandiæ Comes eius nominis tertius, cum ciuitati ſubſidium adfert, Ziriz æis ſtipatus quibus maxime fidebat, duobus vno die prœliis victus, ſanguine madidis vexillis (vnde emerſerunt Zirizææ ciuitatis inſignia ſanguinolento colore perfuſa) Zirizæam, qua nulla tunc munitior, aut Principi magis deuota, propere contendit Guido victoria elatus, relicto intra Metelliburgū præſidio, in Zirizæos omne belli robur conuertit, quos dum ſeſquimenſem obſidione premit, maximis damnis afficitur. Siquidem oppidani continua eruptione, magnam ſtragem Flandris intulerunt, multoſque captiuos in ciuitatem adduxerunt: tandem impetratis vtriuſque conſenſu induciis, conceſſaque ſex hebdomadis belli mora, Guido in Batauos expeditionē molitur. Elapſis induciis Zirizæi collecto milite, inſtructaque claſſe in Vvalachriam confeſtim

Duces vnde nomen ſortiti.

Guido Dampetra Flandriæ comes.

Metelliburgum expugnatur.

Vexilla Zirizææ cur rubra.

Zirizæi Metelliburgum expugnatũ Comiti restituũt. Zirizæis virtute parta privilegia.

traiiciunt,cæsisque ac profligatis Flandris, ciuitatem in potestatẽ redigunt,ac perexiguo accepto incommodo,in sedes suas se recipiũt. Princeps Batauorum ac Zelandorũ Gulielmus eius nominis tertius, percepta tam insigni victoria, ciuitatem Zirizæam maximis honoribus afficit, multisq; priuilegiis,congiariis,donatiuis muneribus exornat. Guido vero Flandrię Comes re apud Batauos male gesta,acceptoque vulnere in Zelandiam secedit, deinde paululum recreatus ad oppugnandos Zirizęos, a quibus ereptum Metelliburgum indignatur,animum intendit. Itaq; coacto numeroso exercitu tametsi vltra sesquimensem bis ab hac esset repulsus,atq; infecta re decedere sit coactus,rursus illos lacessit,atq; arctissima obsidione pressos continenter oppugnare non desinit. Cum autem oppidani in extremis essent constituti, atque in summa difficultate,in maxima rerum inopia versarentur,nullis tamen vel blandimentis, vel minis ad deditionem impelli potuerũt, tametsi iam septimum mensem præter incendia atque immissas in ciuitatem faces,omni tormentorum genere,arietibus,catapultis,testudinibus,fundis, ballistis, aliisq; machinis quarũ illo sæculo frequens vsus, terra marique oppugnarentur. Cum itaq; in angusto res essent constitutæ,omnique præsidio destituta ciuitas, opportune Rex Galliarum Philippus, cognomento Pulcher,nulla interposita cunctatione aut mora Ioannem Payderosum ducem præfectumq; maris, ac Regineriũ Grimaldum Genuensem,instructa classe, atque adornatis aliquot longis nauibus, quæ quod remis frequentius quam velis incitantur, triremes vocantur, Zirizæam amandat, vtque obsessis subsidio adsint ac mature subueniant cohortatur: illi nihil cunctati Regis mandato obsequuntur, omniaq; euestigio perficiunt: quos vbi in excubiis constituti, e sublimi atque eminente specula, a qua in mare la-

Francorũ rex Ziriżeos subleuat.

Triremes, vulgo galeyen.

tissimus

tissimus prospectus, aduentare, nec procul abesse denunciant, confestim Guilielmus Batauiæ ac Zelandiæ princeps, Regis sororius, conspecta primum naue prætoria, deinde numerosa longo agmine classe, quas ipse in eum vsum instruxerat naues, illis adiunxit, collatisque copiis atque vnita classe Flandros adoriri atque opprimere statuunt, oppidanis etiam re insperata in spem victoriæ erectis, qui redintegratis viribus longa obsidione attritis, rursum in hostem animantur. Cum autem stat in procinctu acies, ac classis omnibus armamentis accurate instructa in hostem incitanda, e statione moueri incipit: Flandri (vt nulli desunt æstus militares ac stratagemata) nauem quandam sarmentis, fascibus, scandulis, stramentis, stipulis, alioque fomite atque aridis nutrimentis quæ cito flammã concipiunt, constratam, oleo, pice, sulphure, seuo, adipe perfundunt, eamque accensum æstu ac vento secundo in aduersam classem dirigunt. Cum autem nauis flammis coruscа hinc inde hæreret, ac subinde vadis implicita lente progrederetur, ita vt Oceanus propemodum in summo consisteret, ac iamiam refluxum meditaretur: ecce de repente (quod singulari Dei prouidentia factum credi par est) ventus mutata statione in Aquilonem impellitur, ac remeante maris fluxu flammifera nauis retorta, Flandrorum classem inuadit, omnique ex parte incendia miscet: complures, ne flammis absumerentur ac concremarent, in mare desiliunt, ac periculum periculo commutant, vitamq; natandi peritia redimunt. Turbatis hac classe Flandrorum rebus, nostrates remis velisq; in illos irruunt. Illi nihilo facti segniores, restincto, qua licet, incẽdio, reliquas naues flammis intactas, omnemque exercitus robur acriter hosti opponunt. Certatum est initio ancipiti dubioq; Marte a meridie ad emergentem vsq; Solem, ita vt ne nox quidẽ, quę ea

Naualo prælium.

Flandrorũ virtus.

parte anni, nempe Idibus Augusti sublustris est, prœlium dirimeret. Nostrates æquo loco cōstituti, ventoq; ab iis auerso ac subsidente Oceano, igni, ferro, faculis accensisq; sarmentis ac sudibus hostibus terrorem incutiunt, multosq; ardentes globos ac faces in hostiū naues iis comburendis prouoluūt. Interim oppidani reseratis portis factaq; eruptione maximā illis cladem inferunt, ac Flandrorum impetus in nostros retundunt ac reprimunt, mulierculis etiam in hostem ita efferatis, vt nō minus fortiter & animose, quam viri, se illis opponerent. Tantus in eo conflictu fragor, strepitus, clamor, vociferatio, vlulatus fuisse perhibetur, vt plerique testati sint, plusquam trium miliarium interuallo, horrendos illos clamores fuisse exauditos. Quod nemini supra fidem videri debet, cum in mari editus sonus, aut excitatus fremitus incredibili distantia percipiatur, præsertim tacita silenteque nocte. Cum enim nihil obstet, vel nemora, vel montes, aut in cælū erecti scopuli: clangor per æquoris planiciem velut patentem atq; vndique exporrectum campum, longe lateque se diffundit, ac per aëra voluitur. Cum autem tota nocte miseranda strages, ac cædes horribilis sit edita: diluculo rebus desperatis, victi fusiq; Flandri in hostium potestatem rediguntur. Desiderati in ea pugna Flādrorum octo plus minus milia, capti præter gregarios milites, quorū non facile numerus iniri potest, Guido Dampetra Flandriæ Princeps, ac cum illo innumeri Proceres aulici: direpta signa militaria, pelles, tentoria, manubiæ, multaq; opima spolia atque exuuiæ cum Principe ac captiuis in ciuitatem relata sunt. Tota autem classis quę illis numerosa erat, suisque armamentis affabre instructa, vel quassata & conuulsa, vel incendio absumpta: reliqua in hostium potestatem redacta. Hac itaque memorabili clade afflicti Flandri de componendis rebus, captinisque

Nocte omnia late exaudiri.

In mari sonitus longißime exauditur.

Guido Flandrorū Comes captus.

Non temere suscipiendū bellum.

uisq. redimendis consilia ineunt, quæ documento Principibus esse debent, qui alienæ ditionis sunt auidi, ac finitimorum possessioni inhiant, non tentãdas bello vicinas regiones, vbi nulla subest legitima causa, aut iusta belli origo: quæ etiam si existat, præstat omnia potius experiri, nullasque non condiciones pacis admittere, quam arma in manus arripere. Cæterum soluta iam ciuitatis Zirizææ obsidione, confectoq. bello, quod euenit anno Domini 1303. Idibus Augusti, qui dies erat Laurentio sacer, ne parta ex tam atroci ac cruento bello victoria, annorum decursu obliuione obrueretur, aut ciuium animis excideret, decretæ sunt solennes atq anniuersariæ supplicationes Deo immortali, easq. Senatus quotannis eodem quo hæc peracta sunt, die, ac periculo exempta ciuitas, in sempiternam rei memoriam continuari voluit, quod a posteris nunquam intermissum est: Quin & impuberes qui scholas publicas frequentant, atque in palæstra literaria versantur, hunc diem festum habent, ac feriantur permissa iis ludendi licentia: ita rei gestæ recordatio posteritati tanquam per manus traditur: quo cuique ciuium innotescat, mentiq. fixius inhæreant, in quanta angustia, vitæq. discrimine versati sint olim progenitores, cũ pro aris & focis, pro coniuge ac charis liberis acerrime decertant, suoque Principi strenuam fidamque operam præstare conantur. Interim hanc præcipue doctrinam exhibet posteris, eosq. commonefacit rei huius annua continuatio, vt rebus afflictis ac desperatis, ad Deum Opt. Max. mentem erigant, atque ab eo salutem, patriam obsidione liberam, prosperos rerum successus, victoriam incruentam summis votis exoptent: quod vnice factitasse legimus Abrahamum, Mosen, Dauidem, Ezechiam, Iudith, compluresque alios, qui huiusmodi præsidiis victoriam sunt consequuti. Cæterum cum Scaldia, in eaque

Non inuadendas aliorum ditiones.

Aduersa quæ acciderunt, aliquando animo repetenda.

sita Zirizæa frequentius ab exteris lacessita sit, ac bellis quassata, tum insularum nulla minus Suytbeuelandia, quę a solo Austro opposito sic denominata est, spatiosissimo amœnissimoq. versus Flandriæ ac Brabantiæ oras tractu exporrecta, tametsi paucis abhinc annis maximam iacturam passa, dimidio iam sit angustior. Ab hac auulsa est ciuitas non ignobilis Romersualla, quam nullis excultam agris, nullis exornatam pomœriis, Oceanus vndique alluit, ita vt vnica salis negotiatione subsistat. In Occidentali vero insulæ parte sita est Goësa ciuitas, pexexiguo quidem murorum amb tu, at splendide atque affabre extructa, ciuibus morum ciuilitate perpolitis. Est præter hanc insula quædam Brabantiæ contermina, exiguo tantum freto discreta, in qua consistit Toletum a vectigali & portoriis ita appellatum, vetustũ oppidulum: a quo non procul abest Martinianus ager, Principis Aurasiensis municipium, locus amœnus atque arboribus vndiq. consitus, in quibus maxima alitum, præsertim ardearum copia nidulatur. Sunt præterea minutæ aliquot insulæ, minusq. celebres, vt Duuelandia a columbarum frequentia sic denominata, Gœreda a fida nauium statione, Platessa, tum pleræq aliæ non ita pridem ex mari vindicatæ, quarum descriptionibus inhærere superuacaneũ puto, cum edita nuper Zelandiæ Topographia singula exacte exhibeat, quæ spectator curiosius per oculis poterit demetiri. Quod vero ad gentis huius originem spectat, constans fama est, atque indigenis per manus tradita, a Gothis ac Danis hanc profluxisse, præsertim ab illa insula Cimbrica quæ in Dania Zelandiæ nomine inscripta est, in qua spectatur celeberrimum Emporium Hafnia, vulgari nomine *Coopmanshauen*, a portu negotiatoribus frequentata, qui hanc terram cultoribus vacuam, oppositis erectisque aggerum mobilibus in insulas redege-

Suytbeuelandia insula vnde dicta.

Romersualla ciuitas.

Goësa ciuitas.

Toletũ Zelandiæ ciuitas.

Martiniana ciuitas.

Zelãdorũ origo.

Zelandia apud Danos.

Hafnia, Coopmanshauen.

egerunt, atque extructis primum casis, minutisque atque angustis tuguriis, sementi ac pascuis reddidere idoneam. Erat enim Cæsaris ætate, magna terræ huius pars, quæ non aliud quam Batauiæ appendix est, inculta nec vnquã ad serendi vsum vomere proscissa, aut fossione subacta, sed æstuariis ac paludibus impedita, ita vt etiam nunc Hollandia plurimos vndique lacus exhibeat, adeo vt pedestria passim itinera illis concisa, cymbis omnia transigenda sint: quod ipsum etiam Zelandis vsuuenit in æstuariis, quæ nihil aliud sunt, quam loca extra intraq. littora marinis fluctibus exposita. Siquidem effuso in ipsa mediterranea salo, aquam affluenter concipiunt, ita vt hibernis mensibus omnia inuia sint, nec nisi scaphis ea loca adire queant. Quod vero solum extra aggeres ad maris vsque crepidines atq. extremas oras multis iugeribus longe lateq. exporrigitur, ex alluuione coaceruatum, crebris fluctibus æstuque tunditur, ac nonnunquam extumescente Oceano, vt assolet Luna vel plena, vel primum inchoata, fluctibus obruitur: subsidente vero, rursus emergit, ita vt loca paulo editiora, & quæ eminent, suauissimo pabulo pecudes reficiãt. In huiusmodi receptacula se olim cõferre solent impuberes ac mulieres, omnisque ætas ad bellum inidonea, vbi Romani Belgicam incursionibus infestatent: erat enim tutissimum ibi perfugium, quod aditus accessusque esset difficilis. Sunt enim ea loca quæ nostri *Stellen*, vel potius *Stallen*, hoc est, caulas ac pecorum stabula vocant, nostro etiam tempore multis incuruis voraginibus, ac verticosis fossis, per quas Oceani æstus voluitur, (nostrates *Creken* vocant) impedita adeo, vt equitem armatum, si imprudenter atque incaute in illas inciderit, absorberi atque obrui contingat; quo fit vt loci huius viæque ignaris istac penetrare perniciosum sit. Sunt autem multis Zelandiæ locis her-

Zelandia Batauia appendix.

Æstuaria quid.

Æstuaria in bello Belgarum perfugia.

Voragines Zelandicæ vulgo Creken.

bidæ planicies ac viridantia floridaq. prata nullis cincta aggeribus, quarum vsus in iis regionibus nunquam defuturus est: cum quę a parte vna abradi auelliq. contingit, alteri alluuione adiiciantur, ita vt nunquam extruendarum insularum materia huic regioni deesse possit. Horum quædam a virenti gramine ac læta pabulatione *Garsen* indigenæ vocant: quę vero parcius gramine virescunt, nec vberem adhuc pabuli copiam suppeditant, a pascendo vellendoq. *Scorren* vocant. Ex his vbi aliquot iugerum milia conglobari contingit, insulas efficere nostrates tentant, ac cum vetustæ tum recentiores ope humana ex iis rudimentis coagmentatæ sunt ac coaluerunt. Multi olim soli huius vbertate, atque agrorum specie illecti, expulsis veteribus colonis atque inquilinis, terram hanc inuaserunt, eiusq. possessionem armis sibi vendicârunt. Non defuerunt atauorum memoria, qui Batauis ac Zelandis infesti has insulas in suam ditionem ac potestatem redigere sunt aggressi; sed duæ istæ nationes inter se consociatæ, semper hostibus fortiter restiterũt, quo fit vt ad hãc vsq. ætatem vtraque gens eodem vtatur dominatu eisdem legibus, eadem iuris æquitate, eodem sit in hostes animo. Fuisse hãc gentem quæ Zelandiæ nomine insignita est, Batauis confinem ac proximam, eiusq. regionis partem atq appendicem, ex C. Cæsare præter alia, iis verbis colligi potest: Mosa ex mõte Voseuo profluit, ac parte quadam Rheno recepta, insulam efficit Batauorum, neq. longius ab eo milib. passuum in Oceanum influit. Rhenus autem ex Lepontiis qui Alpes incolunt, oritur, ac longo spatio citatus fertur, atque vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multisq. ingentibus insulis effectis in Oceanum influit, quarum pars magna a feris barbarisq. nationibus incolitur, quæ piscibus & ouis auium viuere existimantur, a quibus Rhenus multis

Bataui Zelandis consociati.

Com. belli Gallici, 4. Mosæ origo.

Rheni origo & decursus.

multis capitibus in Oceanum influit. Quibus verbis mihi graphice describere videtur Batauos Oceano septentrionali viciniores, tum illis cōterminos Mattiacos seu Zelandos, quorum insulas & qui in Occidentali Belgica eadem sunt cum iis cōditione ac natura, paulo post his verbis designat: Pars in siluas, pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceano erant, hi in insulis se occultauerunt, quas æstus efficere consueuerunt: quæ reuera nullæ aliæ sunt quā Zelandicæ. Quotquot enim sunt in Belgio Oceano circumfusæ insulæ, tali modo conflatæ congestæque sunt, ita vt primum natura consistant; deinde arte muniantur, ac paulatim cultura atq. industria hominum in fructiferos fundos ac speciosos agros, cultaque noualia redigantur. Ea est autem apud nos rerū vicissitudo, vt minimo annorum decursu ac temporis interuallo magna incrementa hęc regio suscipiat, rursus maximam iacturam ac detrimenta patiatur, nec vlla res vices rerum humanarum, aut varios instabilesq. motus melius commonstrat, quam Zelandiæ insulæ, quarum prosperi successus ac res secundę æstuario fluxu & refluxu nunc huc nūc illuc voluuntur. Nulla est apud vllas nationes annona, aut res frumentaria etiam lectissimi tritici vberior, ita vt bina iugera Zelandica plus emolumenti, cultori ac colono adferant, quam quatuor Brabantica, minus tamē tuta est fidaque apud nos huius rei possessio: cum singulis momentis, præsertim hibernis mensibus, flante Coro & Circio, ex maris sæuitia periculum immineat. Vnde enatum Prouerbium ab iis qui optime rebus suis consultum cupiunt, atque iis tuto frui exoptant, laudari Brabantici aëris clementiam ac soli stabilitatem; Zelandici vero fundi reditus atque annonæ prouentum: quod ita efferunt vulgari sermone, *Brabantsche lucht, Zeeusche renten.* Nostra siquidem & auorum memoria centum plus minus iuge-

Com. li. 6.

Zelandia mutationi obnoxia.

Prouerbiū Belgicum de Brabantia & Zelandia.

rum milia in insulæ formam redacta, atque aggeribus vndique cincta, dissipatis conuulsisq. in immensum congestis molibus inundante Oceano non sine maximo incolarum interitu, salo oppressa sunt. Rursus indigenæ erectis nouis insulis, quod nostrates crebro factitant, vbi herbidi ac graminosi campi se proferunt, sementi ac culturæ sedulo insistunt, ita vt paucorum annorum spacio, affluenti omnium rerum copia, supra quam credi possit, ditentur. Sic apud Zelandos insultibus marinis continenter expositos, nihil stabile, firmum, diuturnum, & cui tuto posses fidere aut inniti. Siquidem loca portuosa quæ nauibus fidam tutamq. stationem olim præbuerunt, vadosa efficiũtur, ac vel arena vel limo oppleta, ne minima quidem nauigia admittunt. Rursus littora nullis portubus distincta, nullisque nauibus frequentata, facta eluuione cõmodissimos portus consequuntur, facilesq. aditus atq. accessus nauibus exhibent: quo fit vt negotiatio hominumq. concursus & frequentia non vni loco perpetuo sit addicta, sed aliquando ob portus commoditatem, ac loci situm alio demigret ac transferatur. Sic Zirizæa, nostra etiam memoria, numerosa classe instructa, non solum onerariis nauibus, sed rostratis & quę ex Homeri appellatione, Holcades voce Belgis vsitata nominantur, præter Hispaniarum ac Mauritanię oras, longinquas versus Aquilonem regiones frequẽtabat: nempe Noruegiam, Daniam, Riualiam, Rigam, Gedanum, vulgo *Dansyc*, Stocholmiam illustrissimi Sueciæ Regis ERICI auspiciis nunc celebrem: quæ nauigatio, vt sunt vices rerum humanarum, Hamsterodamum modo trãslata est. Quanquam ciuitas Zerizæa rebus omnibus ad commoditatem atq. vsum vitæ necessariis, cumulate fruitur, non minus affluenter, quã cum exteris negotiatoribus esset celebris, ac cõmeantium vltro citroq. multitudine frequentata,

Magna apud Zelãdos rerũ vicissitudo.

Holcas genus nauigij vastũ, vulgo hulck.

Holmia Sueciæ regia.

tata; siquidem exterorum hominum concursus,nū-dinatio,mercatus,locorum celebritas, aliquādo improuiso dilabuntur ac concidunt, vel exorto hostili externoq. bello,vel concitato populari tumultu,aut ciuium seditione: confestim enim quotquot alieni sunt ab eo loco, se subducunt atq. incolumitati suæ consulunt. At ea negotiatio, quæ excluso omni fœnore inter ciues & domesticos perficitur,facto etiam ab exteris vel inquilinis compendio, quæstuq. liberali,stabilis est, firma, solida, minusq. inuidiæ exposita. Quod si aliunde calamitas ingruat, cum ciues & domestici,intrepide infractoq.animo subsistunt,nec facile patrias sedes, aras,focos,coniugem, charosque liberos desertos patiuntur,aut suis finibus egressi,se suaq. alienis cedunt. Videntur autem Zirizæi in tanta rerum humanarum mutatione, atque ex alia in aliam vicissitudine quæ diuina prouidentia perficitur, commodis suis solerter consuluisse,atque incerta certis commutasse. Cum enim populares velificandi sint peritissimi,vbi non satis succederet negotiatio illa nautica quæ transmarinis mercibus perficitur,mutata nauigandi ratione, piscatu se exercere cœperunt,vberrimo quæstu,ac nemini dānoso,adde nullo prorsus naufragii metu, nulla re familiaris iactura, nullaque fœnoris aut vsuræ infamia. Reliqui vero ciues compendia quæstusque honestos ac minime inuidiosos sectantur, ex iis quæ terra in vsum hominum cumulate atque affluenter effundit, quibus illi neutiquā defraudato Genio, liberaliter fruuntur, ac præter laudabilem institutionem, amplissimam liberis hæreditatem, paternique nominis ac memoriæ patrimoniū relinquunt. Cæterum vt exteris innotescat qua terræ cæliq parte constituta sit ciuitas Zirizæa, & quantum ab eleuatione poli digrediatur: dimensi sumus polum Arcticum siue Borealem supra Zirizææ horizonta extolli vno &

Mediocritas felicitatis laudanda.

Prouidentia diuina omnia administrari

quinquaginta gradibus & quadraginta septē minutis, in eamq. altitudinem verticem illū produci; longitudinem vero perfici viginti quinq. gradibus, quo efficitur vt cum Sol non adeo auersus sit, nec longius ab insula digrediatur, sed duobus æquinoctiis ac totidem solstitiis illam moderate illustrat, Indigenæ solis beneficio minus stupida, obtusaq. ingenia sortiantur, verum faceta, vrbana, festiua, pleraq. ex auræ marinæ afflatu salsa & vitiosa quadam dicacitate cōtaminata, qua de re suauiter nuper philosophatus sum cum Hiobo Nicolaide viro sagaci atq. industrio, qui cum strenue Reip. functionibus incumbit, illamque summa ope fulcire nititur, integros incorruptosque ciuium mores exoptat. Et si quid vitii ex Oceani halitu & salsuginosa vicinia contraxerint, institutionis industria corrigere.

Qui fit vt senes ac prouectioris ætatis homines, cum minus robustos, tum tetricos plerumq. liberos progenerent, vultuq. tristi atq. inamœno, & qui rarius exhilarescant.

CAP. III.

QVI inclinata vergenteq. ætate, vbi iuuenilis ardor deferbuit, matrimonio se addicunt, magna ex parte liberos procreāt mæstos, morosos, tetricos, tristes, inamabiles, taciturnos, vultuque toruo ac facie minus blanda: quod nō eadem ratione in Venerem incalescant, eamq. operam impendant procreandis liberis, quam iuuenes succulenti ac vegeti. Siquidem ætas feruida ad peragēdā huiusmodi Comœdiam instructior. Cum enim flaccidæ sint senibus vires, spiritus exiles, corpus humoribus sanguineis exhaustum, facultates naturales languidæ, eaq. vis quæ ab illis promanat, ac diffunditur in excitandæ prolis vsum, inefficax atq. inualida, modicisq. viribus imbuta: fit vt minus viriliter connubiali officio perfungantur, ac multa in iis quos progenerant, desiderentur: quod indicatur in ea disceptatione, quā cum

Iuuentus succulēta.

Senes aridi.

Esdra Genius habuisse describitur. Interroga, inquit, genitricem vt tibi expediat, cur quos nunc parit, non sint eis pares qui ante te nati sunt, sed statura minores: & dicet illa tibi, alios vigente ætate conceptos editosq. esse, alios deficiente vtero: quo fit vt qui senectutis tempore producuntur, graciles existant, tenelli, imbecilles, inualidi, improceri, & qui minus virium, minusq. roboris obtineant, quod naturæ vires senio collapsæ sint, ac naturales vitalesq. spiritus imminuti: quo etiam euenit vt animus demissus existat, & deiectus, mens minus agilis, viuida, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractiusque sunt consequuti, nisi forte genitores blandi atque hilares, ac moderate vino concalefacti progenerandis liberis operam impendant. Visi sunt enim seniculi aliquando inter se iuuenari ac lasciuire, suaque habere blandimenta, ac vernis mensibus in amplexus ruere. Siquidem ea pars anni equis etiam effœtis (vt habet Prouerbium) hinnitum extorquet, quo Belgæ indicant neminē tam deuexæ ætatis esse, quin in amœnissima illa anni parte, qua se omnes naturæ vires exerunt, aliqua erectioris animi indicia proferat; quo efficitur, vt si in congressu Geniali mulierem conceptu impleri contigerit, exactis nouem mensibus infantem edat blandum; elegantem, suauem, floridum, generosum, viuacem, agilem, gesticulosum. Quod si progenitores etiam in ætate iuuenili, mente nubila, minusque placida (vt plerique morosi factitant) procreandis liberis operam impēdant, omnia in deterius deuergunt, omnesque affectus, & qui inter coniugatos exoriri solent tumultus, & intemperies in fœtum deuoluuntur, ita vt cōceptus, gestatio, partus, nutritio non decenter, nec naturæ ordine perficiantur, ac pueri multa corporis vitia, mentisque errores ex perturbatis animi motibus contrahant, quorum omnis culpa in parentes

Esdra 6.

Cur nonnulli minus validi.

Cur nonnulli deiectamente.

Prouerbiū ab equis effœtis.

Ver spiritus etiam effœtos erigit.

Affectus parentum in fœtum transit.

transferenda, qui huic naturæ prauitati causam præbent ac seminarium. Quocirca qui liberorum suorũ incolumitati optime consultum cupiunt, atq. illos tractabiles esse exoptant, moribusq. placidis ac sedatis: hoc inprimis efficere curent, vt in coniugii societate & amplexu maritali omnia moderate transigãtur, ne quid incidat aut suboriatur quod vllas intemperies, turbas, tumultus, nebulas excitet. Omnia enimin pallulantem fœtum recidunt, atq. infantem ad similes mores informant, parentũq. notas ac vestigia imprimunt. In similes causas refero, quod proles (vt vocant) naturales, hoc est, qui extra legitimũ ac conubialem torum sunt procreati, diuersa existant ab aliis natura, conditione, moribus: quorum qui ab generosis parentibus ac patriciis defluxerunt, animo vero excelso conspiciuntur ac sublimi, multisq. ac magnis dotibus exculti, mira ingenii sagacitate, prudentia singulari, iudicio exacto, præsertim quibus parentes subsidio sunt, atq. ad liberalem institutionem adiumento, sic vt aliquando columen familiæ in his consistat, atq. omnibus qui illis vel sanguine vel affinitate coniuncti sunt, decori atque ornamento. Cui rei ea ratio mihi subesse videtur, quod omnia large atque effuse ex paternis lumbis ac visceribus sunt consequuti, nec in furtiuo illo ac clandestino concubitu parce, ieiune, tenuiter, sed affluenter naturæ munera illis infusa sunt. Cum enim vterque auide se explere libidine gestiat, ac prodigaliter in amplexus atque oscula proruat, totisque viribus ac profuse in propaganda sobole incumbit. fit vt omnia quæ in conceptu necessaria sunt, cumulate perficiantur, nec quidquam in hoc negorio desideretur, eoque euenit: vt cum nati parentum indolem exprimant, ac multa ab iis sunt consequuti, incredibilis sit vtrobique amor ac propensio, ac singulariter erga se mutuo afficiantur. Ex qua vi etiam emergit in hac

Puerorũ malitia parentibus imputãda.

Affectus in fœtum transeunt.

Naturales proles quas vulgus vocat.

Cur filij naturales quos vocãt, alijs erectiores.

Amor parentum in filios, & e diuerso, vnde emergat.

in hac ſobole alacritas mentiſque erectio, tum generoſus quidam affectus animi, quo tales indignantur extra decus limiteſque matrimonii ſe eſſe prognatos, ac deeſſe ſibi aliquid præ ceteris quod ad honores ac dignitates publicaſque functiones attinet. Quæ res efficit, vt ſe modis omnibus extra contemptum vindicare nitantur, atque illam notam, quam imprudentes quidam impingunt, quibus aliquando fœdior atque adulterio contaminata propagatio, probitate vitæ ac morum integritate aboleant, qui vero huius ſtatus ac conditionis homines, plebeiis modiciſque parentibus orti, educationis ſubſidio deſtituti ſunt, rei familiaris inopia non facile ad præclara eluctari poſſunt, atque humo ſe attollere. Siquidem, vt is ait,

Sublimis animus ad summa enititur.

Non facile emergunt, quorum virtutibus obſtat,
Res anguſta domi.

Iuuenalis, Saty. 3.

Tametſi enim paupertas ſapientiam ſortita ſit, vt habet Prouerbium, multarumque artium inuentrix exiſtat, clariſſimis tamen ingeniis obeſt, quo minus ad ſumma prouehantur.

Paupertas ſapientiā ſortita.

Qui fiat vt Laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam aſſerunt, nulli quam huic regioni ſpecioſior exiſtat, & qua ratione effeceris, vt contra gelu atq; hiberni frigoris iniuriam, intacta ſubſiſtat, nec emoriatur.

CAP. IIII.

Mirantur plerique in maritimis oris eaque parte Zelandiæ, quæ a præterlabente fluuio Scaldia denominatur, tam ſpecioſas immenſaſque Lauros frondeſcere: cum regio frigida ſit, atque ipſa arbos algentes frigidoſque tractus reſpuat. Cui naturæ miraculo eo magis obſtupeſcunt, quod non ſolum omnium horti iis ſcateant, ac perenni virore, perpetuaque fronde in maximam proceritatem aſſurgāt, ſed baccas etiam proferant oblongas, colore nigro perpolitas, non minus efficaces ac ſalubres in diſcu-

Laurus quibus natalibus delectetur.

tiendis flatibus ac dissipandis humorum collectionibus, quam quæ a calidis regionibus huc afferuntur. Sentit quidem Laurus aliquando cæli iniuriam, atq. hibernis mensibus sub aspero intensoq. gelu, frigore periclitatur, sic vt folia, caudex, rami aliquando arescant atque emoriantur: at radix nihil sentit incommodi. Quocirca Laurus superne emortua, radicitus extirpari, eruiq. non debet, sed detruncari; nam ineunte vere, ac paulo etiam maturius rursus reuirescit. Quod autem in eam altitudinem ac fastigiũ in hac regione assurgat, efficit terræ vbertas, atque incredibilis soli fœcunditas, densiq. ac compacti fundi natura, quæ ex pingui tenacique gleba cõstat, adeo vt ob telluris soliditatem, frigus per gelicidia ad radicem penetrare nequeat. Nihil autem stirpibus nocentius, aut magis deleterium, quam nix aut glacies liquefacta, si quando soluto gelu, eorum stillicidio radices perfundantur, præsertim vbi defluente humore, rursus frigus exasperari, fluidũq. liquorem conglaciari ac congelascere contingat. Sic enim terra relaxata algidissimũ humorem combibit, quo radix imbuta marcescit, atque emoritur. Ne autem huiusmodi incommodo stirpes afficiantur, nec frigoris iniuriis sint obnoxiæ, superficies soli in quo consitæ sunt, stramentis inspersisque cineribus muniendæ; fouẽt enim insita caliditate terrã cineres, ac gelu rigidum penetrare prohibent. Siquidem, vt acetum & fel vini: ita carbones ac cineres igneæ qualitatis sunt participes. Cæterum quod Barbantis reliquisque Belgis laurus vel denegata sit, vel parcius apud hos fruticetur; non aeri, cuius mira clementia ac salubritas, sed solo ascribendum, quod aridum est, sabulosum, leue, inane, ita vt facillime frigus admittat, nec arbori solidum alimentũ quo pinguescit, conferat; eoque efficitur, vt in iis regionibns laurus humilis sit & impr ocera, tum baccis destituta:

Lauro frigus inimicum, præsertim radici.

Laurus densum solum exigit.

Nix liquefacta stirpibus noxia.

Cineres herbas a gelu tuentur.

Aceti & fecis cum cineribus comparatio.

Laurus cur Brabantis negata.

Cum in Ciuitate Ziriżæa telluris beneficio in eam proceritatem assurgat, vt duarum decempedarum altitudinem superet, densa circa radicem fronde, multisque emergentibus stolonibus seu fruticibus, quibus stipataa frigore se tuetur ac munit. Quocirca illa frutificatio & quę ab radice frondescit ramosa propago adimi aut resecari non debet, illo siquidem munimento fulta, non facile frigus concipit; nam foliorum iactura ineunte vere instauratur, modo radix illæsa, persistat, ac frigore geluque intacta. *Stolones, Vvaterschoten.*

De corpore neutro, hoc est, quod nec sanum, nec ægrotum statui possit, sed vacillanti dubiaque valetudine existat, atque inter vtrumque fluctuet.

CAP. V.

MEdendi artem olim a veteribus in tres partes fuisse diuisam, in confesso est. Primo in eam quæ præsentem sanitatem fouet ac tuetur, omniaq. aduersæ valetudinis incommoda sedulo ꝓpulsat. Secundo, in eam quæ rationem complectitur, qua præmuniri ac præseruari corpus possit, ne facile in morbos collabatur. Postremo, in illam quæ morbos corpori infestos ac quibus vrgetur ac premitur, discutit: Tres quoque statui in humanis corporibus constitutiones; quanquam superuacaneæ his de rebus inter Medicos contentiones: Vnam valetudinis secundæ, cum corpus inculpate degit, atque inoffensa valetudine fruitur, illiq. nihil vitii subest, aut vllum morbi vestigium: Alteram valetudinis aduersæ atque inclinatæ, quum discutiendis morbis remedia sunt adhibenda. Tertiam quæ anceps & ambigua, in qua species quidem sani hominis se profert, vt improbis fucata vitæ integritas, sed cui affectio quædam subest, ac delitescit, quæ procliuem facit propensumque ad decumbendum. Cuius habitus duas obseruo conditiones inter se diuersas: Vnam eius qui iam morbum discussit, ab eoque eluctatus est, *Medicina tres partes* *Tres cōditione corporis humani.* *Simile ab hypocrisi.*

Valetudinarij alij lecto affixi, alij inambulantes.

Simile a viatore in itiere oppresso.

Luc. 10.

ſed tamen debilis exiſtit, inualidus, exhauſtus, gracilis, extenuatus, eneruatus, fractiſque membris: quæ valetudinis incommoda, neglectis medicamentis, ſomno, atque appoſitis alimentis inſtaurari poſtulat. Simile enim quiddam huic euenit, quod viatori qui e latronum manibus elapſus adhuc palpitat ac contremiſcit, nec prorſus ex tanto metu ac vitæ diſcrimine, in quo paulo ante verſatus eſt, reſtitutus ſit, aut ad ſe rediit, quod Chriſtus eleganti ſimilitudine expreſſit, ſed amicorum ſolatio recreatus, ſenſim reuiuiſcere incipit, ac pauorem pedetentim mẽti excutere: ita ægrotus tametſi depulſo morbo, exſpatiari inceptet, omniaq. mitiora exiſtant, tamen nonnulla morbi veſtigia adhuc corpori inhærent, nec quæ comitari ſolent accidentia, penitus exempta, ſopitaq. ſunt. Altera huic affinis conſtitutio, paulo eſt deterior, qua quidem in ſpeciem, primaque fronte homo ſanus apparet, nec omnino valetudinarius, ſed qui corpus circumferat vitioſis ſordidiſq. humoribus oppletum. Quocirca Galenus victum ſtatuit eorum qui ſunt ſani, qui ægroti, ac qui reualeſcere incipiunt. Eſt enim conualeſcentium victus ratio media inter eam quæ ſanorum eſt propria, & ægrotantium. Siquidẽ iis dięta ſeu victus ratio præſcribitur tenuis, parca, frugalis, moderata, ita vt temperantię limites non excedat, cum ne leuiſſimum quidem errorem proferant, ſecus quam validi ac robuſti, qui ne maximis quidem offenduntur. Sic infantibus ac impuperibus alimenta quidem adminiſtramus, ſed non ea ratione ac modo, quo adultis ac prouectioribus, qui ſuccidiam ac bubulam, ſolidoſq; cibos non reſpuunt, vt ætas tenera, cui vt amictus corpori, calcei pedibus, ita pro corporis modulo, victus & medicamenta accommodanda. Et quãquam recentiores quidam in re Medica non minus, quam nonnulli in religione ſuperſtitioſi, corpus neutrum

Therap. 7.

Natura cuiuſq. ad notanda.

ſuſtule-

...stulerunt, nec id statui patiuntur: aliquid tamen ...e hoc commentari visum est. Si quidem tale quid...am natura rerum, quotidianus vitæ vsus & con...uetudo, congressusque familiaris, atque amico...um colloquia designatn. Hinc enim emerserunt so...alium istæ ac congerronum voces, si quando sci...citantur, qua quis sit valetudine, qua fruitur sani...ate, vt corpus constitutum est, quo loco statu, con...itione res nostræ cõsistant, quem habẽt successum, ...tin' omnia salua, prospera, felicia? Quibus, toti...em verbis responsa dari solent: Vtcumque, Sic sa...s, Minus commode, Valetudo vacillans est, in...linata, ambigua, fluctuans, parum firma, Non sa...is pro voto, aut animi sententia, Aliâs rectius, Spe...o meliora, Vt possumus, quando vt volumus, non ...cet. Quibus loquendi formulis singulæ nationes ...ltro citroque se compellare solent si quando de ...ebus amicorum soliciti, qua sint valetudine aut ...uccessu, percontantur. Tametsi autem horum ...lerique morbo sunt defuncti, alii, quibus hic immi...et, nondum culcitræ puluinisque affixi, non ta...men vel inter sanos vel ægrotos referri censerique ...lebent, sed cum vtriusque sint participes, in neu...rum, hoc est, duorum extremorum medium: vt ...uscus color qui ex albi nigrique mixtura constat, vt ...ubertas inter puerilem ac virilem ætatem media. Cum enim sani homines more, naturæ munera ac ...unctiones minus cumulate obeant, nec ex ægroto...rum consuetudine lecto incumbant, membrorum ...vsu ac ministerio destituti, non possunt vel sani ho...minis, vel ægroti nomen promereri, sed ex popu...lari ac vulgata consuetudine Neutri appellatione ...designari: proferunt in iis nonnulla naturæ, facul...tates ac munia, sed languide, oscitanter, remisse: in...cedunt enim atque inambulabant sed tarde,

Corpus neutrum admitunt nonnulli.

Formula percontandi de valetudine.

Simile a coloribus & pubertate.

gressuque subinde labante atq. inclinato, ita vt ob virium imbecillitatem vel scipioni sit innitendum, vel vllius humeris incumbendum, vt iis, qui cum sint natandi imperiti, corticis aut suberis subsidio vtuntur. Pari modo de somno ciboq. ratiocinandum, siquidem accumbunt, ac se appositis ferculis reficiũt, at non ea appetentia atque edendi auiditate qua validi, quibus optimum condimentum fames: dormiunt ac somno refocillãtur, verum minus placido, profundo, diuturno, vt sani qui exercitatione defatigati, totam noctem quiete transigunt. Est autem eorum conditio qui a morbis reuiuiscunt, atque humoribus noxiis sunt liberi, potior atque optabilior, illorum quibus aliquid latentis occultiq. vitii subest, ac corpus vel ex Veneris contagio, vel alia vitæ intemperie, intus & foris fœdis ficosisq. tumorib. contaminatum, qui in speciem, primaq. fronte sani apparent, ac pro iis se ostentant, cum humoribus vndique prauis scateant, atq. omni ex parte morbidi sint. Quin isti in seipsos crudeles, atque in alios iniurii, morbum dissimulant ac diffitentur, ita vt omnibus se symposiis ac sodalitiis ingerant, atque aliorum poculis labra rancida admouere non vereantur, suaque nulli non obtrudere, ac ebibenda offerre; hac, opinor, ratione permoti, vt si omnes eodem succo perfusos esse contingat, eadem scabie inquinatos; nemo ab illorum consuetudine ac familiaritate abhorreat. Huiusmodi homines morbosos, qui simulata fictaq. sanitatis specie obuiis imponunt, his versibus Persius perstringit:

Simile a natandi vsu.

Morbosi et debilis dispar cõditio

Morbillosi sanos inficere gestiunt.

Sat. 4.

——————Ilia subter
Cæcum vulnus habes, quod lato balteus auro
Protegit, vt mauis, da verba, & decipe neruos.

Rursus alia Satyra, assumpta Medici persona, hunc notat q̃ morbũ dissimulat, nec sustinet inter valetudinarios

dinarios referri, sed cum medico rixatur atq; illi⁹ cõsilium non sine contumelia respuit, illiq; tanquam deteriori morbo implicito insultat:

Heus bone tu palles, nihil est; videas tamen istud Satyr. 3.
Quidquid id est, surgit tacite tibi lutea pellis:
At tu deterius palles, ne sis mihi tutor,
Iampridem hunc sepeli; tu restas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atq; albo ventre lauatur,
Gutture sulfureas lente exhalante mephites.
Sed tremor inter vina subit, calidumq; trientem
Excutit e manibus: dentes crepuere retecti,
Vncta cadunt laxis hinc pulmentaria labris.

Cuius conditionis homines hac nostra ætate nusquã non obuii sunt, quibus cum in facie, vultu, oculis totoq; habitu se morbi proferant, illos medendi peritis non detegunt, sed magno valetudinis dispendio, fouent ac nutriunt: qui cum alte radices egerunt, ac penitus infixi sunt, ægre exstirpantur. Quocirca salubriter vnumquemque commonefacit Sapiens, vt mature remedia morbis adhibeat; Satius enim principiis mederi, quam fini. Quo spectat illud Persii, Eccle. 18.

Helleborum frustra, cum iam cutis ægra tumebit, Sat. 3.
Poscentes videas. Venienti occurrite morbo. Principiis

Quod iis sedulo inculcari debet, qui cum nutanti atque inclinatæ valetudini tarditate quadam supina, ac damnosa procrastinatione non prospiciunt, eamque fulcire negligunt, deploratis morbis implicantur. Quamobrem qui in confinio morbosæ affectionis constituti, non prorsus integra sanitate fruũtur, sed corpus neutrum, hoc est, nec prorsus salubre nec insalubre consequuti sunt, sed inter sanitatẽ & morbum medium, accurate incolumitati suæ inuigilẽt: facillimus enim ad deteriora lapsus. Cæterum quæ de corpore neutro differuntur, præter alia etiam ad aeris ac cæli cõditionem referri possunt. Aura enim aliquando salubris, pestilens, mediocris: cælum mo- obsistendũ.

do serenum, modo nubilum & tempestuosum, modo tolerabile atq; inter vtrumq; constitutum: quod etiam in ventis marinisq; fluctibus spectari potest. In affectibus quoq; humanis, atq; animi motib. tale quiddam obseruare licet. Sunt enim illi moderati, vehementes, turbulenti, cõcitati, mediocres, remissi, sedati: ita vt non omnia semper vno cursu atq. eodem tenore volui versariq; contingat.

De videndi ratione atq. oculorum acie, & cur nonnulli remotissima quaque acute cernant, cum ad proxima cæcutiant, atq. hallucinentur: alii propius admota exactè videant etiam minutissima, longius vero sita etiam eminentes moles ægre perspiciant. Et cur oculus dexter magna ex parte sinistro obtusior, minusq. lucidus; obiter de coloribus oculorum, ac plerisq. aliis, quæ animi argumenta preferunt: obiter hebescenti visui remedia.

CAP. VI.

Mentis præstãtia. INter multa magnaq; naturę munera ac dotes amplissimas, quibus homo a Deo opt. max. cumulatus exornatus est, nihil mente præstãtius ac magis diuinũ, cui cum omnes sensus inseruiant ac famulẽtur, tũ præcipue loquendi videndiq; ministerio vtitur, *Videndi origo a cerebro.* vbi vires suas explicare visum sit. Hoc enim potissime feris præstamus, quod sensa mẽtis dicẽdo exprômere, ac consilia verbis explicare liceat; ita in oculis nõ prorsus sita cernendi vis, sed duæ sunt velut fenestræ animi, a sede mentis ad oculos perforatæ, quarũ intentione ac remissione, mobilitate ac constantia, animi motus, mentisq; conceptus ac cogitata indicantur. Consistit quidem videndi facultas in oculo *Simile a gemma auro illustrata.* seu pellucido humore illo crystallino, qui vt ab aqueo liquore irrigatur, quem albugineũ ab oui albo vocant: ita vitreo innatat atq; insertus est, ipsamque pupillã, hoc est, aciem qua cernimus, radiãti fulgore illustrat non secus, quam insignis ac lucida gemma annulum: itaq; oculis visio attribuitur, non vt loco pri-

primario, sed vt instrumento atque organo; nam cerebrum per neruos visorios illis spiritus infundit, quibus videndi facultas perficitur. Læso enim affectoque cerebro (nullo etiam consistente in oculis incommodo) hebescit visus, atque acumen oculorum obfuscatur: quod ebriis, deliris, febricitantib. peculiare est. Hac itaque ratione oculis qui ex tribus humoribus, quatuor membranis constant ac conflati sunt, videndi functio ascribitur. Siquidem illi cerebro ac menti, penes quas summa potestas, obsequuntur, ab iis enim dimanant ac profluunt per neruos opticos seu visorios, spiritus lucidi, puri, defecati, tenues, splendidi: quibus modo ne efficiat aer caliginosus, ac deprauata oculorum constitutio, exactissima visio perficitur. Quod si illi imminuti sint, obscuri, turbidi, exiles; obtusa efficitur, minusque acuta oculorum acies: emergunt autem ex horum temperie varii videndi modi ac rationes. Siquidem cui spiritus copiosus est, & adamussim purus, tersus, nitidus, atque vt speculum, perpolitus, is ea quæ minus consistunt, perspicue videt ac discernit. Vbi enim is humor exacte elaboratus est, tenuis sincerusque ex hoc halitus, seu lucidus spiritus emanat, quo potissime visio perficitur, ac distantissima perspici queunt. Siquidem cum multus sit & copiosus animalis spiritus, subtilis, tenuis, ætherius; longissime producit oculorum aciem, omniaq; acute cernit, nec facile obtutu continuo, aut fixa intentione defatigatur, qua vi pollet calidus & humidus, vulgo sanguineus. Cui vero paucus subest spiritus, sed tamen purus nec nebulis obductus, is res quidem propius sitas, clare videt & diiudicat, certumque delectum habet; at distantes, pauloq. remotius constitutas minus dilucide perspicit. Paucus enim modicusq; spiritus facile dissoluitur atq; euanescit, nec in lõginquũ prospectũ producere potest.

Caput læsum visui officit.

Cerebro regia potestas.

Visus cui exactissimus.

Sanguineis fortis visus.

Quo fit, vt quibus videndi organum lucido quidem, sed modico spiritu imbutum est, minutissimos etiam literarum apices inoffense obseruent, at paulo remotius dissitas moles, aut eminētes e mari scopulos minus exacte perspiciant, quod calido & sicco corpori seu bilioso euenit. Quod vero nonnulli propius admota tenuiter vidēt, remota vero nihil prorsus, ex spirituum inopia & crassitie prouenit. Vbi autem spiritus copiosus existit, & crassus, pauloq; densior, diu quidem homo intendit oculorum aciem, atq; absq; vlla fatigatione fixe & inconniuenter in res obuias oculos defigit, easq; primo obtutu cernit quidem, sed nō ad vnguem ac distincte discernit: nā crassities acutæ visioni officit, quod in frigido & humido habitu, seu pituitoso obseruari potest. Cui vero humidus est & modicus spiritus animalis qui videndi instrumento inseruit, is nec exacte propria, nec prorsus remotiora videre potest; nā pauci spiritus cito euanescunt, & dissipantur: crassi vero videndi functionem impediunt, cū radii qui ab oculorum lumine promanant, in obiecta non deferantur, nec species rerū quæ foris in oculū influunt, ab eo concipiantur. Rarus autem spiritus, tenuis, exilis, tenebrosus, qualis est seniculis exhaustis, ac morbo extenuatis, debilem visum efficit, aut prope nullū. Quocirca consulte faciunt, quod conspiciliis hebescenti visui opitulantur; iis enim omnia maiora apparent, ac spiritus visorii instaurantur, atque in vnum collecti, minus euanescunt aut dissiliunt: verum non consulo vt viri plus satis mature illis assuescant, siquidem illis destituti, prorsus cæcutiunt. Quod enim hi caligant ac cæcutiunt, ex spirituum inopia ac defectu euenit. Quocirca & specula visum reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac spiritus robur concipere, nouis subinde a cerebro eo se conferentibus. Sunt autem præter iam enu-

Biliosis acutus visus.

Spiritus crassus quem visum efficit.

Spiritus humidus & modicus qualē visum efficit.

Spiritus rarus & tenuis visui officit.

Conspicilia quando vsui.

Specula visui opitulantur.

innumerata complura alia, quæ caliginem oculis offundunt, ac visionem vel vitiant vel impediunt; nam si pupillam a sua sede dimoueri contingat, aut plus satis dilatari, contorqueri, contrahi, imminui; vel ex illata plaga, inflictoque vulnere, casu vel contusione, tumor atque inflammatio oboriatur, videndi facultas insigniter afficitur: oculi quoque demissitii ac prominentes, quique immoderate protuberant, vel denique vbi profundius constituti sunt, nonnullam visioni iacturam inferunt; nam prominentiores ab externo lumine afficiuntur, ita vt in lucido aere & solis splendore minus exacte obiecta conspiciant; immodica enim luce offenduntur: sublustri vero cælo, aut nubibus obducto, melius iis visus perficitur; ita fit vt quæ cominus posita sunt, perfecte videant; eminus autem sita, obscure: iis vero quibus profundi sunt oculi ac delitescunt, minusque extra palpebras se proferunt oculorum orbes, contraria obueniunt; illi enim propius admota, minus perspicue; distantia vero, inoffense cernunt: quo fit, vt vbi remotiora oculis dimetiri visum sit, conniuentibus ac semioccIusis oculis id perficiamus; ita enim coacti ac conglobati spiritus, longissime radios suos diffundunt. Hinc vsu venit, vt clauso compressoque oculorum altero, ac protenso velamento quod splendorem arcet, atque aerem opacum efficit, intentius ac fixius aciem in obiecta dirigamus: quod in tractandis balistis, sclopetis, arcubus obseruare licet. Siquidem occluso sinistro oculo, spiritus affluentius in dextrum confluunt, visumq; efficiunt intentiorem, ita vt hac ratione sagittarii collimint, & quem intuentur scopum, assequantur ac configant. Quo spectat illa Persii ironia:

Quã multa visui officiunt.

Oculi prominentes, & reconditi caligantur.

Reconditi & protuberantes oculi ratione diuersa vident.

Ex sagittariis videndi ratio eruta.

Sat. 1.

——— *Scit tendere versum*
Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno.

Cur gemina videntur.

Quod autem nonnulli gemina conspectare videantur, efficit oculorum in varias partes distractio. Cum enim oculorum radii non ad idem rei obiectę punctum se dirigant, sed in diuersa rapiantur, ac spiritus qui temere rerum species concipit, inordinato vagoq; motu hinc inde fluctuet, dupla exhiberi videntur: fenestrata autem diuulsa, dissecta, rimosa cōspici videntur, vbi papillæ pars suffuso concreto humore offuscatur; densi quoq; vapores ac fuligines e ventriculo in cerebrum delatæ, varias imagines ac species rerum visui inferunt, ita vt aliquādo omnia in gyrum flecti, voluique ac rotari videantur; nonnulli festucas, culices, muscas, scarabeos, araneas, lemures, striges, spectra, obuersari oculis imaginentur, quos affectus parit crapula, ingluuies, temulentia, humor melancholicus, quæ densissimis fumis cerebrum obnubilant. Cæterum quod dexter oculus sinistro sit obtusior, in se quisque experiri potest. Id efficit in adulta ætate crassior densiorque spiritus, & quod fere ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eo deriuentur ac confluant: in senectute vero magis siccescit oculus dexter, ac calor hepatis humores qui visioni adminiculantur, depopulatur: sinister autem humidior est, nec in eo facile vel spiritus extenuantur, aut humores arescunt. Cum autem cor vitæ fons primum animari incipiat, aut vitale effici, tum postremo moritur, ac diu etiam corpori exemptum animantibus palpitat: Oculi vero qui postremo perfici creduntur, primo adempta mobilitate, mortis argumenta proferunt, atque præ cæteris emoriuntur, quod spiritus ingruente morte extinguantur atque euanescant, vel ab oculis ad cerebrum mouendi videndique principium resiliant ac retrahantur. Cæterū de causis colorū qui in oculis se proferunt, nonnihil huic argumento inserendū. Emergunt ii ex circumfusis humoribus, quorum quali-

Cur diuulsa spectantur.

Oculis cur absurda obuersantur.

Oculus dexter sinistro obtusior.

Cor primū viuens, vltimū moriens.

Oculi primum moriuntur.

Coloris oculorū diuersitas vnde emergit.

alitas, copia, defectus, tenuitas, craſſities, miſtura,
rias diuerſaſque in oculis colorum ſpecies, ac diſ-
mina pariunt, nempe nigricãtes, cæruleos, cæſios,
ucos ſeu caprinos, ruſos, flauos, fuluos, pallidos,
niceos, luteos, virides, rubicundos, igneos, flam-
ites, ſanguineos, purpuraſcentes, croceos, aureos,
teos, albeſcentes. Proueniunt autẽ nigro colore
tfuſi oculi (quorum aſpectus gratioſam venuſta-
n, modo ſupercilia pari pigmento tincta ſunt, ho-
ni conciliant) ſi quando ſpiritus viſibilis debilis
, humor vero copioſus, denſus, ſubobſcurus, vm-
oſus; ita vt aſtantis aciem ob humoris abundantiã
profunditatem nos tranſmittat, aut penetrare pa-
tur: nihil enim luminis, quod ex oculis noſtris e-
nat, in illius viſum qui nobis ex aduerſo conſiſtit,
fertur, ſed radii velut repercuſſi ac retorti reſili-
t. Sic in fontibus ac ciſternis altiſque ac profun-
s puteis, aqua nigricanti colore apparet, ac ſpe-
li vſum præſtat, retorta ob aquæ denſitatem o-
lorum acie, & in ſe rurſus deflexa; repellit enim
ſum noſtrum, eumq; nobis remittit. Sunt autem
gricantes oculi eius conditionis & naturæ, vt in-
rdiu acute cernant, quoniam meridiana lux ſub-
ſcuris atq; vmbroſis oculis ſe ingerit, ac ſpiritus a-
tat, illoſque lumine perfundit. Noctu vero obtuſe
inuſq; acute videndi munere funguntur, quia ex-
rno lumine deſtituti ſunt, quo humores ac ſpirit⁹
oueri debent, vt viſus acuatur. Quibus vero hu-
or qui oculis ſubeſt, trãſparens quidem eſt, & pel-
cidus, ſed vna cum ſpiritu paucus, exilis, debilis, iis
ſii oculi ſeu glauci conſpiciuntur, hoc eſt, ex cætu-
o & albo contemperati: quali colore ſunt laminæ
rneæ translucidæ, ex quibus laternarum conſpici-
a conficiuntur, tum noctuæ & quorundã animaliũ
culi. Qui autẽ huiuſmodi colore oculos habent in-
gnitos, interdiu debiliter & confuſe cernunt, quia

Vnde nigri oculi emergant.

Aqua cur nigra in fontibus.

Oculi nigri qua videndi facultate.

Oculi cæſii vnde & qua functione videndi.

Lumina cornea glauco colore.

diurna lux ac Solis splendor, spiritus visorios minus firmos dissoluit ac dissipat: noctu vero, quoniam videndi organa, genuina insitaq; luce illustrantur, coacto ac conglobato spiritu, obuia quæq. dilucide vident. Scintillant enim in tenebris huiusmodi oculi, ac collucent, tum velut astra micantia, radiis coruscant, ita vt præter homines multa animalia, non tā venandi sagacitate, quam videndi facultate instructa, ex nocturnis tenebris nihil sentiant incōmodi, aut vlli sua parte afficiantur, cum diurna lux illis officiat, ac visionem obfuscet; quod in noctuis, nycticorace, vespertilione, felibus, soricibus, muribus, gliribus obseruari potest, quibus lux meridiana videndi functionem labefactat, nocturnæ tenebræ exacuunt; argumento, quod si faces, candelas ac funalia illis noctu obiicias, obcæcantur. Quocirca nautæ nocturnis nauigationib. non adeo intēsum Lunæ splēdorē exoptant, sed sublustre cœlū, modicisq; ac raris nubibus obductū. Sic enim longius se porrigit oculorum acies, ac radii a luminoso obiecto minus dissipantur aut euanescunt. Cæruleus vero in oculis color ex albo & viridi conflatus, cæteris humidior est, sed minus nitidus, tersus, perpolitus. Quo fit, vt ob crassiorem humiditatem qua perfusus est, atq; exiguos spiritus, minus acuta visione sic affecti polleant, in aere præsertim lucido, quo cum primis offenduntur. Quod si humor & spiritus temperie quadam inter se moderata existant, color inter albedinem & nigrorem clarius elucet, quo exactissime videndi munus perficitur. Variantur autem pro ætatis ratione oculorum colores: pro humorum ac spirituum crassitie, tenuitate, copia, defectu: quod ipsum etiā in stirpium foliis perspicuū est, quæ vbi primum emergunt, flauescunt: deinde maturitate virorē concipiunt: rursus senescente stirpe, in cæruleum ac luteum demutantur. Sic infantibus

Qui oculi nocte scintillant.

Animalia noctu oculata.

Cæruleus oculorum color quem visum facit.

Oculi & visus moderate cōstitutus.

Oculorum color & acies qua ratione variatur.

Simile a stirpib. in colorum mutationibus.

bus in lucem primum editis cæsii sunt oculi, glauci, cærulei, virescẽtes, ætatis accessu ad nigredinem deuergunt: senectute vero, vt crines, albescunt, vel ad subglaucum degenerant. Medicamentis etiã diuersos colores oculis induci, Dioscorides ex aliorũ sententia prodidit. Vsta enim auellanarũ putamina atq; in cineris speciem redacta, cæsiorũ oculorũ pupillas infantibus denigrant, ex oleo sincipiti infusa atque inuncta. Ventus quoque, aëris auræque constitutio, regio, morbi, affectus ac perturbationes animi, immoderata Venus, inedia, somnus & vigilia immodica, crapula, oculorũ cum colores, tum spirituum atq; humorum qualitates immutant. Quocirca moderata victus vitæq; ratio instituenda, ne videndi organum (quo nihil nobis ab opifice attributum prẹstantius) aliquo incommodo afficiatur. Quod si ex humorum defectu atq; ariditate caligare oculos ac cæcutire cõtingat, vel spiritus visorii inedia, mœrore animi, fletu, vigilia, lassitudine, senio, immodico cõcubitu, intempestiua lucubratione exhausti sint & attenuati, quæ vires instaurant, atque oculis fomenta ministrant, adhibenda: vt sunt oua recentia, vina dulcia, vuæ passæ, amygdalæ dulces, pistacea, castaneę vel elixatæ, vel molliter tostæ, rapæ, quarum vis ob flatus copiam in cerebrum assurgit, ac mirifice spiritus visorios euanidos reficit: quod ipsum etiam prę-stãt alitum cerebella quæ se volatu exercent, vt sunt passerculi, miliariæ, frigilli. Inconsulte faciunt qui citra delectum, nulloq; adhibito discrimine, Rutam, Chelidoniam, vulturum, miluorum, accipitrum fel, quæ mordaci sunt & adurenti facultate, oculis adhibent; depopulantur siquidem ac depascunt spiritus & humores, quibus visio perficitur: cum ista nõ incommode admoueri possint, quibus ex humorum redundantia oculi caligine sunt offusi, tum quibus suffusiones & glaucomata visum eripiunt atque

Lib. 1. cap.

Oculorum colores medicamenta immutãt.

Consilium in oculis instaurandis.

Plenitudo aut inanitio obseruanda in oculis fouendis.

Oculos exhaustos quæ fouẽt.

Ruta oculis aliquãdo noxia.

Ruta & Chelidonia quando oculis salutaria. *Raphanus & rapa oculis grata.* *Allium & quæ virosa sunt, oculis inimica.* *Viridia oculos fouent.* *Smaragdi viror, vulgo amoraut, oculis gratus.* *Oculi animi indices.*

oculos deformant. Dissoluunt enim concretos crassosque humores, qui spiritus a cerebro eo deferri prohibent: ita omnia quæ abstergunt atque extenuant, huic rei perficiendæ accommoda: vt sunt raphanus seu vulgaris radicula quę appetentiam acuit, feniculi semen, & folia, radix, eufragia, stœchas, & quæcumque cerebrum a crassis vaporibus expurgãt. Quocirca studiosis qui oculorum adminiculo suas lucubrationes proficiunt, allium, cepe, porrum, & quæcumque graui odore imbuta sunt, atque halitu viroso obuios feriunt, atque infesta sunt, sedulo euitent. Officiunt enim hæc oculis ac memoriæ, omnibusque sensibus detrimenta adferunt. Qui vero laboribus indurescunt, atque exercitationi sedulo insistunt, nihil horum illis incommodat. Foris autem quæ oculos recreant, aspectuq; grata sunt, obiiciantur, vt sunt viridia quæque, quorum innumeras species & discrimina campi, siluæ, horti, nemora suppeditant: Ex lapidibus vero Smaragdi viror insatiabilis, & quo oculi exsaturari nequeant, tum Prasius, Topasius, Iaspis, Cyanus seu cæruleus, Eranos, vulgo Turcosa, & Lazurium, quibus colliguntur, non euanescunt spiritus visorii, atque acumen oculorum exacuunt. Cæterum quod ex oculorũ obtutu, nonnulli animi propensionem, mentisque indicia eliciunt: non equidem improbo. Sunt enim horum indices, internosque affectus, cogitata, cõceptus, etiam si linguæ cesset ministerium, foris proferunt: ita nonnullis comitas, modestia, mansuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuque elucent, multaque alia placidæ ac sedatæ mentis argumenta se offerunt. Aliis fastus, arrogantia, superbia, ferocia, calliditas, versutia iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, desperatio, ex oculorum obtutu perspicitur. Medici quoque in morbis studiose oculorum con-

stitutiones

stitutiones contemplantur. Si enim rubore perfusi sunt, aut sanguineis filamentis striati, ex cerebri inflammatione furorem ac phrenesim indicant. Quod si liuescant, aut plumbeo nigroque colore perfusi sint, caloris natiui extinctionem vitæque interitum denunciat. Instabiles autem, pernictantes, mobiles, inquieti, inconstantes, mentis alienationem & delirium designant. Languidi, humentes, flaccidi, lacrymis perfusi, tenebrosi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, caui, conditi, obtusi, conniuentes, preter diuersos animi affectus, in sanis, tum in ægrotis non sine vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum copia vel defectu, caliditate aut frigiditate commõstrant. Lusci vero, pæti, strabones, & qui obliquo sidere, limisque oculis obtuentur, præter contortos atque in diuersum conuulsos musculos, huius naturæ errorem consecuti sunt. Quod vitium quoniam circa cerebrum mentis domicilium vel potius regiã consistit, vt foris nonnihil oculos deformat, ita animum quoque quibusdam vitiosis affectibus imbuit. Sunt enim horum plerique quibus deest educatio, versipelles, vafri, subdoli, captiosi, lubrici, ad circumueniendum astuti, ac miris strophis instructi. Sic Belgæ, siquando vllum designant qui iis notis insignitus est, *Een slim gast, Een loos ende listich schalck, Een boos vvicht* vocant, hoc est, obliquum, distortum, veteratorem hospitem, cui non tuto possis fidere, vt qui technis, dolis, fallaciis, captionibus, præstigiis, imposturis, fucis omnia sua negocia perficiat, alterius dispendio ac detrimento, suo vero luculento commodo Cuius conditionis ac naturæ sunt participes quotquot ex præcipua ac primaria corporis parte aliquo vitio sunt implicati, nempe capite, corde, hepate: de quibus in Physiognomia vberius tractatum est libri secundi, capite 36.

Argumenta animi ex oculis. Oculorum varia dispositio.

Lusci qua animi conditione.

Prouerbiũ ex oculorum obtutu in nefarios.

Ratio cur nonnulli mutilis truncisque ac decurtatis membris nascantur, alii geminis, quaque redundat ac superuacanea sunt, nec vlli vsui inseruiunt. CAP. VII.

Vbertas materiæ geminata profert. *Partus deprauati vnde.*

NAsci quosdã geminis agnatisq; membris, nempe digitorum, pedum, brachiorum, capitum appendicibus articulatim nonnunquam distinctis, quotidiana exempla demonstrant. Vt autem deformes ac monstrosæ species ex vitioso corruptoque semine, atque vteri praua constitutione promanant, astris etiam in huiusmodi partus vires suas conferentibus: ita ex humorum redundantia ac seminalis excrementi copia duplicatæ corporis partes producuntur, gignentis imaginatione in tale quiddam elaborando occupata. Siquando enim is sexus qui leuissimis affectibus concutitur, eosque infanti imprimit, aliquid animo menteq; concipit, aut dupla oculis obuersari imaginatur, ex humorum concursu ac confluuio, qui in eas partes circa quas versatur imaginũ conceptus, decumbunt, geminatas ac superfluentes particulas, aut alterius speciei emolitur ac conficit. Istæ etam absurdæ imaginationes in animantibus obseruantur. Sic nuper ouicula prodiit, capite phocæ seu vituli marini, conspecta marina bellua. Sic anno superiore ouis, & vitulus gemino capite conspecti sunt, & ego gallinam vidi & contrectaui quatuor pedibus & totidem alis. Cum autem feminis in cõceptu, totoque gestationis decursu variæ species ac rerum simulacra, animo concipi soleant, ac nonnunquam dupla se offerre ex suffusis crassis vaporibus, aut cum distractis diuulsisque spiritibus qui in pupillæ punctum dirigi debent, diffindi ac dissecari cernendi aciem contingat; omnis affectio in pullulantem fœtum deuoluitur, ac nonnullis partibus affabre elaboratis, secũdarias ac superuacuas affigit. Tam efficax enim est imaginandi vis, vt si quando mulier

Dupla quando obseruantur.

Imaginatio in muliere quid efficiat.

oculos ac cogitationes in rem quampiã defigat, tota naturæ facultas, eaq; vis quæ formationi fœtus insistit, concursantibus vndiq; humoribus quos habet obsequentes, eo confluit, atq; operi perficiendo sedulo est intenta, quo euenit, vt nonnunquã diuersas insolitasq; formas, membra duplicata, particulas atque appendices superuacaneas emoliatur, insuetaq; membra corpori affigat. Ex defectu vero humorum, atq; alimenti fomentiq; penuria, aut vbi naturales facultates in elaborandis articulis sunt inualidæ, suisq; viribus minus instructæ, imminutis mutilisq; membris produci homines contingit, aut quarundam partium vsu ac ministerio destitutos. Et quanquam natura vberem nõnunquam propagandę sobolis materiam sit nacta, suisque viribus ac facultatibus affatim existat instructa, illam tamen subinde impediri contingit, quo minus omnia exacte perficiat, ac venustam corporis formam, decentesq; articulos exprimat atq; effingat, ita vt infans aliquando in lucem prodeat parte aliqua trunca atq; inelaborata: fit enim plerumq; vt vterum consequatur angustum, splenem induratũ ac callosum, coxendices eminentes, atque introrsus retortas, aliasq; obices & obstacula, quæ infantem adolescere prohibent, atq; omnibus suis numeris absolui, teneræ siquidem corporis partes ob tantas difficultates atq; impedimenta dilatare se ac diffundere nequeunt, oblatoq; alimento frui: sed sisti cõtingit & cohiberi, quo minus in speciosam, atq; vtilem articulorum formam excrescant ac proferantur. Simile enim quiddam huic rei obuenire mente concipio, quod arboribus quę in saxoso solo consitæ sunt, ita vt radices se vndiq; diffundere nequeant, sed obstaculo impeditæ retorquentur, atq; incuruescunt, repulsæq; resiliunt. Sic in corpore humano cum infans effingitur, vel loci angustia, vel alimenti inopia, aut calli cuiusdam

Vnde membrorum defectus.

Manus ac pedes vnde trunca & mutila.

Simile ab arboribus in saxosis locis consitis.

obiectum obstat, quo minus membra articulatim distincteq; efformari queant. Sic puellam vidi non ignobilem trunca ac tuberosa manu, quam cũ contrectandam mihi exhibuissent parentes, deprehendi digitorum contactu articulos qui naturæ munere erupturi erant, intus conuolutos, atq; in se retortos, ita vt nullam digitorum effigiem exhiberent, siquidem omnes membri huius partes, tam ossiculorum series & connexus quibus manus complicari vel expandi solet, intro delituisse comperti sunt; *Stompen* nostri vocant. Ita errorem hunc ac naturæ vitium inde contractum pronunciari, quod ea vis ac facultas quæ formationi fœtus insistit, omnibusque suis partibus consummare hominem nititur, aliquo impedimẽto prohibita sit, quo minus articulos potuerit perficere: atque in speciosam decentemq; manus formam producere: cum enim mater splenis duritiei esset obnoxia, ac femellæ in id latus, nempe sinistrum, declinent, ex affectu eius visceris cui partes illæ tanquam scopulo ac cautibus illisæ incubuerunt, informem atque indecoram speciem sunt cõsecuta.

Rei gestæ narratio.

An indusia, vulgo camisiæ, tegumenta, lintea febricantibus mutanda. Et an statim a morbo conualescentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat. Tum in quibus morbis pedes abluere consultum sit.

CAP. VIII.

SIquando in morbis contagiosis ac pestilentibus carbunculi ac bubones aliæque, vt assolet, pustularum eruptiones in extima corporis parte se proferunt, nunc eminentes ac verrucosæ, nunc planæ ac sessiles, pro humorum crassitudine ac tenuitate: colore modo plumbeo, lurido, nigro, luteo, viridante, versicolore, quæ deteriores: modo rubicundo, florido, albescente, quæ securiores, quarũ omnes species ac differentias, in morbillis ac variolis, Belgis *Pocken*

& Mas-

& Maezelen denominatis, perſpicimus: in iis, inquã, omnibus papularum generibus lintea, culcitras, puluinaria, tegeticulas, induſia, tegumenta ſubinde mutanda conſulo, ac recentia ſubſtituenda, ſordidasq; corpori exemptas veſtes vento atque auræ flatibus identidem exponendas, quo contagio & grauis halitus, quibus ex infecto corpore tegumenta imbui contingit & contaminari; diſcutiantur. Siquidem cum multi tetri ac pernicioſi vapores ſeu fuligines ex huiuſmodi corporibus emanant, quæ veſtimenta quibus ægrotus integitur ac fouetur, concipiunt; ſit vt decumbentes circumfuſum vndiq; aerem hauriant, imbibantq;, ac ſingulis momentis noua recentique contagione ac labe inficiantur; volutantur enim in ſordibus tanquam ſcrofa aut lutulentus ſus in volutabro cœni. Quod ipſum eatenus obſeruari velim, quatenus morbi ſæuitia miteſcat ac ſopiatur, ipſaq; cõcoctio ac criſis peracta ſit, hoc eſt, certa atq; indubitata ſe ſalutis indicia proferãt, quæ commonſtrant vires corporis morbo ſuperiores, ac perexiguas intus reſidere morbi reliquias: tunc enim lintea atq; induſia ſoli aut luculento igni expoſita, valetudinariis ſubiici iubeo, aut ea vni ex domeſticis ſalubri corpore biduo induenda præcipio, aut cubili eius inſternenda, quo concaleſcant, nec ab humani corporis calore ſint aliena, ipſaq; innouatio aliquid incõmodi ægroto adferat, aut vlla ſui parte morbũ exaſperet: hac enim ratione aut errore potius efficitur, vt illa quæ conſanuiſſe videbantur, recrudeſcãt. Quocirca cum iſtis, tum aliis qui mitioribus etiã obnoxii ſunt, inſtanter præcipio, quo cõfeſtim affectus ad ſtatũ properet, ac primo quoq; tẽpore inſultus ſopiatur, ne inquieti ſint, iactabũdi, inſtabiles, tumultuoſi, nec aëri locoq; frigido ſe identidẽ exponãt, vt ſunt qui in ancipiti ac periculoſo morbo expãſis brachiis, diuaricatis experrectisq; cruribus hinc inde ſe

Puſtulæ vnde varii coloris.

In morbi augmento nihil innouandum.

Motus & iactatio corporis ægroto noxia.

deuoluunt,ac ſudorem,puſtulas,apoſtemata, vomicas,abſceſſus, tumores, reliquaſq; humorum collectiones quæ erupturæ ſunt, repellunt ac reſeriunt. Siquidē frigidus aër corpori circumfuſus fluxiones ſiſtit ac reprimit,eaſq; matureſcere prohibet: Calor vero ac fomenta calorifica,meatus ac ſpiramēta recludunt ac relaxant,vtq; ſe fuligines ac vapores proferant ac diſcutiantur,efficiunt. Quo mihi non inconſulto facere videntur,qui contracta primū morbi contagione,ac peſtifero halitu, corpus luculento igni exponunt,vt vndique ſudore madeſcant ac diffluant,citra tamen virium defectum,aut animi reſolutionem ac deliquium,ſic vt eodem momento expurgato inferne corpore,deiectaq; aluo,ea intro ſumant quę cōceptam intra viſcera contagionem diſpellant ac diſcutiant, antequam radices agat, penituſq; virus infixum eſſe contingat,atque ipſum cor tum partes præcipuas occupet,eo enim malum confeſtim properat.Vt illi qui vrbem obſidione premūt, arces ac propugnacula,ac ducem exercitus primum inuadunt, reliqua enim eueſtigio cedunt ac dant manus. Cum itaq; corpus periculoſo ancipitique morbo tentari occipit;ſi res venæ inciſionem,ſi purgationem expoſcat,mature illa adhibenda ſunt, ſic vt primum atq; inter initia alui purgatio præcedat, mox ſubſequatur venæ ſectio, deinde ea adhibenda quæ cor propugnent ac muniant, vt ſunt Theriaca, & Mithridation ex vino aut ſyrupo de fumaria, epithymo,violaceo aut alio quodam diluto,vt naturæ conditio expoſcit, aut exercitato Medico expedire viſum ſit,in quo mire illum oculatum eſſe par eſt, nec a ſcopo aberrare. Ex decocto vero, præſentanea ſunt Scordium quod allii odorem refert, Zelandis copioſum,Caltha quæ ſudorem elicit, meliſſophyllos,ſeu meliſſa,ficus,cepe rubicundum,Spondylii radix,quæ angelicæ ac laſerpitio ſiue oſteritio, viribus ac ſa-

Ignis ſudorem & contagia elicit.

Simile ab vrbe obſeſſa.

Purgatio, venæ inciſionem præcedat.

facultate par: inter quæ principatum obtinet Zedoariæ radix, nō cariosa, cassa, euanida, inodora, modo cum vuis passis, & quas Corinthiacas vocamus, tū momento glycyrrhizæ dentibus attrita deglutiatur: hac enim ratione etiam se munire possunt, atq. illę quos præstare, qui morbo pestilenti infectos adire coguntur, illosque in spem meliorem erigere, ac metum animis eximere, tum fiduciam mentibus illorum inserere, quales sunt ministri Ecclesiæ, medici, chirurgi, obstetrices. In huiusmodi autem tumorum eruptionibus, quas expedit maturius proferri, non consultum arbitror inter initia pauimenta frondibus ac vitium pampinis aut capreolis, caricibus, rosis, myrto, salice, populo, virentique gramine consternere, aut aceto aquaque perfundere, nisi ex immodico sudore virium sit defectio; talia enim humores resilire cogunt, ac cutem meatusque corporis densant atque obstipant, qui reserandi potius sunt, quo halitus cōtagiosi expirent ac dissipentur; quod ipsum calida potius fomenta quam frigida præstant. nonnunquam naribus admouenda quę spiritus recreant, animamque calore immodico languidam instaurant, vt sunt rosæ, violæ, caryophylli, caphura, vinum, buglossus, borago, nymphæa, succinum, mala citria, cotonea; quorum pleraque etiam intro exhiberi possunt vino incocta, vel zaccharo perfusa, aut in aliam condimenti formam redacta, addiecto croci ac cinnamomi momento, quo illa odore saporeque cordi ac palato magis gratificentur, & spiritus collapsos efficacius erigant. Quanquam enim medici non temere quidquam circa ęgrotos innouare soleāt, ac ne latum quidem vnguem a ratione discedere, in nonnullis tamen iis obsequuntur, vbi crisis peracta est, hoc ęst, certa se salutis argumēta proferunt, magnaque humorum pars vel sudore excussa est, vel sanguinis aut alui profluuio com-

Quæ a peste præseruant, eāq. demoliuntur.

Qui morbo oppressis adesse coguntur.

In cōtagiosis morbis sudor eliciendus.

Quādo cœnacula frōde adornanda.

Odores spiritus instaurant.

Medici aliquando ægrotis gratificantur.

modo exhausta: tunc enim aliquando illis vel vina, aquæ frigidæ potionem haud grauate admittimus, tunc stragula, lectulos, tegumenta, conclaue, triclinium mutari sinimus, quæ ante statum ac vigorem morbi, ante crisim ac concoctionem concessa, præsentaneam vitæ perniciem erant allatura. Siquidem lecti tepor, & quæ corpori adhibentur fomenta, febrilem calorem maturius euocant atque eliciunt, tum deniq. ad sudoris ac pustularum eruptionẽ sunt adiumento, ita vt viscera quæ intus fumis ac densis vaporibus erant oppressa, relaxata per calorem cute ac spiraculis, subleuentur ac respirent; hac enim ratione expedite putredinem discuti, oppilationem amoliri, febrem conquiescere ac sopiri, omniaque mitiora effici contingit. Vt enim in cœnaculo aut triclinio fumo oppleto, conuiuæ suffocari videntur, atq. oculorum iacturam perpeti, nisi reseratis ostiis, ac patefactis fenestris, fumus ac fuliginosi vapores dissipentur, atq. in auras diffusi euanescant: ita quoque in humano corpore cor strangulari videtur ex dẽsis nebulis & humorum caligine, nisi laxatis meatibus ac spiramentis, fuligo & vaporosi spiritus erũpant & foras promanent. Et quemadmodum in elixandis carnibus sordes & quæ ebulliunt strigmenta (*Broem* nostri vocant) adimi debent, omniaq. accurate despumari, ne edulia contaminari contingat, atq. inquinamentis quibusdam seu eluuie pollui: ita inter initia per sudorem, vomitum, venæ incisionẽ, alui profluuium, congesti in corpore humores expurgari debent, antequam se per venas diffundant, arteriisq. penitus inhærescant ac sint infixi. Tunc enim vt maculæ quæ diu vestibus inhæserũt, ægre elui possunt, nec ita facile extra sua conceptacula, in quibus insederunt, exturbari. De barbæ vero apparatu, nam in eo viri decor & ornamentum consistit, & qui in capite capilli frutificantur, quibus quoque robur quod-

Sudor quãdo maturius erumpit.

Simile a fumosis ædibus.

Simile a despumãdis carnib.

Simile a maculis eluendis.

quoddam virile inesse testatus est Samson, nec non omnibus seculis plerique alii, qui affatim criniti hirsutiq. sunt, hoc cōmonitos quosque volo, ne etiam hi sæpius barbam ac capillos ad viuam cutem dedi sibi patiantur, aut caput lotione defatigari. Depopulatur enim nimius eius rei vsus vires, atque homines effeminatos mollesque præstat: quin & spiritus ac calorem natiuum resoluit atq. extenuat, magnamque audaciæ ac confidentiæ partem in adeūdis periculis cordi detrahit, quanquam subinde capit defricari aspero rudique velamine, barbam demulcere ac liquamine aliquo abstersorio macerare, oculis claritatem conciliat, mentemque reddit erectiorem, valetudinariis quoque, aut qui paululum modo conualuerunt, non consultum arbitror, statim a recuperata sanitate, nouaculā cultrumq. tonsorium admittere; siquidem humorum fluxiones irritat, & si quæ forte in corpore morborum reliquiæ resideant, illas mouet atq. agitat, recentemque febrem, vt incendium sopitū exuscitat: ex huius enim rei innouatione, non minus morbi recrudescunt, ut febres residuæ postliminio excitantur, quam ex cibi potusq. nonnulla intemperantia, aut subucularum indusiorumq. mutatione.

Barbæ rasura aliquando noxia.

Frictio capitis oculis confert.

Eadem ratione in morborum initiis pedes non abluendos censeo, præsertim in decocto herbarum quæ vi attractoria pollent, vt sunt artemisia, pulegiū, altha, parthenium, vulgo matricaria, tanacetum, lauri folia. Nec balnea quoque adhibenda, nisi expurgato corpore morbi furor mitescat, ac cōcoctiōnis signa appareant, ipsiq. humores fluitantes excretioni sint idonei, alioqui in partes aliquas principes irrumpunt, atq. instabili motu hinc inde fluctuant. Quocirca quando pedes abluere expediat, obseruādum, aut ab hoc negotio desistendum: in quo imperita multitudo magno suo periculo peccat, cū nullo

Pedū lotio quādo adhibenda.

Balnea quādo adhibenda.

Pedũ lotio quando noxia. discrimine id factitet, atque in ipſo ſtatim morbi inſultu lotioni pedum inſiſtat. Nam ſi morbi ſupra ſeptum tranſuerſum conſiſtant, aut fluxiones e capite in pectus diſtillent, pedum lotio malum exaſperat. Ita ſiquem pleuritis infeſtat, pulmonis inflammatio, angina, tuſſis, dolor lateralis, coryza, branchos, raucedo, catarrhus, a pedum lotione prorſus deſiſtendum, nec vlla ratione hoc remedium tentare expedit, aut conſultum eſt; defluit enim in ſubiectas partes humor, omniaque exaſperat, ac ſæuiora efficit. In morbis vero qui ab infernis partibus prodeũt, quas diaphragma diſterminat, nempe ſtomacho, vẽtriculo, ſplene, hepate, vtero, veſica, renibus, inteſtinis, tuto magnoq commodo id tentari poteſt, præſertim ſi ex iis partibus vel animi defectus & deliquium, vel alius quiuis affectus ſuboriatur, in quibus etiam fricationes ac ligaturæ adhiberi poſſunt, tum coxendicibus cucurbitulæ affigi, aut ſi res venæ ſectionem expoſcat, in pedis pollice, aut circa malleolum, aut poplitem ſanguis adimi. Hac enim ratione, vt in ouillo pecore,

Frictiones & ligaturæ quando vtiles.

Georg 3.

Profuit intenſos æſtus auertere, & inter
Ima ferire pedũ ſalientem ſanguine venam.

In tremore autem cordis ac palpitatione, in cardiaca ſyncope, in anhelitus conſtructione, ac pectoris anguſtia in gutturis ac faucium tumoribus, manus vellicari debent, ac digiti confricari, præſertim is qui infimo proximus eſt, atque auro vinciri ſolet, vena media in brachio incidenda ea parte qua dolor ſe porrigit, cucurbitæ ſcapulis ac brachiis affigendæ, cute etiam profundius ſcarificata atque inciſa; modo corpus ſanguine & humoribus redundat atque oppletum eſt: nam macilenti, exhauſti, extenuati, fomentis, vino, ſomno, odoribus recreari debent ac refici, vt quibus nihil adimi poſſit aut decidi.

Manus quando vellicãdæ.

Macilẽtis nihil ad imendũ.

Quod

Quod mira naturæ vi, atq; incredibili efficacia singulæ herbæ singulis propriisq; membris ac corporis partibus auxilientur, atq; aliæ in alias, vires suas peculiari effectu proferunt.

CAP. IX.

QVO quisque magis erga Opificem qui singulari quadam ratione in vsum atq. vtilitatem hominum omnia produxit, afficiatur, naturæq. sollertia quam ab illo cōsequutus est, admiretur ac suspiciat, commonstrandum duxi. quam commode & apposite, quamq salutari effectu herbæ, quarum aliȩ medicamenti, aliæ alimenti, quædam vtriusq. vsum obtinent, singulis membris asscriptæ sint & assignatæ, ita vt illarum vires ad eas corporis partes deferantur, quibus natura sunt accommodatæ. Itaq stirpes hoc insitum habent, eaq. vi sunt imbutæ, vt natiua facultate nonnullis membris subueniant atque adminiculentur, sic vt præteritis aliis, ad illa se conferant, quibus sunt destinatæ, ipsaque membra auide non solum nutrimentum, sed medicamentum etiam sibi salutare & proprium alliciant, eoque fruantur Sic aliæ lateri, septo transuerso, pectori, vocali arteriæ, siquando aliquo illa affectu oppressa sit, adhibentur: Aliæ spleni, iecori, renibus, intestinis, vtero, vesicæ, capiti, cerebro, oculis, naribus, auribus applicantur, ac medelam conferunt. Nonnullarum herbarum effectus ac vires in neruos, ossa, medullas, musculos, lacertos, chordas, membranas penetrant ac deferūtur, eximia quadam vi, eaq cuiq membro peculiari ac propria, qua iuuandis firmandisq; aut expurgandis ab excremento iis partibus sunt imbutæ; ita nonnullæ herbæ certa membra respectant, illisq subleuandis dedicatæ sunt & attributæ. Siquidem affecto iecori Eupatorium, agrimonia vulgo vocata, Cichorium atq. seridis species, inter quas vulgaris Scariola refertur, Sonchos cicerbita oxalis hieracium, vbi calida intemperies noxā infert, mirifice auxiliātur. vbi

Mirabilis Deus in operib suis.

Herbæ singulis mēbris consecratæ.

Mēbra sibi salutaria alliciunt.

Epati quæ conferunt. vero frigida affectio huic visceri subest, anisum, ab-
sinthium Ponticum & vulgare, cassuta: Felli, rha-
barbarum, chelidonia, scãmonium, quæ flauã bilem
deorsum, ac partem ad intestina, partem ad vesicam
Spleni q̃ conferunt. propellunt: Spleni qui velitibus ac cursoribus mo-
iniicit, vbi intumescit, hemionitis, asplenium, phy-
litis, hoc est, vulgaris scolopendria, polypodium se
filicula, capparus, tamaricæ, amygdalæ amaræ, nucle
persicorum, in expurgandis excrementis, ac conci-
Cerebro q̃ cõueniunt. liando huic visceri robore adminiculantur. Stoma-
cho ac ventriculo, mentha, macer, mastiche, zinzi-
ber, & quicquid ex his possit confici. Cerebro rosma-
rini flos, acorus germana, Virgiliana amaracus, sam-
psuchus, vulgo maiorana, & betonica, Stœchadis v-
Pectori amica. traque species, nux muscata, Pæoniæ baccæ & radix
fruticulus qui viscus dicitur. Pectori ac pulmoni hys-
sopus, satureia, thymbra, marrubium, tussilago, sca-
biosa vel psora, glycyrrhiza, hordei decoctum, vua
Cordi quæ accõmoda. passæ. Cordi crocus, cinnamomum, margaritæ se-
vniones, rosæ rubentes, citria mala, corallium, hya-
cinthus, aurum, caryophylli, ceruini cordis os, pani
recentis etiam odor, vinum generosum & meracũ
Renibus q̃ cõueniũt. quo cor exhilarescit ac recreatur. Renibus, saxifra-
gia, empetrum, crithmon, lithosperma, vulgo milii
Solis, vesicaria, solani species acino in cerasi speciem
Vtero quæ apta. rubenti atque orbiculato, daucus, apium hortense
Vtero vero parthenium, vulgo matricaria, quod vul-
uam extergat a sordibus, sabina, calamentum, pule-
gium, cunila, thymbra, gallitricum, vulgo *Scerley*. Sic
Neruis q̃ auxilientur. quædam in remotissimas intimasq. partes penetrãt
atque ad neruos deferuntur: vt hermodactylus, ver-
bascus odoratus, vulgo herba paralytica, erythroda-
num seu rubea, quæ ossa pecudum sandicino ruben-
tique colore imbuit, siquando herbam virẽtem de-
pastæ sunt, intacta etiam radice quæ rutila existit:
quod etiam in elixis decoctisque eius pecoris carni-
bus per-

bus perſpici poteſt, & in ouis quæ rubicundo colore radicis huius decocto fucătur, vt glaſto, vulgo *vveel*, cæruleo: cartamo, croco, & ochra luteo. Sic quod ſuccinum marinum vocant, aut ſperma ceti, vulgo *vvalſcot*, oſſa fracta, rimoſa, fiſſa, hiantia, ferruminat ſeu conſolidat, cui medicamento eam vim ineſſe experior, vt ſolidas etiam pyxides quibus aſſeruatur, penetret ac roſido quodam madore aut ſudoriferis guttis irriget. Sic piſſaſphaltum facticium, quod Arabes mumiam vocant, ad caſus, plagas, ruinas, ad loca rupta, contuſa, confracta, diuulſa præclare adhibetur; ſiquidem reſinata illa cum carnibus oſſibuſque humanis concretio, ob ſtactes, myrrhæ, aloës, croci, aliorumq. aromatum mixturam, qua obrui ac condiri heroum cadauera ſolent: quod in Chriſti corpore factitatum legimus; ſolidandi aſtringendiq. vim conſequitur. Sic e diuerſo quædam diaphoretica, hoc eſt, diſcuſſoria vi humorem reſoluunt ac ſudorem prouocant. Nonnulla genuina inſitaque facultate vrinam moliuntur, ac calculos atterunt, vt petroſelinum ſeu apium domeſticum vel hortenſe, daucus, ſeſeli, ammi, lapis Iudaicus, ſanguis hirci, liguſticum, compluraque alia. Quædam oculis viſum acuunt, vt euphragia, fœniculus, chelidonium, ruta. Alia præſentanea vi venenis obſiſtunt, vt zedoarium, laſerpitium, ſcordium, allium, theriaca, mithridaticum; tum alia quædam Galeno miris encomiis decantata. Quædam vi ſpecifica ſeu occulta proprietate, non elementari qualitate ſuccum ſibi familiarem expurgant. Sic radix Pontica, vulgo rhabarbarum, & ſcammonium flauam luteamque bilem educit. Sena, polypodium, epithymus, helleborum atram, & ſuccum melancholicum, Cnicos, vulgo cartamus, agaricus, mercurialis, eſula, & ſeptem Tithymali ſpecies pituitam & aquoſos humores. Fumaria, caſſia, cylindracia, vulgo fiſtularis viola,

Succinum marinũ.

Mumia fracturis apta.

Quæ vrinam moliuntur.

Quæ venena depellant.

Ad Piſonem.

Quæ bilẽ expurgãt.

Melancholiæ incommoda.

Quæ pituitã exturbant.

Sanguinẽ defecãt.

pruna Damascena, buglossus sanguinem a feculenta eluuie expurgant. Omnia autem medicamenta quæ purgandi vi pollent, similitudine totius substantiæ, vt Galenus testatur, atque occulta proprietate formaque specifica, hæc ipsa perficiunt. Non enim virtus elementaris, quæ consistit in calidi, frigidi, sicci & humidi temperamento, efficit, quod medicamentum vomitum excitat, ac vel hunc vel illum humorem educit, sed similitudo totius substantiæ, quę caloris impulsu ac cælesti vi incitata humorem sibi familiarem & affinem ad excretionem impellit. Sic Galenus attractionem, substantiæ similitudine fieri asserit, qua indicat similitudinem quandam ac cognationem inesse vtrisque substantiis, & eius quod purgat, & quod purgatur: porro cum quod purgatur: pituita sit; id quod expurgat, pituitosum sit necesse est: quo indicat inter humorem ac medicamentum similitudinem esse ac conuenientiam, naturęq. consensum, qui qualitatibus primis non asscribatur, sed substantiæ. Alia itaque ratione herbarum vires explorandæ sunt, quæ qualitatis vi, hoc est, caliditatis, frigiditatis, aut humiditatis ac siccitatis ratione aliquid efficiunt, & quæ totius substantiæ proprietate, effectuq. cælesti, seu influxu siderum suam vim in corpus exerunt. Illæ enim quæ corporis qualitatem immutant, ratione ac iudicio explorandæ: illæ vero quæ quantitatem atque exuberantiam humorum expurgant, experientia atque vsu quotidiano eruendæ. Ita in prioribus iudicium & delectus: in posterioribus experimentum exigitur: quorum alterum, vt Hippocrates ait, difficile; alterum fallax & periculosum. Sic purgantia medicamenta & quæ humores e corporibus exturbant, aut deniq. venenata quæ corpori perniciosa sunt & infesta, quibus nonnullæ gentes, vt aliæ ferro, in corpora illorum quos extinctos cupiunt, grassantur, vsu & experientia exploranda

Simpliciũ libro 3.

Alius qualitatis in herbis effectus, alius substantiæ.

Simile simili gaudet.

Ratio & experiẽtia exiguntur in artibus.

ploranda ſunt,non enim caliditatis ratione id efficiunt; alioqui piper, cardamomum tale quiddã præſtarent,ſed inſita vi ac genuina proprietate. Cui ſententiæ Hippocrates aſſentiri videtur, cum inquit, Pharmacum cum in corpus ingreſſum eſt, primum id quod omnium ſibi maxime ſecundum naturam familiare, cognatum,ſimile,affine eſt,attrahit atque educit, deinde reliquos etiam humores agitat,eoſq. ad excretionẽ impellit. Vt enim ſtirpes quæ ſibi maxime naturali propinquitate cõiuncta ſunt, alliciũt, eoque ſucco fruuntur, atque in alimentum trãſmutant: ita quoq. medicamenta quæ expurgaudis humoribus ſunt deſtinata,ad ſimilia deferuntur,eaque vel per infernas vel ſupernas partes exturbãt. Quocirca nemo vt anile ac ridiculum reſpuat, quod aſſerimus, ſuo cuique membro peculiares herbas eſſe conſecratas atque addictas: cum Cantharides quibus eſt natura exulceratrix, ſi foris cuti admoueantur, nullas partes internas, Galeno teſte. præter veſicam exulcerent, adeo vt per ſtomachum & ventriculum inoffenſe ac citra læſionem deferantur, per hepatis meatus ad veſicam penetrent, nec vlli parti, præterquam veſicæ exulceranti vi infeſtæ ſint. Sic ſuccus papaueris nigri, & cicuta cordi ac cerebro: Lupus marinus pulmoni perniciem adfert: quanquam omnia venena, niſi vomitu excutiantur, aut antidotis, retundi atque hebeſcere contingat, ſenſim ad cor penetrant etiam foris admota, quod rabidi canis morſus & ſaliua quæ vulneri inhæſit, commonſtrant: nam penetrabili vi, eroſa primum cute, ad præcipuas partes virus deuehitur, ac rabiem concitat. In ſimiles cauſas referri debet, quod magnes ferrum, gagates & ſuccinum feſtucas & quiſquilias, aliaque ventiludibria allicit. Siderum quoque influxus in res ſublunares infernaſque vim ſuam efficaciter exerit. Sic Mars flauam bilem concitat, Sa-

Lib. de natur. hum.

Simile a terra & ſemine.

Cantharides exulcerant. Ad Tiſonem.

Venena etiam foris admota cor petũt.

Siderũ vis humorib. incumbit.

Siderum vis metallis incremento est.

turnus melancholiam exasperat, Luna pituitæ incremento est, Sol & Iupiter sanguini dominatur. Planetarum quoque vis metallis, lapidibus, gemmis, herbis ac stirpibus omnibusq. subterraneis incumbit, auro, argento, æri, ferro, plumbo, stanno, & quicquid e terræ latebris vel in vsum & commoditatem, vel in luxũ & delicias erui solet; quorũ quodq. vires & incrementa a peculiari astro consequitur.

Sexum inesse stirpibus, atq. alias alijs affici.

CAP. X.

Amicitia & inimicitia rerũ.

VT homines non eodem sunt erga omnes affectu atq. animi propensione, tametsi id naturę ordo ac cõmunis vitæ conditio exigat, sympathia quadam, hoc est, mutuo consensu erga plerosque afficiuntur, illosque habent deuinctiores: ab aliis vero latenti tacitaq. atque arcana discordia diffident ac diuelluntur, nec sustinent in vllam vel amicitiæ vel familiaritatis partem asciscı: Sic stirpes & inanima quædam, insita occultaq. naturæ inclinatione nonnulla fouent & amplexantur, alia hostili odio auersantur ac refugiunt. Vt enim ex innumeris pauca referam: Argentum viuum auro ita afficitur, seseq. illi sic circumuoluit, vt nullus eius metalli color appareat, adeo, vt nisi igne atque aqua forti eximi exteriq. non possit, ac pristino nitori restitui. Magnes ferrum rapide ad se allicit, nisi oleo oblitus sit, nam tunc ob læuorem respuit, nec eius vis in ferrum penetrat. Succinum, gagates, adamas attrahendis paleis ac festucis delectantur, omniaq. præter ocymũ, vulgo basilicum, ad se rapiunt. In animantibus Delphinus piscis incredibili erga homines, atque præcipue impuberes, est affectu, illisque colludere gestit, ac miris blandimentis gratificari. L certa, vulgo *Ectisse*, viridanti ac procerotergo, conspecto homine, mire gesticulosa est, caudæque agilitate, ac crebro motu & anis animal domesticum, pueriliter blan-

Argentũ viuũ auro afficitur.

Magnetis natura: Succini natura. Delphini in hominẽ amor. Lacerta erga hominem studium.

blanditur, atque a latitante in herba ſerpente tuetur. Elephantus hominis conſuetudine vnice frui ex optat, illiq. in omnibus (modo blandius compelletur, nec acerbius inſtes) obſequitur, atq. ad quiduis paratus eſt, alias calcitroſus & retrogradus. E diuerſo lupus cum homini, tum omnibus animantibus inhiat. Crocodilus, de quo prouerbium, Crocodili lacrymæ, homini inſidias ſtruit, ac deuoratum decerptũq. deplorat. Hyæna quæ inſidioſa calliditate atque aſtutia vocem hominis imitatur, eumq. dilacerat. Ceraſtes corniculis armata bellua tribui Dan aſſcripta; draco, hydra, dipſas, cuius morſus, ſiti atque inexplebili bibendi auiditate hominem excruciat. Coluber aſpis, vipera, ſcorpius, multæ aliæ nocentes beſtiæ homini potiſſime inſidiantur, atque venenatos morſus ac lethiferos aculeos infigunt. Vtitur autem plerumq. Deus horum miniſterio ad caſtigãda hominum ſcelera, cum illius verbo ac voluntati minus obſequuntur. Cuius rei multa extant documenta in Bibliorum hiſtoriis. Cæterum herbis quoque conſenſum ineſſe ac naturæ cognationem, denique diſſidium ac diſcordiam plurimæ demonſtrant. Siquidem cucumeres aquam appetunt, eaq. affluentius irrigari poſtulant adeo vt ſi paulo remotius ab hac abſiſtant, eo repant atque enitantur. Econtra oleum reſpuunt atque auerſantur, eoq. perfuſi gracileſcunt atq. emoriuntur. Vitis vero in oleæ confinio conſtitui gaudet, atq; eius inſitionem adimit, illiq. maritari exoptat. Quercus vero & olea inter ſe aduerſiſſimę, tanto & tam pertinaci odio diſſident, vt ſi altera alterius ramos attingat, incurueſcant ac retorti reſiliant alióque ſe inclinent. Sic vitis a lauri vicinitate abhorret, quoniam hęc vmbroſa ſit, ſuaque caliditate illius incremento officiat: pari eſt affectu erga Braſſicã quæ Caulis nomine vulgo innoteſcit, quod ſuccũ terræ depopulatur, quo deſtituta

Elephanti in hominẽ obſequium.

Crocodili lachryma prouerbium.

Geneſ. 49.

Deus noxiis beſtiis homines vexat

Numer. 21.

Deuter. 8.

Ezech 5.

Herbi cognatio & affinitas.

Cucumerum natura.

Vitis oleæ amica.

Quercus oleæ aduerſatrix.

Laurus viti inimica.

Braſsica viti inimica.

vitis arescit, vtraque enim stirps humoris est præauida. Ita stirpes aliæ aliarum affinitate & cognatione delectantur, mutuoq. ramorum aut coliculorũ amplexu recreantur: aliæ auersæ se subducunt, nec vlla ratione vniri sustinent. Sic resinata quædam, & quæ pingui substantia cõstant, inter se consentiunt; hinc pix oleo eluitur, etiamsi vestes sericæ, holosericæ seu villosæ, quæ flueta vulgo vocantur, deniq. coccinæ, ostrinæ, vermiculatæ, quæque purpura ac murice tinctæ sunt, ex ea næuos ac maculas contraxerint. Omnia enim huiusmodi inquinamenta ac sordes butyrum ac oleum tam nitide eximunt atq. emaculant, vt ne vestigium quidem vllius lituræ appareat. Sic Smegma & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione nitescunt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancido, cineribus piceæ arboris conficiũtur. Atqui qui inter tot stirpiũ genera tantus est cõsensus & conspiratio, vt inuicem se amplexari ac tetigisse gestiant: ita inter eiusdem speciei herbas, sexus discrimen deprehenditur. Est enim inter has cõiunctio, & quasi quędam coniugii societas & cõmunicatio. sic vt plantæ in alterius, cui afficiuntur, confinio constitutæ speciosius adolescant, ac sint cum fructu, tum frondiũ pompa spectatiores: languescãt vero & contrahantur, ac nonnũquam intercidant, cum ab iis diuulsæ sunt, ac dissociatæ. Atq. hinc emersit, quod herbæ quædam, aliæ maris, aliæ feminæ nomine designentur: feminæ quidem, quæ minus habent virium ac roboris, frigidaq. atque infœcunda humiditate imbutæ sunt; quo fit vt suo tempore, florescant quid: sed propter caloris inopiam aut debilitatem fructu, baccis, acinis, semine destitutæ sunt; ita quæ post flosculorum defluuium nihil tale exhibent, sed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturæ impotentiam non perficitur, in femine-

Pix oleo eluitur.

Butyrum & oleum sordes eximunt.

Sapo vnde conficitur.

Sexus in stirpibus.

Quæ herba femina quæ mas.

Frugiperdæ stirpes.

mineum ſexum referuntur: Maris vero nomine in-
ſcribuntur; quæ magis ſpectabiles ſunt ac ſpecioſæ,
compaq. atque apparatu foliorum ac frondium lu-
xuriant, tum ſpectatiſſime adoleſcunt, ipſaq. matu-
ritate, fructum ac ſemen proferunt, quo propagari
poſſint, ac reuiuiſcere; quod ipſum alteri ſexui de-
negatum eſt, niſi forte maris vicinitate blandoque
amplexu fœcunditatem aſciſcat, illique maritata in
ſemen & fructũ protuberet atque intumeſcat, quod
in palma perfici Plinius teſtatur. Siquidem femina
afflatu halituque promanante a maſculo concipit,
ac fertilis fœcundaque efficitur: nutante ac prona
blandioribus comis, in marem femina, qua ſterile-
ſcit maſcula arbore exciſa; itaque non ſine maribus
gignere feminas Arabes confirmant, concepto flore
ac lanugine, aut aliquando puluere inſperſo femi-
nis. Simile enim quiddam huiuſmodi ſtirpibus eue-
nit, quod gallinis quæ oua quidem abſque galli ope
edunt, ſed quæ animari formarique in pullos ne-
queant, quantumuis gallinæ incubitu foueantur at-
que incaleſcant. Nec diſpar eſt ratio in mulieribus,
in quarum vteri conceptaculis ex ſanguine ac ſemi-
nalis excrementi confluuio maſſas quaſdam cõglo-
bari ac concipi contingit citra viri miniſterium aut
adminiculum, ſed quoniam virile adiumentum de-
ſideratur, ac cauſa efficiens quæ formam ac vitam
miniſtrat. ſpirabilemq. vim confert, abeſt, tota illa
concretio ac congeries informis eſt atque inanima-
ta. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non mi-
nus, quam animantes, quæ lubrico vdoque ſemine
ſe propagant, generandi vim ac vitalem ſpiritum a-
liæ in aliis transfundunt, mutuoque complexu ac
concubitu fruuntur, atque id ipſum tacito quodam
naturæ conſenſu, ac latenti occultoq. inſpiratione
quã ab aëris ſoliſq. calore conſequuntur, ac genitali
mundi ſpiritu quo ſtirpes vireſcunt, fouentur, ger-

In herbis affectus venereus.

Lib. 13. c. 4.

Palmæ natiua vis.

Simile a gallinis & feminis quib. mas deeſt.

Feminæ informes maſſas edunt.

Spiritus mundi omnia fœcũda præstat. minant, animantur, florent, ac semina fructusque concipiunt & proferunt: quæ vis toti mundo, omnibusq. eius partibus infusa est, qua cuncta continuata perennique serie subsistunt. Scite itaque Theophrastus, tum alii rei herbariæ indagatores in marem ac feminam stirpes discriminant, ratione qua semine fructuque fœcundæ sunt, aut effetæ & steriles. Sic Pæonia maris nomine insignita dehiscentitib. sensim corniculatis folliculis ac siliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubẽtibus ac coccineis spectabilis est, atq. oculos reficit non sine præsentanea expurgandæ epilepsiæ efficacia: quo blandimento femina destituta est. Mandragora quoq. femina vel sterilis est, vel fructu exili. Mascula vero amabile blandumq. atq. odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello assimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel passa est Liã Iacobi patriarchæ concubitu potiri, quo, vt Ecclesiastici quidam scriptores opinantur, fœcunda effici posset & conceptu impleri. Cui rei nulla mihi naturalis ratio subesse videtur, nec verisimile est Mandragoram sterilitatem expugnare, cũ insigniter refrigeret, nisi forte calido atq. æstuanti, torridoq. vtero, quẽ conceptui inidoneũ, vt etiam impense humidum testatur Hippocrates, prodesse statuas, illumque ad temperiem reducere, vel etiam quod somnifica vi ac soporata, retinendi seminis vim vuluæ conferat. Huiusmodi etiam sexus discrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multisq. aliis obseruari potest, quarum quæ maris nomine designantur, floribus, fructu, semine fœcundæ sunt: quæ vero feminæ, sterilescunt, atq. effœtæ conspiciuntur. Inter siluestres quoq. & vrbanas seu hortenses cura atque industria hominum excultas nusquam non tale discrimen spectatur, sic tamẽ vt siluestres & quæ sponte emergũt, cultu edomitæ in vrbanas ac domesticas transeant. Vt enim

Lib. 3. c. 9.

Pæoniæ semen spectatissimũ

Cantic. 7.

Genes. 30.

Augustinus in Genesim.

Mandragora an conceptũ perficiat.

...im rusticus quamlibet impolitus & rudis, si in au... n transferatur, cultisque vestibus adornetur, ac ...ctui delicato assuescat, diutino vsu & consuetudine ...aulicum, virumq. generosum trãsit, licet aliquan...o nonnulla rusticani incultique hominis vestigia se ...óferant: ita quoque herbæ agrestem conditionem, ...turamque siluestrem exuunt, culturæ beneficio, ...que hominum industria. E contra vrbanæ atque ...ortenses stirpes siluescunt ac degenerãt, nisi diligẽs ...ra iis adhibeatur, non secus, quam generosi aliquot ...ceres, qui inter rusticanos homines versantur, fre...nenti inurbanorum commercio, ab auita nobilita..., a moribus ingenuis, a liberali educatione, ab he...oica maiestate, a vitæ comitate desciscunt, atque ab ...umano ciuilique cultu ad feram atque agrestem vi...endi conditionẽ deuoluuntur. Et quemadmodum ...ortenses herbæ ac frutices spectatiores sunt indu...tia cultuque hominum, atq. magis nitescunt, quam ...uestres; ab istis tamen emerserunt ac propagatæ ...nt, ita vt in easdem rursus deficiant nisi excolãtur. ...x his coniecturam facito studiose lector, quid cum ...n rebus omnibus, tum in homine potissimum mo...nenti adferat cultus atque educatio, quid corporis ...c tuendæ valetudinis cura, vt vtriusque partis salus ... incolumitas subsistat ac conseruetur, qua profecto ...ihil homini obtingere potest optabilius.

Simile a rusticis.

Simile ab aulico qui in rusticũ degenerat.

Herbæ siluestres priores hortensibus.

Ab herbis ad homines reducenda cultura.

...Muranæ quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exiccatæ, tedæ atq; ardentis facis vicem vsumq; præbent, si accendantur.*

CAP. XI.

MVrænæ, Lampetris quæ a sugendis lambendisque petris hoc nomine appellantur, forma fi...uraque corporis sunt affines, licet magnitudine im...ares, pisciculi lubrici, longo teretiq; corpore, minu...is illis anguillis quæ Belgis *Ael* vocantur (nam *Pa...nck* procerior est) assimiles septem foraminibus

Lãpretæ vnde nomẽ sortitæ.

Murænæ descriptio.

læua parte distinctæ. Porrigitur autem iis pisciculis a capite ad caudam non spina vt reliquis, sed neruus cartilagine mollior, quo flexuosa ac viuaci agilitate se conuoluunt, agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt, dilatant, subsiliunt, gesticulantur, prorepunt, ac serpendo progrediuntur. Nam spiritus vitalis in extrema caudæ parte consistit, qua perimuntur potius, quam contuso capite. Belgis autem *Pricken* vocantur, quoniã acuminato rostro nauium tabulatis, nassis, sagenis, hominumq. corporibus mordicus adhærescãt vt hirudines, atq. omnia, documento sæuitiæ, morsu appetant, pugnant, stimulent, decerpant, dilanient; sic quod stimulos admoueant, atq. aculeatos dentes infigant, *Pricken* vocantur. Pisciculus hic experimentum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opinor, obseruatum, cui etiam naturalis ratio subest, ac fidem factura est, si experiri libeat. Præbet enim pisciculi hoc genus, quod inuersæ candelę formam ac speciem exhibet, faculæ aut funalis accensi vsum ac commoditatem, vbi in hypocausto aut vaporario exiccatur, vt mos est Belgis haleca seu trissas atq. haringas, salmonem, succidiam, pernas, armos ouillos, coxendices, petasones, tomacula, farcimina fumo indurata, aut Aquiloni, rigidoque, alicui vento exposita in multam æstatem asseruare; itaque admotus igni pisciculus, aut fomite aliquo accensus, vt sunt stipulæ aut stramenta quædam sulphure oblita, quorum commoditate candelas sebaceas, cereos, tedas, funalia accendimus, flammam confestim concipit atque inardescit, eoque tanquam face accensa, discussis nocturnis tenebris, ædes passim collucent in heri, ac familiæ, vernarumque ministerium. Cum autem resinata quadam pinguedine imbutus sit, atq. ambiẽte adipe vndiq. perfusus ac constipatus, ita vt etiã in craticula tostus, anguillæ more, citissime flammã cõcipiat, ac tractantis digitos adurat

Murænis in cauda spiritus vitalis.

Murænæ exsiccatæ inardescũt

[p]eurat in fumanti camino exiccatus, congestis bituminosis glebis & cespitibus, non minorem commoditatem, quam candelæ aut funalis accensi flamma exhibet. Cũ enim neruus qui spinæ loco illi per tergum producitur, elychnii, hoc est, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam basi erectæ flamma incumbit, illiq; fomitem ministrat concreta pinguedo ac sæui ambientis incrustatio, fit vt igni aut flammæ admotus, luminosa facie cœnacula illustret, tametsi propere liquescat, nec tam diuturnum eius rei vsum præbeat, quam candelæ ex bubulo ouilloque adipe confectæ, qui minus diffluunt, ac serius absumuntur. Quocirca vbi funalia, tedæ, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaq; luminaria desunt, in horum inopia, fisciculi huius vsu & commoditate vti licebit, præsertim si eo tempore sint exiccati, quo adiposi efficiuntur & pinguescũt; quod ineunte vere ipsoq; Martio ac Aprili fieri consueuit, denique appetente autumno, hoc est, duobus æquinoctiis, quibus nullus caloris aut frigoris excessus est.

Murenæ spina neruus est, nõ os.

Murenæ quo tẽpore pinguescant.

De ouo a gallo edito, & qua ætate, atq; annorum decursu id proferat; deniq; quid ex eo progeneretur: tum de lapide Gallinaceo, & Aetite gemma.

CAP. XII.

GAllus inter cicures & mansuetas alites præ cæteris animosus, atq; erecta rubentiq. crista in vertice insignitus, crocitante sonitu, plausuque alarum, leoni ferarum generosissimo atque impauido formidinem terroremque incutit: hic tanto virium robore creditur, vt non facile subigendis gallinis defatigetur aut lassescat quamlibet id sæpius factitet. Et cum omne animal a coitu, peractaquè venere contristari soleat, atque animo contrahi, solus hic exhilarescit, ac cantu alacritatem spiritus testatur; vbi vero decrepitus esse incipit, ac senectute confici, qđ nonnullis septimo, nono, aut ad summum decimo

Gallus leone formidabilis.

Venus omne animal mæstũ efficit, præter gallum.

quarto euenit, pro viriũ vel robore vel imbecillit[ate] te, aut etiã concumbendi assuetudine, qua nulli ne animantium naturæ vis deiicitur atq; eneruatur, uum profert æstiuis mensibus, ac Caniculæ side[ris] exortu, ex putrefacto, opinor, seminis excrement[o] aut humorum colluuie conflatum, forma non ol[ba] longa, vel ouali, vt gallinis assolet, sed rotunda atq[ue] orbiculata, colore modo luteo, buxeo, flauescen[te] versicolore lurido, ex quo produci Basiliscum, Lat[i] ne Regulum nonnulli opinantur, venenatã besti[am] sesquipedali magnitudine, triplici frontis apice, ta[m] quam regio diademate insignitam, erecto infesto[q;] corpore, atq; oculis vibrantibus, quibus obuios ha[li]litus cõtagione conficit. Vulgus in tota Europa ea o[pi]pinione est imbutũ, vt ex hoc ouo Basiliscũ prodir[e] statuat, siquando a rubeta seu bufone fotũ sit: quo[d] an fabulosum & cõmenticium, nõ ausim certo pro[nunciare:] nunciare: hoc tamẽ experientia comprobatũ habe[o] gallum incubatu id ipsum perficere. Ita nostra me[moria] moria in ciuitate Zirizæa, atq; insulæ huius ambit[u] duo annosi galli ægre etiam fustibus abacti, ab ou[i] incubatione abigi depelliq; potuerũt: ita, quoniam ciues eam persuasionem concepissent, ex huiusmo[di] di ouo Basiliscũ emergere, ouũ conterere, ac gallum strãgulare visum est. Quod autẽ gallus ouum conci[piat] piat, suoq; tempore, hoc est, vndeuigesimo die rupta testa excludat, inquisitione dignum. Ego ex conglo-bata intus concretione putri, ac calore alitis circum-fusa testa tale quiddam prouenire imaginor, præser-tim cum a cõcumbendi vsu & consuetudine desue-scit; tunc enim excrementum intus cohibitum coa-gulatur atque indurescit in ouum, quod vbi vel ab ipso gallo, vel alio animante foueri contingit, vene-natus ex eo vermis, aut alia quædã virulenta bestia producitur, quam Basilisci nomine designant, quod serpentis genus Aphricæ, aliisq. præu[st]is ac siticulo-

Gallus quo tempore ouum edit.

Basilisci descriptio.

An a Galli ouo Basiliscus prodeat.

Rei gestæ narratio de Galli ouo.

Gallo vnde concretio oui.

regionibus peculiare. Vt autem lumbrici & vermes humanis corporibus innaſcuntur, atque ex humorum putredine, caloris beneficio animantur ac viuacem agilitatem concipiunt; vt veſpæ, ſcarabei, fucæ, muſcæ ex fimo bubulo, aliiſq; putridis humoribus enaſcuntur: curculiones in tritico, teredines in ligno glandæ, nucib. auellanis, caſeo, caloris atq; ambientis aeris miniſterio ſcaturiūt: ſic ex hoc ouo venenoſus vermis, aut alterius generis nocens mōſtroſaq; beſtia, Baſiliſco non abſimilis erumpit, quæ cōtactu, afflatu, halitu, expiratione, ſibilo obuiis infeſta ſit atq; exitioſa. Sic ex ſpinæ humanę putrefacta medulla anguem progenerari memoriæ proditum eſt. Naturam autem ac conditionem Baſiliſci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clariſſimi quiq; ſcriptores depingunt, eoque accuratius, quod viſu, halitu, ſibilo eminus infeſtus ſit, ac mortem inferat: cum alii ſerpentes niſi cominus contactu ac morſu, ſparſoque veneno corpus inficiant. Sic Lucanus cum multa ſerpentum genera deſcribat, tum Baſiliſci naturam his verbis proſequitur:

Simile a vermiculorum natura.

Anguis ex ſpina hominis.

Ante venena nocens, late ſibi ſubmouet omne
Vulgus: & in vacua Baſiliſcus regnat arena,
Sibilaq; effundit cunctas terrentia peſtes.

Libro 9.

Quo indicat Regulū viſu obuios quoſq; percutere, ac venenoſo halitu inferre mortem, antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autē vulgus exiſtimet, ac ſerio ſibi perſuadeat in noſtris regionibus tam pernicioſum nocentemq. ſerpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquā in ſubterraneis antris ac ſpecubus Baſiliſcos inferre mortē hominibus, ſiquando in ea loca ſe conferant, nihile cenſeo; cum halitus viroſi pædor, ſitus, graueolentia, fœditas, quæ a tetris horridiſque locis emanant, ſpiritum intercipiant, atque hominem nonnunquam ſtrangulent, quod etiam aliquando

venenatas beſtias quæ in huiuſmodi latibulis deli-
Baſiliſci ſiluestres. ſcunt, perficere non eſt quod quis ambigat. Teſta-
tur ſcriptores quidam eruditi in Saxonia Baſili-
Baſiliſci in Germania. quoddã genus ſilueſtre paſſim cõſpici, capite acu-
nato; colore flauo, longitudine dodrantali, hoc e-
trium palmarũ, inuſitata craſſitudine, ventre ma-
loſo, multisq; candidis punctis inſignito, tergo c-
ruleo, cauda turbinata atq; incurua, hiatu rictuq-
ris, pro corporis proportione, immenſo: qui ſerpe-
tes an inter Baſiliſcos referri debeant, nõ auſim c-
tõ pronunciare; neq; enim impune ſe illis oppo-
rẽt agricolæ, qui intrepide fuſtib. ac tridẽti vel fu-
illos adoriũtur, nulloq; percepto incõmodo, aut h-
litus cõtagione conficiunt. Sunt autẽ aliquot ſerp-
tũ genera, quæ caulas & ſtabula funeſtant, atq. a-
mẽtis veneno infeſta ſunt, nẽpe Hydra, Aſpis, Col-
ber, Vipera, Baſiliſco nocendi feritate ac malitia a-
nes. Quod venuſto hoc carmine expreſſit Virgili-

Geor. 3.

Sæpe ſub emotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumq; exterrita fugit.
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecoriq; aſpergere virus:
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squammea ſublato conuoluens pectore terga,
Atq; notis longam maculoſus grandibus alnum,
Stagna colit, ripiſq; habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, raniſq; loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, ac flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aſperq; ſiti, atq; exterritus æſtu
Voluitur ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.

Hæc & pleraq; alia Serpentũ genera nõ deeſſe Ge-
maniæ exiſtimo, vt etiã aliquã Baſiliſci ſpeciem, ſe-
quæ non tã exitiali ac peſtifero veneno imbuta ſin-
quã quæ in Aphrica torridiſq; regionib. nidulant-
ac ſtabulant. Ab horum ſæuitia atque immanitat-

[..]atissimi olim vates multis locis appositissimas si[..]ntudines desumpserunt. Siquidem Esaias ad Ba[..]ci partum allusisse videtur, cum inquit: Conce[..] facinore nequitiam pepererunt, oua aspidum [..]erunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit [..]ouis eorum, morietur, & quod confotum est, e[..]pet in regulum. Quo indicat illos in re nihili, [..]iusq; momenti anxie laborare, & quidquid mo[..]tur, noxium esse ac damnosum: doctrinam quo[..] eorum plenam esse virulentiis, ac venenato ha[..] perniciem adferre auditoribus: obiter quidquid [..]is prodit ac promanat, vt a Basilisco ac venenosis [..]iis exitiale est & perniciosum. Solomon quoque [..]i intemperantiam, quę mentem in furorem sub[..]e rapit, ac lethaliter afficit, noxiis infestisque ser[..]ntibus comparat: Non intuearis, inquit, vinum, [..]ndo flauescit, & cũ splenduerit in vitro color ei[..]ingreditur blãde, at in postremo mordebit vt co[..]er, & tanquã regulus venena diffundet. Vt autem [..]us obuiis vocem adimit, aut raucedinẽ afflat, ha[..]is qui ab eo promanat, contagione: ita quoq; Ba[..]scus afflatu ac sibilo, tanquam emisso iaculo, pau[..]etiam remotiores conficit. Nec solum homini, re[..]uisq; animantibus insidiatur atq; infestus est, sed [..]am fruges ac sata contactu suo fœdat ac polluit. [..]c est vllum animantis genus quod aduersus hunc [..]pentem subsistat, nisi mustela, quam Belgæ *een Wesel* vocant, quæ rutæ esu munita atque armata, [..]trepide illum aggreditur, atq; extra cauernas ac [..]ebras in quibus delitescit, protractum conterit: [..]nisi mustela demortuo serpente confestim se [..]bducat, pastuque rutæ rursus reficiatur: ipsa quo[..]ue ex aeris ambientis contagione ac fœditate [..]ffocatur. Quocirca non inconsulte faciunt, qui in [..]ltura hortorum huic herbæ præcipuum locũ attri[..]unt, cũ pręsentanea vi venenis obsistat, nec vllum

Cap. 59.

Esaiæ locus explicatus.

Prouer. 23.

Simile a lupo qui vocem adimit.

Mustela Basilisco hostis capitalis.

Plin. lib. 8. cap. 21.

Ruta vis.

ſerpentis genus ſub huius vmbra ſe recondat. Ita ſi quis mādragoram, cicutam, hyoſcyamum, ceruſam, papaueris nigri ſuccum, tum pleraq. alia quæ immodica frigiditate ſtuporem inducũt, aſſumpſerit, Rutæ ſucco, eiuſq. ex vino decocto, reuiuiſcit, ac malum diſcutit. Cicuta quoq; qua Socrates extinctus legitur, aut ſi quæ ſint algentis frigidæq; naturæ, quale papauer, lactuca, portulaca, vim rutæ ſi quando affluentius aſſumpta fuerit, retundit ac reprimit: ſi quidem Ruta effectu feruido atque vrenti, corpori noxam infert copioſius aſſumpta. Sic obſeruaui graſſante morbo populari, ac ſæuiente peſte, quotquot rutam aceto imbutam identidem naribus admouerent, quo aeris contagia diſpellerent, puſtulas in ſuprema infimaque labri parte contraxiſſe, exulcerat enim foris admota, atq; vlli parti affricata, veſiculas excitat; quamobrem carbunculis & bubonibus, aliiſque tumoribus qui in peſte ſe proferunt, cōmode adhibetur; elicit enim virus, nec patitur intro reſilire venenatos halitus. Sic ex fermento acri ac ſalilito, contuſa ruta, ficubus, cantharide, cepe & ſcylla toſtis, calce viua, ſapone Gallico, ammoniaco, & theriacæ momento emplaſtrum confici iubeo, quod affectæ parti mature admotũ, confeſtim deliteſcentes ac recōditos tumores perrumpit: intro vero exhibitis antidotis, quæ contagioſam fuliginem a corde diſſipāt ac diſcutiunt, inter quæ præſentanea theriaca & Mithridaticum, drachmæ aut ſeſquidrahmę pondere, pro ętatis ratione aut virium robore, ex vino propinatum, aut decocto florũ calthæ, quæ Belgis ab aurato luteoque colore *Goudtbloemen* nominantur. Cæterum cũ monſtroſus hic galli partus, ex cuius ouo Baſiliſcũ emergere vulgus opinatur, nullos non terret, ac formidine concutit, tum lapis alectorius, hoc eſt, gallinaceus omnes afficit, atq. a nullo non expetitur: ſi quidem hoc geſtamen virile robur

Ruta frigida venena obtũdit.

Ruta corpori admota adurit.

Emplaſtrũ ad tumores peſtilentes.

Quæ cor a fuligine liberant.

Alectoria gemma quid præſtes.

...r adauget, ac cū fortitudinē, tum in rebus aggre-
...ndis confidentiam adfert; eximitur autem ex ca- *Capo vnde*
...ti galli, hoc eſt, capi cui teſtes execti ſunt, ventri- *gemma*
...o, tenui membrana aut pellicula incluſus, quar- *innaſci-*
...a quo in ſpadonem & eunuchum deſciuit anno; *tur.*
...mma hæc colore eſt pellucido cryſtalli ſpecie, ma-
...itudine fabæ. Credo autem hanc ex ſeminali ex-
...mento concreſcere, ac conglobari caloris natu-
...is adiumento. Cum enim natura ſemen elabora-
...in hoc alite non deſinat, licet inefficax atq; inua-
...um, ac vires deſint ad profundendum excoctum
...uorem, in lapidem is dureſcit. Sic lac in mamillis *Lac lapi-*
...ideſcit, vbi non emungitur, atq; in apoſtematum *deſcit in*
...lectionibus, lapidoſa quædam congeries ac con- *vberibus.*
...etio aliquādo eximitur. Vt autem gemma alecto- *Alectoriæ*
... viris fauorem conciliat, atq; apud mulieres gra- *gemmæ*
...oſos efficit; denique in proferendo virili robore, *vis in vi-*
...od in congreſſu maritali ac geniali thoro exigi- *ro.*
...r, ſi quando procreandis liberis operā impendunt,
...lidos robuſtoſque præſtant: ſic Aetites lapis in a- *Aetites*
...ilę nido repertus, reſonantibus intus minutis la- *lapis quæ*
...lis, feminis lubricis concipiendi vim confert, al- *vi polleat.*
...atus pectori aut ſiniſtro brachio, per quod a cor-
... verſus digitum annularem minimo proximum
...teria decurrit: quibus partibus ſi toto geſtationis
...mpore gemma incumbat, fœtum fulcit, nec
...lus eſt abortus, aut excutiendi fœtus formido aut
...epidatio. Ediuerſo parturientis femori admotus,
...xpeditum facilemque partum procurat, nulla pro-
...emodum enitendi difficultate aut anguſtia. Quæ
...s mihi experimento comprobata eſt: cum enim *Experi-*
...eroina quædam tota geſtandi vteri decurſu, hoc *mētum in*
...collo geſtamine, commoda valetudine vſa eſſet, *matrona*
...rtuque inſtante gemmam adimere, atque a pe- *gemma*
...ore amouere neglexiſſet, ſenſit ilico pariendi dif- *Aetita.*
...cultatem, infantemque tardius deſilire; ita de-

tracta a collo Aetite gemma, eaque admota femori interna parte non procul a pube, leuem placidumque partum consequuta est: itaque matronis salutarem eius gemmæ vsum indicaui, & quando vel pectori vel feminibus applicare conuenit. Qua autem vi ista perficiat si quis forte requirit, discendiq. est auidus: ego attrahendi facultate tale quiddam præstare censeo, eadem qua Magnes ferrum, Gagates & succinum festucas ac paleas allicit, quod nemini absurdum videri debet, cum vterus exquisita sentiendi vi polleat, atque rebus odoriferis ita afficiatur, vt si ea naribus admoueri contingat, assiliat, ac sursum enitatur, adeo vt suffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat, nisi confestim amoueantur, & infernis pudendisque partibus applicentur; propter enim deorsum retrahitur, ac resilire incipit. Quocirca prægnantes & quæ gestant vterum, superne fragrantissima quæque exigunt, quo spiritus recreentur, & fœtus sursum enitatur: aliis autem quæ pruriunt, ac viri desiderio tenentur, graueolentia fœtidaque naribus, pubi vero & femoribus suaueolentia applicanda, præsertim vbi in vteri suffocatione strangulantur. Quod si deorsum feratur vulua ac concidat, inferne quæ tetri odoris sunt, alliganda, superne quæ grato suauiq; afflatu collapsos spiritus erigant. Quod si secus ac præpostere ista tententur, exasperari malum contingit, ac grauissime hunc sexum affici, nisi viris subiiciantur, sic vt præter acerrimos dolores, animi deliquio periclitentur.

Vteri natura.

Quib. fœtida, quib. odorata admouenda.

De mulierum natura, conditione, moribus: & cur is sexus, vbi incanduit, acriores, quam vir, iras concipiat, ac rixetur enormius, multisq; aliis affectibus impotentius succumbat. Obiter quem sensum habeat illud Sapientis Hebræi, Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens.

Eccle. 25.

CAP. XIIII.

QVod nō solū Comici poetę, Oratores, Philosophi q[...] a sin-

a sincera religione alieni, sed etiam sapiẽtes ac vates Hebræi Dei cognitione affatim imbuti mulieres passim insectantur atq; exagitant, quarundam improbitas promeretur & nequitia: quanquam non omnes eodem succo perfusæ, nec pari existunt acerbitate atque amarulentia: sunt enim matronę quædam, quæ educationis beneficio multis magnisque naturæ dotibus exornatæ atq; insignitæ, præstantissimis viris non cedant, nec sint inferiores: licet promiscua multitudo, ac gregaria mulierum colluuies, procax sit, stolida, ferox, etiam in reges imperiosa, lubrica, varia, mutabilis, & quod ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quæ lassata non satietur, sic tamen vt aliæ aliis in hos affectus sint propensiores, ac magis pronæ. Cum autem tam multa passim huius sexus vitia conspici soleant, ac multi matrimonio addicti de mulierũ natura & conditione queritentur, multaque indigne perferre se ac perpeti apud alios deplorent, nonnullis occasionem præbent, vt ab hoc vitæ instituto abhorreant, atq; a feminæ societate, intimaq; consuetudine se subducant potius, quam morosam, querulam, amarulentam, atrocem, acerbam perferre cogantur, illiusque imperio ac minis subiici. Verũ cum naturæ ordo, vitæq; necessitas, tum propagandę successionis amor & propensio hominem impellat, vt posteritati cõsulat, vt sociam atq; adiutoriũ asciscat, consulto faciunt qui matrimonium adeunt, quo indiuidua societate ac mutuo animorum corporumq; consensu, vitę cursum placide ac suauiter transigant. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, nisi prorsus natura repugnet, nec aliud suadeat corporis habitus & constitutio. Quo spectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Respublica concidat) exhortatur, vt vxorem sibi quisque deligere pergat: Si enim (inquit) sine vxore vita

Mulieres ab omnibus scriptoribus proscinduntur.

Esdr. 3. cap. 4.

Matrimonii incommoda.

Deus cur coniugiũ instituit.

Gell. lib. 1. cap. 6.

Metelli dictum de vxore ducenda.

transigi posset, non inuiti omnes ea molestia atque incommoditate liberari exoptarent: sed quoniam ita natura comparatũ est, vt nec cum illis satis commode, nec sine illis vllo modo viuere possimus, saluti perpetuæ potius, qua Reipublicæ incolumitas subsistit, quam breui voluptati consulendum. Quod si feminæ ministerium in negocio domestico, ac rei familiaris administratione magnum vsum ac commoditatem sanis ac validis præstat: profecto valetudinariis illius opera cum primis vtilis est & necessaria. Siquidem, Sapiente teste, vbi non est sepes, diripitur possessio: & vbi deest mulier, ingemiscit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet ministerio. Fida enim vxor strenue officio suo fungitur, illiq; rerum domesticarum ac familiæ cura sedulo incumbit, tota mente & cogitatione in maritum assidue defixa, adeo vt si quid incommodi conceperit, si qua clades illata est, si morbi vrgent, si animus mœret ac deiectus est, maximam calamitatis partem in se transferre cupiat; illius enim incommodis non secus quam propriis condolescit atque afficitur. Quod ipsum efficit mutuus animorum corporumque consensus & conspiratio, qua ex geminato in vnum ac velut singulare corpus homo coalescit ac conglutinatur. Hinc scite Horatius:

Eccles. 36.

Matrimonii commoda.

Genes. 2.

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulsus querimoniis
Suprema citius soluet amor die.

Lib. Carm. 1. Ode 13.

Cæterum mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus esse obnoxias, illasque immane incandescere atque efferari, etiamsi leuissima causa subsit, quotidiana exempla testantur, ita vt nõ minor sit mulieris furor & intemperies, quam cæli atq; aëris, vbi tempestatibus, fulmine, tonitruis exasperatur: quod præter alios sapientiæ affectatores

Mulieris intemperies tempestati similis.

Hebræos,

Hebræos, etiam quotidiano vſu ac vitæ conſuetudine habuiſſe exploratum, illorum ſcripta abunde teſtantur: opinor enim domeſtica illos ac familiari intimaq; neceſſitudine expertos eſſe & condocefactos, quid improba ac malitioſa mulier, ſi quando irritata ſit & laceſſita, moliri ſoleat, quas tragœdias excitare, quam effuſe efferueſcere atq; æſtuare. Sic enim quidam illorum inter cętera concionem ſuam proſequitur, deſumpta ſimilitudine a venenatis infeſtiſq; belluis: Summum vulnus eſt animi triſtitia, ſummaq; malitia, nequitia mulieris: quoduis eſto vulnus, dum ne ſit vulnus animi, quæuis malitia, dũ ne ſit mulieris rabies & nequitia. Nullum colubri capite nocentius, nulla ira muliebrem iram ſuperat. Commorari leoni ac draconi magis expedit, quam mulieri nequam atq; improbæ. Cum autem mulier a viro emerſerit ac producta ſit, animal placidum, mite, blandum, manſuetum, molle, imberbe, cuteq; glabra ac læuore perpolita, & quod tractari a viro geſtiat, illique ſubiici; mirari ſubit, vnde illi tanta ferocia, ac rixandi libido, affectuſq; tam enormes atq; effrenati. Ego vero hæc omnia ex animi impotentia, mentiſq; ac iudicii imbecillitate in hoc ſexu euenire coniicio: quo fit vt mulier ira accenſa ſibi excidat, atq; extra poteſtatem conſtituta, cupiditatibus ſuis moderari nequeat, aut perturbatos animi motus minus coërcere, aut iis ratione mentiſq; iudicio obſiſtere, more pueri aut infirmioris ętatis, quę cum ſit rationis ac conſilii inops,

Eccleſ. 25.

Mulier quale animal.

Mulieris fragilitas vnde.

——Geſtit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.

Horat. in Arte poet.

Siquidẽ mens mulieri minus, quã viro robuſta, aut fortitudine fulta, animus prudentia tenuiter ſtipatus, oblata leuiſſima, nulliuſq; momenti occaſione frenum rationis excutit, ſic vt rabidi canis more, decori, ſuique oblita, indiſcriminatim, nulloque

Mulier cur ſubito incandeſcat.

delectu notos ignotosq; adoriatur ac laceret. Quod si quis naturalem rationem exigat, hanc ego huius rei causam refero, quod mulier molli sit carne, laxaque ac fluida, sic vt bilis incensa cōfestim se per corpus diffundat, ac sanguinis circa cor subitam ebullitionem excitet. Vt enim ignis leuiores stipulas citius corripit, ac sublimem flammam excitat, sed quæ cito conquiescat ac sopiatur: ita quoq; mulier celeriter ira inflammatur atq; ignescit, mirisq; modis tumultuatur: verum fremitus ac vociferatio in corpore minus forti atq; animoso, tum etiam humido confestim mitigatur ac reprimitur, omnisq; ardor & ira effusis lachrymis diluitur, ac velut infusa aqua deferuescit: quod in quibusdam etiam viris effeminatis perspicimus, quorum magnanimitas ac ferocia puerili more, in lachrymas fere desinit, vbi aduersarius acriter se illis opponit. Quod si quis propius rei huius causam explicari velit, ac rationem magis exactam exigat: ego nullam propriorem excogitari posse video, quam humorum virus ac colluuiem, quam singulis mensibus ex lunæ decursu congerit atq; expurgat. Vbi enim illam irritari cōtingit, vt leuissime assolet, tota illa humorum sentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, sic vt cor & cerebrum huius fuligine ac fauillis affici cōtingat, ac spiritus tum vitales, tum animales, qui iis partibus deseruiunt, inflammari, eoque fit, vt mulieres irritatæ, iuniores præsertim (nam aniculæ effœtæ, pacatiores ob menses resides) rabiose latrent ac vociferentur, complosisq; manibus indecoros gestus ac fremitus proferant; & cum ratio in iis minus vigeat, iudicium debile sit & exile, mens inualida acrius efferantur, nec prorsus impetus animi cohibere possint. Et quo quęque in eo sexu vilior est, eo magis tumultuatur atq; efferuescit ira implacabili. Hinc plebeiis & prostitutis (nā patricię aliquando decoro inseruiunt, tametsi plerumque

Simile ab ignitis rebus.

Mulier cito irata, cito placabilis.

Mulier cur irata lachrymetur.

Viri qui cito in lachrymas proni.

Furor mulieris vnde emergat.

Anus minus irritantur.

plerumque corrugatis naribus obmutescant, nec viros responso dignantur, *proncken* Belgæ vocant) quoniam corpus fere obtinent vitiosis humoribus contaminatum, summa impudentia pari malitia coniuncta est, ita vt velut furiis agitatæ, nec consilio, ratione, pudore, monitis, blandimentis, quibus etiam feræ mitescunt, coerceri possint, quo minus fremãt, atque ab insanis clamoribus desistant, adeo,

Neque ius, neque bonum, aut æquum sciunt,
Melius, peius, prosit, obsit, nihil vident,
Nisi quod libido suggerit.

Terent. Heaut. Scen. 1. act. 4.

Sic sui oblitæ fidem, decus, pudorem, famam, probitatem, pudicitiam, existimationem vilem habent ac periclitari patiuntur. Quo spectat illa de humana cõditione Salomonis inuestigatio: Reuocaui animum meum ad ea eruenda quæ ratione & iudicio atque experimento assequi possunt, quo exploratũ haberem improbitatem hominũ, illorum insaniam, furorem, amentiam. Et inuenio amariorem esse ipsa morte mulierem, quæ vna est instar venenatorum multorũ, & cor eius simile retibus multis, & manus vinculis Laboraui ad hanc vsq; horam, vt mulierem aliquam bonam & cordatam inuenirem, nec successit. ex mille enim viris vnum tolerabilem inueni; ex mille autem feminis nullam. Nec prorsus aliena est ab hac, illa in Prouerbiis percontatio, Mulierem strenuam, industriam, fortem, sedulam, cordatam, quis inueniet? quasi dicat, non facile in vlla regionis parte, in remotissimis terrarũ angulis reperiri probam ac moratam feminam, quæ si forte se offerat, aut commõstrari possit, æquari eam pretiosissimis gemmis, nec vllas merces, quamlibet raras ac sumptuosas, huic conferri posse aut comparari. Cæterũ quoniam in hoc argumentum incidi, ac feminæ conditionem excutiendam suscepi, obiter discutiendum, quid illud Sapientis designet: Melior est iniquitas

Eccles. 7.

Rara auis mulier bona.

Prou. 31.

Salomonis locus explicatus.

Eccle. 25.

viri, quam mulier benefaciens. Cui sententiæ hunc subesse sensum interpretor, vt vir etiam ignauus, iners, somniculosus, negociandi omnisq; mercaturæ ac rerum gerendarum rudis atque imperitus, paulo dexterius negocia sua perficiat quam mulier, præceps & temeraria, quæ inani sapientiæ persuasione, atq; inconsiderata confidentia nihil nō aggreditur, omnia quam vir, deterius perficit. Vir enim sui diffidens, cunctanter ac circumspecte, aliorum fultus adminiculo, quos in consilium asciscit, singula conficit atque exequitur, ita vt successum optatiorem consequantur, quam si eadem a femina arroganti, ac sapientiæ opinione turgida, vt fere conspici solent, tententur. Siquidem huiusmodi mulieris conatus & industria, magna ex parte in deterius deuergit, quod ita efferri solet vulgato idiomate, *Het quaetste van een man, is beter dan het beste vā een vrouvve:* hoc est, Si quid operis muliebri industria absolutum perfectumque sit, minus laudis promeretur, quam viri rude & inchoatum, ob mentis scilicet & consilii inopiam, tarditatem atque hebetudinem, ob caloris naturalis defectum, & quod animus languidus humidæ materiæ incumbit atque immersus est, sic vt segnius se proferant facultates animæ, atque ad res gerendas sint inidoneæ, parumque appositæ. Quocirca Romani quibus summa fuit ornandæ stabiliendæque Reipublicæ cura, matronas, Cicerone teste, propter naturæ infirmitatem in tutorum potestate esse voluerunt, nec vlla ciuili administratione fungi. Paulus quoque, qui mentes hominum indefesso labore ad solidam fidem instruit, ac sedulo pietati informat, mulieri ob animi impotentiam, hoc est, affectum a temperantia ac moderatione auersum, in cœtu confessuque solemni silentium imperat, nec patitur vel concionandi munus obire, vel in comitiis quæstionem mouere, aut suffragiis interesse,

Sapientis Hebræi sententia excussa.

Prouerbium Belgicum in feminas.

Cur femina minus ingeniosa.

Romanorum lex de feminis.

Pro Muliere. *Pauli de muliere præceptū.* *1. Cor. 14.*

interesse, vllamque proferre sententiam. Cum autem tanta sit muliebris naturæ fragilitas imbecillitasque & imperfectio, vt Plato non citra sexus huius contumeliam, ei fere mentem adimat, ac vix hominis nomen promereri censeat, aut nominis huius honore dignetur; tamen Paulus, qui rerum domesticarum tranquillitati paterno affectu consulit, illi suum honorem exhiberi vult, nec prorsus despici, aut abiectam vilemque censeri, cum pari propemodum sit conditione ac dignitate, eiusdemque muneris cum viro particeps, nempe ex eo ab opifice desumpta. Ita vir imago & gloria Dei est, teste Apostolo, mulier viri gloria: non enim est vir ex muliere, sed ex viro mulier; cum non propter mulierem creatus sit vir, sed propter virum mulier. Cæterum neq; vir sine femina, neq; femina sine viro in Domino, qui sic temperat ordinem vniuersi, vt mulierem subditam viro esse voluerit. Quemadmodum enim ex viro femina, sic vir per feminam in generandi ratione ac producendis liberis: ita vtrobiq; ostenditur societas subsidiaria, ac mutua vtriusque opera, amor, consensus, conspiratio. Quocirca æquum esse Petrus censet, vt mulieres maritis sint obsequentes, illi vero se commodos præbeant ac faciles vxoribus, vt vasi infirmiori, leuiores errores cōdonent, offensiunculas remittant, ad multa cōniueant ac mussent: non enim par est, vt vir plus satis in sexum fragilem ferox sit, imperiosus, amarulentus, modo in officio persistat: nec vllam pudicitiæ iacturam sibi inferri patiatur, quæ macula tametsi viro, vbi rescîscit, plus indignationis, quam damni adferat, vt mœchi dictitant, nunquã tamen ea labes in muliere elui potest, aut illatum vulnus obduci, quanquã Christiana charitas, ac maritalis amor nō nimis rigidus esse debet, aut inexorabilis: cum penes Deum sit reconciliatio, ac diuinũ numen scelere, impietate, idololatria

Platonis sententia de femina.

1. Cor. 11.

Genes. 2.

Ephes. 5.

Colos. 3.

1. Pet. 3.

Adulterium muliebre indelebilis macula.

Mœchi adulteria loco eludũt prouerbialiter.

exasperatum precibus ac pœnitentia placari soleat atq; anteactæ vitæ errores ignoscere, vbi ea animu resipiscens despicit ac detestatur, cõcepto seruatoq; melioris vitæ proposito. Cæterum magnæ molesti pars in hoc sexu ex gestationis tædio, ex lactandi nu triendique molestia oboritur: non minima ex sup pressa cohibitaq; mensium scaturigine: quæ si stat fixoq; tempore profluant, iracundię atq; acerbitati æstus excutitur, auersa a corde & cerebro fuligine tristique halitu discusso, qui sursum effumare sole Quam vero placidam ac blandã experiatur vxorem maritus, vbi Genialis torus identidem exornatur, a concubitu amplexuq; frequenti hic fundus excoli tur, iis qui matrimonio addicti sunt, notius est, quam vt multis verbis amplificari debeat. Quanquam au tem verbosius, pauloq; fusius Sapientis Hebræi pa radoxum, hoc est, inopinatam, atq; alienam a com muni sensu, vulgataque consuetudine sententiam explicasse videri possim, aliam tamen interpretatio nem comminisci posse video, ita vt is sensus eruatur Potior est nequitia viri, quam proba quidem mu lier, sed quæ postmodum causa sit infamiæ, & ex cu ius commercio nascatur dedecus, hoc est, præstat cũ viro improbo contrahere, aut negociari, quam cum muliere fucata rem habere: tametsi enim in speciẽ primaque fronte probitatem ac decus præ se ferre videtur, nec aliquid fuci aut fraudulentię foris osten tare: postmodum tamen inconstantem experieris versipellem, captiosam, lubricam, fallacem, fraudu lentam, atque imposturæ intentam, ita vt si vir quis piam alicui imponat, aut in negocio quenquam de fraudet, fraus & impostura viri, iustitia sit, præ mu lieris nequitia ac fallacia. Similes loquendi formulæ passim in Bibliis obuiæ sunt. Sic Deus apud Ezechie lem exaggerat Hierosolymæ scelera in immensum, & iustificatam Sodomam ac Samariam pronunciat

Mulieres vnde morosæ.

Mulier quando pacatior.

Ecclesiast. locus explicatus.

Ezech. 16.

ab ca

ab ea: quo indicat ipſam ſceleratiorem eſſe, illaſque gentes ſuperare improbitate, nequitia, nefandiſque ſcelerib. ita vt Samaritani & Sodomitæ inſontes videri poſſint, ſi illi cõparentur. Sic in opinionũ prauitate, ac ſtabiliendo pernicioſo dogmate aut ſecta, alius alio nocẽtior ac magis pernicioſus, ita vt nõnulli hæretici, orthodoxi videri poſſint, ac ſalutarẽ ſanãq. doctrinam proferre, ſi cum aliis conferas, qui magis abſurdas, impias, blaſphemas, execrandas opiniones ſtabiliant: quod etiã populariter efferri ſolet, *Deſe is een Goddelyck ende heylich man by den anderen:* hoc eſt, tãetſi vterq. nequã eſt & improbus, tamen ſi ad æquitatis normã, ad iuſtitiæ amuſſim omnia exigere velis ac metiri, alter innocens ſtatui poſſet & abſoluẽdus, ſi cum alterius ſceleratiſſimis facinoribus conferatur. Ita etiam alius alio ſuperſtitioſior, atque a ſincera religione ac pietate, cultuque diuinitatis remotior, ac magis alienus:

Ezechielis locus explicatus.

Inter homines alius alio nequior.

Sic plerumq; agitat ſtultos inſcitia veri, &
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille ſiniſtrorſum; hic dextrorſum abit; vnus vtriq;
Error, ſed variis illudit partibus omnes.

Hor. lib. 2. Sermon.

Ignorãtia veri errores parit.

Ita virum æque ac feminã inuoluit error, nequitia, dedecus, improbitas; ſed iſtam magis deteſtabilis & execranda. Sic melior eſt iniquitas viri, quã mulier benefaciens, hoc eſt, vt Belgæ dictitant, *De deucht van een vrouvve is ergher dan eens mans boosheyt.* Quo prouerbio exaggerant malitiam eius ſexus, vt ſi vitia vitiis cõponãtur, ac fraudes, impoſturas, fallacias, technas excutias, longe grauiora ſint, ac præponderent quę a muliere, quam quæ a viro prodeunt.

Cur ouum duobus extremis verticibus, quibus oblonga atque anguſtiore ſui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) ſubnixum fulcitur, digitis aut complicatis palmis comminui frangique nequeat, quamlibet premas. Et cur aceto acri maceratum, in tractabilem teneramq; mem-

branam mollescat: denique id ipsum aqua vitæ, hoc est vino ardenti immersum, non secus quam ferrum ab aqua forti, consumatur.

CAP. XIIII.

Ouum in aceto liquescere.

SI ouum in acerrimo aceto maceres quatuor aut potissime septem dierum spatio, pro liquoris illius acrimonia, putamen eius seu testam in eam membranæ teneritatem attenuari experieris, vt per annulum qui humanis digitis gestari solet, adigatur. Pari ratione atque effectu ouum aquæ vitæ immersum absumi atque in nihilum redigi, experimento comprobatum, sic vt etiã aceto perfusa silex, ac Tophus lapis, cuius opera cęmentarii parietes incrustãt, & cisternas conficiunt: quale Belgis *Teras* vocatur, liquescat atq. in puluerem resoluatur. Siquidem vtriq. liquori consumens igneaq. vis subest, ac penetrabilis, quæ solida quæq. depascit ac conterit: quo fit vt qui horum vsu affluentius vtuntur, vt etiam salis immodico & cumini, macilenti efficiantur atque arescant, prorsusq. extenuentur, adeo vt impuberũ incremento officiant, & quo minus in decoram longitudinem adolescant, prohibeant. Depopulantur enim humorẽ natiuum, cuius adminiculo in spectabilem decentemq. proceritatem corpus assurgat. Sic humores salsi, mordaces, vrentes, nitrosi membranas in corpore, carnẽ, musculos, neruos, ossa solida, & quę lapidosa sunt duritie, vt dẽtes & capitis ossa petrosa, erodunt, atque vt erucæ caules atq. holera, vt vermiculi ac teredines lignum, ærugo ferrum, exedunt, ac cariosa efficiunt. Cæterum ouo crudo tam solidam infractamq. inesse firmitudinem, qua parte in lõgum ac geminos vertices se porrigit, vt ne a robustissimo quidem viro comminui possit: si cui explorare libeat, non vanũ aut cõmenticium experietur: nisi.n. in obliquũ nonnihil inflectas, atq. in latus inclines, non cedet prementis articulis, nec collisum

Tophus. Teras, *gypso affinis.*

Quid homines macilentos efficiat.

Humores praui ossa corrodunt.

Simile a vermiculis.

duriſſimo

durissimo obiecto frangetur: siquidem ita renititur testacea illa firmitas, vt rumpi, aut soluta cōpage dissilire nequeat, etiā si quis cōpressis manib. omne robur, omnesq. vires adhibeat; lateribus enim stipatū, vndique se fulcit, nec intorquetur, aut inflexum lentescit. Sic sudes, ligna, trabes, ferramenta erecta, ac sublime cōstituta, immensa pondera sustinent, nec incuruescunt aut inflectuntur. Cum aūt huius rei nō sint ignarę villaticæ mulieres, quæ nundinarū diebus vrbes frequentant, ac merces alimētarias oppidanis adferunt, oua in canistris non semper prona, aut in aluum depressa, in quā fere sponte decumbunt, sed erecta ac resupina constituunt, ita vt angustior pars quæ vtrimq. turbinata est, sublimis existat atq. eminentior, quod ea ratione ab iis perficitur, quo minus collidantur, ac pondus impositum perferant, quibus etiam partibus ouum salsugine aut aqua aluminosa immersum fluitat, quemadmodum etiam succinū, vulgo ambra. *Ouū salsugine immersum innatat.*

Luna mira naturæ vi singulis mēsibus, secus quam alia astra, singulas corporis partes sanas latenter & tacite, valetudinarias manifeste nec citra doloris sensum perreptat, illisq; modo duobus, modo tribus diebus inhæret. Obiter an in ea parte cui sidus incumbit, tuto vena incidi possit.

CAP. XV.

Sidera vim suam in res terrenas effundere, ortus & incrementa rerum, totiusque mundi vniuersitas demonstrant: neque enim otiosa est, iners, ignaua natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, efficax, magnisq. viribus ab opifice, cuius verbo omnia vigēt ac subsistunt, instructa. Nec solum ad oblectandos pascendosque oculos (tanquam inanis pictura) exhibita nobis tam spectabilis cæli species, astrorū decursus, ordo, continuatio, series: sed vt aliquē ex his effectum atq. vtilitatem consequamur. Siquidem Deus, qui præter oblectamētum ac contemplationē *Sidera res infernas regunt.* *Genes. 2.* *Psal. 31.*

Terrena astris obsequuntur. tanti operis quã ex his concipimus, accumulate fruimur, ad vsum singularem omnia condidit; ipsasque stirpes, maria, amnes, flumina, metalla, gemmas, lapides, & quæcunq. vel e terra eruuntur, vel eius superficiem exornant, ac varietate rerum distinguunt; ipsaq. hominum corpora atque insitos humores cælo subiecit, sic vt ex astris aliquam agitationem ac motum impulsumq. percipiant, atque effectum experiãtur. *Natura rerũ astris subiecta.* Nam mentes humanas a cõcretione mortali solutas ac liberas solus Dei spiritus, a quo decerptæ sunt, impellit atq. incitat, nec vllum iis cum astris commercium aut societas, nisi forte consensus & conspiratio corporis, cuius ministerio ac subsidio cuiusque mens atque anima vtitur, aliquando obluctante ratione, transuersa rapiatur, ac corporis voluptatibus obsequatur. *Mẽs ab astris libera.* *Paulus Rom. ca. 7.* Cæterum cum Luna sidus sit homini familiare ac proximum, terræque citimum, præ cæteris in corpus humanum vim suam exerit, ac per singulas partes peculiari vi effectuq. voluitur, nõ sine acerrimo nonnunquam cruciatus sensu. Si quid enim latentis occultique vitii vlli membro subest, doloribus acerbe cõcutitur ac dilaceratur, vellicante illas partes Lunæ vi, aut agitatis humoribus qui illi infixi sunt, ac tenaciter inhærescunt. *Vulnera ex effectu Lunæ lethalia.* Ita omnes morbi, affectus, intemperies, Lunæ vi asperantur atque incrudescunt, vbi articulis insidet, adeo, vt vulnera ægre sanescant, aut cicatrice obducantur, ac nonnunquã lethalia efficiantur, si quando illi membro illata sunt cui incumbit. Pari ratione caput, fauces, pulmo, pectus, hepar, lien, renes, vesica, intestina, tum neruosæ partes incommodum percipiunt, aut in iis intemperies ingrauescit, subsistente in iis visceribus sidere. *Singula mẽbra lunæ motus percipiũt.* Sic pectus astrictum est & anhelosum, nerui, membranę, musculi contrahuntur ac rigescunt, vbi hâc Luna decurrit. Humores enim quib. omnia membra imbuta sunt & alũtur, cum salubres,

tum

tum insalubres & vitiosi, Lunæ motibus effectibusque expositi sunt & subditi. Cæterum cum Lunæ decursus magna ex parte damna ac detrimenta corporibus infirmis ac valetudinariis inferat, in controuersiam ac disputationem vocari possit: An in ea parte qua cõsistit ac moratur Luna, vena incidenda; nam in hac re pleriq. meticulosi sunt, nec tale quiddam tentare audent, etiamsi morbus vrgeat, atque huiusmodi pręsidium confestim exposcat. Ego vero intrepide magnaque subsidii morbiq. propulsandi fiducia, mature id aggrediendum iudico: acuti enim celeresque morbi nullas admittunt inducias, nullas moras, aut deliberandi spatia: sed vt hostes in bello, vt incendium in ædibus, pestis in vrbe, in agro ac segete rubigo & depopulatio grassantur atque in perniciem properant. Nec quis etiam deterreri debet, aut ab incepto desistere, etiamsi aduerso aut maligno sidere id tentari videatur. Sic in pleuritide, angina, pulmonis atque hepatis inflammatione, neglecta astrorum anxia obseruatione, ac siderum aspectu, maturè ad venæ sectionem properandum, etiã in ea membri parte quam Luna occupat. Vt enim ingruente tempestate, ac sæuientibus ventis nauclerus etiam æstu aduerso, ventoq. minus secundo celerrime saluti prospicit, ac fidam tutamq stationem ac portum remis velisq. consequi tentat: vt denique agricola vel sementis, vel messis tempore propriè ac festinanter, pluuiæ metu, omnia perficit, matura enim satio sæpe decipit, sera semper: ita quoque Medicus ratione atque experientia fultus, prima quaque occasione atq. opportunitate, quam potest expedite, salutare remedium adhibere satagit, ad humorum redundãtiam, morbiq. ferociam potius, quã ad astra intentus. Sunt quidem obseruandi cælestiũ corporum decursus, quos Deus in signa & tempora, in annos, dies & menses constituit, sed exclusa te-

An pars in qua luna est. ferro tentãda

Simile ab externis calamitatibus.

In acutis morbis negligenda astra.

Simile a nautarum industria.

Ab agricolarũ industria simile.

Genes. 1.

Quatenus obseruãda astra.

meraria pronuntiandi vanitate atque impudentia,
Cap. 47. quam Esaias ac plerique alii insectantur atque impugnant, prorsusque indignantur illos de cuiusq. fato, hoc est, re quæ cuique ex Dei ordinatione constituta
Hiere. 10. est & designata, illique impendet, de hominum successu, & quid illis obuenturum sit, indubitanter atque exerte pronuntiare, suamque sententiam pro-

2. Timo.

expurgatur

Ephes. 3.

Religio n... astris, s... Dei spir... tui subie... cta.

Mens a... strologis in Deum eri genda. [redacted] Quocirca desinant qui astris plus nimio inhærent, nec altius assurgunt, aut cogitationes suas ad Opificem referunt, res cælestes, hoc est, mentem at-
Humores sideribus expositi. que animum siderum inclinationibus subiicere; tametsi enim sanguis cæteriq. humores, spiritus quoque cum naturales tum vitales astrorum vires influxusq. manifesto percipiant, mens tamen atq. anima ab ar-

chetypo diuinitatis deprompta, nec siderũ vi impellitur, nec vlla ab iis vel incõmoda vel cõmoda percipit: nisi forte consensu quodam, cum corpore affici statuas. Mens siquidem in homine, ratio, intelligentia, voluntas, fidei cognitio, & qua Deo innitimur fiducia, religionis amor, & veneratio qua summus Dei cultus subsistit ac continetur, ab æterna illa mente atque immutabili emergit ac promanat, nec hnmanus animus vi alia, quam afflatu numinis ac diuini spiritus instinctu ad optima quæq. ac salutaria incitatur. Sic cum cæteræ animantes naturæ impetu ferantur, solus homo ratione ducitur & consilio, modo intra conditionis suæ limites consistat. nec prorsus a dignitate & præstantia, qua a Deo excultus est degeneret.

Mens humana ab astris aliena.

Mens hominis a Dei spiritu, non ab astris impellitur.

Consilium quo Iuuenibus gratificari soleo, vt mature pubescãt venustaque lanugine mentum decoretur: Obiter graminum fruticumque cum crinibus ac capillis non inscita comparatio.

CAP. XVI.

PVellæ nubiles quæ primo quoque tempore maritis destinari cupiunt, hoc potissimum habent in votis, vt in decentem venustamque proceritatem adolescant, ac iam maturæ aptæque matrimonio censeri possint, atque a procis ambiri. Iuuenes vero hoc exoptãt, vt aliquid virilis roboris consequantur, ac mature pubescãt, mentumq. speciosa barba decoretur. Hoc enim persuasum habent preter Belgas, cæterę nationes, glabros atq. imberbes minus virilis roboris obtinere in præstanda Venere ac procreãdis liberis, ita vt pleriq. grauate suas filias iis elocari sustineãt: tãetsi aliquãdo secus res habeat, atq. imberbes, quiq. nulla lanugine criniti existũt, in congressu maritali viros præstent, licet frequentius caloris naturalis inopia illis vires langueãt, ac facultates naturales flaccescant, sperataq; prolis desiderio frustrẽtur.

Puellæ venustæ, iuuenes viriles videri exoptãt.

Imberbes minus viriles censentur.

Barba vt adolescat, sæpius radenda.

Cæterum qui barbatuli videri affectant, alendæque barbæ studiosi sunt, sæpius illam segetem sibi adimi patiantur, quo laxatis spiramentis, atque agitatione crebra excitato calore qui humorem elicit, affluentius pili erumpant: quod vernis potissimum mensibus tentari debet, quo anni tempore calor & humor in corpore augescit, atque in illas partes diffunditur. Vbi enim sæpius barbam resecari contingit, vt gramina, densius fruticantur pili ac cæsaries, habent enim crines rationem cum gramine ac virgultis, quę crebrius detonsa ac demessa, celerius succrescunt, ac se proferunt vberius. Quocirca iuuenculis qui nullo sunt barbæ apparatu, nec virili specie, nouaculam cultrumque tonsorium identidem admouendum suadeo. Siquidem si mentum ac supremum labrum subinde aqua egelida madescat atque elixetur, excitato calore & humore qui in eas partes cōfluit, crinita efficiuntur ac pilosa. Cæterum quo glabri ac depiles, hirsuti efficiantur, atque eleganti comptaque barba nitescant, remedium alias a me descriptum in libro, de corporis habitu, quo iuuentus maturius venusta lanugine cohonestari queat, ac supremū infimumque labrum siluescere, quo socero non displiceat gener cui filia destinanda, quæ nonnunquam non minus appetens est, auidaq. sponsi, quam sponsus illius, plerumque in rem voluptuariam, quam in dotem intentior. Inter ea quæ barbam emolinntur, ac passim obuia sunt, minimeque operosa, mel statuo, butyrum salis expers, succum cepe rubicundi, radicem arundinis internodiis distinctam, colore candido, sapore mellito, axungiam melis, vulgo taxi, vel *Das*, vrsi, leonis, radicem bryoniæ, betæ, raphani, lepidii, liliorum alborum, iridis; ex iis linimentum confici potest: nam mentum eo delibutū primum teneram lanuginem profert, postmodum densam promissamque barbam, quæ ne præmature

Capillorū ac graminum comparatio.

Lib. 1. c. 7.

Barbam quæ pstāt.

canescat;

canescat; aqua frigida potius cui momentum vini admixtum sit, irrigari debet, si quando adornari illā contingat: nam calida aut egelida, hoc est, quæ tepescit, & rugosam faceē efficit, & præpropere canitiē accelerat, sic iuuenibus aqua calida barbam confestim elicit, prouectioribus vero incanam reddit. Cæterum eunuchis vel natura, vel quibus testes execti sunt, omnia frustra tentantur in emolienda barba, ob caloris inopiam, qui humores excitare nequeat. Quo fit vt voce exili existant & feminea, tum corpore glabro, licet antea criniti essent.

Aqua calida canā barbam et faciē rugosam efficit

Eunuchi cur imberbes.

Quatenus, aut qua ratione medicina conseruatrix in peste atq. aëris contagione adhiberi debeat, tum quæ hac vi affectuq. polleant.

CAP. XVII.

OBseruaui in Gallia Belgica, grassante peste, ac sequientibus morbis aliis popularibus, cōplures diu inuictos substitisse atq. illæsos aduersus ingruentis mali contagia, quorundam antidotorum vsu ac consuetudine: cuius generis sunt theriaca Andromachi, Galeno miris encomiis celebrata, Mithridaticum, scordium, zedoaria, angelica, laserpitium, cui affine ostrucium herba imperatoria, vulgo *Meyster vvortel,* aut Magistrantia. Verum vbi illos peste corripi contingeret, nulla remedia tam efficacia excogitari potuerunt quæ morbū discuterent; quamlibet enim præsentanea antidota adhiberentur, omnia frustra tentata sunt, nec successit curatio. Siquidem cum valida esset ac furiosa veneni vis, quæ munitum vallatumq. antidotis corpus inuasit, illisq. præsidiis in tuenda valetudine nihil effectum sit, nulla erat aut perexigua in reliquis medicamentis spes, sic vt re propemodum conclamata,

Quæ pesti obsistunt.

Præseruatiua cauta adhibēda.

Vna salus victis nullam sperare salutem. *Virg. lib. 2. Æneid.*

Quocirca vbi me ad illos acciri contingat, exquisi-

tiſſima remedia eaq. duplicato põdere exhiberi curo, vt, iuxta prouerbium, malo nodo malus adhibeatur cuneus, ac primum roborato corde, omne virus ad extimas corporis partes elicio, nulla tentata in eiuſmodi affectibus (niſi aliter expedire viſum ſit, & res exigat) venæ ſectione, ne contagio, vt in fumanti igne agitato aſſolet, latius ſe diffundat, maiorque in corpore ad præcipuas partes, ad quas omnes venarũ atq. arteriarum riui producuntur, veneni fumus atq. exhalatio ſe proferat. Quamobrem cum imperita vulgi multitudo, etiam pleriq. patricii, nullo delectu ac diſcrimine omnium conſilia admittãt etiam cerdonis ac proletarii, magno valetudinis detrimento; hoc cuiq. perſuaſum eſſe cupio, vbi regionem inuaſit morbus peſtiferus, vel ex aëris cõtagione, qui omnes indiſcriminatim, cum nobiles tum plebeios corripit, vel alimenti vitio, aut commeatus inopia, qui populares vexat, ne quiuis temere iis antidotis aſſueſcat, quibus vti ſolent, atq. in corpus admittere peſte contaminati, ne deſint poſtmodum remedia, quibus illa expugnari ac confici poſſint: ſed victus temperantia, & frugalitate ſedatiſq. affectibus ſe muniat ac tueatur. Hac enim ratione ſubſtitiſſe legimus Socratem in ſæuiſſima peſtilentia ac vaſtitate, quæ totam Græciam atq. Aſiam exhauſit ac depopulata eſt, ea vſus moderatione vitę, vt a tanta clade liber perſtiterit & immunis Interim nõ improbo (quod ipſum crebro factitare ſoleo) lenioribus remediis imminenti malo obſiſtere, ac ne vllam cõtagionem concipiat, corpus obdurare ac præmunire, ita vt nemo extra limẽ prodeat, atque aëri ſe committat impaſtus aut ieiunus, modo intemperantia atq. ingluuies excludatur; rebus autem odoratis ac redolentibus, aqua roſacea, vino, aceto, floribus ſambuci ac rubentibus roſis medicatis, os, nares, oculos, aures, manus, faciem perfundere, atque irrigare ſalubre eſt: fauces fouere at-

Aliquãdo in peſte nõ incidendã venam.

Nõ omniũ conſilia in re medica admittẽda

Peſtis ex aëre omnibus communis.

Peſtis ex prauo cibo plebi peculiaris.

Socratis tẽperãtia.

Sani vt contra peſtem ſubſiſtant.

trito coriandro, cinnamo, zedoaria, caryophyllis, mali Medici cortice. Hæc enim ambientis aëris cõtagia dispellunt, quæ vltro citroq. reciprocante anhelitu cor ac vitales spiritus inficiunt. Ego vero cum grassante peste, nusquam non intrepide, succurrendæ plebis ac ciuium studio, me conferrem, illis presidiis, ac potissime Mali citrei, aut eius quod citranguli aut limonis nomine passim innotescit, attrito dentibus succulento putamine recens dissectõ, me munire soleo, ac coniecta in Deum Opt. Max. fiducia, pestiferos halitus discutere; nihil enim huius pomi cortice, succo, semine magis efficax ac præsentaneum. quod Virgilius etiam non subticuit:

Præseruatiua in peste.

2. Georg.

Media fert tristes succos, tardumq. saporem,
Felicis mali, quo non præstantius vllum:
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Auxilium dabit, & membris aget atra venena
Flos apprime tenax: animas & olentia Medi
Ora fouent illo, ac senibus medicantur anhelis.

Mali Medici aut Citrei vires.

Fortissima autem illa antidota expugnandæ pesti, conficiendisq. venenis dedicata, parcissime deglutire soleo. Corporis siquidem habitum, eiusq. qualitatem quæ in calidi, frigidi, humidi, sicci mistura consistit, immutant ac destruunt, & siqua subest corpori humorum redundantia (nisi prius exhibita purgatione) illam vndiq. diffusam inflammant, atq. accensa bili febres vrentes excitant.

Cui rei assignanda tanta in numerosissima hominum multitudine, formæ dissimilitudo, ac tam multiformis diuersaq. in facie, vultu, oculis, species; ita vt nonnunquam ne vterini quidem partus conformes sint, ac sibi assimilentur.

CAP. XVIII.

Vt in natura rerũ mira ac spectabilis varietas; ita quoq. in specie formaq. humana, colore, vultu, oculis lineamẽtis, oris habitu & cõstitutione innumerabilis

Dissimilitudo hominum cui asscribenda.

mirandaque dissimilitudo ac dispar conditio. Hanc cum nonnulli ad siderum influxum referant, ego aptius magisque apposite ad seminis naturam ac matris imaginationem referēda conseo. Si quidem mulier in ipso conceptu totoq. gestationis tempore ac nouem mensium decursu multa animo concipiat, ac singulo momento in diuersas cogitationes rapiatur, oculis quoque in obuia quæque continenter defixis, fit vt quæ in oculos influunt ac cogitationi infixius inhærent, in fœtum deuoluantur. Cum enim natura muliebris solicite formationi fœtus insistat, nec aliud quam decentem formam atque effigiem meditetur, omnesque vires eo conferat, si qua species aut simulachrum oculis influat, aut mente concipiatur, in pullulantem embryonem deriuatur ac confluit. Interim matres iam recens in lucem edito infanti operam sedulo impendunt, quo corpus concinnū, elegans, venustum, lepidum, speciosum, mēbris articulisque distinctum consequatur. Nam puerile corpus vt cera & argilla sequax est ac tractabile, omnemq. in partem flecti potest. Itaque si os distortum est, atque indecore constitutum; fingunt, conformant, restituunt, vultum componunt, faciem (si ea tetrica sit & torua) blandam perficiunt, speciosam, amabilem: oculis decoram venustatem conciliant, atq. ex glaucis seu cæsiis: quos fere impuberes obtinent humiditatis ratione, nigros efficiunt copioso lactis vsu, ac potissime si nutrix calidæ naturæ existat, ipseq. infans in loco opaco ac subobscuro contineatur: nam luminosum conclaue, ac sole vel luculento igne illustratum, tenellis oculis officit: lusciosos vero, pætos, strabos, atq. in obliquum obtortos oculorum orbes in suam sedem reuocant inclinata in oppositam aduersamq. partem oculorum acie, ita vt musculi obtutu contrario in naturalē situm reducantur, retortiq. resiliant: nares resimas ac collapsas con-

Imaginatio mulieris multa molitur.

Vitia naturæ corrigi possunt.

Vt oculorū orbes nigrescāt.

cōtractatione placida ac molli erigunt atq. instaurāt: Aquilinas vero ac rostratas premendo ad decentem figuram reducunt, ita vt nasi perpendiculum a fronte ac superciliis ad supremi labri lacunam, tanquam gnomon & recta linea vt solariis aut horologiis assolet, nec extrorsum nec introrsum defixa, porrigatur. Similiter si labra tumida sint & obesa, quod Æthiopum generi familiare, vt nasus simus ac depressus, arte ea tractant, atque identidem premunt, quo attenuentur ac subsidant: pari ratione mentum vel propensum vel contractum, frontem, caput, genas, supercilia deformata, in decoram speciem confingunt atque artifici habilitate decenter conformant; ita si qua parte claudicat natura, atq. ab optima absolutaq. formatione alienata est, vt sunt nonnulli obtorto collo, varis repandisq atque incuruis cruribus, aut gibbo deformati, huiusmodi errores in ætate tenera facile corriguntur, ac membra oblique torta, luxata, suisque sedibus mota, cura atque industria hominum instaurantur. Sic efficit nutricum sedula sollicitaq. cura, vt infantes speciose adolescāt, nec vllis membrorum vitiis reddantur obnoxii, pleriq. vero matrum incuria ac supina negligentia nō solum in deformem ac despicatam speciem degenerant, sed gibbosi, claudi, lusci, torui, aspectuq. inamabili efficiuntur, atq. ab humani corporis dignitate ac præstantia desciscunt. Nonnullæ nutrices plus satis sedulæ atq. officiosæ impuberum iis partibus quæ micturientib. ac reddendo lotio inseruiunt, quæque aliquando propagandis liberis futuræ sunt vsui, aliquam etiā operam impendunt, quo mature pubescant, nec a spe prolis excidant, & matrimonio addicti pudore suffundantur, si minus strenue officio maritali perfungi contingat, cū obseruent acerbas cōtentiones atq. intemperies hac de causa inter affines exoriri, ita vt subinde genero diuortium mini-

Nasi forma quæ decora.

Vnde corporis deformitas

Nutrices notantur. tentur, nisi se virum præbeat, ac melius nuptæ gratificetur: quanquam hoc molle & effeminatum nutricum officium improbare soleo, cum impuberes hac vellicandæ mentulæ ratione intempestiue ac præter ætatis rationem, cum nondum virili robore polleant in Venerem incitentur, eaque præsidia consumant, eos humores ac vitales spiritus profundant, quibus postea validos vegetosque liberos possent procreare: cum intẽpestiua Venere vel nullos vel flaccidos proferant, minusque vitales. *Præmatura veneris incommoda.* Quocirca consultum arbitror ne præmature ex se natos coniugio alligari patiantur, nisi vires robustæ sint & confirmatæ, vllumque in matrimonii societate insultum perferre possint; quod ipsum ætati teneræ denegatum est, siquidem prima quaque impressione labascunt atq. euirantur; præstat enim vt sponte sua, ipsoque naturæ impulsu abditæ partes turgescant potius quam aliqua illecebra incitatæ.

Multa animantium, piscium, alitum insectorum genera absq. semine progenerari, vt etiam herbas: multaque animalia atque auiculas insolita ratione ac modo absque mutua masculi opera concipere.

CAP. XIX.

MVlta emergere ac propagari in natura rerum sponte, nulloque alterius complexu aut fœtura, *Multa ex sordibus enata.* ex sordibus ac putredine, vt glires, sorices, cochleas, limaces, erucas, bruchos, vespas, crabrones, cimices, ranas, blattas, bufones, anguillas; in corporib. humanis vermes, licet intus semine scateant, quo postmodum numerosa sobole se propagant, quotidiana exempla commonstrant. Inter herbas quoq. multæ ex limosa terræ pinguedine atq. vligine progerminant, *Quæ corniculæ ore concipiant.* nullo sparso semine, aut commissis solo, subactaque scrobe plantariis: vt sunt zizania, lolium, vrtica, oleaster, alga & quæ iniussa sponteq. virescunt gramina. Ita sunt apud Belgas corniculæ quas monedulas vocant

cant petræas, quod in præruptis ſaxis atque excauatis petris, non in arboribus nidulentur, vulgo *Steen cauvve*, quæ ſe non ineunt cæterarum alitum more, quod paſſim in gallis multiſq. aliis auib. obſeruamus, quę in dorsũ in ſilientes, cõpreſſoq. femellę corpore, Venerẽ perficiunt: ſed inconniuentibus fixiſq. oculis ſeſe obtuentur, ita vt femina ex maris oculis, obtutu cõtinuo lachrymas ac roſidas guttas eliciat, quas abſorbet, atq. ex iis, vt exiſtimant nonnulli, concipiunt. An vero ore concipiant ac pariant, vt apud nos Sepia, Squilla, Loligo, Locuſta, Polypus & Galeus piſcis plebeius, vulgo *Haye*, cute ſcabra, qui fœtum etiam in foro piſcario euomit, non auſim certo ſtatuere. De Galeo vero piſce nihil exploratius, nec magis cõpertum, ore illum fœtum effundere. Cum enim nuper ruſticus quidam aliquot Galeos vili pretio emptos humeris geſtaret, ſpectãtibus ciuibus ac popularibus, erepſerũt ex hiante ore aliquot piſciculi, ita vt ruſticus a plebe irriſus, ac faſtidio affectus erga piſces, illos in ſterquilinium abiiceret. Eſt autem Galeus alterius differentiæ, læuore perpolitus, cuteque molli nec ſcabroſa, qui circa vmbilicum dehiſcente ruptaque aluo fœtum excutit, ita vt longo amento maternis viſceribus adhæreſcat. Audiui enarrantes piſcatores fide dignos, vidiſſe ſe recens e mari exemptos ſubductoſque Galeos dilatatis faucibus, oriſque hiatu ſenos ſeptenoſque piſciculos eieciſſe mirè agiles, ita vt confeſtim in mare coniecti ſe natatu exercerẽt: quemadmodum videmus pullos teſta exemptos ſcalpturire ac roſtro quæq. impetere.* Hoc autem admiratione dignum, cũ Galeus piſcis per oris hiatum pariat, piſciculi aluum maternum idẽtidem ſubeunt, vteriq. latebras repetũt, ac ſubinde intra viſcera ſe recondũt, mox luſitãtes erepũt; quod Plutarchus admiratus, Galei paterna quadam, inquit, indulgentia nulli animalium palmã cedunt, oua primum,

Galeus piſcis ore parit & qui alii.

De induſtria animalium.

mox animalia aquatilia, numeroſo partu non foris, vt cætera, ſed in ſeipſis edunt, educantq. ac geſtant in vtero velut ſecundo quodam partu; ac vbi adoleuerint, euagari patiuntur, ac rurſus per os recipiunt, incolendumque corpus præbent, atque inibi tantiſper hoſpitium ac refugium, cibumq. indulgent, dū ex ſeſe præſidium ſit, & natandi peritia penitus ſint inſtructi; quod quo expedite conſequantur, & ludere & natare docent, tum voluere ſe atq agilitate inſueſcere, quo tutius aduerſus marinas belluas periculo ſe ſubducant. Sunt autem in noſtro mari multa Galeorum genera, quorum alii aliis artibus ſunt inſtructi, inter hos Galeus glaucus a colore, Belgis *Sprinckhaye* dictus, quod incredibili agilitate quatuor cubitorū altitudine e mari exiliat, ac celerrimo curſu extra periculum ſe ſubducat, ne prædæ ac lanienę pateat. Eſt nobis etiam Galeus maculoſo ac variegato tegmine, velut nigris guttis inſperſo, noſtrates *Geſpiekelde haye* vocant, quemadmodum videmus canes & equos maculis infuſcatos: hunc noſter Geſnerus ſub caniculæ ſaxatilis nomine depingit. Aduehitur etiam in forum piſcarium Galeus Centrina, vulgo *Speerhaye*, quaſi dicas, lanceatos aut aculeatos galeos; nā duobus in dorſo aculeis armati ſunt, quibus hominibus periculoſo vulnere infeſti ſunt: noſtrates aculeos hos argento incluſos expurgandis dentibus accommodant. Hæc de aquatilibus quæ ore concipiunt & parent, noſtratibus compertiſſima. De cornicularum vero conceptu, qui ore, vt fertur, perficitur, non auſim indubitanter quiddam pronunciare, cum illæ columbarum naturam mihi exprimere videantur, q̄ roſtro ſubinde ſe baſiant, ac quodāmodo, oſcula figunt, vt ꝓci amaſiis aut nouis nuptis. Vnde in illos q̄ ſatis inter ſe iuuenātur ac laſciuiūt, atq identidē in oſcula atq amplexus ꝓruūt,

Colum-

Columbare prouerbium iactari solet, ac Columbatim se inire atq. amplecti: quod Belgice *Duuebecken*, a columbarũ gestu, dici solet, ita vt ineunte vere ilia sint Veneris præludia ac velut prooemia. Non desunt, Plutarcho teste, qui mures citra virilem operã concipere, ac grauidos effici asserant, si crebro salem lingant. Virgilius quoq; huic rei quiddam non absimile memorat de equarum conceptu:

Colũbare colũbatim prouerbiũ.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Continuoq; auidis vbi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantq; leues auras, & sæpe sine vllis
Coniugiis vento grauidæ, mirabile dictu,
Diffugiunt.

Geor. 3.

Non dissimile quiddam equino generi euenit, quod nonnullis famelicis qui nidore culinæ saturantur, atq; alimentorum penuria odorib. reficiuntur, aut puellæ nubili, cui cum amasio frui negatum est, illũ tacite fouet gremio, illum animo mẽteq. etiam absentem concipit, ita vt ex crebra imaginatione massam quandã informem concipiat, cõglobatis collectisq. in iis partibus humorib. qui conceptui inseruiunt, quæ informis cõcretio imaginaria Venere perficitur, nullo conceptu, viriq; opera.

Simile a famelicis.

Imaginaria venus quid in vtero moliatur.

Manus vel aliæ corporis partes frigore geluq; aut pruinis obstupescentes ac rigidæ, vt resoluantur, ac calore rursus imbutæ reuiuiscant.

CAP. XX.

Contingit aliquando cælo aspero atque inclementi, flanteque hibernis mensibus Aquilone, aut vento alio rigido, quo omnia passim concreta conspiciuntur ac conglaciata, hominibus etiam manus, partesque alias corporis intolerando cruciatu obrigescere ac stupore affici, ita vt emortuæ decidant, vel sectione adimi debeant, atq. vt arescen-

Frigore obrigescũt corpora.

tes rami, detruncari, ne pars ſana inficiatur. Vbi autem tale quiddam inciderit, vt iis aſſolet, qui per loca gelida ac pruinoſa iter faciunt, aut illiſa naue, tabulatis inſident, ac fluctibus hinc inde iactantur, non confeſtim ſic affecti igni admouendi, ſed paulo remotius ab hoc collocandi, ne dolor repentino atque immodico calore exaſperetur atque incrudeſcat. Interim affectæ partes placida mitiq; frictione demulcendæ defricantis manu oleo chamæmelino, aut anethino vel amygdalino perfuſa, mox aqua e gelida fouendæ, aut lacte bubalo tepenti ac recenmulcto, cui incocta ſunt lauri folia viridia quę oleo ſa ſunt, roſmarinus, ſaluia, ſtœchas, ſpica Celtica vel lauendula, quo reuocari ſanguis poſſit, ac partes e mortuæ reuiuiſcere. Omnia autem hæc ſenſim perfici debent, ne dolorem irritari contingat. Nemo autem, opinor, non aliquando in ſe expertus eſt, quam acerbo dolore articuli neruorum ratione, qui exquiſitiſſimo ſenſu pollent, afficiantur, vbi intenſiore ac penetrabili frigore rigeſcunt, vel extincto vel refugiente ad intimas partes ſanguine, ita vt primo frigoris occurſu rubeſcant manus, mox frigeſcente ſanguine liueſcant atque emoriantur, vitali ſpiritu ac ſanguine deſtitutæ. Quocirca molli agitatione vellicandi articuli, atq; admouendum liquamen, in quo decocta quadrupedum inteſtina, pedes, farcimina, omaſa, quod in omnibus vrbibus paſſim obuium eſt ac parabile: in quo liquamine, vt etiam lacte bubulo elixari poſſunt herbæ paulo ante memoratæ, quò poſtliminio calore viuifico membra imbui queant, atq; inſtaurari: fouent enim membra huiuſmodi fomēta ac roborant, doloreſq. mitigant, vt etiā thermæ, hypocauſta, aquæ dulcis balnea: partes quoq; ſic affectæ, modo ne prorſus frigore rigeſcāt, ac nōnullus ſanguis ſubſit, aqua gelida immerſæ, eaq ſubinde irrigatæ, in priſtinū vigorē reſtituuntur,

Frigus inimicum neruis & oſsibus.

Membris frigore oppreſsis qua auxilientur.

Nix & aqua gelida calorem excitant.

tur, ac sensim incalescere incipiunt: per antiperistasim .n. seu contrarium expulso frigore calor inducitur: quod ipsum experiri quisq. potest, contractata niue aut glacie, confestim enim manus feruescũt ac rubore suffunduntur. Sic poma congelata, in aquam frigidam demersa ad naturam suam redeunt, totaq; illa conglaciata concretio liquescit ac resoluitur. Ita glacies in puteum demissa, euestigio liquescit ac diffunditur. Sunt enim aquæ puteales hibernis mensibus calore quodam imbutæ, vt penuaria ac subterranei specus: æstiuis vero mensibus intensissima frigiditate. Cęterum quo ab internis etiam partibus ad externas calor ac vitalis sanguis propellatur, intus exhibẽdæ sorbitiones ex vino ac calorificis reb. confectæ, quibus natiuus calor, vt ignis sopitus, exuscitari posset; propinandũ quoq; ex vino lectissimæ theriacæ momentum, foris corpori applicandæ lagenæ stanneæ aut fictiles aqua calida oppletæ, in qua herbæ incoctæ sint quæ sudorẽ eliciunt, ac corporis spiramẽta relaxant, vt sunt feniculus, apium palustre, ligusticum, olusatrum, & smirnium, lauri folia, melissa, angelica, ruta, origanũ, satureia, &c. quod ipsum etiam in peste factitare soleo: quo a corde omne virus & cõtagio discutiatur. Quod siquis a naufragio in littus eiectus, præter membra artusq; frigore rigentes, aquã etiam marinã affatim hauserit, quæ vrinã affluenter prouocant illi exhibenda, & ne salsugo internas partes exulceret, potiunculam confici iubeo ex hordeo, ficubus, vuis passis, semine anisi, feniculi, eiusq. radice, ac rubenti cicere, addito radicis glycyrrhizæ momento: hæc enim marinæ aquæ ardorẽ atq; acrimoniam retundit, partesq exhulceratas lenit ac mitigat. Quod vero ad cibi rationẽ attinet, omnia salsa, acida, acerba, acria euitentur: Aqua mellis, lactis bubuli potus cũ modico sacchari; ne coaguletur, præclare iis auxiliatur. Ptisana &

Putei æstate frigidi, hieme calidi.

Lagenæ corpori applicatæ sudorem eliciunt.

Naufragi qua ratione instaurandi.

Potio salutaris qui marinam hauserint.

Veteratæ cuti ex aqua salsa linimentum.

quicquid ex hordeo conficitur vel in sorbitionis,ve[l] pulmētarii aut cremoris modū mirifice confert. Q[uod] si cutis foris(vt assolet)exurenti salsugine erodatu[r] linimenta ex recenti butyro,adipe suillo non salit[o] axungia anatis, anseris, gallinæ, vnguento rosace[o] atq. e populo nigra,vulgo *Popelier*,admouenda.

Vnde exoriantur atq; emergant in homine conscientiæ stim[u]li:& an,vt affectus & animi perturbationes humorib. a[d]scribendi:an in animo menteq; ac voluntate consistant.

CAP. XXI.

Cconscientia quid

Cōscien[tiæ] vis.

Timor quand[o] lutis ac [re]sipiscen[di] causa.

e[l] ...ex ic[...] [v]el inuit[...] ac diff[...] [...]am[...]

ins. 1.

Expurgatur

imi&
oris
Censu.

Ad quotum mensem hominis gestatio in vtero producatur partusq; tempestiuus censeri debeat. Obiter de corporis humani formatione, quove dierum aut mensium numero fœtus absoluatur, ac vitalis existat. In qua narratione omnia tractantur accuratius, quod hinc acerbæ contentiones exoriantur, non solum in legitimo congressu, sed alia quauis geniali solutaq; Venere. CAP. XXII.

CVm magnæ subinde contentiones ac cōtrouersiæ inter plerosque suboriri soleant de gestationis ac partus tempore, ac queritentur nonnulli qui sinistram opinionem de iis cōcipiant, quas olim vel in matrimonium, vel vitæ societatem asciuerunt, nō expletum legitimum pariendi tempus, sic vt aliquādo in suspicionem deueniant vel pellicatus & violatæ pudicitiæ, quodq; aliis furtim corporis sui potestatem vsumq; fecerint: non inconsulte visum est hac de re nonnulla commentari, eoque magis quod Iurisperiti qui lites dirimunt, huius rei iudicium Medicis deferant, illamque causam per illos transigendam statuant. Sic enim Paulus Iurisconsultus lib. 19. Responsorum: Septimo, inquit, mense nasci perfectum partum iam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, & ideo credendum est eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum esse filium. Tractat hoc argumentū Gellius, sed hominum opinione potius, quam rei veritate, aut naturali ratione nixus, vt qui nullum certum tempus pariendi statutum existimet, idque ex Plinii auctoritate, qui decimotertio mense quendam gestatum in vtero pronunciat. Cæterum quod ad septimum mensem attinet, noui complures apud Belgas maritimos etiam gemellos, qui ad extremam deuexamq; ętatem crudo ac viridi corpore menteq; vegeta deuenerunt. Quocirca futilis est, nulliusque momenti illorum persuasio, qui septimi mensis partum inabsolutū, minusque vitalem statuunt, & non nisi

Iudicium de ventre inspiciendo Medicis defertur.
Digest. tit. 2. de statu hominis.
Lib 3. cap. 6.
Lib. 7. cap 5.
Septimi mensis partus vitalis.

nisi exactis nouem mensibus, infantem omnibus membrorum numeris cõsummatum, in lucem producendum. Sic exorta est nuper apud nos non leuis sane velitatio, sed atrox & cruentum certamen, funestaq; ac luctuosa dimicatio, ob expugnatam pudicitiam cuiusdam virgunculæ, nõ ambiguæ quidem famę aut nominis, sed cerebri imbecillis aut vacillantis, quæq; mentis iudicio minus polleret, quarũ plerę q; omnium citissime labascunt, minusq; fortiter aut animose, vel minis, vel insidiosis blandimentis obsistũt aut obluctantur, secus quã ferocule quędã puellę & clamosę, quę se vnguibus & dentibus vlciscuntur, ac strepitu insidiatorem integritatis abigunt. Acrius autem magisque acerbe in hac tragœdia incruduit disceptatio, quod pater qui ex ea prolem sustulisse, vel concubitum extorsisse ferebatur (nam id aduersarii sunt criminati tanta acerbitate, vt illum ad cruciatus exposcerent, & tormentis explorandam rei veritatem contenderent) constanter factum pernegaret, atque nec vteri vestibula primosque aditus ingressum, aut perfregisse hymena integritatis velamen, nec prorsus intimos vteri recessus penetrasse, per sacra (qui iudiciis pręesse ac sacra tractare sit solitus) deierare se paratũ confidenter pronunciauit, quocirca nulla ratione pater designari sustinuit, nec prolem sibi addici passus est; inter alia eo quoque innixus argumento in sui innocentiam, quod infans vix septimo mense eoque inchoato potius, quam expleto in vitam productus sit, membris omnibus exacte elaboratis, præter vnguiũ appendices, quos obseruamus in noni etiam mensis partu nonnunquam deesse ac desiderari, præsertim vbi grauidæ immoderatius salsamentis vtuntur, aut salem ligurriunt, vt est is sexus in appetendis salsis & acidis maxime procliuis. Itaque non septimi mensis partum euincere contendit, sed noni, eoque sup-

Narratio contentionis de prole suscitata.

Stupri illati infitiatio.

Quando infanti vngues desunt.

putato mensium decursu, atque obseruata tempori ratione, alium inquirendum patrem, qui paulo ante cum illa congressum iniuerit, eiusque consuetudine sit vsus. Cum vero ex sententia Iudicum infans conspiciendus explorandusque Medicis exhiberetur, accita obstetrice, atque honestis aliquot matronis, quarum vna patricia vndeuiginti liberorum parens erat, & cui non semel septimestris partus editus, nec prorsus expletum septimi mensis curriculum. Pronunciatum est ab iis, non excussa facti causa, nec vlla habita ratione patris, huncne an quem alium deputent septimi mensis partum esse, qui septem & viginti septimanis in vtero sit gestatus. Quod si in nonum mensem proferri potuisset, futurus erat infans magis solidis firmisque membris, atque ipsa compages seu structura corporis magis compacta ac coagmentata, minusque dissoluta, erat enim os pectoris quod velut scutum ac munimentum cordi incumbit, Belgæ *Borstplate* vocant, denique ensiformis cartilago quæ stomacho imminet, eminentior quam natura fert, nec in planum redacta, sed incurua ac turbinato mucrone, vt conspici solet pullorum gallinaceorum thorax, qui ineunte vere, ac præsertim mense Martio, excluduntur. Vngues quoque huic infanti qui sexus feminei erat, in manibus deerant, atque extremi digitorum articuli, in quibus ex cutis musculosa vel cartilaginosa materia vngues læuore perpoliti indurescunt, vix tenues quasdam notas & exigua vestigia exhibebant, non cornea duritie, sed mollissimæ membranæ tenuitate. In pedum vero articulis nulla se proferebāt vnguium indicia, quod illæ partes non tanto calore imbutæ essent quanto manus, atque a corde caloris fonte remotiores: cum manuum articuli per brachia pectori annexa, beneficio caloris qui a corde diffunditur, omnia conspectiora in digitis exhiberent.

Vngues vnde.

rent. Itaque Medici obſeruatis multis naturalibus cauſis, ſolidiſque rationibus fulti, nullius partis vel fauore, vel iniuria, ita vt patiantur reo, ſi actori viſum ſit, conſtare ſuam innocentiam, vitæque & morum integritatem, pronunciauerunt adſtantibus iudicibus quibus ea res demandata erat ab iis qui apud Belgas in Aula Bruxellana Regis Hiſpaniarum vices obeunt, non noni, ſed ſeptimi menſis partum ſtatuendum, producto geſtationis tempore per ſeptem & viginti hebdomadas, qui partus etiam ſeptimeſtris cenſeri debet, tametſi non prorſus expletus ſit, atque vna aut altera ſeptimana deſideretur, atq; aliquot adhuc dies ad complementum reſtent. In hoc autem negocio Lunæ circuitus obſeruari debet, qui quatuor ſeptimanis, hoc eſt, plus minus octo & viginti dierum reuolutione perficitur, quo temporis decurſu, agitato Lunæ vi ſanguine, menſes mulieribus decurrunt, quibus defluxis, vteroq; a menſtruo profluuio defecato, vt plerumque quinto die aſſolet, vel ſeptimo, ſi ab eo dierum numero vir feminæ congrediatur, conceptum maxime naturalem perfici contingit, adeo vt poſt ſeptimi vel noni menſis decurſum infans in vitam productus, ſaluberrimus exiſtat, ac nullis morbis, quibus infantia expoſita eſſe ſolet, obnoxius. Multis enim morbis ætas puerilis infeſtari ſolet ob ſanguinem menſtruum conceptus tempore vtero inhærentem, vt ſunt ἐξανθήματα, hoc eſt, eruptiones floridæ, vulgo varioli & morbilli, Belgice *Maeſelen ende Poxckens*, aliæque rubentes vel liuidæ puſtulæ quæ ex menſtrua illuuie contractæ in extima corporis parte ſe vere vel æſtate proferunt. his accedit ἐπιληψία, ſeu morbus comitialis & caducus, qui hinc Belgis *vallende ſiecke* nominatur. Quem morbum, quoniam plures differentias haberet, ſuperſtitioſa gentilitas

Medicorũ de partu pronunciatio nullius vel fauore, vel iniuria.

Luna mẽſes conſtituit in puerperis.

Poſt menſtrua conceptus naturalis.

Epilepſia morbus puerilis.

olim in certos Diuos referre solet ante lucem Euan-
gelicam mortalibus exhibitam; cum ex naturalibu
causis, atque præsertim ex spumosa tenacique pitu
ta excitetur. In ore quoque tenellæ ætati ipso fere
vitæ aditu vligo quædam palati ac faucium hu
Alcola quid. cuscula innascuntur, Alcolam Arabes, Græ
ἄφθαι, Belgæ *de Sprouwe* vocant. Subter linguan
Ranula quid. vero Αγκυλόγλωσον, vulgo Ranula, Belgice
Spanare, quæ vel incisione, vel vngue, vel salis frictio
ne, aut, vt ego factitare soleo, vbi ferrũ metuũt, oxy
melite Scyllitico aboletur, ne iis addam ὑδροκε
Fungosum caput. φαλὸν, hoc est, caput tumore fungoso ac pituit
turgidum, multasq; alias humorum collectiones e
vitioso lacte ac menstruo sanguine conflatas, qu
etiam adultam ætatem comitari solent, ac cum ian
consanuisse visa sint, identidem recrudescere. Quo
Simile ab agricolatione. circa cum in agricultura ac satione, tum in adeundo
concubitu, excolendoque fundo muliebri ac pro
creandis liberis, etiam ex Moysis præscripto, obser
uandus est Lunæ decursus, cuius vi statis vicib. men
strua feminis vel defluunt, vel subsistunt. Perficitu
autem Lunæ ambitus emenso Zodiaco septenis vi
cenisque diebus, & tertia diei parte, qui dies plus mi
Luna quot diebus cursum perficiat. nus quatuor septimanas complexi, Lunarem men
sem constituunt, præsertim si id tempus eximas, quo
sidus hoc occultatur, nec fit conspicuum. Siquidem
triduo plus minus in coitu, hoc est, vt vulgo dicunt
in coniunctione morata inuisibilis est, quo tempore
Vide Galenum de diebus decretoriis. nondum in hæc terrena vim suam exerit, nec ea
immutare est idonea, verum vbi conspici incipit,
hoc est, noua existit, & cum in orbem circinata est,
hoc est, cum Soli ex aduerso opposita, plena appa-
ret, mirificos effectus in conceptu ac plerisque aliis
rebus obtinet: nam & frumenta segetesque adau-
get, conchylia implet, carnes laquearibus affixas,

radiis

radiis suis in tabem resoluit, somnoq. sopitis vel diutius sub eius lumine moratis pallorem tremoremq. ac capitis grauedinē inducit, pueris epilepsiam, stuporem, paralysim adfert, multaq. alia perficit, non quod cæteros planetas potestate superet, sed vicinitate. Siquidē in infimo orbe collocata ac terrę proxima, ortus & incrementa rerum moderatur sic, vt huius effectu post seminis conceptionem etiam fœtus in vtero materni sanguinis irrigatione augescat ac vegetetur. Totum quoq. gestationis curriculum siue diebus, vel mensibus, vel septimanis metiri ac denumerare libeat, vt grauidæ fere supputant, ad Lunæ motum exigi referrique debet. Explicat autem vires suas in corpore efficacius, vel quum primum cum Sole cōgressa illustrari incipit, aut quum in orbem conglobata, plena conspicitur: medio autē orbe diuisa, minus virium obtinet; minime omniū quum falcata est, sensimq. deficit & obscuratur. Eo enim tempore nullus in Oceano concursus aquarū, nulla in corporibus humanis humorum redundantia, nulla in ossibus medullarum collectio, ita vt tūc expediat tenellis corpusculis a concubitu desuescere atque inducias sibi imperare. Ego autem multoties grauidis ac prægnantibus placidum facilemq. partū denuntiare soleo, atq. illarum mentes in optimam enitendi spem erigere, siquando Luna noua aut plena parturire occipiunt, prȩsertim quum Lunæ vis pubi incumbit, aut inguina femoraque occupat; nam sidus hoc singula membra percurrere, iisq. biduum, nonnunquam triduum insidere alias testati sumus. Quum enim circa illas partes moratur, vterus vdus & lubricus promptius dehiscit ac dilatatur, ipsiq. infanti expeditum exitum perficit. Quod si Luna senescente atque imminuta partus inciderit laboriosus fere esse consueuit, magnoque conatu ac molimine elidi. Hæc quoniā sæpius a me obseruata sunt,

Luna sidus terræ proximū.

Gestatio infantis ad Lunæ cursum referenda.

Quando partus placidus.

Partus quando laboriosus.

nec a ratione aliena videntur, huic argumento adiicere visum est. Cæterum quum Lunæ vires aliqua ex parte sumus complexi, hoc in mentem reuocare expedit, quod paulo ante monui, etiam in excitandis tempestatibus, ac constituenda aëris temperie nullas vires proferre, nisi a sole illustretur, atque amplissimum illud sidus sua facie, suoque fulgore illam irradiet. quo efficitur vt minimo effectu polleat, primo ipso cum Sole congressu: verum vbi tertius, aut potissime quartus dies elucescit, manifesto vel tempestatem portendat, vel serenitatem polliceatur, ita vt quartus dies totius mensis temperiem vel intemperiem constituat. Quos Lunæ Solisque effectus eleganter his versibus expressit Virgilius obseruata colorum varietate, qua ex aeris terræque exhalationibus suffundi solet:

Prognostica ex Luna.

G. lib. 1

Luna reuertentes quum primum colligit ignes:
Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
Pura, nec obtusis per cælum cornibus ibit:
Totus & ille dies & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluuia ventoque carebunt.

Totidem versibus Solis potestatem complectitur, qua res mortalium, ac non solum corpora, sed animos quoque hominum immutat.

De hominis procreatione vtilis et iucunda narratio, in qua illustratur altera argumenti pars.

CAP. XXIII.

QVum multos in naturæ rebus, præsertim quæ ad corporis humani structuram attinent, hallucinari accæcutire contingat, multaque nugamenta adferre soleant de formatione fœtus, eiusque situ, de gestationis tempore, & mensium decursu: atque an se-

an ſeptimus menſis tempeſtiuus ad partum ſtatui debeat, atque is ſit vitalis: conſulto me facturum ſum arbitratus, ſi obiter hominis formationem explicare aggrediar. Eſt enim diuini huius opificii artificioſa conſtructio, omniumque membrorum quæ vel foris ſe proferunt, atque oculis conſpicienda exhibent, vel intus ad ſingularem vſum deliteſcunt, elegans & concinna conformatio.

Conſtat autem Homo ex vtriuſque ſexus ſemine, ac primis ſeptem diebus confluente materno ſanguine, in oui ſpeciem coaleſcit ac conglobatur. Subeſt vero vis & facultas formatrix, diuino quodam cæleſtique munere, ſemini quod ſpiritu vitali atque atque æthero abunde imbutum, atq. vndique perfuſum, effigiem formamque fœtui imprimit, ſic vt ſingula membra, totaque corporis moles quæ tanto menſium decurſu perficitur, ac ſenſim in decentem ſpeciem, decoramque hominis figuram abſoluitur, in eo conſiſtant, & quodammodo adumbrata ſint. Quod etiam obſeruauit atque admiratus eſt Dauid rex maximus, diuinorum operum contemplator vnicus. Conſtituuntur autem a Medicis qui naturam humanam intime ſunt contemplati, quatuor diſcriminata tẽpora, quibus hominis formatio perficitur. *Humani corporis origo.* *Seminis humani efficacia.* *Pſal. 138.* *Quatuor formationis infantis tempora.*

Primum, quum ab inito ſtatim congreſſu, amplexuque mutuo ſeminis naturam obtinet, quo tempore conceptus & genitura dicitur. Quoniam ſemina inter ſe fermentata coaleſcunt, vt cremor & velut lactis quædam concretio: quod ita deſignat Iob: Nonne ſicut lac mulſiſti me & ſicut caſeũ me coagulaſti? His conceptus ac ſeminum maris & feminę coalitus & conglobatio (modo ne effluxus oboriatur, vt lubrico fere, hiantique vtero aſſolet) prima ſeptimana perficitur. *Primum* *Cap. 10.*

Secundum formationis tẽpus conſtituitur, quum natura vteri,que facultas ſuis viribus atque inſita vi *Secundũ.*

vasa manifestã seminis mutationem efficit, adeo vt tota substantia carnea potius & sanguinea, quam seminalis conspici incipiat, idq. duodecimo fere aut decimoquarto ab inchoato formationis die; & quãquam hæc concretio, massaque carnea sanguine æstuanti ac calido redundet, rudis tamen est & informis, nullamq. membrorum figuram, nulla lineamenta exhibet; nam corporis partes præcipuæ nondum distinctam formam sunt consequutæ. quo fit vt nulla hominis species ac figura conspiciatur, sed rudimentum tantum & inchoatio humani opificii, infantem effigiare condiscentis. Exemplum a figulis delumi potest, (imitatur enim ars naturam) qui ex vda tenacique ac tractabili argilla imagunculas aliaque testacea confingunt, primum informia atque indigesta, mox artificiosa tractatione figurata. In pictoribus tale quiddam obseruare licet, qui primum rudiori penicillo vel denique carbone aut creta susceptum opus adumbrant, Belgæ *Bevverpen* vocant: mox expoliunt vltimamque manum admouent, sic vt quæ ante horrida visa sunt, abdita, inculta, opaca, obscura, vmbrosa: mox nitida, peramœna, collustrata conspiciantur. In statuariis quoque atque opificibus argentariis tale quiddam imaginari licet, qui vel æs vel lignum rude & impolitum dedolant, atque excauatum manubrio, adhibitaque ascia poliunt, atque opus affabre cælatum exhibent. Par est ratio, prorsusque huic rei affinis satio, quæ sparso humi semine perficitur: id enim terræ gremio mollitum ac tepefactum vapore sensim adolescit, atque in stirpem emergit, fructumque profert, & semen omni illi ex parte simile. Vt itaque terra fertilis & fœcunda complexu suo semen fouet, atque eiusdem speciei stirpem vnde prognatum est, elicit: sic vterus mulieris nisi prorsus effœtus sit ex recondito in ipso semine fœtum effingit atque emoli-

Similitudines ab opificibus.

A pictoribus simile.

Simile a statuariis.

De satione simile.

Simile a terræ fœcunditate.

emolitur,ſtatoq.tempore,hoc eſt,exactis vt plurimũ nouem menſibus,hominem ſexu maris vel feminæ, ea qua progenitores ſunt, forma ac ſpecie in lucem producit. Cæterum vt reliquam inſtituti noſtri partem exequar;

Tertium ſtatuitur conſtruendæ fabricæ tempus, cum euidenter & perſpicue ſe proferũt tres illæ partes principes. Cor ex quo arteriæ emergunt, Cerebrum ex quo vt filamenta quædam ex colo, nerui producuntur,Hepar ex quo venæ propagantur. Quibus elaborandis ab ipſo conceptus tempore ad decimum octauum primi menſis diem vteri facultas inſiſtit atque occupata eſt. *Tertium.*

Poſtremo autem quod tempus ad vigeſimum octauum aut trigeſimum diem porrigitur, extrema membra articulatim atque exquiſite elaborata conſpiciuntur,ac iam pullulaſcere ac palpitare fœtus incipit; a quo dierum progreſſu, quoniam omnes artus diſcreti ſunt,totumque opificium exacte formatum conſpicitur, non amplius fœtus aut embryo, hoc eſt,pullulans concretio, ſed infans aut puer indigitari incipit. Mares autem vt plurimum trigeſimo die perficiuntur: Feminæ quadrageſimo ſecundo aut quinto. Quod autem maſculi properantius abſoluantur, caloris ratione id euenit, qui humorem vt mollem ceram, extendit, diffundit, dilatat, ſuaque vi fingit formatque. Sic calor & vigor corporis, ipſaque naturæ alacritas maribus trium menſium ſpatio, feminis quatuor motum accelerat: quo tempore erumpentibus etiam capillis & vnguibus, agitari infans in vtero, ac calcitrare molitur, ita vt grauidæ motum non obſcure percipiant, ac nauſea cibique faſtidio infeſtentur, denique abſurda quædam edulia, atque a natura aliena appetant, rudera, carbones, teſtas, putamina. non deſunt quæ crudos piſces,armoſq.viriles appetant. Sic noui quæ ſpirãtes *Quartum* *Mares cur citius quã feminæ abſoluantur.* *Infans quando mouetur.*

anguillas, ac congros dentibus attritos frustulatim deuorarent. Sunt tamen multæ patriciæ quæ huic affectui atq. enormi appetentiæ non sint obnoxiæ, vt quibus minimum excrementi aut vitiosi humoris in corpore aceruetur, secus quam plebeiis quæ voraces sunt, multumq. sordidi humoris ac feculenti sanguinis in conceptaculis internis congerunt, ex quibus circa tertium a conceptu mensem nausea, fastidium, ructus acidus, ac præter naturam multarum rerum desiderium & auiditas excitatur. Conspectus est mihi superioribus annis Brugis ciuitate Flādrorum abortus gemellorum trimestris, sexus masculini, qui ex huiusmodi affectu, negataq. re quapiam, cui grauida auide inhiabat, excussus est. Erat autem digitali aut paulo plus longitudine, pariq. crassitudine, mēbris omnibus exacte elaboratis, nec vlla sui parte mutilis, adeo vt se oculorum orbes nigricante pupillæ puncto signiti, nares, aures, digiti discreti, vmbilicus, mentula, femora, suræ, tibiæ, tali, & quibus forma pedis distinguitur, digitorum articuli perspicue se spectanda exhiberent. Cum autem infantium vterque palpitaret, atque indubitata certaque vitæ argumenta præberet, ad sacrum baptisma concursum est, quo peracto nullum amplius vitæ indicium præferebant. Cæterum quem habeat in vtero situm infans, obiter indicandum. Gestaturis in aluo materna longo amento vmbilico annexus, vt pomum petiolo suo affixum arbori, per quem venæ vmbilicalis adminiculo, purissimi sanguinis scatebra alitur atque nutrimenta capessit, non per os ac labra, quæ nondum illi vsui sunt ad edendum, vt nec podex aut vesica ad egerendum. Vena siquidem vmbilicalis a matrice orta iecur, diuisa eius parte, ingreditur, atque in venam Portæ terminatur, a qua sanguis purissimus per vasa seminaria in vterum deriuatur. quo efficitur vt sanguis & spiritus tanquam auxiliares & succen-

Exemplū abortus gemellorum.

Situs infantis in vtero.

succenturiatæ copię, continenter deorsum ferantur, nequando horum aliquid desideretur. Per hos itaq; venarum ductus, atque arteriarum riuos, qui ex corpore materno emergentes, in vterum deferuntur, atque mox vmbilico insiguntur, fœtus alitur, ac facultate feminis quod vteri calore fouetur, ac sanguine irrigatur, omnibus suis membris, spatio temporis perficitur. Infans autem in media vteri capacitate ac velut centro libratus sustinetur, totus in se conglobatus, atque oblongo velut productu in orbem conuolutus, ita vt capite paululum inclinato, mentum pectori, talos calcesq. natibus, manus genis oculisq. applicet, crura vero ac femora incuruato poplite sursum elata, imum ventrem attingant, prior aduersaq. corporis pars, nempe frons, nares, facies dorso materno imminet, capiteq. deorsum inclinato oculos

ossi sacro annexum Belgæ *de Stiet* vocant. in partu vna cum osse pubis dehiscit ac relaxatur. quo fit vt plerumq. mares proni prodeant, aut capite nonnihil in obliquum inflexo, vt facies conspici queat: femellæ vero aduerso situ magna ex parte collocãtur, ita vt egressu resupino, ploratuque edito cælum obtueantur. Verum hæc non semper ordine naturæ procedunt, cum multi contra naturam partus eueniant, ac nonnulli infantes non semper capite præuio se proferant, atq. in longum exporrecto corpore, manibus femoribus applicatis exitum affectent. sed alii pedibus nõnunquã distortis vel diuaricatis, ostio se obuoluunt: nonnulli inflexa ceruice, contortoq. in obliquum capite, manibus exporrectis, ac natãtiũ more expansis, pronisq. humeris procidunt, magno suo & enitẽtis periculo, nec minori obstetricũ anxietate & molestia. Quũ autẽ omnia decenter, natureq. ordine ꝓcedũt, infans expleto gestationis curriculo eruptionẽ molitur, seseq. inclinans dorsum voluitur.

Partus cõtra naturæ ordinem.

nec enim diutius in his latebris delitescere potest, quam illi per vmbilicum alimentum suppetat, ac calor cordis absq. externa respiratione possit subsistere. quocirca grandior factus, alimenti lucisq. est auidus, atq. aërem captare nititur adeo, vt ruptis membranis atque inuolucris, quibus obductus ac contra attritus munitus erat, acerrimo parturientis cruciatu in vitam producatur, idque non solum ob astricta minusque laxa vteri vestibula, sed quod hæc calamitas & pariendi angustia ob Adami atque Euæ lapsum a Deo inuecta sit, illique hoc onus impositum, viro quoque in non mitiorem miseriæ sortem deiecto. Magna autem ex parte nono mense vterus dehiscit relaxato osse pubis, parturiente pro virili enitente, quæ quod grauat, excutere nititur, infante insita vi, ductuque naturæ erumpente: quo adiumento in partu mortuo, aut inualido mulier destituta est. Infans enim viuus atque alacer non minus, quam mulier operi insistit, atque aëri inhiat, auramque captare nititur. Cæterum sunt complures qui exacto completoque nono mense in decimum deueniant, quos partus decimestres Hippocrates vocat, inchoato quidem decimo mense Lunari, qui viginti octo diebus perficitur, non prorsus finito. Sic Sapiens decem mensibus in vtero se confirmatum memorat, atque ex sanguine virique semine coagulatum, voluptate concubitum comitante. Pari ratione qui iam expleto sexto mense (in quo partus nulla ratione vitalis existit, quod membrorum firmitas desideretur) septimum sunt ingressi, atque vel duas aut tres septimanas in eo sunt constituti, septimo mense editi dicuntur. Eadem est ratio in supputandis hebdomadibus & mensibus, qui certo dierum numero terminantur. siquidem elapsa antecedente septimana vel mense, atque insequente inchoata, ab hac desumitur temporis ratio, illique gestationis

Vnde labor parturiendi.

Genes. 3.

Decimestris part⁹.

Sapien. 7.

stationis curriculum ascribitur, atque ab eo mense quem prægnans ingressa est, aut partus inciderit (vt assolet vel septem vel nouem Lunæ cursibus) denumeratio sumitur. Par est ratio de annorum supputatione vel a Christo incarnato vel passo, ita vt inscriptio obseruetur insequentis anni, etiam primi mensis initio, obliterato neglectoque præcedente. Quod autem septimi mensis partus vitalis existit, non præter rationem est, sed certa huic rei causa subest. Siquidem infans eo tempore insita vi ac naturæ ordine circumagit se ac conuoluit, locumque suum mutat, ac commodiorem captat. Et quemadmodum militiæ Dux vel angustia ac difficultate loci, vel commeatus aut rerum necessariarum inopia, exercitum alio transfert, sic tamen vt in metandis mutandisque castris miles continenter in excubiis agat, ac velut in procinctu constitutus ad omnem euentum belli, atque inopinatum impetum, insultumque hostium erectus sit atque expeditus: ita si illo temporis momento, quo septimo mense is naturæ motus cieri solet, pariendi tempus inciderit, atque vltro citroque collatis viribus infans in lucem prodeat, citra omnem dubitationem vitalis est. Simile autem quiddam huic infanti euenit, quod noctu euigilatis solet, qui se in aliud latus deuoluunt, ac molliorem culcitræ partem, minusque pressam captant: quibus siquid inopinati obueniat, aut a re quapiam repentina interpellari contingat, quo minus se denuo in lectum deuoluant, confestim cubile deserunt, excussoque somno, tametsi aliquid noctis reliquum est, ad ea peragenda quæ vrgent, ocyus se accingunt: alioqui si somno oppressis præter opinionem aut spem aliquid euenerit, tumultuari illos contingit ac contremiscere, omniaque confuse ac nullo ordine vel aggredi vel perficere, ita vt res nec felicem, nec optatum exitum consequatur: vt in

Partus septimi mēsis, cur vitalis.

Simile a duce militia.

Simile ab euigilatis.

octauo mẽse assolet, in quo impetrata quiete denu[o] refocillari incipit infans, ac materno hospitio, eius[que] alimento perfrui. Sunt quidẽ nonnulli septimo mẽ[n]se editi, corpore flaccido minusq. firmo, & qui calo[rem] natiuũ languidum obtineant, sed nutricũ cu[ra] atq. industria fulti diu subsistunt, vitamq. in multo[s] annos proferunt. Simile enim quiddã iis euenit, q[ui] pomis aliisq. fructibus arboreis, qui præmature ve[l] decidunt vel decerpuntur, quos arboratores qui e[x] his quæstũ venantur, recondunt stramentisq. fouẽt ac paleis obruunt, quo tempestiue maturescant, atq[ue] esui reddantur idonei. Siquidẽ huiusmodi infante[s] opera studioq matrũ aut quibus alendi cõmittun[tur], vires concipiunt, atq. adhibitis fomentis robu[r] consequũntur: quo subsidio vitam in multos anno[s] prorogant. quod nulla ratione obtinetur in octime[stri] stri partu, qui rarissime vitalis esse solet, quod seda[tus] tus sopitusq. sit motus ille naturæ & agitatio quæ ex certa causa excitari consueuit, septimo mense cum a matre, tum ab infante. quocirca ab inquietudine se[p]ptimi mensis lassus, vires colligere incipit, atq. ad pr[æ]fixum gestationis tẽpus in materno gremio refoue[ri]. Quo fit, vt si oborta aliqua vel intemperie vel per[turbatione], infantem sedibus statiuisque suis extur[bari] contingat, lethale existat, propter causam ex[traneam], atq. a naturæ ordine alienã, quam etiã Sa[turnus] sidus ferale & noxiũ exasperat, suaq frigidi[tate] infanti vires deiicit quamobrem ad nonũ men[sem] in sua statione consistere salutare est, quo vires colligat, iustumq. robur assequatur. Quum autem nonus mensis aduentare incipit, infans alimenti in[opia] subsidit ac deorsum deuoluitur, vteriq. vestibu[la] primosq. in lucem aditus persequitur, atq. exitum affectat: nonnunquam in ipso pariendi calore ac fe[stinatione], impetu quodam per lubrica labitur, ac dehiscente vtero, nullo obstetricis adminiculo, dicto

Simile a fructibus maturandis.

Octimestris partus nõ vitalis.

Saturnus infanti grauis.

citius

tius (vt pomum maturũ leui attactu) decidit. Quod s potissime vsuuenit, quibus vterus amplissime dilatatur, atq. infans omnia cumulate est consecutus, uisq. viribus abunde instructus. Nam quę stricti oris unt, infantemq. gestant valetudinariũ vel imbecillem, difficulter enituntur, ac laborioso conatu, summoq. molimine partũ excludũt. Ex hac pressura atq. nitendi difficultate desumit appositissimã similitudinem Seruator, suosq. animat atq. vnice solatur, ne animo deficiant ac labascãt ob calamitates ac clades llis Euangelii causa inferẽdas, cum exemplo parturientis, mœror in effusam solidamq. lætitiã ac subitũ audium sit cõmutandus: itaq. periculum imminere ndicat, anxietatem, tristitiã, trepidationem, sed hæc omnia cõfestim exorto inopinato gaudio, ac suauissima Spiritus paracleti consolatione discussum iri. mpiis autem minatur passim Deus, ac desumpto ex artu exemplo, inexpectatũ ac repentinum interitũ mminere denunciat. Sic enim illorum mentibus apud Esaiam terrorem incutit: Vlulate, quoniã prope est Domini dies, quasi vastitas: virorum cor tabescet, & manus dissoluentur, terrores, cruciatus, & dolores llorum animos occupabunt, & vexationibus correpti, parturiẽtium ritu dolebunt & ingemiscent. Hieremias quoque quum Israëlitas in summo luctu atq. extrema calamitate constitutos describit: Vocem, inquit, audio quasi parturientis, angustias & cruciatus primo partu enitentis, qui fere insuetis acerrimus esse solet, quod nunquam tale quiddam inciderit, aut huiusmodi laborem sint perpessæ. Sic etiam regibus Deus formidabilis est & tremendus, quum aduersum illum cristas exigunt, vt apud eundem prophetam de Ioachimo rege Iuda refertur, quem in eas angustias cõiecit, vt dolorem & anxietatem perpessus sit, qualis conspicitur dolor paturientis. Militum quoq. Moabitarum animis (tametsi hoc genus

Morale a partus angustia.

Ioan. 16.

Ex partu & pariẽte exempla.

Cap. 13.

Cap. 4.

Cap. 22.

Hiere. 48.

hominum ferox sit & impauidum) eam trepidat
nem ac pauorem iniecit, qualis est animus partu
entis feminæ, quæ dissoluitur ac liquescit, nisi ad
tium solatio fulciatur, nisi matronarũ subsidio su
leuetur. Est autem apud Esaiam elegans cum prin
Cap. 26. ac consolatoria concio, ornata excultaque insig
comparatione: Propheta siquidem illos qui affli
ac castigati resipiscunt, ductique pœnitentia ad D
um confugiunt, parturienti comparat, quæ in ang
stia constituta, atque enitendi difficultate non sin
vitæ discrimine oppressa, adstantium opem imp
rat, ac dimotis vndiquaque oculis, suspiriis, gemi
que ac lamentis, subsidium ac solamen exposcit.
enim concionis huius seriem prosequitur, vt obit
quædam delibem: In semita iudiciorum tuorum s
tinuimus te Domine, & memorabile tuum in de
derio animæ nostræ. Anima mea desiderauit te
nocte, sed & in spiritu meo, & præcordiis meis, de m
Esaiæ locus explicatus. ne vigilabo ad te. Quo testatur se inniti Domino, i
gruente calamitate, & admotis flagellis, in eoq. spe
fixam habere, atque oculos intentos, deniq; mem
riam Dei impressam esse animo suo, totaque men
atque animo inuigilare mandatis illius, ac nullo no
tempore meditari in salutari illius doctrina, non s
lum media luce, sed intempesta etiam concubiaqu
nocte, atque antelucanis horis. Quid autem obliuio
sos ad hunc mentis feruorem impulit, ac tam solid
Afflictio religiosos facit. fiduciam extorsit, mox subiicit: Domine, inquit, I
angustia & tribulatione rebusque aduersis ac deplo
ratis, nominis tui maiestas & amplitudo in mente
venit, tuique subit memoria ac recordatio: res affli
ctæ ac desperatæ tacito tuæ diuinitatis afflatu atqu
impulsu ad resipiscentiam nos pertrahunt. Sicut qu
concepit, quum instat tempus partus, clamat & voci
1. Thessa 4 feratur: ita facti sumus coram te Domine. Paulu
quoque socordes atque oscitantes ad excubias a
vigilandi

landi industriam extimulat, atque parturientis
mplo in Dei aduentum expeditos paratosq. es-
ult. irruit enim vt fur & nocturnus oppressor, di-
lius, & tanquam dolor repentinus parturientis. *2. Petr. 3.*
c studiose lector, quoniam non prorsus ab insti- *Apoc. 3.*
o aliena sunt, visum est adiicere: quo quisque ex *16.*
liqua vitæ documenta desumat, ac consideret,
m luculentas appositasque similitudines sacri va-
suis concionibus accommodent, ex notissimis
uræ rebus depromptas. quod eo obseruant stu-
sius, quo auditorum animis efficacius influant,
concepto emendatioris vitæ proposito, alacri
mptaque voluntate ad frugem, Deique cultum
onferant.

oto ætatis anno puellis pubescentibus concubitus desiderium excitetur, & conceptui efficiantur idoneæ. Rursus quando prouectioribus fœcunditas desinat, ac desinentibus menstruis vterus sterilescat. In qua narratione virilis quoque naturæ conditio excutitur.

CAP. XXIIII.

QVo optime consulant pudicitiæ virginum suarum progenitores, illorum interest curiose ob-
uare, quando expediat aut sit tempestiuum ex se
genitas, aut quarum iis cura incumbit, elocare
coniugio destinare. Est enim is sexus fragilis, ac so-
tantibus vndique ad defectionem procis, ad rui-
m procliuis. Multis autem argumentis huius rei
pensio, ac naturæ puellaris inclinatio deprehendi
test. Siquidem pubescente corpore, ac profluen-
us stato tempore mensibus, vt assolet decimo-
arto aut quinto ætatis anno, aliis serius, alius ma-
rius pro cuiusque habitu & constitutione, semen
gescit, ac sanguis qui non amplius in corporis au- *Virgo cul-*
mentum assumitur redundans, rei Venereæ imagi *tus studio-*
tionem menti infert. quocirca in ætate nubili cō- *sa.*
rutæ se comunt ac poliunt, oculosq; ac genas non

Virgines maturius elocandæ. solum speculo, sed iuuenibus continenter obiiciu
seseq. spectandas exhibent, adeo, vt a procis dem
ceri tractariq. cupiant, ac blandius appellari, ocu
eius rei causa in obliquũ detortis, atq. in amasios s
uiter cõiectis quę res efficit, vt oborta tentigine, a
intimarũ partium titillatione, prurire vtriq. incipi
atq. impotẽtius ad concubitũ incitari. eoq. fit vt pl
rumq. excusso pudore, nec obseruata voluntate p
rentũ qui aliquando tardi sunt & difficiles in con
renda dote, aut ægre illas abs se diuelli patiũtur, vlt
Virgines fragiles. se procis offerant, subiiciantq. magna cum pudici
iactura, tũ totius prosapiæ infamia & dedecore. Vn
nostratibus prouerbium iactatur: Periculosa me
Prouerbiũ de virginibus. virgo nubilis maturaq. viro, *Rype dochters, zorghelic
ende broosche vvaere.* Quanquã quod ad continentia
attinet, virginũ quam viduarũ conditio Belgis con
Prouerbiũ de viduas. mendatior. Tale enim spargitur de iis dicteriũ, V
gines in amore stabiles & sedatæ mentis: Viduæ t
multuosæ, lubricę, instabiles, inquietæ, nec vnius m
tis aut sententiæ. *De maechden hebben eenen zin: de vve
vven hebben den Duuel in,* ob degustatas, opinor, rei V
nereæ illecebras, quas añimo conceptas auidius e
petunt, quam virgines, quibus nunquã illæ volupt
tes delibatæ sunt, ipsiusq. Genialis thori sunt expe
Mulier quãdo primũ fecũda efficitur. tes & ignaræ. Cęterum quum virgines decimo qua
to ætatis anno aut paulo serius aliquod specimen
dant maturitatis, defluentibus iam menstruis, co
ceptioni aptæ efficiuntur quæ vis illis porrigitur a
annum vsq. quadragesimum quartum. nõnullis qu
valido sunt corpore & vegeto, ad quinquagesimu
Mulieri quando menses desinunt. quintum fœcunditas producitur, vt in nostratibus a
liquando obseruaui. Scio equidem fluxũ menstru
in nonnullis boni habitus vlterius proferri, verum i
rarum est, nec semper ex naturali causa humor ill
excrementicius profluit. Quocirca explodenda illo
rum sententia, qui existimant vt muliebris profluui

it.

conceptus indefinitum esse terminum, nec stata
s rebus fixaq. tempora posse assignari. Quanquam
im nonnullę anno sexagesimo huic fluxui sint ob-
oxiæ, non tamen ex naturali causa is prouenit, sed
affectu aliquo contra naturam oborto, qui etiam
rtum excutit. Siquidem ira, indignatione, excan-
esc ntia, subitaq. atque inopinata consternatione
hiscere contingit conceptacula, ac meatus resera-
, sic violento humorum concursu tale quiddam
olui contingit, plerisq. ex casu & ruina conuulsis
enarum fibris. Quum autem magna ex parte mu
eribus circa annum quadragesimum quintum, aut
d summum quinquagesimum menses subsistant, ac
ulla ex harum congressu soboles sperari possit, præ-
er naturæ ratione faciunt, quæ se iuuenibus in ma-
rimonium addicunt, aut viri, qui tales aniculas pe-
uniarum auiditate ambiunt, aut in coniugium ad-
iscunt. Frustra enim vtrimq. opera insumitur non
ecus, quã si ieiuno, sterili, arido, ac strigoso agro ge-
erosum semen committatur. Tolerabilius est si se-
nex sacculentus ac vegetus, cruda viridique ætate se
uuenculæ addicat. Nam ex ea societate aliquod spe-
rari potest posteritatis oblectamẽtum: cum vir nun-
quam tam effœtus, tamq. exhaustus, & exoletus cẽ-
seri soleat, quin prolem excitare possit. Cæterum
quæ sit viri natura, & quousq. se proferat vis procre-
andæ prolis, obiter indicandum. Cum autem ado-
lescentibus plurimum calidi sit innati, vt Hippocra-
tes ait, circa ætatis annum 16. aut plus paulo aliquid
virilis roboris concipiunt, abditæq. partes pubescere,
ac mentum decora decentiq. lanugine exornari in-
cipiunt, quæ naturæ vis atq. ardor propagandæ sobo-
lis in dies magis magisque augescit atque incremen-
ta concipit vsq. ad annum 45. aut quinquagesimum:
atque in 65. desinit. Tunc enim magna ex parte flac-
cescere virile robur & semen infœcundum effici

Anicula ne iuuenibus se addicant.

Vir quousque fecundus.

incipit, extinctis ſpiritibus naturalibus, & areſcentibus humoribus ex quibus caloris beneficio ſemen confici ſolet. Sunt quidem non nulli validi robuſtique ſenes, quibus adoleſcentia continenter ac moderate tranſacta eſt, qui ad ſeptuageſimum annum fœcundi ſunt; & in peragendo concubitu viriliter ſubſiſtunt; quorum multa exempla Brabanti, Gothi & Sueci ſuppeditant. Sic enarrantē audiuimus Nauclerum quendam fide dignum, quum Stocholmiæ negotiaretur, imperante Guſtauo patre inuictiſſimi Regis Sueciæ Etici qui nunc rerum potitur, ſe accitu regis interfuiſſe nuptiis viri cuiuſdam centum annorum, qui in matrimonium adſciuerat triginta annorum ſponſam, ex qua complures illum ſuſtuliſſe liberos indubitata fide memorabat; erat enim vir (vt ſunt in ea regione plurimi) adeo cruda viridique ſenecta, vt vix impleuiſſe annum quinquageſimum videretur. Apud Tungros quoque, atque in Campania Brabantica, vbi mira aëris clementia, & gens temperans & frugalis, inauditum nō eſt, ſed propemodum vulgare, octoginta annorum viros virgines non admodum annoſas in coniugii ſocietatem adſciſcere, atque ex iis proles excitare. Quocirca annorum numerus viro nihil officit ad procreandos liberos, niſi prorſus ætatis iuuenilis incontinentia exhauſtus ſit vigor, ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Vnde Belgæ in exoletos, atque intempeſtiua Venere fractos prouerbio ludunt, *Vroech hengſt vroech ghuyle*, a caballis admiſſariis deſumpta comparatione, qui ſi vel frequentius vel maturius equas ineant citiſſime conſeneſcunt, nec vllis muniis bellicis accommodari poſſunt. Quid autem diſcriminis ſit inter viros & mulieres, & vel cauſæ vel rationis ſubſit, quod mulier citius ſterileſcat quam vir, ac profundere ſemen deſinat; ſiquis forte requirat, calorem natiuum deſigno, quo vir præcipue pollet.

Rei geſtæ narratio. *Brabanti annoſi.* *Prouerbium in exoletos.* *Simile a caballis exhauſtis.* *Vir calidior femina.*

Siquidem

siquidem quũ mulier virũ humoris copia vincat, vt menses indicant, & corporis mollities; tum vir illam insito calore superat. Calor autem præcipuus est qui humores cõcoquit, atq; in seminis substantiam immutat, cuius alimento destituta femina, pinguescit quidẽ ætatis accessu, ac sterilitatem consequitur secius quam vir, cui calore liquescit pinguedo, ac dissoluũtur humores, verũ eius beneficio in semen elaborãtur. Huic rei etiã asscribo, quod mulier min⁹ viriũ obtineat, minus prudẽtiæ & cõsilii, minusq; ratione polleat, nec ea sit dexteritate in reb. gerẽdis qua vir.

Vir diutius fecundus quam femina.

Quî potißimum alii ab aliis morborum contagia concipiant. Et qua ratione efficitur vt infantes conualescant exhibitis nutrici medicamentis.

CAP. XXV.

QVum morbi cõtagiosi obuios quosq; inficiant, tum in nullos se citius diffundunt, quã quorum natura multum inter se habet affinitatis: vt sunt parentes & liberi, sorores, fratres, consanguinei, quib. fere vltro citroq; periculũ imminet, ac labes aspergitur. Et quo quisq; sanguine coniunctior ac magis propinquus, eo celerius ab altero malũ concipit, propter sympathiam, hoc est, naturæ cognationem atq. spirituum & humorum consensum. Quocirca grassante peste ac sæuientibus passim morbis popularibus, denunciare soleo sanguine propinquis, vt absistant, pauloq; remotius ab ægroto se subducant, ne pestifero halitu infici contingat, qui notos potius & consanguineos, quam exteros ignotosq. corripit, tametsi reliqui qui assistunt, a periculo non sint immunes. Par est ratio de nutrice, pueroque vberibus inhiante. ægrotante enim nutrice tota vis morbi in infantem deuoluitur, ipsaque nutrix subleuatur ac malum discutit. Quum enim morbi vis per venas sanguinis conceptacula diffunditur, atq; ex ipso sanguine exacte confici atque elaborari lac soleat, in-

Cõsanguinei cito cõtagiũ concipiunt.

Nutrices infantibus morbos adferunt.

fans impurum minusq; sincerum alimentum elic
Quo fit vt tota vis morbi in infantem decumb
quod sanguis qui lactis substantia est, sit infectus,
febrili qualitate imbutus. Quocirca confestim ab
ctandi, nequid morbi contrahāt, ac vitioso succo i
ficiantur. Mulieres quoq; nutricantes nonnunq
a lactente puero morbos contrahunt, sed qui n
sint tam exitiales, quoniam non tanta vis mali a
contagio ab infantibus promanat, quam a nutric
la, cui sanguis magis feruet, & plus putredinis conc
pit. In discutiendis autem puerorum morbis (qu
niam ea ætas medicamenta respuit atque auers
tur) eo vtor stratagemate & actu, vt nutricibus e
præscribam atque ebibenda offeram, statim enim
diffusa per sanguinem (ex quo lac conficitur) me
dicamenti vis, vbera subit, ac lac illius qualitate
imbuit: ita si purgatrix sit medicina, puero aluum
soluit; si astrictionis particeps, eundem sistit &
cohibet. Similiter si tussicula infestentur atque
anhelosi sint natura, quæ pectus dilatant ac pitui
tam abstergunt, exhiberi curo, nempe hyssopum
marrubium, iridis radicem, inulam, glycyrhi
zam, ficus, satureiam. Nonnunquam medicament
quæ infantia exigit, linteolo aut sindoni includi
inuoluique iubeo, eorumque dilutum (infusio
nem triuiales vocant) offerri, præsertim vbi ea ætas
bibere est edocta, ac pocula ori admouere assueta,
itaque pueros teneriores, seniculos, prægnantes,
puerperas, valetudinarias atque ex pariendi labore
afflictas, arte tractare meditor, vt exigit cuiusq; cor-
poris conditio & natura morbi exposcit, sic vt sem-
per menti obuersetur illud Hippocratis, Multa dan-
da esse ætati, regioni, consuetudini Et quemadmo-
dum nautæ pro aeris tempestate, vel auræ tempe-
rie vel intemperie vela nunc complicant, nunc di-
latant atque extendunt, ac clauum modo huc, mo-

Pueri morbidi nutrices inficiunt.

Aphor. 17.

do

do illuc detorquent: vt coriarii calceos pedibus accommodant: ſartores veſtes membris aptant: vt nutrices pueris pro ætatis infantia manſum in os inſerunt, non ſolido cibo illos inferciunt: vt Præceptores adoleſcentium ingenia tractant, ac primum elementis, mox ſolida doctrina imbuunt, quod etiam Paulum ſtudioſe obſeruaſſe legimus in tradendis fidei noſtræ myſteriis, in erudiendis Corinthiis, qui quum non eſſent ſublimioris doctrinæ capaces, velut adhuc infantes lacte aluit, hoc eſt, ſermonem ſuum deiecit ad illorum captum & imbecillitatem: Ita exercitatus peritusq; medicus ſingulos tractat pro naturæ ſuæ conditione, eaq. offert quæ proſint, nec minima ſui parte officiant. Huiuſmodi autem rationibus & exemplis obthurare os ſoleo ſciolis quibuſdam, qui non ſuſtinent aliquid medelæ adferri infantibus, ſenibus, puerperis, & quibus ex parte vires deiectæ ſunt, quorum nemo non ſumma cura fulciri debet, ac commoda victus ratione, vſuq; medicamentorum ſalubri ac minime noxio in priſtinum ſtatum reduci. Sic non veritus ſum puerperis triduo etiam a partu angina aut pleuritide correptis venam incidere, atque exhibita potione pectorali ſputum promouere. Circa prægnãtes quoq; ſiquando acuto morbo corripiantur, magna adhibetur conſideratio, ne vel ipſa, vel fœtus periclitetur. ſi res venæ ſectionem vel purgationem poſtularet, illam moliri ſtudeo, iuxta Hippocratem, a quarto menſe vſque ad ſeptimum, idque in ſupernis brachii partibus, nulla ratione circa pedes, femora, aut talos ſeu malleolos, quib. ne cucurbitulæ quidem admoueri debent, ne abortus periculum immineat. Impuberibus etiam peſte correptis, aut acuto morbo oppreſſis, ſalutaria remedia mature adhiberi curo, atque omnibus modis vitæ fontem cor muniri, & vim morbi a principe parte amoliri.

Similia aliquot ex rebus vulgatis.

1. Cor. 3.

Lib. 1. Aphoriſ. 4.

Obiter in huiusmodi tenellis corporib. accurate vires fouendæ morbusque deiiciendus. Mala est enim Medicina vbi aliquid naturæ perit. Quocirca Medicus aut prosit, aut ne noceat, imo omnibus modis prodesse studeat ratione artis; qđ facile cõsequetur si omnia recte ratione, atq. ex artis præscripto exequatur.

De pelle seu plumoso tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi auiditate, paulo efficacius, quam zinziber; cuius natura quoq; hic exprimitur non cuiuis obseruata.

CAP. XXVI.

QVum multa sunt, quæ foris admota ventriculo robur adferant, ac concoctioni adminiculẽtur, tũ nihil efficacius aut magis præsentaneũ, quã vulturis tegmẽ vel detracta pellis, ceterarum pelliũ modo subacta ac concussione complanata. Est autem hæc ales, vt miluus, rapacissima atq. inexplebilis edacitatis, ita vt hanc Belgæ ab inhiandis cadauerib. & quod semper famelica prædam venetur, *Ghier* vocant, a cuius natura auaros & qui habendi cupiditate sunt inflãmati, *Ghierich* nominant, Latine Vulturios. Quũ autẽ eius sit cõditionis ac naturæ hæc auis, vt omnia auide appetat, & inoffense cõsumat, tegmini eius ea vis infusa est, vt ventriculũ humanum fulciat ac fastidioso nauseantiq; stomacho vires appetẽdi & cõcoquendi cibi conferat, quin & alui profluuium cohibet & vomitum cõpescit, sed diuerso modo ventriculo applicatum. Hoc enim experimento cõprobatũ habeo, vt siquis tegmen e corpore alitis exemptũ, arteq; pellicea concinne elaboratum, subactũq; flaccido ac languenti ventriculo admoueat, fluxum sistere, ac leuitati intestinorum auxiliari, præsertim si eo situ applicetur, vt plumosa pilorum congeries deorsum spectet: quemadmodũ in suffultis vestibus, secundo, vt ita dicam, flumine, pelles palma demul- *Vulturis natura.*

geri solent. confortat enim fouetq; calorifica vi, & adstringendi ratione facultates seu potentias naturales, quib. alimenta attrahi contingit, retineri, concoqui, & expelli: tres quoq; ventriculi tunicas neruosas, & totidẽ fibras, Rectas, vt Galeno placet, quæ attrahendi munere funguntur; Obliquas, quæ retinendi vi pollent; Transuersas, quæ concocta foras propellunt, corroborat, vtq; suo officio perfungantur, efficit. Cæterum tegmen id contrario aduersoq; situ collocatum acumine piloso sursum exporrecto, atq. in sublime nitente, vomitum compescit, deorsum detractis stomachi musculis, quib. cibũ amplectitur & retinet. In huiusmodi autem affectib. quibus vel supernæ vel infernæ partes infestari solent, non dissimile quiddam moliri soleo. Sic in vomitu os ventriculi inungi iubeo, deorsum producta manu versus vmbilicum: In fluxu vero alui a pede sursum reducta palma: quod ipsum etiam factitare soleo, siquando mulier vteri affectib. est obnoxia. Sic in matricis, vt vocant, strangulatione, qua suffocari videtur femina, vaporibus sursum delatis, vel venam circa talos incidi iubeo, vel coxis cucurbitulas affigi, omniaq; auerti ac deorsum ferri curo, vel iniecto clystere, aut ano subditis balanis, seu, vt vulgo vocant, suppositoriis. In procidentia vero vteri vbi omnia deorsum feruntur, tanquam resoluta corporis compage supernas partes ligamentis adstringi, vberibus cucurbitulas affigi, vel venam humerariam pertundi iubeo, quo omnia in contrarium reuellantur. Intus quoque in iam memoratis affectibus exhiberi possunt, quæ morbi conditio exigit. Sic flaccido & nauseanti ventriculo, vel vbi minimum cibi appetit, aut ægre assumpta alimenta concoquit, præter vina aliquot generosa & calorifica, vt sunt Hispanica & Cretica, Zinziberis radix succosa, melle condita, *Groen gingiber ghecomfiit*, Belgæ vocant, præ-

Potentiæ naturales 4.

Zinziberis effectus.

clare concoctioni auxiliatur, ac flatus ex cruditate & humoribus pituitosis contractos discutit. Quocirca & oculorum caligines ex densis crassisq; humoribus e stomacho sursum delatis natos dispellit. Nōnullis hanc in obsoniis & condimentis præscribo, præsertim vliginoso vdoq; stomacho obnoxiis, aliis qui ex zythi vel cereuisiæ immodica potione, dolore vel grauitate ventriculi, crebrisq; ructibus infestantur, aliquot ramenta cum momento salis deuoranda præcipio. Dici enim vix queat quantopere inflationes & tormina mitiget. Accendit quidem vritq; primo gustu hæc radix linguam, verum nullam sitim excitat: sed quum saliuam & pituitosum vndique humorem e capite, faucibus, stomacho eliciat, linguam vdam præstat, ac saliuali humore fluitantem, eoq; fit vt nulla vel siti vel siccitate os afficiat.

Zinziber sitim non excitat.

Quocirca magno commodo septentrionales Belgæ huius radicis vsu ventriculum fulciunt.

De occultis naturæ miraculis

FINIS.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI PARÆ-

[…], siue Exhortatio ad vitam optime instituendam, […] summis pariter atque infimis salubris cum primis & frugifera, siue corporis, siue animi incolumitati prospectum cupiant.

Deum per Christum potissime defigendos oculos mentemq; erigendam.

CAPVT PRIMVM.



VISQVIS salutis suæ est auidus, sibiq; optime consultum cupit, atq; in hac vitæ statione iis excubiis aduersus imminētes casus, & quæ singulis momentis ingruunt incommoda, intrepide atq; inconcusse subsistere exoptat: in Deum opt. max. ac cælestem Patrem per Christum defigat oculos, atq; mentem quæ ab hoc vberrimo fonte dimanauit, continenter habeat erectam, nec aliò respectet, aut consectetur salutis præsidia, sed huic vni fidat atq; innitatur, illum colat, veneretur, suspiciat, ac salutaria quæq; Mediatoris fiducia ab illo deposcat. Deinde sedulo excutiat atq; attente secum ipse meditetur, quanta Deus erga genus humanum vsus sit munificentia, quibus ornamentis ac naturæ dotibus hominem instruxerit, qua illustrauerit dignitate & amplitudine, in quod decus & honorem opificium hoc e terra conflatum euexerit.

Vnde petenda salus.

Deus fons bonorum.

Magnificentia Dei erga homines.

Quanta homini contulit rerum opifex Deus.

CAP. II.

QVum forma atq; externa corporis humani species, celsa illa quidem & erecta in cælum, quo

Duplex hominis effigies.

cōdiſcat ad ſuam originem directos habere ocul[...]
Geneſ. 2. præ cæteris animantibus ſpectabilis ſit atque arti[...]
cioſe decēterq; expreſſa, tum interna effigies illu[...]
mirifice exornat, quod ad imaginem ac ſimilitud[...]
nem Dei ſit conformatus, hoc eſt, repræſentet ac r[...]
Homo Dei ſimulachrum. ferat opificis ſui eſſentiam, atque ad eius natura[...]
proxime accedat. Quæ vis excellens ac diuinitus i[...]
infuſa tota in anima ac mente conſiſtit, ex archet[...]
po ac diuinitatis ſacrario deprompta, quo diuin[...]
munere conſequitur homo, vt ratione, iudicio, in[...]
telligentia imbutus, doctrinæ cæleſtis efficiatur c[...]
2. Cor. 3. pax, conceptaque Dei notitia, ac fidei lumine illi [...]
niatur, ac totus in illum transformetur. Præter ali[...]
autem inſignes prærogatiuas hoc in primis conſe[...]
Quid hominem a belluis ſeuernit. quutus eſt homo, vt quum Deus cætera animanti[...]
ἄλογα finxerit, hoc eſt, muta ac ſermonis vociſq[...]
vſu deſtituta, illi loquēdi munus indulſit, quo com[...]
municare aliis ſenſa mentis, atque animi conce[...]
Loquela ſingulare Dei donū. ptus poſſit indicare, & quod omnium eſt maxi[...]
mum, Deoque gratiſſimum, vt conditorem, cuiu[...]
notitiam per fidem mente conceperit, voce cele[...]
bret, ſummiſque laudibus proſequatur. Hac enim[...]
ratione non ſolum illuſtratur nominis illius maie[...]
Gratitudinem Deus exigit. Pſal. 15. ſtas & amplitudo, ſed etiā pro ingenii humani mo[...]
dulo, non nulla rependitur accepti beneficii gratia[...]
ac profertur erga tam munificum Patrem grati pro[...]
penſiq; animi teſtificatio. Quum autem Deus bono[...]
rum noſtrorum non egeat, nihil aliud a nobis exi[...]
git, quam amorem & gratitudinem.

Deo nihil homine charius, omniaq; in eius vſum creata.

CAP. III.

Deus homini mire afficitur. QVum autē Deus vnice afficiatur erga hominē, atq. huius animū mentemq;, in qua elucet eius diuinitas, multis magniſque ornamentis illuſtrauit,

tum

um etiam externis donis atque amplissima posses-
one rerum quas natura Dei ministra affatim pro-
undit, cumulate illum instruxit, illique totius vni-
ersitatis præfecturam ac principatum attribuit, et-
am infimo cuique cerdoni ac plebeio, qui non mi-
us fruitur Creatoris munificentia, totiusque mun- *Omnia*
i amœnitate spectabili cũ primis ac visenda, quam *in vsum*
egum quiuis copiis opibusque affluens; ita vt in *hominis*
oc spaciosissimo orbis theatro versetur non vt ex- *condita.*
erus quidam & inquilinus, qui a mundanarum re-
um possessione sit alienus, sed vt κοσμοπολίτης, *Homo*
oc est, mundi huius ciuis ac municipalis, omnium- *mundi*
que rerum quas terra complectitur, dominus. In il- *præfectus.*
ius enim vsum, commoditatem, obsequium omnia
creata sunt quæcumque cæli ambitu, terræq; ac ma-
ris complexu continentur: quod iis versibus Dauid
operum Dei admirator vnicus testatur:

Domine Dominus noster, quam admirabile est *Psalm. 8.*
nomen tuum per vniuersam terram!

Quoniam exaltata est magnificentia tua supra
cælos.

Quid est homo, quod eius sis memor, aut filius ho-
minis, quod eius rationem habeas?

Minuisti illum paulum a Deo vel Angelis: gloria
& honore coronasti illum, & præfecisti eum operi-
bus manuum tuarum.

Omnia subiecisti pedibus eius, &c.

Quibus verbis commonstrat, quanti æstimet Deus
post Christum, hominem, quantaque sit apud illum
eius existimatio cui naturæ vniuersitas subseruiat
ac sit obsequiosa, adeo vt nõ solum res omnes crea-
tæ commodis vsibusque eius sint expositæ, sed Chri- *Rom. 8.*
stus etiam huius causa se morti subiecerit,
cuius fauore ac meritis pater omnia
nobis affluenter donat.

Quanta esse debeat hominis erga Deum gratitudo.
CAP. IIII.

ILlud autem præcipue hominis erga Deum non vulgarem amorem ac venerationem excitare debet, quod cum a Deo esset alienatus, atque ob violatum eius præceptum, in sempiternam mortem deiectus, pater cælestis, singulari Christi fauore ac meritis, in gratiam receperit. Christus siquidem humanæ cladis misertus, hominem suo sanguine expiatum patri reconciliauit, ac deuicta morte, excussaq; sæuissimi hostis tyrannide cui erat obstrictus & velut obæratus, in libertatem postliminio asseruit, atque in regni cælestis hæreditatem restituit, sic vt, teste Paulo, non amplius simus alienigenæ atque hospites Dei, sed ciues & hæredes, denique amici ac domestici eius, super Apostolorum ac Prophetarum fundamentum extructi summo angulari lapide Iesu Christo, per quem accessum aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Quocirca cum quisque nostrûm salutaris doctrinæ adminiculo per fidem ac lauacrum regenerationis Christo sit insitus, atque, vt Paulus ait, per renouationem Spiritus sancti quem effudit in nos opulente, gratiam & hæreditatem cõsecutus: par est, ipsaque salutis nostræ instauratio exposcit, vt omni spe ac fiducia in tam munificum patrem, eiusq; filium Iesum Christum qui mortem & peccatum aboleuit, collocata, illi nos submittamus, illi nostram vitam, mores, studia approbemus, summaque animi puritate, moribus sanctis & inculpatis, precatione assidua ac feruenti illum nobis deuincire, illiusque fauorem ac gratiam demereri enitamur.

Hominis reconciliatio.

Ephes. 2.

Tit. 3.

2. Tim. 1.

Deo vita nostra approbanda.

Baptismus

Baptiſmus quid homini conferat, quid moneat.

CAP. V.

QVoniam autem Baptiſmus ſeu ſacra lotio primus eſt in Eccleſiam cœtumque ac conſeſſum fidelium ingreſſus, ipſaque ianua & veſtibulum, hæc in ſpem ac fiduciam ſalutis nos deducit, per fidem enim & pœnitentiam, hoc eſt, anteactæ vitæ detestationem mortificato corpore, menteque renouata, Chriſto inſerimur, qui animi noſtri labes ac vitia, adhibito externo hoc ſymbolo, abſtergit, eluit, abolet, infuſo mentibus noſtris Spiritu ſancto, per quem concepta certitudine ſalutis, cõfidenter clamamus, Abba pater. Quæ geminata atque identidem duplicata inuocatio tam eſt efficax & præſentanea, vt omnia a munifico patre conſequatur, modo quis ſua vota ac preces, ſuas poſtulationes ac ſuſpiria per Chriſtum eo dirigat. Hoc enim duce ac mediatore qui nobis gratiam ſuo ſanguine promeruit, nihil nõ eorum quæ nobis ſalutaria ſunt, obtinemus, nec vnquam orationes noſtrę irritę ſunt aut inualidæ. Neque enim obſurdeſcunt aures tam munifici patris ad illorum precationes, quibus redimendis filium ſuum vnigenitum impendit.

Baptiſmus quid efficiat. — *1. Ioan 5.* — *Iacobi 1.* — *Oratio per Chriſtum efficax.*

Poſt Deum, in proximum proferenda charitas.

CAP. VI.

CVm autem in Deum, cui nihil non debemus, & in quẽ omnes humanæ vires quę in mente, corde, anima, ſpiritibus conſiſtunt, effundi debent, potiſſime proferẽda charitas: tum vero in proximum, hoc eſt, eiuſdem cum vnoquoq; noſtrûm naturę & conditionis amor dirigendus non contractior aut remiſſior, quam quo quiſq; noſtrûm ſeipſum complectitur, ſic vt omnes illi non grauate operam ſuam prę̨ſtent, & ſi quando res poſcat, ac ſe offerat

Deut. 6. — *Leuit. 7.* — *Marc. 12.* — *Luc. 10.* — *Charitas erga Deũ.*

Amor erga proximum. occasio (quam etiam captare par est) subueniant egestati atque adsistant consilio ac opibus. Hic enim est potissimus fidei fructus, ac sincera minimeque fucata Christianæ professionis testificatio.

Quanta esse debeat erga parentes liberorum pietas.

CAP. VII.

CÆterum cum omnia Deo, plurimum patriæ & amicis, tum vero non parum multa parentibus debemus. Quis autem cultus & veneratio iis præstari debeat, nihil necesse est operosius præscribere, cum cuique natura sit insitus amor & propensio er- *Matth. 5.* ga suos, etiam Ethnicis, teste Christo, sic vt is affectus (etiamsi præstetur officium) nō laudem promereatur, sed crimen effugiat. Hoc tamen ab ineunte ætate *Proles parentibus afficiantur.* sedulo cuiq; inculcandum, vt parentes, quorum opera ac ministerio vitæ primordia lucisque huius auspicia est consecutus, intime impenseque diligat, *Prou. 28.* ac summo amore prosequatur, sic vt illis in omnibus quæ dictat ratio atque exigit æquitas, morem gerat atq; obsequatur, quemadmodum Christus subditus *Luc. 2.* legitur Mariæ matri & Iosepho. Est enim Deo grata pietas, & obsequium cultusq; parentibus exhibitus: quod etiam studiose præscriptum est cum in veteri *Exod. 20.* tum nouo testamento. Scitum est illud Pittaci phi- *Deut. 5.* losophi, Qualia stipendia parentib. intuleris, eadem *Matt. 15.* a filiis expectato. Quo spectat illud Christi latius se *Ephes. 5.* proferens, Qua mensura metimini, eadem metien- *Matth. 7.* tur vobis alii. Ex huius enim rei errore ac negligen- *Marc. 4.* tia plerumque euenit, vt parentes experiantur suos liberos contumaces atque immorigeros, minusque obsequentes, sic vt proles iam adultæ progenitorum monita respuant atque aspernentur, idque merito ac iusta nonnunquam talionis vindicta, quod se parum commodos præbuerunt suis maioribus, atque in illos fuerunt contumeliosi.

Qualem se quemque præceptori exhibere conueniat.
CAP. VIII.

PRæceptoribus qui te instituũt ac mentem doctrinæ studiis expoliunt, non minorem quam parentibus honorem exhibeto. Sic Iuuenalis maiores laudat, illorumq; Manes fausta boniq; ominis precatione prosequitur, quod singulari fauore & beneuolentia præceptores æque ac parentes essent complexi: *Præceptori honor deferendus.*

——*Dent*, inquit, *Satyr.7.*

Dii maiorum vmbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesq; crocos, & in vrna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco.

Sic Fabius commonefacit discipulos, vt præceptores nõ minus quã ipsa studia ament, & parentes esse nõ quidem corporum, sed mentiũ credant. Paria enim sunt atq; eiusdem propemodum naturæ, nasci & institui. Alterum siquidem corpus procreat, alterum mentem informat. Quod si progenitores humanitatis studiis imbuti, instituendis formandisque suis liberis operam impendunt, vel si iis adminiculis destituti, adhibito præceptore erudito ad consequendam sapientiam atq; eruditionem sunt adiumento, nihil illis conferri potest ad decus & ornamentum virtutis vberius. Hac enim instituendæ vitæ ratione non solum exornatur mens præstantissimis virtutibus, integritate vitæ, morum probitate, cõtinentia, mansuetudine, placabilitate, modestia, humanitate, iustitia, temperantia, comitate; sed etiam vltro accedunt ac deferuntur propemodum inuitis ac repugnantibus opes, dignitates, honores, ad quæ illis eruditio aditum patefacit. *Lib.2. cap.10.* *Institutio mentem exornat.*

Quibus potißime in humana societate honor exhibendus & reuerentia. CAP. IX.

CVm cuique pro sua dignitate atq; ordine honos deferri debeat, vt etiam Paulus præcipit, tum

Rom. 13. præcipue senectuti, prouectæque ac canescenti æ-
ti, quo omnes properant, hoc officium præstari p-
Leuit. 19. est. Sic ex Dei instituto Moyses: Coram cano cap-
Senes honorandi. assurge, & honora personam senis. Obseruari h-
etiam Lycurgus Lacedæmoniorũ legislator statu-
qui maximum honorem nõ diuitum & potentu-
Quibus honor deferendus. sed pro gradu ætatis senum esse voluit. Nec sane
quam terrarum senectus honoratior. In hunc or-
nem referendus Magistratus ac Consularis Præto-
aque dignitas, cuius prudentia atq; auctoritate R-
pub. incolumitas subsistit, omniaque perficiunt
Rom. 13. tranquilla ac pacata. His accedunt quotquot su-
Magistratus honorandus. spectatæ probitatis, ac maturæ ætatis viri, vel proc-
res ex illustri familia oriundi, aut etiam literaru-
studiis exculti ac doctrinæ ornamentis perpoliti.
Ministri Ecclesiæ honorandi. Illis vero qui Ecclesiæ ministerio ac sacris funct-
onibus insistunt, formãdisq; mentibus, ac corrige-
dis deprauatis hominum moribus singularem op-
ram impendunt, primas potioresque partes in h-
negocio atque officii huius obseruatione defero. S-
1. Tim. 5. Paulus presbyteros, hoc est, qui grauitate morum
senili prudentia, vitæ integritate prælucent gregi, a-
Rom. 12. 13. salubri doctrina, puroque ac sincero Euangelici se-
monis pabulo famelicam turbam pascunt, dupli-
Philip. 2. honore dignos pronunciat, omniaq; vberius ac cu-
mulatius in illos conferenda, non solum pro ætati-
ratione reuerentiam, sed ea subsidia etiam quibu-
frugaliter ali possint, ac rem domesticam necessari-
supellectile habere instructam.

Quid præstet homini institutio, & qualis ea esse debeat.

CAP. X.

Institutio quid homini præstet. MAgni refert qua quis ratione instituatur. quo-
circa cum primum ætas disciplinarũ est capax,
atque ad studia literarum apposita, mature liberali-
bus

bus atque ingenuis artibus imbuatur. Iis enim potiſſimum natura hominis ad probitatem fingitur, atq; humanitatis cultu perpolitur. Auſpicatiſſimum autem inſtitutionis initium ab informandis moribus ſumitur. Quamobrem adoleſcens ſtudiis deſtinatus, primum mores componat, deinde eloquentiam ac dicendi peritiam addiſcat, quæ male (vt Plinius ait) abſq; moribus concipitur. Potior eſt enim ratio honeſte viuendi, quã polite ac diſerte loquendi: Ipſaq; vitæ integritas, quam eloquendi peritia, optabilior: quanquam hæc coniuncta atq; indiſcreta eſſe cõueniat, deniq; alterum alteri adminiculari. Pari modo de verborum rerumq; delectu ac iudicio ratiocinandum. tametſi enim rerum, quam verborũ cognitio optatior, res tamen dilucidis aptiſq; verbis explicandæ. Quin ipſa vitæ præcepta quæ animo cultum adferunt, mentemq; informant pietati, licet per ſe honeſta ſint ac ſalutaria, plus tamen (vt Lactantio & Fabio viſum eſt) ponderis ac momenti obtinent ad perſuaſionem, quoties pulchritudinem rerum, claritas orationis illuminat. Efficacius enim in animos hominum influunt quæ vi ſua inſtructa ſunt, & dicendi artificio illuſtrata. Et quanquam non minus anxie verbis inhærendum (vt ſcioli quidam factitant rerum cognitione deſtituti) præſtat tamen eloquentiam dicendiq; ornatum prudentiæ coniungere: ne verba obſoleta, barbara, inepta, exotica in loquendi vſum irrepant, quibus obſcuratur potius, quam niteſcit quamlibet ſententioſa oratio. Quod ſi verbis comptis ac nitidis ſapientia deſit, nec vlla ſubeſt ſententiarum grauitas, laudari potius meretur indiſerta prudentia, quam futilis ac ſtulta loquacitas. Eſt autem, Cicerone teſte, eloquentiæ, vt cæterarum rerum fundamentum, ſapientia. Scite illud Horatius, quod in omni profeſſione cuique imitandum,

Aut prodeſſe volunt, aut delectare poetæ,

In Epiſtol.

Paranda rerum & verborum notitia.

Lib. 1. cap. 1.

Lib. 1. cap. 3.

Vitanda barbaries.

Lib. 2. de Orat.

In Arte Poetica.

Aut simul & iucunda & idonea dicere vitæ.
Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci,
Lectorem delectando, paritérq; monendo.

Sacra vero Scriptura sancti Spiritus afflatu prodi[ta]
nullis humanis præsidiis indiget. Ea siquidem n[on]
eloquentia, non verborũ ornatu mentes afficit, s[ed]
arcana quadam ac diuina vi animos hominũ alli[cit]
ac transformat. Quod ipsum cum testatum esse ve[l-]
1. Cor. 2. let Corinthiis Paulus Apostolus, Cum, inquit, prim[ũ]
vos adirem, atq; oracula Dei vobis patefacerem, nu[l-]
lo orationis apparatu, aut sapientiæ eminentia vs[us]
sum, nec sermo ac prædicatio mea fuit in persuas[o-]
riis humanæ sapientiæ verbis, sed diuina potentiq[ue]
demonstratione, vt fides vestra non consistat in s[a-]
Pauli mens explicatur. Sacra Scriptura nõ ieiuna. pientia hominum, sed Dei potentia. Quibus verb[is]
non reiicit verborũ ac sententiarũ grauitatem, qu[a]
affatim instructus erat, nec sibi adimit persuaden[di]
vim & efficaciã, qua adhibitis firmis rationibus, at[q;]
appositis verbis, hominũ animos ad veritatis cogn[i-]
tionem pertraxit: sed commonstrare voluit profe[s-]
sores Euangelicos non eloquentiæ viribus fidere,
aut verborũ lenociniis conciliare sibi animos homi-
num, sed spiritu & virtute Dei. Itaque loquitur Pau-
lus sapientiam inter perfectos, sapientiam quiden[m]
non seculi huius, neque principum seculi huius, ho[c]
est, Oratorum qui abolentur, & quorum euanescũ[t]
orationum fumi, sed loquitur sapientiam Dei i[n]
mysterio reconditam, quæ efficacius afficit mente[s]
hominum, atque acriores infigit aculeos, quam vlla
humana doctrina accuratissimis verbis culta atque
Hebr. 4. expolita. Viuus est enim sermo Dei & efficax, vt i[s]
Sermo Dei ignitus. ait, & penetrantior quouis gladio ancipiti, pertin-
gens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, compa-
gumque & medullarum, & discretor cogitationum
& intentionis cordis. Sic Deus apud Hieremiam,
Cap. 23. Nunquid non sunt verba mea quasi ignis, & quasi
malleus

malleus conterens petras. Agnouit id ipſum Dauid qui vim & flammas verbi Dei in animo eſt expertus: ignitum eloquium tuum vehementer. & Solomon, Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe. Quocirca non cenſeri debet ignorantibus otioſa & inſipida doctrina Chriſtiana, quæ iam cęleſti ac ſalutari virtute mentes hominum imbuit. Non autem fuiſſe diſciplinarum rudes ſacros vates, ſed rerum ac verborum cognitione exacte inſtructos, vel illud argumento eſt, quod paſſim in Bibliis extent tot inſignes parabolæ, tropi, metaphoræ, collationes, locutiones figuratæ, ſimilitudines ex animantibus atque herbis, totaq. natura rerum quæ latiſſime patet, deſumptæ, quibus prophetarum cōciones niteſcunt atq. illuſtrantur ſic, vt nihil tale obuium ſit in humanis diſciplinis, nec vſquam ſe offerat tanta verborum ac ſententiarum maieſtas, quæ mentes humanas poſſit afficere, atque ad amplectēdum tam ſalutaria dogmata incitare.

Pſal. 118.
Prouer. 30.
Propheta rerum cognitione imbuti.
Propheta eloquentes

Vnde morum integritas, atque optima vitæ præcepta petenda.

CAP. XI.

MOrum integritatem ac ſalutarem inſtituendæ vitæ rationem ex decretis Chriſti, cui ſumus initiati, ac nomen dedimus, fidiſſime percipies, cuius doctrina eo efficacius mentem hominis afficit atq; transformat, quod diuini ſpiritus afflatu prodita nihil mundanæ fecis admixtum habeat, nihil anilis ſuperſtitionis, quæ eſt vmbra quædam & fucatæ religionis ſpecies, redoleat, & quod omnium maxime eſt ſalutare, ab idololatria, hoc eſt, adulterino & pernicioſo cultu qui alteri quā Deo attribuitur, remotiſſima. Quocirca cuicumque vitæ generi ac viuendi inſtituto te addicas, quodcumque ſtudiorum genus arripias in quo meditaris conſeneſcere; in Dei verbo eiuſque placitis te exerceas, atque ab ineunte ætate ſalutarem eius doctrinam amplectere. Animus

A Chriſto inſtitutionis initia ſumenda.
Aetas tenera optimis aſſueſcat.

enim humanus ab ipſa infantia verbo Dei imbutus, eiuſque præſidio velut ſepimento vallatus, aduerſus omnes cupiditates ac vitiorum monſtra alacriter infractiſque viribus ſubſiſtit ac ſe tuetur. Hinc ſalubriter Hieremias, Bonum eſt homini, ſi aſſumpſerit iugum Domini ab adoleſcētia ſua. Adoleſcens enim, Solomone teſte, quam viam eſt ingreſſus, eam in ætate ſenili non deſeret. Cui illud Cypriani affine, Nec repente nec perniciter excutitur, quod diu vſurpatum, ſenio vetuſtatis inoleuit. Quibus enim a prima infantia quiſque inſueuit, ea ingraueſcentibus annis non facile excutere poterit. Hinc ex inueterata conſuetudine tot paſſim ſenes temulenti, ſalaces, libidinoſi, ita vt iuxta Iobi ſententiam, Oſſa illorum impleantur vitiis adoleſcentiæ ſuæ, hoc eſt, Præter decorum atque ætatis rationem laſciuiant ac libidinentur, ſic vt ab inolitis vitiis nequeant deſueſcere aut extricari. Sunt quidem nonnulli, qui vbi adoleſcentia deferbuit, atque ardor iuuenilis reſtinctus eſt, a vitiis quibus ea ætas obnoxia eſſe ſolet, reſiliant, atq. ad frugem moreſq. inculpatos ſe conferant. Sic Cicero in oratione pro Cælio, Multi & noſtra & patrum memoria ſummi ac clariſſimi viri fuerunt, ac quorum quum adoleſcentiæ deferbuiſſent cupiditates, eximiæ virtutes, confirmata iam ætate, extiterunt. Verum vt id non nullis eueniſſe conſtat, qui vel anteactæ vitæ tædio, vel afflatu diuino, aut denique exhortatione ac monitis amicorum ad ſaniorem mentem reuocati ſunt: multi tamen opinione celerius ſublati, emendatioris vitæ propoſito ſunt fruſtrati, ſic vt illis damnoſa fuerit procraſtinatio, ipſaque occaſio reſipiſcentiæ elapſa ſit, priuſquam deteſtatis vitiis ſalutare vitæ inſtitutum potuerunt amplecti. Quamobrem præſtat, remota omni cunctatione, excolendæ vitæ laborem impendere, atq. a teneris, optimis aſſueſcere potius, quam in lon-

Threnor 5. Prouer. 22. Cypriani ſententia.

Iob. 20. Iob ſententia explicata.

Mature a vitiis reſipiendum.

in longum differre melioris vitæ occaſionē. Inculcat idipſum pluribus locis Paulus Apoſtolus, atq. in huius æui decurſu prouide & circūſpecte ambulandum conſulit, non vt inſipientes, ſed prudentes redimētes tempus, quoniam dies mali ſunt. Quibus verbis commonefacit ſingulos, ne in hoc vitæ ſtadio ſināt elabi opportunitatē conſequendæ ſalutis, ſed ſingulis momentis oblatam arripiant, eamq. redimant omnium rerū diſpendio, ne oſcitantes atq. incautos præter expectationē opprimi contingat. Chriſtus quoq. paſſim ſocordes ac ſomniculoſos ad excubias ac vigilātiā excitat, illoſq. multis exēplis hortatur, vt ſaluti ſuæ inuigilent, velut ſtrenui atq. exercitati milites, qui in ſtatiuo præſidio collocati, ſemper in procinctu ſtant, nec vnquā remittunt cuſtodiā aut excubandi induſtriam, ne quis inopinato in caſtra irrumpat. Vtitur hac Metaphora Abacuc, Super cuſtodiam vel ſpeculam meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionē, & contemplabor quid dicat mihi. Aſſumit ſibi perſonam excubitoris, qui tacite obſeruat hoſtiū inſultū atq. inſidias, tota mente & cogitatione in Deum defixus, cuius fiducia ſe hoſti opponit, illiq. aditū præcludit. Adducit autē Seruator appoſitiſſimas ſimilitudines quibus quemque noſtrum officii ſui commonefacit, a caſtrenſi vigilia & excubiis, a fure atque oppreſſore nocturno, a parientis repentino ſubitoque dolore, a Sponſo qui progreditur ad exornandas nuptias, ab Heri ac Patris familias latenti tacitoq. aduentu, ab ingruente calamitate & bello, ab imminēte fame ac vaſtitate, a ficu protuberante ac proferente groſſos ſuos, a mortis & iudicii die; tum pleriſque aliis quibus nobis aures vellicat, atque ad obſeruandam ſalutem noſtram attentos reddit. Exhibitum eſt adoleſcentibus in ipſo ſtatim ætatis progreſſu ſalutare inſtituendæ vitæ exemplum a Chriſto, qui proficiebat ætate & ſapientia coram Deo & homi-

Ephe. 5. *Coloſſ. 4.*

Pauli locus explicatur. *Galat. 6.* *Matth. 13.* *Luca 12.* *Chriſtus ad excubias excitat.*

Cap. 2. *Abacuc locus explicatur.* *Simile a caſtrenſi vigilia.*

Luca 12. *Matth. 24* *1. Theſſ. 5.* *2. Petri. 3.* *Luca 1.* *Matth. 25.* *Marci 1*

Luc 2. nibus, apud quos illum gratiosum ac fauorabilem reddidit modestia, ac morum integritas, quem in primis imitari par est, illiusq. exemplo ciuibus ac popularibus studium operamque suam approbare. Quod autem natus annos duodecim apud viros cordatos indolis suæ specimen exhibuit Iesus, multaq. opportune atque apposite sit loquutus, interrogatus placide ac modeste responderit citra iactantiæ aut fastus vllam speciem, quæ vitia pręcocis ac confidentis ingenii puberibus inesse solent. Magnam huic rei rationem subesse interpretor, vt scilicet iuuenilis ætas, sumpto a Iesu exemplo, primo quoque tempore indolis suę aliquod argumentum proferat, ac vel parentibus vel ciuibus nonnullam virtutis inchoatæ spem præbeat.

Adolescētia Christi laudata.

Christus scopus & vitæ exemplar.

Quum autem opus sit ductore aliquo, qui velut indice viam commonstret, qua progredi possis, atque optima vitæ exempla consectari, obiter commonstrabo, quas artes amplecti cõueniat, quibus autoribus te addicere, quo solidam eruditionem assequaris, atque ad summa, vel illis proxima prouehi possis.

Qui autores ad expoliendam linguam mentemque exornandam vsui, & quæ artes potissimum amplectendæ.

CAP. XII.

AVtorum eum delectum habeto, vt probatissimos tibi legendos atque imitandos proponas. Insipientis est enim in imitatione atque æmulandi studio non optima quæque sectari. Edocuit nos id in natura rerum ipsa satio in qua lectissimum triticum mādari terræ ac sulcis committi solet: ipsaque solerter excogitata insitio vel inserendi industria, in qua surculos maxime generosos ac feraces in alienam arborem inserimus quod etiam obseruari solet in exprimenda pictura, Musica, poësi, arteque Oratoria, in quibus æmulator curiosus exactissima quæque atque

Optimi quique imitandi.

Simile ab insitione arborum.

atque ad vnguem facta imitari nititur. Hoc ipsum Paulus Apostolus obseruari vult in iis quæ ad pietatem ac dona spiritus spectant, vt ad ea adspirent atque enitantur quæ inter hæc sunt potiora ac præcipua. Quisquis enim tali ratione vel studium vel vitæ cursum instituit, nunquam illum insumptæ operæ vel impensi laboris pœnituerit, quod iis fere vsu venire solet qui superstitiosum vitæ genus amplexi sunt, aut quibus sermo incomptus, nec doctis vsitata loquutio magno tædio dediscenda. Quo mihi merito laudanda videtur studiorum alumna & nutrix Italia, doctaque Græcia, quarum institutum Gallia ac Belgica imitari non desinit, quod ætati teneræ optima queque proponat. Hac enim ratione efficitur, vt adolescentes puritate verborum, ac sermonis elegantia imbuti, rerum cognitionem mature consequantur.

1. Cor. 12.

Pauli exemplo ad summa enitendum.

Italia & Græcia laus.

De ethnicis scriptoribus censura.

CAP. XIII.

QVanquam non desint parum æqui rerum æstimatores, qui autores profanos (vt minus apposite nominant) exagitent atque explodant, nec vlla ab iis peti velint exempla vel expoliendæ linguæ, vel vitæ instituendæ, non tamen illos despiciendos iudico. sunt enim Poëtæ, Oratores, Comici, Tragici, Historici studiosę iuuentuti ad rerum verborumque notitiam, ad artes liberales atque ingenuas, ad solidas disciplinas adiumento, atque ad eas expeditum facilemque aditum patefaciunt.

Quæ linguam expoliunt, amplectēda.

Merito autem magnaque ratione hæc studia, Humanitatis ac politioris literaturæ elogio insignita sunt quod teneram ac pubescentem ætatem comitate ac mansuetudine, moribusque placidis imbuant. Ex iis etiam prouectiores maturæque ætatis viri concipiunt honesta oblectamenta, vitæq. tædia, quæ fere negotiosos inuoluūt, discutiunt. Quę res effecit,

Politiores literæ quid præstent.

In Epist. ad Nepot

vt præter alios ſcriptores orthodoxos, Diuus Baſiliu[s] cognomento Magnus, nepotes ſuos ad Oratorum ac Poetarum lectionem ſedulo inuitarit.

Poetæ officium, & quid ſtudioſæ iuuentuti atque etiam adult[is] conferat. CAP. XIIII.

Poëtæ inſtitutum

Li.2.epiſt. ad Auguſtum.

QVam ſit exactus linguæ & morũ inſtitutor Poë[ta] Oratori finitimus (quo nomine deſignatu[r] artium liberalium vitæque inſtituendæ præceptor) Horatius eleganti carmine commonſtrat;

Poeta exactus morum inſtitutor.

Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,
Torquet ab obſcœnis iam nunc ſermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Aſperitatis, & inuidiæ corrector, & iræ,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Inſtruit exemplis, inopem ſolatur & ægrum.

Tum alia quædam præcepta ſalutaria inculcat, tenellæ ætati non ſeuere, non minaciter, non imperioſe, ne ab inſtituto reſiliant: ſed blande, placide, ſuauiter, eaq. moderatione atque artificio tractat, quo ſtabularii ac domitores generoſos equos palpo & popiſmate aſſuefaciũt ſubſilire, atq. artifici pedũ agilitate

Virg. Georg.3.

Inſultare ſolo, ac greſſum glomerare ſuperbum.

Nec ſolum iſta ſtudiorũ oblectamenta adoleſcentibus ſpiritus animiq. vigorem excitant, ſed etiã prouectioribus vſui ſunt, ſiquãdo ab aſperitate foreſi, a[b] grauioribus ſeriiſq. rebus reſpirare liceat. Antiquiſſimum autem fuiſſe poëtarum genus, ac priſcis ſeculi[s] laudatum præter Theophraſtum Cicero & Fabiu[s] teſtãtur. Nã illos conſtat incultos ac vagos, agreſteſq[ue] homines ferarũ ritu palãtes in ciuilem vitæ ſocietat[em] cõtraxiſſe: quod venuſto carmine expreſſit Horatius.

Poëſis artium antiquiſſima.

Lib.10 c.1

In art. Poet

Poetæ elogium.

Siluestres homines ſacer interpreſq. Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tygres, rabidoſq. leones
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda

Ducere

Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Hic honor & nomen diuinis vatibus, atque
Carminibus venit.

De Historiarum Vsu & vtilitate

CAP. XV.

QVum historia, hoc est, rerum gestarum fida narratio nõ minus habeat vtilitatis, quam oblectamenti, ac præter amœnitatem lectionis, vberrimum prudentiæ fructum adferat: par est vt in hac se quisque studiose exerceat. Quem autem vsum fructumque habeat historia, Titus Liuius sic obiter indicat: *Vsus historiæ* Hoc illud est præcipue in cognitione rerum salutare ac frugiferũ, Omnis te exempli documenta tanquã in illustri posita monumẽto intueri, inde tibi tuæq. Reip. quid imitere capias, inde fœdũ incœptu, fœdũ exitu quod vites. *Ex Liuio historiæ commendatio.* Sic cum quidã a Zenone sciscitaretur, qua quis ratione felix effici possit: si, inquit, in superiorem ætatem intendat oculos, hoc est, si maiorum res gestas, si veterum monumẽta intueatur. *De Oratore.* Est enim historia, Cicerone teste, lux veritatis, temporum custos, vita & stabilimentum memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, in qua omnia describuntur ornate & copiose, summaque vt par est, fide ac veraci rerum gestarum narratione. *Ciceronis de historia iudicium.* Aperiunt autem sacra Biblia amplissimum historiarum campum, ac fusissimas rerum gestarum narrationes exhibẽt, in quibus salutaria documenta atque ad vitam instituendam idonea exempla desumi possunt, quorũ pleraque stupenda Dei iudicia oculis mentique obiiciunt, & quemque nostrum commonefaciunt, quam sit detestabilis Deo idololatria ac diuini verbi contemptus, nullaque affici erga ipsum reuerentia, atq; aliunde conquirere salutis præsidia. *Biblia salutares historias exhibent.*

De comœdia. CAP. XVI.

Comœdiæ vsus. Historiæ affinis est Comœdia humanę vitæ speculum, in quo quisque mores affectusque suos atque expressam quotidianæ vitæ imaginem sub alterius persona perspicit ac contemplatur, suaq. vitia aut virtutes obseruat, iocundo genere, vt Cicero ait, eleganti, vrbano, ingenioso, faceto. quo exercitii genere omnes fere nationes in suo quæque idiomate *Comicorũ licentia.* vtuntur magna, nonnunquam licentia ac dicendi libertate, sic vt iuxta Horatium, libertas in vitium excidat, quod in sectandis vitiis plerumque sint acerbiores: neque enim populares tantum atque infimæ sortis homines notant, sed in frequentissimo ciuita- *Comœdiæ moderatio adhibenda* tis theatro optimates ac viros primarios exagitant, rhythmisque asperioribus perstringunt. Qui si citra vllam contumeliam atque infamiæ labem, minusq; seditiosis versibus tale quiddam moliantur, atque in illos tantum qui id sunt promeriti, linguas exacuant; tolerari posse videbitur, quo morbidi illi contacto hulcere resipiscant, suique officii rationem habere meminerint. Belgæ hanc Comicam licentiam *Batamenten* vocant, vt Rhythmicos concentus & modulationes quibus fabulam suam peragunt, *Rym oft Dichten.*

Quædam didicisse oportuit. Hæc autem oblectamenta atque ingeniorum amœnitates tempestiue primisque annis didicisse oportet, prouectioribus non addiscere. nam floridæ ætati congruunt ista studia, quibus tamen maturior ætas, vbi superioribus annis ea degustarit, aliquando se oblectare ac reficere poterit.

Nulla ætas ad discendum sera. Salutaria vero, quæq. ad virtutem ac probitatem profutura sunt, non pudeat adulta, imo ne deuexa quidem atque inclinata ætate discere. ad ea enim consequenda nullum tempus vel serum, vel intempestiuum est, vt nec resiliendi a vitiis.

DE ELO-

De eloquendi dicendiq; peritia, quæ nulli non, cuiuscunq; sit idiomatis, vsui est & necessaria.

CAP. XVII.

RHetorica siue ars Oratoria, cuius munus est apte, distincte, ornateq. dicere, ac lectissimis verbis, grauibusq. sentētiis auditorū animos allicere atq. inflāmare, illis præcipue vtilis & necessaria est, qui cōcionandi munus obeunt, qui Remp. administrāt ac Magistratus fungūtur officio, aut in Consulari dignitate vel Prætorio ordine constituti sunt, qui in militar discordia ac castrensi fremitu, tumultuq. populari ac seditione ciuili versantur, quorū interest atq. autoritas exposcit, inconditæ multitudinis animos furore accensos, regere consiliis ac maiestate verborum mitigare. Neq. enim semper minis, terrore, vi, sæuitia, ferro, suppliciis coërcendi subditi (nisi res cruēta remedia exposcat sedandæ seditionis) sed placidis verbis, oratione medicata, vultuq. ad grauitatē ac constantiam cōposito, ab improbis conatibus ad officiū reuocādi. Eadem prudentia ac dexteritate vti decet patrem-familias erga domesticos, & præceptores erga tumultuosi ingenii discipulos. *Eloquētia quib. vsui.* *Eloquētia seditiones sopiuntur.*

Ad quas disciplinas nobis aditum patefaciāt humanitatis studia.

CAP. XVIII.

COnferunt autem humanitatis studia seu liberales disciplinæ non solum ad expoliendam linguam verborum lenociniis atque orationis illecebris, sed ad artes vitæ vtiles & necessarias, Physicam, Medicinam, Iurisprudentiam, & in qua præcipue conquiescit & solatia concipit humanus animus, Philosophiam non equidem humanam, sed cælestem, qua Christo duce Dei cognitionem, amorem, fiduciam concipimus. Omnes enim artes in quibus se exercet humana industria, huc referri debent, atque in hunc scopum dirigi. Non sunt hanc con- *Literæ politiores, studia exornant.* *Christi philosophia.*

ſequuti mundanæ ſapientiæ profeſſores, qui a veri-
te deuii, falſa pro veris, inania pro ſolidis, fucata p
ſinceris, dubia pro certis, pro ſalutaribus noxia h
minum mentibus ingerunt: quod afflatu diuino ſi
deſtituti.

Tres diſciplinæ potiſſime vtiles.

Cum autem inter cæteras, tres potiſſime ſint d
ſciplinæ quæ non ſolum profeſſoribus decus & em
lumentum adferunt (tametſi id nō magnopere ſp
ctari debet) ſed etiam popularibus vſui ſunt atq
ad vitam commode tranſigendam adiumento: q
amplecti velis & cui natura ſis appoſitus, mature d
liberandum. Theologia, hoc eſt, diuinarum r
rum ſcientia afflatu Spiritus ſancti prodita, mente
informat pietati, & qua ratione Deus coli debeat,
quiſque ſalutem conſequi, demonſtrat, quæ (mo
pure tradatur) tanto poſt ſe interuallo reliquas a
tes relinquit, quanto ſunt diuina humanis, ſolida c
ducis potiora. Huius ſcientiæ ea pars omnibus ad ſ
lutem conſequendam eſt neceſſaria quæ mentem
fide imbuit operibus charitatis exornata, vt aliâs f
ſius ſumus teſtati. Per hanc enim, Chriſto duce
acceſſum aditumque habemus in vno Spiritu a
Patrem. Medicina præſcripta frugalitate ac v
ctus temperantia, rerumque ſalubrium vſu valet
dini proſpicit ac morbis medetur. Hæc, Plutarch
teſte, ſic eſt de numero artium liberalium, vt p
litiæ ſplendore, iucunditate nulla ſit inferio
Mercedem autem vberrimam confert ſui ſtudioſi
nempe præter rei familiaris amplificationem, co
poris ſalubritatem, omnium rerum poſſeſſione pr
ſtantiorem.

Theologiæ vſus.

Quæ pars Theologiæ omnibus vtilis.

Medicinæ vſus.

De tuen. valetud.

Amœna herbarum cōtēplatio.

Quid autem cum oblectamenti, tum vtilitatis a
ferat herbarum contemplatio, earumque virium co
gnitio, quid ex diſſectione corporis humani mem
brorum, omniumque partium obſeruatio, non fac
le cuiquam perſuaderi poteſt, niſi vſu & exercitati
ne i

ne id ſit expertus. Iuris ciuilis prudẽtia ſummo ſemper in honore extitit, cuius munus eſt regere conſiliis vrbes, fundare legibus, emendare iudiciis, *Iuriſprudentia vtilitas.*

Conſulere in medium, ac rebus ſuccurrere feſſis,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Quem ordinem ſiquis contemnendum putat, is, vt ait Cicero, reuellit non ſolum vincula iudiciorum, ſed etiam vtilitatis vitæque communis. Huius præſidio fulciri Rempubl. conſpicimus, omniaque inter ciues & populares tranquilla pręſtari & pacata, idque ſacratiſſimarum legum auctoritate, qua Princeps ac magiſtratus iuſtitiam exercet, acceptaque a Deo poteſtate (vt Paulus teſtatur) maleficos ac facinoroſos ſupplicio afficit, bonos tuetur. Quocirca vult Deus ſingularem honorem & obedientiam præſtari Regibus, & qui Rempubl. adminiſtrant, modo æqua præcipiant, nec a verbo Dei aliena. *Pro Cælio.* *Iuriſprudentia Cicerone laudata.* *Ius ciuile Chriſto & Paulo probatum.* *Rom. 13.*

Certo fixoq; diſciplinæ generi inhærendum.

CAP. XIX.

CVM nonnullis ita allubeſcant amœniora ſtudia, vt in iis conſeneſcant atque immoriantur, nec ad ſolidas diſciplinas ſe conferant: conſultum arbitror, vt qui frugem eruditionis percipere exoptat, nec oleum operamque perdidiſſe, id diſciplinæ genus adſciſcat ad quod natura maxime ſi idoneus, ne inuita Minerua, hoc eſt, repugnante natura, ac ſiniſtro Genio aliquid aggreſſus videatur: deinde eius artis ſtudio cui ſe addixit, ſedulo incumbat, totoque impetu, ac ſumma contentione ad metam properet, quo decurſo ſtudiorum ſpatio plenam perfectamque eruditionem (modo id obtineri queat) *Certo diſciplinæ generi inhærẽdum.* *Inuita Minerua nihil.*

Indefesse studiis insistendũ.

assequatur. Cætera vero studiorum oblectamen per interualla ac succisiuis horis, velut a labore resp rans degustet, ea tamen lege vt ad solitum munu pensumque diurnum se conferat, atque animus a intermissa studia reuocetur.

Quæ studia & occupationes operosæ ac minus frugiferæ, qu noxiæ & perniciosæ.

CAP. XX.

Infrugifera studia reijcienda.

CAuendum autem, quod in nonnullis disciplini quidam factitant, ne magnum studium mul tamque operam in res obscuras ac difficiles easque non necessarias conferas, sed in rebus honestis ac cognitione dignis multum operæ curæq. te poner iure laudauerim. Occupantur enim nonnulli qui busdam studiis, omnemque suam industriam in iis collocant quæ multum habent tædii, multumque anxietatis ac molestiæ, minimum vero laboris impensi fructum. Vt sunt curiosæ nimis obseruationes & astrorum iudicia ex Chaldaica vanitate petita, quibus freti professores temerarii indubitanter pronunciant, quid cuique euenturum sit, quo fato natus, quis illi futurus rerum euentus, quem quisq. habiturus successum, nunq̃ adhibita in consiliũ Dei prouidentia, cuius arbitrio mundũ hunc vniuersum cõstat administrari, quorũ temeritatem ac fortuitas prædictiones exagitat Esaias, atq. illos irridet qui ab iis responsa petunt, atq. abhuiusmodi impostoribus oracula sciscitantur. Sic.n. illis insultat: Stent & saluẽt te aruspices cæli qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, vt ex iis annuntiarent ventura tibi. Similiter Hieremias, Iuxta vias gentium nolite discere, & a signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quoniam leges populorum vanæ sunt, hoc est, apodixes seu demonstrationes eorũ fallaces sunt & fu-

Astrologia quatenus exercẽda.

Cap. 47. 44.

Cap. 10.

Astrologiæ vanitas improbata prophetis.

& futiles. Quibus verbis sacri vates non prorsus damnant aut explodunt Astrologiã quę suum habet vsum & vtilitatẽ, sed huiusmodi professoribus insultant, qui diuinationum fucis atq. imposturis imperitæ plebi imponunt, ac credulæ turbæ fumos offundunt, inani rerum expectatione. His affines sunt vanitates Chiromantieæ quæ in spectis manuum lineamentis mira nugantur: fumi atque imposturæ Alcumisticæ, quibus nugatores persuadent se vertere rerum species atque argentum & ænea quæque in aurum demutare. quibus accedunt artes deteriores Necromantia, qua mortuorum corpora e sepulchris excîri solent, atque ab iis responsa peti, vt Phytonissam factitasse legimus, quæ vt Sauli gratificaretur, Samuelem ementita fictaque specie spectandum exhibuit.

Astrologia nõ prorsus explodẽda.

Artes quã damnosæ.

1. Reg. 28.

Huic affines sunt Hydromãtia & Pyromantia, quæ per aquam & ignem perficitur: multæq. aliæ præstigiæ Dæmonum, atq. incantationes magicæ, Ariolatio, Aruspicina, Augurium, Auspicium, hoc est, Diuinationes & quæ ex inspectione extorum auiumque cantu ac garritu sumuntur præsagia.

Inter hæc maleficia ac venificas artes refero, quibus etiam in Belgica nonnullæ Stryges ac Sagæ vicinorum atmentis atq. ouillo pecori detrimenta damnaq. inferunt, atque illis Dæmonum ministerio lac ac butyrum depeculantur, messesq. & vineta depopulantur, ac conterunt. Quin & maribus virile robur eripiunt, ac velut emasculatos ad congressum Genialem reddunt impotentes atq. inualidos: quod mihi aliquando questi sunt viri robusti ac lacertosi, qui se deplorabãt in eunuchos ac spadones degenerasse magno suo pudore, vxorumq. damno, quibus ego medelam atq. amuleta adferre studui, admotis herbis quæ ad tales præstigias, Dei munere efficaces sunt & præsentaneæ.

Incantatio damnosa.

Huiusmodi autem fascinationibus fatigare inge-nium, non solum superuacaneum & inutile, sed et exitiale & damnosum; nam legibus diuinis & huma-nis morte plectuntur, atq. ad palum alligati igniti fascibus exuruntur qui maleficas vllas artes Cacode-monum opera exercent. Qua autem ratione incan-tamenta abigenda, expugnandaque sint, in calce li-bri indicabimus, vbi de Maiestate nominis IESV tractabitur, ne hic ordo atque orationis series inter-rumpatur.

Deut. 18.

Non minus animo mentiq. prospiciendum, quam corpori.

CAP. XXI.

Cultus animo & corpori impendedus.

CVM autem homo ex corpore & anima constet & conflatus sit, omni prouidentia vtriusq. partis incolumitati inuigilandum. Anima potissima ho-minis pars est, Corpus animæ domicilium. Illius imperio, huius seruitio ac ministerio magis vtimur. Vtriusque igitur nõ segniter habenda ratio. Si enim damus operam, ne ædes nostræ palustres sint & vli-ginosæ, ne tectum & culmina pluuiæ ventisque ex-posita rimis fatiscant; ne denique vestes ac tegu-menta situ obducta minusque ventilata tineis blat-tisque scateant: quanto magis corpori prospicere par est? cuius vitia animum quoque per consensum ac lege consortii afficiunt, atque vltro citroq. com-meant. Nam

Simile a rebus domesticis.

Horat.

——— Corpus onustum
Externis vitiis, animum quoq. prægrauat vnà,
Atq. affigit humo diuinæ particulam auræ.

Cui illud Sapientis affine, Corpus quod corrum-pitur, aggrauat animam ac sensum deprimit multa cogitantem.

Corpori itaque aliquid tribuendum, cuius fultu-

s (vt Plinius ait) animus ipse sustentatur. Obserua-it id Paulus, qui Timotheo interdicta aqua, mode-atum vini vsum præscripsit, quo fulciret stomachũ, tque in Euangelii propagatione esset alacrior. Cor-us enim inculpatè constitutum, animo commo-ius subseruit, nec menti in altissimarum rerum cō-emplatione officit aut est oneri. *1.Timo.5.*

In primis autem menti prospicere, illique cul-um adferre conuenit, quod nulla re efficitur me-ius, quam firma ac stabili in Deum fiducia, quæ in ertissimam immortalitatis spem hominem erigit, tque animo metum mortisque formidinem exi-mit. Vt autem cibus corpori alimentum: ita Dei verbum pabulum ac fomentum animo, quo vno concipitur in mente pax & tranquillitas, qua nihil homini in huius vitæ cursu optabilius aut expeten-dum magis. Quanto autem diuexentur angore ac mentis inquietudine impii, quam sæuam experian-tur animi carnificinam facinorosi, etiam externus habitus corporis indicat. Est enim nequitia vltrix sui sic, vt quam semel occupauit mentem, nunquam se-curam esse patiatur, sed continenter perturbationi-bus exagitet. Quod etiam Esaias eleganti similitudi-ne ab æstu, marinisque fluctibus desumpta expressit: Impii cor tanquam mare exæstuat, & redundant flu-ctus eius in lutum & conculcationem, hoc est, mens illorum qui sceleribus contaminati sunt & nequitiis polluti, tumultuosa est, turbulenta, inquieta. Cui ve-ro vita suauis esse possit & iucunda, aut animus tran-quillus & placidus qui corpus circumfert fœdissimis morbis inquinatum, & mentem obscœnis vndique vitiis obsitam & deformatam? Quamobrem cum magna malorum pars a vitiosis animi affectibus e-mergat, omnibus modis iis absistendum, ne quid in-commodi corpus ab iis concipiat. Pari cura & studio istud a morbis vindicandum, ne a corpore in ani-

Animæ pabulum.

Impij inquieti.

Cap.57.

Affectus vitiosi mēti officiūt.

mum aliquid labis aut contagionis transferri con-
tingat. Cum enim humores praui ac vitiosi cerebro
tetros fumos inferant, ad multa mala mentem im-
pellunt atque incitant.

Humores praui mẽtem obnubilant.

Qua ratione corpori subueniendum, vt inculpata valetudine subsistat.

CAP. XXII.

Vtilis frugalitas.

SAnitatem tuetur, ac morbos propulsat frugalitas ac victus temperantia, adhibita earũ rerum moderatione quæ ad stabiliendam valetudinem, viresque firmandas sunt necessariæ.

Appellantur autem istæ Galeno, causæ conseruatrices, quod habitum corporis conseruare sint idoneæ, modo iis commode atque opportune vtamur. Recentiores, res non naturales vocant, non quod præter naturam existant, sed quoniam extra corpus constitutæ, nec nobis, vt humores, insitæ, vsu effectuq. naturam, eiusq. facultates incommodo aliquo afficiant, si sinistre parumq. apte adhibeantur. Huiusmodi sunt circumfusus nobis aër, cibus & potus, somnus & vigilia, repletio, inanitio, affectus motusq. animi, quorum quodque corpus humanum ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Quoniam autem potissima sanitatis pars in salubri diæta cõsistat, studiose obseruandum, quid in ea corpori vel prosit vel officiat.

Artis Medi. 85. Res quæ valetudini conferunt.

Et quum non minus fœda sit, quam noxia ac perniciosa valetudini ingluuies, tantum cibi & potionis sumendum, quantum naturæ necessitas exigit, vtq. vires corporis alantur, non opprimantur.

Est enim victus moderatio in omni studiorum, magnarumq. rerum occupatione, in perferẽdis elucubrandi laboribus, in obeundis muniis publicis vtilis cum primis & necessaria. Ea siquidem valetudinẽ

Moderatio victus studiosis vtilis.

firmamus

firmā constituit, ea spiritus cum animales tum vitales, qui cerebro & cordi asscripti sunt, alacres reddit atq erectos ita, vt quæ quisq; mente conceperit, expedite, nullaq molestia perficiat atq. exequatur. Luxu autē atq intemperantia vitæ acciri morbos, impediri studia, honestas omnes cogitationes flaccescere, non progredi lucubrationes, labascere mentis alacritatem, vigorem animi extingui, hominesque ignauos effici, inertes, socordes, somniculosos, nec ad res vllas præclaras eniti, quotidiana exempla demonstrant. Quocirca qui studio literarum se addixit, atq; eruditionē affectat, ita moderetur reb suis, ne quid pro cupiditatis arbitrio fiat, sed appetitus rationi pareat, omniaq; ad vsum vitæ ac naturæ necessitatem referat. Exigit id ipsum a suis professoribus Christus, eosq huiusmodi verbis ad temperantiam reuocat, Videte nequando grauētur corda vestra crapula & ebrietate, atq; huius vitæ curis, subitusq; vobis ingruat ille dies, tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem totius terræ. Qua concione infigit hominum animis sobrietatem, atq; excutit rerum terrenarum amorē, in eoq; negotio illos persistere vult ad extremum vsq; vitæ diem, nequid deterius illis obueniat. Scitum est illud Cornelii Celsi, Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis nimia satietas, sæpe inutilis nimia abstinentia, neq. ex satietate fames, nec ex fame satietas: & immodica ingurgitatio idonea. Quāobrem inconsulte faciunt qui post pridianas epulas ac symposia mensasque Geniales postridie immodica inedia se macerant ita, vt defectu animiq; deliquio nonnunquam corripiantur, atque odoriferis reficiendi sint. Alii a ieiunio atq; antecedentis diei inedia affluentius quam par est, cibo potuque se onerant adeo, vt nisi relaxentur, disrumpi videantur.

Christus frugalitatē imperat. Lucæ 21.

Lib.1. Vitanda satietas.

Liberalius aliquando accumbendum.

Liberalius autem nonnunquã cœnare, ac cũ æqua[...] bus tempestiuis conuiuiis se reficere nihil habet [...] tii, nullaq ratione improbari meretur, modo om[...] moderate perficiãtur, atq. intra mediocritatem, i[...] tra temperãtiæ limites consistant. Huiusmodi eni[...] laxamentis discutitur mæror & mæstitia, quæ ex n[...] mia intentione menti nebulam ac caliginem offu[...] dit, ipsosq; studiosos extenuatis exhaustisq. spiriti[...] melancholicos efficit tetricos, taciturnos, morosc[...] atq. ab omni sodalitate, ab omni consuetudine ciui[...] li alienos: qui affectus a Philomusis, virisq. politic[...] ac literarum candidatis alienissimi esse debent.

Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, magna gratitudi[...] ac gratiarum actione sumendos.

CAP. XXIII.

In verbo Dei agnoscatur munificẽtia.

QVoniam autẽ ex Dei munificẽtia rebus creati[...] affatim ac cumulate fruimur, omniaq a mund[...] exordio in vsum ac commoditatẽ hominũ cõsecra[...] ta sunt: in ipso statim mensæ accubitu antequã ma[...] nũ patinæ aut alimẽtis admoueri contingat, in vni[...] uersitatis Opificẽ erigenda mens est, atq. alacri viui[...] daq. precatione impetrandũ, vt ea quæ sumpturi su[...] mus nobis per fidem salutaria efficiat, atq; ad alen[...] dũ fouendũq. corpus efficacia, neq. enim in eduliis atq. obsoniis nutriẽdi vis cõsistit ac vegetãdi potẽtia, sed in verbo Dei quod tali virtute illa imbuit. Quocirca ad Deũ omnia referenda sunt. Sic præter Paulũ Prudẽtius cõmonstrat, a quo victus vitæq. subsidia peti aut sperari debeãt, nẽpe a Deo patre, a quo per Christũ omnia cõsequimur. Sic. n. preces eo dirigit,

A Deo cibus nutriendi vim obtinet.
1. Tim. 4.
Rom. 14.
1. Cor. 9.

Christe prius genitore potens,
Huc nitido precor intuitu
Flecte salutiferam faciem,
Fronte serenus & irradia,
Nominis vt sub honore tuo
Has epulas liceat capere.
Te sine dulce nihil Domine,

Cathemer. lib. Prudentii hymnus, in mensæ accubitu.

Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni prius atq; cibos
Christe tuus fauor imbuerit,
Omnia sanctificante fide.
Fercula nostra Deum sapiant,
Christus & influat in patinas,
Seria, ludicra, verba, iocos,
Deniq; quod sumus atq; agimus
Trina superna regat Pietas.

Instauratis cibo viribus ad gratiarum actionē Christi exemplo nos incitat, nam Seruator absoluta cœna non, nisi hymno dicto, a mensa se subduxit, quo agnoscamus ab opulenta largaq; Dei manu omnia proficisci, atq; eius munere nobis esse salutaria. Sic autem gratiarum actionem prosequitur: *Matt. 26. Marc. 14.*

Prudentii gratiarum actio.

Pastis visceribus, ciboq; sumpto,
Quem lex corporis imbecilla poscit,
Laudem lingua Deo patri rependat.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & sacramus hymnos.

Sunt huius generis complures precandi formulæ apud probatissimos autores, atque etiam in Bibliis eiaculationes passim obuiæ: verum nulla ad impetrandum efficacior, quam quæ a Christo præscripta est. Huc enim referri debet, atque ab hoc fonte promanat quidquid vel petitur, vel mente concipitur. Constat illa quidem verborum paucitate, ac sex septemve concisa membris, sed quæ tam sit fœcunda, refertaq. mysteriis, vt omnia in se complectatur quę vel ad Dei gloriam, vel nostram necessitatem vsumque spectant, vel etiam proximi emolumentum. *Matt. 6. Luca 11.*

Quomodo hospitalitatis habenda ratio.

CAP. XXIIII.

QVod ad conuiuarū hospitumq. rationē attinet, aut illorū q̄ symposia ac comessationes alteri⁹ *Hospites fouendi.*

sumptu captant & venantur, prudentem ac circun-
Rom. 12. spectũ quemq. esse decet. Primũ hospitalitatem, qu-
1. Tim. 3. præter cæteros Apostoli collaudant, ac Paulus in E-
Tit. 1. piscopo exigit, cuiq; curæ esse par est, ac modestis c-
2. Pet. 4. uib. ædiũ vestibula ac cænaculorũ aditus patefacto.
Hebr. 13. Est enim, Cicerone teste, cum primis decorũ, homi-
Inopum habenda ratio. nũ illustrium domos patêre illustrib. hospitibus. I-
quo humanitatis officio, vt vitetur ambitio atque
ostentatio, apparatus, personarumq. respectus, Chri-
Luca 14. stus cõuocari voluit inopes atq. egestate oppresso-
nulla spe redituri muneris aut impensi beneficii cõ-
pensatione, nisi a patre cælesti qui omnia cũ fœnore
Hospitum habendus delectus. refundit. Verũ quũ sint impudentes quidam atq. at-
tritæ frontis, qui deuorato pudore ac verecundia vl-
tro se cõuiuiis ingerunt, beneq; pasti nonnunquam
insalutato hospite tacite se subducunt: conuiuarum
discrimen delectumq; habendum censeo sic, vt mo-
desti admittãtur ac frugales: gurgites vero, liguritores,
res, helluones, pãphagi, mensarumq. assleclæ, qui præ-
ter heri voluntatẽ impudenter irrumpunt, atq; vl-
tro se ingerunt, occlusis forib. arcendi sunt, aut ciui-
litate quadam ablegandi, vel si id obtineri nequeat
obiiciendæ iis in cænaculo asscriptæ insigniores ali-
quot sententiæ ac scite dicta, quæ illos officii sui cõ-
monefaciant, in quem vsum cum alia, tum istud in
triclinio postibus affigi potest, illisq; spectandũ ex-
hiberi, quo pudore suffusi meminerint decori.

Carmen cõuiuiale elegans.

Vis conuiua meæ accubare mensæ?
Hæc serua paradoxa: Neminem nec
Dentatis salibus, nec inuido ore
Suggilla, appositis cibis palatum
Apta. Quem nequeas probare, noli
Nec traducere, nec calumniari.
Æquales cyathos caue propines.
Frontis pone minas seuerioris:
Et profer Veneres, iocos, lepores:
Grates solue Deo. Hospiti rependè

Quod non messuit in suo nouali.
Hæc fac, si cupias bis esse gratus.

Non autem negligendam hospitum consuetudinem, ac conseruanda humanitatis atq. amicitiæ iura, prouerbiũ indicat, Salẽ & mensam ne prætereas: Quum enim veteres vltro citroq; inter se conuiuia agitarent, huiusmodi symbolis fouebant alebantq; semel initam amicitiam, atque illam communi mensa constabilierunt. Quocirca antiquitus proditionis ac perfidiæ insimulari solent, qui Salem & Mensam essent prætergressi, hoc est, Amicitiæ tesseram confregissent, ac violassent fœdus intimamq. vitæ necessitudinem, qua sale & pane inter se erant deuincti, atque eiusdem mensæ participes. Ad hoc symbolum spectat Dauidis illa querimonia, qua Christi personam referens, amicum ac familiarem proditionis ac perfidiæ insimulat, idque honesti specie ac simulato fictoque pietatis prætextu. Sic autem cum illo expostulat: Etenim homo pacis meæ in quo speraui, cui fidebam, & qui mecum edebat panes, hoc est, conuictor erat, mensæq. eiusdem consors, extulit super me supplantationem. Tolerari, inquit, posset, ac minus indigne ferri, siquis hostis denũciato per feciales bello, aperto Marte me esset aggressus: at illum mihi fraudes, dolos, insidias struere, atq; aduersum me ceruices erigere, calceque petere, qui cum mihi intercessit intima familiaritas, ac solitus sum arcana omnia communicare, intoleranda res est, & quæ perferri nequeat. Sic Christus huiusmodi facti indignatione commotus, Qui edebat, inquit, mecum panem, is sustulit aduersum me calcaneum suum: hoc est, hostis domesticus, quo nullus perniciosior, clancularijs ac clandestinis me consilijs opprimere meditatur; metaphora sumpta ab amicis in speciem primaque fronte blandis, sed insidiosis, menteque venenata, qui latenter hominem

Prouerbiũ couiuiale.

Psal. 40.
Ioan. 13.

Dauidis locus explicatus.

Prouerbiũ in insidiosos. feriunt, ac postico calcem impingunt sic, vt quis malum intulerit, obseruari nequeat. Belgæ prouerbiali figura auersa cuspide ferire dictitant, hoc est, non a fronte sed a tergo atque auersa corporis parte, *van vachten, ende meet de cromme piickesteken.* Huic affinis alia Dauidis expostulatio, qua quæritur ab illo sibi inferri damna, cuius summa familiaritate vsus est, atque arctissimo Amicitiæ fœdere coniunctus sic, vt omnium consiliorum fuerit particeps, & tanquam intimus ac primarius amicus secretorum conscius. Sic autem rei atrocitatem exagitat, Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem *Psal.54.* vtique. Et si, qui me oderant, erexissent se contra me, abscondissem me forsitan ab eis Sed tu homo vnanimis, dux meus, & notus meus, Qui simul dulces mecum capiebas cibos, & in domo Dei versati sumus cum consensu, &c. Versus sunt pathetici, hoc est, pleni affectibus, quibus se grauiter magnaque indignatione ferre declarat, quod qui hactenus fidi amici speciem præbuit, infestissimum esse hostem experiatur, ac latenter taciteque perniciem moliri. *Dauidis locus explicatus.* Quo autem graphice depingat exprimatque hominem versipellem & subdolum qui specie quadam assimulatæ amicitiæ ac virtutis, vultu, oculis, sermone, blandiatur amico, quum intus in eius perniciem virus & venena foueat, hoc ad perfidiæ crimen adiicit, Mitiora sunt butyro verba oris illius, quum in corde eius instruatur bellum: Molliores sunt sermones illius oleo, quum sint re ipsa gladii & iacula. *Simile ab oleo & butyro.* Qua similitudine designat fucatos ac malitiosos amicos, qui aliud in pectore clausum habent, aliud in lingua promptum, quiq. altera manu panem ostentant, altera lapidem ferunt. Cuius proditionis specimen exhibuit Iudas Iscariotes, & post hunc plerique alii qui ab ipso edocti sunt, ac fraudulenta exempla sumpserunt.

De

De rei familiaris ac domesticæ cura, eiusq; administratione.
CAP. XXV.

QVod ad Oeconomicã, hoc est, rei familiaris administrationem attinet, quæ Cicerone teste, ministra est ac famula corporis, in ea stabilienda orandaque quemque industrium esse decet ac prudentem sic, vt eius amplificatio ad vsum vitæ necessarium, ad commoditatem, ad ornatum referatur, non ad luxum ac delicias, non ad sumptuosas mensas atq. immodicos ferculorum apparatus, quæ opes quamlibet immensas exhauriunt atque attenuant. Quocirca in exornando conuiuio mensaq. instruẽda præ cæteris obseruanda frugalitas ac victus moderatio, omniaq. euitanda gulæ ac libidinis incitamenta, deniq; bellaria delicatoria quæ fere secundis mensis inferri solent cibo satiatis, quo denuo edendi cupiditas incitetur. Hæc profusio vitæq; luxus præter id quod facultates imminuat, ac morbos pariat, etiam vbi vino incaluerunt, luxuriæ fomenta ministrat, ac lumbos incitat, partesq. abditas atque obscœnas tentigine afficit, qua prurire incipiunt, atq;, vt Apostoli verbo vtar, vri, hoc est, potentius ad Venerem incitari. Quamobrem Paulus nihil pro cupiditatũ arbitrio fieri vult, sed omnia ad necessitatẽ vsumq. naturæ referri, nõ ad luxum ac voluptatem, corpori mentiq. æque damnosam. Nemo autem ita obsurdescit ad naturæ sensum, vt corpus suum exosum habere sustineat; quin vt Paulus ait, enutrit ac fouet illud, vt Christus Ecclesiam Quo exemplo inuitat Apostolus maritos vt vxores suas ament, eamque curã adhibere studeant, quam quisq; suo corpori adhibet, atq; illis præstet, quod Christus Ecclesiæ spõsæ vnice adamatæ præstitit. Cęterum in rei familiaris administratione ac stabilienda firmandaq. re domestica nequid illa detrimẽti patiatur, ita omnia moderãda sunt, ne vel prodigi aut profusi hominis nomen incurras, aut plus satis parci, aridi, tenacis,

Rei domesticæ procuratio.

Ciborum apparatus vitandus.

Eph. 5.

1. Cor. 7.
Rom. 13.

Ephes. 5.

Modus rebus adhibendus.

Conseruatur quidem res familiaris parsimonia, ea-que augescit & incrementa concipit: verum non in eam angustiam illa cõtrahi debet, vt defraudes Genium, ac te tuosque inedia conficias: quod sordidi quidam opulenti factitant, rursus ne, vt decoctores assolent, parta profundas, ac patrimonia dissipes, ascitisq; aliquot huius notæ ac farinæ sodalibus qui ad hæc perficienda exhortantur, ac classicum canunt, abligurias. Vt autem iuxta Terentium, Necesse est sumptum faciat qui quærit lucrum: ita iuxta Plautum, Non potest constare quæstus, si illũ sumptus superat. Quam sententiam Belgæ ita efferunt *Stelt v teringhe naer v neringhe.* Quo indicat ita moderandum sumptibus, ne immodica profusione rem domesticam imminui contingat, sed æqualis ac par sit census expensique ratio. Quocirca industrii Patrisfamilias officium est, pro tempore velut ex promptuaria cella quædam depromere & quum res poscit, recondere. Etenim, vt habet Prouerbium, Sera in fundo parsimonia. Non est autem a nostro instituto, nec a Reip. commodo, ac rerum domesticarum cõseruatione aliena Lex quã Amasis Ægyptiorum rex promulgauit, Soloni Atheniensium Legislatori etiam vsurpata, qua cautũ est, teste Herodoto, vt populares atq. inquilini singulis annis apud prouinciarum Præsides demõstrarent vnde viuerent, & qua re sibi victum compararent, qui id proferre non possent, nec testarentur se legitime viuere, morte plecterentur. Qua edicti seueritate coercere voluit otiosos, ne ad latrocinia ac prædationes illis pateret aditus: quo fere deueniũt, quibus alea, scortis, compotationib. paterna hæreditas decocta est, ac funditus exhaustũ patrimoniũ. Ex his emersisse opinor apud Corinthios, Legem sumptuariam contra prodigos, & qui suas facultates temere profundunt, aut sumptuosius magisq; effuse con-

Prouerbiũ frugalitatem commendans.

Damnosa est sera parsimonia.

Lib. 3. Euterpe.

Lex Amasis contra otiosos.

conuiuantur, quam res familiaris ac prouentus annuus exigit. Quam cum Diphylus apud Athenæum referat, ac Latinis versibus expresserit Erasmus, de omni disciplinarum genere optime meritus, non grauabor adscribere, quo Magistratus rationem modumq; ineat, qua effici possit, vt ciuitates ac suburbana prædia minus infestentur a violentis grassatoribus qui interdiu ac noctu facultates quietasq; hominum possessiones diripiunt, ac corpora immaniter excruciant, nisi confestim thesaurum proferant. His autem versibus exprimitur legis huius sentētia,

Lib.6.

Lex sumptuaria Corinthiorum.

Hoc lege cautum est hic apud Corinthios,
Si quempiam obsonare semper splendide
Videmus, hunc rogamus, vnde viuat, &
Quid faciat operis: Si facultates habet,
Vt reditus harum soluere expensas queat,
Perpetimur illum perfrui suis bonis.
Si forte sumptus superat ea quæ possidet,
Prohibemus huic ne faciat hoc in posterum.
Ni pareat, iam plectitur mulcta graui.
Sin sumptuose viuit is qui nil habet,
Tradunt eum tortoribus. Proh Hercules!
Nec enim licet vitam absq; malo vllo degere
Talem scias, sed est necesse aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio:
Aut in foro agere sycophantam, aut perfidum
Præbere testem. Nos genus hoc mortalium
Eiicimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Non minus seuerus est officiorum exactor Paulus Apostolus, qui præcipit vt ignaui atq; otiosi excusso veterno, operā manuariis opificiis impendant, quib. se & domesticos alant: quod tam rigide obseruari voluit, vt iis alimenta denegaret qui non insisterent labori, atq; ad constabiliendā rem familiarem essent intenti, sed tanquā fuci qui apum laboribus & melli-

2.Thess.3.

Paulus ignauos eximulat ad industriam.

Pauli ad fures admonitio. ficationi insidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent atque otiarentur, nullo opere nisi rerum curiositate occupati. Ad hanc disciplinam ac *Ephes.4.* censoriam seueritatem Paulus etiam fures reuocat qui aliena compilant ac depeculantur; quos non solum cõmonefacit, vt ab aliorũ opibus manus abstineant, sed quæ honesto labore parta & conquisita sunt, egenis subleuandis impendant: ita siquid labis aut maculę contractum sit ex re aliqua infami & pu-*Luc.19.* denda, bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui potest. quale exemplum editum est in Zachæo qui fœnore parta distribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores & vitia virtutis compensatione obliterentur, mutatis scilicet in diuersum affectibus, exutaque inolita naturæ prauitate ac vitiosa consuetudine.

Somni ac vigiliæ moderatio. CAP. XXVI.

Somni & vigiliæ moderatio. STudiosis virisque politicis inter cætera habenda somni & vigiliæ ratio. Hæc enim si moderata sint & tempestiue adhibeantur, plurimum commoditatis adferunt in stabilienda firmandaq; valetudine. nam præter id quod corpus alacre præstant & vegetum, tum mentem quoq; reddunt ad obeunda quæuis munia ac functiones erectiorem. Somnus autem immoderatus atque immodicus stupidos reddit homines, ignauos, socordes, obliuiosos, & qui non facile emergant atque ad præclaras vllas artes enitãtur. Quocirca huiusmodi conditionis homines ad exercitationes ac subeundos labores excitandi, quo torporem veternumque excutiant, atque aliquid libero homine dignum meditentur.

Somnus meridianus quando noxius. Quod ad meridianum diurnumq; somnũ spectat, non consulo vt iuuentus illi assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempestiuis vel vigiliis, vel symposiis transacta sit: tunc enim citra incommodũ admitti

potest

otest meridiatio: alias memoriam labefactat, mentemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginem adfert, præsertim vbi cibo oppleti recumbunt. quibus hoc quoque accedit incommodi, quod sopore excussio nauseabundi sint atque oscitent, passisque brachiis pandiculenter, hoc est, membra quaquauersum distendant, diffuso vndique per corpus vaporum concursu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *vvanlust* nostrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox designat vel a crapula, vel meridiano somno nauseantes ac flaccidos, quique subinde ad oscitandum impelluntur. *Pandiculari quid sit.* *Helucus nauseosus affectus.*

Senes vero & qui in ætate matura consistunt, tuto meridiari possunt, hoc est, prandio absoluto, modo nonnihil interualli intercedat, se somno dedere, præsertim æstiuis mensibus cæloque feruido. quæ aëris intemperies homines somnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda est, vel in sedili collocato corpore, vel in culcitram composito, capite sublimius pauloq; erectius in puluinum inclinato. Tali enim somni laxamento spiritus cum naturales tum vitales, a quibus spiritus animalis qui cerebro insidet, fomenta concipit, instaurantur ac reuiuiscunt. *Meridiatio senibus commoda.*

Vigilia autem intempestiua cum omni ętati noxia, tum senectuti nocentissima, vt etiam inedia, quorũ vtrumque cerebro siccitatem adfert, ac præter phrenesim & delirium quod inducit, totum corpus aridum efficit, squallidum, strigosum. Quod si immodica vigilia, vel inedia, vel intempestiua lucubratione, aut etiã nimio labore, aut immoderata Venere vires attritæ sint ac spiritus exhausti, consumptoq; succo vitali macies contracta, humido alimento ac somnificis potionib. vires reficiendæ, quales sunt lactuca, spinachia, maluæ effectu par, atriplex, buglossus, *Vigilia exiccat.*

Somnifica quæ cerebrum humectant. & quæ vulgo borago dicitur, semẽ papaueris recentis, nymphęæ flores, vulgo nenuphar, vel liliũ aquaticum & palustre, Bataui seu Hollandi *plompen* vocã *ost vvaterlelièn.* quibus accedunt violarũ flosculi, nuclei pini, amygdala dulcia, pistacea seu fistici, ordei cremor, vuæ & passæ, & Corinthiacæ illæ minutis acinis, vinaceis immunes, dactyli seu palmulæ, mala Medica seu corticis citri zaccaro aut melle condîta: iis enim natiuus ac vitalis humor reficitur, ac cerebrum mentis sedes velut roscido humentiq; vapore perfunditur, ac suaui halitu irrigatur, ex quo emergit somnus placidus ac quies minus turbulenta aut tumultuosa. *Somnolentia vt excutiatur.* Quod si quis sit natura somnolentior, nec illi incalescat animus ad res vllas præclaras, continenter exercitationi ac labori insistat, vitet cibos omnes frigidæ humentisq; facultatis, eosq; assumat qui vi calorifica humores superuacaneos in quibus consistit somni causa, exiccant: quales sunt hyssopus, rosmarinus, saluia, origanum, amaracus, vulgo maiorana, cunila seu tymbra, brassica rubicunda, zinziber, piper, nux muscata, caryophylli, & pleraq; alia quæ cerebrum vaporoso ac fumido humore oppleti relevant, mentemq; densis vaporibus obnubilatam erigunt, atque ad concipiendas honestas cogitationes alacrem reddunt atque expeditam.

Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, denique aluus vel astrictior, vel laxior.

CAP. XXVII.

EAdem quoque aliis rebus quæ valetudini vel prosunt, vel officiunt, adhibenda moderatio: quales sunt repletio & inanitio, qua scilicet corpus cibo potuque reficitur, vel humoribus oppletũ euacuatur. *Moderatio cibo adhibenda.* Vt autem frugalis esse debet ac temperata studiosis virisque politicis victus ratio: ita non nimis tenuis & parca, ne spiritus extenuentur: quibus & id accu-

rate

ate obſeruandum,ne aluus ſit adſtrictior, aut plus iuſto laxior. Vtrumque enim(ſi modum exceſſerit) valetudini æque noxium. Si enim plus nimio profluat ac ſit citatior, corpus aridum reddit ac ſtrigoſum,ſomnique paucitatem infert,atque inducta cerebro ſiccitate, memoriam imminuit : ſin vero nimium areſcat ac ſit coactior,memoriam obnubilat, atque oculis caliginem inducit, ſomniaque tumultuoſa ac turbulenta efficit,craſſis denſiſque humoribus ad cerebrũ delatis. Quæ autem ventrem aluumque placide molliunt, ſunt violæ, lactuca, ſpinacia, atriplex,maluæ congeneres,quam veteribus in eum vſum commendatam Martialis indicat,

Ventrem quæ laxant.

Herbæ quæ aluũ lubricam præſtant.

Exoneraturas aluum mihi villica maluas
Attulit,& varias quas habet hortus opes.

His accedunt bugloſſus,& quæ vulgo borago dicitur, cheraphylum vel gingidium,vulgo *keruel*, beta, blitum,pruna Damaſcena,vuæ paſſæ & Corinthiacę minutis acinis, mora,ficus. Medicamentoſa quæ id præſtant,ſunt mercurialis, fumaria, polypodium, ſenna, Rhabarbaron, carthamus, epithymus, caſſia, manna ſeu mel aërium concretum. nam ſcamonea, tripolium ſeu turbith,mezereon,&c.vires deiiciunt. quocirca non niſi validis ea exhibentur, cum malo nodo malus quærendus ſit cuneus. Si autem venter magis lubricus eſt,quam valetudini commodum, ſiſti poteſt crebro vſu menthæ rubicundæ,& quæ in officinis paſſim obuia eſt, ex ea confecta mellagine vel ſyrupo. Ventrem quoque adſtringunt ac corroborant cotonea tenera lanugine mala, & quicquid ex iis conficitur,roſæ rubentes. iis accedunt meſpila antequam vliginem ſint perpeſſa ac tenereſcant, corna lapidoſo quidem intus nucleo, ſed non inſuaui inſipidoque ſapore, eoque acido atque adſtringente, Rhus Ponticum, noſtrates Ribes vocãt,quod appetentiam mire excitat ac nauſeam diſcutit,ipſiq;

Quæ ventrem aſtringunt.

ſtomacho retinendi cibi vires confert, præſertim
æſtiuis menſibus, vbi bilioſus humor aluum prolu
ac fluxum prouocat, in quem vſum ſuccus eius ſacc
ro concretus, quem Rob Auicenna vocat, præſent
neus; nam aluum plus nimio profluentem cohib
atque appetendi vires languidas erigit, cibique au
ditatem excitat; vt etiam mala punica, vulgo gran
ta, rubentibus intus atque anguloſis acinis ſapore
modo dulci, modo acido.

Rob quid Auicennæ.

Studioſis viriſque politicis ſæpius meatus per quos excremen deferuntur, expurgandos.

CAP. XXVIII.

Meatus expurgantur excrementis deſtinati.

NOn fruſtra Deus humani corporis opifex to
meatus ac vias expurgandis humoribus prolu
endiſq; excrementis condidit, ne ſcilicet ex horum
redundantia obrui hominem, atq; emanantibus a
iis vaporibus ſuffocari contingat. Sic caput per nares
aures, palatum ſe emungit atque exonerat ſcreatu
ac ſternutamento: Pectus & pulmo per vocalem ar
teriam tuſſi pituitam elicit: Stomachus ſeu ventri
culus vomitu ac ructibus ſentinam exhaurit: Inte
ſtina per aluum ſe expurgant, ac poſtico emiſſis fla
tibus a ſordibus feculentis cloacam proluunt: Renes
& veſica per meatus ductuſque vrinarios lotium de
riuant. Corporis autem ſuperficies per cutem poro-
ſam ac multis minutiſque foraminibus peruiam
fuligines ac ſudoriferos halitus diſcutit. Quocirca
cum corpus inculpate conſiſtere nequeat, niſi ſin-
gulæ partes bene conſtitutæ ſint, ſuoq; officio citra
offenſam fungantur: danda cum primis opera, ne
quis error aut intemperies ſuboriatur quæ organo-
rum actionem vel vitiet, vel reddat deteriorem.
horum enim miniſterio mens ipſa vtitur ac res præ-
claras perficit. Si morbus aliquis infeſtat, ſi caput
grauedine tentatur, ſi pituita moleſta eſt, ſi calculus

aut

aut ſtranguria ſeu vrinæ ſtillicidium vexat, ſi caligo ac lippitudo oculos vitiat, ſi manus aut pedes articulari morbo tentantur, Horat. in Arte.

Si mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget;

minus expedite ſua munia ac functiones obit aut exequitur humanus animus. Quo mihi conſulto facere videntur, qui valetudinis rationem habere curant, ac corpus eiuſque partes ab omnibus excrementis purgatiores efficere. Sic enim mens ipſa magis niteſcit atque ad quaſuis actiones redditur accommodatior. Magna mortalium pars neglecto omni cultu, nec obſeruata valetudinis ratione, opibus inhiat, ac ſtudio comparandi conquirendiq; eſt intenta, cum tamen Sanitas ſit auro potior, nec vlla res animi tranquillitate optabilior. Confirmat id verſibus hiſce Horatius, *Valetudo auro potior.* *Lib. 1. Epiſt. 12.*

Si ventri bene, ſi lateri eſt, pedibuſq; tuis: nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius,
Non domus, aut fundus, non æris aceruus, & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Et quo quemque ad frugalem & moderatum rerum vſum reuocaret, ſubiicit,

——— Valeat poſſeſſor oportet, *Lib. 1.*
Si comportatis rebus bene cogitat vti. *Epiſt. 2.*

Hebręus Sapiens per omnia huius verbis ſic cōſonat, *Eccle. 30.* Præſtat pauperem eſſe ſanum & firma valetudine, quam diuitem male affecto corpore. Sanitas & bona habitudo eſt omni auro præſtantior, & validum corpus immenſis opibus. Nullæ meliores ſunt diuitiæ, *Sap.* quam ſanitas corporis, nec vllum oblectamentum maius, quam animi lætitia & gaudium cordis. Quocirca non eſt metienda felicitas opum affluentia aut proſpero rerum ſucceſſu, ſed corporis mentiſque inculpata ſanitate. Ille enim demum & viuit & valet qui horum commoditate inoffenſe fruitur.

Præcepta salubria non minus animo quam corpori idonea.

CAP. XXIX.

TRia feruntur vulgo saluberrima, quæ quem qu[...] obseruare par est, Vesci citra saturitatem, [...] Non refugere laborem, Naturæ semen conseruar[...] Quibus opposui totidem insaluberrima, quę præte[...] morbos, prçmaturam senectam accelerant, mortec[...] properata homines conficiunt, Crapula distend[...] Ignauia torpescere, Immodica Venere eneruar[...] Cum enim frugalitas, profligata ingluuie, salubre[...] corpus constituat, exercitatio, excusso otio atque[...] ignauia, idipsum agile reddit & expeditũ, tum si a[...] equino genere documenta sumere liceat,

Rebus naturæ modus adhibendus.

Virg. lib 3. Georg.

Nulla magis animi vires industria firmat,
Quam Venerem & cæci stimulos auertere Amoris.

Siquidem intemperans ac libidinosa adolescenti[...] effœtum corpus senectuti tradit. Quocirca cum i[...] adolescentia, tum maxime in senectute moderand[...] cupiditatibus, ac luxuriæ præcludendi aditus, quæ v[...] iuuentuti turpis; ita, Cicerone teste, senectuti fœ[...] dissima ac maxime indecora. Vt enim in bello ac ca[...] stris opus est viribus, opus agilitate, opus robore to[...] lerandis ferendisq; laboribus: ita in amore ac præ[...] standa Venere vires exigũtur ad subeundos noctur[...] nos labores, ad deuorãda matrimonii tædia, ad per[...] ferendos vxoris procacis atque imperiosæ mores[...] Quamobrem nec senibus bellum, nec amor conue[...] nit, quod vtraque res multas circumferat difficulta[...] tes, molestias, incommoda, ad quæ senescens æta[...] impar est, atque iis perferendis inidonea. Expressi[...] id eleganti carmine Ouidius:

Senectus, amor & Venus indecora.

Lib. I. Amor. Eleg. 9.

Militat omnis amans, & habet sua castra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Qui bello est habilis, Veneri quoque conuenit ætas.
Turpe senex miles, turpe senilis amor.
Militiæ species amor est; discedite segnes.
Non sunt hæc timidis signa tuenda viris.

Ne[...]

Nox & hiems, longæq, viæ, sæuiq; labores
Mollibus in castris & dolor omnis adest.

Quis autem non perspicit quam sit indecorum exoletum rugosumq. senẽ iuuenili more oscula figere, atq. in amplexus proruere? cum ad peragendos Hymenæos sit inhabilis. Sic recte Sophocles, qui ætate confecta a quodam interrogatus, vtereturne rebus Venereis: Dii meliora, inquit, libẽter vero istinc tanquam a domino agresti & furioso profugi.

Existimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

MOdis omnibus efficere studeas, vt tui ciues optimam de te opinionem concipiant, tuæq. existimationi ac nomini laudabile testimonium deferant, deniq. prçclare de te sentiant atq. honorifice loquãtur. Nec obseruare pudeat qua persuasione populares tui erga te sint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de se quisq sentiat, aut loquatur, non solum, vt Cicero ait, arrogantis est, sed etiam dissoluti. Sic Christus sciscitatus legitur ab Apostolis, quã opinionẽ de illo conciperet promiscua multitudo, quos rumores de ipso spargerent, quid deniq de Messia ipsi sibi persuaderent, non ambitionis aliquo aut gloriæ aucupio, sed vt periculũ faceret, an auditis tot salutaribus cõcionibus, conspectisq tot miraculis, sublimius ac magnificentius de illo, quam vulgus sentirent. itaq. hoc percõtatus est, quo ab iis eliceret solidam professionem fidei; atq. exploraret quantum profecissent in doctrina cælesti quæ nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallaciæ vel imposturæ, vt calumniati sunt Pharisæi; sed prorsus salutaris est & sincera, ab ipsa veritate, ipsoq. iamdudũ expectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cũ Petrus summi patris afflatu omniũ nomine exerte esset professus, atque indubitãter pronuntiasset Iesum omnis salutis auctorem, illiusq. fiducia genus humanũ redemptio-

Fama habẽda ratio.

Li.1. offic.

Matth.16.

Christus auram popularẽ non captauit.

Professio fidei.

nem consequi, Christus Petri professionem diuin-tus illi inspirata collaudauit, eamque immobili fundamento innixam confirmat inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusque dictis ac factis memineris decori, & quid maxime deceat: id enim honestatis ratio exigit: vnde scitum est prouerbium, Caput artis est decere quod facias, hoc est quod naturæ sit aptum, atque ingenio moribusque conueniens, *Dat v vvel voeght ende betaemt.* Compendiaria atque expedita via est ad solidam gloriam, si te talem præstes qualis haberi velis, quod obiter monet Horat.

Decori habenda ratio.

Qua ratione affectanda gloria.

Lib. 1. epist 17.

Tu recte viues, si curas esse quod audis.

hoc est, quod diceris, & quod de te ciues ac populares testificantur. qui si te virum probum atque integrum existimant, recte quidem, modo ne iis fucum facias, nec imponas honesti specie, vt personati quidam histriones, qui primo intuitu spectatæ probitatis apparent, cum versipelles sint atque improbi.

Pers. Sat. 5

——— Nam fronte politi

Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Silentii tutum præmium.

Memineris duas præcipuas esse virtutes quibus adolescentes potissime solent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus si accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore suffusus rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modestiæ accedere potest magis fauorabile aut gratiosum. Quisquis autem hac indole, iis adolescentiæ ornamentis destitutus est, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus censeri solet, summaque improbitate atque impudentia insignitus. Quocirca non prorsus aliena a vero hæc sententia,

Pudor adolescentes cōmendat.

Ego illum periisse puto cui quidem periit pudor:

Commendat enim supra quam dici queat adolescētes pudor & verecundia adeo, vt non temere ad frugem

gem deueniant, aut aliquam de seruitutis aut probitatis spem polliceantur, in quibus nulla elucet aut se profert pudoris significatio: Sic Diogenes cum adolescentem quendam pudore suffusum conspiceret, atque erubescere; Confide, inquit, fili, huiusmodi est virtutis, probitatis, modestiæ color. Similiter cum apud Terentium Mitio optimam spem de filio conciperet, Erubuit, inquit, salua res est. Est autem innocentiæ argumentum ac testificatio pudor & confessio, siquando deprehensa est in iis quæ non destinata malitia commisit: Nequitiæ autē impudentia atq. obstinatio. nec verentur iuuenes quidam confidentissimi viros etiam graues inconniuentibus fixisque oculis obteri, ac denegare factum; etiamsi id palam sit, nec inficiari queat. Vt autem sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares, Assuesces, vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti,

Ingenuitatis argumentum.

Confidentia vitiosa.

Terent. Andr. Actus. 1. Scena. 1.

Quibuscum verseris; atque vna te iis dedere,
Eorum, modo honesta sint, obsequi studiis,
Aduersus nemini, nunquam te præponens vlli.

Est enim generosæ mentis & modesti animi argumētū, plurimū facere, minimū de seipso loqui vt Iugurtha apud Salustiū factitauit, secus quā Thrasones ac iactabūdi milites, qui se insolēter efferūt, suaq. facinora magnifica ostentatione prædicant. Cum autē nulli nō sit odiosa vētosa iactatio, nemo sibi de ingenio, eruditione, opibus blandiatur, suaq munera ambitiose prędicet. sed ita actiones suas moderetur, vt submisse ac modeste de se sentiat ac loquatur; ne vt Paul⁹ ait, alios despicere ac fastidire videatur. Commonefacit idipsum pręter alia his versibus Horatius;

Iactantia odiosa.

Rom. 12.

Lib. 1. epi. 19.

Arcanum neq; tu scrutaberis vllius vnquam,
Commissumque teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes.

Nunquam in animum induxeris, vt alienæ calamitati insultes, ne inimici quidē, sed cōdolescas potius

Calamitosis non insultandum

eiusq. sortem cōmiserationē dignam deputes. Illa enim sunt vices rerū humanarum, vt multi ex summa felicitate atq. amplissima rerū possessione, ad inopiam ac miserādos casus deuoluantur, funestumq ac luctuosum exitum nonnunquam sortiantur. Rursus alii ex infimo loco ac miserāda seruitute ad opes ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur.

Eccles. 10. Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hanc enim amussim exigi vult omnes nostras actiones ac studia Christus, cum inquit, Omnia quæcunq. volueritis vt

Matth. 7. faciant vobis homines, sic & vos illis facite: hoc est præstate cuiq. honorem, decus, subsidium, cæteraq humanitatis officia, quæ quisq. sibi exhiberi velit. Ne

Præcipitātia lingua improbanda. sis in proferendo sermone præceps, temerarius, inconsideratus; deniq. efficito ne lingua mentem præcurrat, aut effutias per iugulum redituras voces quæ aliquando recoquendæ sunt. Sunt enim multi quib. cum versamur lubricæ fidei, ac silētii minus tenaces, qui non solum quæ incautius cuiquā exciderunt, elimināt, sed obtrectatione ac calumniis existimationi ac famæ proximi officiunt, labemq aspergunt. Quocirca Horatius salubri consilio quemq. instruit,

Epist. 17.

Protinus vt moneam, siquid monitoris eges tu,
Quid de quoq. viro, & cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito; nam garrulus idem est:
Nec retinent patula commissa fideliter aures.
Et semel emissum vocat irreuocabile verbum.

Futilitas damnosa. Quibus versibus quemq. commonefacit, vt considerate ac parce de aliis loquatur, nec quidquā temere effutiat, quod illi aliquando fraudi esse posset, atq. aliquid detrimenti adferat; demq. Coricæos atq. exploratores obseruandos, qui omnibus se sodalitiis ingerunt, ac subodorantur quod ad Censores ac Criticos deferant, ita vt nemini tutū sit de vlla re mutire,

Verspiers. nec liceat in tanta temporū infelicitate palam & exerte profiteri quæ mens dictat, suadet ratio, etiamsi veritati

veritati ac sinceræ religioni sint cōsentanea,idq. metu delatorum,quibus etiam pręmia atq. honores decernuntur,quo magis oculatos auritosq se prębeant in explorandi negotio infami cum primis ac detestādo,vt quos etiam exosos habent qui illorum vtuntur ministerio. Placet enim nonnullis proditio ac delatio: sed iis eius rei artifices inuisi sunt, licet officium quod præstant, pro tempore sit gratum. nam illos vt lubricæ fidei suspectos habent. Testatum fecit id Augustus Cæsar,apud quem cum insolentius sua merita iactaret Rhymirales Thracum rex: Proditionem, inquit,amo: proditorem detestor. Sic,vt Iulius Capitolinus refert,ab imperatore Antonino Pio quadruplatores extincti sunt, hoc est, id genus hominum quod ex accusatione quartā bonorum partē consequi solet,Belgę huiusmodi cōditionis homines *Aenbrengers* vocant, qui eo magis inuisi sunt summis pariter atq. infimis, quod in dictis factisq. omnia exasperent,&quā pro rei veritate,faciāt atrociora. Quocirca Marcus philosophus Imperator calumniis quadruplatorū intercessit, apposita falsis delatoribus infamię nota. Saturio parasitus apud Plautū infame ducit ac detestabile quadruplaturā exercere, ac mauult parasitando pascere ventrē ex maiorum suorū instituto,quam quadruplatorē agere, atq huiusmodi ratione ditescere,bonisq. aliorū ac vitæ inhiare. Quanquam id genus officiorum nō magnam laudem mereatur apud cordatos qui non patiuntur sibi a parasitis atq. assentatoribus auriculas assui,illorumq. blandimentis ac lenociniis mentem eripi.

Coricæi, vulgo Verspiers *obseruandi.*

Quadruplatores omnibus odiosi.

Augusti dictum de proditione.

Marc⁹ Imperator. Capitolinus.

In Persa.

Parasitus delatore minus noxius.

Laudabilis dissidiorum pacificatio.

CAP. XXXI.

SI quid simultatis ac contentionis inter vllos ciues aut cōsodales inciderit, probi viri officium est pro virili illud sopire, offensiones diluere, dissidia, ne acerbius incrudescant,cōponere,dirimere lites &con-

Contentiones sopiendæ.

trouersias, sedare discordias, sarcire concordiam, pa-
cem inter contentiosos ac dissidentes conciliare, fi-
dumque ac sedulum pacificatorem se hominum al-
tercationibus offerre. Quod humanitatis officium
Matth. 5. non minima beatitudinis parte collocat Seruator:
Pacificator laudē meretur. qui huius rei studiosos filiorum Dei elogio condeco-
rat. Ab hac & plerisque aliis virtutibus, quibus chari-
tas, hoc est, studium de omnibus bene merendi or-
natur, alienissimi sunt turbulenti quidam ac tumul-
tuosi homines, quibus cum odiosa sit atq. inimica o-
mnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia
perturbant, rebusq. exhulceratis non medentur nec
fomenta adhibent, sed exasperant, atque vt habet
prouerbium, Oleum flammæ adiiciunt, etiam cum
Regum animus irritabilis. reges ac principes irritari contingit, quorum animus
natura generosus ac ferox magis magisque illorum
malesanis consiliis accenditur atque inflammatur:
quo hominum genere nihil detestabilius aut exe-
crandum magis, præsertim vbi religionis negotium
agitur, a quo decet omnes vitiosos affectus esse re-
motissimos: ne asperitate ac sæuitia alienari potius
hominum animos a studio pietatis, quam lenitate
allici contingat. Siue enim veterem consuetudinem
stabilire visum sit, siue sublatis erroribus qui sensim
irrepserunt, aliquid innouare, ac religionem ad fon-
tem reuocare; omnia iudicio ac sano consilio perfi-
ci debent, adhibita ratione, ordine ac modo, nequid
tumultus exotiatur, vt superiore anno in Belgica e-
uenit, in qua distractis in diuersas partes ciuium ani-
mis, Religio vi & armis ꝓpagari cœpta est quæ res fu-
Obtrectatio fugienda. nestū exitū est consecuta. Delatore nō minus dāno-
sus obtrectator virulentus, qui probris, conuiciis, ca-
lumniis, contumeliis immerēti perniciem adfert, ac
lingua venenata conficit. quod genus hominum his
versibus & notat, & vitandum Horatius præcipit.

Lib. Ser. 1. eclog. 4. ——— *Absentem qui rodit amicum,*
Qui non defendit alio culpante, solutos

Qui captat risus hominum, famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est; hunc tu Romane caueto.

His affinis est illa Solomonis admonitio, Remoue a se os prauum, & labia detrahentia procul sint a te. Et paulo inferius: Cum detractoribus ne commiscaris, quoniã repente cõsurget perditio eorum. Fuisse autem spectatissimis viris inuisam ac detestatam obtrectandi rabiem, sacri scriptores passim testantur, ipsiq. August. adeo odiosam, vt Carmẽ hoc in cœnaculo affixũ obtrectatoribus obiiceret, eoq. iis vt obthuraret,

Prouer. 4. *Prouer. 24.* *Eccle. 10.* *Exod. 22.* *Psalm. 90. 100.* *Ezech. 22.* *Iacob. 4.* *Rom. 1.*

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenis cyathis lepidos fatigare sodales:
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Hac enim ratione illos ablegauit a suo conuictu ac contubernio, qui aut ingluuie, aut maledicendi studio delectantur, vel etiam impudicos obscenosque sermones mensæ inferunt.

Carmen Augustino vsurpatum.

Nemo insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur aduersis, sed Dei se prouidentia fulciat.

CAP. XXXII.

CVm in humana vita nihil sit stabile ac diuturnum, nec omnia semper vno tenore, ac cõtinuata perpetuaq. serie decurrant, sed vicissitudine quadam nunc felicia blandiantur, nunc mutatis rebus premant aduersa: ea constantia atq æquabilitate stabilienda mens est, vt non insolescas rebus prosperis, nec deiiciaris aut succumbas aduersis, sed quocumque res humanæ se inclinant (vt leui aliquando momento assolet) semper Dei verbo, eiusque prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mũdum hunc administrari constat, eiusque voluntate omnia pefici, ad quã omnis euẽtus successusq. ꝓsperi & aduersi referri debẽt, nõ ad fortunæ incõstãtiã ac temeritatẽ. Ab fit enim vt qui Dei sciẽtia ac cognitione sunt imbuti,

Stabilitas laudata. *Prouidẽtia Dei fulciẽda mens.* *Fortunæ vocabulũ Christianis explosum.*

aliquid casu aut fortuitu fieri persuadeant, quũ pr-
cipua rerum omnium causa in Deum sit referenda

Vitanda curiositas. CAP. XXXIII.

Obseruatio alienæ rei improbatur.

ALienarum rerum ne sis curiosus obseruator: s
in hoc sedulo incumbas vt tuam vitam corrig
potius, quam insecteris aut obserues alienam. Paul
quoq. Apostolus sedulo cuique inculcat ne foris in-
1. Corint. 5. tentos habeat oculos, sed se oculatum ac vigilante
præbeat in rebus domesticis, ac attente obserue
nequid committatur, quod ab exteris merito poss
improbari. Alienas autem res ac negotia quæ ad n
non attinent, non vult magnopere cuiquam cur
esse, aut anxie obseruari, etiam siquid erroris com-
Simile a Medicis. missum sit. Sunt enim nonnulli a professione Chri-
stiana adeo alieni, vt sana consilia respuant, illosqu
habeant exosos, quorum opera ad saniorem mẽte
reuocentur: vt morbidi ac ficosi quidam, qui saluta
rem fidumq. medicũ despiciunt, ac malunt in vitios
humoribus sordescere, quam medelã salutiferam ad-
Alienis negotiis nõ te immisceas mittere. Quocirca quum non semper consultum si
omnibus se negotiis immiscere, nec expediat in alie-
nis rebus esse curiosum, Belgæ sententiam hanc pro-
uerbialem Ardelionibus obiiciunt, *Luttel ondervvin maect veel vreedts*, hoc est, Plurimum sibi parat tran-
quillitatis, qui alienis negotiis se non ingerit. Hin
1. Thess. 4. Paulus Thessalonicenses ad proprias occupationes &
Foris oculati, domi cæci. negotia reuocat, nec patitur illos in alienis rebus esse
curiosos. Mirum aũt est, quam sint perspicaces pleriq
in exterorum negotiis, quam oculati in excutiendis
obseruandisque rebus alienis, quum sua negligant,
totaque mente ac cogitatione foris peregrinen-
tur, quum domi vt Lamiæ, cæcutiant, ac sint talpa
magis cæci.

Persius Sat. 4.

Sic nemo in sese tentat descendere, nemo:
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Quales

Quales præter Persium, etiam Horatius perstringit, *Serm.1. Sat.3.*

Qùum tua prauideas oculis mala lippus inunctis:
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutùm,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?
——— Denique te ipsum
Concute, num tibi quid vitiorum inseuerit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala. namque
Neglectis vrenda Filix innascitur agris.

Cæcus amor sui detestandus.

Quum autem hoc philautiæ vitium magnam humanæ menti cæcitatem adferat, eamq. nebulam animo offundat, vt multi vitiis suis blandiantur: Christus acerbe in illos inuehitur, qui in aliorum vitam ac mores potius, quam in suos defigant oculos, & qui festucam, hoc est, minutissima nulliusque momenti errata curiosius obseruant, eaque exagitant in immensum, quum trabem, hoc est, crassissima vitia sua nec obseruent, nec excutiant.

Matth.7. Luca 6.

Prouerbium explicatum de de festuca ac trabe in oculis.

In vestitu moderatio CAP. XXXIIII.

VT autem in apparatu conuiuii spectanda frugalitas, ac victus temperantia: ita quoque in vestitu ac cultu corporis eadem habenda moderatio, sic vt nihil ad luxum vanamq. ostentationem, sed omnia ad naturæ necessitatem, vsumque vitæ ac commoditatem referantur; quibus si accedat decor & ornatus non prorsus exquisitus, omnia tolerari posse video. Quum autem sexus femineus præ cæteris expoliri comique gestiat, ac decentius ornari, quo venustatem formæque gratiam sibi conciliet, Petrus Apostolus matronas commonefacit, ne immodicos sumptus impendant mundo muliebri, nec crispis intortisque crinibus, non auro, gemmis, torquibus, armillis se oculis spectantium exponant, sed habitu modesto; cultuque sobrio ac minus operoso maritis suis gratificentur, illorumque fauorem ac beneuolentiam captent, vt veteres illæ Heroinæ Rachel, Sara, Rebecca, Susanna factitabant. Multos autem

Vsus rerũ spectãdus.

Femina cultus auida.

1.Pet.3.

Gene.f.16.

Profusio vitanda. noui & nostra & auorum memoria, qui sumptuosi vestitu eoq. subinde ascitis exoticis quibusdam formis renouato, deniq. operoso ferculorum apparatu ad mendicitatem atq. inopiam redacti sunt, irrisi etiam ab illis qui ipsis ad profundendum patrimonium fuerunt adiumento, & qui dolis, technis, fraude, fallaciis, captionibus ab iis aliquid corraserant adeo, vt ne teruncium quidem impenderēt subleuandis miseris, quos ad xenodochium redegerant, & extremam rerum penuriam. Cæterum cum tot passim conspiciantur prodigi ac decoctores, rerumq. suarum profusi, atq alieni appetentes: nulli mirum videri debet tam multos passim obuios obæratos, atq. ære alieno oppressos non solum plebeios ac populares, sed proceres etiam aulicos & heroes gestamine Regio insignitos, qui defraudatis nonnunquam pupillis ac viduis, a quibus pecunia corrasa est, nulli quidquam numerant ne viui quidem, nedum mortui, cum plus quam animam habeant oppigneratam ac creditoribus obnoxiā ita, vt mox ab extincto corpore omnia eorum bona præconis voci subiiciātur, ac creditores de præferentia decertent.

Æs alienum conflatum.

Nemo sortem sibi designatam despiciat.

CAP. XXXV.

Sua cuiq; sors placeat. EA sorte ac conditione quæ tibi in hac vitæ statione atq orbis huius theatro obtigit, contentus esto, eamq pro tempore moderate feras ac toleranter, quamcunque etiam personam sustineas, quo loco, quóve ordine ac statu consistas. Exigit tale quiddam a Corinthiis Paulus inducto in concionem ingenui ac serui, circumcisi ac præputiati, nupti innuptiq. exemplo, ac singulos hortatur vt æquo animo sortem suam perferant, nec ob vllam vitæ conditionem a suscepta semel religione Christiana deficiant. Esse enim, vt apud Timotheum profert, vberē magnumq.

1. Corin. 7. *Quisq; in sua vocatione consistat.* *1. Tim. 6.*

numque quæstum pietatem cum animo sua sorte contento. Sunt autem nonnulli quos cum condi- *Incōstātia* tionis suæ pœniteat, ac status in quo versantur sit *improba-* pertæsum, illum immutari exoptant, atque in alium *tur.* magis idoneum transferri. quod si ex animi sentētia aut pro voluntate obtineri nequeat, aut non prorsus expediat, non est quod se macerent, aut mærore *Deus rerū* contabescant, sed omnia placide ferant ac sedate, nec *moderator* Deo rerum omnium moderatori repugnent aut obloquantur, qui singulari sua prouidentia mundum hunc administrat, rebusque humanis optime consulit, non solum vt Cicero ait, vniuersis, sed singulis. Quod etiam Dauid multis locis inculcat, tum præcipue, cum inquit, qui fingit sigillatim corda ho- *Psal. 32.* minum, qui intelligit omnia opera eorum. Quocirca hoc persuasum esse cuique decet, Deum rerum omnium esse moderatorem, ac nihil non geri eius arbitrio, nutu, voluntate; denique obseruare, qualis quisq. sit, quid agat, quid cōmittat, qua mente, quo affectu ac pietate religionem colat, quid cuique expediat, aut sit salutare. Quamobrem si quando non omnia votis nostris respondent, atque optata nos frustrantur, quisque tamen in sua vocatione quam illi assignauit Deus, subsistat, donec fauor & benignitas summi Patris aliud de rebus illius statuat. Ipse enim pro voluntatis suæ imperio vices rerum humanarum mutat atque ordinem inuertit. Ipse erigit a sordibus abiectos, illosque illustrat dignitate, honore, potentia. Ipse arrogantes atque elatos, fa- *4. Reg. 20* stuq. turgidos deiicit, atque e felicitatis solio deturbat. *Esaiæ 38.* Ipse mulieres steriles & effœtas, fœcundas effi- *Iosue 10.* cit, ac numerosa prole gestientes. Quocirca quisque *Psal. 110.* placide suam sortem perferat melioris assequendæ *Psal. 112.* spe ac fiducia, totusque Deo innitatur, atque in illo conquiescat, cui potissimum rerum humanarum cura incumbit. Quo spectat illud Esaiæ capit. 30.

Hæc dicit Dominus Deus sanctus Israël, In silentio
Esaiæ locus spe erit fortitudo vestra, *svvijcht ende vervvacht.* Qui
explicatus bus verbis turbulentis & inquietis animis diffide
tiam excutit, atquè hortatur, vt ipsi tacite ac secu
expectent Dei opem ac subsidium. futurum enim
suo tempore consequantur quod optant, modo n
diffidant illius promissis: tametsi autem aliquand
Ser.1.Sat.1. serus auxiliator, non frustratur tamen anhelantes
uida sua spe atq. expectatione. Quum autem Hor
tius rerum humanarum obseruator curiosus persp
xisset homines in ratione atque instituto vitæ quo
semel essent amplexi, tam inconstanter ac turbid
iactari, nec vllam illorum animis inesse firmitate
& constantiam, sic vt suam quisque conditionem f
stidiat, ac cum alterius immutare exoptet mercato
miles, agricola iurisperitus. Sic enim sciscitatur,

Qui fit Mæcenas, vt nemo quam sibi sortem
Lib.1.Ser. Sat.1. *Seu ratio dederit, seu sors obiecerit, illa*
Contentus viuat, laudet diuersa sequentes?

Quod post modum eleganti prouerbio prosequitu
ab armentis desumpta Metaphora:

Optat epiphia bos piger, optat arare caballus.

Lib.1. Epist.14. Quo notat humanis ingeniis insitum, vt propriæ so
tis pœniteat, eamque cum aliena mutatam cupiat, &
Nostri nos met pœnitet. inexperta expertis ducat potiora. huius inconstan
tiæ ac leuitatis, qua mens fluctuat, rationem alio lo
co subiicit ex oblectatione ruris atque vrbis exort
altercatione. Alter enim res vrbanas populique fre
quentiam ac strepitum laudabat, alter solitudinen
ac res rusticas, siluarumque amœnitates duxit po
tiores. Sic enim inter se disceptant,

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum,
Epist.14. *Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.*
Animus inconstantia. *Stultus vterque locum immeritum causatur inique.*
In culpa est animus qui se non effugit vnquam.

Recte mea quidem sententia Poeta animum incusat
atque

itque omnem culpam in illius temeritatem atque inconſtantiam reiicit. Quum enim animus humanis affectibus, non ratione ducatur, ac non ſecus, quam nauis æſtu mariniſque fluctibus, agitetur: omni momento in diuerſa rapitur, ac varias cogitationes concipit. quo fit vt quodcunque vitæ aut inſtituti genus amplectatur, non ſtabiliter in eo perſeueret, ſed idẽtidem aliud quoddã meditetur; quod futurum ſperat commodius: cum ſtatus aut conditionis mutatio affectus non excutiat, aut curas eximat vt quas non rebus, ſed animis hominum ineſſe conſtet. Siue enim ſolitudo in frequentiam cuique permutetur, aut paupertas in opulentiam rerumque omnium copiam transferatur, nihilo futurus eſt animus pacatio. quod turbidos animi motus rationi minus obſequentes non exuat. Simile autem quiddam huiuſmodi hominibus euenit (vt Plutarchus & Baſilius teſtantur) quod iis qui Oceano vaſtoq. mari ſe cõmittunt, vt in optatum aliquem portum prouehantur. Illi enim nõ minus in magna, quam parua naui nauſea, vertigine, vomitu affliguntur ſic, vt nec in hac aut illa iis remittantur vomendi deſiderium: quoniam bilis & pituitæ in corpore redundantia vtrobique illos comitatur. Sic in mutando vitæ inſtituto nemo conſequitur animi tranquilitatem, niſi prorſus affectus excutiat, ac ratione omnes ſuas actiones moderetur. Vnde appoſite Seneca, Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere ac ſecum morari. quocirca gaudeo, inquit, Lucilli, te non diſcurrere aut diuagari. Nuſquam enim eſt, qui vbique eſt. Quamobrem nihil prodeſt mare traiicere, aut vrbes mutare, aut modo hanc, modo illam ſtationem conſectari. Si vis iſta quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius hoc eſt, mentem compone, affectus vitioſos excute, ratione conſilio, prudentia omnes actiones tuas ac ſtudia moderare. Etenim, vt is ait,

Simile ab æſtu maris.

De tranq. animi.

De vita ſolitaria

Simile ab iis qui in mari iactantur.

Ad Lucilium Epiſt. I.

Cælum non animum mutant qui trans mare currunt.

Quid mētē stabiliat.

Cæterum aduersus tumultuosos affectus, qui anim... in varias diuersasq. partes distrahunt, ita vt leui m... mento a suscepto consilio resiliat, verbo Dei eius... salutari doctrina depugnandum est Hæc enim vag... ac palabundum animum, stabilē præstat, suaq. sor... ac conditione contentum: sic vt eam nec deserat n... fastidiat, aut alteri ambitiose nimisq. auide inhiet.

Improborum consuetudinem ac familiaritatem vitandam...

CAP. XXXVI.

Lib. 3. de ira.

IMproborum commercia vt pestem fugito. Sumu... tur enim, vt testatur Seneca, a conuersatione m... res, atque vt contagiones in corpus: ita vitia verb... in animum transiliunt, mentemq. contaminant. S... vt non tam valetudini prosit aura salubrior, quam ... nimis parum firmis in bonorum contubernio vers... ri. Documento sunt immanes ac feroces belluæ, qu... consuetudine conuictuq. hominum mansuescunt ... cicurantur. Quemadmodum & probitatis conditi... vt suos sectatores virtute imbuat, integrisq. mori... exornet: ita quoq. improbitati ac nequitiæ insitum... vt suos cultores deprauet ac vitiis contaminet. Qu... circa Paulus Apostolus, ne quē abduci cōtingat a v... ritate, a salutis spe, a fiducia cōsequendæ immortal... tatis, a morū integritate; studiose cōmonefacit pie... tatis cultores, ne eam opinionem mente concipian... vt sibi persuadeant, nihil superesse hominis a mort... sed quidquid est huius opificii, prorsus vt muta pec... ra interire. quod impii atque a Deo alieni sedulo im... prudentibus inculcant, ac pernicioso dogmate men... tes dubias a salutari doctrina, a re certa ac minim... ambigua auertūt. Quamobrem modis omnibus ab... ducit Christianos Apostolus ab illorum conuersatio... ne, qui parum cautos subdola doctrina in errorem pertrahunt: sic enim Menandri Senariolo exhorta... tionem suam illustrat,

Probis quisque assuescat.

1. Cor. 15.

Improbi vitandi.

Corrumpunt bonos mores colloquia praua.]

Lin

Linguam cohibendam non solum ab obscenis verbis, sed etiam otiosis. CAP. XXXVII.

QVum autem a Christo culpari audiamus verba otiosa, hoc est, infrugifera, superuacanea, friuola, futilia, quæq. nulla vel audientis vel proferentis vtilitate proferũtur, sic vt de iis in die iudicii rationẽ sit exacturus: quanto magis, vt Paulus ait, detestandi sermones spurci & scurriles, obscena festiuitas, facetiæ illiberales, vrbanitas indecora, quæ morum integritati impense officiunt? deniq scommata dentata, sermones mordaces, quę cum acrem sui memoriam in animo relinquant, atq aculeũ, vt auolantes vespę, infigant, odiorum ac simultatum fomenta ministrant, sic vt res aliquando reciproca dicacitate ac figuratis obliquisq. dicteriis vltro citroque retortis, in cruentũ certamen deueniat, atq. instigantibus nonnullis acerba odia irasq implacabiles suscitet, quę intimo animo conceptæ ac cordi tenacius impressæ, tũ maxime recrudescunt, cum obliteratę atq. expunctæ videbantur, penitusq. obliuioni datæ. Displicent autẽ supra quã dici queat Paulo Apostolo dissidia ac maledicendi rixandiq. rabies, ac studiose commonefacit Galatas, vt ab iis vitiosis ac teterrimis affectibus abstineant, nec patiantur inter se incrudescere morsus dentatos ac virulentos, nec vlla conuicia aut obtrectandi libidinem: ne quum alter alterum arrodit, mordet, exagitat, alius alium belluarum ritu consumat ac dilaniet. Idipsum agit apud Corinthios, quos amanter per nomen Dei Iesu Christi ad mutuã concordiam inuitat, illosque hortatur, ne odiis ac simultatibus inter se diffideant, sed consentiant, sintque eadem mente, eadem sententia. Sumit hoc exemplum Paulus a Christo, qui tot modis suis dilectionem ac charitatem mutuam inculcat, quæ vna est vinculum perfectionis, ac vna multarum legum.

Matth. 12. *Otiosa verba quæ.* *Ephes. 5.* *Sermo scurrilis vitandus.* *Dentati morsus vitandi.* *Cap. 5.* *1. Cor. 1.* *Simultates vitãdæ.* *Ioan. 15.* *Coloss. 3.* *Ephes. 4.*

Nihil enim opus legum calcaribus, vbi exprompt est beneuolentia,atq. erga proximum ardens suiq prodiga Charitas. Quoniam autem ex incontinentia linguæ, funestæ tragœdiæ ac graues tumultus e oriri solent, præsertim cum alter in alterum virus cerbitatis suæ euomit. salubriter Colossenses Paulu instituit,& quæ moderatio verbis adhibenda, obite indicat: Sermo vester cum omni gratia sit sale co ditus, vt obseruetis qua ratione oporteat cuique re spondere, hoc est, sermo non sit in lætitiam aut ic cum effusior, ne in lasciuiam recidat: ne seuerus, a sper, amarulentus, ne audientes offendat, abigat, a lienet. Omnis oratio humanitatis gratiam resipia ac prudentiæ sale sit condita. Vnde etiam in Episco pis & ministris Ecclesiæ exigit mansuetudinem ac le nitatem, nec sustinet subditos obiurgari inclemen tius asperiusque tractari. Quum vero Paulus in omn ctione vitæ, in dictis ac factis omnia ad decori atqu honestatis amussim exigat ac metiatur, ipsaque lin guæ intemperantia, præter obtrectationem & male dicentiam, præter calumniam & conuicia, turpitu dine ac verborum obscœnitate sinceras purasque mentes inficiat: hæc quoque vitia animis hominum eximere studet. Sic cum linguam Ephesiorum for mat ac mentem componit, Nullus, inquit, sermo spurcus aut vitiosa oratio ex ore vestro prodeat, sed quæ bona est ad ædificationem, quoties opus est, vt det gratiam audientibus, hoc est, vt instruat audito res, vt aliquem fructum atque vtilitatem illis confe rat Et quoniam vitia omnia inter se connexa sunt, atque aliud ex alio pullulat, quo nihil mali in animis hominum resideat, Omnis, inquit, amarulentia, tumor, ira, odium, vociferatio, maledicentia tollatur a vobis cum omni nequitia. Estote autem alii in alios benigni, misericordes, condonantes vobis inuicem, quemadmodum & Deus per Christum

Cap. 4. Lingua cohibenda.

Pauli salubris exhortatio. 1. Timoth. 3. Tit. 1.

Paulus in omnibus decorum obseruari vult.

Cap. 4.

Vitium vnum ex alio pullulat.

Beneuolentia alterius erga alterum fouenda.

...um condonauit vobis. Idipſum etiam prolixe Ro- *Cap. 12.*
...anis inculcat, ac præcipit vt dilectio non ſit ſimu-
...ta, vt odio proſequantur quod malum eſt, vt per
...aternam charitatem ad mutuo diligẽdos ſint pro-
...enſi, vt honore alius alium præcedat, hoc eſt, in ex-
...ibendo ſubſidio ac præſtando officio alius alium
...incat, vt tempori ſe accommodent, vt ſpe ſe fulci-
...nt, vt bene loquãtur de iis qui illos inſectantur, nec *2. Cor. 8.*
...ale precentur aut diris deuoueant, vt eodem ani- *Hebræ. 12.*
...o alii in alios ſint affecti, ne arroganter de ſe ſen- *Deut. 32.*
...iant, ne malum pro malo rependant, vt cedant iræ,
...ec ſeipſos vlciſcantur, vt inimicum officiis pietatis
...brutum ad redamandum inflamment. Hoc eſt .n. *Prou. 25.*
...rere aduerſarium, ac carbones ignis coaceruare in
...aput illius. Quocirca inter alia quæ fuſe cõmemo-
...at, par eſſe cenſet, vt quiſq. omnia humanitatis of-
...icia in omnes exerceat, an ſingulis ſit expoſitus.
Multum enim, Cicerone teſte, conciliat hominem *Lib. 1. offic.*
...omini affabilitas comitaſq; ſermonis, atque obſe-
...uium, beneque merendi ſtudium amicitiam parit *Humanitatis officiis inter ſe certent Christiani.*
...tabilẽ ac diuturnam, quæ cum inter Ethnicos mu-
...uum amorem foueat, illam decet eſſe ardẽtiorem
...n iis qui Chriſti fœdere ſunt deuincti.

In verbis omniq; actione vitæ deteſtabilis fucus ac ſimulatio.

CAP. XXXVIII.

VEra ſemper proferre condiſcas. Nam mentiri, perplexe, intricate, confuſe, titubanter, ſimulate loqui ac tergiuerſari ſeruile eſt, ac libero homine *Phil. 4.* indignum. Quocirca grauiter & ſeuere Paulus Apo- *Pauli ſalubris exhortatio.* ſtolus, Quæcunque ſunt vera, quæcunque decora & honeſta, quæcunq; iuſta atq; æquitati conſentanea, quæcunq; pura ac ſincera, quæcunq; ad alendã concordiam accommoda, quæcunq; boni nominis, hoc eſt, laudabilem famam atq; exiſtimationem conciliant, ſiqua laus, hoc eſt, ſiquid virtuti cõiunctum ſit & laudabile: hæc cogitate, hoc eſt, hæc vobis cordi

sint, hæc animis vestris continenter imprimite, h[...] oculis assidue obuersentur, hęc menti penitus infi[...] sint, eaq. pro virili contendite assequi, ac vita mo[...]

Rom. 8. busq. exprimere: & Deus pacis erit vobiscum. Siqu[...] dem, vt idem ait: Iis qui diligunt Deum, omnia a[...] iumento sunt in bonum, hoc est, felicem successu[...] consequuntur.

Philautia, hoc est, cæcus amor sui excutiendus, atq; inanis d[...] ctrina persuasio. CAP. XXXIX.

Doctrinæ persuasio abolēda ex animo.

CVm non minimũ officiat studiis, eorumq; pro[...] gressum retardet ac remoretur maturius cōce[...] pta eruditionis opinio: cũ primis cauendũ ne vel i[...] literarum studiis vel quauis arte quam tibi perdiscē[...] dam proponis, eam persuasionem mente concipias[...] vt illā te assequutum existimes, a quibus es remoti[...] or, aut quæ tibi sunt incognita parumq; explorata[...] Sunt .n pleriq; philauti, hoc est, sui amantes, qui si[...] bi de eruditione plaudunt ac blādiuntur, nec quid[...] quam ad consummatā vel doctrinam, vel pietatem[...] deesse opinantur, atq ad metam deuenisse se, quum[...] vix medium iter sint emensi: quo efficitur vt multa[...] præclara ingenia rebus maximis destinata, nunquã[...]

Li. 1. ca. 2. ad summa deueniant. Quod cum Fabio esset perspe[...] ctum, hoc in primis a professorib. exigit, vt aut sint[...] eruditi, aut se non esse agnoscant. Nihil enim peius[...]

Ludimagistri imperiti. iis qui paulum aliquid vltro primas literas progres[...] si, falsam scientiæ persuasionem induunt, nã & præ[...] cipiendi peritis cedere non dignantur, & iure quo[...] dam potestatis, quo hoc genus hominum intume[...] scit, magno supercilio imperitiam suam aliis incul[...]

Concionatores indocti. cant. Non desunt etiam nostra ætate qui impuden[...] ter ad concionandi munus assiliunt, cum in hac pa[...] læstra sint exercitati, nec vllis instructi dicendi viri[...] bus, nulla rerũ cognitione imbuti, nulla sacrarum li[...] erarũ peritia instructi. Quo fit vt auditores auidi[...] nullo salutaris doctrinæ pabulo reficiantur, nulla[...]

eon-

concipiant verbi Dei solatia, nulla animæ fomenta, sed tantum meras nugas atq. aniles superstitiones imbibant. In eundum ordinem illos refero, qui nec ratione nec experientia fulti, medendi prouinciam sibi adsciscunt, artemq. medicam magno mortaliũ detrimento, ac valetudinis iactura exercent. Cũ itaque tantũ damni adferat fœcundis ingeniis inanis suiq. ostentatrix doctrinæ persuasio: modis omnib. enitendũ studiosis qui solidam eruditionẽ affectãt, vt adscitis omnib. præsidiis ac studiorum adminiculis ad summa properent, sublata reiectaq; omni adeptæ eruditionis opinione, adeo vt si aliquo vsque sint progressi, non temere ab incepto desistant aut pedem referant, sed tãtisper progrediantur, dũ metã attigerint, decursoq, spatio palmam consequãtur, aut illi proxime assistant. Nunquã stulta illa & præclaris ingeniis damnosa opinio mente concipiatur, aut animo insideat, vt cum adhuc in limine primoque aditu ac vestibulo eruditionis consistas, iam perfunctum te discẽdi munere existimes, eaque assequutum a quibus longo interuallo absis ac sis remotior. Ea enim persuasio hoc in animis hominum efficit, vt longe citra metam desideant, omniaque remissius agant, nec progrediantur, vt socordes & ignaui, qui cum in stadio decurrant, non acriter nec expedite ad palmam properant, sed subinde respectantes restitant, palmamque sibi intercipi patiuntur, magno suo pudore & dedecore. Hac autem in re Pauli exemplum imitari par est, qui in functione Apostolica atque illustranda propagandaque doctrina Euangelica, in qua omnium salus consistit, ingenue quidem fatetur se non assequutum quod consectaretur, verum nulla interposita mora aut cunctatione, viriliter cursum suum perficere, totoque conatu ac molimine iuxta præfixum scopum eniti ad supernę vocationis palmam.

Medici imperiti.

Opinio sciẽtia tollẽda.

Phil. 3.

Pauli locus elucidatus.

hoc est, beatitudinem quæ a Deo per Christū cuiq; proposita est, sic vt ipse quæcunq; a tergo transmissa essent, quibusq. perfunctus videbatur, obliuisceretur, nec ea prorsus in mentem reuocaret: ad ea vero alacriter totoq; impetu se conferret quæ a fronte essent, atq; adhuc peragenda restarent, posthabitis reiectisq. omnibus quæ illum ad metam præfixam ac præmium immortalitatis properantem possent remorari. Huc spectat illa Christi concio, Nemo qui admota manu aratro post tergum respexerit, aptus est regno Dei. Qua similitudine desumpta ab arandi colendiq; agri industria, commonefacit suos, vt in salutis negotio quod quisq; est aggressus, ac semel arripuit, persistat ac progrediatur, donec summum sit assequutus, nec deflectat animum ad res fluxas ac caducas, aut ab incepto resiliat, aut aliorsum rapiatur: sed rem bene inchoatam perficiat. Damnosa est enim in re salutari ac seria tarditas ac procrastinatio, atque in suscepto negotio lentus progressus ac minus alacris. Paulus quoq. huiusmodi itineri accincto non vult cursum impediri, vllamq. morā iniici, exemplo desumpto ab iis qui in populari certamine præmium affectant, quorum nemo non paratus sit omnia aut facere aut pati, vitamq; suam pro laude pacisci, quo palmam plausumque populi assequatur. Horatius poeta quidem ethnicus, sed optimus morum institutor, cum obseruaret quātum damni adferret rebus gerendis tarditas & cunctatio, a re infami desumit exemplum exhortandi ad res salutares ac fructuosas;

Luc. 5. *Christi salutaris concio.*

1. Cor. 9. *Simile a pugilibus.* *Virg. lib. 5. Æneid.*

Lib. 1. Epist. 11.

Exemplū a grassatore nocturno.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones:
Vt teipsum serues, non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, cures hydropicus. & cur
Quæ lædunt oculos, festinas demere: si quod
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Eandem

Eandem sententiam sic exprimit Ouidius, *Lib.2. de Rem.amoris.*

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora leuabis aqua.
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Christus quoq; in eodẽ argumento versatur, nostrãque industriã acuit, atq; ad excubias quemq; exstimulat, a villicis iniquis parumq. fidis, a furib. ac nocturnis perfossorib. producta parabola. Vt enim illi suis commodis intenti sunt, ac quamuis occasionem captant, vt aliquid corradant, aliquid suffurẽtur, atque aliena depeculentur: ita par est vt quisq; saluti suæ inuigilet, nec elabi sinat commoditatem qua tempestiue ac suo tempore ea sibi comparare possit quæ salutaria sunt, mentiq; atq; animo profutura. *Matt.24. Luc.12.*

Familiarium atq; amicorum habendum delectum ac discrimen. CAP. XL.

NE quosuis temere nulloq. delectu & discrimine in familiaritatẽ adsciscas, sed eos quorũ explorata est virt⁹, ac spectata vitę probitas. Id monet prouerbiũ, Nec cuiuis dexterã inieceris: Qđ Belgice sic effertur, *Siet vvie ghy byder handt neempt*, desumpta similitudine a choreis ac tripudiis. Nam iuuenes in adeunda saltatione nõ cuiuis manus porrigunt, sed iudiciũ delectumq; puellis adhibent vel plebeiis vel patriciis: quod etiã in vitæ societate ac contrahenda amicitia cum primis obseruandum. Sunt .n. nõnulli rerum humanarum imperiti, qui cum sinceros amicos a fucatis discernere nequeant, quosuis indiscriminatim in familiaritatem intimam admittunt etiam inexploratos, quos postmodum sycophantas experiuntur atque impostores. Quocirca vt omnibus fidum te præbere decet: ita nemini temere fidere, nisi, vt habet prouerbium, cum quo modium salis consumpseris, hoc est, diutinam vitæ consuetudinem habueris, ac cuius mores atque ingenium *Amicorũ habendus delectus. Prouerbiũ a tripudiis sumptum. Nõ cuiuis fidendum.*

Eccle. 8. cognitum exploratumq; habeas. Quo spectat illud sapientis Hebræi: Extraneo ne arcana commiseris, nescis enim quid pariat, hoc est, quid monstri alat. Non cuiuis homini mentē tuam patefacias, ne forte falsam gratiam tibi referat, & postmodum cōuicietur tibi. Hominum autem leuitas & inconstantia efficit, quo minus amicitiæ fœdera sint perpetua, multiq. hac de causa sibi persuadent ita habendos amicos, quasi aliquādo inimici sint futuri: In hostes quoq; atq; inimicos ita exercendas simultates atq; odia, quasi diluta suo tempore inimicitia, in gratiam fidamq. vitæ societatem sint recipiendi. Sic Martialis deterret a nimis arcta vitæ consuetudine:

Amicitia immortalis esse debet.

Lib. 12.

Si vitare velis acerba quædam,
Et tristes animi cauere morsus:
Nulli te facias nimis sodalem.
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Inimicitia mortalis esto.

Non est tamen a ratione aut humana natura aliena illorum sententia, qui censent simultates atq; inimicitias debere esse mortales; Amicitias vero, quæ fida quadam animorum societate, ac voluntatum consensu constant, sempiternas. Neq; enim effugiunt leuitatis atq. inconstantiæ crimen, qui temere amicitiæ vincula dissolui patiuntur. Quocirca Cicero censet amicitias quæ minus probentur, sensim dissuendas, non violentius præcidendas.

Offic. 2.

Ne temere te cuiquam sponsorem offeras.

CAP. XLI.

Sponsioni damnum subest.

NE præcipitanter & inconsiderate te cuiuis sponsorem offeras. Sponsioni enim noxa præsto est. Nam qui pro altero fidem suam interponit, periculo se obiicit. Altero enim fallente, plectitur vades, illiq. exoluendum quod pro alio spopondit. Quocirca Solomon rerū humanarum peritissimus filium a sponsionis facilitate deterret: Fili mi si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam,

Prouer. 6.

Solomon a spondendo deterret.

tuam, illaqueatus es atq. irretitus verbis labiorũ tuorũ, captusq. sermonib. propriis, quamobrẽ propere, inquit, efficito vt liberari possis a manu proximi tui. Cæterũ non nimis rigide istud obseruari debet, cum nonnunquam in vrgẽtissimis causis, amicis obsequi conueniat, atq. iis quibus naturę legib. sumus obstricti gratificari, nostramq. fidẽ ac facultates, nonnunquam etiã vitam pro iis exponere, sic tamen vt nemo illorũ causa a recto dimoueatur, nec quid agat quod honestati sit contrarium, quemadmodũ monet prouerbiũ, Obtemperandũ amico, sed vsq ad aras, hoc est, non transilias religionis iura; neq; n. fas est amico obsequi conscientiæ damno aut pietatis iactura. *Amico quatenus obsequendum.*

Assentatores quos vulgo Pluymstriickers *vocant, vitandi.*

CAP. XLII.

CVm Assentatio atq. adulandi peritia seu potius vafricies artificioso quodam verborũ aucupio homini minime fucato facile imponat: commonitum te volo, ne assentatori aures patefacias, aut eius blandimẽtis ac lenociniis deleniri te patiaris. His autem notis sincerum fidumq. amicum ab improbo & fucato adulatore discernas. Ille enim libere ac grauiter cui optime consultum cupit, officii sui cõmonefacit, quod Solomõ in præcipua amicitiæ parte collocat: Iste scite assentatur ac palpat, singula approbat, applaudit audientis erroribus, omniaq. donat illius auribus, ac non modo ad voluntatem, sed etiam ad nutum ac vultum verborum blandimenta accommodat. Exprimit huius conditionis homines graphice apud Terentium Gnatho, qui parasiticam disciplinam instituit, & qua ratione animos hominum sibi deuincire soleat, his versibus indicat. *Assentator perniciosus.* *Adulatoris & amici discrimen.* *Pro.27.* *Esaiæ 30.* *Eunuch. act. 2.* Scena 2.

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt. hos consector, hisce ego non paro me vt rideant:
Sed his vltro arrideo, & eorum ingenia admiror simul;
Quidquid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoque.

Parasiti conditio.

Negat, nego, ait, aio: postremo imperaui egomet mihi
Omnia assentari. Is quaestus nunc est multo vberrimus.

Quocirca cum omnib. detestabilis sit & odiosa adu latrix blandiloquentia, quamlibet tenuis sit atq. an gusta res familiaris: nũquam te vlli parasitum Gna thonemq. prębeas, aut assentari in animũ induxeris. Parit quidem auriũ titillatio fauorẽ nonnullorum, sed euanidum minimeq. diuturnũ. Emergit aliqua do ex eo quaestus vberrimus, verũ infamis ac probro cõiunctus; postremo vbi fucus detegitur, artifici da mnosus, sic vt nemo ingenuus ac liberaliter educa tus hanc notã sibi imprimi sustineat. Assentatoribus affines sunt veteratores quidã & versipelles, qui vul pina calliditate atq; astutia ad circũueniendos fal lendosq; simplices miris strophis ac technis sunt in structi, atq. hominũ facultatib. & vxoribus, vt Hyae nae & Crocodili, inhiãt, in speciẽ primaq. fronte blã di, sed qui postmodũ damna inferant, ac perniciem moliantur. Sunt huius farinae subdoli quidẽ & ver suti, sed mire officiosi, atq. ad omne obsequium pa rati, q̃ eo consilio, eaq; mente atq. intentione se in familiaritatem ac vitae consuetudinẽ insiuant, quo aliquid ab iis corradant ac compilent. Nam captata vndiq. opportunitate ad conuasandum aliquid ocu los manusq. habẽt intẽtas. Quocirca nõ temere cui uis fidendũ, nisi edito fidei ac probitatis specimine.

Parasitorum infida amicitia.

Ars veteratoria.

Insidiosa inilitas.

Praecepta quaedam ad bene beateq; viuendum accommoda.

CAP. XLIII.

CVm multa tradãtur a viris disertis ad bene bea teq. viuendum documenta, tum Martialis quae dam complexus est ab honestate nõ prorsus aliena, quib. velut indice demonstrat, qua ratione vita cõ moda transigi possit, ac non modo corporis valetu dini, sed mentis etiam tranquillitati consuli. Sic au tem ista prosequitur:

Quib. rebus constet vita fecilitas.

Lib. 10. *Vitam quae faciunt beatiorem,*

Iucun-

Iucundißime Martialis, hæc sunt:
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria sed soluta curis,
Non tristis thorus, attamen pudicus:
Quod sis esse velis, nihilq; malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Has vitæ commoditates si nō prorsus ex voto aut animi sententia obtinere queas: nō est ꝙ te maceres aut mœrore conficias, sed ad Dei voluntatem, eiusq; prouidentiam, quæ vna est rerū humanarū moderatrix, omnia referas, quod etiā factitauit Dauid in iis quæ illi obuenire soleant, prospera vel aduersa, quorum nihil non eius potestati subiicit, nullo casus aut fortunæ respectu: sic cū omnem vitæ suæ decursum illi attribuit, in manibus tuis, inquit, tempora mea: hoc est, pro tuo arbitratu nostro omnia decurrunt.

Dei prouidentia rerum moderatrix.
Psal. 30.
Pii fortunam non agnoscunt.

De exercitatione qua defatigatæ vires instaurantur cum animi tum corporis. CAP. XLIIII.

CVm natura humana subsistere nequeat, nisi subinde respiret atq; aliquo laxamento reficiatur; nonnulla illi laboris relaxatio indulgenda, ne corporis animiq; vigor flaccescat, atq; immodica occupatione obruatur. Vt autē somnus placidus ac tempestiuus membra lassa ac labore confecta instaurat ac reficit: ita quoq; animum studiis aut lucubrandi molestia defessum, spiritusque exhaustos ac sopitos erigit reparatq; intensionis remissio. Veteres, siquādo a Reip. functionibus ac forensi negocio conquiescere licuit, rerum rusticarū amœnitate se oblectabant, atq; ex agriculturę studio non minus commodi, quam voluptatis conceperunt. Nam præter siluas

Respiratio a labore vtilis.
Agriculturæ oblectatio.

& viridaria aspectu gratissima, præter loca consita septaq; arboribus, atq; ornata virgultis, præter villarum ac prędiorũ commoditates, amœnosq; secessus ex feraci ac bene culto fundo, ex speciosa messe, prouentuq; annuo quæstũ consecuti sunt cum iustissimum tum vberrimũ. Vtilitas enim honestati ac iustitiæ coniuncta a nullo improbari potest. Omnium siquidem rerum, vt testatur Cicero, ex quib. aliquid exquiritur, nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil homine libero dignius. Sic vt Hesiodus senserit nihil esse tam regale & magnificum, quam agrum colere, ac rusticandi studio occupari.

Lib. 1. Offic.

Agricola nunquam otiosus.

Quocirca veteres Romani vrbem perosi, tanquam ex vinculis extracti, rus se contulerunt. Hîc enim multa se offerunt, quibus statis vicibus possis oblectari. Nunc enim putandis truncandisque arboribus se tempus offert & occasio: nunc inserendis in alienam arborem surculis ver blandum inuitat: nunc tempestiuum vineas colere, atque adulta vitis propagine altas maritare populos;

Horat. in Od.

Virgil. 1. Georg.

Nunc captare feras laqueo; nunc fallere visco,
Atque etiam magnos canibus circumdare saltus,
Insidias auibus moliri, incendere vepres.

Exercitationum multa genera.

Est autem aucupium & venatio iuuenili atq; adulto corpori salubris, aptaq; exercitatio, nec prorsus improbanda, modo nequis nimium illi rei sit deditus, omnemq; operam impendat insectãdis laniandisq; feris, neglectis rebus seriis, ac domestica administratione. Oblectare vero se tabulis Geographicis, atq; intra Musei limites peragrare longe lateq; exporrectos mundi ambitus, ac remotius dissitas regiones oculis ac circino dimetiri potius, quam magna rei familiaris iactura corpore foris peregrinari, animũ mirifice reficit. Inter Chartas Cosmographicas refero artificiose elaboratas expressasq; picturas vel coloribus adornatas, vel μονοχρωμάτους, hoc est, nudas

Pictura oculos pascit ac reficit.

as nulloq; pigmento aut fuco delineatas, quæ non mani spectaculo oculos afficiunt, præsertim si absit uperstitio, ac nonnulla ad virtutem & pietatem documenta exhibeant, vt sunt ea quæ sacras historias omplectuntur. Vnde non inscite veteribus Pictura muta poësis dicta: Poësis vero loquens ac viuida minimeq; muta pictura. Honesta est autem ac cū primis iucunda Musicæ oblectatio, qua animus vbi languescit, maxime erigitur ac reuiuiscit. Hæc vocum concentu atq; instrumentis modulate resonantibus non solum aures sonorum suauitate permulcet, sed onitu per arterias vndiq; diffuso, spiritus cum vitales tum animales excitat, discussaq; animi caligine c nebulis, mentem agilem reddit atque erectam. Quo effectum est, vt Pythagoras animum cithara excitare soleat, vbi euigilasset, quo esset ad functiones obeundas, ac diurna munia expeditior: & cum omnum peteret, rursus testudine lenire mentem, uo affectus redderet sedatiores. Sic Epaminondas rinceps Græciæ concinne fidibus cecinisse legitur, otaq; Græcia, Cicerone teste, summā eruditionem tam in vocum neruorumque cantibus censebat, & ui eius artis esset imperitus, habitus sit indoctior. ic priscis sæculis inter regales mensas Heroum Diiorumque gesta ad lyram decantari solent. Ita apud Virgilium,

Musica mentem oblectat.

Fa. lib. 1. cap. 7.

Cicer. 1. Tuscul.

Veteres Musices studiosi.

———*Cithara crinitus Iopas*
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisque labores;
Vnde hominum genus & pecudes, vnde imber & ignis,
Arcturum, pluuiasque Hyades, geminosque Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Lib. 1. Æneid.

Non defuisse Hebrę genti huius oblectamēti vsum, magnisque viris illam excultam atq; in pretio habitam, præter alia, Dauidis historia commonstrat.

Hebræi oblectamenta musica nō [illegible]

1. Reg. 16. *Dauid instrumentis musicis Deum honorat.* Nam vates ille sacros hymnos ad lyram decantare solitus est, animumq; Saulis furibundũ ac malign Genio, atraq; bile exagitatum modulatè resonan cithara permulcere, ac Regem ad saniorem mente reducere. Helisæus quoq; vates importuna regu interpellatione exasperatus, accita psaltria, harm nia, concentuq; Musico animum composuit, ac d pulsu omni perturbatione, sopitisq; affectibus affl tu diuino perfusus, vaticinari incipit, ac tribus reg euentura prædicere. In conuiuiis quoq; Musicos a hiberi solitos sacra Biblia passim testantur. Sic Sa ens desumpta similitudine a gemmis auro decor tis; Sicut Carbunculus, inquit, aurum exornat: concentus Musicorum in conuiuio cum modera vini potione. Et quemadmodum, vt idem ait, Sm ragdus, cuius pellucidus est & insatiabilis viror, vul Amarant, aurum commendat: sic modulatio Ca torum in iucundo cõuiuio. Verum nequis plus sat huiusmodi illectamentis insistat atque occupetu quid huic oblectationi prȩferri debeat, obiter ita i dicat, Vinum & Musica mentem ac cor exhilaran sed vtroq; magis studium sapientiæ. Improbat qu dem Esaias vinolentos & qui comessationibus co tinenter addicti, Musicis instrumentis suauiter se oblectant, sed ea ratione quod nulla iis habeatur pificis ratio, nec quidquam eorum quib. affluent & cumulate fruuntur, ad Deum referãt, a cuius m nificentia omnia profluunt. Sic enim illis minit tur. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectai dum, & potãdum vsque ad vesperam, vt vino æstu tis. Cithara, lyra, tympanũ, & tibia in conuiuiis v stris & opus Domini non respicitis, nec opera m nuum eius consideratis: hoc est, non habetis ocul mentemque in illum erectam, a cuius munificenti ac liberalitate hæc proficiscuntur. In eodem argu mento versatur Amos propheta, qui huiusmodi m

4. Reg. 3. Helisæus musica afficitur.

Eccle. 32. Similia ex musicis sonis & gemmis.

Eccli. 40.

Esaias vinolentos increpat.

Cap. 5.

Cap. 6.

is lasciuos ac profuse viuentes vellicat, Væ qui opulenti estis in Sion, ingredientes pompatice, qui decumbitis in lectis eburneis, ac lasciuitis in stratis vestris, qui canitis ad sonitum psalterii, bibentes vinũ in phialis, atq; vnguento optimo delibuti, nec quisquam vestrum inopum calamitate afficitur, aut cõdolescit afflictorum miseriæ: nulla habetur tenuiorum ratio aut respectus, nulla exhibetur Deo tantorum beneficiorũ gratitudo. Quocirca oblectamenta Musica atque inter hæc moderatus vini ac ferculorum vsus, quo spiritus sopiti ac languidi eriguntur ac reuiuiscunt, quo fumi melancholici dissipantur, nihil habent vitii, nec ab vllo tetrico culpari merentur, nisi illorum abusu atque assiduitate profunda obrepat diuinarum rerum ac salutis obliuio. Inter exercitationes mitiores, minusque molestas aut laboriosas, vectiones referuntur, quæ vel equo, vel vehiculo, aut etiam nauigio perficiuntur, nec nõ ambulationes subdiales, quas hortenses areæ ministrãt, ac longius exporrectæ pergulatæ iugatæque vineæ, sic vt sub fornice viridi ac pampinis virentibus concamerata testudine non minus salubris sit, quam amœna deambulatio. Et si qua forte inter deambulandum obrepat lassitudo ac fatigatio, non desunt in excultis hortis topiaria, atque vmbracula, sub quibus captare opacum frigus, æstumq; discutere liceat. Vbi vero apricari visum sit, atque aëri libero apertoque se exponere, in patẽti campo aut eminenti editoque loco id perfici poterit. Vt autem studiosis virisque politicis inter moderatas ac salubres exercitationes apta est clara ac vocalis lectio, vsusque declamandi: ita validis ac robustis luctatio, balistarum ac paruæ pilæ vsus, Galeno, libello edito, approbatus, certamen gladiatorium & equestre, quibus calor natiuus augescit, ac corpus robur concipit, sanguine per membra vndique diffuso: quo fit vt exercitatis

Amos vinosos vellicat.

Exercitatio minus laboriosa.

Hortorum amœnitas reficit animum.

Æstate opacum frigus captandum.

Apricari hieme, per amœnum.

Apta studiosis exercitatio.

color efflorescat, ac cutis suaui vndique rubore perfundatur. Cæterũ hoc meminerint qui in huiusmodi palæstris se exercent, vt omnia moderate perficiantur, ne agitationes violentę ac tortuosę membrorum luxationes inferãt, hoc est, ne qua corporis pars a sua sede dissiliat, aut operosius agitato flexoque in gyrum corpore, a loco dimoueatur. Atqui vt nõ statim a sumpto cibo mens studiis est defatiganda, quo ventriculus commodius cõcoctioni insistat, nec diffundi ac dissipari calorem natiuum contingat: ita nec liberalius pransis, ciboq; differtis nimii labores subeundi, officiunt enim cõcoctioni motus violenti & incompositi, omnesq; agitationes corporis immoderatæ crudos ac semicoctos cibos in venas rapiunt, qui oborta oppilatione ac putredine, morbis seminaria ministrant. Vetustus ludus Astragalismus seu talorum iactus qui officulis ouillis lęuore perpolitis perficitur, Belgæ *Tickelen* vocant, quibus nostrates puellæ nondum nubiles aut maturæ viro lusitãt, eosq; nouæ nuptæ statim ab initio coniugio despiciunt. Adolescentuli autem Tali quodam genere inter se decertant quod boum pedibus eximitur, *Coten* Belgæ appellant, eoque se exercent certo anni tempore, vt etiã nucibus & crepitaculis, quæ exercitamenta puerilia paulo prouectiorib. vilescunt atq; habentur despicata, sic vt iam ex ephebis egressi indecorum ducant, parumque generosum huiusmodi nugis occupari. Nam puerili more, vt Horatius ait,

Violentus motus cõcoctioni officit.

Astragalismus quid.

Talorum iactus.

Puerilis exercitatio multiplex.

Lib. Ser. 2. Satyr. 3.

Ædificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa
Si quem delectat barbatum, amentia versat.

Cæterũ diuersi sunt tali ab aleis quæ Belgæ *Terlingh*, vocantur. nam illi quatuor lateribus constant, aleæ sex; quarum abusus tam frequens est in tota Europa, vt pleriq, crebro harum vsu patrimoniũ profundant, exhaustisq; facultatibus, ad inopiã redigantur.

Alea a Talis diuersa.

cum

rum talorum vſus apud nos ad puellas deuolutus nullam rei familiari iacturā inferat. nam illis vel tædium temporis diſcutiunt, aut ſiquando feriari liceat, pro re non magni momenti decertant, nempe caſtaneis, auellanis, aciculis, fibulis, aliiſq; nonnullis apophoretis. Trochi autem agitatione ac celerrimo illo turbinis in gyrum atq; orbem decurſu, adeo vt motus conſpectum fugiat, fallatque oculos, adoleſcentes ſe alacriter exercent, idque hibernis menſibus quo incaleſcant. Quod genus exercitationis veteribus etiam in vſu fuiſſe teſtatur Perſius, illoque ſe ac pleriſque aliis impenſe delectatum: *Trochorū agitatio.* *Satyra 3.*

Iure etenim id ſummum, quid dexter ſenio ferret,
Scire erat in votis: damnoſa canicula quantum
Raderet: anguſtæ collo non fallier orcæ,
Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Orca fictile genus, vt noſtrū in quo nidulantur ſturni, ſpreeu, Belgicè.

Huius puerilis inſtrumenti Virgilius quoque meminit, ac Lauiniæ mentem ex Turni amore furiis agitatam, elegantiſſimis verſibus turbini componit, eamque non aliter ac rotari, quam trochum flagellis ſcuticisq; hinc inde ſubactum, Belgæ *Top* vocant. Sic autem rem proſequitur,

Tum vero infelix ingentibus excita monſtris
Immenſum ſine more furit lymphata per vrbem,
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis. ſtupet inſcia turba,
Impubiſque manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ: non curſu ſegnior illo
Per medias vrbes agitur, populoſque feroces.

Virg. lib. 7. Æneid.

Elegans Virg. deſcriptio.

Huiuſmodi ludis fere ætas puerilis occupari ſolet. Adultior vero & quæ iam pubeſcere incipit, decentiores expetit. In omni exercitatione ex qua corpus atque animus aliquid commodi concipit, ſemper decori atque honeſtatis habenda ratio.

Iugurthæ indoles. Sic Salluſtio laudata Iugurthæ indoles, cum non dum ambitione ac regnandi cupiditate eſſet depr uata. Is enim vbi primum adoleuit, pollens viribu & decora facie, ſed multo maxime ingenio validu non ſe luxui aut inertiæ corrumpendum dedit: v rum, vti mos illius eſt gentis, equitare, iaculari, curſ cum æqualibus certare, & cum omnes gloria ante ret, omnibus tamen charus eſſe, plurimum facere minimum de ſe ipſe loqui.

Iuuentutis exercitatio.

Infames ludi. Alearum, chartarumque ludos, & ſi qua ſint ali otioſorum hominum oblectamenta, vt rem max me damnoſam atque infamem fugito. In huiuſmo di enim ludis non artis peritia viget, ſed fraus, falla cia, dolus, aſtutia: non habet locum ratio, conſilium ſapientia, ſed caſus, fortuna, temeritas. Complecti tur autem alea omnem ludum fortunæ mutabili tati ſubiectum, teſſeras, pyrgum, fritillum, latruncu lum, omnemque iactum talarium, adeo vt in minu tiſſimis etiam rebus ac puerili negocio improbetur ſi vel crebro fiat, vel fallaciter, vel contentioſe. Si ſcite Martialis;

Alea quid.

Libro 14.

Alea parua, nuces, & non damnoſa videtur:
Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates.

Quæſtus non doloſus ſit. Quamobrem cum omnia fere in huiuſmodi cer tamine cupide, improbeque, doloſe peragi ſoleant, ea moderatio adhibenda, vt oblectationem potius quam quæſtum ſectemur. Nam incautos parumq oculatos a ſubdolis emungi argento contingit. Et quanquam nonnulla lucri ſpes in talibus exercitiis animum hominis titillet, victoremque ſoletur præ mium: non tamen ſpe nimis auida, aut lucri cupidi tate quidquam facere decet. Inſtituitur autem ex ercitatio, ac ludendi licentia conceditur; non lucri, ſed valetudinis atque oblectamenti ratione, & quo animus defatigatus reſpiret, nouaſque vires ad ſub eundos denuo labores concipiat.

Ea eſt

a est autem Aleatorum natura & conditio, vt vbi emel illa prurigo & scabies animum occupauit, æ- re excuti queat. Solicitantibus enim vndique e- isdem farinæ hominibus, singulis momentis da- nnosas illas voluptates repetunt. Quod vitium tiam scortatoribus insitum. Quocirca salubriter Ouidius: *Aleatorũ conditio.*

Sperne lucrum, vexat mentes insana cupido,
Et reuocat trepidas alea sæpe manus.

Nulli mea quidem sententia improbari debet con- uirendi industria, ac rei familiaris amplificatio: sed ucrum sectari par est quod vtile sit & honestum, ac ullius iniuriæ damnoq. coniunctum. Scitũ est pro- erbium Plautinum, Ad suum quemq. quæstum æ- uum est esse industrium potius, quam callidum. *Dolose parta cito dilabuntur.* Nam res sinistre atque improbe conquisitæ præter id uod infamiam pariant, minus etiam diuturnæ sunt ut stabiles, sed facillime dilabũtur, vt opes fallaciis, olo, sycophantiis, captionibus, versutiis, deniq. fœ- ore, talis, aleis partæ. Quamobrem quos habes stu- iorũ sodales, omnibus modis a rebus improbis ab- ucere pergas, atq. ad honestatem, ad decus, ad vir- utem esse incitamento. Hoc enim humanitatis of- icium non solum apud cordatos viros laudem pro- meretur, sed Deo etiam gratũ acceptumq. est: quod ta apud Hieremiam testatur Dominus: Qui separa- *Cap. 15.* uerit pretiosum a vili, quasi os meum erit. Quo desi- gnat illum palmarium quiddã præstitisse, ac proxime d Deũ accedere, diuinosq honores promereri, qui *Hieremiæ locus explicatus.* el seipsum vel proximũ (Deo n. nihil homine cha- ius, aut maioris pretii) a vilissimis rebus, a vita sordi- la ac contaminata, ab itinere deuio abduxerit, atq. d vitæ integritatẽ, moresq. inculpatos auctor sit & nstigator. Quo spectat illud Iacobi Apostoli: Fratres *Cap. 5.* iquis inter vos errauerit a veritate, & conuerterit qs eum, sciat se a morte reuocasse peccatorem, ac saluã ecisse animam illius.

In rebus gerendis, rationem in consilium adhibendam.

CAP. XLV.

IN quauis actione, omnibusque vitæ negotiis sic o-
mnia ratione ac consilio moderanda, nequid pridi
agas, cuius te postridie pœniteat. Turpe est enim ali
quid committere, vt re peracta cogaris dicere, Non
putâram. In quem scopulum minus impinges, si ni-
hil temere ac præcipitanter agas, sed omnia consi
derate, mature, prudēter ita, vt ad rationis amussin
singula exigas. Sic recte præcipit Sallustius, Priusqu
incipias, consulto: & vbi consulueris, mature facto
opus est. Et Cicero, In omnibus rebus, siquid aggre
diare, adhibenda est pręparatio diligens. Quo specta
prouerbium, Festina lente: &, Sat cito, si sat bene.

Non putaram vitio coniunctũ.

Nihil præcipitanter agendum.

Lib. 1. offi.

Quæ dubitas, ne feceris. CAP. XLVI.

NIhil agas quod animo scrupulum iniicere possit
ac dubitationem inferre, sic vt ambigas, ęquum
ne sit an iniquũ quod aggredi paras. Æquitas enim
vt Cicero ait, lucet ipsa per se, ac cum virtuti tũ ho
nestati coniuncta est: Dubitatio autem iniustitiæ a
liisque vitiis affinis est. Huic consentaneum est illud
Pauli, Beatus est qui seipsum non iudicat in eo quod
probat; hoc est, qui in adeundo aliquo negotio non
sentit tacite reclamantem conscientiam. Quam sen
tentiam tametsi de ciborum delectu; & vitando of
fendiculo scripserit Apostolus, vt superius sumus te
stati: aliis quoque rebus apposite accommodari po
test. In omni enim actione cum quid agimus nulla
firmitate, nullaque animi constantia, sed vacillante
mente & dubia, iudice cõscientia damnamur. Quid
quid enim non proficiscitur ex fide qua Deo appro
bamus nostram mentem, ipsaque refragante con
scientia vitiosum est, & peccato obnoxium. Siqui
dem cum quis rem per se non malam, hæsitans, mala
sit, necne; committit tamen, declarat se rem nefa
riam commissurum, si occasio inciderit, aut oppor
tunitas

Lib. 1. offic.

Roma. 14.

Dubitatio menti, in agendo scrupulum iniicit.

Pauli locus explicatus.

tunitas ſit oblata. Vera autem pietas ac ſolida ſapientia fide ſtipata, diuinoque Spiritu fulta, omnia ſcienter diiudicat, nec quidquam aggredi ſuſtinet, quod vllam mali ſpeciem præ ſe ferat, aut mentem ac conſcientiam aliqua ægritudine poſſit contaminare.

Virtutis ac vitiorum præmia.

CAP. XLVII.

QVod Cato ſenior commilitonibus inculcare ſolet, id cuique menti infixum eſſe conuenit: Si cum labore præclari quiddam egeris, & quod honeſtati ſit coniunctum: labor abit, honeſte factum remanet. Si cum voluptate mali quidquam commiſſum ſit: voluptas, vt res momentanea, cito auolat atque euaneſcit; improbitas vero & nequitia, vt indelebile vitium, perpetuo adhæret. Quo ſpectat prouerbium, Qui ſemel ſcurra, nunquam paterfamilias. Quiſquis enim ſemel in re infami, exiſtimationis ac probitatis iacturam fecerit, non facile probi viri elogium conſequetur, quamlibet etiam diteſcat, aut opulentus efficiatur. Non diſſimili ratione extimulauit iuuenes Plato ad felicitatem conſequendam propoſita virtutis ac voluptatis vitioſæ imagine. Huius enim momentaneam dulcedinem atque illecebras ſubita pœnitentia, angor animi, mens inquieta, dolor perpetuus comitatur. Illius vero breues labores & ærumnas pacata mens, tranquillus animus, ſecura conſcientia, denique ſolidum æternumque gaudium ſubſequitur. Quo ſpectat illa ſententia, Momentaneum eſt quod delectat, æternum quod cruciat.

Voluptas momētanea.

Virtus æterna.

Prouerbiũ indegeneres.

Platonis exhortatio ad virtutem.

Sententia D. Gregorii.

A Deo ſumenda omnium actionum noſtrarum initia.

CAP. XLVIII.

QVidquid aggredi meditaris ac perficere, Deum opt. max. in conſilium adhibeto. ita ſiquid tractare inſtituis, ſiqua obire munia vel priuata vel pu-

A Deo petēda actionum primordia.

blica, illius numen implores, quo afflatu suo optima quæq. ac salutaria inspiret. Dici enim vix queat, quid adiumenti adferat ad felicem operum successum, omnia actionum nostrarum auspicia, omnia vota ad Deum referre. Nam sinistre fere atque inauspicato procedunt, quæ tali non sunt inchoata principio. Hinc illa Dei apud Esaiam comminatio, Væ filii desertores, qui consilium initis, & non per me, qui ordimini telam, & non per spiritū meum. Quibus verbis infelicem parumq. prosperum successum illis denūciat: quod aliunde quam a Deo salutis præsidia conquirant, nec illum in consilium adhibent, ab eoq. responsa petūt; cui omnia submittuntur; & penes quē consistit totius orbis dominatio & imperium. Per hunc enim, vt Solomon ait: Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, per hunc Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. illius est cōsiliū & æquitas, illius prudentia, fortitudo, decus, potentia, qua in imperio constituti suas ditiones stabiliunt, ac subditos in officio continent. Quocirca cum Dei arbitrio ac voluntate omnia perficiātur, atq. ipse sit primaria rerū causa: ab eo felicem operū succesū, ab eo salutaria quæq. atq. ad bene beateq. viuendū necessaria, summis votis petenda. Quod nobis Christus inculcat, cum inquit, Primum quęrite regnū Dei & iustitiam eius: cætera vobis vltro ex illius munificentia obuenient, ac velut auctarium adiicientur. Est autem auspicatissimum diei initium quod a rerum cælestium contemplatione, a doctrina Euangelica, ab illustranda Dei Maiestate sumitur.

Cap. 30.

Deus actiones nostras moderatur.

Prouer. 8.

Deus primaria rerū causa.

Matth. 6. Luca 12.

Diluculum auroraq. matutina ad componendam mentem, atq. animum in Deum erigendum, aptißima.

CAP. XLIX.

NVlla est diei pars ad erigendam in Deum mentē accommodatior, quam antelucana. Tunc enim animus discussa noctis caligine, est erectior, atq. ad conci-

Aurora precationi apta.

concipiendas salutares cogitationes aptior. Factitasse ad sacros vates, Bibliorum codices passim testantur. Sic Dauid in angustia cõstitutus. Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Mane adstabo tibi & videbo. Mane oratio mea præueniet ad te. Sic Esaias, Erigit mane, mane erigit mihi aurem Dominus, vt audiam tanquam magistrũ, hoc est, monitorem qui oscitantib. aurem vellicat. Rursus, Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo & precordiis meis de mane vigilabo ad te. Quib. verbis Propheta indicat totã mentem, omnesq. animæ vires ac facultates, spiritus tum vitales, tum animales, & quidquid illi insitũ est, in Deo iugiter esse defixum, sic vt nulla temporis pars absq. illius recordatione transigatur, sed omnia dicta factaque & siqua animum subit cogitatio, in Deum transferatur.

Psal. 5. *Psal. 61.* *Cap. 87.* *Cap. 26.* *Esaia loc. explicatus*

Exacto die exigenda a mente diurnarum actionum ratio.

CAP. L.

Omnia negotia diurnasq. actiones, & quid quoq. die dictum factumq. sit, vesperi ab animo reposcas. Sic consummato die, antequam te quieti dedas, exige a te peracti diei rationem, atq interrogato animum tuum: quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es effectus? quid incremẽti accessit pietati? quis in virtute factus progressus?

Exigẽda a mẽte actionũ nostrarũ ratio.

Quo prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus affuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? Cur hæc sententia sedit,
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?

Virg. in viro bon.

Dici vix queat, quam tranquilla sit futura ac pacata mens, quam quietus ac placidus somnus, vbi concepto emendationis proposito, huiusmodi cogitatione animi nebulas discusseris. Cum autem diurnæ actiones & quæ interdiu oculis obuersantur, somno non-

Concipiendum quotidie emẽdationis propositũ.

Actiones diurnæ honestæ esto. nunquam officiant; studiose elaborandum, vt honestis occupationibus dies transigatur, nequid menti obiiciatur, quod nocturnã quietem possit interturbare, aut turbulentam efficere.

Nemo vitiis suis blanditatur, aut malefacta extenuet.

CAP. LI.

Vita non extenuanda. SIquid insipienter actum sit, atque auersa a recta ratione voluntate commissum quod honestati ac decori aduersetur: nunquam in animum inducas vt errori blandiaris, aut crimen excusatione extenues. Parit enim confidentiam peccati excusatio, atque iterandi commissi occasionẽ ministrat. Sic cum *Psal. 140.* Dauid obseruasset, quantum prauitatis ex hoc mentis errore pullularet, Non declines, inquit, cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes, in peccatis. Quibus verbis precatur, vt longe absit ab ipso *Dauidis locus explicatus.* mala mens, malus animus, quo improbi imbuti scelera sceleribus accumulant, suaque flagitia diluunt atque extenuant, nec in se vllam culpam transferri aut deriuari patiuntur. Qua cæcitate ac mentis caligine efficitur, vt vbi animus semel vitiis occalluit, ac cupiditate se deuinxit mala, in dies magis magisque in deterius prolabatur, ac corruat *Prouer. 18.* nulla emergendi spe. Quo spectat illud Solomonis Impius cum in profundũ peccatorum deuolutus est contemnit; hoc est, nihil admisisse se habet persuasum, nec magnopere commouetur patrati sceleris aut nequitiæ enormitate. verum vt idem ait, hunc sequitur confusio & ignominia. Quo indicat illum eam existimationis iacturam subire, eam infamiam labem consequi, vt non facile in posterum probi ac laudati viri nomen promereatur. Pari malo im- *Impio occalescit scelere animus.* plicati sunt, qui vbi deliquerunt, atque in peccatum aliquod prolapsi sunt, non agnoscunt scelus, nec id confiteri sustinent, etiamsi confessionem extorqueat conscientiæ carnificina, sed silent ac conticescunt

omnia.

omniaq. obliuione obruere meditãtur. Simile enim quiddam iis vsuuenit, quod pueris qui a rebus interdictis non abstinent prçsertim vbi sperant fore clam nec a parente id rescitum iri. Cuius rei exempla edita sunt in Adamo & Cain, eorumq. posteris, in quos hæreditaria labes est trãsfusa. Proinde qui animi trãquillitati optime consultum cupiat, nec vllam, perpeti carnificinã, non pergat abs se commissa vel inficiari, vel silentio inuoluere, sed Deo patefaciat. Agnitio enim peccati, & errati confessio veniam impetrat, omnesq. animi sordes ac maculas eluit, absterget, abolet. Reticentia vero & tergiuersatio malum exasperat, causamque rei reddit deteriorem. Quod in se expertus Dauid: Quoniam tacui, inquit, inueterauerunt ossa mea, cum clamarẽ tota die: extorsit quidem cruciatus & doloris intolerantia clamorem atque eiulatũ, sed non delicti confessionem expressit. mox tamen admissum crimen Deo detegere meditatur, quem certo scit promptum ac facilem ad condonandum peccatum, vbi quis ex animo resipiscit suaque vitia detestatur. Itaque sumpta fiducia, Dixi, inquit, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Is est enim amor & propensio Dei erga homines, illa placabilitas & mansuetudo, vt vbi resipiscere meditantur, confestim illis peccatum remittat: Quod per Esaiam ita indicat: Et erit antequam clament, ego exaudiam, & adhuc illis loquentibus aurem accommodabo. Quo indicat promptam & expositam suam munificentiam ac fauorem, vt etiam si homo mente concipiat emendatioris vitæ propositum, statim illi admissum scelus remittat: Sic apud Ezech. Quocunque tempore peccator ingemiscet, iniquitatum eius non recordabor amplius.

Simile a puerili natura.

Peccati agnitio peccatum expungit.

Reticentia malum exasperat.

Psalm. 31.

Dei facilitas in remittendo.

Cap. 65.

Cap. 18.

In Deum transferendum quidquid nobis boni obtigit.

CAP. LII.

Quidquid homini obtigit, in Deũ transferendum. SIquid tibi in fragili hoc ac caduco corpore, vitae momentanea ac fugaci obtigerit splendidum, regale, magnificum, si adsint latifundia atq. suburbana prædia, si opes affluant & diuitiæ, easq. exornent decus, honestas, amplitudo, dignitas, gloria: si mens imbuta est multarũ rerum cognitione ac scientia, nec desit prudentiæ coniuncta sapientia: corpus deniq salubre ac vegetum, aut si quid iis accedat amplius: omnia hæc munificentissimo Patri Deo feras accepta a quo quidquid est boni, promanat ac profluit. Re-

2. Cor. 4. uocat huc Paulus inflatũ atq. inani persuasione turgidum, illiq. sui fiduciam his verbis eximit: Quid est quod non accepisti? quod si acceperis, quid gloriaris, quasi non acceperis? Idipsum etiam vrget, ac nulli nõ

Cap. 9. inculcat apud Hieremiam Dominus, Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec glorietur fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc glorie-

1. Cor. 1. tur quisquis gloriatur, nosse & scire me. Qui gloria-

2. Cor. 10. tur, inquit Paulus, in Domino glorietur, a quo quidquid est bonorum, affatim ac cumulate sumus consequuti per Iesum Christũ, qui factus est nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, salus, redemptio. Quo

Omnia nostra bona a Deo promanant. autem nemo sibi plaudat ac blandiatur, seseq efferat insolentius de externis internisq. donis, commonefacit Paulus gestare nos thesaurum hunc in vasculis testaceis, hoc est, fragili ac moribundo corpore; quo cuiq. innotescat, hoc Dei virtuti atq. eminentiæ asscribendum, non hominis viribus. Vt autẽ quidquid est in homine lucis, quidquid sapiẽtiæ, quidquid virtutis aut iustitiæ, Deo asseri debet, ac Patri luminum

Cap. 1. a quo omnes dotes, ac munera descendũt, vt Iacobus

Omnis nequitia non stra mente diffũditur. Apostolus testatur: ita quidquid est in mente humana vitii aut nequitiæ, quidquid caliginis ac cæcitatis, quidquid prauitatis ac corruptelæ; id omne nostræ voluntati malitiosæ asscribi debet, nec vel minima

Sapien. 2. culpa in Deum transferri. Peccatum enim ac diuini

mandati

mandati transgressio, omnis generis ærumnas, calamitates, morbos cum corporis tum animi, postremo mortem inuexit; omnemque procliuitatem ad nequitiam menti inseuit.

Delectus & consideratio habenda in eligendo vitæ genere.

CAP. LIII.

IN deligendo vitæ genere quod amplecti statuis, & in quo ad extremum meditaris conquiescere ac pacate consenuisse, hoc in primis spectari debet, vt considerate omnia aggrediaris, nec temere te alicui instituto addicas, a quo postmodum si pœniteat, nō liceat resilire aut extricari. Qui enim ætate immatura nec satis explorata excussaque naturæ propensione, aliquod vitæ genus arripiunt, illique se perpetuo adstringunt, vitam agunt inamœnam. plenamque tædii & molestiæ, siquando (vt plerumque assolet) illos capiat instituti satietas. aut se sentiant ferundo oneri impares. Quocirca ne quis inconsulte sibi laqueos iniiciat, antequam aliquod vitæ institutum amplectatur, deliberandi spatium sibi constituat, quem potissimum vitæ cursum consectari velit, cui se addicere In qua deliberatione, vt suadet Cicero ad suam cuiusque naturam consilium omne reuocandum est, quo adhibita omni cura constituendæ vitæ, stabiliter in suscepto negotio persistat. Multi enim optima petentes, non tam voluntate, quam cursus errore falluntur, atque a scopo quem Christus nobis præfixit, deuii ad superstitionem, hoc est, fucatæ religionis speciē deuoluuntur. Quin a Christo potissimum petenda sunt salutis præsidia, quo vno duce in hoc mundi salo ad optatum portum prouehimur. Ipse est ostium quod nobis aditum accessumque patefacit ad Patrem, Ipse est via, veritas & vita, a quo nos auertere nititur Satanas, qui transformans se in Angelum lucis per improbos doctores falsa pro veris, dubia pro certis,

Deliberatio in deligendo vitæ genere.

Lib. I. offic

Errore nō voluntate quidam deuiant.

Ioan. 10.

A Christo petenda salus.

fucata pro sinceris, pro salutaribus noxia mentibus hominum ingerit. Hæc fuit prima hostis nostri impostura, qua Adamum adortus est, atque illius menti fumos & caliginem offudit, incautoque ac nimis credulo specie veritatis imposuit, sic vt in omnem illius posteritatem eadem moliri non desinat, atque abolito sincero Dei cultu ac salutari religione, superstitionem, idololatriam, fucatam doctrinam, institutiones vitæ ancipites & periculosas inuehere, denique nullas non admouere machinas, quibus humanum genus extincta luce veritatis, sopitoq. fidei lumine, a Dei cognitione abducat, ac menti cæcitatem densamq. caliginem inferre conetur.

Adã specie veritatis deceptus.

Diabolus a sana doctrina mẽtes abducit.

De legitima matrimonij societate.

CAP. LIIII.

Matrimonij definitio.

MAtrimonium legitima est atq. indiuulsa maris ac feminæ coniunctio, a Deo instituta, partim ad domandas libidines, atque euitandos illicitos vagosque concubitus, partim ad liberorum procreationem. Est autem, vt præter Paulum Columella ex Xenophontis Oeconomice prodidit, maritale coniugium natura excogitatum, vt non solum iucundissima, verum etiam vtilissima vitæ societas ineatur, & ne genus humanum temporis decursu spectaret ad interitum, marem feminæ, infusa diuinitus benedictione legitime coniunctum esse voluit, vt ex indissolubili copula non deesset homini mortali adiumẽtum, quo præter amorem gignendi sobolis, mutua vitæ ac fortunarum cõiunctio illos deuinciret. Quocirca cum coniugii portus sit tutissimus, atq humano generi, cui natura insitus ardor ac propensio propagandæ sobolis, fida statio: non male is consuluerit suæ tranquillitati, qui huc se conferet, præsertim vbi ætas adoleuit, ac virile robur sit consequuta. Inconsulte

Lib. 12 c. 1.

Genes. 2.

Coniugij vsus.

ulte autem faciunt, nec ſatis pro ætatis ratione, qui præmature atque intempeſtiue tale quiddam ag- grediuntur, non exploratis viribus, excuſſaque naturæ firmitate. Sunt enim nonnulli propemodum impuberes qui vel temeritate quadam inconſulta, vel lenonum inſtigatione, aut etiam parentum impulſu, qui opimæ doti inhiant, hoc iugum ſubeunt, quorum nonnullos noui, necdum abſoluto anni curriculo, flaccidos atque elumbatos, omnique vitali ſucco exhauſtos, ſic vt vires illis labefactatas ac collapſas, erigere atque inſtaurare fomentis ſim coactus. Quocirca ne pueri, aut paullo prouectiores pueris procreandis incumbant, quiſque vires ſuas ipſe metiatur atque exploret, quid valeant lumbi, quid ferre recuſent. Qui autem connubio ſe addicere meditatur, id potiſſimum obſeruet, vt ex honeſta familia non tam dotatam (tametſi id non reſpui debet) quam ingenuam, honeſtam, pudicam, ac verecundam, beneque moratam in vitæ ſocietatem adſciſcat. Mulier enim (vt Comicus ait) ſi bene morata eſt, dotata eſt ſatis. Scitum eſt illud Alcumenæ apud Plautum, quod ſingulis virgunculis & matronis infixum eſſe debet, Non ego mihi dotem duco eſſe, quæ dos dicitur: Sed pudicitiam, & pudorem, & ſedatum Cupidinem, Deûm metum, parentum amorem, & cognatum concordiam, Viro morigera, atque vt munifica ſim bonis, præſim probis. Quocirca parentibus ſolicite elaborandum, ne ſexus iſte fragilis, atque ad ruinam procliuis, præſertim vbi nubilis eſſe incipit, ac matureſcere, aliquid labis concipiat, aut vllam pudicitiæ iacturam patiatur, ſed ad decus & virtutem ſuas filias inſtituant, atque ad vitæ integritatem moreſque inculpatos ſint incitamento. Non deſunt progenitores quidam improbi, qui male conſulunt virginum ſuarum integritati.

Coniugiũ nõ temere adeundũ.

Coniugiũ multos eneruat.

Honeſta familia obſeruãda in adeũdo connubio.

Amphi. act. 2.

Conſulẽdũ puellarum fragilitati.

Eccleſ. 7.

Puellis nulla danda occasio lapsus.

Nam illas domesticis exemplis corrumpunt, atqu iis ad temulentiam, audaciam, impudentiam fene stram aperiunt. Quo efficitur, vt sensim consuescan pudorem exuere ac pudicitiam venalem habere, si vt eam facillime expugnari patiantur, aut non magnopere obsistant callido virginitatis insidiatori, cuius contactum, oscula, titillationes non exhorrescunt, nec admodum grauate aut repugnanter admittunt contrectantium blandimenta. Inter multos errores ac vitia quę committi solent in adeundo statu connubiali, tria potissimum mihi culpanda videntur, ex quibus multa incommoda emergunt. Primum, quod magna mortalium pars præcipitanter, atque inconsiderate, nullaque matura deliberatione hoc vitæ genus aggrediatur, idque ea ætate quæ huic rei minus apta est. Deinde, quod nõnulli serius ac minus tempestiue se matrimonio addicant, atque vbi iam defloruit ætas, atque anni ingrauescunt, hoc onus subeant. Postremo, quod dispari coniugio alligari sustineant, sanus morbidæ, iuuuenis qui doti inhiat, aniculæ, quod a naturali societate alienũ; senex adolescentulæ, quod non prorsus culpari potest, nec naturæ ordini & statui contrarium cum multis senibus crudis ac viridi senecta non desit facultas procreandæ prolis, quod mulieribus annosis atque effœtis denegatum. Vt autem merito improbatur in ætate iuuenili quæ coniugium animo concipit, nimia celeritas & festinato: ita in prouectioribus cunctatio ac tarditas. Qui enim præmature ac properanter hoc capistro se alligari patiuntur, non satis firmo validoque corpore, nec adauctis viribus, non diu in hac palæstra subsistunt, sed post vnum aut alterum insultum labascunt ac conuelluntur. Qui vero procrastinando legitimum nubendi tempus præterlabi patiuntur, atque in longum differunt contrahendi matrimonii consilia, vitam agunt tetricam atque ina-

Errores in adeundo coniugio commissi.

Coniugio inepti & elumbes.

Mature omnia agenda in adeundo coniugio. Robusta ætas matrimonio assuescat.

moenam

œnam, vel non nunquam vago illicitoque concutu ſe polluunt: quod tot paſſim ficoſi, morbidi, diorti, lippi, incurui, podagrici tumidis inflatiſq. cru-bus commonſtrant; quos ſi poſtmodum, vbi eius tæ pertæſum eſt, legitimo connubio alligari conngit, in magnas moleſtias ac tædia ſe coniiciunt. am cum exhauſti ſint atque exoleti, viribuſque tritis ex ante actæ Veneris intemperantia, & ſibi raues fiunt, ac nouæ nuptæ ſpes ac deſideria fruſtrantur.

mnis ſocietas quæ non conſiſtit intra coniugii limites, vitioſa, atque a legitimo matrimonio aliena.

CAP. LV.

Vm impudicitiam atque obſcœnos illicitoſque amores Chriſtus & Apoſtoli deteſtentur, atque regno Dei excludendos pronuncient, qui ſe adulterio aut ſcortandi libidine contaminant, non video uo ſe colore tueri poſſint, qui matrimonium perſi, libere ac ſuauiter ſoluteque viuere meditantur. Non deſunt enim qui extra coniugii cancellos vni anaſiæ pro tempore ſe addicant, non ſatis decore, nec mente tranquilla, aut pacata conſcientia. Sectantur lli quidem commoditatem vitæ, vt ſibi perſuadent, nec vlli ſe addicere, a qua non poſſint reſilire ac di erti, verum, acerbiora aliquando experiuntur, ma iſque indigna perpeti ac perferre coguntur ab amia imperioſa ac procaci, quam ab ea quæ alicui legitine addicta adſcitaque eſt vxor. Quin & hoc accedit nali, ꝙ huius generis ſexui diutina vitæ conſuetudo udaciā pariat, ac cōfidentiā, adeo vt ſiquē eius ſatieas capiat, atq. illā ablegare cupiat, non ſine tumultu erfici queat. nam cælū terræ miſcent, vbi incidit id iuortii mentio, aut cum exorta aliqua intemperie, ex ædibus excluſum iri ſe metuunt. Exempla abunde multa ſuppeditant familiares illæ & domeſticæ,

Matth. Hebr. 13.

Illiciti amores & concubitus Quidiis accidit qui ſoluta venere ſe oblectant.

quas in vitæ societatem adsciscunt sacrificuli, a quibus, interdicto legitimo matrimonii vsu, cælibatu exigitur, res cum primis operosa atque immēsæ molis vegetis ac succulentis. Quapropter toto errant cælo, atque in humanæ societatis delectu prorsus hallucinantur ac cæcutiunt, qui existimant illos commode & pacate viuere, qui ab vxore liberi, aliquam domi alant, aut foris venentur, qua se oblectent, ac cuius consuetudine, cum lubet, fruantur. cum plerumque præter mentis inquietudinem, ac conscientiæ carnificinam plus tædii & molestiæ, plus zelotypiæ ac suspicionis a conducticia ac temporaria amica suboriatur, quam legitima ac fida vxore in perpetuam vitæ societatem solenniter assumpta. Et quanquam in hoc statu, vt plerisque aliis, dulcia sint permixta amaris, acerba suauibus, læta tristibus, nubila serenis, nec desint huic vitæ instituto simultates, contentiones, iurgia, zelotypiæ affectus, (vt nihil est in quouis vitæ genere omni ex parte beatum,) non est tamen vlla culpa in matrimonii ordinem transferenda. Tametsi enim plurima incommoda hoc vitæ genus comitentur, magnaq. solicitudo, cura, anxietas illos habeat occupatos in educandis alendisque liberis, vt Paulus testatur, in constabilienda re familiari ac domestica: omnia tamen mitigat ac condulcorat amor mutuus, atque ex Dei institutione liberorum procreatio. Sunt autem pueri deliciæ ac singulare oblectamentum matrimonii, quibus augescit ac fouetur amor coniugalis, magnumque vltro citroque concipitur solatium. Si vero præter voluntatem atque animi sententiam, nullam propagari sobolem cōtingat, ac differri in aliquot annos posteritatis spem: sancte tamen colenda matrimonii fides, fouendaq. mutua vitæ societas sic, vt alter alterum fulciat, vt in confinio consitæ arbores fructiferæ vineam, quibus fulta ac velut maritata affixaq. claviculi

Cōcubitus extra matrimoniū conscientiā vlcerat.

Nullus vitæ status molestia caret.

1. Cor. 7.

Proles delitiæ matrimonij.

Orbitas placide ferenda.

ticulis assurgit in immensum, ac spatiosissime se propagat. Vt enim vitis destituta pedamentis ac staminibus, caduca est, atque in terram procumbit: ita quoque matrimonium ac res familiaris corruit, nisi mutua viri ac mulieris opera fulciatur. Quod si quid vitii subsit huic societati, si qua ingruat intemperies, suspiciones, tumultus, dissidia: hominum affectibus ac morositati potius, quam huic institutioni asscribendum. Sunt enim ista non coniugii, sed deprauatæ naturæ ac turbulenti animi vitia, a peccati originalis labe contracta, in quam omnis culpa transferenda est.

Vitis & matrimonij comparatio.

Affectus hominum, nõ natura culpanda.

Qua ratione obtineri possit, ne mors homini natura prouido sit formidabilis. CAP. LVI.

CVM in rebus humanis nihil sit fixum ac stabile, sed omnia fluxa, fragilia, caduca, ruinosa etiam spectatissima quæque: non est quod quis ea magnopere admiretur ac suspiciat, illisq. plus nimio afficiatur. Quin potius mente atq. animo in supernas sedes erecto, res solidas atq. æternas spectet ac meditetur. Quisquis enim concepta in Deum Patrem per Christum Iesum fiducia, certa spe atq. expectatione immortalitatis ducitur, non est quod metuat imminẽtes casus & incõmoda, nõ est quod pertimescat morbos, calamitates, pericula, mortẽ deniq., quã illi potissime exhorrescũt qui spiritu Dei destituti sunt, nec vlla notitia Diuinitatis imbuti. nã qui in Deo fiduciã suã collocant, diuino spiritu fulti, intrepide infractoque animo contra oẽs aduersitates subsistunt. Neq. enim, vt Paulus ait, accepimus spiritũ seruitutis aut timiditatis, sed Spiritum adoptionis, spiritum potẽtiæ & dilectionis, per quem confidenter clamamus Abba Pater. In hoc, inquit Ioannes, perfecta est Charitas nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicii.

Non fidendum rebus caducis.

Christi fiducia mortem minus formidamus.

Rom. 8.
2.Tim. 1.
Galat. 4.
1. Ioan. 4.

Timor non est in Charitate, sed perfecta Charitas abiicit omnem timorem. quoniam timor cruciatum adfert seu trepidationem. Quocirca vt omnem metum ac mortis formidinem menti excutiamus, & siquid aliud trepidationem inferre posset, omnes nostras cogitationes, spem, vota, fiduciam in munificum Patrem coniiciamus, atq; in Iesum Christũ qui nos suo sanguine expiauit, atque a peccato mortisque tyrannide in libertatem asseruit, deleto expunctoque quod aduersus nos erat chirographo, quo Diabolo eramus obstricti & velut obærati, Belgæ vocant *In hem ghebouden, Teghens hem verbunden.* Quo autem Christus pauidas ac meticulosas mentes fulciret, omnemque spem ac fiduciam in ipso constitutam declararet, Confidite, inquit, ego vici mũdum. Iam princeps mundi iudicatus est, hoc est, qui mortem inuexit, morte mea depulsus est, ac iudicio condemnatus, exutusque nocendi potestate. Venit princeps mundi huius, & in me nõ habet quidquam. Quibus verborum solatiis indicat Satanam, & quos habet in hoc mundo per peccatum confœderatos, nihil obtinere potestatis vel in Christum aut illius membra quæ fide illi adhærent, atq; insita sunt. Hæ salutares ac viuidæ conciones hoc efficiunt in mentibus hominum qui illius præsidio innituntur, vt excusso mortis metu, alacriter aduersus ingruẽtes quasuis tẽpestates se muniant, ac præstent inuictos, magnaque confidentia in has voces erumpant: Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse euellet a laqueo pedes meos. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum, non timebo millia populi circũdantis me. Si exurgat aduersum me prœliũ, in hoc ego sperabo, etiãsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniã tu mecũ es.

Coloss. 2. *Christus deuicit mortem.*

Simile ab ære alieno oppressis.

Ioan. 16. *Ioan. 12.*

Christus satanæ formidabilis. *Consolatoria sententia.*

Psalm. 29. *Psalm. 26.*

Psalm. 3. *Psalm. 22*

etiam si occiderit me, in ipso sperabo: hoc est, Si mihi obiiciat horrorem mortis, ac vita sim spoliandus, illi tamen fidam qui sua prouidentia rationem inibit, qua me seruet. Dominus auxiliator meus, non timebo, quid faciet mihi caro. Et illud Hieremiæ, Ecce ipsi dicunt, vbi est verbum Domini? veniat. Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens, & diem hominis non desideraui, tu scis, hoc est, non expecto aliunde, quam a te subsidium; sic vt illos qui mortem minitantur, pro nihilo ducam nec pertimescam. Nō sis tu mihi formidini spes mea in die afflictionis meæ, paueant illi, non paueam ego. Eodem ardore fidei inflammatus Paulus, ac Dei præsidio innixus confidenter pronunciat, nihil vsquam esse tam formidabile aut horrendum, quod possit piis mentibus metum incutere, aut a Dei amore ac fiducia illos diuellere. Nam certo mihi persuadeo, inquit, quod neque mors, neque vita, neque angeli seu inuisibiles substantiæ, neque principatus, neque potestates, neque instantia, nec futura, nec vlla alia creatura separare nos poterit a dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Ita Paulus constanter pronunciat illum qui Deo Patri per Christum insitus est, intrepide subsistere contra omnes terrores vndecunque inciderint, contra incursus & fremitus hostium, contra mortis horrorem quem vel inimici intentant, vel etiam morbi, aut naturæ lex infert. Cum itaque nihil efficacius metum ac trepidationem mortis humanis mentibus eximat, quam Christo duce, firma in Deum fiducia, qua concipitur certissima resurrectionis spes atque æternitatis expectatio: huc properent ac contendant omnes, hanc salutarem doctrinam singuli amplectantur ac foueant, infigantque animis, hac se in periculis, aut vbi extrema imminent, fulciant, hac pacatam ac tranquillam conscientiam reddant, huius medi-

Iob. 13.
Psal. 117.
Hebr. 13.
Cap. 17.
Hieremiæ locus explicatus.
Rom. 8.
Pauli fiducia omnes aeuit.
Psal. 50.
Quid mortis metum eximat.

tatione dolorem animi diluant, ac mœrorem luct-
que quem ex orbitate vel parentum, vel mœrore
concipiunt, discutiant. Huc spectat viuida illa Pau
consolatio, qua expectatione resurrectionis ac cer
1. Thess. 4. æternitatis spe fulcit Thessalonicenses illosq. lachr
Mortuos non lugendo more gentili. mas cohibere vult, nec lugere amicos e viuis subl
tos, more gentili. Nolo vos ignorare fratres de i
qui obdormiuerunt (velut somno, non morte sop
ti) ne dolorem concipiatis, vt cæteri qui nullam h
Mors somnus. bent reuiuiscendi spem. Si enim credimus Iesu
mortuum, & reuixisse, sic & Deus eos qui obdo
Philip. 3. mierunt, per Iesum adducet cum illo. Rursum cu
Philippenses a rebus terrenis abducit, atq. ad solida
reuocat, Nostra, inquit, conuersatio in cœlo est, e
quo expectamus Dominum Iesum Christum, qu
transfigurabit corpus nostrum humile, & conform
reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam
qua sibi potest subiicere omnia. Quo sermone sua
Quibus metus mortis discutiendus det Paulus, vt se consolentur ac fulciant in afflictio
nibus, amore ac desiderio æternitatis, atque in hu
ius vitæ certamine nihil pertimescant, quod illos
possit auocare a potiore vita, ad quam nobis viam
patefecit Christus resurrectionis potentia. Quocir-
ca cum ad extremum vitæ diem deuentum est, ac
mors imminet quæ nulli non formidabilis est, nisi
Christo se fulciat, aut vbi sanis beneque constitutis
subit aliqua huius rei cogitatio, vel si premit ege-
stas, morbi calamitas, cæteraque vitæ discrimina:
In Christũ defigendi oculi. ad Christum omnia nostra vota, spes, desideria re-
feramus, qui morte sua pœnas nobis debitas exol-
uit, qui nobis condonauit omnia peccata, qui est
Coloss. 3. propitiatio pro sceleribus nostris; qui est aduocatus,
1. Ioan. 2. vt Iohannes ait, & interpres apud Deum Patrem,
1. Tim. 2. qui est conciliator Dei & hominum; & qui, vt Pau-
Esaiæ 50. lus ait, exposuit seipsum redemptionem ac victi-
mam pro omnibus. In eo constituta est salus, vita

resur-

resurrectio. Per hunc accessum, aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Per illius effusum sanguinem cōsequuti sumus redemptionem ac remissionem peccatorum. Quoniam in ipso complacitum est Patri inhabitare omnē plenitudinem, & per eum recōciliare cuncta erga se pacificata per sanguinē eius. Cum itaq. habeamus Pontificē maximum, vt autor ait ad Hebræos, qui penetrauit cælos, Iesum filiū Dei, qui tentatus per omnia absq peccato afficitur sensu infirmitatū nostrarū. Accedamus cum fiducia ad thronū gratiæ, vt consequamur misericordiam auxilio opportuno. Huius tanti Ducis præsidio fulti, ac stipati satellitio, contra omnia dæmonum portenta, quæ cōfestim exorta luce veritatis euanescunt: contra peccatum, mortem, infernum subsistimus, atq ex malefida vitæ huius statione ad optatū portum, sedesq. beatas deuehimur. Quod siquid in huius vitæ decursu incōmodi atq. infelicitatis accesserit, siquē coniici cōtingat in aliquod vitæ discrimē, si premi paupertate, torqueri morbis, vexari ab inimicis, ingruere vastationes ac calamitates, abundare scelera, opprimi innoxios, atq. iis vitam eripi, sanas ac salutares doctrinas contemni, pullulare hæreses ac perniciosa dogmata, disseminari vndique peruersos errores: in tanta rerum confusione ad Christum quisq. se conferat, ab illo salutis præsidia conquirat, in illo totus conquiescat, illo se tanquam sacra anchora fulciat, deniq. id Dauidis identidem in animo verset, Constituam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commouear. Quibus verbis indicat se oculos in Deum continenter habere defixos, atque illius præsidio niti, illius auxilio in rebus periculosis ac dubiis subsistere, non vacillare, aut quouis vento doctrinæ circumagi, sed stabilem esse & constantem, nec a concepta in Deum fiducia dimoueri, hac vna ra-

Ephes. 2. *Coloss. 1.* *Ioan. 1.* *Hebr. 4.* *Christus pacificator inter Deū & hominē.* *Quomodo firmanda mens imminente morte.* *In Christo omnium calamitatum solamen.* *Christus in tempestate sacra anchora.* *Psalm. 15.* *Ephes. 4.*

Heb.13. Psal.27.

tione, quod Deum experiatur propitium, atq; in o-
mnib. sibi assistere. Sic vt confidenter in hanc voc
erumpat: Ecce Dominus auxiliator meus, & in ips
sperauit cor meum, & adiutus sum, & in ipso refl
ruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi.

De nominis Iesu Christi amplitudine, maiestate, potentia: qu vna obsistendum Magicis incantamentis, atque illusion Dæmonum expugnandæ, & si qua detrimenta vel men vel corpori inferri contingat.

CAP. LVII.

Dæmones hominibus infesti.

Dæmones humoribus se immiscent vt contagia corporibus.

Incōmoda quæ dæmones inferūt in naturales causas referri nequeunt.

CVm paulo ante demōstraui incantamēta artesq Magicas prorsus exstirpādas, nec vlli hominum exercenda maleficia: restat vt obiter indicem, qua & efficacia, quib. verbis ac precaminibus subleuen tur obsessæ afflictæq; mentes, ac Dæmonum præst giis irretitæ, tum quibus modis fascinationes exim possint, quas ministri cacodæmonum miseris inf runt, illorumq. mentes & corpora diuexant. Insil unt latenter in corpora hominū, ac naturæ human vim inferunt, eamq. suis facultatibus spoliant, au saltem illas immutant. Immiscent se mali Genii al mentis, humoribus, spiritibus, auræ atq; aeri quen intra corpus concipimus, ac quo spiramus, multaq alia quæ nobis vsui sunt, & valetudo conseruatur, v tiant. Quocirca operæ pretium me facturū sum a bitratus, si commonstrem, qua ratione calamito homines ab iis nexibus, quibus se implicitos sent unt & impeditos, commode possint extricari. Nam incommoda ac detrimenta quibus afficiuntur, no possunt in causas vllas naturales referri, nec iis re mediis, quibus vulgares morbi, expugnari. Si mo bus vel ægrotatio corporis a crapula, a Venere, lass tudine, frigore, æstu, satietate, inedia contracta est quodque eorum suis remediis expugnatur. At qu mali Genii inferunt, non prorsus naturalia rem dia exposcunt, sed diuina ac supercælestia. Mirantu

non

nonnulli tantam Dæmoni attributam, eiusque ministris potestatem, vt ita homines diuexent, sic excrucient. Conniuet Deus partim ad ea damna quæ Satanici miseris inferunt, atque illos exagitari permittit, in eaq. re constat illi consilii sui ac prouidentiæ ratio, partim instigat Dęmones eiusq. ministros, vt in plerosq tale quiddam promeritos sæuiant, illorumq abutitur malitia ad castigandos impios. Sic mittitur spiritus mendax in ora omnium prophetarum, quo seductus rex Achab pugnam ineat, qua illi præsens exitiũ parabatur. Nonnũquam detrimẽta inferri permittit nonnullis, quo exploret illorum constantiam. Sic Iobum passus est non solum exui bonis suis, omnibusq. facultatib. spoliari, sed in corpore quoq. lanienam pati. Quod ipsum Deus fieri passus est, partim quo exploraret viri constantiam, ac reliquos mortales ad malorum tolerantiam excitaret, ne calamitatib. fracti a Deo deficerent: partim vt declararet potentiam suam, qua & ipsius fiducia fretos consolatur & fulcit, & iam in nihilum redactos erigit. atque in pristinam dignitatem restituit. Diuersa est autem ratio in iis vulgarib. energomenis qui a Dæmone obsessi sunt, aut ab illo in aliqua corporis parte diuexantur. Magna enim illorum pars stupidi sunt, atque a Dei cognitione alieni, in quos ille (vt instrumentum aptum paratumque) tyrannidem suam exercet. Sic Satanas ignauos oppugnat, idololatras. superstitiosos, in quorum mentibus potius stabulatur, quam iis qui notitia Diuinitatis sunt instructi, ac Dei fiducia se fulciunt, quin potius illos exhorrescit, ac machinas admouere metuit, quod irritos atque inualidos suos fore conatus ac molimina erga illos qui in excubiis sunt constituti, ac Dei præsidio fulti, nõ dubitet. Vt enim arces ac ciuitates nullis septæ mœnibus, nullis munitæ fossis ac vallis, nullis militum præsidiis in-

Deus dæmonũ malitia abutitur ad mala castiganda.

Cur Deus nos a dæmone diuexari patitur.

3. Reg. 22. *Achab deceptus.*

Iob. 2.

Iacob 4.

Cur Iob a dæmone diuexatus.

Diabolus stupidos aggreditur.

Simile ab vrbe parũ munita.

structæ facillime expugnari solent: ita mētes socordes & ignauæ nulla salutari cælestiq. doctrina fultæ, nulla erga Deum fiducia constabilitæ, Dæmonum versutiis magis sunt expositæ, ac citius labascunt. Cum autem Satanæ hoc potissimum sit in votis, vt Dei gloriam aboleat, vt hominem a salute abducat, atq; ad defectionem sollicitet, intus & foris illum oppugnare non desinit, ac modo corpori, modo animæ, nunc virisq. infestus est, ac perniciem molitur. Exemplum suppeditat, præter Cain & Saulem regem, Iudas Iscariotes, cuius cum mentem ad desperationem ac diffidentiam adegisset, tum vitæ tædio ad laqueum impulit, ac corpus publicitus suspendii contumelia affecit. Quanquam autem Satanas humani generis hostis infestissimus mille insidiandi nocendiq artibus instructus sit: vnica tamen re cum primis efficaci ac præsentanea profligatur atq opprimitur, nempe solida fide, atq; in Deum Patrem per Christum firma ac stabili fiducia, *Met een vast gheloove, ende een goedt berouwen op Godt.* Quo præsidio etiam depuguandum suadet Petrus Apostolus contra tyranni illius insidias, fraudes, imposturas, dolos, versutias, rabiem, ferociam, sobrietate scilicet & vigilantia fide fulta ac stipata. Sic enim oscitantibus aurem vellicat. Sobrii estote & vigilate: quoniam aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite solidi fide. Hæc enim, vt Ioannes ait, est victoria quæ vicit mundum, fides nostra. Nam fiducia qua nitimur Christo, & nos totos committimus tali propugnatori, contra dæmones ac principes huius mundi, nobis victoriam parit, sic vt optima spolia a victo deiectoque hoste referamus. Cum itaque aliquid contra aduersarium moliri visum est, atq; obsistere incantamentis ac fascinationibus (*Touerie* Belgæ vocant) vel malos Genios ex hominum mentibus exige-

Dæmon ad noxia quæque hominē incitat.

Genes. 4.

1. Reg. 31.

Matt. 29.

Dæmon profligatur Dei fiducia.

Petrus cōtra dæmonem nos instruit.

1. Pet. 5.

1. Ioan. 5.

Christi fiducia abigendi dæmones.

exigere: Iesu Christi fiducia id perfici debet, cõtempta anili superstitione ac gentili vanitate, cæterisq. Magicis execrationibus. Deus enim per filium qui est splendor gloriæ & expressa imago substantiæ illius, omnia perficit in omnibus, ac moderatur singula verbo potentiæ suæ. Hanc prærogatiuam promeruit ob singularem erga Patrem obedientiã, humilitatem, modestiã. Cũ enim esset in forma Dei, hoc est, illi par & æqualis, non rapinam arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum deiecit, forma serui assumpta, atq. humilem se præbuit, factus obediens vsq. ad mortem crucis ignominiosam & execrabilẽ. Quapropter Deus illum extulit in summã sublimitatẽ, & illustrauit illũ nomine quod excellit omne nomen, vt in nomine Iesu sese flectat omne genu cœlestium, terrestriũ, & inferorũ, omnisq lingua cõfiteatur & agnoscat, quod Dominus sit Iesus Christus in gloriam Dei Patris, in quẽ redũdat & refertur omnis gloria filii, & ediuerso. Siquis itaq. aliquid aggredi meditatur, si mentes afflictas subleuare, si e corporibus cacodæmones expellere, inuocato Deo Patre nominis Christi fiducia id perficere tẽtet. Sic enim omnia consequetur, suoq. voto non frustrabitur. Huius admirandi augustiq; nominis vi & potẽtia (modo nequis hæsitet ac Dei promissis diffidat) mitescunt morbi, affectus atque animi perturbationes sopiuntur, tempestates & maria conquiescunt, cacodæmones, vt Christus iam ascensurus in cælum pollicetur, diffugiunt, venena hebescunt, serpentes torpent ac redduntur innoxii, dispelluntur mentis tenebræ, terror & formido, mortisque horror discutitur, dissipantur atque euanescunt cogitationes noxiæ, mens tranquillitatem ac pacatam conscientiam concipit, sic vt nusquam quidquam possit ingruere quod terrorem incutiat: Cum Deus Pater per Iesum Christum spiritu suo nos fulciat,

Heb. 1.

Christo omnia attributa.

Phil. 2.

Christus Deo par.

Amplitudo nominis Iesu.

Res ardua Christi nomine perficiuntur.

Mar. vlt.

Christi fiducia omne genus malorum.

Quocirca in Deum viuentem ductore filio erigenda mẽs est, atq; omnia quæ aggredi statuis, mirifici nominis Iesu virtute perficienda memineris. Illi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra. Nec est aliud nomẽ sub sole in quo consistit salus, quod impiis est terribile; dæmonibus tremendum, iis vero qui illi fidunt, potentia, sapientia, salus, vita, resurrectio. Ipse est constitutus a Deo iudex viuorum & mortuorum Iesus Christus, testis fidelis, princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit a peccatis nostris per sanguinem ipsius. Huic, vt Petrus in Actis Apostolicis ait, omnes prophetæ testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Hæc est vita æterna (quod testimonium Christus Patri defert) vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, in quem tota vis Diuinitatis, & quidquid Deo asscribi potest virtutis & sapientiæ, refertur ac deriuatur. Quum itaq. nomen hoc tam sit celebre ac sacrosanctum, tantæq. maiestatis & potentiæ: studiose obseruandum, ne inaniter atq. irreuerenter vsurpetur, vt exorcistæ illi ridiculi factitabant, qui cum certis ritibus ac conceptis verbis ad quæstum & ostentationem spiritum noxium profligare tentarent Iesu nomine, cuius virtute Paulus miracula peregit, abusi: in magnum periculum se coniecerunt, fuitque illis damnosa adiuratio aut potius ludificatio, nam obsessus a Dæmone in illos insiliit, & crudeliter dilacerauit, ita vt fuga sibi consulere sint coacti. Non defuerunt etiam nostra memoria sacrificuli, qui cum nulla fide nominis Christi, nulla vitæ integritate imbuti, tale quiddam attentarent, a cacodęmone irrisi sunt, & pudore affecti sic, vt re infectą tremebundi decedere cogerentur. Siquis autem tale quiddam moliri velit, malosq. Genios ex hominum corporibus pro-

Matt. 29. Marci 16. Actor. 2.

Act. 4. 1 Cor. 1. Apoc. 1. Act. 10.

Ioan. 17. In Christo peccatorũ remißio.

Act. 19. Petri & Ioannis miraculũ. Exorcistæ dilaniati.

Huius tẽporis Exorcistæ futili & inani doctrina imbuti.

profligare: Petri & Ioannis exemplum imitetur, qui nullis ambitiosis verbis vsi, in hũc modum claudum erexerunt, In nomine *Iesu Christi Nazareni* surge & ambula: & ille confestim, firmatis cruribus ac talis, exiliens constitit & ambulauit, intrauitque cum illis in templum, saliens & inambulans, & laudans Deũ. Cum itaque Iesus Christus vnigenitus Dei filius Patri coæuus & æqualis, in quo sunt omnes scientiæ ac sapientię thesauri absconditi, moderetur omnia verbo potentiæ suæ: par est vt concepta ac collocata in Deum per Iesum Christum fiducia, illius virtute ac præsidiis obsistamus Satanæ, peccato, inferno, & siqua sunt alia homini infesta. Est autem excellens magnitudo, robur, potentia, fortitudo, quam Deus pro sua virtute exeruit in Christo, vt Paulus ait, cum suscitaret eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cælestibus supra omnem potestatem & principatum, & dominiũ, & supra omne id quod nominatur non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Et ille omnia subiecit sub pedes illius, eumque dedit caput super omnia ipsi Ecclesiæ quæ est corpus illius, complementum eius, qui omnia in omnibus implet, id est, Christus est per quem Deus complet, absoluit, perficit omnia in omnibus, præsertim in iis qui illi fidunt, & vt paulo ante Apostolus ait, obsignati sunt spiritu promissionis sancto, qui est pignus & arrhabo hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitæ ac partæ possessionis, in laudem gloriæ ipsius. Quocirca Paulus qui innumeris certaminibus assueuit, multosque insultus perferre coactus est, suadet omnibus, siquando pericula imminent, mors intentatur, Satanas mentem oppugnat, forti infractoque animo illis obsistant atq; obluctentur. Sic enim Ephesios animat ac fulcit: Quod superest fratres mei, conualescite & præbete vos fortes in Domino, perque potentiam roboris illius, induite

Act. 3.

Christo asseritur omnis gloria.

Coloss. 1.

Hebr. 1.

Ephes. 1.

Christus caput Ecclesiæ.

Christus omnia in omnibus perficit.

Christus fulcit nos in afflictionibus.

Ephes. 6.

totam armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus aſſultus Diaboli. Quoniã non eſt nobis lucta aduerſus ſanguinem & carnem, hoc eſt, fragiles & moribūdos homines, tametſi & illi aliquando infeſti ſunt, ſed aduerſus mundi dominos, rectores tenebrarũ ſæculi huius, aduerſus ſpirituales aſtutias in cęleſtibus Qua verborũ copia ac ſententiarũ vbertate, tum eleganti Metaphora deſumpta a conflictu atq; hoſtili incurſione, indicat ſpiritus Dæmoniacos, illorumq; ſatellites & miniſtros miro aſtu ac ſtratagemate inſidias moliri iis qui Chriſto addicti ſunt ac nomen dederunt. Quapropter cum ſint tam formidabiles hoſtes noſtri, & ſpirituali aſtutia inſtructi, quibus armis iis ſit obſiſtendum, obiter commonſtrat. Aſſumite, inquit, vniuerſam armaturã Dei (exemplo ſumpto ab iis qui bene muniti in aciem prodeunt, atq; in ꝓcinctu ſtant) vt poſſitis reſiſtere aduerſario, atq; omnib. peractis cõfectoq; negotio ſtare, vt ii qui nõ vertuntur in fugam & terga vertere ſunt coacti. State igitur lumbis circumcinctis baltheo veritatis, & induti loricam iuſtitia. & calceati pedibus, vt parati ſitis & alacres ad Euangelium pacis: Super omnia aſſumpto ſcuto fidei, quo poſſitis omnia iacula mali illius ignita extinguere. Galeamq; ſalutis accipite, & gladium ſpiritus qui eſt verbum Dei: quibus adiicit velut ſuccenturiata præſidia, precationes atq; obſecrationes aſſiduas, quæ hoc officiunt vt victoriã conſequamur, ac Deus in tam ancipiti certamine, tamq; dubio nonnunquam belli euentu, parumper afflictos & velut in ruinam inclinatos, vt Petrus ait, qui in eodem argumẽto verſatur, inſtauret, ſtabiliat, roboret, fulciat. Cum autem tanti fuit olim apud ſui ſtudioſis Pithagoræ auctoritas, atq; ita æſtimata illius doctrina, vt oraculi loco habita ſit, & tanquam ex tripode dicta, adeo vt incunctanter ad perſuaſionem, quaſi refragari fore: nefas, Αὐτὸς ἔφα, Ipſe dixit, dubitanti obiice-

Simile a militari induſtria.

Arma militiæ Chriſtianæ.

Epheſ. 6.

Oratio arma contra Dæmonem.

1. Petr. 5.

Argumentum ab auctoritate Chriſti.

obiicerent: par est, nostræque salutis ratio exigit, vt eundem honorem ac reuerentiam Iesu Christo deferamus, atq; in asserēda illius doctrina, in stabilienda fidei ꝓfessione surdis tardisq; aurib. insonemus, πιςεύσον, ἀυτὸς ἔφα σωτήρ: *Crede, ipse dixit Saluator.* *Ipse dixit, Christo asserendū.*

Illius enim doctrina non est humana, non diluta, nō frigida, sed viuida, salutaris, efficax, diuina, & quæ beatitudinem homini conferat, quam vnam a Christo peti par est, qui est fons omnis sapientiæ & bonitatis, & in quo inhabitat omnis plenitudo Dei corporaliter, per quem sumus cōpleti. Per hunc, vt Paulus ait, Deus Pater eripuit nos a potestate tenebrarū, & transtulit in regnū filii sui dilecti, per quem habemus redemptionē in sanguine ipsius, remissionem peccatorum, qui est imago Dei inconspicui, primo genitus vniuersæ creaturæ; vtpote per quem omnia creata sunt, quæ in cælo sunt & terra, visibilia & inuisibilia, throni, dominationes, principatus, potestates. Omnia per illū & in illū condita sunt, & ipse est ante omnia, & per illum cuncta subsistūt. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, principiū & primogenitus ex mortuis, vt sit in omnib. primas tenens, ac principatū obtinens. Quoniā in illo complacitum est Patri inhabitare rerum vniuersarū plenitudinem, & per eum cuncta reconciliare erga se pacificata per sanguinem crucis eius. Cum itaque Deus Pater tam cumulate ac profluenter omnia in Christum effudit: ad vberrimum atque inexhaustum hunc fontem certatim properemus, ac summa fiducia ab eo nihil non petere & sperare audeamus, nihil non perficere tentemus. Si visum est profligare Dæmones, mederi morbis, eximere se periculis, virulentas bestias conficere, venena diluere atque innoxia præstare, montes loco dimouere: hæc omnia viribus ac virtute Iesu Christi, eiusque fiducia peragenda memineris. Pollicetur enim Christus fidenti omnia plana,

Christi doctrina omnem sapientiam superat.
Coloss. 2.
Coloss. 1.
Deus in Christum omnia profudit.
Vis fidei.

aperta, facilia, quod poſtrema cõcione antequam in cælum ſublatus eſt, ſuis teſtatum eſſe voluit, cum inquit, Ite in mundum vniuerſum, prædicate Euangeliũ omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui vero nõ crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hęc ſequentur: In nomine meo Dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſiquid mortiferũ biberint, non eis nocebit, ægrotis manus imponent, & bene habebunt, hoc eſt, confeſtim ad contactũ conualeſcent. Hæc omnia ſemper præſto erunt, vbi profectus atq; vtilitas Euangelii exiget miraculũ. At in animis iſta nunquã nõ præſtãtur ab Euangelicę profeſſionis miniſtris, cũ fœda vitia mentibus eximunt, cũ efficaci vi ſpiritus & ſalutari doctrina morbis animi medẽtur, cũ cor ab auaritia, odio, ira, libidine, calumnia, obtrectatione, aliiſque venenoſis affectibus liberum efficiunt, ac diuinis dotibus exornant.

Marc. 16.

In animis edita miracula.

An herba & gemma aliquam vim conferant in profligandis Dæmonibus, ac depellendis rebus aliis noxiis.

CAP. LVIII.

TAmetſi herbæ eum præcipue vſum, eaſque vires inſitas habent a naturæ Opifice, vt alimenti ratione ac medicamenti corporibus humanis accommodentur: ſunt tamen veterum ſcriptis nobilitatæ aliquot ſtirpes, quæ maleficiis obſiſtant, atq; incantamenta omniſq; generis faſcinationes abigant ac propulſent. Appellantur hæc alexicaca ſiue amuleta, ꝙ noxia quæque atq; homini infeſta amoliantur ac depellant. Hæc vis præter herbas, etiam gemmis ac pretioſis lapidibus attribuitur, quã conſecuta ſunt non a primis qualitatibus, hoc eſt, temperamento caliditatis, frigiditatis, ſiccitatis & humiditatis, ſed ſpecifica vi, & occulto effectu, abditaque proprietate: cuius cauſa prorſus explicari nequit.

Herbæ ad multa efficaces.

Gemmæ occulta vi imbutæ.

Sic Magnes attritu ferrum allicit, Gagates & succinum paleas & festucas, Saphyrus qui cælesti & cæsio colore est, castitatē tuetur. Hyacinthus & Chrysolithus digito annulari gestatus, pesti obsistit. Smaragdus & Prasius viridantes gemmæ cor exhilarant. Eranos, hoc est, Cyanos & Cæruleus, vulgo Turcosa, a lapsu, casu & ruina præseruat, aut si tale quiddam inciderit, corpus illæsum præstat. Corallium collo admotum turbulenta somnia abigit, & nocturnos puerorum timores compescit. Carbunculus & Sardius lapis, vulgo Corneolus a corni arboris rubicunda bacca nomen sortitus, diffuso per corpus sanguine, hilaritatem excitat & colorem floridum. Sic aliæ gemmæ aliis virtutibus pollent, ac Lemures, Striges, Incubos, Genios aëreos arcent atque abigunt, si veterum monumentis habenda fides. Sic inter herbas sunt quæ morbis qui multum habēt affinitatis cum Dæmonum vexationibus & torturis, obsistunt. Quales sunt melancholia, phrenesis, mania, epilepsia, & sæuissimi morbi qui virgunculis ac viduis ex vteri affectu emergunt, aut vbi vel serius iis menses profluunt, vt tardius coniugio destinantur. Siquidem ex fumis atque atra densaque fuligine mens ita afficitur, vt a noxio aliquo Genio vexari videantur, ac sibi persuadeant, Dæmonem obsidere mentem, qui ad multas absurdas imaginationes illas impellat. Cui malo, tentata circa talos primum venæ incisione, adhibentur salutares herbæ, quæ illos ab huiusmodi accidentibus liberent, vt sunt artemisia, satureia, serpillum, tymbra, pulegium, origanum, gallitricum. Inter herbas autem quæ afflictas mentes releuant, ac vel a Dæmone, vel concepta illius imaginatione, vel venenatis fumis qui cerebrum vitiant, præstant immunes, referuntur ruta, scylla, ex cuius succo & oxymelitis & acetum conficitur, Osteritium, vulgo magistrātia, Angelica, spondilii vel laserpitii species,

Magnes. Succinū. Gagates. Saphyrus. Hyacinthus. Chrysolithus. Smaragdus. Prasius. Eranos. Cæruleus. Coralliū. Carbunculus. Sardius. Horrendi morbi herbarū præsidio expugnātur. Ruta. Scylla herba. Osteritiū.

Alisson. Alisson vel Rubia minor, quæ canis rabiem atque a rabido cane demorsos sanat; qui affectus non prorsus alienus ab iis qui a Satana diuexantur ac furiunt.

Libanotis vel Rosmarinus. Rosmarinus ædes lustrat, atque in limine suspensus huius stirpis frutex Dæmones abigit, & pestis contagiones, vt etiam Ricinus qui palmæ Christi nomine

Ricinus. passim innotescit, quod folia in expansæ manus formam sint effigiata.

Epilepsiæ contraria. Sic Corallium, pæonia, viscus frutex morbum comitialem expugnant, vel a collo suspensa, vel etiam ex vino propinata. Quorũ nonnulla siquis exhiberi posse putet exturbãdis Dæmonibus: absit vanitas & gentilis superstitio, absint futiles precationes & verba quædam exotica, quibus fere suas incantationes perficiunt qui Magicas artes profitentur. Siquid herbæ habent virium, vt experientia demonstrat, id memineris a Domino consecutas

Herba a Deo effectum consequũtur. Omnia enim medicamenta & stirpes quę corporibus humanis applicantur, non sui ratione, sed Dei munere efficacia sunt, ac salubrem effectum consequuntur. Itaq; siquid herbarum præsidio perficere statuis, non tam herbis quam Deo fidas. Sic enim in propulsandis morbis res optatum felicemq; successum est habitura, alias conatus in diuersum rapitur, atque artificem frustratur euentus, vbi nulla subit Opificis a quo omnia effectum sortiuntur,

Asa Rex cur non est sanitatem cõsecutus. cogitatio, aut abest erga illum fiducia. Hinc Asa rex Iuda cum accerrimo pedum dolore affligeretur, nec Deum in consilium adhiberet, sed tantum medicis fideret, nihil opis ex illorum fomentis sensit, sed ar-

3. Reg. 15. ticulari morbo (vt historia testatur) immortuus est.

2. Par. 16. Non enim Deus medicorum opera vti prohibet, sed illis plus nimio fidere, nullamque habere eius rationem qui sanitatem præstat, & cuius munere omnia

Psalm. 7. sunt efficacia. Quin & superstitiose faciunt, & rem aggrediuntur ab idololatria non prorsus alienam, qui herbas ficticiis quibusdam precaminibus conse-

cratas incantationibus adhibent, aut etiam morbos illis excantare pergunt. Sic filicem solstitio æstiuo, intempesta nocte erutam, rutam, trifolium, verbenam Magicis imposturis accommodant, quibus rudi atque imperitæ plebi imponunt, fumosq; offundunt, quo aliquid ab iis corradant, atque argento illos emungant: cum tamen vani illi artifices nunquam ditescant. Hæc studiose lector huic argumento inserenda duxi, quo quisque a Magicis incantamentis abstineat, atque obseruet, a quo salutis ac sanitatis præsidia petenda sint, & qua ratione (contempta vanitate ac superstitione gentili) obuiis paratisque remediis vti deceat, quæ a Dei munificentia nobis affluenter sunt concessa. *Herba magicis incantamentis nō accommodanda.*

De maiestate & potentia supremi Numinis: & quam varias appellationes vnica Dei essentia tribus personis distincta sortiatur. Cuius rei contemplatione humanus animus tranquillitatem & solatia, summamque erga Deum fiduciam concipit.

CAP. LIX.

QVoniam præstās illa ac præpotens natura Deus, ipsaq; æterna mens ab omni concretione mortali immunis ac libera in immensum se porrigat, atque vndique diffusa, singula regat ac moderetur, suaq; vi imbuat: ob id vna Deitas, ꝓpter virtutē atq; operum excellentiam, variis designatur nominibus, multisq; præclaris elogiis illustratur cum apud Hebræos tum alias nationes quibus aliqua Diuinitatis cognitio obtigit. Sic in sacra historia Iehoua dicitur, El, Eloim, Adonai, Emanuel. quorū quodq; peculiarem vim ac virtutē designat, magnamq; potestatem Deo attribuit, quā in res inferiores exercet. Vnde cum præcepta legis solicite obseruanda proponit Iudæis, quo maior illi accederet auctoritas & veneratio, *Dei natura inscrutabilis.* *Ioan. 1.* *Deus varia nomina sortitur.*

Exod. 20. *Deut. 5.* Ego sum, inquit, Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti & domo seruitutis, Non habebis Deos alienos coram me. Nomine tam sacrosancto ac mirifico, rerum omnium existentium imperium & dominatum sibi asserit. Nam cum sit fons & origo totius vniuersi, atque solus per se existat, omnibus subsistendi vim confert. Quamobrem par est, vt eius imperio & mandatis mortales omnes pareant, illiusque legibus subiiciantur, nec ab alio, quam ab eo qui solus ab æterno existit, salutis præsidia conquirant, aut alio se diuertant. Quod Hebræi Iehoua, Græci Αὐτοφυῆ, Latini Existentem, Germani inferiores *Een eeuvvich Goddeliick vvesen* dicunt. Itaq; a pluribus rebus desumitur diuinæ essentiæ appellatio. A prima & perpetua existendi vi & potentia, ab æternitate, a magnificentia, maiestate, dominatu, imperio, cui omnia subsunt. & qua res omnes cōditas regit, ac summa prouidentia moderatur. Sortitur quoque nomen Deus a placabilitate, mansuetudine, clementia qua vtitur erga homines, qui rebus afflictis ac deploratis illius opem ac subsidium implorant. Nam, El, Hebraica vox, Dei clementiam exprimit iustitiæ coniunctam, qua pios fulcit ac tuetur, & improbos castigat, atque incusso terrore, a sceleribus reuocat. A luce qua caliginem & nebulas mentisque errores dispellit, atque animos tenebrosos veritatis ac cognitionis suæ lumine illustrat. Sic Christus, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Ab igne quo pios inflammat vritque amore Diuinitatis, atque illorum mentes salutari viuidaque doctrina imbuit; aduersarios vero & qui nulla ducuntur erga Deum reuerentia, nullo metu, consumit, atque vt ignis arida nutrimenta ac fomitem, in nihilum redigit. Quocirca suadet Moyses & Paulus reuerenter ac religiose Deum colendum, quo illi simus accepti. Est enim Deus

Iehoua singulare Dei nomen.

Deo ab effectu nomen assignatur.

Osea 3. *Ioelis 2.* *Naum 1.* *Naum 2.* *Osea 11.* *Ioan. 1.* *Deut. 4.* *Hebr. 13.*

Deus noster, inquit, ignis consumens. quare submisse *Mich.6.*
quisq. se apud illum gerat. Assignatur quoq. Deo no- *Osea 2.*
men a bonitate ac munificentia, qua vtitur erga suos *Deū Bel-*
quos non sustinet premi vlla rerum egestate, aut in *ga* Godt
opia tabescere: sed de omnibus affatim illis prospi- *a bonitate*
cit, atque affluenter ad vsum necessaria largitur cum *vocant.*
externa bona, tū animi tranquillitatem ac pacatam
mentē. A pietate ac paterno affectu quo suos cōple-
ctitur, illorumq. saluti & cōmodis prospicit, Pater di-
citur. Sic Deus apud Hieremiam, Patrem vocabis *Hiere.5.*
me, & post me ingredi non cessabis. Rursus, Factus *Malach.1.*
sum Israeli pater, & Ephraim progenitus meus est, & *Hiere.1.*
deducam illos per torrentem aquarum in viam re- *Esaia 63.*
ctam, & non impingent, hoc est, meis vestigiis insi-
stent, me comitabuntur, meæq voluntati acquiescēt.
& ego illos tutos præstabo in omnibus viis suis, nec
quidquam illis accedet incommodi, nec vlla infere-
tur iniuria, nulla clades, nulla calamitas: Esaias autē *Esaia 9.*
speciosissimos titulos ac triumphales commemorat,
quos Deus pater Christo attribuit, quo quisque co-
gnoscat, quid Seruator Christus natiuitate, morte, &
resurrectione sua ipsoque in cælū ascensu nobis con-
tulit. Sic enim Vates Christi magnificentiā, splēdorē,
gloriā, decus, potentiā, amplitudinem exprimit, quo-
rū nihil nō in nostrū vsum & commoditatē redūdat,
vnde Emanuel dictus, hoc est, nobiscum Deus. Puer Emanuel
natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est *quid desi-*
principatus super humerum eius, & vocabitur nomē *gnet.*
eius Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater fu- *Hiere.5.*
turi seculi, princeps pacis. Innumera sunt atque infi- *Osea 7.*
nita, quæ huic immēsæ Maiestati accommodari pos- *Esaia 3.*
sunt. imo quæ ipse sibi attribuit. Sic Medicum se vo- *Matth. 9.*
cat, quod sanitatem mentis & corporis præstet, ac *Esa.40.*
cum externis, tum internis hominū vitiis medeatur. *Ioan. 10.*
Pastorem, quod summa cura ac vigilantia gregi pro- *Psalm.78.*
spiciat, ac dissipatas oues colligat, illasque salutari pa-

1. Pet. 2. bulo verbi sui pascat ac reficiat. Sic Christus se vitem
Ioan. 15, fructiferā vocat, Patrem vero agricolā, nos palmites
viti inhærentes, quos ille purgat, ex eaq. inutiles fru-
tices resecat, hoc est, superuacuas cupiditates ampu-
Simile a tat, quo plus fructus proferant. Quos vero reperit in-
vite. fructuosos ac prouentu annuo destitutos (qua Meta-
phora designat illos qui nullū fidei fructū proferunt)
vt inutile sarmentum atq. aridum, nulloq. succo im-
butum igni deputat. Paulus quoq. non dissimili vti-
1. Cor. 3. tur Metaphora, ab agri colēdi studio, atq. architectu-
Simile ab ræ industria desumpta. Sublatis enim sopitisq. si-
archite- multatibus, quibus inter se dissidebant Corinthii, at-
ctura. que intumescebant doctorū suorum nomine, alius
aduersum aliū: vt nostro nunc sæculo factitari vide-
mus, cōmonefacit singulos, vt siquid salutaris doctri-
næ consecuti sint, id non ministris attribuant, sed in
Apostoli, Deum bonorum omniū auctorem transferant. Nos,
Dei mini- inquit, adiutores sumus, & veluti conducti operarii.
stri. Dei negotiū agimus, illi nostram approbamus indu-
striam, illi noster labor desudat. Vos estis Dei agrico-
latio & velut fundus, quē cultiorē reddimus semen-
te salutaris doctrinæ. Vos estis ædificiū & structura
Deus ab- quæ assurgit in illius gloriā. Ceterū quod ad Dei am-
solutū vir- plitudinem ac maiestatem spectat, nihil excogitari
tutis ex- potest, aut mente concipi tam sublime, magnificū, il-
emplar. lustre, excellens, spectabile, eximium, nihil deniq. o-
Sapientia mnibus suis numeris, omniq. virtutum genere tam
Dei. absolutum, quod non in Diuinam essentiā merito
Psal 31.32. referri, aut illi accómodari debeat. Illius Sapientia,
103. 146. moderatrix rerum omnium qua mundi hāc vniuer-
Ephes 2. sitatem inscrutabili suo consilio ac prouidentia con-
Fortitudo seruat ac tuetur, incōprehensa est, inexplicabilis, infi-
Dei Poten- nita, adeo vt tantarum rerum ordo & series omnes
tia Dei in admirationem Opificis atq. amorem rapiat. Illius
Psal. 27. 62 Fortitudo, robur & potētia qua hostes deiicit ac pios
Esaiæ 25. fulcit, inexpugnabilis est & inuicta. Nihil est enim

quod

quod illius viribus non cedat, nec vllæ arces, munitiones, propugnacula quantumuis firma, quæ illius potentiæ obsistant. Illius iudicium & Iustitia qua cuique sua distribuit, ac pro dignitate suisque meritis præmia decernit, recta est, legitima, sancta, sincera, laudabilis, ac summæ æquitatis, adeo vt a nemine (nisi iudicii sit deprauati) calumniam mereatur. Illius Misericordia, clementia, placabilitas, quæ nulli non prophetarum ample & magnifice decantata, immensa est, omnesq. illius virtutes superat. Ad eam enim omnes qui iustitiam eius pertimescunt tanquam ad asylum confugiunt, atque subsidium implorant. Hæc pauidis mētibus desperationē ac diffidentiā eximit. Hæc Spiritus paracletus labantes solatur ac fulcit, insertaque spe ac fiducia consequendæ salutis ad thronum gratiæ impellit, quo misericordiam (*Remus ende quiitscheldinghe van misdaet* Belgæ vocant) cōsequātur, sic vt nihil sit quod illis possit imputari: aut mortis reos agere. Hanc cum Paulus esset expertus, ex persecutore in Apostolum ascitus, sic animos hominum dubios ac vacillantes fulcit, atq. ad Dei misericordiam suo insigni exēplo prouocat: Cū prius, inquit, persecutor essem, blasphemus, violentus; misericordiam adeptus sum quod ignorans feci per incredulitatē, hoc est, expers fidei, & cōsilii diuini ignarus, existimauit enim, cum Christianos insectaretur, obsequiū se præstare Deo. Quo autē omnibus salutis suæ ratio habeatur, & cuique testatum sit peccata expiari sanguine Christi, iis qui illi fidunt, asseueranter firmaq. assertione Paulus pronunciat, Certus sermo & dignus quē modis omnib. amplectamur, quod Christus Iesus venit in mundum, vt peccatores saluos faceret, quorum ego primus sum. Verum ideo misericordiam consequutus sum, vt in me primo ostenderet omnem clementiam, ad exprimēdū exemplar iis qui credituri sunt in illum in vitam

Prouerb. 1. Luca 2. iustitia Dei Psal. 18 47. 84. Psalm. 16. 22 144. 16. Misericordia Dei profugium peccatoribus. Psal. 32. 56. Colos. 1.

Hebr. 4.

1. Tim. 1. Misericordia Dei Paulo decantata. Ioan. 16.

Paulus omnes extimulat vt Dei misericordiæ se cōmittant.

æternam, hoc eſt, ſpe & expectatione regni cæleſti. Quod beneficium quum totum transferri debeat in cæleſtē Patrem, nec deceat illum debita laude, ſuo præconio fraudari: Regi, inquit, ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honos, decus, & gloria in perpetuum, Amen. Petrus quoq. ob redemptionis myſterium parem laudē defert Deo & Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui iuxta copioſam ſuā miſericordiam regenerauit nos in ſpem viuam; per hoc quod reſurrexit Ieſus Chriſtus a mortuis in hæreditatem immortalem, incontaminatā & immarceſcibilē repoſitā in cælis erga nos, hoc eſt, noſtri amore. Poſtquam enim benignitas atq. erga homines, amor & humanitas apparuit Seruatoris noſtri Dei, nullis noſtris meritis, nec ob iuſtitiæ opera quæ fecimus, ſaluos fecit nos, ſed pro ſua miſericordia per lauacrū regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit opulente per Ieſum Chriſtum Seruatorem noſtrum, vt iuſtificati illius gratia hæredes efficeremur iuxta ſpem vitæ æternæ, qui ſermo certus eſt & indubitatus, omnibuſq. modis ſingulorū animis infigendus. Cum itaq. tantus ſit erga genus humanū Dei amor & propenſio, is fauor & charitas, vt præter vſum & commoditatem rerum omnium, etiā filium ſuum vnice dilectum homini redimendo impenderit, quo Chriſti morte & reſurrectione reconciliationē & gratiā cōſequeretur: par eſt atq. id æquitas, impenſiq. beneficii gratitudo expoſcit, vt quiſq. noſtrū omnem ſpem ac fiduciā in illo cōſtituat, illum ſummis laudibus proſequatur, illi vitā ac mores approbare ſtudeat, illi fide placeat non equidem otioſa & inani, ſed operibus charitatis fulta ac ſtipata; illi abnegata impietate, reiectiſq. carnalibus deſideriis, ſe totū cōſecret, ac ſobrie, iuſte, ac pie viuat in hoc ſeculo expectans beatam ſpem & apparitionem gloriæ magni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui exhibuit ſe

1. Petr. 1. *Petrus Dei miſericordiā effert in immenſum.*

Tit. 3.

Deo approbanda noſtra vita. *Fides fructibus exornatur.*

Tit. 2.

it se pro nobis, quo redimeret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populum peculiarem sectatorem bonorum operum. Hac enim instituendæ vitæ ratione, concepto spiritu Paracleto, fouebitur pax & securitas in mentibus nostris, excussaq. trepidatione ac mortis metu, ad immortalitatem, sedesque beatas, Christo duce, patebit ingressus. Non est autem Mors, corporis interitus, sed innouatio; non naturę extinctio, sed alterius vitæ vestibulum, ac ianua primusq. ad cælestem Ciuitatem aditus, atque introitus ad æternitatem. De cuius rei certitudine non est quod quis ambigat, aut Dei promissis diffidat, cum ipsa Veritas quæ non fallit, fideliter præstet quod est pollicita. Est enim Deus verax: omnis homo mendax, hoc est, Deus neminem fallit, neminem decipit, nec sua spe & expectatione quęquam frustratur, non est vanus pollicitator, aut promissor inanis, more hominũ qui rumpunt fœdera, rescindunt, pacta, pollicitis varicie quadam veteratoria se eximunt, atq. elabuntur; sed est constans, stabilis, firmus, summaque fide præstat & exoluit quod est pollicitus, & quod se recepit facturum. Omnis autem homo mendax, hoc est fallax, futilis, lubricus, leuis, inconstans, mutabilis, dubius, vacillans, varius, fraudulentus, vanus, captiosus, infidus, & qui aliud stans, aliud sedens loquatur, ita vt nemo tuto illi possit fidere. Quæ vitia a Diuina maiestate sunt alienissima, vt in quam nulli cadunt affectus humani. Quocirca illi potissimum summa fiducia innitendum, in illum omnia nostra vota, spes, desideria transferenda, seu pericula & calamitates, seu mors atque extremus conflictus imminet. Omnia enim illius fauore ac præsentia mitescunt, omnia ex acerbis atque amaris dulcia perficiuntur. Discutitur illius fiducia mortis metus, animisque nostris omnis terror & trepidatio eximitur. Huius amore contemnimus ac despicimus vitæ huius deli-

Rom. 5.

Mors vitæ innouatio.

Deus verax in promissis.

Psalm. 61. 115.

Rom. 3.

Homo mẽdax quem sensum habet.

In vitæ discrimine ad Deũ cõfugiendũ.

cias & blandimenta. Huius virtute ac præsidio perfe-rimus (quæ singulis momentis nos circumuallant) ærumnas & incommoda. Huius solida spe atq. expe-ctatione æternitatis fulti alacriter emigramus ex æu huius ergastulo, ac Christo duce ad beatas sedes pre uehimur. Minus autem grauate ab hac corporis so-cietate, a vitæ huius statione diuellimur, minusque nos reddit anxios postrema cum morte luctatio, in qua ferè diffidentia ac desperatio mētem oppugnat, quod certi sumus merito Christi nobis partam re-demptionem ac gratiam. Mediator enim inter Deū & hominem Iesus Christus Patri nos reconciliauit, suoque sanguine peccata nostra eluit, ac per resurre-ctionis potentiam iustitiam nobis contulit. Tradi-tus enim fuit Christus propter peccata nostra, vt Paulus ait, & excitatus est propter iustificationem nostri. Sic vt resurrectione Christi tanquā pignore confirmati confidamus nos saluos fore, atq. eius vir-tute resuscitandos. Ipse enim, vt Apostolus testatur, transformabit corpus nostrum humile, & conforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam qua potest sibi subiicere omnia. Tametsi enim iuxta Pauli doctrinam terrenum hoc nostrum domiciliū huius tabernaculi destruendum sit, vt domus ruino-sa, quæ soluta compage ac nexibus, diuulsaq. conti-gnatione dissoluitur, quod ædificium a Deo habe-mus non manufactum, sed æternum in cælis. Deus enim qui suscitauit Dominum Iesum, nos quoq. per illum suscitabit, atque efficiet communis resurre-ctionis gloriæ consortes, quæ certissima spes hoc efficit vt minus deprauati hinc nos subduci patiamur.

Mors Christi peccata nostra eluit.

Resurrectio Christi iustificat.

Ioan. 1.

Rom. 4.

Philip. 3.

2. Cor. 4. & 5.

FINIS.

INDEX CAPITVM QVÆ PRIMO LIBRO CONtinentur.

QVÆ

QVÆ SECVNDO LIBRO CONtinentur.

QVÆ TERTIO LIBRO CONtinentur.

INDEX

QVÆ LIBRO QVARTO CONTI-nentur.

magna



RERVM ET SEN TENTIARVM DE OCCV tis naturæ miraculis, Index.

A

Africi

E

Femella

Hortatio

L

M

Men-

Natu...

O

Pro-

S

Septen-

Testes

Vnde

ELENCHVS OMNIVM

CAPITVM QVÆ IN PARÆnesi continentur.

19, Cer-

RERVM ET SENTENTIARVM IN PArænesi contentarum, Index.

A

F

G

H

I

Pictura

FINIS.

